

642
151

VERSLAG

VAN DEN STAAT

DER

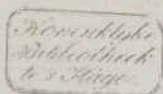
HOOG-, MIDDELBARE EN LAGERE SCHOLEN

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

OVER

1877—1878.

1879

THE

OF

THE

OF

THE

HOOGER ONDERWIJS.

Het vorig verslag heeft in groote trekken vermeld wat er van Regeringswege gedurende het tijdvak, loopende van 1 September 1876 tot ultimo September 1877 verrigt was om de invoering der nieuwe wet tot regeling van het hooger onderwijs, die met 1 October 1877 in werking zou treden, te bevorderen. Die invoering heeft geleidelijk plaats gehad zoo als uit de hierachter volgende mededeelingen betreffende de universiteiten en gymnasia blijken zal. Enkele onderwerpen, die nog regeling behoeven, zijn in den loop van den cursus 1877/78 onder handen genomen. Voor zooveel zij de Rijksuniversiteiten betreffen, bepalen zij zich tot het volgende.

Bij Koninklijk besluit van 13 November 1877, n°. 3, zijn de personele toelagen vastgesteld, die, ingevolge art. 110 der wet, aan de dienstdoende en emeriti hoogleeraren konden worden verleend ter vergoeding van het ongunstig verschil tusschen hunne nieuwe jaarwedde en vroegere inkomsten.

Bij Koninklijk besluit van 5 December 1877, n°. 3, werden de jaarlijksche toelagen bepaald, ingevolge art. 76 der wet den rector-magnificus en den secretaris van den senaat voor de waarneming hunner betrekking te verleenen, en waaruit, wat den secretaris betreft, zijne bureaukosten bestreden moeten worden.

Bij Koninklijk besluit van 31 December 1877, n°. 5, werd den Minister van Binnenlandsche Zaken opgedragen de bepaling van het aantal der beambten bedoeld bij art. 62 der wet, alsmede de regeling hunner jaarwedden. Bij dat besluit werden tevens de noodige bepalingen gemaakt ten aanzien der reeds in betrekking zijnde beambten.

Naardien enkele bepalingen van het zoogenaamd Akademisch Statuut en van het Koninklijk besluit tot regeling der propaedeutische examens, voor zooveel zij den duur der afwijzing bij examens en promotien betreffen, blijkens de ondervinding te streng waren te achten, werd daarin door wijziging dier bepalingen voorzien bij Koninklijk besluit van 4 Junij 1878 (*Staatsblad* n°. 86). (Bijlage A).

Aan het voorschrift van art. 107 der wet, dat door den Koning, den Raad van State gehoord, de voortdurende bestemming behoort te worden aangewezen van bestaande makingen ten behoeve eener theologische faculteit of van theologische studien, en van bestaande stichtingen van beurzen of leenen ten voordeele van studerenden in de theologie aan eene van 's Rijksuniversiteiten, werd gevolgt gegeven bij Koninklijk besluit van 30 Julij 1878 (*Staatsblad* n°. 103). (Bijlage B).

Eindelijk werden bij Koninklijk besluit van 10 Augustus 1878, n°. 36, bepalingen gemaakt omtrent de beschikkingen op aanvragen om verlof tot afwezigheid met geheel of gedeeltelijk behoud van jaarwedde door het onderwijzend en dienstdoend personeel aan de Rijksuniversiteiten.

De algemeene maatregel van inwendig bestuur, regende het beheer door curatoren der Rijksuniversiteiten te voeren, en hun overigen werkring volgens art. 68, blijkens het vorig verslag voorbereid, doch op 1 October 1877 nog niet vastgesteld, kwam in dezen cursus nog niet tot stand. De voordragt werd aangehouden, eerst tot dat beslist zou zijn omtrent het bouwkundig toezigt op de gebouwen der Rijksuniversiteiten te houden, nadat ten gevolge der

splitsing van het Departement van Binnenlandsche Zaken die werkzaamheden niet langer aan de beambten van 's Rijks-waterstaat konden worden opgedragen; daarna tot dat de voorstellen bekend zouden zijn, welke, zoo als in de toelichting der Staatsbegrooting voor 1879 nader in bijzonderheden is medegedeeld, aan de Rijksuniversiteiten waren verzoekt met betrekking tot hetgeen voor eene behoorlijke invoering der wet aan personeel en materieel noodzakelijk werd geoordeeld, en waaromtrent de behandeling dier begrooting behoorde te worden afgewacht. Dien ten gevolge kon ook in dezen cursus nog geen uitvoering worden gegeven aan het met art. 68 in verband staande art. 48.

Op de vraag of de nieuw benoemde hoogleeraren, even als dusverre het geval was, hunne betrekking behoorden te aanvaarden met het houden eener inwijdingsrede, was reeds in September 1877 door de Regering geantwoord, dat, hoewel de wet dit niet uitdrukkelijk voorschrijft, het toch wenschelijk scheen dat de bestaande praktijk bestendigd werd; dat aldus de nieuw benoemde hoogleeraar bij het aanvaarden zijner betrekking, zoodanige rede behoorde te houden of des verkiezende in plaats daarvan eene publieke les over een onderwerp uit het vak of de vakken waarvoor hij benoemd was; dat deze bepaling echter niet toepasselijk was op hen, die reeds vroeger de betrekking van hoogleeraar aan eene Nederlandsche hogeschool bekleed en als zoodanig eene inwijdingsrede gehouden hadden.

Daar de door de Algemeene Synode der Nederduitsch Hervormde Kerk aan elke der Rijksuniversiteiten te benoemen kerkelijke hoogleeraren eerst in den loop van 1878 zouden kunnen optreden, hebben, op verzoek der Synode en met magtiging des Konings, te Leiden de hoogleeraren SCHOLTEN en PRINS, te Utrecht de hoogleeraren VAN OOSTREKER en DORDES, en te Groningen de hoogleeraren LAMERS en CRAMER gedurende bijna den geheelen cursus 1877/78 zich met het geven van onderwijs in de leerstellige en praktische godgeleerdheid belast.

Aan drie hoogleeraren te Leiden en aan twee te Utrecht werd door den Koning toestemming verleend om tevens een of meer andere ambten te bekleeden.

§ 1. RIJKSUNIVERSITEITEN TE LEIDEN, UTRECHT EN GRONINGEN.

a. Collegien van curatoren.

Op 1 October 1877 waren de collegien van curatoren zamengesteld als volgt:

te Leiden:

- dr. A. VROLIK, voorzitter,
- mr. L. A. J. W. BARON SLOET VAN DE BEELE,
- mr. J. D. W. PATE,
- mr. J. G. KIST,
- dr. W. C. VAN DEN BRANDELER, en
- W. G. DE BRUYN KORS, secretaris;

te Utrecht:

- mr. W. C. MEES, voorzitter,
 mr. H. H. baron ROËLL,
 mr. H. G. RÖMER,
 mr. H. ROYAARDS VAN SCHERPENZEEL,
 mr. N. P. J. KIEN, ed
 mr. J. F. B. BAERT, secretaris;

te Groningen:

- mr. L. graaf van HEIDEN REINSTEIN, voorzitter,
 mr. J. L. G. GREGORY,
 mr. W. DE SITTER,
 mr. B. VAN ROLJEN,
 jhr. mr. J. Æ. A. VAN PANHUY, ed
 jhr. mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN, secretaris.

Op 17 Januarij 1878 overleed de curator der leidsche universiteit mr. PAPE; bij Koninklijk besluit van 26 Januarij daaraanvolgende werd in zijne plaats benoemd mr. C. FOCK, Commissaris des Konings in de provincie Zuidholland.

In de vacature in het collegie van curatoren te Utrecht, ontstaan door het aan mr. KIEN, op zijn verzoek, verleend eervol ontslag, werd voorzien door de benoeming bij Koninklijk besluit van 21 April 1878 van den heer mr. W. R. BOER, burgemeester van Utrecht.

De roosters van aftreding zijn bepaald als volgt:

te Leiden:

- in 1879 dr. A. VROLIK;
 > 1881 mr. C. FOCK;
 > 1883 dr. W. C. VAN DEN BRANDELER;
 > 1885 mr. L. A. J. W. baron SLOET VAN DE BEELE;
 > 1887 mr. J. G. KIST;

te Utrecht:

- in 1879 mr. H. ROJJAARDS VAN SCHERPENZEEL;
 > 1881 mr. H. G. RÖMER;
 > 1883 mr. W. R. BOER;
 > 1885 mr. H. H. baron ROËLL;
 > 1887 mr. W. C. MEES;

te Groningen:

- in 1879 mr. L. graaf VAN HEIDEN REINSTEIN;
 > 1881 mr. W. DE SITTER;
 > 1883 jhr. mr. J. Æ. A. VAN PANHUY;
 > 1885 mr. J. L. G. GREGORY;
 > 1887 mr. B. VAN ROLJEN.

De regeling der werkzaamheden is dezelfde gebleven als vóór de invoering der wet op het hooger onderwijs.

b. Onderwyzend personeel.

Leiden. Het onderwyzend personeel werd vermeerderd met twaalf hoogleeraren en een lector.

In de faculteit der godgeleerdheid werd benoemd dr. C. P. TIBBE, die zijne betrekking op 10 October 1877 aanvaardde met eene redevoering over » de vrucht der Assyriologie voor de vergelijkende geschiedenis der godsdiensten.

In de faculteit der regtsgeleerdheid werden drie nieuwe hoogleeraren benoemd:

- mr. B. D. H. TELLEGEN,
 mr. J. J. FOCKEMA ANDREAE, ed
 mr. P. A. VAN DER LITH.

Aangezien eerstgemelde zijne benoeming niet aannam, werd zij bij Koninklijk besluit van 28 September 1877 ingetrokken, en werden de hem toegedachte vakken: het volkenregt en de staatkundige geschiedenis, tijdelijk opgedragen respectievelijk aan de hoogleeraren Buys en Vissering. De hoogleeraren VAN DER LITH en FOCKEMA ANDREAE aanvaardden hunne betrekkingen, de eerste op 20 October 1877 met eene inwijdingsrede over » het doel en de methode der wetenschap van het koloniaal regt », de tweede op 28 November 1877 met eene rede over » de gronden voor de beoefening der Germaansche regts-geschiedenis ».

In de faculteit der geneeskunde had geene uitbreiding van het getal der hoogleeraren plaats. Bij Koninklijk besluit van 19 September 1877, was, ter vervanging van wijlen professor J. A. BOOGAARD, tot hoogleeraar benoemd dr. TH. H. MAC GILLAVRY, die op 21 November daaraanvolgende ter aanvaarding van zijn ambt eene inwijdingsrede hield over » de wetenschappelijke beoefening der ziektekunde ».

In de faculteit der wis- en natuurkunde werden drie nieuwe hoogleeraren benoemd, namelijk dr. K. MARTIN en dr. E. A. VAN DER BURG, benoemd bij Koninklijk besluit van 10 September 1877, terwijl bij Koninklijk besluit van 17 November daaraanvolgende dr. H. A. LORENTZ werd aangesteld. Het hoogleeraarsambt werd door hen aanvaard respectievelijk op 8 December 1877, 3 November 1877 en 25 Januarij 1878 met redevoeringen over » geologische Theorien der Jetztzeit, mit inleitenden Bemerkungen aus der Vorgeschichte der Geologie », » het verleden en het heden der pharmacie » en » de moleculaire theorien in de natuurkunde ».

In de faculteit der letteren en wijsbegeerte werd het getal hoogleeraren aanmerkelijk vermeerderd, en wel met zes. De nieuwe hoogleeraren waren: dr. W. J. A. JONCKBLOET, die zijne betrekking op 14 November 1877 aanvaardde met eene rede over » het professoraat in de nederlandsche taal- en letterkunde »; dr. P. J. VETH, op 12 October 1877, met eene redevoering over » de toevoeging der talen en letterkunde van Nederlandsch Indie aan de vakken van hooger onderwijs »; dr. J. PIJNAPPEL, op 17 October 1877, over » het regt en de waarde der beoefening van het Maleisch en in het algemeen van de Polynesi-sche talen als vak van hooger onderwijs »; de heer A. C. VREKDE, met eene openbare les op 11 October 1877 over » de beoefening der javaansche taal aan de Rijksinstellingen van Indisch onderwijs als grondslag voor de studie der taal aan de Rijksuniversiteit »; dr. P. J. COSLIN, insgelijks met eene openbare les op 22 October 1877 over » de beoefening aan onze hoogeschoolen van de oud-Germaansche talen in verband met die van het nederlandsch »; en eindelijk dr. G. SCHLEGEL, op 27 October 1877, over » het belang der chinesche taalstudie ». Bovendien werd bij Koninklijk besluit van 10 September 1877, tot lector voor het Soendaneesch benoemd mr. G. J. GRASHUIS.

De assistenten in het ziekenhuis dr. M. P. HUS, K. KOOP en L. C. PROOT werden op hun verzoek ontslagen en vervangen door de heeren L. VERMANDE, P. C. KORTWEG en W. J. KOLFF.

Aan het scheikundig laboratorium werden, in plaats van dr. F. KESSEL en dr. F. W. KRECKE, tot assistenten benoemd de heeren P. VAN ROMBURGH en H. W. BAKHUIS ROOSEBOOM. De heer B. J. GOOSSENS werd als assistent bij de natuurkunde vervangen door den heer S. FIGEE.

Aan de heeren dr. A. EECEN, assistent, en dr. J. C. KAPTEYN, observator aan de sterrewacht, werd op hun verzoek eervol ontslag verleend; hunne opvolgers waren de heeren T. J. STIELJES jr. en J. H. WILTERDINE.

Den 1sten October 1877 trad de hoogleeraar R. J. FRUIN als rector-magnificus op; het secretariaat van den senaat werd bekleed door den hoogleeraar A. KUENEN. Als assessoren werden door den senaat aan den rector voor den

cursus 1877—78 toegevoegd de hoogleeraren P. VAN GEER, J. H. SCHOLTEN, J. T. BUIJS en A. HEYNSIUS.

Tot voorzitters en secretarissen der faculteiten werden voor het tijdvak van 1 October 1877 tot 1 October 1878 door de hoogleeraren gekozen:

in de faculteit der godgeleerdheid de hoogleeraren SCHOLTEN en TIEBE;

in de faculteit der rechtsgeleerdheid de hoogleeraren GOUDSMIT en FOCKEMA ANDREAE;

in de faculteit der geneeskunde de hoogleeraren SIMON THOMAS en MAC GILLAVRY;

in de faculteit der wis- en natuurkunde de hoogleeraren VAN DE SANDE BAKHUYZEN en LORENTZ;

in de faculteit der letteren en wijsbegeerte de hoogleeraren COBET en COSIJN.

Op 8 Februarij 1878 hield de rector-magnificus eene redevoering over » de plaats die de geschiedenis in den kring der wetenschappen inneemt en die haar bij gevolg ook bij het hooger onderwijs toekomst », en op 17 September 1878, bij de overdracht van het rectoraat aan den hoogleeraar MODDERMAN, deed hij verslag van de lotgevallen der universiteit in het afgelopen jaar.

Utrecht. Het onderwijzend personeel werd vermeerderd met zeven hoogleeraren en drie lectoren.

In de faculteit der godgeleerdheid werd benoemd dr. J. J. VALETON jr., die zijne betrekking op 8 December 1877 aanvaardde met eene redevoering over » de Israëlitische letterkunde als onderdeel der Christelijke theologie. »

In de faculteit der rechtsgeleerdheid werden twee nieuwe hoogleeraren benoemd: 1°. in de plaats van den hoogleeraar QUACK, die bij Koninklijk besluit van 24 November 1877 benoemd werd tot secretaris-directeur van de Nederlandsche Bank, mr. J. baron d'AULNIS DE BOUROUILL, die op 23 Maart 1878 eene inwijdingsrede hield over » Het kathedersocialisme »; 2°. mr. H. J. HAMAKER, die op 12 December 1877 zijn ambt aanvaardde met eene oratie, getiteld » Aard en doel van het internationaal privaatrecht ».

Aan de faculteit der geneeskunde werden als hoogleeraren toegevoegd dr. G. VAN OVERBEEK DE MEIJER en dr. H. SNELLEN, welke hunne betrekkingen aanvaardden, de eerste op 14 December 1877 met eene rede over » het regt van het onderwijs in de gezondheidsleer aan de hoogeschool » en de tweede op 15 December 1877 met eene openbare les.

De faculteit der wis- en natuurkunde werd vermeerderd met twee hoogleeraren, van welke de eene, dr. G. F. W. BAEHR, bezwaar maakte zijne betrekking te aanvaarden, zoodat zijne benoeming ingetrokken en bij Koninklijk besluit van 14 December 1877, dr. W. KAPTEYN benoemd werd, die op 16 Februarij 1878 zijne betrekking aanvaardde met eene redevoering over » den invloed van L. CAUCHY op de ontwikkeling der mathematische wetenschappen »; de andere, dr. H. WEFERS BETTINK, besprak op 15 December 1877 bij de aanvaarding zijner betrekking » het verleden, het heden en de toekomst der pharmacie ».

Tot hoogleeraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte benoemd, aanvaardde dr. C. M. FRANCKEN deze betrekking zonder inaugurele oratie, daar hij er reeds eene vroeger in Groningen had gehouden; hij opende echter zijne lessen met eene toespraak over » de Grieksche en Latijnsche letterkunde in aard en grenzen ».

Tot lectoren in de faculteit der geneeskunde werden benoemd: bij Koninklijk besluit van 28 September 1877, dr. TH. DENTZ, tandarts te Utrecht; bij Koninklijk besluit van 13 October 1877, dr. P. Q. BRONDGEEST, praktiserend geneesheer te Utrecht, die reeds sedert 3 Augustus 1867 als lector werkzaam was en nu met verhooving van bezoldiging en aanwijzing van bepaalde vakken op nieuw benoemd werd; bij Koninklijk besluit van 21 October 1877, dr. J. E. VAN DER MEULEN, dusverre assistent bij de chirurgie aan de universiteit.

Tot privaat-docent werd aangesteld dr. J. H. HISGEN, om onderwijs te geven in de hoogduitsche taal- en letterkunde.

Het getal der wetenschappelijke assistenten werd met twee vermeerderd, namelijk: de heeren S. BIRNIE, phil. nat. cand. voor de physiologie, en D. DE SNOO, med. cand.,

voor de pathologie. In plaats van dr. VAN DER MEULEN werd benoemd de heer D. GORTER, med. cand., terwijl dr. M. SNELLEN slechts voor zes maanden herbenoemd werd, wegens de hem opgedragen betrekking van directeur der afdeling » waarnemingen te land bij het meteorologisch instituut. » Dr. J. D. VAN DER PLAATS, met ingang van 16 October 1877 tot assistent benoemd in plaats van dr. BREMER, ging in dezelfde betrekking over naar de vecartsenij-school; zijne plaats was bij het einde van den cursus nog niet vervuld.

De hoogleeraar ENGELMANN, die als rector-magnificus op 1 October 1877 aftrad, hield eene toespraak, waarin de lotgevallen der hoogeschool sedert 26 Maart van dat jaar vermeld werden; hij werd opgevolgd door den hoogleeraar N. BERTS.

De betrekking van secretaris van den senaat werd opgedragen aan den hoogleeraar ENGELMANN. Als assessoren traden op de hoogleeraren FRUIN, LONCO, GRINWIS en BRILL.

De betrekkingen van voorzitter en secretaris bij de verschillende faculteiten werden respectievelijk bekleed: in de faculteit der godgeleerdheid door de hoogleeraren BERTS en VAN OOSTERZEE, in die der rechtsgeleerdheid door de hoogleeraren FRUIN en HAMAKER, in die der geneeskunde door de hoogleeraren LONCO en TALMA, in die der wis- en natuurkunde door de hoogleeraren BUYS BALLOT en DIBBITS, en in die der letteren en wijsbegeerte door de hoogleeraren BRILL en FRANCKEN.

Op 26 Maart 1878 hield de rector-magnificus eene redevoering tot onderwerp hebbende: » Grootte mannen en ware grootheid », en bij de overdracht van het rectoraat op 17 September 1878 aan den hoogleeraar FRUIN deed hij verslag van de lotgevallen der universiteit in het afgelopen jaar.

Groningen. Het onderwijzend personeel werd vermeerderd met tien hoogleeraren. In de faculteit der godgeleerdheid had geen andere verandering plaats dan dat de hoogleeraar J. J. P. VALETON, ingevolge Koninklijk besluit van 15 September 1877, van de faculteit der letteren en wijsbegeerte tot die der godgeleerdheid is overgegaan.

Tot hoogleeraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid werd benoemd mr. J. FRESEMANN VIETOR, die op 13 October 1877 zijne betrekking aanvaardde met het houden van eene openbare les.

Aan de faculteit der geneeskunde zijn de volgende hoogleeraren toegevoegd: dr. J. P. VAN BRAAM HOUCKGEEST, die op 13 October 1877 zijne betrekking heeft aanvaard met het houden van eene openbare les; dr. A. P. FOKKER, die op 5 December 1877 eene inwijdingsrede hield over » de experimentele opvatting, eene levensvraagstuk voor de hygiëne » en dr. H. RANKE, die op 15 Mei 1878 optrad met eene rede over » die Umwandlung der modernen Chirurgie unter dem Einflusse des antiseptischen Principes. » De laatste was benoemd ten gevolge van het eervol ontslag, den hoogleeraar dr. J. HISSINK JANSSEN op zijn verzoek verleend.

In de faculteit der wis- en natuurkunde werden, bij Koninklijke besluiten van 10 September 1877, 19 September 1877, 4 December 1877 en 18 April 1878, tot hoogleeraren benoemd: dr. H. J. RINK, dr. F. J. P. VAN CALKER, dr. J. C. KAPTEYN, die hunne betrekking met eene openbare les aanvaardden, en dr. P. C. PLUGGER, die eene inleidingsrede hield getiteld: » eenige beschouwingen omtrent de ontwikkeling en het tegenwoordig standpunt der toxicologie. »

De faculteit der letteren en wijsbegeerte verloor, behalve den hoogleeraar VALETON, den hoogleeraar C. M. FRANCKEN, die naar de universiteit te Utrecht overging. Hij werd vervangen door dr. F. J. HALBERTSMA, die, tot hoogleeraar benoemd bij Koninklijk besluit van 10 September 1877, zijne betrekking aanvaardde met eene openbare les. Voorts werden bij Koninklijk besluit van 22 September 1877, benoemd dr. E. BARRHNS en dr. F. J. VAN DEN HAAM, die insgelijks hun onderwijs met eene openbare les aanvingen. Dr. P. L. MULLER, bij Koninklijk besluit van 17 Juli 1878, tot hoogleeraar benoemd, heeft zijne betrekking in den afgelopen cursus niet kunnen aanvaarden.

Tot *privaat-docenten* in de medische faculteit werden benoemd dr. A. O. H. TELLEGEN, die dadelijk na de Kersvacantie, en dr. M. E. MULDER, die terstond na de Paaschvacantie van 1878, hunne lessen hebben geopend.

Tot *privaat docent* in de faculteit der letteren en wijsbegeerte werd dr. B. SIMONS aangesteld, om onderwijs te geven in de hoogduitsche taal- en letterkunde.

In het personeel der *adassistenten* hadden de volgende wijzigingen plaats. De heer P. J. SCRINERUS VAN SCHAIK, tweede *adassistent* in het ziekenhuis, werd vervangen door den heer J. MEES TEN OEVER, terwijl de heer S. B. RANNEFT herbenoemd werd. Tot *derden adassistent* werd benoemd de heer J. JONXIS, die op zijn verzoek met ingang van 16 September 1878 is ontslagen en vervangen door den heer K. KOOP.

Aan dr. W. D. GRATAMA werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend als *adassistent* bij het *physiologisch laboratorium* en in zijne plaats aangesteld de heer J. BLEEKER.

Tot *adassistent* bij de *anatomie* werd benoemd de heer J. L. JONXIS en tot *adassistent* bij de *pathologische anatomie* de heer J. SCHIPPERS.

Tot *tweeden adassistent* bij het *chemisch laboratorium* werd de heer J. MESDAG benoemd.

Als *rector-magnificus* trad op 1 October 1877 de hoogleeraar F. W. B. VAN BELL op; bij zijne aftreding op 17 September 1878 droeg hij het *rectoraat* over aan den hoogleeraar VAN DER WILCK, sprak eene redevoering uit, getiteld: »de zamenhang van logica en ethiek» en gaf tevens een kort verslag omtrent den toestand van de universiteit in het afgelopen studiejaar.

Als *secretaris* van den *senaat* was de hoogleeraar VAN DER WILCK werkzaam. *Assessoren* waren de hoogleeraren TELLEGEN, HUIZINGA, TJADEN MODDERMAN en MOLTZER.

De *betrekkingen* van voorzitter en *secretaris* van de verschillende faculteiten werden vervuld door de hoogleeraren VAN BELL en CRAMER in de *theologische faculteit*, TELLEGEN en FRESMANN VIOTOR in die der *rechtsgeleerdheid*, SÄNGER en VAN BRAAM HOUCQGEEST in die der *geneeskunde*, ENSCHEDÉ en RINK in die der *wis- en natuurkunde*, HECKER en VAN DEN HAM in die der *letteren en wijsbegeerte*.

c. *Studenten.*

De volgende tabel geeft een overzicht van het getal der *ingeschreven studenten* gedurende het studiejaar 1877/1878.

		INGESCHREVEN IN DE FACULTEIT DER					
INGESCHREVEN		godgeleerdheid.	regtsgeleerdheid.	geneeskunde.	wis- en natuurkunde.	letteren en wijsbegeerte.	TOTAAL.
VOOR DE							
Leiden.	1ste keer	9	66	23	4	9	111
	2de »	12	62	32	10	3	125
	3de »	3	69	17	6	7	102
	4de »	9	67	28	7	2	113
	5de »	6	54	17	4	5	86
	6de »	3	30	11	6	3	53
	7de »	1	8	10	»	2	21
	8ste »	»	3	5	»	1	9
	9de »	»	1	2	»	»	3
	10de »	»	»	4	»	»	4
		Totaal	43	366	149	37	32
Utrecht.	1ste keer	44	18	16	5	4	87
	2de »	32	31	9	1	5	78
	3de »	40	19	6	2	1	68
	4de »	30	23	13	5	2	73
	5de »	28	8	10	4	4	54
	6de »	15	4	5	»	4	28
	7de »	1	1	4	»	1	7
	8ste »	1	1	1	»	1	4
	9de »	»	»	1	»	»	1
	10de »	»	»	»	»	»	»
	11de »	»	1	»	»	»	1
	Totaal	191	106	65	17	22	401
Groningen.	1ste keer	7	18	12	6	2	45
	2de »	8	15	10	5	1	39
	3de »	6	2	7	4	3	22
	4de »	8	12	9	3	3	35
	5de »	1	3	10	6	2	22
	6de »	»	»	10	1	1	12
	7de »	»	5	2	2	»	9
	8ste »	»	»	4	»	»	4
	9de »	»	»	1	»	»	1
	10de »	»	»	»	»	»	»
		Totaal	30	55	65	27	12

Blijkens deze tabel waren te Leiden ingeschreven 627 studenten, te Utrecht 401, te Groningen 189, totaal 1217.

Het Regeringsverslag over 1876/77 geeft, na aftrek van hen die elders studeerden, maar aan de Rijkshoogescholen waren ingeschreven, de volgende cijfers: Leiden 939, Utrecht 468, Groningen 196, totaal 1603. Een verschil alzoo van ongeveer 400. Doch volgens opgave van de studenten zelve afkomstig waren er in den cursus 1877/78 te Leiden 823 en te Utrecht 454 studenten; daardoor daalt het verschil tot ongeveer 150. Waaraan het is toe te

schrijven dat in dezen cursus het getal der studenten aan de beide gemelde universiteiten deze niet onbelangrijke vermindering, welke voor twee derden ten laste van Leiden en voor een derde ten laste van Utrecht komt, onderging, blijkt niet.

d. *Omvang van het onderwijs.*

De volgende hoogleeraren hebben zich van het geven van eenige aangekondigde lessen moeten onthouden.

UNIVERSITEIT TE	HOOGLEERAREN.	NIET GEGEVEN LESSEN.	REDEKENEN VAN VERHINDERING.
LEIDEN	C. P. Tiele,	Vergelijkende godsdienstgeschiedenis.	Gemis van toehoorders.
	P. A. van der Lith,	Al de lessen (gedeeltelijk).	Ziekte van den hoogleeraar sinds 4 Februari 1878.
	P. L. Rijke,	Meteorologie.	Gemis van toehoorders.
	A. P. N. Franchimont,	Quaestiones diversae.	Verzoek van de candidaten in de chemie, voor wie de les bestemd was, om haar tot den volgenden cursus uit te stellen.
	K. Martin,	Geologie en paleontologie.	Het vroeger niet geven van lessen over de mineralogie, welke moeten gevolgd zijn om met vrucht die over geologie en paleontologie te kunnen bijwonen.
	E. A. van der Burg,	Pharmaceutische en toxicologische scheikunde.	Gemis van lokaal en hulpmiddelen.
	R. P. A. Dozy,	Geschiedenis der middeleeuwen.	Gemis van toehoorders.
	H. Kern,	Vergelijkende taalstudie over de Zend-Avesta.	Ziekte van den eenigen student die zich had aangemeld.
	J. P. N. Land,	Logica.	Gemis van toehoorders.
		Metaphysica.	Als boven.
	P. J. Veth,	Al de lessen (gedeeltelijk).	Ziekte van den hoogleeraar van Februari-April.
	J. Pijnappel,	Maleische taalkunde.	Gemis van toehoorders.
		Polynesische taalkunde.	Als boven.
P. J. Cosijn,	Angelsaksisch.	Als boven.	
	Middelhoogduitsch.	Als boven.	
UTRECHT	J. J. Doedes,	Encyclopaedie der godgeleerdheid.	Was reeds in het vorige jaar gegeven.
	G. W. Vreede,	Europeesch volkenregt (gedeeltelijk).	Gemis van toehoorders.
	H. Snellen,	Oogheelkunde (voor meer gevorderden).	Zittingen der commissie voor het geneeskundig Staats-examen.
	P. Harting,	Echinodermata.	Gebrek aan tijd.
	J. P. Th. van der Lith, (hoogleeraar titulair)	Klimisch onderwijs in de psychiatrie.	Gemis van toehoorders.
GRONINGEN.	A. P. Fokker,	Pharmacognosie (gedeeltelijk).	Gemis van hulpmiddelen.
	R. S. Tjaden Modderman,	Theoretische scheikunde.	Gemis van toehoorders.
	F. J. P. van Calker,	Physische aardrijkskunde.	Als boven.
	B. H. C. K. van der Wijck,	Logica.	Als boven.
	T. Halbertsma,	Grieksche antiquiteiten.	Als boven.

Daarentegen hebben sommige hoogleeraren lessen gegeven, die niet aangekondigd waren.

Te Leiden hield de hoogleeraar ZAALIER eens per week een responsie- en demonstratie-collegie; het collegie van

professor Oort over Hebreeuwsch voor meergevorderden, dat op twee uren bepaald was, werd uitgebreid tot twee collegies elk van twee uren. Door den hoogleeraar JONCK-SLOET is een gedeelte van den cursus gebruikt om de studenten, die zich voor het doctoraal examen in de Nederlandsche letterkunde voorbereidden, bekend te maken met de beginselen der Romaansche taal. Professor VREEDE heeft, behalve de aangekondigde drie uren per week, nog vier uren gewijd aan meergevorderde studenten. De beginselen van het oud-Hoogduitsch werden één uur in de week door den hoogleeraar COSIJN behandeld, daar deze taal in de eerste plaats in aanmerking komt bij de studie van het oud-Germaansch. In plaats van het collegie over meteorologie, dat aangekondigd doch niet gegeven werd, gaf professor RIJKE ook gedurende het tweede semester zes in stede van vijf uren proefondervindelijke natuurkunde. Een niet op de series aangekondigd collegie over trigonometrie en stereometrie werd door den hoogleeraar VAN GREER gegeven; de opdracht daartoe kwam eerst na de invoering der wet op het hooger onderwijs, en dus nadat de series was afgedrukt.

Aan de universiteit te Utrecht hield de hoogleeraar DONDERS exagetische besprekingen en oefeningen in verband met het nieuw ingevoerde candidaats-examen. Van half Januarij tot Julij gaf de lector BRONGHEEST, met goedkeuring van curatoren, een niet aangekondigd collegie over zoöchemie.

Te Groningen werden boven de aangekondigde lessen nog de volgende gegeven: door den hoogleeraar TJADEN MODDERMAN over pharmaceutische scheikunde, door professor DE BOER over pharmaceutische plantkunde. De hoogleeraren FOKKER, RANKE, KAPTEYN, BARRHENS en VAN DEN HAM, wier lessen niet op de series konden worden aangekondigd, omdat zij eerst na het drukken daarvan in functie traden, hebben hunne collegies kort na de aanvaarding hunner betrekking aangevangen.

De taal waarin de lessen werden gegeven, was aan de drie universiteiten in den regel de Nederlandsche; te Leiden werden de lessen van den hoogleeraar COVER in het latijn, die van den hoogleeraar MARTIN in het hoogduitsch gegeven. Te Utrecht werd, in het belang der patienten, op de medische kliniek wel eens fransch of latijn gesproken, en ten behoeve der vreemdelingen die de ophthalmologie van den hoogleeraar DONDERS bijwoonden, werd ook soms van andere moderne talen gebruik gemaakt. Ook te Groningen werden op den regel slechts enkele uitzonderingen gemaakt, namelijk voor de chirurgie die in het hoogduitsch en voor de Romeinsche letterkunde die in het latijn gegeven werden.

De volgende tabellen geven een overzicht van de lessen, die aan de drie universiteiten gegeven zijn.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
J. H. Scholten.	Geschiedenis der leer over God.	2	Geschiedenis der Middeleeuwsche wijsbegeerte over God.
	Wijsbegeerte van de godsdienst.	2	Inleiding en geschiedenis der wetenschap. Historisch kritische verklaring der Nederlandsche geloofsbelijdenis.
A. Kuenen.	Uitlegging van het Oude Testament.	2	Hoofdstukken van het boek Jozua en van Amos.
	Geschiedenis van de boeken des Ouden Testaments.	2	Overzicht van het geheel dier geschiedenis.
	Christelijke zedekunde.	2	a. Evolutiveer en ethiek. b. Het geweten (historisch en wijsgeerig).
J. Prins.	Exegese des Nieuwen Testaments.	3	Evangelië van Marcus, hoofdstuk 1-3 en de brief van Paulus aan de Galatiërs.
	Tekstkritiek des Nieuwen Testaments.	1	De geschiedenis en theorie der tekstkritiek.
	Inleiding tot de Schriften des Nieuwen Testaments.	1	Bepaaldelijk het vraagstuk aangaande den oorsprong der drie synoptische evangeliën.
W. E. Rauwenhoff.	Geschiedenis van het Christendom.	3	Geschiedenis van de christelijke kerk van 313-800 en gedeeltelijk van 800-1517.
	Geschiedenis der leerstellingen van de christelijke godsdienst.	2	Oude, middeleeuwsche en een gedeelte van de nieuwe geschiedenis.
C. P. Tiele.	Algemeene geschiedenis der godsdiensten.	3	De godsdiensten der natuervolken, bijzonder der Amerikanen, voorts der Finnen, Egyptenaren, Oud-Arabiërs, Babyloniërs en Assyriërs met die hunner voorgangers.
S. Vissering.	Beginselen en geschiedenis der staatshuishoudkunde.	4	Inleiding over aard en wezen der staatshuishoudkunde. Geschiedenis van de ontwikkeling der wetenschap. Behandeling van de leerstukken van waarde, prijs en loon.
	Staatshuishoudkundige quaestien.	2	De Staat in de maatschappij.
	Statistiek.	3	Theorie en geschiedenis der statistiek. Geschiedenis van het Nederlandsche muntwezen sedert 1816.
	Politieke geschiedenis van Europa.	* 1	Vestiging van het nieuwe Europeesche staatsstelsel door de Weener verdragen van 1815. Geschiedenis van den strijd tusschen revolutie en reactie (1815-1830).
R. van Boneval Faure.	Burgerlijk regt.	4	Kracht en werking der wetten (Alg. Bep. van wetg.) personen- en familieregts.
	Nederlandsch handelsregt.	3	Faillitenregt en een deel van het zeeregts.
	Burgerlijke regtsvordering.	3	Regterlijke inrigting en bevoegdheid; actienregt en proces in eersten aanleg.
J. E. Goudsmit.	Digesten.	4	Obligatieregts.
	Instituten.	6	Beginselen van het Romeinsch regts.
	Historia juris.	3	Geschiedenis van het Romeinsch regts.
J. T. Buys.	Regtsphilosophie.	3	Algemeene beginselen van privaats en publiek regts.
	Administratief regts.	3	Wetten en verordeningen betreffende de bevolking, openbare veiligheid, medische politie, onderwijs en waterstaats.

T E L E I D E N.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
18		neen.	
18		neen.	
18		neen.	
8	ja.		
10		neen.	
12		neen.	
13	ja.		
13		neen.	
13		neen.	
9		neen.	
13		neen.	
8		neen.	
45		neen.	
11		neen.	
7		neen.	
5		neen.	* Geen ander uur was daarvoor te vinden.
47 voor het eerst; 5 bij herhaling ingeschre- ven.	somtijds.		
	somtijds.		
	somtijds.		
40	ja.		
50	ja.		
50	ja.		
4		neen.	
8		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
A. E. J. Modderman.	Staatsregt.	3	De negentig eerste artikelen der Grondwet.
	Volkenregt.	2	Algemeene leerstukken.
	Strafregt.	5	Drie uren: het algemeene deel; twee uren: Code Pénal III, 2.
S. J. Fockema Andreae.	Strafvordering.	3	Het strafprocesregt.
	Encyclopaedie van het regt.	3	Encyclopaedie van het regt.
	Oud vaderlandsch regt.	2	Geschiedenis der Nederlandsche regtsbronnen.
P. A. van der Lith.	Het staatsregt en de inrigting van 's Rijks kolonien en overzeesche bezittingen.	3	Behandeling van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indie en de daarmede in verband staande algemeene verordeningen.
A. E. Simon Thomas.	Het Mohammedaansch regt en de overige volksinstellingen en gebruiken van Ned. Indie.	2	Inleiding tot de kennis van den Islam, vooral ook in betrekking tot Nederl. Oost-Indie. Het godsdienstig regt van den Isiam.
	Theoretische verloskunde.	4	De geheele theorie der verloskunde en de ziekten van het kraambed.
	Verloskundige kliniek en operatieleer.	3	Visites bij kraamvrouwen en verder zoo dikwijls er eene verlossing plaats heeft in het ziekenhuis.
	Idem. Verloskundige polikliniek.	1 —	Operatieleer op het pfantôme. Verlossingen.
A. Heynsius.	Physiologie.	5	Bloedsomloop, zenuw- en spier-physiologie; physiologie der zintuigorganen.
	Praktische oefeningen in physiologie.	4	Als in de 2de kolom.
	Histologie en praktische oefeningen in mikroskopie.	8	Idem.
T. Zaaijer.	Systematische en mikroskopische ontleedkunde van den mensch.	3	Leer der beenderen, banden, spieren, zintuigen, ademhalingsorganen van het hart, den spijsverteringstoestel en de groote bloedvaten.
	Topographische ontleedkunde.	2	De voornaamste streken van het menschelijk ligchaam.
D. Doijer.	Ontleedkundige oefeningen.	13	Als in de 2de kolom.
	Theoretische ophthalmologie.	3	Idem.
	Theoretische otologie.	1	Idem.
	Ophthalmologie en otologische kliniek en polikliniek.	18	Idem.
	Oog- en oorspiegelcursus.	2	Idem.
G. D. L. Huet.	Operatie op het lijk (oog en oor).	1	Idem.
	Geneeskundige kliniek.	5	Idem.
	Pharmacognosie.	2	Idem.
S. S. Rosenstein.	Pharmacodynamie.	1	Idem.
	Diagnostiek i. e. over de methoden van onderzoek.	3	Theoretische en praktische uiteenzetting der physische en scheikundige methoden van ziekenonderzoek.
	Kliniek van het ziekbed.	3	Onderzoek en bespreking der ziektegevallen, die in het ziekenhuis worden opgenomen.

T E L E I D E N.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
40		neen.	
3		neen.	
50	ja.		
45	somtijds.		
50	somtijds.		
6	ja.		
17		neen.	
13		neen.	
9		neen.	Deze les wordt alleen gevolgd door de candidaten van het eerste jaar.
2 candidaten bij elke verlossing tegenwoordig.		neen.	
2 (als boven).		neen.	
1 (2 of 3 als adsistentie noodig is).		neen.	* Een vast uur kan hier niet bepaald worden.
40	ja (1 uur).		
40	ja.		
40	ja.		
*			* Het getal toehoorders is afhankelijk van het voorhanden zijn van lijken.
35	ja.		
35	>		
35	>		
35	>		
35	>		
30	ja.		
30	ja.		
15		neen.	
15		neen.	
50		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
Th. H. Mac Gillavry.	Polikliniek.	4	Onderzoek en bespreking der zieken, welke ambulatorisch worden behandeld.
	Algemeene ziektekunde.	2	Ziektekunde van den bloedsomloop en der voeding.
	Ziektekundige ontleedkunde.	2	Ziektekundige ontleedkunde der spijsverterings-, der pispereidende-, der geslachts- en (voor een deel) der ademhalingswerktuigen.
	Gezondheidsleer.	1	Faceliën- en drinkwaterkweslie, luchtverversching en (voor een deel) voorkoming van epidemische ziekten.
P. L. Rijke.	Praktische oefeningen in ziektekundige ontleedkunde (lijkopeningen).	als er lijken zijn.	Als in de 2de kolom.
	Proefondervindelijke natuurkunde.	6	Idem.
W. F. R. Suringar.	Algemeene kruidkunde.	5	Voortplantingswerktuigen der phanerogamen; de leer der plantencel; eenvoudige theorie van het mikroskoop.
	Bijzondere kruidkunde.	5	Klassen van celplanten; de groep der monocotyledonen; phytographische oefeningen.
	Praktische oefeningen in de mikroskopie.	* 8	
D. Bierens de Haan.	Botanische excursies in het voorjaar.	1 of 2 dagen.	
	Lagere stekunde.	1	Verbindingen etc.; binomium; vergelijkingen 2de en 4de magt; determinanten.
	Hoogere stekunde.	2	Theorie vergelijkingen, enz.
	Stekundige analysis.	1	Leer der reeksen, complexe grootheden, enz.
	Differentiaalrekening.	2	Gronden en toepassing op anal. meetk.
	Integraalrekening.	3	Bepaalde en onbepaalde integralen.
	Waarschijnlijkheidsrekening.	2	Gronden en toepassing.
P. van Geer.	Trigonometrie en stereometrie.	2 (later 3).	Volledig behandeld.
	Beginselen der analytische en beschrijvende meetkunde.	3 (later 4).	Vlakke analysis, theorie der vlakke kromme lijnen.
	Hoogere meetkundige analyse.	2	Theorie der oppervlakte en kromme lijnen in de ruimte.
	Theoretische mechanica.	3	Grondbeginselen van Lagrange, d'Alembert en Pointot; centrale en gedwongen beweging; beweging van een vast ligchaam om een as, om een punt en vrij in de ruimte.
H. G. van de Sande Bakhuyzen.	Elementaire sterrekunde.	3	Overzicht der geheele sterrekunde.
	Praktische sterrekunde.	3	Geographische plaatsbepalingen.
	Theoretische sterrekunde.	3	Dubbelsterren.
J. M. van Bemmelen.	Anorganische scheikunde.	4	De grondstoffen en hunne verbindingen, uitgenomen de koolstof.
	Praktische oefeningen voor de propaedeutische en medische studenten.	2	De oefeningen en de daarbij gegeven toelichtingen en verklaringen.
	Praktische oefeningen voor de wis- en natuurkundige studenten.	2	Idem.

T E L E I D E N.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
50	ja.		
28		neen.	
31		neen.	
20		neen.	
* 12	ja.		* Het lokaal is te klein voor alle belangstellenden.
80	ja.		
19 (aanstaande medici 1ste jaar).	soms.		
27 (2de jaar).	>		
8 (studenten in de wis- en natuurkunde).	>		
20	>		* Dit geldt voor eerstbeginnenden; voor meergevorderden zijn geen bepaalde uren.
3 à 6 iedere keer.			
28	ja.		
11	ja.		
14	ja.		
8	ja.		
7	ja.		
7	ja.		
37	ja.		
10	ja.		
8	ja.		
8	ja.		
8			
4			
3			
50		neen.	
20	ja.		
10	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	Behandeling van bijzondere hoofdstukken uit de anorganische scheikunde voor candidaten in de wis- en natuurkunde.	2	Onderwerpen uit de analytische en theoretische chemie; uitvoerige behandeling der meer zeldzame grondstoffen.
A. P. N. Franchimont.	Carbonium eiusque connubia pinguis dicta.	4	Algemeene begrippen; eigenschappen van de koolstof; de koolstofverbindingen die men vetlichamen noemt.
	Corpora aromatica dicta.	3	De zoogenaamde aromatische lichamen, overgangsligchamen en lichamen van onbekende structuren.
C. K. Hoffmann.	Zoölogie en vergelijkende anatomie.	5	Vergelijkende anatomie van hoogere en lagere dieren (voor aanstaande medici en filosofen).
	Praktische oefeningen.	dagelijks van 9-4 uur behalve Donderdag.	Zoölogie en ontwikkelingsgeschiedenis van lagere dieren; zoölogie en geographische verspreidingswijze van hoogere dieren (voor filosofen).
K. Martin.	Kristallographie en mineralogie.	2	Kristallographie en de voornaamste groepen van het mineraalrijk, behalve de silicaten.
	Geologie en paleontologie.	2	
E. A. van der Burg.	Pharmaceutische en toxicologische scheikunde.		
H. A. Lorentz.	Mathematische physica.	4	Capillariteit; inetische gastheorie.
R. J. Fruin.	Geschiedenis des vaderlands.	3	Tijdvak van 1648—1688.
	Geschiedenis der Staatsinstellingen tijdens Karel V.	2	Als in de 2de kolom.
C. G. Cobet.	Grieksche taal- en letterkunde.	3	» Plutus " en » Equites " van Aristophanes, » Prometheus " van Aeschylus.
	Romeinsche antiquiteiten.	3	
M. de Vries.	Nederlandsche taalkunde en stijl.	4	Historische en etymologische taalkunde, spraakkunst, theoretische stijl leer, enz.
	Middel-nederlandsch.	2	Grammatica; leetuur van Floris ende Blanche floer en Borchgravinne van Vergi.
	Lezing van dichters uit de 17de eeuw.	1	Treurspelen van Hooft.
	Praktische stijfoefeningen.	1	Kritische behandeling van eigen opstellen der studenten.
	Taalkundige oefeningen voor meergeworderden.	1	Van verschillenden aard (historisch, etymologisch, kritisch).
R. P. A. Dozy.	Algemeene geschiedenis.	3	Geschiedenis der 18de eeuw.
W. G. Pluygers.	Latijnsche taal- en letterkunde (voor de propaedeutici).	3	Cicero Oratt.; Livius.
	Latijnsche taal- en letterkunde (voor de litteratoren).	2	Catullus.
	Grieksche antiquiteiten.	2	Gronden der Grieksche chronologie; topographie van Attica en van Athene; geschiedenis der Atheensche staatsvormen tot en met de staatsregeling van Clisthenes. Staatsregt van Athene, hoofdstuk » de conditione hominum."
H. Kern.	Sanskrit (grammatica).	2	Behandeling der grammatica en van leerstukken in proza en ligte poëzy.

T E L E I D E N.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
4	ja.		
40		neen.	
10		neen.	
35		neen.	
10			
10	ja.		
10	ja.		Niet gegeven wegens gemis van lokaal en hulpmiddelen.
7	ja.		
8		neen.	
6		neen.	
† 20—50	ja.		† 79 hadden geteekend.
* 10—30	ja.		* 45 » »
23	ja.		
27	ja.		
7	ja.		
23	ja.		
4	ja.		
56 geteekend.		neen.	
* 20—50	ja.		* 79 hadden geteekend.
17	ja.		
9	ja.		
4	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	Sanskrit (collegie voor meergevorderden).	2	Behandeling van uitgezochte stukken uit het Mahā-bhārata.
	Indische oudheidkunde.	2	Overzicht der aardrijkskunde, geschiedenis, letter- en oudheidkunde van Voor-Indië.
M. J. de Goeje.	Arabische grammatica.	4	
	Tweede studiejaar.	3	
	Derde studiejaar.	3	
J. P. N. Land.	Zielkunde.	3	Het zieleleven in verband met de verrichtingen van hersenen en zenuwstelsel.
	Geschiedenis der wijsbegeerte.	3	De ontwikkeling der wijsbegeerte van Thales tot Aristoteles.
H. Oort.	Hebreeuwsch (beginselen).	4	Hebreeuwsche grammatica en lezing van proza-stukken uit de chrestomathie van Gesenius.
	Hebreeuwsch (voor meergevorderden).	4	Diepere behandeling der grammatica en lezing van zwaardere stukken, spreuken 1—9 Jezaja 55—60, enz.
	Israëlitische oudheden.	3	De res sacra van Israël vóór de ballingschap.
W. J. A. Jonckbloet.	Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde.	3	Beginselen der Romaansche taal. Inleiding: algemeene beginselen van litteraire aesthetiek; de leer van het drama.
P. J. Veth.	Geschiedenis, letteren, oudheden, instellingen, zeden en gewoonten der volken van den Maleischen stam.	4	Algemeen overzicht van den Maleischen volkstam; geschiedenis van dien volkstam; overblijfselen der oudheid.
	Physische aardrijkskunde van den Indischen Archipel.	3	Physische geographie van den Indischen Archipel in het algemeen en van Java en Sumatra in het bijzonder.
J. Pijnappel.	Polynesische taal.		
	Maleische taal.		
A. C. Vreede.	Javaansche taal.	7	Javaansche grammatica, zamenkomsten en brieven; Babad Tanah Djawi door Meinsma; Poerwa Lelana (reizen van); Wajangverhaal van Pandji door Roorda.
P. J. Cosijn.	Gothisch.	3	Spraakunst; exegese en tekstkritiek.
	Oud-Hoogduitsch.	1	Beginselen der spraakunst; lezing van Tatianus' Evangelien-harmonie.
G. Schlegel.	Chinesche taal.	7	De werken van Confucius en Mencius; vertaling van Indische staatsbladen in het Chineesch; oefeningen in den Chineschen briefstijl; oefeningen in de gesproken taal van het Tsiang-tsin dialekt.
G. J. Grashuis (lector).	Soendanesche taal.	—	

T E L E I D E N.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
2	ja.		
1		neen.	
4	ja.		
3	ja.		
3	ja.		
1	ja.		
8		neen.	
10	ja.		
5	ja.		
10		neen.	
4	ja.		
6	somtijds.		Terwijl het getal toehoorders aanvankelijk veel grooter was verminderde het allengs tot 4 en 3.
8	>		
			Niet gegeven bij gemis van toehoorders.
5	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
—	—	—	Niet gegeven bij gemis van toehoorders.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
J. I. Doedes.	Exegese en tekstkritiek van het N. T.	3	De brief van de Galatiërs en enkele plaatsen uit den brief aan de Philippensen.
	Geschiedenis der godsdiensten.	2	Algemeene inleiding. Fetissisme en Schamanisme.
	Geschiedenis der leer van God.	2	Algemeene inleiding. Leer van Jezus en van Paulus aangaande God.
J. J. van Oosterzee.	Wijsbegeerte van de godsdienst.	1	Algemeen gedeelte.
	Inleiding tot het N. T. of oud-christelijke letterkunde.	2	Paulinische brieven.
	Christelijke dogmatiek.	2	Pars formalis.
N. Beets.	Praktische theologie.	2	Homiletiek.
	Kerkgeschiedenis.	2	Luther en de Duitsche Hervorming. Zwingli en de Zwitsersche Hervorming. Calvijn.
	Dogmengeschiedenis.	1	1 ^e semester: Nieuwe tijd. 2 ^e semester: Prolegomena en eerste tijdperk.
J. J. P. Valetón jr.	Ethiek.	2	1 ^e semester: Christelijke ethiek (sociale). 2 ^e semester: Wijsgeerige stelsels vóór Christus.
	Inleiding tot het O. T. of Israëlitische letterkunde.	2	Geschiedenis van den canon.
	Exegese van het O. T.	2	Samuel I, 1—9.
G. W. Vreede.	Geschiedenis van de Israëlitischen godsdienst.	1	Profeten der 8ste eeuw.
	Wijsbegeerte van het regt.	2	
	Staatsregt van Nederland.	2	
B. J. L. de Geer.	Administratief regt.	2	
	Strafregt.	2	
	Strafvordering.	2	
	Europeesch volkenregt.	2	
	Encyclopaedie van 't regt.	2	Het algemeene deel.
	Instituten.	4	De leer der personen; zakelijke regten; erfregt; verbindtenissen; vorderingen.
J. A. Fruin.	Pandecten.	3	Zakelijke regten; algemeene beginselen van het erfregt.
	Moeijelijke wetten uit de pandecten.	1	Niet afzonderlijk gegeven, maar het uur voor pandectenregt gebruikt op verzoek der auditores.
	Geschiedenis van 't Romeinsche regt.	2	Geschiedenis van de oudste tijden tot Constantijn.
	Nederlandsch burgerlijk regt.	4	Verbindtenissen en zakelijke regten.
H. P. G. Quack.	Handels- en zeeregt.	2	Handelspapier en een deel van het zeeregt.
	Burgerlijke regtavordering.	2	Regterlijke inrigting en proces in eerste instantie.
	Staatshuishoudkunde.	3	2 uren leerstellingen; 1 uur geschiedenis der staatshuishoudkunde.
H. P. G. Quack.	Statistiek.	3	
	Staatkundige geschiedenis.	2	Engelsche omwenteling van 't midden der 17de eeuw.

T E U T R E C H T .

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N .
	Ja.	Neen.	
75		somtjids.	
30		neen.	Tot 1 Maart.
30		neen.	Sedert 1 Maart.
30			
72		somwijlen.	
70		somwijlen.	
70		somwijlen.	
63		neen.	
72		neen.	
72		neen.	
30		neen.	Sedert de Kersvacantie.
40		neen.	Idem.
40		neen.	Idem.
3			
10			
10			
10			
10			
2			
18		neen.	Tot de Kersvacantie.
18		neen.	
8		neen.	
		neen.	
18		neen.	
18		neen.	
18		neen.	Tot de Paaschvacantie.
18		neen.	
12		neen.	Tot December.
8		neen.	Idem.
12		neen.	Idem.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
H. J. Hamaker.	Encyclopaedie van 't regt.	2	Het bijzondere deel.
	Burgerlijke regtsvordering.	2	De leer van het bewijs.
	Internationaal privaatrecht.	2	Geschiedenis en bijzonder deel.
J. d'Aulnis de Bou-rouill.	Staatshuishoudkunde.	3	Geschiedenis en leerstellingen 2 uren. Leer- stellingen 1 uur.
	Statistiek.	2	Methode der statistiek. Statistiek der Rijks- inkomsten.
G. J. Loncq CJz.	Pharmacognosie en natuurlijke geschiedenis der geneesmidde- len.	3	
	Pharmacodynamica of de leer van de krachten en het gebruik der geneesmiddelen.	3	
	Bijzondere pathologie en therapie.	2	
F. C. Donders.	Medische kliniek en polikliniek.	10	
	Physiologie.	6	De organische functies; de zintuigen.
	Praktische oefeningen en phy- siologische chemie.	4	De eenvoudigste bewerkingen.
	Ophthalmologie.	3 (2 × 1½)	Refractie- en accommodatie-anomalien; oog- beweging en hare afwijkingen; kleurenzin.
L. C. van Goudoever.	Theorie der heelkunde.	3	
	Klinische en poliklinische oef- eningen in de heelkunde.	12	
	Heelkundige operaties op 't le- vend lichaam.	†	
W. Koster.	Systematische en topographische anatomie.	5	
	Ontwikkelingsgeschiedenis van den mensch.	5	
	Praktische oefeningen in de ana- tomie.	dagelijks.	
Tj. Halbertsma.	Verloskunde en leer der vrouwen- ziekten.	4	Physiologie van zwangerschap, baring en kraambed.
	Leer der verloskundige kunst- bewerkingen. Verloskundige praktijk.	1	Pathologie der baring; pathologie van kraam- bed.
	Polikliniek voor vrouwen- en kinderziekten.	1	
Th. W. Engelmann.	Algemeene en vergelijkende bio- logie.	2	
	Histologie.	2	
	Experimentele medische toxico- logie.	2	
	Microscopische oefeningen.	4	
F. C. Donders en Th. W. Engelmann.	Physiologische proeven en on- derzoekingen.	dagelijks.	
S. Talma.	Algemeene pathologie.	3	
	Pathologische anatomie.	1 ^o semester 3 2 ^e " 2	

TE UTRECHT.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
20		neen.	Sedert de Kersvacantie.
18		neen.	> > Paaschvacantie.
8		neen.	> > Kersvacantie.
14		neen.	Sedert 25 Maart 1878.
2		neen.	Idem.
21	ja.		Tot 1 Maart.
15	ja.		Sedert 1 Maart.
15	ja.		
15	ja.		
20	ja.		
5	ja.		
16	ja.		
15	ja.		
15	ja.		
15			† Tijdsbepaling hier onmogelijk, soms één uur, soms twee à drie of vier uren in de week.
23	ja.		Tot de Paaschvacantie.
23	ja.		Sedert de Paaschvacantie.
23	ja.		Als er lijken zijn.
15	ja.		
15	ja.		
5	ja.		
12		neen.	
18	ja.		
8	ja.		
8	ja.		
14		neen.	
10		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
	Propaedeutische kliniek.	1 ^o semester 3 2 ^o „ 2	
	Pathologisch-anatomische oefeningen en secties.	dagelijks.	
G. van Overbeek de Meijer.	Gezondheidsleer.	2	Klimatologie; kleeding, woning.
	Medische politie.	1	Geneeskundige wetten van 1 Junij 1865.
	Geregte geneeskunde.	2	Zoowel het formele als het materiele deel.
H. Snellen.	Klinische ophthalmiatrie.	2	
	Operative „	2	
	Ophthalmoscopie.	2	
P. Q. Brondgeest.	Propaedeutische diagnostiek.	4	
	Chemische „	2	
	Kliniek voor keelziekte.	1½	
	Zoöchemie.	1	
Th. Deutz.	Tandziekten en hare geneezing.	3	
J. E. van der Meulen.	Operative chirurgie, instrumenten- en verbandleer.	4	
P. Harting.	Zoölogie (mammalia en reptilia)	2	
	Zoölogie (arthrozoa, vermes)	2	
	Vergelijkende anatomie, physiologie en histiologie.	2	
	Oefeningen in 't zoötomisch laboratorium.	dagelijks.	
C. H. D. Buys Ballot.	Proefondervindelijke natuurkunde.	5	
	Bijzondere leerstukken der natuurkunde.	2	Kinetische gastheorie en galvanisme.
	Analytische meetkunde.	3	
C. H. C. Grinwis.	Beginselen der wiskunde.	3	
	Differentiaal-rekening.	1	
	Analytische mechanica.	2	
	Mathematische physica.	3	Theorie van 't licht.
E. Mulder.	Organische scheikunde.	3	
	Synthetische „	2	
	Pharmaceutische „	1	
	Toxicologie.	1	
N. W. P. Rauwenhoff.	Morphologie der planten.	1	
	Anatomie en physiologie der planten en beschrijving der natuurfamilien.	3	
	Bijzondere leerstukken der botanie.	1	De anatomie der asorganen.
	Microscopische oefeningen.	4	
	Idem voor meergevorderden.	dagelijks.	

T E U T R E C H T.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
10		neen.	
13		neen.	
5		neen.	
8		neen.	
14	ja.		
14	ja.		
14	ja.		
12		neen.	
6		neen.	Tot de Paaschvacantie.
4		neen.	
5		neen.	Sedert de Kersvacantie.
4	ja.		
11	ja.		
20		neen.	
20		neen.	
10		neen.	
20	ja.		
4		neen.	
2	ja.		
48		neen.	Tot de Kersvacantie
3		neen.	Sedert de Kersvacantie.
5		neen.	
4		neen.	
20	ja.		
2	ja.		
6	ja.		
6	ja.		
20		neen.	Maar wekelijks een afzonderlijk uur voor responsie. En evenzoo een dito voor de pharmaceuten van Nederlandsch Indie.
20		neen.	
2	ja.		
	ja.		Telkens voor een 6tal studenten 2 uren.

Naam van den hoogleeraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
J. A. C. Oudemans.	Elementaire theoretische astronomie.	2	Sphaerische astronomie, elementaire behandeling der methode der kleinste kwadraten, en der loopbanen.
	Praktische astronomie voor eerstbeginners.	2	Elementaire theorie der astronomische instrumenten.
	Theoretische astronomie voor meergevorderden.	2	Sphaerische astronomie.
	Praktische astronomie voor meergevorderden.	2	Theorie der astronomische instrumenten en hun gebruik.
	Theorie van de beweging der hemelligehamen.	2	t Berekennen van de loopbanen der planeten en kometen.
H. C. Dibbits.	Anorganische scheikunde.	3	
	Theoretische >	1	Bepaling der stoomgewigten. Thermochemie.
	Praktische >	4	
H. Wefers Bettink.	Behandeling van zamengestelde geneesmiddelen uit de Pharmacopoea Neerlandica.	3	Niet-metalen. Galenische bereidingen.
	Kennis der enkelvoudige geneesmiddelen, Pharmacognosie.	2	Bloemen, vruchten en melksappen.
	Vervalsching van levensmiddelen.	1	Water, melk, bier.
W. Kapteyn.	Theorie der functien.	3	Gamma functien; functien van complexe veranderlijken.
	Beschrijvende meetkunde.	2	
	Waarschijnlijkheidsrekening.	1	
	Stereometrie en sphaerische trigonometrie.	3	
C. W. Opzoomer.	Logica en psychologie.	2	
	Metaphysica.	2	
	Geschiedenis der filosofie.	2	
W. G. Brill.	Nederlandsche taal- en letterkunde.	2	Taal in haren ganschen omvang.*
	Middel-Nederlandsch.	1	Volgens E. Verwijs. Bloemlezing, I.
	Gothisch.	1	Naar Stamm's Uifla.
	Vaderlandsche geschiedenis.	2	Tafereelen van de grafelijke geschiedenis.
H. van Herwerden.	Grieksche taal- en letterkunde.	3	Thucydides. De Ion van Euripides. De geschiedenis der Grieksche tragoedie.
	Grieksche antiquiteiten.	2	
	Kritiek.	1	Lucianus.
	Metriek.	3	Grieksche tragici.
P. de Jong.	Hebreeuwsche taal.	3	I Kon.
	Israëlitische oudheden.	3	

TE UTRECHT.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja	Neen.	
1	ja.		
2	ja.		
2	ja.		
2	ja.		
2	ja.		
17	ja.		
4		neen.	
3	ja.		
6		neen.	
6		neen.	
9		neen.	
4		neen.	
2		neen.	
5		neen.	
13		neen.	
10		neen.	
5		neen.	
5		neen.	
28		neen.	* De letterkunde wordt in den volgenden cursus behandeld.
29	ja.		
21	ja.		
13		neen.	
45	ja.		
5		neen.	
8	ja.		
1	ja.		
	ja.	neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
J. A. Wijnne.	Oude geschiedenis.	3	Eerste gedeelte der Romeinsche historie.
	Nieuwe geschiedenis en politieke aardrijkskunde.	3	De geschiedenis van Frankrijk onder Hendrik IV en Richelieu; de aardrijkskunde daarbij behorende.
	Historiographie der Grieken en Romeinen.	2	De oudste bronnen der Romeinsche historie.
C. M. Francken.	Latijnsche taal en letterkunde voor propaedeutici.	3	Geschiedenis der Romeinsche satire. Horatius, Juvenalis.
	Latijnsche taal en letterkunde voor litteratoren.	2	De Aulularia van Plautus, Lucretius, lib. III.
	Romeinsche antiquiteiten.	3	
		2	

T E U T R E C H T.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
10		neen.	
18		neen.	
12		neen.	
41	ja.		
10		neen.	
16		neen.	

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
F. W. B. van Bell.	Encyclopaedie der Godgeleerdheid.	1	De Encyclopaedie der Godgeleerdheid.
	Uitlegging van het Nieuwe Testament.	2	Brief aan de Filippiers, III en IV. Brief aan de Kolossers, I.
	Zedekunde.	2	Christelijke zedekunde.
G. H. Lamers.	Geschiedenis der godsdiensten.	2	De godsdienst der Germanen, Grieken, Romeinen en de Islam.
	Geschiedenis der leer aangaande God.	2	De wijsbegeerte over God bij de Grieken en de Godsleer der Israëlieten in den ouden tijd.
	Wijsbegeerte van de godsdienst.	1	Inleiding tot de wijsbegeerte van de godsdienst, historisch gedeelte, (wijsbegeerte van de geschiedenis der godsdiensten).
J. Cramer.	Geschiedenis van het Christendom.	2	Geschiedenis der middeleeuwen.
	Geschiedenis van de leerstellingen der Christelijke godsdienst.	1	Geschiedenis der middeleeuwen en gedeeltelijk der hervorming.
	Oud-Christelijke letterkunde.	2	De Synoptische Evangelien; de brieven aan de Romeinen en aan de Corinthiërs.
J. J. P. Valeton.	Geschiedenis van de Israëlitische godsdienst.	2	Van het begin tot c. 860 a. Chr.
	Israëlitische letterkunde.	2	Zamenstelling van den Pentateuchen Jozua, alsmede van Rigteren, Samuel, Koningen (gedeeltelijk).
	Uitlegging van het Oude Testament.	2	Genesis 1—9.
B. J. Gratama.	Strafregt.	3	Bijzonder gedeelte.
	Strafvordering.	3	Titel 6 tot het einde en algemeene beginselen.
	Wijsbegeerte des regts.	3	Familieregt.
G. Diephuis.	Burgerlijk regt.	3	Zakenregt.
	Handelsregt.	2	Eerste boek.
	Burgerlijke regtsvordering.	3	Regterlijke organisatie en procedure 1ste aanleg.
B. D. H. Tellegen.	Staatsregt.	5	Regeringsvorm van Nederland.
	Administratief regt.	3	Administratieve regtspraak en grondregten.
W. Modderman.	Instituten.	9	Instituten.
	Historia juris.		Historia juris.
	Pandecten.	3	Algemeene leer der contracten en boek XX, titel 1.
J. Fresemann Viëtor.	Staatshuishoudkunde.	3	Grondbeginselen.
	Encyclopaedie.	2	Algemeene beginselen van wetgeving.
W. M. H. Sānger.	Theorie der verloskunde.	1	Blijkt reeds [uit » naam van de les".
	Onderzoek van zwangeren.	1	
	Verloskundige kunstbewerkingen op het fantôme.	2	
	Kliniek der vrouwenziekten.	2	
	Verloskundige kliniek.	Hangt af van het aantal verlossingen.	
Verloskundige polikliniek.			

TE GRONINGEN.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
4		neen.	
13	ja.		
6	ja.		
10	a.		
11	ja.		
11	ja.		
7	ja.		
9	ja.		
13	ja.		
10		neen.	
13		neen.	
13		neen.	
19	ja.		
19	ja.		
16	ja.		
19	ja.		
21	ja.		
19			
20	ja.		
4	ja.		
16	ja.		
16	ja.		
5	ja.		
16	ja.		
16	ja.		
20	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.
D. Huizinga.	Theoretische physiologie en histologie.	4	Blijkt reeds uit » naam van de les".
	Praktische physiologie en histologie.	4	Idem.
H. W. Middendorp.	Algemeene pathologie.	3	Idem.
	Pathologische anatomie.	4	Idem.
	Pathologische anatomie (lijkopeningen).	In den regel 3 of 4, soms minder of meer.	Idem.
H. A. Kooyker.	Theoretische inwendige geneeskunde.	4	Idem.
	Kliniek.	6	Idem.
J. P. van Braam Houckgeest.	Ontleedkunde van den mensch.	4	Idem.
	Praktische ontleedkundige oefeningen.	Dagelijks 4 bij aanwezigheid van materieel.	Idem.
A. P. Fokker.	Pharmacodynamiek.	2	Idem.
	Hygiëne.	2	Idem.
H. R. Ranke.	Chirurgische kliniek.	9	Idem.
	Chirur. operationscursus.	Bij aanwezigheid van materieel dagelijks 2 tot 4 uur.	Idem.
W. A. Enschedé.	Elementaire stel- en meetkunde, vlakke trigonometrie.	3	Idem.
	Stereometrie en sphaer. trigonometrie.	2	
	Analytische geometrie.	2	
	Algebraïsche analysis.	2	
R. A. Mees.	Experimentele physica.	3	Idem.
	Mathematische physica.	2	
R. S. Tjaden Mod- derman.	Anorganische scheikunde.	4	Idem.
	Organische »	3	
	Pharmaceutische en geregtelijke scheikunde.	3	
P. de Boer.	Algemeene botanie.	4	Idem.
	Microscopische »	4	
	Pharmaceutische »	3	
	Capita selecta.	3	
H. J. van Ankum.	Zoologie van gewervelde dieren.	3	Idem.
	» » ongewervelde »	2	
	Capita selecta.	2	

T E G R O N I N G E N .

A A N M E R K I N G E N .

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		
	Ja.	Neen.	
8 à 9	ja.		
8 à 9	ja.		
Verschildt voor de colleges, algemeene path. 7 à 8, path. anatomie 20.	ja.		
20	ja.		
8 à 9	bij de praktische oefeningen.	op het theoretisch collegie.	
8 à 9	ja.	neen.	
Aanvankelijk 13 à 15 later slechts 5 à 6 (zie aanmerkingen).		neen.	Het verminderd bezoek was het gevolg van het ontkennend antwoord, door de faculteit aan de studenten gegeven, op de vraag of candidaten onder de oude wet in dat vak geëxamineerd moeten worden.
14 à 16		neen.	
20	ja.		
20	ja.		
32	ja.		
16	ja.		
3	ja.		
3	ja.		
30		neen.	
1		neen.	
19		neen.	
28		neen.	
15		neen.	
28	ja.		
22	ja.		
13	ja.		
1	ja.		
26	ja.		
26	ja.		
1	ja.		

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.	
H. J. Rink.	Differentiaal-rekening.	3	Blijkt reeds uit: > naam van de les".	
	Beschrijvende meetkunde.	3		
	Integraal-rekening en theorie van functien.	2		
F. J. P. van Calker.	Kristallographie en mineralogie.	3	Idem.	
	Palaeontologie.	2		
J. C. Kapteyn.	Elementaire astronomie.	3	Idem.	
	Theoretische >	1		
	Werktuigkunde.	1		
	Waarschijnlijkheids-rekening.	1		
W. Hecker.	Romeinsche geschiedenis.	3	Van 't begin tot aan 't einde.	
	Nieuwe >	3		Van de ontdekking van Amerika tot de Fr. revolutie.
	Romeinsche oudheden.	3		
B. H. C. K. van der Wijck.	Metaphysica en zielkunde.	2	O. a. Kant's leer aangaande tijd en ruimte, vergeleken met de theorien van wijsgeeren van vroegeren en lateren tijd.	
	Geschiedenis der wijsbegeerte.	2		Hoofdzakelijk geschiedenis der vóór-Socratische filosofie.
	Logica.	2		Niet gegeven wegens ontstentenis van studenten in de wijsbegeerte.
H. E. Moltzer.	Nederlandsche taal.	2	O. a. Oorsprong en ontwikkeling der Nederlandsche taal; geschiedenis harer beoefening; spellingstelsel ontvouwd.	
	Nederlandsche stijl.	2		De geheele theorie; praktische stijl oefeningen.
	Gothisch.	2		Ulfla's bijbelvertaling; enkele stukken der Evangelien, brieven.
	Middel-Nederlandsch.	2		Van de Vos Reinaerde, Boek I en II; de wapene Martyn van Maerlant.
	Geschiedenis der letterkunde.	3		Van 't begin tot 't einde en hoofdtrekken.
T. Halbertsma.	Grieksch voor propaedeutici.	3	Herodotus.	
	Grieksch voor litteratoren en geschiedenis der Griekse letterkunde.	2	Homerus met de scholien.	
	Griekse antiquiteiten en geschiedenis der Griekse kunst.	—	—	
E. Baehrens.	Tacitus' Agricola.	2	Zie kolom 2.	
	Inleiding op de geschiedenis der eleg. poëzie, en verklaring van uitgezochte elegien van Catullus, Tibullus en Propertius.	3	Idem.	
F. J. van den Ham.	Exeg. Kritische oefeningen.	2	Verschillende schrijvers.	
	Hebreeuwsche oudheden.	3		Pars Sacra.
	Hebreeuwsche spraakkunst.	3		Gen. IX; I Sam. I.
	Arabische >	1		—

TE GRONINGEN.

Gemiddeld aantal toehoorders.	Gelegenheid tot responderen.		A A N M E R K I N G E N.
	Ja.	Neen.	
3	ja.		
3	ja.		
1	ja.		
6	ja.		
1	ja.		
3	ja.		
1	ja.		
1	ja.		
1	ja.		
17		neen.	
17		neen.	
20	ja.		
3	ja.		
7	ja.		
8		neen.	
8	ja.		
4	ja.		
4	ja.		
6	ja.		
24	ja.		
7	ja.		
7			
24		neen.	
7		neen.	
7	ja.		
9	ja.		
9	ja.		
9	ja.		

Bovendien werden door eenige hoogleeraren private lessen gegeven.

Te Leiden behandelde professor Buys ééns in de veertien dagen met een vijftiental studenten algemeene vraagstukken van staatsregt.

Professor MODDERMAN stelde twee uren in de week beschikbaar voor eene private les over staatsregt; er werden capita selecta behandeld, in overleg met de studenten gekozen, en een der uren werd gewoonlijk besteed aan dezelfde onderwerpen op het collegie behandeld, waarover men nadere bijzonderheden wenschte te vernemen.

Door professor VAN DER LITTE werden vóór zijne ziekte twee avonden per week aan een privaot-collegie gewijd.

Professor COBER gaf geregeld private lessen; deels ten zijnen huize, deels in de universiteits-bibliotheek, waar, bij het nauwkeurig onderzoek der handschriften, al de onderdeelen der philologische wetenschap behandeld werden. Aan de vier studenten, die zich toelegden op het doctoraat in de nederlandsche taal- en letterkunde, werden door den hoogleeraar DE VRIES private lessen gegeven. Zoo ook door prof. DE GOEJE aan twee zijner leerlingen, die in vorderingen niet met de overigen gelijk stonden. Bij ontstentenis van een doent voor het aramesch (syrisch en chaldeeuwisch), verleende de hoogleeraar LAND aan drie studenten in de semitische letterkunde hulp bij het lezen van syrische teksten. De hoogleeraar MARTIN leidde in een privaot collegie eenige paleontologische oefeningen.

Te Utrecht werden geene private lessen gegeven.

Te Groningen werd door den hoogleeraar VAN DER WILCK eene private les over SPINOZA gehouden, terwijl de hoogleeraar BAEHRENS een privatissimum gaf over de kritische behandeling van romeinsche schrijvers."

e. Uitkomsten van het onderwijs.

Het oordeel der hoogleeraren in de faculteit der godgeleerdheid te Leiden, over de kennis en de ontwikkeling der studenten was over het algemeen gunstig. Over hen, die voor het eerst de lessen bijwoonden, kon, volgens de hoogleeraren SCHOLTEN en PRENS, moeilijk een oordeel worden uitgesproken; de hoogleeraar KUENEN had reden tot tevredenheid, hoewel de uitkomsten zeer ongelijk waren. Van de beide nieuwe toehoorders van den hoogleeraar RAUWENHOFF bezat de een buitengewone, de ander middelmatige kennis; de hoogleeraar TIELE meende dat de verkregen kennis der studenten alleen bij de examens kon blijken, die gedeeltelijk van grondige studie, gedeeltelijk van geringe kennis getuigden. Van hen, die de lessen bij herhaling bijwoonden, legde een zijn examen »cum laude" af, terwijl de vorderingen der overigen niet minder, somtijds zelfs grooter waren dan in vorige jaren; toch mogt dit, volgens den hoogleeraar RAUWENHOFF, niet als een gunstig teeken ten opzichte der academische studien worden aangemerkt, daar, meer dan vroeger, de studie uitsluitend gericht was op de examina, ten koste van eigene, vrije ontwikkeling.

In de faculteit der regtsgeleerdheid verklaarden sommige hoogleeraren zich niet in staat om over de vorderingen der studenten een oordeel uit te spreken.

De hoogleeraar GOUDSMIT echter noemde den toestand, wat de nieuw aangekomene betrof, hoogst ongunstig; op enkele uitzonderingen na, kwamen zij onvoorbereid aan de universiteit, en konden, aangezien de latijnsche taal een »terra incognita" voor hen was, de lessen over instituten en pandecten niet met vrucht volgen. De hoogleeraar MODDERMAN merkte op, dat zoowel de mate van ontwikkeling als de verkregen kennis zeer uiteenliep; terwijl enkelen uitstekend waren en van anderen weinig te hopen was, hield het grootste aantal het midden, hoewel ook van hen bijna de helft niet voldoende was voorbereid; bij het examen in de encyclopaedie, voor zoover dit zich op regthistorisch gebied bewoog, viel vooral de weinige kennis der geschiedenis in het oog. Beide hoogleeraren waren meer voldaan over hen die bij herhaling de lessen volgden.

Bij het afleggen van het candidaats-examen toonden de meesten dat zij de lessen van den hoogleeraar VISSERING met vrucht hadden gevolgd.

In de faculteit der geneeskunde viel over de ontwikkeling en de kennis van hen, die voor het eerst de lessen bijwoonden, niet veel anders te zeggen dan dat zij bij sommigen bevreemdend, bij anderen onvoldoende waren. Van de oudere studenten munten enkelen uit, hoewel men aan den anderen kant niet over het hoofd mogt zien dat de vorderingen over het algemeen niet beantwoordden aan den betoonden ijver, hetgeen bijv. daaruit bleek, dat van hen, die vóór de zomervacantie candidaats-examen hadden afgelegd, een derde gedeelte werd afgewezen.

Vele hoogleeraren in de faculteit der wis- en natuurkunde meenden zich van een oordeel over de ontwikkeling en de kennis der studenten te moeten onthouden, daar hun van de jongeren nog te weinig bekend was om eene vergelijking met vorige jaren te kunnen maken en de vorderingen alleen konden blijken uit de examens, die gedeeltelijk nog niet waren afgelegd. Andere hoogleeraren hadden geen verschil opgemerkt tusschen diegenen, welke hunne collegies dit jaar bijwoonden, en hen die vroeger onder hun gehoor waren. Zij, die de lessen van den hoogleeraar SPRINGER bij herhaling volgden, kwamen vrij geregeld op, en zoowel de mikroskopische oefeningen als de botanische excursies wakten veler belangstelling. De hoogleeraar VAN GERK schreef het feit, dat de meeste nieuwe studenten te weinig voorbereid waren, toe aan het gebrekkige onderrigt in de door hem onderwezen vakken op de meeste gymnasia. In het algemeen werd opgemerkt dat de vorderingen bij sommigen zeer goed waren, doch bij anderen te wenschen overlieten.

Dat de kennis en de ontwikkeling der nieuw aangekomen studenten meerendeels zeer gebrekkig waren, (volgens den hoogleeraar DOZIJ bij negentig procent), werd door verscheidene hoogleeraars in de faculteit der letteren en wijsbegeerte eenstemmig verklaard; sommigen schreven dit toe aan het admisse-examen, anderen aan de slechte gymnasia.

Over hen, die de lessen bij herhaling volgden, was het oordeel minder ongunstig; de theologanten die de lessen van den hoogleeraar COBER bijwoonden, hadden niet veel vorderingen gemaakt, maar die van de litteratoren waren voldoende; vooral bij de private lessen van dezen hoogleeraar, waar, zij het nauwkeurig onderzoek der handschriften, al de onderdeelen der philologische wetenschap behandeld werden, waren de ijver en de belangstelling zoo groot als men maar wenschen kon. De vorderingen der studenten, meende de hoogleeraar PLYUGERS, waren niet gemakkelijk te beoordeelen, daar de studenten niet na iederen cursus aan een onderzoek worden onderworpen. Deze opmerking, welke ook op de lessen van andere hoogleeraren toepasselijk is, gold intusschen uit den aard der zaak minder bij die lessen, waar weinig toehoorders aanwezig waren en als het ware eene voortdurende zamen-spreking kon plaats hebben. Zoo werd het collegie over zielkunde door één candidaat in de regtsgeleerdheid bijgewoond, die veel ijver en kennis ten toon spreide; dat over sanskrit, voor meergevorderden, werd voor het tweede jaar gevolgd door één student, die met goed gevolg zijn candidaatsexamen voor het doctoraat in de taal- en letterkunde van den Indischen archipel aflegde. De hoogleeraar DE GOEJE gaf te kennen, dat al zijne leerlingen door ijver en aanleg uitmunten, hetgeen zijne verklaring vond in het feit dat zij, die minder voldeden, den raad ontvingen om zich op een ander gemakkelijker studievak toe te leggen. Den hoogleeraar VERH bleek het wederom dat de meesters in de regten, die naar eene regterlijke betrekking in Nederlandsch Indie streven, zich meerendeels bepalen tot hetgeen volstrekt noodig is om aan het programma van het staatsexamen te voldoen, zonder geleid te worden door ware belangstelling in de kennis dier gewesten; vooral tegen het einde van den cursus, na het Koninklijk besluit van 13 Mei 1878 (Staatsblad n°. 73), betreffende het benoemen van ambtenaren bij de burgerlijke dienst in Nederlandsch Indie, werden deze lessen en ook die van den hoogleeraar VREEDER door velen verwaarloosd. Overigens werden 's hoogleeraars lessen bijgewoond door twee of drie leerlingen van de gemeentelijke instelling tot opleiding van Indische ambtenaren, door een candidaat in de letteren en door een persoon zonder graad, die zich de kennis van den Indischen archipel, met het oog op later

te ondernemen wetenschappelijke reizen zocht te verwerven.

Te Utrecht was, naar het oordeel der hoogleeraren, de ontwikkeling en kennis der studenten, voor de eerste maal onder hun gehoor, niet boven het middelmatige, voor zoover althans uit de responsies blijken kon.

Het oordeel over het bijwonen der lessen was verschillend. De theologische collegies werden door velen ongeregeld bijgewoond. Regtsencyclopaedie en romeinsche regtsgeschiedenis werden meer dan gewoonlijk bezocht, hetgeen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat in beide vakken examen wordt afgelegd; het bezoek der collegies over vakken, waarin niet geëxamineerd wordt, is, sedert het vervallen der testimonia, zeer afgenomen.

De hoogleeraren der geneeskundige faculteit prijzen het geregeld bezoek hunner lessen, met uitzondering van den hoogleeraar VAN OVERBEEK DE MEIJER, die het geringe getal zijner toehoorders geenszins toeschrijft aan gebrek aan ijver van de zijde der studenten, maar aan al te groote uitbreiding van het getal lesuren per dag en aan de bijzondere ongeschiktheid der hem toegewezen uren.

Te Groningen viel er in de faculteit der godgeleerdheid

en der wis- en natuurkunde over de ontwikkeling en de vorderingen der studenten niets meer op te merken dan hetgeen door den uitslag der examens werd aangewezen.

In de faculteiten der regtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte werd de opmerking gemaakt, dat over het algemeen de studenten, die den cursus van een goed ingerigt gymnasium ten einde toe hadden doorloopen, in ontwikkeling en kennis uitmuntten boven anderen; overigens liepen de bekwaamheden zeer uiteen. De algemeene indruk, dien de hoogleeraren in de faculteit der geneeskunde ontvingen, was gunstig; de privaato-docenten, dr. A. O. H. TELLEGEN en dr. M. E. MULDER, waren, door te korte ervaring, nog niet in staat een juist oordeel te vellen over de vorderingen hunner toehoorders, al scheen ook, volgens den laatsten, de kennis der oogheekunde bij de studenten niet groot te zijn, hetgeen verklaard werd door de omstandigheid dat vroeger geen eigenlijk onderwijs in dit vak werd gegeven.

Van de uitkomsten der examens en promotien geven de volgende tabellen een overzicht.

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER											
	CANDIDAATS-EXAMENS.								DOCTORAAL-EXAMENS.			
	1ste gedeelte.				2de gedeelte.				Toegelaten.		Afge- wezen.	
	Toegelaten.		Afge- wezen.		Toegelaten.		Afge- wezen.					
	Getal.	Cum laude.		Getal.	Cum laude.		Getal.	Cum laude.				
LEIDEN		7	7		—	—		4	3	1	—	1
UTRECHT	35	34	—	1	16	15	—	1	4	4	—	—
GRONINGEN	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOTAAL	44	43	—	1	20	18	1	1	5	5	—	—

* De promotien hadden plaats volgens het Koninklijk besluit van 1815.

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER											
	CANDIDAATS-EXAMENS.						DOCTORAAL-EXAMENS.					
	Toegelaten.			Afge- wezen.			Regtswetenschap.			Staatswetenschap.		
	Toegelaten.		Cum laude.	Toegelaten.		Cum laude.	Toegelaten.		Cum laude.	Toegelaten.		Cum laude.
	Getal.			Getal.			Getal.			Getal.		
LEIDEN	31	24	>	7	38	24	>	14	>	>	>	
UTRECHT	10	7	>	3	9	6	>	3	>	>	>	
GRONINGEN	1	>	1	>	2	2	>	>	>	>	>	
TOTAAL	42	31	1	10	49	32	>	17	>	>	>	

G O D G E L E E R D H E I D.

P R O M O T I E N . *

Getal.	Waarvan		Het proefschrift geschreven in het		Toegekende graad.			Afgewezen.
	Privaat.	Publiek.	Nederlandsch.	Latijn.	1ste.	2de.	3de.	
2	—	2	2	—	1	1	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	2	2	—	1	1	—	—

R
R E G T S G E L E E R D H E I D.

P R O M O T I E N .

Koninklijk besluit van 1815.									Wet van 1876 (regtswetenschap).						
Getal.	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift (Nederlandsch)	Graad.			Afgewezen.	Privaat.	Publiek.	Proefschrift.		Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.
					1ste.	2de.	3de.				Nederlandsch.	Latijn.			
62	55	5	50	10	5	29	25	1	2	—	2	—	2	—	—
21	17	3	13	7	2	4	14	—	1	—	1	—	—	1	—
7	6	1	6	1	1	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—
90	78	9	69	18	8	34	44	1	3	—	3	—	2	1	—

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER													
	CANDIDAATS-EXAMENS.				DOCTORAAL-EXAMENS.									
	Getal.	Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.	Getal.	Geneeskunde.			Heelkunde.			Verloskunde.		
						Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.	Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.	Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.
LEIDEN	24	16	—	8	16	12	—	3	1	—	—	—	—	—
UTRECHT	15	9	3	3	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—
GRONINGEN	5	1	2	2	7	5	—	2	—	—	—	—	—	—
Totaal	44	26	5	13	29	23	—	5	1	—	—	—	—	—

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER WIS-							
	CANDIDAATS-EXAMENS VOORBERRIDENDE TOT							
	De studie der geneeskunde.				Het doctoraal.			
	Getal.	Toe- gelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.	Getal.	Toe- gelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.
LEIDEN.	14	12	—	2	1	1	—	—
UTRECHT	4	4	—	—	—	—	—	—
GRONINGEN	7	7	—	—	—	—	—	—
TOTAAL	25	23	—	2	1	1	—	—

(1) Waarvan een op stellingen, overeenkomstig art. 16 van het Koninklijk besluit van 27 April 1877 (*Staatsblad* n°. 87).

GENEESKUNDE.

PROMOTIEN.

Getal.	Waarvan				Het proefschrift geschreven in het		Toegekende graad.			Afgewezen.
	Privaat.	Publiek.	Stellingen.	Proefschrift.	Nederlandsch.	Latijn.	1ste.	2de.	3de.	
11	10	1	—	11	11	—	8	2	1	—
1	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—
6	6	—	—	6	6	—	2	3	1	—
18	17	1	—	18	18	—	10	6	2	—

EN N A T U U R K U N D E.

DOCTORAAL-EXAMENS.

PROMOTIEN.

Getal.	Toegelaten.	Toegelaten cum laude.	Afgewezen.	Getal.	Privaat.	Publiek.	Proefschrift.		Toegekende graad.			Afgewezen.
							Nederlandsch.	Latijn.	1ste.	2de.	3de.	
2	2	—	—	10	5	5	10	—	3	7	—	—
1 (wis- en sterrekunde).	1	—	—	3	3	—	3	—	2	1	—	—
1 (artsnij- bereidkunde).	—	1	—	(¹) 4	4	—	3	—	(²) 2	2	—	—
4	3	1	—	17	12	5	16	—	7	10	—	—

(2) Waarvan een "cum laude" overeenkomstig de wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102).

UNIVERSITEIT TE	FACULTEIT DER LETTEREN											
	EXAMENS VOORBEREIDENDE TOT HET CANDIDAATS-EXAMEN IN DE									CANDIDAATS-EXAMENS.		
	Godgeleerdheid.			Regtsgeleerdheid.			Letteren en wijsbegeerte.					
	Getal.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Toegelaten.	Afgewezen.
LEIDEN	4	1	3	75	34	41	3	1	2	2 (klassieke letterkunde).	2	—
										1 (taal- en letterkunde v. d. O. I. Archipel),	1	—
UTRECHT	28	20	8	24	17	7	—	—	—	2	1	1
GRONINGEN	7	2	5	21	18	3	2	2	—	3	—	3
TOTAAL	39	23	16	120	69	51	5	3	2	8	4	4

¹⁾ Bij deze toelating heeft de toevoeging »cum laude» plaats gehad.

E N W I J S B E G E E R T E.

DOCTORAAL EXAMENS.			PROMOTIEN.								
Getal.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getal.	Privaat.	Publiek.	Proefschrift.		Graad.			Afgewezen.
						Nederlandsch.	Latijn.	1ste.	2de.	3de.	
4	4	—	5	—	5	—	5	3	2	—	—
—	—	—	1	1	—	—	1	—	1	—	—
1	1)	—	2	2	—	—	2	1	—	1	—
5	5	—	8	3	6	—	8	4	3	1	—

In de maand Junij 1878 werd aan de drie Rijksuniversiteiten het zoogenaamd admissie-examen afgenomen, vermeld in het Koninklijk besluit van 4 Augustus 1853 (*Staatsblad* n°. 31). Te Leiden namen er 40 jongelieden aan deel, waarvan 17 werden toegelaten. Te Utrecht waren deze cijfers 21 en 14, te Groningen 8 en 5.

Aan het aanvullings-examen, vermeld in art. 24 van het Koninklijk besluit van 27 April 1877 (*Staatsblad* n°. 87), namen 4 doctoren in de regtswetenschap deel, waarvan 1 werd toegelaten.

De dusverre in de verslagen opgenomen vergelijking der examens en promotien met die van het voorafgaand jaar, moet ditmaal achterwege blijven; vooreerst omdat het studiejaar 1876/77 ten gevolge van het in werking treden der nieuwe wet op 1 October 1877, met eene maand werd verlengd; ten andere omdat juist in die maand een zeer groot getal examens afgenomen werd, daar tal van jongelieden vóór gemeld tijdstip examen wenschten af te leggen.

OVERZIGT van de onderwerpen, behandeld in de dissertatien aan de drie universiteiten, gedurende den cursus 1877—1878, met vermelding van de namen der schrijvers.

NAMEN.

TITELS DER DISSERTATIEN.

a. *Faculteit der godgeleerdheid.***Leiden.**

L. HELDRING.

Inwendige zending en gemeente.

J. A. BELERMAN.

Het verband tusschen de algemeene ontwikkeling en de ontwikkeling van de godsdienst.

b. *Faculteit der regtsgeleerdheid.***Leiden.**

Z. W. STRAATMAN.

Iets over preventieve hechtenis en schadevergoeding.

P. J. EERDMANS.

De bewijskracht van koopmansboeken.

R. A. KLERCK.

De toepassing van het oorlogsregt in den Fransch-Duitschen oorlog van 1870/71.

W. TH. GEYERS DRYNOOT.

Over inkwartieringen.

J. C. REYNST.

De afscheiding der regterlijke en administratieve magt in Nederlandsch Indie.

P. J. M. VAN WALJENBURG.

Eenige opmerkingen omtrent de artt. 773—776 van het Wetboek van Koophandel.

L. ZEGERS VERCKENS.

Over de bevoordeeling bij tweede en verdere huwelijken, door toepassing van voorbeelden opgehelderd.

K. ZWAARDEMAKER.

Surseance van betaling.

R. K. W. Y. DIERT VAN MELISSANT.

Over den regtsregel: *Resolutio jure dantis resolvitur jus accipientis*.

C. F. A. J. LEESBERG.

Regtsbetrekking tusschen trekker en acceptant volgens het Wetboek van Koophandel.

W. VAN DEN BERGH.

De strijd tegen de prostitutie in Nederland.

W. VAN ROSSEM Bz.

Hulpverzuim.

Utrecht.

E. F. CLAUSING.

De plaatsvervulling volgens het Nederlandsche regt.

P. J. VAN LÖREN SELS.

Beschouwingen over den Noordamerikaanschen staten-oorlog van 1861—1864.

E. J. C. GOSELING.

Aanneming van werk. Beschouwingen naar aanleiding van de artt. 1640—1652 Burgerlijk Wetboek.

C. WITHOLT.

Iets over het disciplinair toezigt op de notarissen in Nederland.

N. DE ROEVER AZ.

De Amsterdaamsche weeskamer.

W. HARTSEN.

Eenige opmerkingen betreffende art. 345 Wetboek van Koophandel.

H. A. GROTHE.

Iets over de erfdienstbaarheden van uitzigt en licht.

C. BRUYN.

Wisselinterventie.

Groningen.

G. S. J. VAN RONKEL.

De curator in het faillissement.

c. *Faculteit der geneeskunde.***Leiden.**

A. NIJKAMP.	Onderzoekingen omtrent de histologie van het kraakbeenweefsel.
A. P. VAN ROOIJEN.	Een geval van osteogenesis perversa imperfecta.
L. C. PROOT.	Over tabes dorsalis.
W. DOMINICUS.	Ontleedkundige aanteekeningen betreffende het achterhoofdsbeen.
J. F. P. HERS.	Over vergroeiingen tusschen vrucht en placenta en hare gevolgen.
J. BURKENS.	Een experimenteel onderzoek over het ontstaan van longontsteking.
J. VOOGD.	Over het gebruik van chloroforme in de verloskunde.
A. GEYL.	Bijdrage tot de kennis der puerperale infectie.
W. F. DE JONG.	Over aphasia.
M. J. VAN LEEUWEN.	Over den oorspronkelijken zetel van het Malum Pottii.
D. H. ZEEMAN.	Bijdrage tot de kennis der chirurgie in Frankrijk.

Utrecht.

J. J. P. VAN DER EYDEN.	De cerebrale kinderverlamming.
-------------------------	--------------------------------

Groningen.

J. C. SCHÖNFELD.	Over anaesthetica en hunne aanwending in de chirurgie.
J. A. TRESLING.	Over het mechanisme der darmbreukbeklemming.
W. H. VASTER.	Bijdrage tot de kennis van de physiologische werking der kalizouten.
L. S. WILDERVANCK.	Verslag der verloskundige kliniek aan de hoogeschool te Groningen over 1874 en 1875.
S. B. RANNEFT.	Beschouwingen over het rondcellig sarcoom van den eijerstok.
B. S. SCHOLTENS.	Verslag der verloskundige polikliniek aan de hoogeschool te Groningen gedurende 1874, 1875, 1876 en 1877.

d. *Faculteit der wis- en natuurkunde.***Leiden.**

G. J. D. MOUNIER.	Meetkundige beschouwingen over de methode van LAGRANGE.
P. ZEEMAN.	De kromme lijnen van de derde orde in de ruimte.
W. H. NIEUWHUIS.	Over het beginsel der virtueele snelheden.
D. J. JANSSEN.	Het warmtegeleidingsvermogen van lucht en waterstof.
B. J. GOOSSENS.	Over de schijnbare adhaesie van vaste lichamen.
J. ROMENY.	Over het methyleenmethylamine.
J. C. C. W. VAN NOOTEN.	Kruidkundige waarnemingen op het gebied van horticultuur.
C. PH. SLUITER.	Bijdrage tot den bouw der kieuwen van Lamelli branchiaten.
R. SINIA.	JOHANNES SWAMMERDAM in de lijst van zijn tijd.
P. G. BEEKERS.	Bijdrage tot de kennis der anatomie van Cestum Veneris Les.

Utrecht.

G. DOYER VAN CLEEFF.	Over de kleursverandering der chromoxyde zouten.
J. VAN REES.	Over luchtademing van Carcinus Moenas.
P. HARTING.	Het ei en de placenta van Halicore Dugong.

Groningen.

W. J. STEENHUIS.	Over de zuurstofhoudende radicalen van de vetzuren en over Aldehydars.
C. MENSINGA.	De warmtegeleiding in gassen.
J. S. G. GLEUNS.	Thermodiffusie van gassen.

e. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.***Leiden.**

A. W. VAN GEER.
F. L. ABRESCH.
R. TH. F. REUDLER.
C. C. MAUVE.
L. J. W. SMIT.

De fontibus Plutarchi in vitis Gracchorum.
Observationes criticae in Plutarchi Moralium capita selecta.
Tirocinia critica in Dionysii Halicarnassensis Antiquitates Romanas.
De oratione Isocratea quae inscribitur » de Bigis".
Observationes in Plutarchi vitam C. Marii.

Utrecht.

A. E. J. HOLWERDA.

Disputatio de dispositione verborum in lingua Graeca, in lingua Latina et apud Plutarchum; accedunt commentarioli ad libros de Iside et Osiride et de genio Socratis.

Groningen.

J. WOLTJER.
J. A. H. G. JANSEN.

Lucretii philosophia cum fontibus comparata.
De Tacito dialogi auctore.

f. *Handelingen in het belang der wetenschap.*

Onder de vele dispuutgezelschappen van studenten, waarvan enkele met meer, andere met minder wetenschappelijke strekking, en wier vermelding hier overbodig kan geacht worden, zijn er sommigen, die door hoogleeraren zijn opgericht of door hen worden geleid.

Aan de universiteit te Leiden bestaat onder de studenten in de godgeleerdheid een dispuutcollegie, waaraan zij bijna allen deelnemen, onder leiding van de professoren bij beurten. Om bijzondere redenen van de zijde der studenten werd dit dispuut in den afgelopen cursus slechts tweemaal gehouden, onder leiding van de hoogleeraren RAUWENHOFF en TIELE, bij welke gelegenheden stellingen werden verdedigd over » de Christelijke moraal en de Christelijke dogmatiek" en over » polytheïsme en monotheïsme, inzonderheid bij de Semieten."

De » Debatingsclub", welke oefening in parlementaire welsprekendheid ten doel heeft, hield om de veertien dagen eene vergadering, door den hoogleeraar Buys geleid, waaraan door een groot aantal studenten werd deelgenomen, en waar tal van onderwerpen, in den vorm van stellingen, behandeld werden.

Te Utrecht werd, onder de leiding van de hoogleeraren der regtsgeleerde faculteit, met uitzondering van den hoogleeraar VREDE, door een twaalfstal studenten deelgenomen aan de dispuuteoefeningen in de debatingsclub der juristen. Door de hoogleeraren de GEER en FRUIN is een gezelschap voor de regtspraktijk opgericht, onder den naam » Antonius Matthaeus", waarvan 9 studenten lid zijn; hoofdzakelijk werden in de vergaderingen vraagstukken van civiel regt en wetsexplicaties behandeld.

Van het dispuutgezelschap voor de natuurwetenschappen » Natura dux nobis et auspex", zijn de hoogleeraren in de faculteit der wis- en natuurkunde en enkelen van die der geneeskunde eereleden, en nemen als zoodanig deel aan de oefeningen.

Het gezelschap » Arti et Litteris" heeft de hoogleeraren BRILL en BEERS tot voorzitters. In de vergaderingen worden vraagstukken uit het gebied van schoone kunst en letterkunde behandeld. In het afgelopen jaar heeft deze vereeniging slechts weinige vergaderingen gehouden.

Het eenige dispuutgezelschap aan de universiteit te Groningen bestond uit studenten in de faculteit der regtsgeleerdheid, die, onder de leiding hunner hoogleeraren, om de veertien dagen stellingen verdedigden over onderwerpen van burgerlijk-, handels-, straf- en staatsregt, het Romeinsche regt en de staatshuishoudkunde.

Op de prijsvragen door de verschillende faculteiten der universiteit te Groningen den 15den April 1877 uitgegeven, kwamen slechts twee antwoorden in; het eene bij de faculteit der godgeleerdheid op de vraag: » In

originem et indolem sectae pharisaeorum ita, ratione imprimis habita Novi Testamenti, inquiratur, ut eius merita ac vitia appareant et explicentur"; het andere bij de faculteit der letteren en wijsbegeerte op hare vraag: » E profetarum sec. VIII a. Chr. libris efficiatur, quaenam illo tempore de antiquiore Israelitarum historia innotuerint, et quaenam ratio his cum iis, quae in aliis libris traduntur, intercedat."

Geen van beide antwoorden werd echter eene bekrooning waardig gekeurd.

Op den 1sten Mei 1878 werden door den rector en den senaat der universiteit te Leiden in iedere faculteit twee prijsvragen uitgeschreven, te beantwoorden vóór den 1sten Mei 1879.

De achttien Rijksbeurzen en de vicarie-inkomsten door het Rijk te begeven, zijn in 1878 genoten door 7 studenten in de godgeleerdheid, 2 in de regten, 4 in de geneeskunde, 5 in de wis- en natuurkunde en 5 in de letteren en wijsbegeerte.

Door wijlen jhr. mr. D. T. GEVEES VAN ENDEGEEST, gedurende tal van jaren curator en daarna president-curator der Leidsche hoogeschool, werd aan die inrigting een legaat van f 7000 vermaakt om te strekken tot aanleg van een steeds vermeerderend kapitaal, waarvan de renten gedeeltelijk moeten worden belegd en gedeeltelijk zullen dienen voor twee beurzen voor studenten in de regtsgeleerdheid.

Noch te Leiden, noch te Groningen heeft de senaat gebruik gemaakt van het regt in art. 90 der wet toegekend, om wegens zeer uitstekende verdiensten, aan Nederlanders of vreemdelingen het doctoraat honoris causa te verleenen. Te Utrecht daarentegen is het doctoraat honoris causa in de godgeleerdheid, op voordragt van de faculteit der godgeleerdheid, verleend aan de heeren: J. G. D. MARTENS, hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de universiteit te Amsterdam, J. J. VAN TOORENENBERGEN, predikant der Hervormde gemeente te Rotterdam, en J. HARROG, predikant bij de Doopsgezinde gemeente te Utrecht.

In de faculteit der letteren en wijsbegeerte is het doctoraat honoris causa toegekend, in de klassieke letterkunde aan den heer W. H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN, leeraar aan de hoogere burgerschool te Utrecht, in de wijsbegeerte aan den heer J. W. GUNNING, predikant der Hervormde gemeente te 's Gravenhage.

g. *Hulpmiddelen voor het onderwijs.*

Voor de bibliotheek der Leidsche universiteit werden aangekocht 288 nieuwe werken, bestaande uit 414, en 315 vervolgwerken, bestaande uit 376 deelen. Als geschenken werden bovendien ontvangen 342 nieuwe en 228 vervolgwerken, behalve de overdrukjes en de buitenlandse aka-

demische dissertatiën. De in bruikleen aan de bibliotheek afgestane verzameling van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde vermeerderde met 324 nummers, uitmakende 376 deelen, behalve 207 vervolgen.

De verzameling boeken van de Remonstrantsche broederschap werd ook aan de bibliotheek in bruikleen afgestaan. De door wijlen den hoogleeraar J. J. HOFFMANN nagelaten collectie Japansche en Chinese boeken en op China en Japan betrekking hebbende werken, werd aangekocht; door mr. L. SERRURIER, conservator aan het Rijks-ethnographisch museum en den hoogleeraar G. SCHLEGEL werden er catalogussen van vervaardigd.

Het gebruik der boeken en kaarten is steeds toegenomen, zoowel in de leeskamer als buiten het gebouw; de uitgeleene werken bereikten het getal van 5718.

Van de handschriften werden 85 nummers buiten het gebouw geraadpleegd, terwijl van vele brieven afschriften zijn gemaakt voor binnen- en buitenlandsche geleerden.

Ook van de verzameling Oostersche handschriften werd op nieuw veel gebruik gemaakt. Zij werd onder anderen verrijkt met een Japansch woordenboek in manuscript, waarvan nog slechts een klein gedeelte gedrukt was. De aankoop van gedrukte Oostersche werken ging geregeld voort. Door betrekkingen in het Oosten, is het den hoogleeraar DE GORJE meermalen gelukt aldaar voor vrij lage prijzen boekwerken aan te schaffen.

Het door dr. JUVNBOLL te Delft bewerkte juridische werk, *Abu Ishak Schirazi*, is, voor zoover den tekst betreft, afgedrukt. Het drukken der *Indices* werd door ziekte van den bewerker vertraagd. Met het drukken van het door dr. HOUTSMA bewerkte *Kitubal adhdid* en van de *Annales van Tabari*, waarvoor uit het academisch fonds een nieuw subsidie van f 1000 verleend was, werd een aanzing gemaakt. Met veel spoed werd de uitgave van het supplement van prof. Dozy voortgezet, zoodat weidra de eerste helft voltooid zal zijn. Gebrek aan typen, waarin echter thans is voorzien, was oorzaak dat het vierde deel van DE GORJE's *bibliotheca geographica*, hoewel persklaar, moest blijven liggen, en dat de voortzetting van Dhababi, waarvan de eerste aflevering in 1864 door den hoogleeraar DE JONGE te Utrecht werd uitgegeven, moest worden uitgesteld.

Te Utrecht werd het getal boekdeelen met ongeveer 2850 vermeerderd, waarvan 850 door schenking of ruiling waren verkregen; door schenking onder anderen vijf vervolgen van de *Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland* door de Britsche regering, en eenige deelen *Zuid-Nederlandsche regtsbronnen en kronieken* door de Belgische regering uitgegeven en geschenken.

Van de familie HINLOEX is eene verzameling stukken betreffende de psalmerijming ontvangen en de vrij omvangrijke verzameling handschriften uit de nalatenschap van jhr. mr. JOHAN HORA SICCAMA werd door zijne weduwe aan de bibliotheek geschenkt. Zeer merkwaardig is ook het geschenk van den stichter en president der muziek-school te Calcutta, Rajah SOORINDRO MOHOU JAGORE, die 17 grootere en kleinere drukwerken, in het engelsch en het sanskriet, aan de bibliotheek ten geschenke zond; de inhoud dezer geschriften heeft betrekking op de oude en nieuwere muziek der Hindoes en op de geschiedenis van het aanzienlijk geslacht waarvan de Rajah afstamt.

De ruiling met buitenlandsche universiteiten zou zeer bevorderd worden, indien de bibliotheek over een voldoende aantal der te Utrecht verdedigde dissertatiën kon beschikken; het voorheen gebruikelijk getal exemplaren wordt tegenwoordig zelden door de gepromoveerden afgestaan.

De behoefte aan ruimte doet z'ch meer en meer gevoelen; van de bibliotheek, door den hoogleeraar ROVERS nagelaten, kan zelfs een gedeelte niet op behoorlijke wijze worden geplaatst. Aan de bij het vorig verslag vermelde voorgenomen uitbouw der bibliotheek was, bij gemis van beschikbare gelden, nog geen gevolg gegeven.

Worden het vorige jaar aan 2428 personen 5741 boeken uitgeleend, gedurende het laatste studiejaar zijn deze cijfers geklommen tot 2569 en 6236.

De kleine penningverzameling werd eenigzins uitgebreid. De bibliothecaris dr. P. J. VERMEULEN overleed op 17 Januarij 1878; zijne plaats bleef voorloopig onvervuld, omdat het raadzaam werd geoordeeld de betrekkingen van bibliothecaris en archivaris der provincie, beide door den

heer VERMEULEN bekleed, voortaan te scheiden en elk aan een deskundige op te dragen. Dien ten gevolge behoorde de bezoldiging van den bibliothecaris hooger te worden gesteld, waarvoor de noodige fondsen eerst bij de begrooing over 1879 konden worden aangevraagd.

De toestand van het gebouw der Groningsche bibliotheek laat, met uitzondering van de ondoelmatige inrigting der glasbedekking, over het algemeen niets te wenschen over.

De verzameling zelve is, in vergelijking met die der andere universiteiten, in ongunstigen toestand, een gevolg van het dusverre toegekend gering subsidie.

Het aantal der werken, die voor het eerst in de alphabetische en wetenschappelijke catalogi werden ingeschreven, bedroeg: in het jaar 1877, 310 en in de eerste helft van 1878, 69. In 1877 werden aan 119 personen, waaronder 29 studenten, voor de eerste maal boeken uitgeleend; in de eerste helft van 1878 werd dat getal vermeerderd met 80, onder welke 11 studenten. In 1877 werden uitgeleend 5441, in de eerste helft van 1878 2865 boekdeelen.

Betreffende het ziekenhuis te Leiden kan worden medegedeeld dat de apotheek, die zich sedert de ingebruikstelling van het gebouw in het sous-terrain bevond, welke localiteit blijkens de ondervinding tot vele bedenkingen aanleiding gaf, overgebracht is naar een met dat doel gehuurd huis, dat zich in de onmiddellijke nabijheid der instelling bevindt.

De drie op zich zelf staande barakken zijn in dienst gesteld voor de verplaging van lijders aan besmettelijke ziekten; zij munten uit door doelmatige inrigting en goede ventilatie; elke barak heeft eene algemeene zaal met acht bedden en eene kamer voor betalende patienten, met oppasserskamer enz.

Verbetering in den afvoer van faecalien en menage-water wordt voorbereid; ook zijn er overwegingen hangende over het voorzien van het ziekenhuis met duinwater, waartoe de in werking gekomen duinwaterleiding van Leiden de gelegenheid zou aanbieden.

Met het aanbrengen van parquettvloeren in sommige zalen en het bekleeden der muren met stuc-lustre is voortgegaan.

Gedurende het tijdvak van 1 Juli 1877 tot 16 September 1878, zijn behandeld 1593 patienten, waarvan:

1°. voor rekening van het Rijk	1370
2°. » » der gemeente	172
3°. » eigen rekening 1ste klasse	12
4°. » » » 2de »	39

Totaal 1593

In de geneeskundige afdeling waren onder behandeling 688

In de heilkundige afdeling 531

» » verloskundige » 179

» » oog- en oorheilkundige » 200

Totaal 1598

Dit grootere cijfer ontstond ten gevolge van het verplegen van eenige patienten in meer dan eene afdeling.

Het in de poliklinieken behandelde aantal personen bedroeg 3841.

De overeenkomst door curatoren, namens den Staat, met burgemeester en wethouders van Leiden gesloten op 30 November 1866, liep met 1 Januarij 1878 ten einde. Een nieuw contract werd aangegaan voor vijf jaren, waarbij de bijdrage voor de voor rekening der gemeente geplaatste zieken werd bepaald op f 0,75 per hoofd.

De bijdragen van de gemeente hebben opgeleverd:

over de tweede helft van 1877. f 863,00

» » eerste » » 1878. 1299,00

De bijdragen van de betalende patienten:

over de tweede helft van 1877. 2114,25

» » eerste » » 1878. 3117,85

Totaal . . . f 7394,10

Behoeftē aan uitbreiding van het gebouw, waarin het anatomisch kabinet is geplaatst, deed zich in sterke mate gevoelen.

Gebrek aan ruimte was ook de klagt, die met betrekking tot het pathologisch instituut te Utrecht gedaan werd; eene geschikte gelegenheid voor den hoogleeraar om mikroskopische en andere onderzoekingen in te stellen, ontbreekt geheel. Door aanbouw van een benedenvertrek en het aanebrengen eener bovenverdieping zou voldoende ruimte voor praktische oefeningen, wetenschappelijk onderzoek en voor eene betere plaatsing der steeds aangroeiende verzameling pathologisch-anatomische praeparaten verkregen worden.

Aan lijken was wederom groot gebrek. Aan het uitbreiden van de ruimte tot plaatsing van het anatomisch kabinet valt niet te denken, zoo lang de mineralogische verzameling niet kan worden verplaatst.

Op de stationaire kliniek van den hoogleeraar Loncq werden 71 mannen en 53 vrouwen behandeld, waarvan 14 in het ziekenhuis overleden; velen, die hun einde voelden nalieren, lieten zich, uit vrees voor de lijkopening, uit het ziekenhuis ontslaan om in hunne woning te sterven.

Het aantal patienten in de polikliniek bestond uit 346 mannen en 323 vrouwen, waarvan de grootste helft in of in den naasten omtrek van Utrecht woonde; de verpleging der lijders, onder het oppertoezicht van den geneesheer-directeur dr. IMANS, kon, volgens de verklaring van den hoogleeraar Loncq, niet beter verlangd worden.

De chirurgische kliniek telde bij den aanvang des jaars 24 mannen en 10 vrouwen. Er zijn in den loop van het jaar opgenomen 173 mannen en 121 vrouwen; nadat er 5 mannen en 6 vrouwen overleden en 168 mannen, 108 vrouwen hersteld of verbeterd vertrokken waren, bleven er derhalve 24 mannen en 17 vrouwen aan het einde des jaars in behandeling. Het aantal belangrijke operaties bedroeg 57, even als in het vorige jaar. In de polikliniek werden 943 personen behandeld.

Onder de leiding van den hoogleeraar HALBERTSMA werden behandeld in de gynaecologische kliniek 117, in de verloskundige polikliniek 47, in de polikliniek voor vrouwenziekten 76 vrouwen, in de polikliniek voor kinderziekten 451 kinderen.

De som, die ten gevolge der overeenkomst aan regenten der Gods- en gasthuizen moest worden uitgekeerd (zie vorig verslag), om het tekort op het gewaarborgde aantal verpleegdaggen aan te vullen, bedroeg f 2014,60. Regenten voornoomd stonden de kamer der publieke vrouwen tegen betaling van f 200 voor vuur, licht en bediening af; het lokaal is echter voor praktische oefening weinig geschikt.

De toestand van het physiologisch laboratorium kan bevredigend genoemd worden; de groote afstand van de andere laboratoria en verzamelingen en van het ziekenhuis, is een nadeel dat zich vooral doet gevoelen nu in het laboratorium een collegie wordt gegeven over algemeene en vergelijkende physiologie, waarvoor hulpmiddelen benodigd zijn die alleen in den hortus, in 't zoologisch museum of in het anatomisch kabinet worden aangevoerd. Hetzelfde geldt voor het collegie over experimentele toxicologie, waarbij de groote afstand van het ziekenhuis en het pathologisch instituut het bijwonen der lessen voor de candidaten in de geneeskunde zeer oemoeijelijk.

De instrumenten-verzameling werd met nieuwe toestellen verrijkt, hoeezer er nog steeds behoefte aan eenige kostbare werktuigen blijft bestaan.

Behalve door twee candidaten in de faculteit der wis- en natuurkunde, zijn in het laboratorium onderzoekingen gedaan door eenige vreemden, waarvan de uitkomsten medegedeeld worden in »De onderzoekingen, gedaan in het physiologisch laboratorium der Utrechtsche hoogeschool».

Uit Groningen werd geklaagd dat het ziekenhuis in geenen deele aan de eischen voldeed, daar de verzamelingen van instrumenten, noodig voor het onderwijs in de chirurgie en de obstetrie, zeer gebrekkig zijn.

Op 1 Januarij 1877 bevonden zich in het ziekenhuis 107 verpleegden, 691 werden er gedurende dat jaar in opgenomen; achtereenvolgens werden 536 patienten ontslagen en zijn 148 overleden, zoodat op 1 Januarij 1878

nog 114 in behandeling bleven. Het getal inwendige-ziekten bedroeg	410
uitwendige ziekten	302
kraamvrouwen	64
krankzinnigen	22

De toestand van het kabinet voor anatomie is voldoende; de verzamelingen werden met de beschikbare middelen zoo goed mogelijk onderhouden en er werd geregeld gebruik van gemaakt. Een voldoende laboratorium voor pathologische anatomie ontbreekt.

Ten behoeve van het natuurkundig onderwijs te Leiden werd het in den tuin staande afzonderlijke gebouwtje voor het doen van physische proeven ingerigt. Het nieuwe laboratorium voor physica te Utrecht werd op 9 October 1877 door den hoogleeraar BUIS BALLOR op plegtige wijze geopend met eene redevoering over »het gewigt der waarnemingen voor de natuurkunde, als grond onzer kennis en toestaan der bespiegeling». Dit gebouw, dat met inbegrip van den grond, de toestellen voor verwarming, verlichting, ventilatie en waterleiding, alsmede van het meubilair, f 96 000 heeft gekost, en dat bovendien met belangrijke toestellen werd verrijkt, beantwoordt door doelmattige irriging geheel aan zijne bestemming.

Voor zoover de inrigting der localen het toelaat, bevinden het physisch laboratorium en kabinet te Groningen zich in goeden staat. Tot verlichting der lessen over experimentele physica, tot praktische oefening der studenten en tot wetenschappelijke onderzoekingen werd van de physische instrumenten een nuttig gebruik gemaakt.

Door inwendige verbouwing van het scheikundig laboratorium te Leiden is zoo veel mogelijk verbetering aangebragt; naar een gebouw dat op geschikte wijze, zij het ook tijdelijk, tot pharmaceutisch-toxicologisch chemisch laboratorium zou kunnen worden ingerigt, is tot dusver zonder voldoende resultaat uitgezien. Ruim 20 propaedeutisch-medische studenten, 10 studenten en 5 candidaten in de wis- en natuurkunde hielden zich bezig met de praktische oefeningen in de organische en anorganische scheikunde. Ook werd in de organische afdeling van het laboratorium een zelfstandig onderzoek ingesteld door vijf doctorandi in de wis- en natuurkunde, die voornemens waren in den loop van den cursus 1878/79 in de chemie te promoveren.

Gebrek aan ruimte en eene onvoldoende inrigting van het scheikundig laboratorium te Utrecht maakten dat vele proeven, voor de lessen noodzakelijk, achterwege moesten blijven. Een lokaal aan de Hoogt werd tot pharmaceutisch laboratorium ingerigt, maar schijnt niet geheel aan de behoefte te beantwoorden.

Te Groningen bevindt het chemisch laboratorium zich in goeden staat; van de verzameling werd door studenten in de geneeskunde en in de wis- en natuurkunde, alsmede door de pharmaceuten, een ruim gebruik gemaakt.

Aan het gebouw der sterrewacht te Leiden moesten vele herstellingen worden verrigt; zij zijn, op die van de collegiekamer na, in het laatste halfjaar van 1877 ten einde gebragt door het verwen van den grooten toren. Het in het laatst van 1877 aanbestede gebouw voor den heliometer en eenige andere waarnemingswerktuigen is tot stand gebragt. De instrumenten werden in goede orde onderhouden. De meridiancirkel is, na de ondergane veranderingen, nauwkeurig onderzocht en voldoende bevonden.

De reeds in 1874 bestelde kometenzoeker is eindelijk uit Hamburg ontvangen, en zoowel het objectief als de oculairen zijn voortreffelijk bevonden.

De wetenschappelijke werkzaamheden bestonden in eene reeks van belangrijke waarnemingen, ter bepaling van de parallaxe van Mars, welke observaties, in verband met dergelijke in het buitenland, tot eene betere kennis van den afstand van Mars zullen leiden. Met de plaatsbepaling van een 80tal circumpolair sterren is voortgegaan en aan eene hernieuwde azimuth-bepaling van den nieuwen kerktoren te Delft, ten behoeve der graadmeting, werd begonnen.

De herleiding der waarnemingen van 1864—1868 werd met kracht voortgezet; een groot gedeelte is reeds voor den druk gereed.

Het astronomisch observatorium te Utrecht is in- en uitwendig geverwd. In den noordtoren, waarvan de vloer verhoogd werd, moet de zesvoetskijker van FRAUNHOFER worden geplaatst, zoodra de parallactische voet met drijfwerk en objectief-spectraal apparaat gereed zullen zijn. De vervaardiging van deze en eenige andere instrumenten is in November 1877 aan de firma MERZ te München opgedragen. De oude parallactische voet is aan het Leidsche observatorium afgestaan.

Het door F. COOKE AND SONS te York vervaardigde drijfwerk voor den tien-voetskijker van STEINHEIL is onlangs aan dien kijker aangebracht.

De verzameling instrumenten werd vermeerderd met twee standaardthermometers van BAUDIN, een stel achromatische loupen van STEINHEIL, een passage-instrument, een dipteroscoop, een artificieel horizon, een stel modellen voorstellende de planeten, een bol voorstellende Mars, sterrekaarten en de groote maankaart van BEER en MÄDLER.

Wederom werd gewezen op de behoefte van een met het observatorium verbonden woning voor den directeur.

Aan de verzamelingen in het museum van natuurlijke historie te Leiden werden een aantal voorwerpen door aankopen, ruilingen en geschenken toegevoegd.

Door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië werd eene collectie van 580 vogels van Nieuw-Guinea, waaronder vele belangrijke exemplaren, ten geschenke gegeven; deze aanwinst is van te meer betekenis, omdat de vogels op uitstekende wijze zijn geprepareerd.

Door tusschenkomst van het Departement van Kolonien werden uit Nederlandsch Indië vier kisten met naturalien ontvangen, bevattende een aantal flesschen met dieren op spiritus, 58 huiden van zoogdieren en 877 huiden van vogels.

De heer mr. S. C. J. W. VAN MUSSCHENBROEK, landstelijk resident van Menado, schonk, bij zijne terugkomst hier te lande, eene hoogstbelangrijke verzameling, bestaande uit een vijftigtal huiden van zoogdieren en 880 huiden van vogels. Onder de eerste bevindt zich eene geheel nieuwe paradoxurus-soort, vertegenwoordigd in eene volledige serie exemplaren, benevens een aantal, ten deele voor de wetenschap nieuwe muizensoorten.

De directeur hield zich voornamelijk bezig in de afdeeling der gewervelde dieren met de verzameling der vogels, welke veel arbeid verdort.

In de afdeeling der vissen en kruipende dieren werden de voorwerpen door den conservator dr. A. A. W. HUBRECHT volgens de genera bijeengebracht en gerangschikt; hij vervaardigde een inventaris van alle in de galerijen aanwezige reptilien en amfibien en begon alle zeldzame voorwerpen zijner afdeeling met een onvergankelijk etiket te voorzien.

In de afdeeling der insecten werd door den conservator C. RIJSEMA Cz. de verschikking en herziening der kevers voortgezet, de nederlandsche bijenzameling en die der eenzaam levende wespren herzien en de insecten op spiritus op nieuw gesorteerd.

In de afdeeling der gewervelde dieren hield de conservator dr. F. A. JENTINK zich bezig met het vervaardigen van lijsten der zoogdieren en skeletten en met het zamenstellen van specifieke lijsten der knaagdieren.

Ook in de afdeeling der ongewervelde dieren werd door den conservator dr. J. G. DE MAN gecatalogiseerd en werden de conchylien van Madagascar, van de heeren POLLEN en VAN DAM ontvangen, tentoongesteld.

Ook het aantal voorwerpen in het zoötomisch laboratorium te Leiden, betreffende de verzameling van vergelijkende ontleedkundige preparaten werd aanzienlijk vergroot.

Tien personen namen aan de praktische oefeningen deel, namelijk een doctor in de geneeskunde, twee candidaten en zeven studenten in de wis- en natuurkunde.

Het zoötomisch laboratorium te Utrecht werd verrijkt met een groot mikroskoop en een mikrospecteskoop.

In den hortus te Leiden werden de twee nieuwe plantenkassen voltooid. De eene bestaat uit een centraal, enkel van boven verlicht, gedeelte bestemd voor boomvarens en uit een rondgaand gedeelte met zijdelingsch licht, voor verschillende andere planten. De tweede is in sierlijken vorm gebouwd op de plaats van een der afgebroken kasten, doch breder dan deze en met een verhoogd middengedeelte.

Van de aanwinsten van levende planten verdient vooral vermeld te worden eene prachtige collectie orchideën, die uit den botanischen tuin te Rio Janeiro ten geschenke werd ontvangen, door bemiddeling van den heer VAN DEVENTER, consul-generaal aldaar.

Het botanisch laboratorium is in het begin van den cursus geheel gereed gekomen door de voltooiing van het meubilair en de aanschaffing der instrumenten, zoodat de studenten daarvan geregeld hebben kunnen gebruik maken.

Te Utrecht is de kruidtuin in goeden staat onderhouden; in het voorjaar is een groot gedeelte van den tuin verlegd en zijn de standplaatsen van verschillende natuurlijke families gewijzigd, zoolvel met het oog op de onderlinge verwantschap, als op de voor verschillende species meest gunstige voorwaarden van licht, warmte en vochtigheid.

In het najaar van 1877 kon de nieuwe plantenkas in gebruik worden genomen; zij voldoet aan de verwachting en ook over den door A. F. DE KOSTER te Amsterdam geleverden verwarmingstoestel is men zeer tevreden.

Even als vroeger werd van de ingeogste zaden de catalogus gedrukt en aan de meeste buitenlandsche tuinen verzonden, van welke door ruiling verscheidene zaden verkregen zijn. Geregeld werden Warsche kisten met levende planten uit 'slands Plantentuin te Buitenzorg ontvangen, en tevens hier gekweekte planten daartoe gezonden.

Het botanisch laboratorium voldeet bij voortdurend aan zijne bestemming. De lessen over botanis zijn in dat gebouw gegeven; geregeld hadden praktische oefeningen der eerstbeginnenden plaats onder de leiding van den hoogleeraar en van den assistent. Een paar oudere studenten en enkele onder de pharmaceuten hielden zich bovendien met mikroskopische onderzoekingen bezig.

Vooral zijn in den afgelopen cursus meer speciale studien gemaakt van de ontwikkelingsgeschiedenis der hoogere cryptogamen.

De assistent H. F. JONKMAN heeft zijn onderzoek van de Marattiaceen voortgezet en het eerste gedeelte zijner resultaten in de Botanische Zeitung 1878 bekend gemaakt. De hoogleeraar RAUWENHOFF hield zich onledig met de studie der Gleichiniceen, eene familie der varens, waarvan de ontwikkelingsgeschiedenis nog geheel onbekend was.

De verzameling instrumenten voor het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek is met onderscheiden voorwerpen vermeerderd.

Voor betrekkelijk geringen prijs is de hortus in het bezit gekomen van voortreffelijke aquaria voor zoet en zout water. Deze aquaria moeten in een daarvoor ingerigt vertrek worden geplaatst, in de onmiddellijke nabijheid van het laboratorium; tot dusver is daarvoor nog geene plaats gevonden. Het herbarium werd door enkele vreemdelingen bezocht; van sommige families zijn voorwerpen aan botanisten op hun verzoek op de gebruikelijke wijze uitgeleend.

Aan den hortus en de botanische verzameling te Groningen ontbreekt nog het een en ander, dat bij onvoldoende middelen niet kon worden aangeschaft; door de studenten werd van deze inrigting getrouw gebruik gemaakt.

De verzameling van het Rijks herbarium te Leiden breidde zich zoolvel door aankopen als door geschenken uit. Bij het doen van aankopen werd voornamelijk gelet op het aanvullen der bestaande leemten. Tot aanvulling van de bestaande kinacollectie werd de door den heer VRIJDAG ZIJNEN nagelaten verzameling van de erfgenenam overgenomen.

Aan geschenken ontving het herbarium, behalve ettelijke boekwerken, twee belangrijke verzamelingen; de eene van 's Rijksplantentuin te Buitenzorg, bestaande uit vier honderd planten, door TEYSMANN op Timor en Borneo verzameld; de andere werd geschenken door den heer CAVAUX, militair apotheker voor Nederlandsch Indië, bestaande uit acht honderd stuks Europeesche en inlandsche phanerogamen en cryptogamen.

In het munt- en penningkabinet te Leiden is de afdeeling roemeinsche munten geheel gerangschikt; zij werd met ruim 150 stuks vermeerderd en men ving aan haar wetenschappelijk, volgens een ander systeem, te catalogiseren.

Van de groote muntkast zijn de verschillende vakken voor de helft afgewerkt.

Van een twintigtal personen werden geschenken ontvangen. Uit het legaat PILAER werd de afdeling portugesche munt en gedenkpenningen aanzienlijk verrijkt.

Het kabinet van platen en pleisterbeelden werd insgelijks door aankoop en geschenken van teekeningen, etsen, gravures, lithographien, photographien en prentwerken vermeerderd.

Het Rijksmuseum van oudheden te Leiden deed vele aanwinsten. Van het Departement van Kolonien werden eenige Javaansche oudheden ontvangen, namelijk vier groote bronzen schenkladen met ingesneden versieringen, vijf bronzen kommen en eenige andere voorwerpen, alles waarschijnlijk in de residentie Tagal opgedolven; van twee oude opschriften uit het oude rijk van Menang Karbouw op Sumatra's Westkust werden afgietsels in gips gemaakt.

Voor de afdeling egyptische oudheden werden aangekocht twee langwerpig vierkante versierselen van halsketens, het een met het naamschild van RAMSES II MIAMON.

Eene zeer merkwaardige reeks van egyptische en grieksch- of roemsch-egyptische voorwerpen werd wederom ten geschenke ontvangen van een landgenoot, die in de laatste jaren voortdurend het museum met aanzienlijke bijdragen verrijkte.

Verscheidene griekische en roemsche oudheden werden aangekocht; onder de roemsche waren een aantal voorwerpen die bij het baggeren van grint in de Waal gevonden waren, waaronder twee bronzen kannen, wapenen, versierselen en voorwerpen van gelakken aarde. De twee laatste bezendingen roemsche oudheden, die bij de opgravingen voor de fortificatiewerken in de Houtense vlakte bij Vechten aan den dag waren gebracht, werden in het afgelopen jaar ontpakt, gemerkt en op de inlijvingslijsten omschreven. Deze verzameling bevat 33 voorwerpen van gehouwen steen, 642 van gebakken aarde, ongeveer 300 kannen, schotels enz. 450 voorwerpen van brons, 28 van been, 118 van lood en ijzer.

De verzameling vaderlandsche oudheden werd vermeerderd met de opbrengst der opgravingen door den burgemeester van Barneveld, in de buurtschap Stroe, voor rekening der regering ondernomen, waarvan het grootste gedeelte van vuursteen was. Van den heer J. H. VAN LENNEP te Zeist werd eene wigge van zandsteen, van ds. E. W. WYBRANDS te Hoorn eene van een uitgeholde boomstam vervaardigde lijkstijl ten geschenke ontvangen, terwijl de graaf A. DE MANSY te Compiègne een honderdtal voorwerpen schonk, in onderscheidene departementen van Frankrijk gevonden.

Onder de nieuw verkregen Amerikaansche voorwerpen zijn er uit Suriname, Fransch-Guyana en Bonaire, respectievelijk geschenken door de heeren J. H. VAN LENNEP en C. J. HERING, L. ADAM en A. J. VAN KOELWIJK; uit Mexico werd door aankoop eene verzameling facsimiles verkregen van onderscheidene voorwerpen uit het oude Mexico, door dr. A. ZIEGLER te Freiburg in Baden vervaardigd.

De verzameling boek- en plaatwerken, teekeningen en photographien werd ook wederom uitgebreid; onder de geschenken is vooral te vermelden de »Compte rendu de la commission impériale archéologique" te St. Petersburg, voor het jaar 1875; verder de geschriften van GIOVANNI SZEDLO te Bologne, E. ALLEMAN, W. C. LUKIS en het practisch werk »Dodone et ses ruines" van CONSTANTIN CARAPANOS. Aangekocht werd het 2de deel van »Die Ausgrabungen zu Olympia", door C. CURCIUS, F. ADLER en T. HIRSCHFELD, benevens eenige photographien en teekeningen.

Aan de platen voor de 28ste aflevering van de uitgave der Egyptische monumenten werd onafgebroken gearbeid. Met de vervaardiging van een nieuwen, afzonderlijken catalogus der Indische (Javaansche) oudheden is een aanvang gemaakt.

Voor de tuintoonstelling werd een gunstiger toestand verkregen door de ontruiming van eene zaal, waaruit het vroeger aldaar geplaatste munt- en penningkabinet naar een ander lokaal werd overgebracht.

Voor de afgietsels der te Olympia opgedolven beeldwerken, enz. en voor de verzameling afgietsels van oud-Javaansche opschriften, zijn tijdelijk drie zalen in het gebouw der voormalige arrondissementstribunaal beschikbaar gesteld en in gebruik genomen, waardoor in het museum

weder meer ruimte is gekomen, maar tevens het nadeel ontstaat is dat de verzamelingen van elkander verwijderd zijn.

Ook voor het Rijks ethnographisch Museum werd veel geschenken en aangekocht.

De afdeling Japan en onderhoorigheden werd onder anderen vermeerderd met een album met afbeeldingen en teksten en eenige voorwerpen, afkomstig uit de nalatenschap van wijlen den hoogleraar J. J. HOFFMANN, terwijl door aankoop twee beelden en vijf in Japan gedrukte boekwerken, op onderwijs en statistiek betrekkelijk, verkregen werden.

Ook Chinese beelden en andere voorwerpen werden deels gekocht, deels ontvangen. Voor de verzameling van voorwerpen uit Nederlandsch Indie werden door den kapitein J. J. KORNDÖRFFER verscheidene geschenken gegeven, zoowel uit Java als uit Sumatra en Atjeh afkomstig; onder de laatste bevonden zich monsters van bamboe en houtsoorten, vruchten, zeeschelpen, eenige wapenen, papieren met Arabische teksten uit den Koran en andere voorwerpen. Ook de heeren J. SEMMELINK, officier van gezondheid 1ste klasse en W. F. MEYEN, kapitein-luitenant bij de nederlandsche marine, schonken verscheidene voorwerpen uit Atjeh.

Uit de overige nederlandsche bezittingen en uit Australie, Amerika en Egypte, werden van verschillende gevers handschriften, wapenen, kleedingstukken en versierselen ontvangen.

Ook de verzameling boek- en plaatwerken werd uitgebreid, onder anderen door de platen »Souvenirs de marine conservés" en de »Notice des collections du musée impérial de Louvre", aangeboden door den vice-admiraal PARIS te Parijs; ook schonk de conservator mr. L. SERRURER het door hem uitgegeven werk: »lets over Japan."

Uit het Rijksmuseum in het paviljoen Welgelegen te Haarlem werden naar het Rijks ethnographisch museum overgeplaatst: 32 groote schilderijen van de hand van wijlen den Belgischen schilder A. J. PAYEN, voorstellende landschappen op Java en een paar andere eilanden.

Met het vervaardigen van den wetenschappelijk geordenden catalogus werd onafgebroken voortgegaan.

Met het museumgebouw is het belendende pand in gemeenschap gebracht, en in eene der benedenzalen daarvan zijn vele voorwerpen overgebracht.

De naar een nieuw stelsel ingerigte kagchels voldeden goed; in het nieuw aangekochte gebouw zijn schoorsteenen aanwezig en kunnen dus gewone kagchels aan de behoefts voldoen. De directeur acht den aankoop van andere belendende panden zeer wenschelijk.

Van de gelegenheid tot bezigtiging van het museum werd vooral op Zon- en feestdagen veel gebruik gemaakt; vaak was het aantal bezoekers zoo groot, dat zij slechts bij gedeelten konden worden toegelaten, wilde men de veiligheid genoegzaam waarborgen.

§ 2. UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM.

a. Collegie van curatoren.

De opheffing van het Atheneum Illustre en zijne verandering door de universiteit, gaf aanleiding tot het optreden van een nieuw curatorium. Ingevolge art. 26 der verordening tot regeling van de universiteit, zijn twee curatoren door den Koning en twee door den gemeenteraad benoemd. In de madsvergadering van 3 October 1877 werden jhr. mr. C. H. BACKER en dr. J. H. VAN DEN BROEK en bij Koninklijk besluit van 9 October 1877 mr. S. WILDSCHUT en dr. E. H. G. THUSSEN benoemd, zoodat het nieuwe curatorium, dat den burgemeester tot voorzitter heeft, uit dezelfde leden bestaat als het vorige.

Op Dingsdag 23 October had de af- en optreding plaats en werd bij loting de beurt van aftreding — voortaan tweejaarlijks — bepaald.

Op 15 October-moet in 1879 aftreden jhr. mr. C. H. BACKER, in 1881 mr. S. WILDSCHUT, in 1883 dr. E. H. G. THUSSEN, in 1885 dr. J. H. VAN DEN BROEK. Als secretaris van curatoren werd op 22 November 1877 door den raad herkozen mr. W. C. BACKER.

Een huishoudelijk reglement, ingevolge art. 27 der verordening door curatoren vastgesteld (3 December 1877)

en aan burgemeester en wethouders medegegeeld, is opgenomen in het Gemeenteblad (1878, afd. III, volgn. 4).

b. Onderwijzend personeel.

Hoogleraren, lectoren, privaät-docenten en adsistenten met opgave van de data, waarop zij hunne betrekking hebben aanvaard en het onderwerp der te dier gelegenheid gehoudene voordragt. De oud-hoogleraren en lectoren aan het Athenaeum Illustré en de hoogleraren aan de Seminaria hielden geen voordragt.

I. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Gewone hoogleraren.

Dr. A. D. LOMAN,	15 October 1877.
> W. MOLL,	> > >
> J. G. DE HOOP SCHEFFER,	> > >
> J. G. D. MARTENS,	> > >
> S. HOEKSTRA Bz.,	> > >

II. *Faculteit der regtsgeleerdheid.*

Gewone hoogleraren.

Mr. C. PIJNACKER HORDIJK, 15 October 1877.

Mr. N. G. PIERSON, 27 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Een terugblik op de geschiedenis der staatshuishoudkunde sedert ADAM SMITH.

Mr. L. DE HARTOG, 5 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Over staatsleer en staatsleven.

Mr. J. DE LOUWER, 17 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Over het Mohammedaansch regt in Nederlandsch Indie.

Dr. E. BRUSA, 16 Februarij 1878, met eene openbare les. Onderwerp: De la science en général et de l'école pénale Italienne en particulier.

Buitengewoon hoogleraar.

Mr. T. M. C. ASSER, 15 October 1877.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Gewone hoogleraren.

Dr. TH. PLACE, 15 October 1877.

> C. H. KUHN, 2 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Wording en toekomst der pathologische anatomie.

Dr. B. J. STOKVIS,	15 October 1877.
> H. HERTZ,	> > >
> J. L. CHANFLEURY VAN IJSSSELSTEIN	> > >
> J. W. R. TILANUS,	> > >
> C. L. WURPBAIN,	> > >
> L. LEHMANN,	> > >

Buitengewone hoogleraren.

Dr. W. M. GUNNING, 15 October 1877.

> A. H. ISRAËLS, > > >

Lector.

Dr. M. W. C. GORI, 15 October 1877.

Privaät-docenten.

Dr. P. F. J. TER MATEN,	toegelaten 13 November 1877.
> A. A. G. GULJE,	> > > >
> G. H. VAN DER MELJ jr.,	> > > >

Adsistenten.

(Pathol. anatomie)	arts J. VAN DEVENTER,	15 Oct. 1877.
(Pathol. laboratorium)	> J. BINNENDIJK,	> > >
(Geneesk. polikliniek)	> C. F. J. BLOOKER jr.,	> > >
(Heelk. operatie)	dr. H. A. ZEGERS,	> > >
(Verloskunde)	> P. J. BARNOUW,	1 Jan. 1878.
(Gynaecol. polikliniek)	> G. H. VAN DER MELJ jr.,	15 October 1877.

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Gewone hoogleraren.

Dr. C. J. MATTHES, 15 October 1877.

> J. D. VAN DER WAALS, 15 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Het doel der wetenschappelijke beoefening der natuurkunde gekenschetst.

Dr. C. A. J. A. OUDEMANS, 15 October 1877.

> W. BERLIN,	> > >
> J. W. GUNNING,	> > >

A. J. v. PESCH, 17 Mei 1878, met eene openbare les. Onderwerp: Eenige punten uit de geschiedenis der waarschijnlijkheidsrekening.

Lectoren.

Dr. H. DE VRIES, 29 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De tegenwoordige rigting der plantenphysiologie.

Dr. J. H. VAN 'T HOFF, 2 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: Het belang der theorie in de wetenschap.

Adsistenten.

(Scheikunde)	C. A. C. LIBOSAN, technoloog,	15 Oct. 1877.
	L. C. SCHWAB, student,	> > >
(Zoölogie)	dr. C. KERBERT,	> > >

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Gewone hoogleraren.

Dr. S. A. NABER, 15 October 1877.

> J. C. MATTHES, 29 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De wetenschappelijke beoefening des Ouden Testaments.

Dr. A. PIERSON, 23 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De taak en methode der kunstwetenschap.

Dr. T. T. H. JORISSEN, 15 October 1877.

> C. M. KAN, 25 October 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De aardrijkskunde als wetenschap en als vak van hoger onderwijs.

Dr. C. B. SPRUIJT, 24 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De verhouding der wijsbegeerte tot de bijzondere wetenschappen.

Dr. J. VERDAM, 13 April 1878, met eene openbare les. Onderwerp: De wetenschappelijke beoefening der Nederlandsche taal, in verband met het nieuwe doctoraat.

Buitengewoon hoogleeraar.

Dr. N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, 6 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De historie der paedagogiek een hoofdelement van de geschiedenis der beschaving.

Lector.

Dr. S. J. SPEIJER, 10 November 1877, met eene openbare les. Onderwerp: De hooge beteekenis der sanskrietstudie en hare onmisbaarheid aan de hedendaagsche universiteit.

Senaat.

Rector-magnificus: dr. C. A. J. A. OUDEMANS.

Secretaris: mr. C. PIJNACKER HORDIJK.

Assessoren: dr. W. MOLL.

» mr. L. DE HARTOG.

» dr. L. LEHMANN.

» dr. T. T. H. JORISSEN.

Voorzitters en secretarissen der faculteiten.

I. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Dr. W. MOLL, voorzitter.

» J. G. D. MARTENS, secretaris.

II. *Faculteit der regtsgeleerdheid.*

Mr. C. PIJNACKER HORDIJK, voorzitter.

» J. DE LOUWER, secretaris.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Dr. L. LEHMANN, voorzitter.

» Th. PLACE, secretaris.

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Dr. C. J. MATTHES, voorzitter.

» J. D. VAN DER WAALS, secretaris.

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Dr. T. T. H. JORISSEN, voorzitter.

» J. C. MATTHES, secretaris.

De plegtige opening der universiteit had plaats in de Parkzaal op 15 October 1877, met eene toespraak van den burgemeester jhr. mr. C. J. A. DEN TEX, eene rede van professor W. MOLL en een woord tot sluiting van den rector-magnificus dr. C. A. J. A. OUDEMANS.

c. *Studenten.*

De volgende tabel geeft een overzicht van het getal der ingeschreven studenten gedurende het studiejaar 1877/78.

Ingeschreven voor de	Ingeschreven in de faculteit der					
	Godgeleerd- heid.	Regtsgeleerd- heid.	Geneeskunde.	Wis- en na- tuurkunde.	Letteren en wijsbegeerte.	Totaal.
1ste keer	22	31	308	22	6	389 ¹⁾
2de »						
3de »						
4de »						
5de »						
6de »						
7de »						
8ste »						
9de »						
10de »						
Totaal . .	22	31	308	22	6	389

d. *Omvang van het onderwijs.*

a. Opgave der lessen die aangekondigd zijn en geheel of gedeeltelijk niet zijn gegeven, met vermelding van de oorzaken hiervan.

I. *Faculteit der godgeleerdheid.*

Encyclopaedia theologica (dr. A. D. LOMAN); geene hoorders.

II. *Faculteit der regtsgeleerdheid.*

Historia Juris Patriae (mr. PIJNACKER HORDIJK); gebrek aan tijd, wijl de hoogleeraar ook Romeinsch regt doceerde.
Jus Gentium (mr. L. DE HARTOG); geene hoorders.
Jus Moslemorum (mr. J. DE LOUWER); geene hoorders.
Historia Ind. Orientalis (mr. J. DE LOUWER); geene hoorders.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Repetit. hygiaenicae (dr. A. H. ISRAËLS); geene hoorders.
Hygiaenae, medicinae et chirurgiae in vitam militum applicatio (dr. M. W. C. GÖRI); geene hoorders.

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Analytische geometrie (dr. C. J. MATTHES); geene hoorders.

V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Land- en volkenkunde van den Indischen Archipel (dr. C. M. KAN); geene hoorders.
Cakuntalae fabulae lectio (dr. S. J. SPEIJER); geene hoorders.

b. Opgave der lessen boven de aangekondigde gegeven.

II. *Faculteit der regtsgeleerdheid.*

Sedert Maart 1878.

Strafrecht en strafvordering (E. BRUSA).

Wijsbegeerte van het regt (idem).

¹⁾ Twee studenten hebben wel de inschrijvingsgelden betaald, maar zich niet laten inschrijven.

III. *Faculteit der geneeskunde.*

Den geheelen cursus.

Obductie, techniek en pathologisch-anatomische diagnostiek (C. H. KUHN).

IV. *Faculteit der wis- en natuurkunde.*

Den geheelen cursus.

Physica voor meergevorderden (V. D. WAALS).
Mineralogie (VAN 'T HOFF).

Sedert Mei 1878.

Integraal-rekening (VAN PESCH).
Hoogere algebra (idem).V. *Faculteit der letteren en wijsbegeerte.*

Den geheelen cursus.

Lingua hebraica voor eerstbeginnenden (J. C. MATTHES).

Sedert April 1878.

Nederlandsche taal (J. VERDAM).
Gothisch (idem).

c. Opgrave van de taal, waarin de lessen zijn gehouden.

De lessen werden alle in het nederlandsch gegeven met uitzondering van die in:

strafregt, die gegeven werden in het fransch;

wijsbegeerte van het regt, als boven;

specieele pathologie en therapie, in het hoogduitsch;

psychiatrie, als boven;

grieksche en latijnsche taal, grieksche en romeinsche oudheden, in het Latijn.

d. De volgende tabellen geven een overzicht van de lessen die gegeven zijn.

I. FACULTEIT DER GODGELEERDHEID.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.	Gemid- deld aantal toehoor- ders.	Wordt gelegen- heid gegeven tot responderen.	
					Ja.	Neen.
W. Moll.	Hist. univers. Relig. et Eccl. Christian.	4	Kerkgeschiedenis der zes eerste eeuwen.	9	ja.	—
A. D. Loman.	Hist. dogm. Eccl. Christ.	2	Eerste periode.	4	—	neen.
Idem.	Monum. Christ. ante Ire- naeum litt. consignata.	2	—	4	ja.	—
S. Hoekstra Bz.	Hist. doctr. de Deo.	1	—	10	—	neen.
Idem.	Philos. religionis.	2	Inleiding.	10	—	neen.
Idem.	Ethica.	2	Principia Ethices.	12	—	neen.
J. G. de Hoop Scheffer.	Exegesis V. Testam.	2	Joëlis et Obadjae vaticinia.	10	ja.	—
Idem.	» N. »	2	Epist. ad Ephesios.	8	ja.	—
Idem.	Exercit. orat.	1	—	14	ja.	—
J. G. D. Martens.	Exegesis N. Testam.	2	Epist. Pauli ad Galatas.	6	ja.	—

II. FACULTEIT DER REGTSGELEERDHEID.

C. Pijnacker Hordijk.	Jus civ. Neerlandicum.	4	Algemeen ged. erfregt, algem. deel der verbindtenissen.	6	—	neen.
Idem.	Elem. et hist. Jur. Rom.	4	—	10	—	»
L. de Hartog.	Jus Publ. Neerl.	3	Algemeen staatsregt, geschied. Grondwet, Grondwet hoofdst. I. en II.	10	—	neen.
Idem.	Jus adm. Patr. Nostr.	3	Inleiding; inwend. bestuur, ad- ministr. rechtspraak, bemoeij. openb. gezag met pers. leven ingezetenen.	4	—	neen.
J. de Louter.	Jus Publ. Colon. Neerl.	4	Regeringsreglement van N. I.	6	—	neen.
N. G. Pierson.	Oecon. polit. elementa.	2	—	9	—	neen.
Idem.	» » capita selecta.	1	—	6	—	»
E. Brusa.	Jus crimin.	4	Algemeen gedeelte.	11	—	neen.
Idem.	Philos. Juris.	2	—	9	—	»

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.	Gemid- deld aantal toehoor- ders.	Wordt gelegen- heid gegeven tot responderen.	
					Ja.	Neen.
T. M. C. Asser, (Bui- tengewoon)	Jus Gent. privat.	2	De leer der conflicten van wet- geving op het gebied van burgerlijk en handelsregt.	—	ja.	—
Idem.	Jus Mercat. et Method. procedendi in causis ci- vilibus.	3	Geschiedenis en bronnen van het algemeen en van het Neder- landsch handelsregt enz. Regterlijke inrigt.: algemeene beginselen en Nederl. wetge- ving. Theorie van het bur- gerlijk proces enz.	—	ja.	—
Idem.	Exercit. practie.	(¹)	Pleitzaken, adviezen, regts- quaesties.	—	ja.	—

III. FACULTEIT DER GENEESKUNDE.

L. Lehmann.	Theor. verloskunde.	3	—	40	ja.	—
Idem.	Onderzoekings-methode.	2	—	25	>	—
Idem.	Kraamvr. ziekten en gy- naecologie.	1	—	25	—	neen.
Idem.	Klinische oefeningen.	3	—	25	ja.	—
W. Berlin.	Anatomie.	5	—	75	—	neen.
Idem.	Praktische oefeningen in anatomie.	24	—	75	—	>
J. L. Chanfleury van Ysselstein.	Leer der huidziekte en sy- philis.	5	—	10	—	neen.
Idem.	Klinische oefeningen.	4	—	40	ja.	—
J. W. R. Tilanus.	Chirurg. kliniek.	6	—	30	ja.	—
Idem.	> operatien.	4	—	30	>	—
Idem.	Verbandleer.	1	—	30	>	—
Idem.	Oorlogs-chirurgie.	1	—	20	—	neen.
Idem.	Orthop. polikliniek.	2	—	5	ja.	—
H. Hertz.	Spec. path. therapie.	8	Infectie-ziekten, ziekte van het beweg. apparaat, voedings- stoornissen.	60	—	neen.
Idem.	Psychiatrie.	1	—	20	—	>
Idem.	Kliniek.	3	—	40	ja.	—
Idem.	Physische diagnostiek.	2	—	(²) 16	>	—
Idem.	Polikliniek.	1	—	20	>	—
Th. Place.	Physiol. en weefselleer.	6	—	65	—	neen.
Idem.	Histol. demonstratien.	10	—	65	—	>
C. L. Wurfain.	Chir. kliniek.	3	—	30	ja.	—
Idem.	Algem. chirurgie.	3	In haar geheelen omvang.	20	>	—
Idem.	Oorzakten.	1	—	8	>	neen.
B. J. Stokvis.	Algem. pathol.	3	—	40	—	neen.
Idem.	Pharmacodynamica.	2	—	40	—	>
Idem.	Kliniek.	3	—	40	ja.	—
Idem.	Zieken onderzoek.	1	—	(³) 15	>	—
Idem.	Polikliniek.	1	—	20	>	—

(1) 2 uur om de 14 dagen. (2) Het aantal hoorders bedroeg 32, maar werd in twee partijen van 16 verdeeld. (3) Het getal ingeschreven hoorders bedroeg 45, maar werd in 3 partijen van 15 verdeeld.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.	Gemid- deld aantal toehoor- ders.	Wordt gelegen- heid gegeven tot responderen.	
					Ja.	Neen.
C. H. Kuhn.	Algem. path. anat.	3	—	25	—	neen.
Idem.	Geregt geneesk.	1	—	6	—	>
Idem.	Mikrosk. oefeningen.	4	—	(¹) 48	—	>
Idem.	Sectie-methode.	1	—	45	ja.	—
Idem.	Pathol. anat. demonstr.	1	Speciale pathol. anatomie.	20	—	neen.
Idem.	Obductie techn. path. anat. diagn.	10	—	(²) 2-4	ja.	—
A. H. Israëls. (Buiten- gewoon).	Geschied. der geneesk.	2	—	15	—	neen.
Idem.	Hygiene en med. politie.	2	—	15	—	>
W. M. Gunning. (Bui- tengewoon).	Oogheelkunde.	3	—	6	—	neen.
Idem.	> kliniek en poliklin.	3	—	5	ja.	—
P. J. F. ter Maten. (Priv. docent).	Laryngoskop. poliklin.	2	—	15	ja.	—
A. A. G. Guye. (idem).	Oorzakten, theoretisch.	1	—	5	—	neen.
Idem.	Polikliniek.	2	—	3	ja.	—
G. H. van der Mey jr. (idem).	Pelometrie in verband met oefen. op 't fantôme.	2	—	5	ja.	—
Idem.	Gynaecologia (public.).	1	Menstruatie en hare stoornis- sen, liggingsverandering der baarmoeder.	9	—	neen.

IV. FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE.

C. A. J. A. Gudemans.	System. phanerogam.	2	—	80	—	neen.
Idem.	Morphologie.	1	—			
Idem.	Planten-anatomie.	1	—			
Idem.	Leer der cryptogamen.	1	—	30	—	neen.
Idem.	Pharmacognosie.	2	—			
Idem.	Oefening in 't beschrijven van de planten.	1	—			
C. J. Matthes.	Different. en integr. reke- ning.	4	—	7	ja.	—
Idem.	Theor. mechanica.	2	—	7	>	—
Idem.	> astronomie.	2	—	7	>	—
Idem.	Stereom. en trigonom.	2	—	25	—	neen.
W. Berlin.	Zoölogie.	4	—	120		>
Idem.	Prakt. oefen.	6	—	4		>
J. W. Gunning.	Scheikunde.	4	Algemeene scheikunde.	80	ja.	—
Idem.	Toxicologie.	1	Form. gedeelte, voorn. metaal- vergiften.	12	—	neen.
Idem.	Begins. der anal. scheik.	1	—	60	—	>
Idem.	Pharmac. analyse.	1	De voorn. toepass. op ph. schei- kunde.	12	ja.	—
J. D. van der Waals.	Proefonderv. physica.	4	Zwaartekr., warmte, magnetis- mus.	80	—	neen.

(¹) In vier partijen van elk 12. (²) Elke 14 dagen wisselden de toehoorders elkander af.

Naam van den hoogleraar of lector.	Naam van de les.	Aantal uren per week.	Aanwijzing der behandelde onderwerpen.	Gemid- deld aantal toehoor- ders.	Wordt gelegen- heid gegeven tot responderen.	
					Ja.	Neen.
J. D. van der Waals.	Mathemat. physica.	2	Warmte.	4	ja.	—
Idem.	Physica voor meergevor- derden.	2	—	30	—	neen.
A. J. van Pesch.	Integraal-rekening.	1	—	5	—	neen.
Idem.	Hoogere algebra.	2	—	5	—	»
J. H. van 't Hoff. (Lect.)	Algem. grondslagen der scheik.	1	—	50	—	neen.
Idem.	Theor. chemie.	2	Gronden der algemeene chemie.	5	—	»
Idem.	Mineralogie.	1	Beginnelen.	40	—	»
H. de Vries. (idem).	Planten-physiologie.	2	—	5	—	neen.
Idem.	Mikrosk. oefeningen.	6	—	5	—	»

V. FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE.

T. T. H. Jorissen.	Algemeene en staatk. ge- schiedenis.	4	Frankrijk na Richelieu tot 1700.	10	—	neen.
Idem.	Vaderl. geschiedenis.	3	De ontwikkel. van onze Repu- blik in de 17de eeuw.	4	—	»
S. A. Naber.	Romeinsche oudheden.	4	—	12	—	»
Idem.	Latijnsche taal.	4	Horatii Satirae. Taciti prim. ann.	12	ja.	—
Idem.	Grieksche taal.	4	Herodotus, Plat. Gorg. et So- phoclis Ajax.	12	»	—
Idem.	» oudheden.	2	—	7	—	neen.
J. C. Matthes.	Hebreeuwsche taal.	3	—	5	ja.	—
Idem.	Capita selecta V. T.	2	1 Kon. 1 en 2; 1 Sam. 2: 1-10; 2 Sam. 1: 17-27; Deut. 33.	10	—	neen.
Idem.	Hebreeuwsche oudheden.	2	Roeping der Hebreuwen, geogr. van Palest. Israëls eredienst (offers).	5	—	»
Idem.	Letteren der Hebreuwen.	2	Pentateuch en het boek Josua.	10	—	»
Idem.	Eerste beg. der Hebr. taal.	2	—	2	ja.	—
C. B. Spruyt.	Geschied. wijsbegeerte.	3	Grieksche filosofen tot Plato.	5	»	—
Idem.	Logica.	2	—	5	—	neen.
C. M. Kan.	Natuurk. aardrijksk.	3	—	5	—	»
Idem.	Geschiedk. »	2	In de oudheid en in het begin der middeleeuwen.	5	—	»
A. Pierson.	Aesthetiek en kunstgesch.	3	Overzicht der gr. kunstgeschie- denis.	20	—	neen.
Idem.	Nieuwe deutsche dichters.	2	Schiller, Goethe, Uhland, Ilf- land en Kotzebue.	10	—	»
Idem.	Oratorische oefeningen.	1	—	12	—	»
J. Verdam.	Nederlandsch.	1	Inleiding, geschied. taal.	6	—	»
Idem.	Gothisch.	2	—	8	ja.	—
N. J. D. Kappeyne van de Coppello. (Buiten- gewoon).	Paedagogiek.	2	Geschied. der paedag. tot aan Rousseau.	8	—	neen.
Idem.	Exercitat. paedag.	3	Prakt. oefen. in de didaktiek.	4	—	»
J. S. Speijer. (Lector).	Sanscritische spraakleer.	2	—	2 & 3	ja.	—

e. Overzigt van de private lessen, die gehouden zijn, door wien en over welk onderwerp.

De senaat kent geene lessen aan de Universiteit gegeven, die onder de benaming »private» vallen.

e. *Uitkomsten van het onderwijs.*

a. Oordeel der hoogleraren, lectoren en privaat-docenten over:

1°. de mate van ontwikkeling en verkregen kennis der studenten, voor de eerste maal onder hun gehoor;

2°. hunne vorderingen in vergelijking met vorige jaren.

De mate van ontwikkeling en verkregen kennis der studenten en hunne vorderingen mogten in het algemeen voldoende heeten.

b. Uitslag der examens voor de eerste maal gehouden en der promoties.

I. FACULTEIT DER GODGELEERDHEID.

Candidaats-examen.

EERSTE GEDEELTE.				TWEEDE GEDEELTE.			
AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.	AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.
	Cum laude.				Cum laude.		
7	—	7	—	1	—	1	—

II. FACULTEIT DER REGTSGELEERDHEID.

CANDIDAATS-EXAMEN.				DOCTORAAL (REGTSWETENSCHAP).			
AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.	AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.
	Cum laude.				Cum laude.		
4	—	3	1	5	—	4	1

III. FACULTEIT DER GENEESKUNDE.

CANDIDAATS-EXAMEN.				DOCTORAAL GENEESKUNDE.			
AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.	AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.
	Cum laude.				Cum laude.		
17	1	13	3	9	—	7	2

DOCTORAAL HEELKUNDE.

AANTAL.	TOEGELATEN.		Afgewezen.
	Cum laude.		
1	—	—	1

IV. FACULTEIT DER WIS- EN NATURKUNDE.

CANDIDAATS-EXAMEN VOORBEREIDENDE TOT													
de studie der geneeskunde.			het doctoraat in aarl- en delfstofkunde, § 4 a.			het doctoraat in wis- en natuurkunde, § 4 b.			DOCTORAAL-EXAMEN.				
			het doctoraat in wis- en natuurkunde, § 4 b, a.			Doctoraat in wis- en natuurkunde, § 4 b, d.			PROMOTIE.				
Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Toegelaten.			
	Cum laude.	Afge- wezen.		Cum laude.	Afge- wezen.		Cum laude.	Afge- wezen.		Cum laude.	Afge- wezen.		
7	2	5	—	1	—	2	—	1	—	(*) 1	1	—	—

(*) Private promotie. (Wet hooger onderwijs 1876). Proefschrift: »de voortplantingssnelheid van golven in elastische buizen.»

V. FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSEBEGERTE.

CANDIDAATS-EXAMEN VOORBEREIDENDE TOT											
de studie der rechtsgeleertheit.					het doctoraat in de klass. letterk.						
Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Toegelaten.		Aantal.	Terug- getrokken.	Afge- wezen.
	Cum laude.	Afge- wezen.		Cum laude.	Afge- wezen.		Cum laude.	Afge- wezen.			
3	2	1	—	1	—	—	—	1	—	—	11
			Datum.			Aantal.			Toegelaten.		
			9 Nov. 1877			9			3		
			26 Junij 1878			19			12		
			Totaal			28			15		

ADMISSIE-EXAMEN.

c. Uitslag der examens voor de tweede maal gehouden.

FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE.

M A T H E S I S - E X A M E N

VOOR JURISTEN.				VOOR MEDICI.			
Aantal.	TOEGELATEN.		AFGEWEZEN.	Aantal.	TOEGELATEN.		AFGEWEZEN.
	Cum laude.				Cum laude.		
1	—	1	—	1	—	—	1

f. Handelingen in het belang der wetenschap.

a. Dispuutgezelschappen, onder leiding van een hoogleeraar, lector of privaatsdocent.

Bij de juridische faculteit de Debating Club.

Bij de faculteit der wis- en natuurkunde Baco.

In de Debating Club werden, onder leiding van de hoogleeraren PIJNACKER HORDLIK, DE LOUWER, DE HARTOG, N. G. PIERSON, BRUSA en ASSER door zes studenten stellingen verdedigd, waarvan de onderwerpen waren: 1°. verplaatsing der Regering van 's Gravenhage naar Amsterdam; 2°. armenzorg niet op Staatskosten; 3°. stemrecht te verleen, deels naar census, deels naar bekwaamheid (aan officieren, schoolmeesters, registers etc.); 4°. verantwoordelijkheid van den Gouverneur-Generaal; 5°. verjaring in strafzaken; en 6°. ten onrechte bepaalt onze wet, dat sommige misdrijven slechts op verzoek der beleedigde partij vervolgd mogen worden.

In het dispuutgezelschap Baco werden onder leiding der hoogleeraren Oudemans, J. W. Gunning, C. J. Matthes, Berlin, Place en van der Waals door acht studenten de volgende onderwerpen behandeld en kritisch besproken: 1°. de aggregatie-toestanden; 2°. theoretische beschouwing der getallen; 3°. de zijden-rupsteelt; 4°. de bierbrouwerij; 5°. de invloed van het licht op de levensverschijnselen der planten; 6°. het verband in de natuur; 7°. het melkspij; 8°. de invloed van organische stoffen op gepolariseerd licht. Bovendien werden de bijeenkomsten dienstbaar gemaakt aan het demonstreren door studenten van door hen vervaardigde miskroskopische preparaten van plantendeelen.

b. Prijsvragen.

De door drie faculteiten uitgescheeven prijsvragen zijn:

Faculteit der godgeleerdheid.

In hoeverre mogen de eigenaardigheden van den godsdienst der Germaansche volken geacht worden de voorspoedige invoering van het Christendom bij die volken bevorderd te hebben?

Faculteit der wis- en natuurkunde.

In het licht te stellen de beteekenis van de tweede wet der mechanische warmte-theorie en de voornaamste gevolgtrekkingen, waartoe zij leidt; wijders een kritisch onderzoek in te stellen omtrent de waarde der verschillende bewijzen, die voor haar gegeven zijn.

Faculteit der letteren en wijsbegeerte.

Neglectum iacet lexicon Seguerianum, quod in Anecdota Bekkeri est tertium opusculum. Emendatur et perpetua adnotatione ornetur.

Aan andere universiteiten zijn geene studenten der Amsterdamsche universiteit bekreëd.

g. Hulpmiddelen voor het onderwijs.

De inrigtingen en verzamelingen voor het onderwijs zijn:

1°. De bibliotheek der universiteit.

Bij raadsbesluit van 19 December 1877 ontving zij haren tegenwoordigen naam in plaats van dien van stadsbibliotheek, en werd het beheer opgedragen aan een bibliothecaris, in het genot eener jaarwedge van f 3000 zonder of van f 2400 met vrije woning, bijgestaan door een bewaarder, een hulpbewaarder en een amanuensis, respectievelijk met jaarwedden van f 800, f 500 en f 350.

Tegen 1 Mei benoemden burgemeester en wethouders dr. H. C. Rogge tot bibliothecaris.

De bewaarder P. de Holl jr., die eene reeks van jaren zijne betrekking met ijver en nauwgezetheid waargenomen had, zag zich verpligt wegens redenen van gezondheid tegen 1 Juli zijn ontslag te vragen. Het werd hem eervol verleend.

Met het oog op de waarschijnlijke verplaatsing der bibliotheek werd besloten, de betrekking van bewaarder voor alsnog niet te vervullen, maar de bewaking van het gebouw op te dragen aan den amanuensis.

De bibliotheek werd gedurende het afgelopen studiejaar bezocht door 4182 personen; uitgeleend werden 3103 werken. Den 15den October 1877 ontving zij een aanzienlijke verzameling van boekwerken over de wetenschap der zamenleving, uit de bibliotheek van wijlen jhr. mr. J. de Bosch Kemper, der universiteit ten geschenke aangeboden door zijn oudsten zoon jhr. mr. B. de Bosch Kemper, ook namens zijn broeder en zusters.

Het gebouw wordt te klein voor eene goede plaatsing der boeken.

2°. De hortus botanicus.

Bij raadsbesluit van 19 December 1877 is de commissie van toezigt over den hortus botanicus tegen 1 Januarij 1878 opgeheven. Die inrigting staat thans (even als de overige inrigtingen der universiteit) onder het beheer van burgemeester en wethouders en onder toezigt van curatoren.

Ten behoeve van het onderwijs werden aangeschaft eene serie waspraeparaten; betreffende de ontwikkeling der bloem, onderscheidene kostbare boekwerken, glaswerk, simplicia. Het laboratorium voor planten-physiologie verkeert voor alsnog in zeer onvoldoende toestand, daar noch de noodige ruimte, noch de noodige instrumenten aanwezig zijn. Eenig glaswerk werd aangekocht.

3°. Het physisch kabinet.

Aangeschaft werden een projectietoestel van DUBOSQ en een piezometer van OERSTED met toebehooren.

4°. Het anatomisch-physiologisch kabinet en het anatomisch laboratorium.

Aangeschaft werden: glazen met platte parallelle wanden, waspraeparaten van dr. ZINGLER in Freiburg, skeletten en andere voorwerpen, gedeeltelijk gekocht ter veiling SURINGAR te Leiden, naturalien, waaronder eenige met den loodskotter gevangen, die door de Regering voor een togt in de Noordzee afgestaan is, en de bij Vlissingen in groot aantal opgevichte van inlandschen diervorm, eene pharmaceutische balans en fraaijs mikroskopische praeparaten. Alle afdelingen van het kabinet werden verrijkt door geschenken van den heer WESTERMAN, prof. HOFMANN en anderen. Nooit werden zooveel voorwerpen door geleerden ter leen gevraagd als in 1877.

5°. Het chirurgisch-museum.

Het bevindt zich in goeden staat en beantwoordt aan zijne bestemming.

6°. Het chemisch laboratorium.

Hieromtrent valt, wegens den toestand van overgang, waarin het chemisch en pharmaceutisch onderwijs verkeert, niets bijzonders te vermelden.

7°. Het physiologisch laboratorium.

Groote kostbare instrumenten werden niet aangeschaft, de toestand is alleszins voldoende.

8°. Het pathologisch laboratorium.

Aangeschaft werden een atmograaf, een myograaf van MAREY, een stamwerk van 200 trillingen in de seconde (door electriciteit in trilling te brengen), een toestel van MARCEL DE SPIES voor snel op elkander volgende trillingen, eene nog onvolledige verzameling van alkaloiden voor pharmakodynamisch onderwijs. Het nut der inrigting bleek, even als vroeger, op overtuigende wijze en voor de oefeningen der studenten en voor het experimenteel onderwijs.

9°. Het pathologisch-anatomisch laboratorium.

Aanvulling der hulpmiddelen heeft plaats. In de inrigting zal eenige verbetering gebragt worden.

10°. Het chirurgisch laboratorium

voldoet aan de behoefte en bevindt zich in goeden staat.

Het gebouw der Universiteit, vroeger dat van het Athenaeum Illustre, is te klein om aan zijn tegenwoordige bestemming te voldoen. Het bevindt zich, even als het gebouw der geneeskundige faculteit, in goeden staat.

§ 3. KWEEKSCHOLEN EN SEMINARIA.

Volgens art. 99 der wet op het hooger onderwijs staat het ieder Nederlander, ieder vreemdeling, die de bij art. 3 bedoelde vergunning bezit, elke erkende vereeniging en

ieder kerkgenootschap vrij eene bijzondere school van hooger onderwijs te openen, onder voorwaarde dat de oprigter vooraf daarvan kennis geve aan het gemeentebestuur en aan den Minister van Binnenlandsche Zaken met overlegging van de reglementen of statuten. Worden die reglementen of statuten gewijzigd of ingetrokken dan doet het hoofd of het bestuur der school gelijke mededeeling van de wijziging of intrekking.

Art. 124 der wet bepaalt dat binnen zes maanden na haar in werking treden de bestuurders van de op dat tijdstip bestaande bijzondere scholen van hooger onderwijs de reglementen of statuten der scholen overleggen aan het gemeentebestuur en aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, aan welke insgelijks mededeeling wordt gedaan van latere wijziging of intrekking der reglementen of statuten.

Voorts bepaalt art. 101 der wet dat het bestuur van elke bijzondere school van hooger onderwijs jaarlijks vóór 1 Maart aan het gemeentebestuur een beredeneerd verslag zendt omtrent den toestand der school in het vorig jaar, en vóór 1 November aan den Minister van Binnenlandsche Zaken gelijk verslag over het afgelopen studiejaar.

Ter voldoening aan het voorschrift van art. 124 zijn op den bepaalden tijd bij het Departement van Binnenlandsche Zaken de reglementen of statuten ingekomen betreffende de bijzondere scholen van hooger onderwijs der kerkgenootschappen van de Remonstranten, Christelijk Gereformeerden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen, Doopsgezinden, Roomsch-katholijken, Roomsch-katholijken der oude Bisschoppelijke Kleriezy, Nederlandsch-Israëlieten en Portugeesch-Israëlieten. Die reglementen of statuten, waarvan enkele in den loop van het jaar wijzigingen ondergingen, zijn onder de bijlagen van dit verslag opgenomen. (Bijlage C). Bij de toezending betreffende de seminaria van het Roomsch-katholijk kerkgenootschap is de opmerking gevoegd vooreerst, dat de seminaria volgens het kerkelijk regt en het concilie van Trente geheel en uitsluitend behooren tot de kerkelijke regtsmagt, vrij zijn van de inmenging van den Staat, en dat de regeling van studien en tucht geheel en al voorbehouden blijft aan het gezag der bisschoppen; ten andere dat het aan Z. H. Paus Pius IX, zaliger en roemrijker gedachtenis, heeft beïlaagd magtiging te verleenen om, onder mededeeling van het bovenstaande en met het daaruit volgende voorbehoud, de bij art. 124 bedoelde statuten over te leggen.

Gevolg gevende aan het voorschrift van art. 101 zijn, mede op den bepaalden tijd, bij het Departement van Binnenlandsche Zaken de verslagen betreffende de bovengemelde inrigtingen over het studiejaar 1877/78 ontvangen. Bij die betreffende de seminaria van het Roomsch-katholijk kerkgenootschap was hetzelfde voorbehoud als bij de inzigting der statuten gevoegd.

Voor zamenvatting of bekorting zijn deze verslagen uit den aard der zaak niet vatbaar. Zij schijnen dus in hun geheel te moeten worden medegedeeld, waardoor ook hun eigenaardig karakter behouden blijft, met weglating alleen van aanhef en slot, voor verre die zonder bezwaar kunnen worden gemist, en van de in enkele verslagen opgenomen namen der studenten en de al te zeer in bijzonderheden afdalende beoordeeling van hunnen aanleg en vorderingen, welk een en ander, in een verslag aan den Minister te regt opgenomen, in het Regeringsverslag niet op zijne plaats zou wezen.

Seminarium der Remonstrantsche broederschap te Leiden.

Bij de thans bestaande schaarschte van hen, die zich aan de studie der theologie willen toewijden en zich voorbereiden tot het predikambt, is niet niet vreemd dat het aantal studeerenden aan onze kweekschool niet groot is. Intusschen heeft het ons sedert de vestiging te Leiden nooit aan studenten ontbroken, gelijk in de laatste jaren te Amsterdam het geval was.

Tegen het einde van den vorigen cursus was een der studenten tot proponent bij de broederschap bevorderd. In den loop van dezen cursus bereidde hij zich voor op zijne promotie, die den 23sten Januarij 1878 geschiedde, op een proefschrift over »Het verband tusschen de algemeene

ontwikkeling en de ontwikkeling van den godsdienst." Sedert is hij tot predikant bij eene onzer gemeenten beroepen.

Aan het seminarium bleven twee studenten, een toegelaten in 1876, een in 1877, beiden dus nog in de propaedeutische studien. De eerste genoot het gewone alumniaat der Broederschap, dat, na afgelegd examen bij 't einde van den cursus, voorloopig voor één jaar ook aan den tweeden werd toegestaan.

De studenten volgen de lessen aan de universiteit, doch hun studien worden geleid door den hoogleeraar aan de kweekschool. Naarmate het noodig geoordeeld wordt wonen zij ook sommige lessen bij, die of niet of nog niet door de andere theologanten worden gehouden. Zij zijn verplicht de universiteits-examina af te leggen, doch verschijnen ook jaarlijks voor de curatorenvergadering, om in een vrij onderhoud van hun ontwikkeling en voorreringen te doen blijken.

Aan het seminarium wordt, zoover noodig, onderwijs gegeven in de praktische theologie in haar geheel en omvang, de geschiedenis van het Remonstrantisme en de kennis van zijn beginselen, en wat verder, bij de tegenwoordige inrigting van het hooger onderwijs, tot bijzondere opleiding van aanstaande evangeliehoeders vereischt wordt. Aan de propaedeutici werd dit jaar een collegie in uiterlijke welsprekendheid gegeven, dat ook een aantal andere studenten bijwoonden.

Toen de voorzitter van het collegie van professor en curatoren, dr. C. P. TIELE, tot hoogleeraar in de algemeene geschiedenis der godsdiensten aan de Rijksuniversiteit te Leiden benoemd werd, hadden noch dit collegie noch de groote vergadering der Broederschap bezwaar, dat hij tevens zijne betrekking aan het seminarium zou blijven vervullen, waartoe hij de vereischte Koninklijke vergunning ontving.

Uit het collegie trad dit jaar af dr. C. LEEMANS te Leiden, die, volgens de wet niet aanstonds herkiesbaar, vervangen werd door dr. B. G. DE VRIES VAN HEIST te Alkmaar. De overige leden zijn, behalve den permanenten voorzitter dr. J. W. BOK te Amsterdam, dr. J. H. MARONIER te Utrecht en dr. H. C. ROGGE te Amsterdam.

Theologische school der Christelijk Gereformeerde kerk te Kampen.

Tot onze innige blijdschap en met hartelijke dankzegging aan den Heer der gemeente, mogen wij kennis geven dat onze theologische school steeds in eenen bloeienden toestand verkeert.

Het getal studenten neemt jaarlijks toe en bedroeg in het laatste studiejaar niet minder dan twee en tachtig.

Onze inrigting geniet het voorrecht vijf docenten te bezitten en één leeraar in de nederlandsche taal en aanverwante vakken. Dit zasting wijdt zijn kracht aan de leerlingen, om er, onder den Goddelijken zegen, geloovige en tevens wetenschappelijke theologen van te vormen.

De collegie's werden door het studenten-personeel getrouw bijgewoond en de examina bewezen dat er met zeer veel vrucht partij van was getrokken.

Zoowel de leeraars als de discipelen waren ook in het afgelopen studiejaar weer diep doordrongen van het heerlijke en noodzakelijke werk, om aan arme en verlorene zondaars den rijkdom der Goddelijke genade in Christus, den eenigen Zaligmaker, te verkondigen.

Niettegenstaande den tegenstand, stelden zij zich toch niet minder voor dan overal, waar zij konden, de banier van het Kruis te ontrollen en ons Nederland met Christelijke Gereformeerde kerken en Christelijke scholen te overdekken.

En daar hunne beginselen op het woord des Heeren grond zijn en zij een Almagtig God aan hunne zijde hebben, die in staat is zondaren te bekeeren, vloeven zij gelooven, dat Hij hen, op Zijn tijd, de overwinning zou doen behalen.

Op financieel gebied heeft de Heere ook in dit laatste studiejaar weer getrouw voor onze school gezorgd.

De leden der Christelijk Gereformeerde kerk, die gedwongen worden universiteiten en professoren te helpen onderhouden, die hen volstrekt niet aangaan, hebben dat onrecht, door de Regering hun aangedaan, om 's Heeren wil, met lijfzaamheid gedragen en bovendien met alle

liefde en hartelijkheid voor het onderhoud hunner theologische school te Kampen behoorlijk zorg gedragen.

Seminarium van het Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap te Amsterdam.

De cursus 1877/78 heeft in alle opzichten stof tot tevredenheid gegeven; hij werd den 15den October 1877 geopend, tegelijk met de inauguratie der Amsterdamsche universiteit. Het getal studenten is toegenomen.

De toelag en ijver der studenten laten niets te wenschen over.

De examens zijn op den gewenschten tijd afgelegd.

Bij den aanvang van den cursus zijn vier studenten gerecenseerd.

Een hunner heeft gehouden het schetscollegie bij prof. LOMAN en de praktische theologie (uitgezonderd de homiletiek) bij prof. MARTENS. Hij heeft tweemaal sub praeside gepredikt.

De drie overige studenten volgden het collegie van prof. MARTENS over de leerstellige godgeleerdheid en van prof. LOMAN over de geschiedenis van de leerstellingen des Christendoms, als inleiding tot die van de leerstellingen der Evangelisch-Luthersche kerk. Prof. LOMAN gaf daarenboven nog uitsluitend ten behoeve der Evangelisch-Luthersche studenten een privat collegie over patristiek, dat met veel belangstelling werd gevolgd.

De eerstgemelde student, die in September 1877 te Leiden den graad van candidaat in de theologie verkreeg en voornemens is te doctoreren, zal thans zijn vierde theologische jaar intreden.

Twee studenten hebben in het tweede gedeelte van dezen cursus met goed gevolg aan de Amsterdamsche universiteit het 1ste gedeelte van het candidaatsexamen afgelegd. De eerste zal zijn derde theologische studiejaar intreden, indien curatoren zijn eerste jaar, waarvan hij slechts gedurende de laatste helft de theologische collegies kon bijwonen, hem als een heel jaar toerekenen.

De tweede zal zijn tweede theologische studiejaar aangaan, hetgeen ook het geval is met een ander student, die voornemens is spoedig het 1ste gedeelte van het candidaatsexamen te doen.

Allen houden, als studenten aan de Amsterdamsche universiteit, die collegies bij de professoren van de theologische faculteit, die zij voor hun candidaatsexamen of voor hunne verdere ontwikkeling noodig hebben.

Den 16den Februarij 1878 werd een nieuw student aan het seminarium ingeschreven, die spoedig daarna met gunstig gevolg aan de Amsterdamsche universiteit zijn mathesis-examen heeft afgelegd. Hij bevindt zich nog in zijn propaedeutischen studietijd.

De bibliotheek verkeert in een goeden toestand.

Ten slotte is mede te deelen, dat door de Evangelisch-Luthersche Synode in hare laatste zitting van Junij 1878 een definitief reglement voor het seminarium is vastgesteld, dat slechts in een paar punten van het provisioneel reglement afwijkt.

Inrigting tot opleiding van predikanten in het Hersteld Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap te Amsterdam.

Reeds meer dan veertig jaar bestaat bij het kerkgenootschap der Hersteld Evangelisch-Lutherschen in Nederland, eene inrigting voor hooger onderwijs tot vorming van predikanten voor genoemd genootschap onder het ressort of de leiding der algemeene kerkelijke commissie, welke jaarlijks in de algemeene kerkelijke vergadering in Augustus gekozen wordt.

In Augustus 1878 werden tot leden der commissie benoemd de heeren J. P. G. WESTHOFF, P. J. HELWIG, W. H. KRIBBERGER en J. C. C. MEYER, van Amsterdam, J. H. SCHWILL, van Hoorn, G. LIMPERS, van Enkhuizen en B. JOOSTEN, van Harlingen. In het jaar 1865 is het toenmaals bestaande reglement op de toelating van studenten, candidaten en proponenten in genoemd kerkgenootschap herzien en gewijzigd, en in het laatst verloopene jaar heeft de algemeene kerkelijke commissie, nadat de nieuwe wet tot regeling van het hooger onderwijs bij

den Staat was vastgesteld, op nieuw dat reglement in behandeling genomen, ten einde het zoo veel noodig in overeenstemming te brengen met de Staatswet tot regeling van het hooger onderwijs.

De algemeene kerkelijke commissie heeft te dien einde een concept reglement aan de algemeene kerkelijke vergadering den 7den Augustus 1878 aangeboden, hetwelk met algemeene stemmen als wet is aangenomen.

In deze kweekschool van het Hersteld Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap zijn reeds vele jongelingen tot predikanten gevormd. Nog in het jaar 1876 werden, na afgelegd examen, vier studenten tot proponent bevorderd, die reeds allen of in dat of in het volgende jaar tot predikant zijn beroepen in Hersteld Evangelisch-Luthersche of in Evangelisch-Luthersche gemeenten in ons vaderland. Aan het hoofd dezer kweekschool staat een door de algemeene kerkelijke commissie benoemd predikant, onder den titel van docent der studenten van het Hersteld Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap, aan wien de jaarlijksche toelage, die uit de Staatskas voor dat onderwijs wordt verstrekt, wordt uitgekeerd. De tegenwoordige docent is de Welcerw. heer J. P. G. WESTHOFF, predikant te Amsterdam.

Hoewel de algemeene kerkelijke commissie in het afgelopen studiejaar geene nieuwe studenten heeft kunnen inschrijven, zoo koestert zij evenwel de verwachting, dat in den loop van dit jaar weder een of twee studenten zich daartoe zullen aanmelden, terwijl zij het vooruitzicht heeft dat weldra meerderen, die zich daartoe thans reeds voorbereiden, onder de studenten van het kerkgenootschap zullen kunnen worden geteld.

De sedert eenigen tijd aangewende pogingen, om deze inrigting te verbinden aan het Evangelisch-Luthersch seminarium, kwamen voor alsnog niet tot stand, ten deele door afwachting der nieuwe regeling van het hooger onderwijs door den Staat, ten deele door nog niet verkregene overeenstemming. Die pogingen worden intusschen voortgezet door onderhandeling met de Evangelisch-Luthersche Synode.

Kweekschool der Algemeene Doopsgezinde Sociëit te Amsterdam.

Het getal studenten beliep 15, welk getal geen verandering onderging, omdat het proponenten-examen, dat vroeger aan 'einde van den cursus plaats had, thans, sedert de invoering der wet op 't hooger onderwijs, bij den aanvang van den nieuwen cursus wordt afgenomen. Getrouwheid en vijf der studenten waren bevredigend. Vijf hunner legden bij 't begin van den cursus een voldoende candidaats-examen af; een zesde had reeds vroeger dit examen met gunstigen uitslag ondergaan aan de universiteit te Leiden.

De lessen werden geregeld gegeven door de beide hoogleraren S. HOEKSTRA Bz. en J. G. DE HOOP SCHEFFER.

Curatoren hielden zich vooral bezig met het opstellen van een nieuw reglement, in overeenstemming met de wet op het hooger onderwijs, waarvan een exemplaar op den bij de wet bepaalden termijn aan de Regering werd aangeboden.

1ste afdeling, van het Bisschoppelijk Seminarie van 's Hertogenbosch, gevestigd te St. Michielsgestel.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

- A. KAMP, regent en professor.
- F. P. GHIJSSENS, prefect der regeltucht en professor.
- H. A. BROUWERS, prefect der regeltucht en professor.
- T. N. H. SPIERINGS, professor.
- N. W. L. BAEKERS, idem.
- J. F. VAN OORT, idem.
- A. T. PANKEN.
- E. D. M. G. SANCTORUM.
- H. A. G. VAN SON.
- J. A. M. VAN DEN HEUVEL.
- J. POMPEN.

- L. J. DYKMANS, vice-prefect der regeltucht en professor.
- J. VAN OORT, idem.
- W. VAN LIESHOUT, idem.

Leerlingen. Gemiddeld getal 168, waarvan zestien bij het einde van het schooljaar zijn overgegaan tot de 2de afdeling en drie en dertig de studien verlaten hebben.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op den 28sten September 1877 met de plegtige mis *de Spiritu Sancto* geopend over het schooljaar 1877/78. Zij omvatten, behalve de Christelijke leer, de humaniora en alles wat tot dezer volmaking behoort.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met grooten ijver bijgewoond. Zij werden voorgedragen in de latijnsche en de hollandsche taal.

Examens. Over de leervakken werden maandelijks rezone en bij het einde van het schooljaar 1877/78 algemeene concursus gegeven.

Hulpmiddelen. Tot bevordering van het onderwijs bezit het seminarie eene belangrijke bibliotheek, welke, voor zoo ver de middelen het toelaten, steeds wordt vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen loop der zaken kwam dit jaar geene verandering.

De gezondheidstoestand was voldoende.

2de afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van 's Hertogenbosch, gevestigd te Haaren.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

- J. CUYTEN, president en professor.
- M. J. VAN DONGEN, directeur en professor.
- A. J. F. MUTSAERS, professor.
- A. VAN DE LAAR, idem.
- W. H. VAN GENNIP, idem.
- H. J. VAN SLEUVELT, idem.
- J. VAN DER STAAK, idem.

Leerlingen. Gemiddeld getal 130, waarvan in den loop van het studiejaar 1877/78 13, 14, 20 de heilige wijdingen ontvingen, respectiefelijk van *priester, diaken en sub-diaken.*

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op 1 October 1877 met de plegtige mis *de Spiritu Sancto* voor den cursus 1877/78 geopend. Zij omvatten: logica formalis et realis, metaphysica generalis et specialis, ethica et jus naturae, en andere vakken van filosofie en physica; — verder: hermeneutica sacra, schriftuur, dogmatische theologie, moraal, kerkelijk regt, liturgie en kerkelijke geschiedenis.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster, en met grooten ijver bijgewoond.

Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursus over alle leervakken werden driemaal gehouden, en de buitengewone examens vóór de hh. wijdingen afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie mag zich verheugen in het bezit eener belangrijke bibliotheek, die voor zoover de middelen het toelaten, steeds wordt vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geene verandering. De gezondheidstoestand is voldoende.

Iste afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Breda, gevestigd te Oudenbosch, (sinds October 1878 overgeplaatst naar den huize De IJpelaar, gemeente Ginneken).

Personeel.

Bestuur en professoren. Regent P. LEYTEN; professoren A. GRAUMANS, A. SCHELLEKENS, A. J. VAN GOCH, A. DE JONG, L. A. CORTHALS, C. M. BUYSSEN, A. MIES, J. J. HOPSTAKEN en C. KERKHART.

Eervol ontslagen de Eerw. heer P. v. d. HOEK. In eene andere betrekking overgeplaatst de Eerw. heeren J. J. FRANSEN en A. KUYPERS.

Leerlingen 62.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op 1 October met eene plegtige Heilige mis *de Spiritu Sancto* geopend en op 13 Augustus met eene plegtige prijsuitdeeling gesloten. Zij omvatten, behalve de Christelijke leering, latijnsche taal en letterkunde, grieksche taal en letterkunde, grieksche en latijnsche oudheden, nederlandsche taal en letterkunde, fransche taal, hoogduitsche taal, engelsche taal en letterkunde, gewijde, algemeene en vaderlandsche geschiedenis, oude en nieuwe aardrijkskunde, reken-, stel- en meetkunde, natuurkunde, piano en zang en mondelijke voordragt.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met ijver bijgewoond.

Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursen werden gehouden: over het latijn maandelijks; over de overige vakken driemaal in het jaar; terwijl bij het einde des jaars een overgangsexamen werd afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie bezit eene voldoende bibliotheek en eene verzameling van natuurkundige platen en instrumenten.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geene verandering. De gezondheidstoestand was voldoende.

2de afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Breda, gevestigd te Hooven.

Personeel.

Bestuur en professoren. President Mgr. C. VAN DER VEKEN; professoren P. J. GABRIËL, A. W. VAN RIJEN, W. VAN HEES en P. POTTERS. Deze laatste benoemd in plaats van C. J. DE BRUYN, die eervol ontslag bewam.

Leerlingen. Bij den aanvang van het studiejaar bedroeg het getal leerlingen 63, van welke 7 tot priester, 12 tot diaken, 6, na het ontvangen der mindere orden, tot subdiaken gewijd, en 3 na afgelegde studien in het H. ministerie geplaatst zijn.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op den 1sten October met eene plegtige heilige mis *de Spiritu Sancto* geopend en op 12 Augustus met een plegtig Te Deum gesloten. Zij omvatten hermeneutiek en exegese der Heilige schriftuur, dogmatiek-, moraal-, pastoraal- en ascetieke theologie; kerkelijk regt, liturgie, kerkzang en kerkelijke archeologie, kerkelijke geschiedenis, kanselwelsprekendheid, bespiegelende en zedekundige wijsbegeerte.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster en met ijver bijgewoond.

Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursen over alle leervakken werden viermaal gehouden en buitengewone examens telkens voor de heilige wijdingen afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie bezit eene belangrijke bibliotheek ten gebuike van professoren en leerlingen.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang van zaken kwam geene verandering. De gezondheidstoestand was zeer voldoende.

Iste afdeling van het Aartsbisschoppelijk Seminarie van Utrecht, gevestigd te Culemborg.

Personeel.

Bestuur, hoogleeraren en leeraren:

T. J. STOKVIS, president.
C. H. SCHMIER, prefect.
F. BECKER.
B. VAN MEURS.
H. VAN DEN BOOGAARD.
S. VAN DEN ANKER.
H. MULDER.
J. J. G. BOELEN.
B. FRANK.
J. ALBERDINGK THYM.
S. OVERMEER.
W. SCHMEITZ.
D. OPDENKAMP.
A. HOES.
H. VAN WUITVLIET.
J. NIJST.

Leerlingen. 145—150, in zeven klassen verdeeld.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden op den 4den October met eene plegtige mis *de Spiritu Sancto* geopend voor den cursus 1877/78. Zij omvatten:

de Christelijke leer, de gewijde en de kerkelijke geschiedenis;
de wijsbegeerte;
de latijnsche en de grieksche taal- en letterkunde;
de nederlandsche, de fransche, de duitsche en de engelsche taal- en letterkunde;
de geschiedenis, de aardrijkskunde, de wiskunde;
de natuurkunde, de scheikunde en de natuurlijke historie.

De lessen werden gegeven volgens den gewonen rooster, en met grooten ijver bijgewoond.

Zij werden voorgedragen in de latijnsche en in de vier voornoemde levende talen.

Examens. De gewone concursus werden over alle leervakken ten minste driemaal, en over sommige vakken vier- à vijfmaal gehouden.

De buitengewone examens hadden plaats: 1°. in het winter- en in het zomerhalfjaar; 2°. vóór de promotie op het einde van het schooljaar, en werden over het algemeen met goeden uitslag bekroond. De plegtige openbare prijsuitdeeling besloot het studiejaar op Woensdag den 21sten Augustus.

Hulpmiddelen. Het seminarie mag zich verheugen over het bezit van eene belangrijke bibliotheek, en van een rijk museum van natuurkunde, natuurlijke historie enz. Beide worden jaarlijks door aankopen vermeerderd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der zaken kwam geene verandering. De gezondheidstoestand was gedurende den winter voldoende, en gedurende den zomer buitengewoon goed.

2de afdeling van het Aartsbisschoppelijk Seminarie van Utrecht, gevestigd te Driebergen.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

F. P. VAN DE BURGT, president en hoogleraar.
B. VAN DER WERF, directeur en hoogleraar.
J. W. S. VAN EGEREN, hoogleraar.
G. M. JANSEN, hoogleraar.
C. P. M. MUTSAERS, hoogleraar.
H. J. A. M. SCHAEPMAN, hoogleraar.

Leerlingen 80, van welke zijn toegelaten tot de heilige wijdingen, respectvelijk van subdiaken 14, van diaken 10, van priester 9.

Onderwijs.

Lessen. Deze werden van af 8 October 1877 tot de Paaschvacantie (einde Maart-einde April), en daarna tot de sluiting van het studiejaar, medio Augustus 1878, geregeld gegeven. Het studiejaar werd geopend met eene plegtige mis van den Heiligen Geest, en gesloten met een plegtig lof en de Hymne Te Deum laudamus.

De lessen omvatten hermeneutica sacra, schriftuur, dogmatische theologie, moraal, kerkelijk regt, liturgie en kerkelijke geschiedenis. Zij werden gegeven volgens den gewonen rooster en met ijver bijgewoond. Zij werden voorgedragen in de latijnsche en nederlandsche talen.

Examens. De gewone concursus over al de leervakken werd driemaal gehouden, en buitengewone examens telkens voor elke heilige wijding afgelegd.

Hulpmiddelen. Het seminarie mag zich verheugen in het bezit eener belangrijke bibliotheek, die door geschenken en aankoop vermeerderd werd.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen loop der zaken kwam geen verandering. De gezondheid was, zoo als steeds, Gods zij dank, zeer voldoende.

Bisschoppelijk Seminarie van Warmond (bisdom van Haarlem).

Algemeene aanmerkingen. Het seminarie van Warmond is gesplitst in twee afdelingen; de eerste is gevestigd in de gemeente Voorhout, ter plaatse genaamd Hageveld; de tweede in de gemeente Warmond.

Het bestuur wordt uitgeoefend door C. J. M. BOTTEMANNE als president; hij wordt daarin bijgestaan, wat de eerste afdeling betreft, door een regent, een sub-regent en een praefectus studiorum.

Het bijwonen der lessen is voor de studenten verplichtend. Er zijn achttien hoogleraren en docenten; namelijk twaalf in de eerste, zes in de tweede afdeling.

De gezondheidstoestand was goed.

Studenten. Bij den aanvang van het studiejaar waren er 219 studenten; te weten 155 in de eerste en 64 in de tweede afdeling. Van eerstgenoemden zijn 24 bij het einde des jaars van de eerste tot de tweede afdeling overgegaan. Van laatstgenoemden hebben in den loop des jaars 25 de heilige priesterwijding ontvangen.

Onderwijs. De studenten der eerste afdeling — in verband met den zevenjarigen cursus in zeven klassen verdeeld — ontvingen onderrigt in deze vakken:

I. *Godsdienstonderwijs:* a. uitgebreid leerstellig godsdienstonderwijs; b. bijbelgeschiedenis; c. ascese; d. kerkzang.

II. *Wijsbegeerte:* Eerste jaar, logica: a. dialectica; b. critica. Tweede jaar: a. metaphysica; b. ethica; c. geschiedenis der wijsbegeerte.

III. *Oude en nieuwe talen:* a. latijnsche taal; b. grieksche taal; c. hebreuwsche taal; d. hollandsche taal; e. fransche taal; f. duitsche taal; g. engelsche taal.

IV. *Letterkunde:* a. aesthetiek; b. geschiedenis der algemeene letterkunde; c. geschiedenis der nederlandsche letterkunde; d. theoretische en praktische stijl- en welsprekendheidsleer; e. uiterlijke voordragt.

V. *Geographie en geschiedenis:* a. algemeene aardrijkskunde; b. oostersche geschiedenis; c. grieksche geschiedenis; d. romeinsche geschiedenis; e. geschiedenis der middeleeuwen; f. vaderlandsche geschiedenis; g. nieuwe geschiedenis.

VI. *Arithmetische en natuurkundige wetenschappen:* a. rekenkunde; b. algebra; c. mathesis; d. physica; e. cosmographie.

Aan sommigen werd privaat-onderwijs gegeven in de italiaansche taal en in de instrumentale muziek.

De studenten der tweede afdeling ontvingen onderrigt in de volgende vakken van de daarbij genoemde hoogleraren:

I. *H. schrift* (P. VAN DER PLOEG): a. hermeneutica; b. isagoge; c. exegese; d. tekstcritiek.

II. *Leerstellige godgeleerdheid* (J. DE BRUYN): a. apologetiek; b. dogmatiek; c. symboliek; d. patrologie.

III. *Zedekundige godgeleerdheid* (H. J. J. PRENGER): a. moraal; b. pastoraal; c. casuïstiek; d. catechetiek; e. (C. J. M. BOTTEMANNE) ascese.

IV. *Kerkregt* (C. J. M. BOTTEMANNE): a. bronnen en geschiedenis van het kerkregt; b. publiek- en c. privaat kerkregt.

V. *Kerkgeschiedenis* (J. W. L. SMIT): a. algemeene kerkgeschiedenis; b. dogmengeschiedenis; c. kerkgeschiedenis van Nederland.

VI. *Liturgie en archeologie; homiletiek en kanselwelsprekendheid* (H. A. HORNING).

Examens. De volgende examina werden gehouden:

I. In de eerste afdeling:

1. Een *admissie-examen* voor eerstbeginnenden en voor hen, die, van andere inrigtingen gekomen, tot hogere klassen wenschen te worden toegelaten;

2. *Schriftelijke examina* op vooraf bepaalde en aangekondigde dagen; namelijk:

- a. acht, voor elke der vijf eerste latijnsche klassen;
- b. vijf, voor elke der zes grieksche klassen;
- c. vier, voor de klasse der rhetorica;
- d. drie, over elk der overige vakken.

3. Een jaarlijksch *algemeen overgangs-examen* voor de studenten der 1ste, 2de, 3de en 5de latijnsche klasse.

4. Een *bijzonder overgangs-examen*, om tot de vijfde latijnsche klas of die der poësis te worden toegelaten, over alle hoofd- en bijvakken, die in de vier eerste jaren of klassen gedoceerd waren;

5. Een dito *overgangs-examen* over alle hoofd- en bijvakken der beide klassen, poësis en rhetorica, voor hen, die het einde van het zesde studiejaar bereikt hadden.

II. In de tweede afdeling:

1. Een *admissie-examen*:

2. Twaalf *schriftelijke examina* op vooraf bepaalde en aangekondigde dagen; namelijk twee bij elken hoogleraar;

3. Een *mondeling examen*, afgenomen van elken theologant, die de heilige wijding tot sub-diaken, tot diaken, of tot priester wenschte te ontvangen, loopende over alle punten der godgeleerdheid, waarin de examinandus tot aan dat tijdstip onderrigt ontvangen had.

Hulpmiddelen. Beide afdelingen zijn in het bezit eener belangrijke bibliotheek. In de eerste afdeling is bovendien sinds eenige jaren in aanleg;

een museum { natuurkundig;
munten en penningen;
coquillage.

1ste afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Roermond, gevestigd te Rolduc, gemeente Kerkrade.

Personeel.

Bestuur en leeraren:

W. EVERTS, directeur.
A. L. VAN DE WINKEL, provisor.
F. H. RAMAKERS, prefect der discipline.
P. H. JASPAR, }
A. F. H. REIGHARD, } surveillant en studievoorzitters.
P. A. DE BRUYN. }

Leeraren.

P. J. SLITS,	J. H. CLAESSEN,
B. A. POTHAST,	P. J. VAN DEN GOOR,
A. J. DEUTZ,	M. R. H. CORTEN,
G. SLITS,	L. C. J. G. LIENAERTS,
J. E. H. MENTEN,	A. P. H. BROUWERS,
F. A. H. MOUBIS,	H. P. J. H. WIMMERS,
C. P. MARRÉS,	P. RUTTEN,
J. F. H. THISSEN,	J. H. H. SYSTERMANS,
J. L. H. TIMMERMANS,	J. H. M. BLOEM en
J. H. GEENEN,	F. E. N. J. P. NEUJEAN, die
M. BILLEKENS,	in den loop van het school-
L. J. F. JANSSENS,	jaar vertrokken is.
F. H. J. SPIJKERS,	

Leerlingen.

Buiten de 31 leerlingen der voorbereidingsklasse, waren er 170 leerlingen, in 8 klassen verdeeld.

Onderwijs.

De leercursus wordt in October geopend. Hij omvat de vakken en klassen op het programma uitvoerig vermeld. Slechts de lessen der voorbereidingsklasse zijn daar niet aangegeven.

De tijd, die gemiddeld dagelijks aan lessen en eigen studie, onder toezicht der leeraren, wordt besteed, belooft 10 uren, met uitzondering der Zon- en feestdagen en van twee vrije halve namiddagen per week.

Examens. Driemaal per jaar wordt een concursus gehouden in alle klassen en over alle vakken, en tegen het einde van het schooljaar een overgangsexamen, waarbij vastgesteld is dat wie de helft der gezamenlijke punten niet wint de klasse moet overmaken.

Hulpmiddelen. De 1ste afdeling van het seminarie bezit niet slechts eene vrij uitgebreide bibliotheek, inzonderheid bestaande uit werken over de hier te onderwijzen leer vakken, maar ook zeer voldoende kabinetten voor natuur- en scheikunde en voor natuurlijke historie, benevens een welingerigt chemisch laboratorium.

Algemeene bemerkingen.

In den gewonen gang der werkzaamheden kwam geene verandering van enig belang.

De gezondheidstoestand was zeer voldoende.

2de afdeling van het Bisschoppelijk Seminarie van Roermond, gevestigd te Roermond.

Personeel.

Bestuur en hoogleraren:

P. J. HOEFNAGELS, president en hoogleraar.
P. J. H. RUSSEL, hoogleraar.
J. G. CUSTERS, hoogleraar.
G. J. H. H. TERZIJL, provisor en hoogleraar.
P. H. MARRÉS, hoogleraar.

Leerlingen:

Bij het openen van het schooljaar was het getal leerlingen 85, waarvan 3 in het zomerhalfjaar het seminarie verlaten hebben. 24 dezer leerlingen ontvingen de heilige wijding van sub-diaken en diaken; 8 die van sub-diaken, diaken en priester; 2 die van diaken en priester, en 19 enkel van priester.

Onderwijs.

Lessen. De lessen werden den 4den October 1877 met eene plechtige heilige mis *de Spiritu Sancto* geopend. Zij omvatten de volgende vakken: hermeneutica sacra of gewijde uitlegkunde, exegesis of uitlegging der heilige schrift, dogmatische en morale theologie of leerstellige en zedekundige godgeleerdheid, jus canonicum of kerkelijk regt, liturgica of leer van kerkgebruiken, kerkelijke geschiedenis, cursus homileticus en catechetica of preek- en catechisatieleer.

De lessen werden volgens den gewonen rooster gegeven en met ijver bijgewoond. Zij werden doorgaans in het latijn, en slechts bij uitzondering in het nederlandsch voorgedragen.

Examens. Tweemaal werd gedurende vijf dagen een concursus of schriftelijk examen gehouden; mondelinge examens werden voor de heilige wijdingen en voor het verlaten van het seminarie afgelegd.

Hulpmiddelen. Het voornaamste hulpmiddel ter bevordering der studien is eene passende bibliotheek, die, voor zoover doenlijk, door aankopen vermeerderd werd.

Algemeene bemerkingen.

Alles ging zijn gewonen gang.
De gezondheidstoestand over 'algemeen was goed.

Seminarie van het kerkgenootschap der Rooms-katholijken (gezegd: van de Oude Klerczy) te Amersfoort.

De cursus is geopend en doorlopend gehouden met acht leerlingen.

Bij het nog openstaan van het lectoraat in de gewijde

letteren, hebben de daarmede verbonden lessen niet kunnen plaats hebben; daarin is naar vermogen voorzien door de aanwijzing van de beste kritische uitgaven van den gewijden tekst en de aanbeveling der meest geschikte commentaren van vroegeren en lateren tijd.

Zeven leerlingen hebben de lessen over dogmatiek en moraaltheologie gevolgd, met de daartoe behoorende repetitie en exercitieën.

Twee hunner, studenten van het 4de en 5de jaar, hebben daarenboven praktische oefeningen gehouden in het catechetische en homiletische vak.

Vijf hebben onderrigt genoten in kerkregt en kerkgeschiedenis; het waren de studenten van het 2de en 3de studiejaar.

Vier van deze hebben hunne studien in de klassieke letterkunde voortgezet en ten einde gebragt.

Gebrek aan leerkrachten is oorzaak dat geen afzonderlijk docent belast is met de zoo zeer gewenschte algemeene inleiding in de theologie, en met de leer harer bronnen en bewijsplaatsen. Het gevolg daarvan is dat niet jaarlijks aan de studenten van het 1ste jaar de daartoe betrekkelijke lessen kunnen gegeven worden; maar alleen bij den aanvang van een nieuwen doorlopenden cursus van dogmatiek en moraal-theologie, die vijf jaren omvat. Tot vergoeding, liever gezegd tot verzachting van dit gemis, dient eenigzins, dat in den regel al de theologische studenten dien doorlopenden cursus geheel medemaken: zoodat, zij het dan ook niet in de door den aard der zaak aangewezen volgorde, toch allen ook dit belangrijk deel der theologische studien doorloopen. Ten anderen, wordt jaarlijks de leercurcus aangevangen met de bespreking van eenige algemeene voorloopige bemerkingen (quaestiones prolusoriae), die den aard en de strekking der theologische studien in korte algemeene trekken aangeven.

In de filosofische klasse was dit jaar één student ingeschreven; deze heeft de lessen in de wijsbegeerte gevolgd, en tevens zijne studien in de klassieke letterkunde voortgezet.

Als algemeene bemerkung zij hier nog bijgevoegd, dat geen der docenten door beletselen van buitengewonen aard is verhinderd geworden zijne lessen voortdurend te geven.

Ten aanzien van het geregeld en vlijtig bijwonen en volgen der lessen, was er in het algemeen geene reden tot bijzondere aanmerkingen.

De boekerij is, naar gelang der middelen waarover kon worden beschikt, met eenige werken vermeerderd.

Seminarium van het Nederlandsch Israëlitisch kerkgenootschap te Amsterdam.

A. VAKKEN.

HOOGERE AFDEELING.

1. Kritische behandeling van den Babylonischen Talmud: Tract. Chulin blz. 42a—49a met Tosepath, Alfasi, Maimonides en Ascheri.

2. Casuïstiek: Taarochot hoofdst. 105—110. Tur Jore Dea met Beth Joseph en Jore Dea met Tur Zahab en Sifse Cohen (de laatste 110 Saphék-Sepheka n°. 17.)

3. Interpreteren van joodsche wijsgeerige werken:

1°. Kusari boek III en IV statt.

2°. More Nebochim lib I. hoofdstuk 54.

4. Talmudcurs. Tract Sabbath, blz. 2a—9b, 96a—102b, 47b—51b.

Rector.

Gedurende het wintersemester hadden er homiletische oefeningen plaats onder leiding van den rector, op buitengewone uren.

Afdeeling Rabbijnen. 3de klasse. 1ste cursus.

1. *Hebreeuwsch.*

a. Exegese.

1. Spreuken van cap. 25 einde; Job van cap. 1—5.

2. Jeremias > > 25—50.

b. Taal: Gesenius: syntaxis tot de pronomina en repetitie van het verbum.

c. Opstel: vervolgingen der joden gedurende de 13de en 14de eeuw; Mozes Mendelsohn.

Isaac Abrabanel.

Johannes Reuchlin in verband tot de geschiedenis der joden. Kunst der joden in Nederland.

De joden in Turkije.

Conrector.

2. Ibn Ezra: op Exodus van cap. 9 vs. 9—20 vs. 15.

3. *Talmud.*

a. Statt. Tract. Sabbath van het begin — fol. 5b en van fol. 122b—128b.

WIJNKOOP.

b. Curs. Tract. Sanhedrin van fol. 60b—fol. 80b.

Conrector.

4. *Nederlandsche taal- en letterkunde.*

a. Lectuur: Langendijks blijspel: Xantippe of het booze wijf des filosoofs Socrates betugeld, van blz. 66—einde. Hoofd de Warenar van het begin tot regel 40.

b. Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde: VAN VLOTEN: van Melis Stoke-Coornhert.

c. Opstel: 1. Wegen. 2. Volksverhuizing. 3. Tijdsverdeeling. 4. Vrijheid. 5. De boomen. 6. Een vrij opstel. 7. Wispelturigheid.

DR. TOR LAER.

5. *Latijs.*

a. Lectuur.

1. Proza: Ciceronis in Catilinam orationes 4. Livius: Lib. I. cap. 1—cap. 20.

2. Poëzie: Vergilius Aeneis, lib. I—lib. III, v. 294.

b. Schrift. werk: Themata naar Supple van n°. 96—233.

6. *Grieksch.*

a. Lectuur.

1. Proza: Xenophons Anabasis van lib. I, cap. 8 § 25—lib. IV, cap. 1. Memorabilia van lib. I, cap. 1—lib. V.

2. Poëzie: Homeri Ilias lib. I—lib. III, vs. 354.

b. Schrift. werk: Themata naar Kühner's gramm. van pag. 257 tot pag. 279.

DR. WOLFF.

7. *Hoogduitsch.*

a. Schriftelijk werk. Vertalingen uit het Nederlandsch Opstellen tot toepassing van de grammaticale regels.

b. Lectuur: Göthe's Hermann und Dorothea. Schüller's Jungfrau von Orleans.

Dr. SCHWARZ.

8. *Mathesis.*

a. Algebra: de reeksen, onbep. en dioph. vergelijkingen en repetitie van het geleerde.

b. Meetkunde: goniometrie, trigonometrie en beginselen van stereometrie, en repetitie der planimetrie.

ROEFF.

Afdeling Rabbijnen. 2de klasse, 2de cursus.

1. Hebreeuwsch. (Vereenigd met de 3de klasse).

2. *Talmud.*

a. Statt. Tract. Sabbath van fol. 42a—48b.

WIJNKOOP.

b. Curs. (Vereenigd met de 3de klasse).

3. *Ritualia.*

a. Orach Chaim: van cap. 305—370.

b. Chaja Adam: kebal 69—76; van § 1—20.

> 47—59, 2de deel.

WIJNKOOP.

4. Nederl. taal- en letterkunde. (Vereenigd met de 3de klasse.)

5. *Latijn.*

a. *Lectuur.*

1. Proza: Caesar de Bello gallico, lib. I, lib. II, cap. 20. Cicero pro Roscio Amerino, van cap. 1—30.

2. Poëzie: Tirocinium naar Siebelis, van pag. 20—52.

b. Schriftel. werk: Themata van Süpfle, van n°. 52—150.

6. *Grieksch.*

a. Lectuur: Xenophon's Anabasis, lib. I, cap. 1—11.

b. Schriftelijk werk: Themata naar Kuhner, van pag. 187—246.

Dr. WOLFF.

7. *Geschiedenis.*

a. Joodsche: van Johannes Reuchlin tot Mendelssohn.

Conrector.

b. Algemeene; naar Pütz. Van de kruistochten tot het einde der middeleeuwen, en de nieuwe geschied. tot 1648.

8. Aardrijkskunde, Amerika, Afrika en Europa.

Dr. TOE LAER.

9. *Hoogduitsch.*

Taal- en schriftwerk met gebruik van Valkhof 1ste deutsches Lesebuch en de eerste oefeningen van Clumper en Schäfer.

Dr. SCHWARZ.

10. *Mathesis.*

a. Algebra: naar Heis 1ste stukje herhaald, en 2de stukje tot blad. 26, gemengde vierkantsvergelijking.

b. Meetkunde: naar la Croix, planimetrie van § 87, einde en repetitie.

c. *Rekenen.*

1. Theor. Strootman, 2de deel en herhaling.

2. Prakt. Woltering, 3de st.

11. Natuurkunde: geluid en warmte.

12. Cosmographie: naar Burger, van blad. 19, plaatsbepaling tot het planetenstelsel.

ROEFF.

Afdeling onderwijzers.

I. Cursus voor verder gevorderden.

Talmud Ibn Ezra. (Vereenigd met de 3de klasse).

Lectuur: Vondel's Leeuwendalers, van vs. 269—410, en herhaling van het begin tot regel 225.

Dr. TOE LAER.

II. Tweede cursus.

1. *Hebreeuwsch.*

a. Exegese.

b. Taal. } Vereenigd met de afd. Rabbijnen 3de kl.

c. Opstel.

d. Curs. Esther en Klaagliederen.

Conrector.

e. Homilien. Uitgekozen stukken uit Rasschi en Bina Lengetiem.

2. Rasschi: Leviticus van cap. I—cap. XXVI, vs. 18.

3. Katechetica: Chinug op Deuteronomium, van cap. III, vs. 23—cap. XVI, vs. 17.

WIJNKOOP.

4. Talmud curs. }

5. Ritualia. } Vereenigd met de afd. Rabbijnen 2de kl.

6. *Nederlandsche taal en letterkunde:*

a. *Lectuur:*

1. van Vloten's Dicht en Ondicht, blz. 41—104.

2. Langendijk's Xantippe en Hooff's Warenar.

b. Gesch. der Nederl. letterk. } Vereenigd met de afd. Rabbijnen.

c. Opstel.

7. Geschiedenis

8. Aardrijkskunde. } Vereenigd met de afd. Rabb. 2de kl.

9. Hoogduitsch.

10. Paedagogiek: naar Regt van § 361—372.

Dr. TOE LAER.

11. Mathesis

12. Natuurkunde. } Vereenigd met de afd. Rabb. 2de kl.

13. Cosmografie.

14. Vormleer: naar Bouman, van blz. 104 tot einde en repetitie.
 15. Natuurl. historie naar Bosch en Degenhardt. Dieren- en plantenrijk.

ROEFF.

- 16 Theorie van den zang.

VORSÄNGER.

Eerste (laagste) klasse, 1ste en 2de cursus.

1. *Hebreusch*:

- a. Statt. Jesayas van cap. 21—42.
 b. Curs. 1. Pentat. Deuteronomium van cap. 17, vs. 10—einde.
 2. Propheten: Koningen I, van cap. 18, vs. 32—einde en Koningen II.

- c. Taal: Rudimenta.

Conrector.

- d. Rasschi: op Exodus, van cap. 23—cap. 26 vs. 37 en herhaling.

VAN DER VELDE.

- e. Opstel: Geschiedenis van Abraham.

Idem > Mozes, Flavius Josephus en Herodus.

Conrector.

2. *Talmud*.

- a. Statt. Tract. Baba Mezia van fol. 3a—8a en herhaling.

VAN DER VELDE.

- b. Curs. Tract. Beza van fol. 27b—39a.

WIJNKOOP.

3. *Ritualia*.

- Chaje' Adam. van kelal 14 § 14—kelal 24 § 22.

CONTENT.

4. *Nederlandsche taal*.

- a. Lectuur: Dozy en Stoppelaar.

1. Proza van blz. 4—17.
 2. Poëzie > > 267—283.

- b. Taal: Kuyper in verband met caeogr. opstellen.

- c. Vrije voordragt: Wekelijks.

- d. Opstel: Volksverhuizing, de hervorming, zonnestralen, een brief, tijdverdeling, onoplettendheid, wegen.

TOE LAER.

5. *Latijs*.

- a. Lectuur: Nepos, Miltiades, Themistocles, Aristides, Lysander, Alcibiades.

- b. Schrift. werk naar Kuhner's gramm. van pag. 135—267.

6. *Geschiedenis*.

- a. Joodsche: Van het tijdvak der Amaraïm tot den ondergang van het Gaonaat.

Conrector.

- b. Vaderl.: Naar Mulder van 1851—einde.

DR. TOE LAER.

- c. Algemeene.

1. Oude: Naar Putz, de geschiedenis der Romeinen.

DR. WOLFF.

2. Middeneeuwen. 1 van de kruistogten tot einde.

2 Nieuwe: Van begin tot 1848.

7. *Aardrijkskunde*.

- a. Vaderlandsche: Nederland (herhaling) en de overzeesche bezittingen.

- b. Algemeene: naar Brugsma: Italie, Turkije, Rusland, Zwitserland, Europa in het algemeen herhaald, en Azie in algemeene trekken behandeld.

DR. TOE LAER.

8. Hoogduitsch: (vereinigd met de afdeling Rabbijnen 2de klasse).

9. *Rekenen*.

1. Theoretisch: Naar Strootman: Eigenschappen der evenredigheid en percentsrekening.

2. Practisch: Nieuw practisch rekenboek, 7de stuk, 2de afdeling gecindigd.

10. Algebra: naar Heis 1ste stuk, van de magtsverheffing tot de hoofdbewerkingen met wortelgrootheden.

11. Natuurkunde: Evenwigt, specifiek gewigt, lucht, gassen, geluid.

ROEFF.

12. Theorie van den zang.

VORSÄNGER.

B. SCHOOLBERIGTEN.

HOOGERE AFDEELING.

In den loop van dit schooljaar werd deze afdeling bezocht door acht studenten.

Behalve de theologische lessen dezer afdeling (zie boven A) volgden de studenten ook lessen in de literarische faculteit aan de Universiteit te Amsterdam.

ONDERAFDEELING.

Afdeling rabbijnen.

a. Derde klasse 1ste cursus.

Deze klasse werd door vier kweekelingen bezocht.

Wat vlijt en goed gedrag betreft, liet geen dezer jongelingen veel te wenschen over. Een hunner legde met gunstig gevolg het examen af van toelating tot de Universiteit te Amsterdam.

b. Tweede klasse 2de cursus.

Deze klasse werd bezocht door twee kweekelingen.

Beide jongelingen legden ook in den loop van dit schooljaar veel vlijt en ijver aan den dag. Op het einde van het schooljaar namen beiden deel aan het overgangs-examen met goed gevolg.

Afdeling onderwijzers.

Deze afdeling werd in het begin van het schooljaar bezocht door vijf kweekelingen.

Vier hunner, die den cursus voor onderwijzers reeds doorloopen hadden, volgden, met het doel om zich verder wetenschappelijk te ontwikkelen, den cursus voor verder gevorderden. Van die vier verlieten in den loop van het schooljaar twee het seminarium, de vijfde deed in Mei 1878 het eindexamen met goed gevolg, en in Augustus d. a. v.

het examen als godsdienst-onderwijzer van den middelsten rang, evenzeer met gunstig gevolg.

Eerste (laagste) klasse.

Deze klasse had in het begin van het schooljaar veertien kweekelingen.

Daarvan verlieten in den loop van het schooljaar vier de instelling: twee na het goed afgelegd overgangsexamen; een in het bezit van den laagsten rang als godsdienst-onderwijzer; een nadat hij in Augustus 1878 bij de algemeene commissie van examinatoren voor godsdienst-onderwijzers het examen als godsdienst-onderwijzer van den laagsten rang met goed gevolg gedaan had, wien echter op zijn verzoek toegestaan is als hospitant eenige lessen aan het seminarium te mogen volgen.

Aan het overgangsexamen in de maand September 1878 namen met goed gevolg, behalve de reeds genoemde, nog twee deel. Allen werden bevorderd tot de 2de klasse, en wel twee in de afdeling Onderwijzers, de overigen in de afdeling Rabbijnen.

Vorbereidende klasse.

Bij het begin van het schooljaar waren in deze klasse zeven kweekelingen.

Daarvan verlieten er vier in den loop van het schooljaar het seminarium, een na goed afgelegd overgangsexamen.

Bij het toelatingsexamen in het voorjaar kwamen er nog vier bij, waarvan wederom twee in den loop van het schooljaar het seminarium verlieten. Bij het toelatingsexamen in den herfst kwamen er vier bij.

Aan het overgangsexamen namen acht met goed gevolg deel.

Seminarium van het Portugeesch-Israëlitisch kerkgenootschap te Amsterdam.

A. VAKKEN.

ONDERAFDEELING.

I. 4de klasse, Rabbijnen.

1. Hebreuwsche taal- en letterkunde.

a. Exegese.

1. Jeremias van cap. I—cap. X.

2. Psalmen » » I— » XV, in vertand met de voornaamste commentatoren.

b. Taal: Gesenius, van § 38—§ 78.

c. Elke maand een opstel.

2. *Ibn Ezra* op Exodus, van cap. I—XII.

Rector.

Talmud: Tract. Cholin van begin—fol. 25*b* met Tosaphot, en voor een gedeelte ook met den commentaar van Samuel Edels (Moharscha).

A. v. J. VAZ DIAS.

4. *Casnistiek*: Tur Orach Chajim van cap. 308—312, met den commentaar van Jozef Karo.

A. v. J. VAZ DIAS.

5. Nederl. taal- en letterkunde.

a. Lectuur: Vondel's Palamedes en een gedeelte van Lucifer.

b. Geschied. der Ned. letterk.: Kort overzicht der voornaamste literarische voortbrengselen tot Vondel.

c. Elke maand een opstel.

VAS NUNES.

6. Latijn.

a. Proza: Ciceronis orationes IV in Catilinam, en pro Archia poëta.

7. Poëzie: Virgilius Aeneis, lib. I, II, III.

7. Grieksch.

a. Proza.

1. Xenophon's Anabasis lib. II, lib. VII tot cap. 6.

2. Id. Memorabilia lib. I.

3. Lysias rede tegen Eratosthenes.

b. Poëzie: Homeri Ilias lib. II—vs. 484, lib. III—lib. VI vs. 311.

Rector.

8. Geschiedenis.

a. Joodsche: van Alexander den Groote tot het tijdvak der Amoraim.

Rector.

b. Oude: de Oostersche volkeren en Grieken.

WIJNKOOP.

9. *Hoogduitsch*: Taal en schriftel. werk naar Frowein, van begin—156.

DR. SCHWARZ.

10. Wiskunde.

a. Algebra: Reeksen, logaritmen, hoogere machtsvergelijking.

b. Meetkunde: Goniometrie, trigonometrie en het begin der stereometrie.

J. VAZ DIAS.

II. 2de klasse, 1ste cursus.

1. Hebreuwsche taal- en letterkunde.

a. Statt. Jesaias.

CARDOZO.

b. Curs. Deuteronomium.

c. Rudimenta der Hebr. taal.

DE BENEDITTY.

d. Rasschi op Exodus, van cap. I—cap. XX.

2. Talmud.

a. Statt. Tract. Baba Mezia fol. 4 en fol. 23*b*—fol. 30*b*.

A. v. J. VAZ DIAS.

b. Curs. Tract. Beza van fol. 1—fol. 12*b*.

CARDOZO.

3. Nederl. taal.

a. Lectuur: de Keijser's »*Bloemenkrans*» en Leopold en Rijkens's Letterk.

- b. Taal: naar de Groot (de voornaamste regels).
c. Elke maand een opstel.

VAS NUNES.

4. *Latijn*. Taal: Schriftelijk werk naar Kuhner's grammatica. Van § 1—§ 70.

WIJNKOOP.

5. *Geschiedenis*.

- a. Joodsche. (Gecombineerd met de 4de klasse).

- b. Oude. > > > >

WIJNKOOP.

- c. Vaderlandsche. Van begin tot 1648.

- d. Middeleeuwsche, tot en met de kruistochten.

6. *Aardrijkskunde*.

- Algem. en vaderl. { Vooral behandeld de wiskundige en
natuurk., ook iets van de topogra-
fische aardrijkskunde.

VAS NUNES.

7. *Hoogduitsch*. (Gecombineerd met de 4de klasse.)

8. *Wiskunde*.

- a. Rekenen. 1. Theorie: tot de hoofdbewerkingen met breuken.

2. Pract. Veenstra. 1ste stukje.

- b. Algebra. Hoofdbewerkingen, machtverheffing, vergelijking met een onbekende.

VAS DIAS.

9. *Natuurkunde*: Algem. eigenschappen, slinger, hefboom, vloeistoffen, lucht.

VAS NUNES.

B. SCHOOLBERIGTEN.

Toen in November 1877 de reorganisatie van het seminarium werd in het leven geroepen, waren de volgende heeren als docenten werkzaam: A. v. J. VAZ DIAS, D. CARDOZO, D. VAS NUNES, E. DE BENEDITTY en J. VAZ DIAS. Nadat de rector, de heer A. VAN LOEN, een studieplan voor de instelling had ontworpen, nam deze op zich, voorloopig althans, zich te belasten met het onderwijs in de klassieke en hebreuwsche talen, in de exegese van den Bijbel en in de Joodsche geschiedenis. De heeren A. v. J. VAZ DIAS en D. CARDOZO gaven onderricht in de Talmudische vakken, de laatste ook nog in het vertalen van den Bijbel, terwijl de heer D. VAS NUNES werkzaam was als docent in de Nederlandsche taal- en letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde (vaderlandsche en algem.), de heer J. VAZ DIAS als zoodanig in algebra en meetkunde. De heer BENEDITTY was aan de instelling verbonden als leeraar in de hebreuwsche taal, het verklaren van Russchi's commentaar op den Pentateuch. Op voorstel van den rector werd de heer J. D. WIJNKOOP in November nog benoemd als docent in de klassieke talen en oude geschiedenis en de heer dr. E. SCHWARZ in December als docent in de hoogduitsche taal.

Het seminarium telde 4 kweekelingen, twee geplaatst in de 4de klasse, Rabbijnen; 2, kweekelingen, in de 2de klasse, 1ste cursus.

Van de beide eerstgemelden deed een den 29sten Mei 1878 het examen in groot-mathesis met gunstig gevolg, en bij den anderen, die den 26sten Junij daarna volgende het admisie-examen aflegde, was het resultaat evenzeer goed.

Beiden hebben ook met goed gevolg het overgangsexamen afgelegd ten overstaan van heeren regenten der instelling op 23, 24, 27 en 30 October 1878. Van eenige vakken moest één wegens ongesteldheid voorloopig worden vrijgesteld.

Het examen werd afgenomen naar volgend programma:

Woensdag 23 October.

(Palache) 7—9 's namiddags

Talmud, afl. Pesachiem, van fol. 26 tot 27.

Donderdag 24 October.

6—7 $\frac{1}{4}$. Exegese en Hebreuwsche taal.

7 $\frac{1}{4}$ —8. Oude geschiedenis.

8—9 Meetkunde.

9—10. Joodsche geschiedenis.

Zondag 27 October.

6—7. Latijnsche taal.

7—8. Grieksche >

8—9. Algebra.

9—10. Nederlandsche taal- en letterkunde.

Woensdag 30 October.

(Pereira) 7—9.

Talmud, afl. Pesachiem, van fol. 46 tot 48.

Ongesteldheid van den docent in de hoogduitsche taal was oorzaak dat het examen in dit vak niet werd afgenomen.

De uitslag was zeer bevredigend. In de docenten-vergadering, na afloop van het examen gehouden, werd besloten beide geëxamineerden te laten overgaan in de hoogere afdeling.

Het examen der twee laatstgemelden op 2, 3 en 8 October 1878 bewees dat zij niet zonder vrucht gedurende dit jaar de lessen hadden ontvangen. Men besloot derhalve hen te doen overgaan in den 2den cursus dezer klasse.

Dit examen werd afgenomen naar het volgend programma:

Woensdag 2 October.

6—7. Talmud statt.

7—8. Latijn.

8—9. Hebreuwsche taal.

9—10. Nederlandsche taal.

Donderdag 3 October.

6—7. Talmud cursus.

7—8. Vertalen van den Bijbel.

8—9. Algebra.

9—10. Algemeene geschiedenis en aardrijkskunde.

Dingsdag 8 October.

6—7. Vaderlandsche geschiedenis en aardrijkskunde.

7—8. Russchi.

8—9. Bijbelsche geschiedenis.

9—10. Oude geschiedenis.

Op 29 October 1878 had het admisie-examen plaats, waaraan drie kandidaten deel namen. Allen werden tot de laagste klasse toegelaten.

Door het overlijden van dr. E. SCHWARZ, docent in de hoogduitsche taal aan de instelling, is eene leemte ontstaan in het docerend personeel, die men zoo spoedig mogelijk hoopte aan te vullen. Als docent in de nederlandsche taal- en letterkunde is met 1 November 1878 benoemd de heer dr. H. E. TOE LAER.

§ 4. GYMNASIA EN LATYNSCHE SCHOLEN.

In hoe verre op het tijdstip van het in werking treden der nieuwe wet op het hooger onderwijs aan hare bepalingen betreffende de gymnasia gevolg was gegeven, is in het vorig verslag medegedeeld. Daarbij is vermeld dat de bedenkingen tegen het leerplan der gymnasia gerezzen het voornemen hadden doen opvatten, dit plan aan eene herziening te onderwerpen, en dat den op gemeld tijdstip opgetreden inspecteur der gymnasia was opgedragen zijn gevoelen aangaande die bedenkingen en eventuele wijziging te doen kennen.

Na van zijn verslag kennis te hebben genomen, werd de Regering bevestigd in hare overtuiging, dat het leerplan aan de curatoren der voornaamste gymnasia en aan de gemeentebesturen geen genoegzaam vertrouwen inboezemde om hen te bewegen krachtig de handen aan het werk te slaan en de voorbereidende maatregelen tot uitvoering te nemen; dat de eerste proef om het gymnasiaal onderwijs op gewenschten voet te brengen, ofschoon met de meeste zorg overwogen, als niet geslaagd was te beschouwen; dat de voornaame oorzaak van de hinderpalen, waarop men bij eene behoorlijke regeling stuitte, gelegen was in de al te knellende banden, welke de wet aanlegde en waardoor zij de op paedagogisch gebied onmisbare vrijheid van beweging belemmerde; dat voorziening van te meer gewigt was, dewijl de toekomst van het hooger onderwijs er van afhing; daar een goede grondslag moet gelegd zijn, zal stevige opbouw kunnen volgen, terwijl de letterkundige propaedeus is thans geheel aan de gymnasiale opleiding is overgelaten.

Dien ten gevolge diende de Regering op 28 Februarij 1878 eene wetsvoordracht in, welke de strekking had om, door wijziging van enkele bepalingen der wet op het hooger onderwijs, het struikelblok weg te nemen. Daarbij werd niet teruggekomen op de hoofdpunten waaromtrent nog zoo kort geleden eene beslissing was gevallen; het doel was alleen wijziging van het volstrekt onvermiddelijke ter bereiking van een praktisch leerplan voor de gymnasia. Te gelijk werden op een paar andere nog meer ondergeschikte punten kleine verbeteringen aangebracht.

Nadat dit wetsontwerp door de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen en door den Koning onder dagteekening van 7 Mei 1878 (*Staatsblad* n°. 33) bekrachtigd was, en de Regering dien ten gevolge vrijheid verkregen had om het leerplan zoodanig in te rigten als haar in het belang van een deugdelijk gymnasiaal onderwijs raadzaam toescheen, beijverde zij zich de vereischte bepalingen te ontwerpen, en werd bij Koninklijk besluit van 29 Junij daaraanvolgende (*Staatsblad* n°. 98) een nieuw leerplan bekrachtigd, hetwelk onder de bijlagen van dit verslag is opgenomen. (Bijlage D).

Het gevolg van een ander was dat gedurende den cursus 1877/78 de toestand der latijnsche scholen en gymnasia grootendeels onveranderd bleef. Enkele gemeenten, die begonnen waren te reorganiseren volgens het oorspronkelijk leerplan, hielden daarmede op toen er een nieuw leerplan in uitzigt was; andere, geneigd tot hervorming, meenden het nieuwe leerplan te moeten afwachten. Zoodra dit vastgesteld was kwam er meer leven en beijverden onderscheidene gemeentebesturen zich hunne scholen overeenkomstig de nieuwe voorschriften in te rigten, met dat gevolg, dat sommige reeds met het begin van den cursus 1878/79, voor zoo verre dit mogelijk was, aan de eischen der wet konden voldoen, en in het genot van een subsidie van Rijkswege werden gesteld. Met name was dit het geval met de gemeenten Harderwijk, Zutphen, Groningen, Delft, Haarlem en Arnhem. Bovendien veranderde de gemeente Ambt-Doetinchem hare latijnsche school met ingang van 1 October 1878 in een pro-gymnasium en gaf de gemeente Doesburg het voornemen te kennen tot gelijke hervorming. Dien ten gevolge bleven beide in het genot van het haar vroeger toegekend Rijkssubsidie.

Bij het in werking treden der wet op het hooger onderwijs waren er in het geheele Rijk 51 gymnasia en latijnsche scholen, waarvan 10 in Noordbrabant, 13 in Gelderland, 9 in Zuidholland, 3 in Noordholland, 2 in Zeeland, 2 in Utrecht, 3 in Friesland, 4 in Overijssel, 3 in Groningen, 1 in Drenthe en 1 in Limburg. Van deze genoten 26 Rijkssubsidie. In den loop van het studiejaar 1877/78 zijn

onderscheidene dier inrigtingen opgeheven, terwijl enkele nog slechts gedurende den driejarigen termijn, in art. 114 der wet vermeld, of korter zonden blijven bestaan.

Door de meeste gemeenten, waar gymnasia volgens de wet moeten worden opgericht of waar men wenscht de tegenwoordige scholen overeenkomstig de wet in te rigten, hetzij als gymnasium of als pro-gymnasium, is ter tegemoetkoming in de vrij aanzienlijke kosten subsidie uit 's Rijkskas verzocht. Bij de overweging in hoe verre daaraan zou behooren te worden voldaan heeft de Regering gemeend de gemeenten, wier bevolking meer dan 100 000 zielen bedraagt, te moeten uitsluiten, daar zij dusverre zonder subsidie de kosten van haar gymnasium, die door de nieuwe wet niet belangrijk bezwaard worden, hebben bestreden; aan de overige tot oprigting niet verpligte gemeenten, voor zooverre het behoud of de vestiging van dergelijke inrigtingen daar naar het oordeel der Regering raadzaam is te achten, en zij niet, zoo als de gemeente Kampen, haar gymnasium zonder hulp van het Rijk kunnen bekostigen, hoogstens de helft der door de Regering goed te keuren kosten te kunnen vergoeden.

Naar dien regel zullen voor subsidie, behalve de hierboven reeds vermelde gemeenten, in aanmerking kunnen komen: in Noordbrabant, 's Hertogenbosch; in Gelderland, Arnhem, Nijmegen, Tiel (pro-gymnasium); in Zuidholland, Leiden, Dordrecht, Schiedam; in Noordholland, Haarlem en Alkmaar (pro-gymnasium); in Zeeland, Middelburg, in de provincie Utrecht, Utrecht; in Friesland, Leeuwarden, Sneek, Dockum (pro-gymnasium); in Overijssel, Zwolle, Deventer, Oldenzaal (pro-gymnasium); in de provincie Groningen, Groningen, Winschoten; in Drenthe, Assen en in Limburg, Maastricht. Onderscheidene dier gemeenten zijn reeds met hare reorganisatie zoo ver gevorderd, dat zij eerlang op het toegezegde subsidie aanspraak zullen kunnen maken.

Uit het bovenstaande blijkt dat er over den cursus 1877/78 nog geene belangrijke mededeelingen aangaande het gymnasiaal onderwijs zijn te doen. De onzekerheid betreffende het leerplan heeft schier elke hervorming tegengehouden; eerst nadat die onzekerheid bij het reeds naderende einde van den cursus was opgeheven, konden de noodige maatregelen worden voorbereid; de vermelding der daarvan verkregen uitkomsten behoort in het volgende verslag te huis.

Over den toestand van het onderwijs aan de latijnsche scholen en gymnasia is bezwaarlijk een algemeen oordeel uit te spreken wegens de zeer verschillende wijze, waarop gemeentebesturen dusverre hebben gemeend te kunnen voorzien in de behoefte aan opleiding tot het academisch onderwijs. In sommige plaatsen achtte men een vierjarigen cursus voldoende, die zich al of niet aansloot aan de eerste of tweede klasse eener hogere burgerschool. In andere ontvingen de leerlingen afzonderlijk onderwijs in de oude talen en de wiskunde, doch in de overige vakken gezamenlijk met de leerlingen der hogere burgerschool. Elders hield men verdere beoefening der moderne talen voor overbodig. Onderwijs in natuur- en scheikunde en natuurlijke historie werd, geheel of gedeeltelijk, slechts bij uitzondering gegeven.

Slechts van weinige gymnasia zou men met regt mogen getuigen, dat de leerlingen, die aldaar hunne opleiding tot het einde genoten, eene opleiding hadden verkregen, overeenkomende met de eischen van onzen tijd.

Ook de regeling van het onderwijzend personeel liet veelal te wenschen over. In sommige gemeenten was aan een tweetal leeraren het onderwijs in de vier moderne talen, de aardrijkskunde, de wiskunde en een gedeelte der geschiedenis opgedragen. Door zoogenaamd combineren van verschillende klassen werd het mogelijk, om met behulp van een gering aantal leeraren aan de leerlingen van vijf verschillende klassen onderwijs te doen geven.

Dat het onderwijs daaronder leed, is niet te ontkennen, zij het dan ook, dat leerlingen van dergelijke scholen, door eigen vlijt en de medewerking hunner leeraren buiten de school eene vrij voldoende ontwikkeling hebben verkregen. Op dergelijke gunstige uitzonderingen mag echter niet gerekend worden, waar het de regeling geldt van een zoo belangrijk gedeelte van het onderwijs.

Ten gevolge van bovengenoemden ongelijken toestand

der scholen kon de ontwikkeling der leerlingen van verschillende inrigtingen geen gelijken tred houden. Het was dan ook geen ongewoon verschijnsel, dat leerlingen der derde klasse van een goed ingerigt gymnasium na examen toegelaten werden tot de hoogste klasse van eene andere inrigting en omgekeerd.

Hieraan zal, naar men vertrouwen mag, door de invoering der nieuwe wet een einde komen, welke bovendien billijke eischen stelt op het punt van bevoegdheid tot het

geven van onderwijs in de moderne talen, geschiedenis en aardrijkskunde en de exacte wetenschappen.

Ten vervolge op vroegere opgaven van dien aard en als overgang tot de nieuwe orde van zaken wordt hier een tabellarisch overzicht gegeven van de gemeenten, waar op 1 Januarij 1878 gymnasia of latijnsche scholen gevestigd waren, van het getal en den rang der daaraan verbonden leeraren en van het getal leerlingen aan elke inrigting.

PROVINCIE.	Gemeenten, waar gymnasia of latijnsche scholen gevestigd zijn.	Bevolking der gemeenten op 31 December 1877.	ONDERWIJZERS.							LEERLINGEN.				
			Doctor in de letteren.	Doctor in de wis- en natuurkunde.	Doctor in de godgeleerdheid of in de rechten.	Candidaat in de godgeleerdheid, in de rechten of in de letteren.	Candidaat in de wis- en natuurkunde.	Bezitter eener acte voor het lagger of middelbaar onderwijs.	Zonder graad of acte.	TOTAAL.	Voorbereidende afdeling.	1ste afdeling (oude talen).	2de afdeling.	TOTAAL.
NOORDBRABANT.	's Hertogenbosch.	24 878	»	»	»	2	»	»	2	»	24	»	24	
	Helmond	7 240	»	»	»	»	»	1	1	»	4	»	4	
	Uden	5 562	»	»	»	»	»	2	2	»	22	»	22	
	Gemert	5 055	»	»	»	»	»	2	2	»	29	»	29	
	Eindhoven	3 619	»	»	»	»	»	1	1	»	11	»	11	
	Grave	3 063	1	»	»	»	»	»	1	»	2	»	2	
	Boxmeer	2 138	»	»	»	1	»	1	3	»	26	»	26	
	Heusden	2 172	»	»	»	»	»	2	2	»	14	»	14	
	Megen	1 795	»	»	»	»	»	1	1	»	38	»	38	
Ravenstein	1 013	»	»	»	»	»	2	2	»	10	»	10		
GELDERLAND.	Arnhem	38 680	4	»	»	1	4	»	9	»	41	»	41	
	Nijmegen	23 859	2	»	1	»	4	»	7	»	24	»	24	
	Zutphen	14 641	3	»	»	»	1	»	4	»	37	»	37	
	Tiel	8 882	1	1	»	»	1	»	3	»	7	»	7	
	Harderwijk	6 591	2	»	»	»	3	»	5	»	15	»	15	
	Wageningen	6 239	»	»	»	1	1	»	2	»	3	»	3	
	Doesburg	4 526	2	»	»	»	2	»	4	»	13	»	13	
	Zaltbommel	3 956	»	»	1	1	1	»	3	»	6	»	6	
	Zevenaar	4 039	1	»	»	»	»	»	1	»	6	»	6	
	Lochem	2 783	1	»	»	»	»	»	1	»	11	»	11	
	Groenlo	2 446	1	»	»	»	»	»	1	»	2	»	2	
ZUIDHOLLAND.	Elburg	2 637	2	»	»	»	1	»	3	»	16	»	16	
	Doetinchem (Stad)	2 816	2	»	»	»	1	»	3	»	71	»	71	
	Rotterdam	142 585	5	1	1	»	5	»	12	»	70	»	70	
	's Gravenhage	107 897	4	1	»	1	4	»	10	»	50	»	50	
	Leiden	40 977	3	3	1	2	1	4	14	»	50	»	50	
	Dordrecht	26 962	2	»	»	»	1	»	3	»	16	»	16	
Delft	24 959	2	»	»	1	»	2	5	»	32	»	32		
	Transporteren	»	38	6	4	9	2	38	10	111	»	650	»	650

PROVINCIEEN.	Gemeenten, waar gymnasia of latijnsche scholen gevestigd zijn.	Bevolking der gemeenten op 31 De- cember 1877.	ONDERWIJZERS.								LEERLINGEN.			
			Doctor in de letteren.	Doctor in de wis- en natuur- kunde.	Doctor in de godgeleerdheid of in de rechten.	Candidaat in de godgeleerdheid, in de rechten of in de letteren.	Candidaat in de wis- en natuur- kunde.	Bezitter eener acte voor het la- ger of middelbaar onderwijs.	Zonder graad of acte.	TOOTAAL.	Voorbereidende afdeling.	1ste afdeling (oude talen).	2de afdeling.	TOOTAAL.
	Per transport	>	38	6	4	9	2	38	10	111	>	650	>	650
ZUIDHOLLAND	Schiedam . . .	22 333	1	1	>	>	>	>	>	2	>	8	>	8
(Vervolg).	Gouda . . .	17 235	1	>	>	>	>	1	>	2	>	12	>	12
	Gorinchem. . .	9 362	1	>	>	>	>	1	>	2	>	10	>	10
	Brielle . . .	4 280	1	1	>	1	>	1	>	4	>	18	>	18
NOORDHOLLAND.	Amsterdam . .	302 266	5	1	>	3	1	6	>	16	>	166	>	166
	Haarlem . . .	35 692	4	1	1	>	>	4	1	11	>	33	>	33
	Alkmaar . . .	12 613	1	>	>	>	>	>	>	1	>	10	>	10
ZEELAND . . .	Middelburg . .	16 064	2	>	>	>	>	2	>	4	>	25	>	25
	Zierikzee . . .	7 395	1	>	>	>	>	>	>	1	>	6	>	6
UTRECHT . . .	Utrecht	67 341	5	>	>	2	1	1	>	9	>	63	>	63
	Amersfoort . .	13 654	2	>	>	>	>	1	>	3	>	20	>	20
FRIESLAND . .	Leeuwarden . .	27 545	2	>	>	1	>	5	>	8	>	31	>	31
	Sneek	10 042	2	>	>	>	>	1	>	3	>	39	>	39
	Dockum	4 582	1	>	>	>	>	1	>	2	>	26	>	26
OVERIJSSSEL . .	Zwolle	21 886	2	1	>	1	>	3	>	7	>	30	>	30
	Deventer	19 069	3	>	>	1	>	4	>	8	>	38	>	38
	Kampen.	17 245	4	3	1	>	>	8	>	16	>	27	>	27
	Oldenzaal . . .	3 736	1	>	>	>	>	2	>	3	>	21	25 ⁽¹⁾	37
GRONINGEN . .	Groningen . . .	41 153	4	1	1	2	>	1	>	9	>	77	>	77
	Veendam	9 876	1	>	>	>	>	>	>	1	>	8	>	8
	Winschoten . .	6 341	1	>	>	1	1	3	>	6	26	42	23	91
DBENTHE . . .	Assen	7 604	1	1	>	1	>	1	>	4	>	35	>	35
LIMBURG . . .	Maastricht . .	29 578	2	1	1	2	>	5	>	11	>	43	>	43
	Totaal	>	86	17	8	24	5	89	11	240	26	1438	48	1503

(1) Negen leerlingen woonden de lessen op beide afdelingen bij.

Het getal leeraren vermeerderde met zeven.

Het was <i>grooter</i> te	Het was <i>kleiner</i> te
Winschoten 1	Oldenzaal 1
Groningen 1	Leiden 2
Kampen 1	
Leeuwarden 2	
Amsterdam 2	
Delft 1	
Rotterdam 1	
Doesburg 1	
10	3

Het aantal leerlingen bedroeg 149 meer dan het vorig jaar.

De eerste afdeeling telde:

<i>meer</i> leerlingen te	<i>minder</i> leerlingen te
's Hertogenbosch 5	Grave 5
Helmond 2	Harderwijk 2
Uden 3	Doesburg 1
Gemert 4	Zaltbommel 4
Boxmeer 4	's Gravenhage 5
Heusden 4	Leiden 1
Ravenstein 1	Delft 2
Arnhem 25	Schiedam 4
Nijmegen 10	Gorinchem 2
Zutphen 5	Brielle 1
Tiel 1	Utrecht 1
Lochem 6	Veendam 1
Elburg 1	Maastricht 1
Doetinchem 22	
Rotterdam 1	
Dordrecht 1	
Gouda 2	
Amsterdam 17	
Haarlem 7	
Middelburg 1	
Amersfoort 2	
Leeuwarden 16	
Sneek 3	
Dockum 6	
Zwolte 8	
Kampen 8	
Oldenzaal 1	
Groningen 9	
Winschoten 6	
181	32

De tweede afdeeling telde te Oldenzaal 5 en te Winschoten 3 leerlingen minder dan in 1877.

De voorbereidende afdeeling telde in de laatstgenoemde gemeente 9 leerlingen meer dan in het vorige jaar.

Van de 51 inrigtingen telden er 10 van 2—9 leerlingen, 12 van 10—19, 10 van 20—29, 9 van 30—39, 10 hadden respectievelijk 41, 42, 43, 50 (twee), 63, 70, 71, 77, 166 leerlingen.

De van de gemeentebesturen ontvangen verslagen omtrent de gymnasia en latijnsche scholen bevatten nog de volgende bijzonderheden.

Arnhem. Dr. G. J. DOZY, benoemd tot leeraar in de geschiedenis en aardrijkskunde, zou met den aanvang van het schooljaar 1878/79 in functie treden. Dr. M. C. VALETON is met het onderwijs in andere vakken belast.

Lochem. Van de elf leerlingen werden er aan het einde van het schooljaar negen tot de academische lessen bevorderd.

Nijmegen. Dr. A. W. VAN GEER is benoemd tot leeraar in de oude talen, en zou met den aanvang van het schooljaar 1878/79 in functie treden.

Tiel. Dr. N. P. KAPTEYN is October 1877 vertrokken naar Amsterdam. Zijn opvolger dr. W. MEIJERINGH vertrok in Februarij 1878 naar Arnhem. Thans is dr. P. M. HERINGA met het onderwijs in de meekunde belast.

Zaltbommel. Dr. P. ROODHUYZEN heeft met 1 Januarij 1878 zijn ontslag bekomen als conrector en leeraar in de moderne talen.

Rotterdam. Tot vervanging van dr. J. ROMBACH is tijdelijk benoemd de heer C. J. THEUNISSE. Het getal leeraren is met één vermeerderd door de benoeming van dr. J. M. VALETON tot leeraar in de oude talen. De tweede klasse is gesplitst in twee parallelklassen. Op de gemeentebegrooing van 1878 is een memoriepost voor een nieuw gebouw voor het gymnasium uitgetrokken.

's Gravenhage. Dr. L. R. BEYNNEN ontving na 40jarige dienst op zijn verzoek eervol ontslag als rector met den aanvang van het schooljaar 1878/79. In zijne plaats werd benoemd dr. J. RUTGERS, die op zijne beurt als conrector vervangen werd door dr. H. MULDER.

Leiden. Dr. W. H. D. SURINGAR is eervol ontslagen als rector van het gymnasium en vervangen door dr. W. W. VAN DER MEY, conrector van het gymnasium. Dr. J. WOLTER werd benoemd tot praecceptor aan het gymnasium te Groningen. De lessen in de aardrijkskunde werden tijdelijk waargenomen door de heeren W. G. C. BYVANCK en J. J. A. A. FRANTZEN. Dr. J. C. VOLLGRAFF werd benoemd tot prorector en dr. J. J. HARTMAN tot praecceptor. In de plaats van den heer J. VAN LOCHEM, die eervol ontslag ontving, werd benoemd de heer J. G. VAN DEVENTER.

Delft. De heer C. G. EGGINK werd met ingang van 1 September 1877 tot leeraar in de oude talen benoemd. Ten gevolge van de benoeming van den rector dr. J. G. VAN EYKEN tot inspecteur der gymnasia, werd in de tijdelijke behoefte aan onderwijs in de oude talen voorzien door de benoeming van den heer P. J. SCRINERUS, die tot ultimo December 1877 dienst deed. Met dien datum trad als rector op dr. H. J. NASSAU NOORDEWIJER, vroeger directeur van de Rijks hoogere burgerschool te Heerenveen.

Brielle. Dr. L. BEYNS is benoemd tot rector in de plaats van dr. M. J. A. VAN GENNEP, die eervol ontslag ontving. De heer G. F. HARTMAN werd benoemd tot conrector en dr. G. J. D. MOUNIER tot leeraar in de wiskunde in plaats van dr. P. M. HERINGA, die naar Tiel vertrok.

Amsterdam. Ten gevolge der splitsing van de drie onderste klassen in parallelklassen werden tot tijdelijke

leeraren benoemd de heeren F. L. ABRESCH, H. E. SANDOZ voor de engelsche taal, T. M. DE BEER voor de hoogduitsche taal, J. H. OF DE COUL, die echter spoedig naar Oost-Indië vertrok, voor de fransche taal. Aan den heer A. KETTNER, die reeds als tijdelijk leeraar werkzaam was, werden eenige lessen meer in de natuur- en wiskunde opgedragen. Dr. N. J. B. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de paedagogiek en dr. J. J. SPIYER tot lector in het Sanskriet, beiden aan de universiteit aldaar.

Haarlem. De rector dr. T. J. HALBERTSMA werd benoemd tot hoogleeraar aan de universiteit te Groningen, de praecceptor dr. J. C. VOLLGRAFF tot corrector te Leiden en de heer G. B. VAN KEMPEN tot leeraar in de engelsche taal aan de hoogere burgerschool met driejarigen cursus te Amsterdam.

Tot rector werd benoemd de corrector dr. B. W. HOFFMAN, tot corrector dr. J. VAN DER VLIET, corrector te Assen en tot praecceptor dr. A. H. GARREB. Met den aanvang van het schooljaar 1878/79 werden benoemd de heeren W. A. J. VALKEMA BLAUW, leeraar in de wiskunde aan de hoogere burgerschool te Deventer en dr. R. T. F. REUDLER, leeraar aan de hoogere burgerschool te Hoorn.

Leeuwarden. Tot tijdelijk leeraar in de fransche taal werd benoemd J. VAN DER HEYDE en tot tijdelijk leeraar in de oude talen dr. C. LOEFF. Aan den heer L. NAUTA werd de waarneming opgedragen der lessen van den heer C. KONING ALTMANN, leeraar in de engelsche taal, aan wien om redenen van gezondheid verlof verleend is tot het einde van het schooljaar 1877/78.

Winschoten. Aan den heer D. OUWERSLOOT werd om reden van gezondheid eervol ontslag verleend. Tot tijdelijk leeraar in de nederlandsche taal en de algemeene en vaderlandsche geschiedenis werd benoemd J. M. LEOPOLD.

Assen. De heer J. C. KONING werd vervangen door W. N. SERVAAS EVERS, de heer B. J. VAN DER PLOEG door dr. A. EBCEN en dr. J. VAN DER VLIET door P. J. SCRINERUS, doctorandus in de letteren.

Bovenstaande mededeelingen betreffen de openbare latijnsche scholen en gymnasia. Aangaande de *bijzondere* inrigtingen van dien aard is het volgende te vermelden.

Toen de wet op het hooger onderwijs in werking trad waren er bij de Regering enkele bijzondere scholen bekend, den naam van gymnasium of collegie dragende en wel te Zetten, Katwijk, Roermond, Weert, Sittard en Venray. Naar aanleiding van art. 124 der wet is nog eene inrigting in Gelderland bekend geworden, namelijk te Nijmegen, den titel dragende van collegie van den heiligen Dominicus.

Na de invoering der wet is de openbare latijnsche school te Megen opgeheven en door eene bijzondere school onder leiding van den prefect ALBADA JELGERSMA vervangen.

Door al deze inrigtingen zijn, ter voldoening aan gemeld art. 124, hare reglementen of statuten aan het Departement van Binnenlandsche Zaken ingezonden; zij zijn als bijlagen bij dit verslag gevoegd. (Bijlage E).

De verslagen, ingevolge art. 101 der wet, bij de Regering ontvangen aangaande den toestand der acht even-gemelde inrigtingen in het studiejaar 1877/78 luiden als volgt:

Megen. Gedurende het studiejaar 1877/78 bedroeg het getal leerlingen 48, verdeeld in zes klassen, respectievelijk 18, 15, 8, 5, 2 en geen leerlingen tellende. De lessen in de verschillende vakken van onderwijs werden volgens het reglement gegeven en door de meeste leerlingen met vlijt bijgewoond. Het maandelijksch examen in de latijnsche taal en het driemaandelijksch in de overige vakken van onderwijs heeft geregeld plaats gehad. Na volbragt eindexamen zijn tot eene hoogere klasse bevorderd 12 leerlingen van het 1ste studiejaar, 11 van het tweede, 8 van het derde, 5 van het vierde, 2 van het vijfde. De gezondheidstoestand was zeer bevredigend.

Zetten. Voor het gymnasium te Zetten, als inrigting voor bijzonder hooger onderwijs, bestond alle reden de toekomst met zorg te gemoet te zien. De nieuwe regeling toch legt de grootst mogelijke lasten op. Enkele buitengewone leerlingen (zoo ligt het voor 't menschelijk inzicht) mogen op onze school hun doel kunnen bereiken, voor middelmatigen is de mogelijkheid afgesneden. Het grootste deel der studerenden bestaat in den regel uit deze; voor enkele uitzonderingen kan geene inrigting worden in 't leven gehouden. En toch ontzoonk de moed niet, daar 't geloof leeft aan den Heer, die Zijne zaak weet in stand te houden.

Wij gaan voort.

De vraag of aanstonds het nieuwe leerplan, door den Staat voor 't openbaar onderwijs voorgeschreven, ook door ons zou worden gevolgd, moest ontkennend worden beantwoord, aangezien dat nog geene vastheid scheen te hebben verkregen, te meer daar ook de duur van den overgangstijd op verlenging kans had.

Grootere bezwaar nog gaf de wijze van verzwarende der admmissie-examina. Werd op eenmaal eene vermeerdering van kennis gevraagd, berekend naar de studie van een vol jaar, het ware te billijken; nu telken jare *eenige* verzwarende moet plaats hebben, denklijk naar de studie van een vijfde of vierde jaar en toch op den gewonen tijd ieder jaar het examen terugkeert, schijnt uitgedacht wat 't meest moeilijkheid aan 't bijzonder onderwijs kan in den weg leggen.

Ons bleef niets anders over dan op de gewone wijze voort te gaan doch met, zoo mogelijk, grooteren ernst en ijveriger krachtsinspanning, waarop het aan hoogereren zegen niet ontbrak.

Het onderwijs werd gegeven door den directeur F. P. L. C. VAN LINGEN, de heeren dr. C. H. W. LAMBERS, P. J. SMIT, doctus. J. VERMAAT, G. H. VAN LINGEN, die om hoogereren leeftijd werd vervangen door A. J. KORTWEG, en een tweetal hulponderwijzers, dat hulp verleende voor de langste en de voorbereidingsklasse in de zoogenaamde hollandsche vakken.

De veertig discipelen, in vijf klassen verdeeld, ontvingen wekelijks dertig uren onderwijs, en hebben op zeldzame uitzonderingen na getoond dat het hun ernst met de studie was, zoodat bijna allen tot hoogerere klassen konden worden bevorderd.

Als lees- en leerboeken werden gebruikt:

voor 't grieksch, Plato, Sophocles, Homerus, Xenophon, Kreenen en van der Kloes, van den Es themata, Enger Grammatica;

voor 't latijn, Cicero, Horatius, Virgilius, Ovidius, Salustius, Caesar, Phaedrus, Reitz themata, Ellendt Gramm.;

voor 't engelsch, Shakespeare, Monarty, Cooper, Freichs, Veenendaal en Vermaat;

voor 't duitsch, Goethe, Schiller, Körner, Kotzebue, Meidinger.

voor 't fransch, Cinq Mars, Racine, Vinet, van der Hoeven;

voor 't hollandsch, Brill;

voor geschiedenis, Wynne en L. Mulder;

voor aardrijkskunde, Masthof;

voor wiskunde, Schömilch, Kempees, Strootman;

voor natuurkunde, Helge;

voor hebreuwsch, Het boek van Ruth. Gesenius gramm.

Het bestuur der school hoopt te zoeken naar steeds doelmatiger inrigting en wenscht een grooter aantal docenten aan te stellen. Het hoopt, in plaats van billijke en regtmattige klachten te uiten over de bestaande onderdrukking door menschen, de school op te dragen aan Hem, wiens zaak zij is.

Nijmegen. Collegie van den heiligen Dominicus. Het besturende en onderwijzend personeel is niet veranderd. Alle leeraren hebben geregeld onderwijs gegeven in de hun

aangewezen vakken en de jongelingen ten getale van 21 hebben hunne lessen met ijver en vrucht bijgewoond. Verzuim in het bijwonen der lessen is niet voorgekomen en zes studenten, die in hunne plannen geslaagd zijn, hebben de inrigting verlaten.

De gezondheidstoestand van leeraren en studenten liet niets te wenschen over. De bibliotheek is vermeerderd met eenige deels aangekochte, deels geschonken werken, terwijl daarenboven een cursus physische instrumenten voor rekening der inrigting is aangekocht.

Katwijk. Daar reeds sedert een aantal jaren de verdeling der leervakken en de inrigting van den leercursus aan dit gymnasium geheel in overeenstemming zijn met de bepalingen der wet op het hooger onderwijs, hebben wij geene aanleiding gevonden, dit jaar nieuwe wijzigingen in den gang van het onderwijs te brengen.

Met voldoening kunnen wij getuigen dat de toestand van het onderwijs aan dit gymnasium over het afgelopen studiejaar als zeer bevredigend mag beschouwd worden.

Wederom hebben dit jaar een zestal der leerlingen van dit gymnasium, na het eindigen van den leercursus het examen ter toelating aan 's lands hoogeschoolen, zoo te Leiden als te Utrecht, met goed gevolg afgelegd. Slechts één onzer leerlingen is minder gelukkig geslaagd.

Alle leerlingen hebben om de drie maanden door een bijzonder examen eene proeve moeten afleggen van de gemaakte vorderingen. Ook bij die gelegenheid heeft de directie zich kunnen overtuigen dat de lessen nauwkeurig gegeven en met ijver gevolgd werden.

Eene dergelijke proeve werd bij het einde van het schooljaar van alle leerlingen geëischt, alvorens zij tot eene hoogere klasse bevorderd werden. Over het algemeen waren de resultaten bij dat examen gunstig, daar verre het grootste gedeelte der leerlingen tot den overgang naar eene hoogere klasse geschikt bevonden werd.

Als een gelukkig middel tot het aanleeren der talen, hebben wij mogen aanmerken eenen maatregel sedert jaren ingevoerd, namelijk om in de hoogere klassen, zoo in het latijn als in het engelsch, duitsch en fransch, alleen deze talen bij het verklaren der regels en verder onderwijs te bezigen.

Niet minder gunstig voor den vooruitgang der leerlingen werkt de splitsing der lagere meer talrijke klassen in twee parallelklassen, zoodat het getal der leerlingen bij éénen leeraar een twintigtal niet te boven gaat.

Tot meerdere ontwikkeling der leerlingen heeft de directie gezorgd voor eene aanmerkelijke boekverzameling ten dienste der jongelingen. Deze is gedurende het afgelopen jaar met verscheidene werken vermeerderd.

Gunstig kan ook over het algemeen de gezondheidstoestand genoemd worden, terwijl overigens in de regel van het gymnasium geene verandering gekomen is.

Roermond. Bisschoppelijk collegie. Het getal der leerlingen, die in de afdeling hooger onderwijs den latijnschen cursus van het bisschoppelijk collegie volgden, bedroeg 53. Daarvan volgden 16 de zesde klasse, 14 de vijfde, 7 de vierde, 7 de derde (syntaxis), 3 de tweede (poësis) 6 de eerste (rhetorica). Op het einde van het schooljaar gingen ten gevolge der gehouden examina van de zesde tot de vijfde klasse 12 leerlingen, van de vijfde tot de vierde 11, van de vierde tot de derde 7, van de derde tot poësis 6, van de poësis tot de rhetorica 3, van de rhetorica tot den cursus te Rolduc 5 over.

Veranderingen in het getal der leeraren en de regeling der werkzaamheden hebben niet plaats gevonden. Slechts zijn de grieksche lessen der poësis en der rhetorica met twee uren per week vermeerderd en van vier op zes gebracht. De grieksche lessen der vijfde klasse, der vierde en der derde zijn insgelijks van vier uren op vijf gebracht.

Wvert. Bisschoppelijk collegie. Het onderwijzend personeel bestond uit de volgende leeraren: P. J. MAESSEN, H. J. J. SCHNEIDER, H. BRYN, R. VERLEGGEN, J. DREHMANN, S. CANOT, H. WOUTERS, TH. PENNING, W. STASSEN en G. AUSTEN.

Er werd onderwijs gegeven in al de vakken omschreven in de wet op het hooger onderwijs.

Er werden in 't geheele studiejaar geen lessen door de leerlingen verzuimd, zoodat hunne vorderingen, over 't algemeen, geheel aan onze verwachting hebben beantwoord.

Tot bevordering der studien hebben de leerlingen maandelijks eene compositie en, tegen het einde van het studiejaar, een mondeling en een schriftelijk examen, waaruit blijken moet of zij tot eene hoogere klasse kunnen toegelaten worden.

Ook houden wij, tot aanmoediging der leerlingen, bij het einde van het studiejaar eene plegtige prijsuitdeeling, waarbij de ijverigste en meest gevorderde met wetenschappelijke werken beloofd worden.

Uit de examens is gebleken dat:

15 leerlingen van de 15 der 6de klasse,
4 > > > 5 > 5de >
13 > > > 13 > 4de >
14 > > > 16 > 3de >
17 > > > 22 > 2de > en
21 > > > 26 > 1ste >

in staat waren tot eene hoogere klasse over te gaan.

Sittard. Gymnasium. De toestand van het hooger onderwijs in dit gymnasium over het afgelopen studiejaar 1877/78 mag als zeer bevredigend beschouwd worden, en met voldoening hebben de leeraren bemerkt, dat de ijver voor grondige studie aller vakken van hooger onderwijs onder de leerlingen toeneemt.

Er is onderwijs gegeven in de vakken, genoemd in art. 5 der wet op het hooger onderwijs, onder de letters *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l* en *m*. Voor die, welke genoemd zijn onder de letters *n* en *o* hadden zich geene leerlingen aangemeld.

Er is voortdurend opgemerkt dat de studie der wiskunde voor vele leerlingen minder aantrekkelijk bezit dan die der talen, letterkunde, geschiedenis, enz., en dat jongelingen, die in de studie der klassieken zeer goed slagen, naar verhouding geringe vorderingen maken in de wiskunde. Wij hebben daarom in het afgelopen studiejaar, even als in de vorige, voor de wiskundige lessen eene afzonderlijke indeeling gemaakt, welke ons door verblijvende uitkomsten heeft verrast.

Over den ijver der leerlingen in het bijwonen der lessen, welke volgens den gewonen rooster gegeven zijn, hebben wij ons volstrekt niet te beklagen gehad.

Aan iederen leeraar werd door den rector de in het schooljaar te behandelen stoffe aangewezen, en daar deze aanwijzing berust op ondervinding en overlevering van voorgaande jaren, gebeurt het uiterst zelden dat de leeraar de grenzen dier aanwijzing of niet bereikt of overschrijdt.

De lessen werden in de drie hoogste klassen voorgedragen in het latijn, doch alleen in die uren waarin latijnsche taalregels of schrijvers behandeld werden. In de drie laagste klassen werd de nederlandsche taal gebruikt. Bij de behandeling der levende talen werd, zooveel mogelijk, ook die taal gesproken.

Tot meerdere ontwikkeling hebben de leerlingen eene betrekkelijk groote boekverzameling te hunnen dienste. De beste werken in de nieuwere talen geschreven zijn hierin opgenomen.

Door wekelijksche herhalingen en door examens op het einde der eerste helft van het studiejaar hebben wij getracht het geleerde te doen onthouden en den studieijver aan te wakkeren.

In de orde der studien is dit jaar geene verandering gekomen.

De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen zeer bevredigend.

Vooray. Gymnasium. De leeraren, onder welke de prefect en de sub-prefect, te zamen acht in getal, zijn dezelfde gebleven.

Van October tot Paschen bedroeg het getal leerlingen 56, welk getal met Paschen met 5 verminderd, en na de Paaschvacantie met 9 vermeerderd werd:

leerlingen van het eerste studiejaar vóór Paschen 21, na Paschen 25;

leerlingen van het tweede studiejaar vóór Paschen 9, na Paschen 8;

leerlingen van het derde studiejaar, vóór Paschen 10, na Paschen 10;

leerlingen van het vierde studiejaar, vóór Paschen 13, na Paschen 15;

leerlingen van het vijfde studiejaar, vóór Paschen 3, na Paschen 2;

leerlingen van het zesde studiejaar, vóór Paschen geene, na Paschen geene.

Gedurende het zomerhalfjaar zijn twee studenten uit hoofde van hunne zwakke gezondheid naar hunne ouders teruggekeerd. Overigens is de gezondheidstoestand zeer naar wensch geweest.

De studie en de lessen hebben plaats gehad volgens het reglement.

Onder de openbare latijnsche scholen kwam dusverre

voor die te Gemert, deels omdat zij een Rijkssubsidie genoot, deels omdat de Minister van Binnenlandsche Zaken bij Koninklijk besluit van 22 April 1819, lit. O 3, gemaagtigd was wijzigingen in de acte van stichting te brengen en bepalingen te maken omtrent de benoeming der docenten, de begeving der aan de school verbonden beurzen, het toezigt over het onderwijs, bestuur, enz. De school is eene stichting van den landcommandeur H. VAN RUISSCHENBERG van 5 Julij 1591. Zij heeft dus meer het karakter eener bijzondere school en zal dan ook voortaan onder deze categorie worden opgenomen. Daar de in 1817 vastgestelde bepalingen met de tegenwoordige wet op het hooger onderwijs niet in voldoende overeenstemming zijn, bestaat het voornemen de zaak op nieuw bij Koninklijk besluit, den Raad van State gehoord, te doen regelen.

§ 5. KOSTEN VAN HET HOGER ONDERWIJS.

In 1877 werden door het Rijk de volgende uitgaven voor het hooger onderwijs gedaan.

I. UNIVERSITEIT TE LEIDEN.

a. Collegie van Curatoren	f	2 500,80 ^a	
b. Personeel:			
1. Jaarweden en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheiden faculteiten	f	133 583,71 ^a	
2. Personele toelagen aan hoogleeraren en emeriti hoogleeraren		9 701,50	
3. Jaarweden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		91 392,92 ^a	
			234 678,14
c. Materieel, hulpmiddelen voor het onderwijs:			
1. Subsidien voor de bibliotheek, de ontleed-, heel- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch ziekenhuis, de natuurkundige verzamelingen en lessen, de sterrekundige verzameling en lessen, de prentenverzameling, het chemisch laboratorium, het industrie-onderwijs, den kruidtuin, de landhuishoudkunde, het Rijksmuseum van natuurlijke historie, het Rijksmuseum van oudheden en land- en volkenkunde, het Rijksherbarium, enz.	f	142 427,24	
2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aankoop en onderhoud van meubelen		150 385,33	
3. Administratieve, huishoudelijke en andere uitgaven		1 928,36	
			294 740,93
Totaal	f	531 919,87 ^a	

II. UNIVERSITEIT TE UTRECHT.

a. Collegie van curatoren	f	1 310,65	
b. Personeel:			
1. Jaarweden en verdere belooningen der hoogleeraren van de onderscheiden faculteiten	f	87 468,80	
2. Personele toelagen aan hoogleeraren en emeriti hoogleeraren		2 096,25	
3. Jaarweden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		23 744,62	
			113 309,67
c. Materieel, hulpmiddelen voor het onderwijs:			
1. Subsidien voor de bibliotheek, de ontleed- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch gasthuis, de natuur- en sterrekundige verzamelingen en lessen, het chemisch laboratorium, het kabinet van natuurlijke historie, den kruidtuin, enz.	f	52 637,81	
2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aankoop en onderhoud van meubelen		62 089,34	
Transporteren	f	114 727,15	f 114 620,32
			f 531 919,87 ^a

	Per transport	f 114 727,15	f 114 620,32	f 531 919,87 ¹
3. Administrative, huishoudelijke en andere uitgaven		1 279,82		
4. Toelage aan regenten van het krankzinnigengesticht te Utrecht voor het onderwijs in de psychiatrie		1 000,00		
	Totaal		117 006,97	231 627,29

III. UNIVERSITEIT TE GRONINGEN.

a. <i>Collegie van curatoren</i>	f	1 602,56	
b. <i>Personeel</i> :			
1. Jaarwedden en verdere belooningen der hoogleraren van de onderscheiden faculteiten	f	73 701,53	
2. Personele toelagen aan hoogleraren en emeriti hoogleraren		66,25	
3. Jaarwedden en verdere belooningen der overige ambtenaren en bedienden		12 108,89	
			85 876,67
c. <i>Materieel, hulpmiddelen voor het onderwijs</i> :			
1. Subsidien voor de bibliotheek, de ontleed-, heel- en verloskundige verzamelingen en lessen, het akademisch gasthuis, de natuur- en sterrekundige verzamelingen en lessen, het chemisch laboratorium, het kabinet van natuurlijke historie, den kruidentuin, de landhuishoudkunde, enz.	f	18 826,97 ²	
2. Aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, alsmede aankoop en onderhoud van meubelen		17 229,87	
3. Administrative, huishoudelijke en andere uitgaven		1 090,69 ³	
			37 147,54
	Totaal		124 626,77

Totaal der uitgaven voor de drie universiteiten f 878 173,93⁴

IV. BEURZEN VOOR STUDERENDEN AAN DE INSTELLINGEN VAN HOOGER ONDERWIJS	f	5 783,33 ⁵
V. SUBSIDIEN AAN LATIJNSCHE SCHOLEN EN GYMNASIA		40 222,96
VI. BIJDRAGE IN DE KOSTEN VAN HET PRAKTIISCH GENEESKUNDIG ONDERWIJS TE AMSTERDAM		3 000,00
	Totaal	f 937 180,23

In 1876 bedroeg dit totaal f 732 672,72
 waarvan voor de drie universiteiten 686 499,69

en wel:

a. voor Leiden	f	424 500,04 ⁶
b. > Utrecht		170 000,62
c. > Groningen		91 999,02 ⁷

De subsidien, onder V vermeld, bedroegen. f 40 222,96

Als inkomsten van het Rijk kunnen in dit verslag voor het eerst opgenomen worden de inschrijvingsgelden, vermeld in de artt. 64 en 65, en de examengelden, vermeld in art. 89 der wet op het hooger onderwijs.

De eerstgenoemden bedroegen aan:

de universiteit te Leiden	f	68 745,00
> > > Utrecht		51 995,00
> > > Groningen		21 390,00
	Totaal	f 142 130,00

Van deze sommen werd, op grond van de artt. 106 en

120 der wet op het hooger onderwijs, teruggegeven aan studenten van:

de universiteit te Leiden	f	26 775,00
> > > Utrecht		27 605,00
> > > Groningen		7 220,00
	Totaal	f 61 600,00

Derhalve bedroeg de ontvangst dezer gelden zuiver f 80 530, welk bedrag, overeenkomstig den aangenomen regel om deze ontvangsten betrekkelijk te maken tot de dienst van het jaar, waarin iedere cursus aanvangt, geheel ten bate der Staatsinkomsten van de dienst 1877 is geboekt.

De opbrengst der gelden bedoeld in art. 89 bedroeg over het vierde kwartaal van 1877:

aan de universiteit te Leiden	f	1 500,00
> > > Utrecht		1 050,00
> > > Groningen		160,00
	Totaal	f 2 710,00

De gezamenlijke inkomsten aan de drie universiteiten bedroegen derhalve f 83 240.

Het zuiver bedrag der uitgaven voor het Rijk beliep dus f 853 940,23.

De gemeente Amsterdam deed in 1877 de volgende uitgaven ten behoeve van het atheneum, dat met 1°. October 1877 tot eene universiteit werd ingerigt:

a. Jaarwedden	f 76 491,90
b. Uitkeering aan de hoogleeraren, enz. van een deel der inschrijvingsgelden	27 593,33
c. Inrigtingen voor het onderwijs	15 021,57
d. Onderhoud van gebouwen, enz.	4 337,73 ^s
e. Beurzen	333,33
f. Onvoorzien uitgaven	164,92 ^s
Totaal	f 123 942,79

Deze uitgaaf bedroeg in 1876 f 113 299,54.

De inkomsten der gemeente van wege het atheneum waren in 1877:

a. Inschrijvingsgelden	f 85 120,00
b. Subsidie van het Rijk	3 000,00
c. Subsidie van de provincie Noordholland	10 000,00
d. Inkomsten van verschillenden aard.	29,20
Totaal	f 98 149,20

tegenover f 60 463,55 in 1876.

Het zuiver bedrag der uitgaven voor de gemeente beliep dus f 25 793,59, tegenover f 52 835,99 in 1876.

Door de gemeente Deventer werden in 1877 voor het atheneum aldaar de volgende uitgaven gedaan:

a. Toelagen aan curatoren	f 50,00
b. Personeel.	512,50
Transporteren f	562,50

Per transport f 562,50

c. Hulpmiddelen voor het onderwijs	600,00
d. Praebenden	200,00
Totaal	f 1 362,50

Ontvangsten had de gemeente niet.

In 1876 beliep deze uitgaaf f 2 004,44, en hadden evenmin ontvangsten plaats.

Het atheneum te Deventer werd met 1°. October 1877 opgeheven.

Uit het vorenstaande blijkt, dat voor de universiteiten en atheneae in 1877 werd uitgegeven:

a. door het Rijk	f 896 957,27
b. door de provincie.	10 000,00
c. door de gemeenten Amsterdam en Deventer	125 305,29
Totaal	f 1 032 262,56

In 1876 bedroegen deze uitgaven:

a.	f 692 449,76
b.	10 000,00
c.	102 303,97
Totaal	f 804 753,73

Behalve de subsidies van Rijk en provincie, die reeds van hare uitgaven zijn afgetrokken, werd door de gemeenten van wege de atheneae ontvangen f 85 149,20 tegenover f 47 463,55 in 1876.

Het zuiver bedrag der uitgaven van het Rijk, de provincie en de gemeenten voor de universiteiten en atheneae bedroeg dus in 1877 f 850 873,36 tegenover f 757 290,18 in 1876.

De volgende tabel vermeldt de uitgaven en inkomsten der gemeenten over 1877, wegens de latijnsche scholen en gymnasia.

GEMEENTEN.	UITGAVEN.			
	Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.	Subsidie.
Noordbrabant.				
Boxmeer	f 3 498,96	f 53,28 ^b	>	>
Eindhoven	950,00	22,60	>	>
Gemert.	>	>	>	f 67,50
Grave.	1 160,00	17,70	>	>
Helmond	800,00	>	>	>
's Hertogenbosch	3 700,00	52,49	>	>
Heusden	250,00	>	>	>
Megen	200,00	93,25	>	>
Uden.	888,96	19,20	>	>
Gelderland.				
Arnhem	7 263,14	609,26	>	>
Doesburg	3 229,16	34,13 ^b	f 50,00	>
Doetinchem	4 189,50	375,00	>	>
Groenlo	450,00	12,21	>	>
Harderwijk	3 000,00	>	>	>
Lochem	500,00	12,00	>	>
Nijmegen	6 185,00	490,81	>	>
Tiel.	1 500,00	199,54	>	>
Wageningen.	1 440,00	41,76	>	>
Zaltbommel	2 262,50	88,65	>	>
Zevenaar	320,00	>	>	>
Zutphen	8 680,00	546,31 ^d	75,00	>
Zuidholland.				
Brielle	4 721,04	327,56 ^b	>	>
Delft	9 516,14	644,58	>	>
Dordrecht	4 400,00	280,51	150,59	>
Gorinchem	1 580,00	24,73	>	>
Gouda	2 716,66 ^d	134,37	50,00	>
's Gravenhage	20 949,84	3 246,64 ^b	100,00	>
Leiden	16 261,85	1 318,38 ^b	50,00	>
Rotterdam.	20 708,34	1 105,80	>	>
Schiedam	1 800,00	9,80	>	>
Transporteren	f 133 121,09 ^a	f 9 760,59	f 475,59	f 67,50

scholen 1877.

		I N K O M S T E N .				Zuiver bedrag
TOTAAL.	Subsidie van het Rijk.	Schoolgelden.	Bijzondere inkomsten.	TOTAAL.	der uitgaven.	
f 3 552,24 ^a	f 3 000,00	>	>	f 3 000,00	f 552,24 ^a	
972,60	800,00	>	>	800,00	172,60	
67,50	>	>	>	>	67,50	
1 177,70	800,00	f 240,00	>	1 040,00	137,70	
800,00	800,00	>	>	800,00	>	
3 752,49	2 950,00	552,50	>	3 502,50	231,99	
250,00	250,00	>	>	250,00	>	
293,25	200,00	139,00	>	339,00	>	
908,16	890,00	>	>	890,00	18,16	
7 872,40	>	1 890,00	>	1 890,00	5 982,40	
3 313,29 ^a	1 197,50	562,50	>	1 760,00	1 553,29 ^a	
4 564,50	1 160,00	2 778,75	>	3 938,75	625,75	
462,21	450,00	>	>	450,00	12,21	
3 000,00	3 000,00	>	>	3 000,00	>	
512,00	500,00	>	>	500,00	12,00	
6 675,81	>	995,00	>	995,00	5 680,81	
1 699,54	400,00	>	>	400,00	1 299,54	
1 481,76	600,00	220,00	>	820,00	661,76	
2 351,15	>	262,50	f >	262,50	2 088,65	
320,00	295,00	>	>	295,00	25,00	
9 301,31 ^a	3 401,32	1 935,00	>	5 336,32	3 964,99 ^a	
5 048,60 ^a	1 600,00	720,00	>	2 320,00	2 728,60 ^a	
10 160,72	>	2 660,00	f 2 274,47	4 934,47	5 226,25	
4 831,10	>	846,00	>	846,00	3 985,10	
1 604,73	>	880,00	>	880,00	724,73	
2 901,03 ^a	>	525,00	1 165,00	1 690,00	1 211,03 ^a	
24 296,48 ^a	>	5 025,00	>	5 025,00	19 271,48 ^a	
17 630,23 ^a	>	4 975,00	>	4 975,00	12 655,23 ^a	
21 814,14	>	6 800,00	>	6 800,00	15 014,14	
1 809,80	>	625,00	>	625,00	1 184,80	
f 143 424,77 ^a	f 22 293,82	f 32 631,25	f 3 439,47	f 58 364,54	f 85 060,23 ^a	

GEMEENTEN.	UITGAVEN.			
	Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.	Subsidie.
Per transport	f 133 121,09 ^s	f 9 760,59	f 475,59	f 67,50
Noordholland.				
Alkmaar	1 750,00	120,39	25,00	>
Amsterdam	26 051,12 ^s	1 946,54 ^s	253,42 ^s	>
Haarlem	>	>	>	>
Zeeland.				
Middelburg	5 298,00	223,85	>	>
Zierikzee	1 530,00	60,00	>	>
Utrecht.				
Amersfoort	3 025,00	133,36 ^s	40,00	>
Utrecht	15 121,10	1 361,63 ^s	100,00	>
Friesland.				
Doekum	1 200,00	212,12	>	>
Leeuwarden	6 936,66 ^s	99,46 ^s	130,00	>
Sneek	5 657,36	177,00	70,00	>
Overijssel.				
Deventer	9 712,50	721,04 ^s	>	>
Kampen	4 800,00	>	>	>
Oldenzaal	3 397,95	701,65	>	>
Zwolle	6 732,84 ^s	359,24	>	>
Groningen.				
Groningen	16 210,40 ^s	603,43	100,00	>
Veendam	1 100,00	>	>	>
Winschoten	6 126,66	559,42	182,76 ^s	>
Drenthe.				
Assen	6 594,66	508,29 ^s	>	>
Limburg.				
Maastricht	9 400,00	396,08	>	>
Roermond	>	>	>	752,01
Weert	>	>	>	149,37
Totaal	f 263 765,36 ^s	f 17 944,12	f 1 376,78	f 968,88
In 1876	261 181,39 ^s	19 623,34	1 358,80	795,49
Vermeerdering	f 2 583,97	f — 1 679,22	f 17,98	f 173,39

I N K O M S T E N .

TOTAAL.	I N K O M S T E N .				Zuiver bedrag der uitgaven.
	Subsidie van het Rijk.	Schoolgelden.	Bijzondere inkomsten.	TOTAAL.	
f 143 424,77 ^s	f 22 293,82	f 32 631,25	f 3 439,47	f 58 364,54	f 85 060,23 ^s
1 895,39	>	390,00	>	390,00	1 505,39
28 251,09 ^s	>	18 150,00	>	18 150,00	10 101,09
>	>	2 360,00	>	2 360,00	2 360,00
5 521,85	>	2 400,00	>	2 400,00	3 121,85
1 590,00	>	437,00	>	437,00	1 153,00
3 198,36 ^s	>	744,00	>	744,00	2 454,36 ^s
16 582,73 ^s	>	6 993,00	>	6 993,00	9 589,73 ^s
1 412,12	425,00	>	>	425,00	987,12
7 166,13	>	1 501,25	>	1 504,00	5 664,88
5 904,36	1 200,00	2 186,04	>	3 386,04	2 518,32
10 433,54 ^s	>	2 467,50	>	2 467,50	7 906,04 ^s
4 800,00	>	660,00	>	660,00	4 140,00
4 099,60	2 057,64	1 041,25	>	3 098,89	1 000,71
7 092,08 ^s	>	2 550,00	>	2 550,00	4 542,08 ^s
16 913,83 ^s	5 246,50	5 040,00	>	10 286,50	6 627,33 ^s
1 100,00	>	666,67	>	666,67	433,33
6 868,84 ^s	1 500,00	3 562,50 ^s	>	5 062,50 ^s	1 806,34
7 102,95 ^s	500,00	2 575,00	>	3 075,00	4 027,95 ^s
9 796,08	6 600,00	1 237,50	>	7 837,50	1 958,58
752,01	>	>	>	>	752,01
149,37	>	>	>	>	149,37
f 284 055,14 ^s	f 39 822,96	f 87 592,96 ^s	f 3 439,47	f 130 855,39 ^s	f 153 199,75
282 959,02 ^s	39 822,96	79 589,15	3 670,26	123 082,37	159 876,65 ^s
f 1 096,12	—	f 8 003,81 ^s	f — 230,79	f 7 773,02 ^s	f — 6 676,90 ^s

De voorgaande tabel toont aan dat de uitgaven wegens het personeel sedert 1876 met f 2583,97 zijn toegenomen.

Er ontstond:

<i>vermeerdering te</i>		<i>vermindering te</i>	
Boxmeer	met f 1,04	Uden	met f 1,04
Grave	> 240,00	Groenlo	> 36,00
Arnhem	> 1311,16	Wageningen	> 105,82
Doesburg	> 376,66	Brielle	> 278,96
Doetinchem	> 465,00	Leiden	> 49,76
Zaltbommel	> 25,00	Deventer	> 191,94
Delft	> 710,88	Veendam	> 15,00
Gorinchem	> 15,00	Assen	> 137,94
Gouda	> 166,66		
's Gravenhage	> 116,66 ^a		
Rotterdam	> 408,34		
Amsterdam	> 953,12 ^a		
Middelburg	> 117,00		
Amersfoort	> 30,00		
Utrecht	> 1075,90		
Leeuwarden	> 629,16 ^a		
Sneek	> 275,50		
Oldenzaal	> 110,00		
Zwolle	> 386,09 ^a		
Groningen	> 1804,63		
Winschoten	> 16,66		
Maastricht	> 70,04		

De uitgaven wegens materieel verminderden met f 1679,22.

Er ontstond:

<i>vermeerdering te</i>		<i>vermindering te</i>	
Eindhoven	met f 6,60	Boxmeer	met f 4,07
Grave	> 1,40	's Hertogenb.	> 39,26
Uden	> 0,61	Megen	> 124,00
Arnhem	> 312,99	Tiel	> 9,48
Doesburg	> 41,20	Zutphen	> 0,65 ^a
Groenlo	> 0,21	Gorinchem	> 48,38 ^a
Nijmegen	> 78,25 ^a	Gouda	> 0,73 ^a
Wageningen	> 10,87 ^b	's Gravenhage	> 446,90
Zaltbommel	> 36,04 ^a	Rotterdam	> 584,75 ^a
Brielle	> 5,86 ^a	Alkmaar	> 0,73 ^a
Delft	> 164,46	Amsterdam	> 73,87
Dordrecht	> 35,13	Sneek	> 1,30
Leiden	> 28,30 ^a	Oldenzaal	> 86,80 ^a
Schiedam	> 0,65	Zwolle	> 129,62
Middelburg	> 5,35	Groningen	> 212,65
Amersfoort	> 12,56 ^a	Maastricht	> 276,87
Utrecht	> 58,09		
Dockum	> 45,89		
Leeuwarden	> 4,38 ^a		
Deventer	> 54,60 ^a		
Winschoten	> 3,09		
Assen	> 169,77		

Het bedrag der subsidien van Rijkswegen verleend was gelijk aan dat in 1876, ten bedrage van f 39 822,96; even als vroeger werd bovendien aan de bijzondere latijnsche school te Gemert een Rijkssubsidie van f 400 verleend, zoodat het totaal der subsidien f 40 222,96 bedroeg.

Aan schoolgeld werd f 8003,81^a meer ontvangen dan in 1876. Zij bedroegen:

<i>meer te</i>	<i>minder te</i>
Grave f 240,00	Groenlo f 36,00
's Hertogenbosch. 10,00	Wageningen 105,82
Megen 17,00	Zaltbommel 75,00
Arnhem 519,17	Dordrecht 322,00
Doetinchem 697,50	's Gravenhage 191,66 ^a
Nijmegen 255,00	Alkmaar 20,00
Zutphen 150,00	Zierikzee 95,00
Brielle 148,74	Utrecht 459,00
Delft 20,00	Deventer 105,00
Gorinchem 55,00	Veendam 20,00
Gouda 75,00	Assen 125,00
Leiden 125,00	
Rotterdam 700,00	
Schiedam 135,00	
Amsterdam 3100,00	
Haarlem 360,00	
Middelburg 225,00	
Amersfoort 124,00	
Leeuwarden 503,75	
Sneek 416,25	
Kampen 90,00	
Oldenzaal 32,50	
Zwolle 375,00	
Groningen 462,50	
Winschoten 609,38	
Maastricht 52,50	

De schoolgeld te Grave en de uitgaven daarvan aan personeel, bedroegen het vorige jaar evenveel, maar waren toen niet in de tabel vermeld.

Door de gemeente 's Hertogenbosch werd nog eene som van f 397,50 aan het Rijk betaald voor leerlingen aan het gymnasium, die enkele lessen aan de Rijk's hogere burgerschool bijwoonden.

Wat de »bijzondere inkomsten» der gemeenten Delft en Gouda betreft, geldt dezelfde opmerking als in het vorig verslag gemaakt is.

De uitgaven door de gemeente Haarlem gedaan konden niet afzonderlijk vermeld worden, daar zij gezamenlijk met die voor de hogere burgerschool met vijfjarigen cursus werden opgegeven.

Het subsidie der gemeente Gemert werd verleend aan de bijzondere latijnsche school aldaar; die der gemeenten Roermond en Weert aan de aldaar gevestigde bisschoppelijke collegien.

Van de kosten voor het materieel, welke van sommige inrigtingen niet vermeld werden, geldt hetzelfde als in het jaar 1876.

Het geheele bedrag der uitgaven voor gymnasia en latijnsche scholen in 1877 gedaan is:

door het Rijk (subsidien)	f 40 222,96
> de gemeenten	244 629,68 ^a
Totaal	f 284 852,64 ^a

tegenover f 284 036,52^a in 1876.

De inkomsten der gemeenten beliepen f 91 032,43^a na aftrek der subsidien.

Het zuiver bedrag der uitgaven beliep derhalve f 193 820,21 tegenover f 200 777,11^a in 1876.

Dien ten gevolge werd in 1877 voor het geheele hooger onderwijs (universiteiten, athenaea, latijnsche scholen en gymnasia) uitgegeven:

door het Rijk	f	937 180,23
> de provincie Noordholland		10 000,00
> de gemeenten		369 934,97 ^a

Totaal f 1 317 115,20^a
tegenover f 1 088 790,26^a in 1876.

De inkomsten van het Rijk bedroegen f 83 240,00
die der gemeenten buiten de subsidien 176 181,63^a

Totaal f 259 421,63^a

Het zuiver bedrag der uitgaven was derhalve f 1 057 693,57 tegenover f 958 067,30^a in 1876.

MIDDELBAAR ONDERWIJS.

§ 1. BURGERSCHOLEN EN DAARMEDE KRACHTENS ART. 14 DER WET GELIJK TE STELLEN INRICHTINGEN.

a. Getal en soort der scholen.

In het getal dezer scholen is in den loop van 1877 geen verandering gekomen. Welke er bij het einde van dat jaar aanwezig waren, is aangeduid in de volgende tabel, die tevens het jaar der stichting vermeldt, alsmede dat, tot hetwelk ontheffing is verleend; in de laatste kolommen is de duur van den cursus in jaren en het bedrag van het schoolgeld opgeteekend.

PROVINCIEEN.	GEMEENTEN.]	NAAM DER SCHOOL.	Jaar der oprigting.	Jaar tot welk ontheffing is verleend.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld.	
						Voor volledig onderwijs.	Voor enkele lessen.
Noordbrabant.	'sHertogenbosch	Burger avondschool.	1869	1879	3	kosteloos.	—
	Tilburg	id.	1870	1881	4	f 5 per jaar.	f 1,50 p. vak
	Breda	id.	1867	1881	3	kosteloos.	—
Gelderland . .	Arnhem	id.	1866	1881	3	f 3 of f 6 per jaar.	—
	Nijmegen	id.	1865	1879	3	f 4 per jaar.	—
	Zutphen	id.	1864	1882	4	f 4 per jaar.	—
	Tiel	id.	1870	—	2	f 6 per jaar.	—
Zuidholland .	'sGravenhage .	Burger dag- en avondschool.	1866	geen.	2	f 12 per jaar.	—
	Rotterdam . . .	Akademie voor beeldende kunsten en technische wetenschappen.	—	} onbep.	9	f 1,50 tot f 5.	—
	Idem	Ambachtsschool.	1870		3	f 5.	—
	Leiden	Ges. bijz. burger avondschool.	—	onbep.	6	f 4,50 tot f 16.	—
	Dordrecht . . .	Burger avondschool.	1866	1880	4	f 3.	—
	Delft	id.	1864	1879	3	kosteloos.	—
	Schiedam	id.	1869	1879	4	f 3 of f 4.	—
	Gouda	id.	1866	1880	5	f 2 of f 3.	—
Gorinchem . . .	id.	1871	—	3	f 6.	—	
Noordholland.	Amsterdam . . .	Burger dag- en avondschool.	1868	geen.	2,3	15 of 10 cents per week.	avondschool f 1,50 's jaars.
	Haarlem	Burger avondschool.	1864	1879	4	f 4 per jaar.	—
	Helder	Industrieschool.	—	1881	4	f 3 per jaar.	—
	Zaandam	Burger avondschool.	1866	1880	4	f 5 per jaar.	—
	Alkmaar	id.	1869	1878	3	kosteloos.	—
	Enkhuizen . . .	id.	1870	—	2	f 6 per jaar.	—
Zeeland	Middelburg . . .	id.	1867	1880	3	f 3 per jaar.	—
	Vlissingen . . .	id.	1869	—	2	f 4 per jaar.	—
	Zierikzee	id.	1869	—	3	f 4 per jaar.	—
	Goes	id.	1865	—	4	f 4 per jaar.	—

PROVINCIEEN.	GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	Jaar der oprigting.	Jaar tot welk ont-heffing is verleend.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld.	
						Voor volledig onderwijs.	Voor enkele lessen.
Utrecht . . .	Utrecht . . .	Burger dag- en avondschool.	1868	geen.	2,6	f 12; f 2 avondschool.	—
	Amersfoort . .	Burger avondschool.	1871	1879	3	f 2 per jaar.	—
Friesland . .	Leeuwarden . .	Burger dag- en avondschool.	1868	geen.	2,3	f 5; avondschool. kosteloos.	—
	Harlingen . . .	Burger avondschool.	1865	1878	2	kosteloos.	—
Overijssel . .	Zwolle	Burger avondschool.	1868	1878	2	f 6 per jaar.	—
	Deventer . . .	id.	1865	1879	3	f 1 tot 2,50 per jaar.	—
	Kampen	id.	1868	1880	2	kosteloos.	—
Groningen . .	Groningen . . .	Burger dag- en avondschool.	1866	geen.	3,3	f 8; avondschool. f 5.	—
Limburg . . .	Maastricht . .	Burger avondschool.	1867	1878	2	f 4 per jaar.	f 1 of f 2 per jaar.

Aan de gemeente 's Hertogenbosch werd bij Koninklijk besluit van den 26sten October n°. 15, tot 1 Januarij 1879 ontbeffing verleend.

Nog zij in herinnering gebragt dat de scholen te Tiel, Gorinchem, Enkhuizen, Vlissingen, Zierikzee en Goes onverplicht door de gemeente zijn opgerigt. Van de dubbele cijfers voor de scholen te Amsterdam, Utrecht en Groningen heeft het eerste betrekking op de burger dagschool, het tweede op de burger avondschool. Te 's Gravenhage is alleen eene burger dagschool, geen burger avondschool aanwezig. Voorbereidende doch tot de school zelve behorende afdelingen waren aanwezig te 's Hertogenbosch, Breda, Arnhem, Nijmegen, Zutphen, Leiden, Schiedam, Gouda, Haarlem, Zaandam, Utrecht, Deventer en Gro-

ningen, alsmede aan de akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam. De voortgezette teekenklassen te Tilburg, Zutphen, Dordrecht, Delft, Schiedam, Gouda, Amsterdam, Alkmaar, Zierikzee, Utrecht en Maastricht zijn beschouwd, als een onderdeel der burger avondschool uitmakende. Enkele andere meer op zich zelf staande inrigtingen worden later onder de industrie- en teekenscholen vermeld.

b. Getal der leerlingen.

Het getal der leerlingen, die in December 1877 van het onderwijs aan de in bovenstaande tabel vermelde scholen gebruik maakten, is aangewezen in de volgende tabel.

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	GETAL DER LEERLINGEN.				TOELATINGS-EXAMEN.			KIND-EXAMEN.		
		in Decemb. 1876.	in Decemb. 1877.	in 1877 meer.	in 1877 minder.	Geëxa- mineerd.	Toege- laten.	Afge- wezen.	Geëxami- neerd.	Toege- laten.	Afge- wezen.
's Gravenhage . .	Burger dagschool	58	51	>	7	35	26	9	15	13	2
Amsterdam . . .	>	76	59	>	17	30	26	4	9	8	1
Utrecht	>	79	77	>	2	48	30	18	20	15	5
Leeuwarden . . .	>	45	39	>	6	23	19	4	8	7	1
Groningen	>	72	58	>	14	23	19	4	—	—	—
	Totaal	330	284	>	46	159	120	39	52	43	9
's Hertogenbosch .	Burger avondschool	61	55	>	6	36	30	6	1	1	0
Tilburg	>	103	131	28	>	—	—	—	—	—	—
Breda	>	67	68	1	>	80	68	12	—	—	—
	Transporteren	231	254	29	6	116	98	18	1	1	0

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	GETAL DER LEERLINGEN.				TOELATINGS-EXAMEN.			EIND-EXAMEN.		
		in Decemb. 1876.	in Decemb. 1877.	in 1877 meer.	in 1877 minder.	Getaxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.	Getaxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.
	Per transport	231	254	29	6	116	98	18	1	1	0
Arnhem	Burgeravondschool	43	37	>	6	29	15	14	3	3	0
Nijmegen.	>	51	57	6	>	27	22	5	—	—	—
Zutphen	>	121	115	>	6	33	25	8	5	5	—
Tiel	>	23	33	10	>	17	15	2	6	6	0
Dordrecht	>	82	82	>	>	46	33	13	—	—	—
Delft	>	131	141	10	>	63	55	8	2	2	0
Schiedam.	>	43	67	24	>	51	37	14	6	4	2
Gouda.	>	148	172	24	>	85	62	23	9	9	0
Gorinchem	>	32	37	5	>	39	21	18	—	—	—
Amsterdam	>	182	172	>	10	152	92	60	—	—	—
Haarlem	>	104	115	11	>	65	51	14	6	6	0
Zaandam.	>	49	52	3	>	50	20	30	6	4	2
Alkmaar	>	37	36	>	1	25	14	11	5	5	0
Enkhuizen	>	31	27	>	4	11	6	5	—	—	—
Middelburg	>	75	71	>	4	37	26	11	2	2	0
Vlissingen	>	71	61	>	10	30	16	14	—	—	—
Zierikzee.	>	63	56	>	7	22	17	5	—	—	—
Goes	>	33	46	13	>	22	19	3	—	—	—
Utrecht	>	418	448	30	>	242	178	64	37	21	16
Amersfoort	>	30	16	>	14	13	12	1	—	—	—
Leeuwarden.	>	57	58	1	>	—	—	—	—	—	—
Harlingen	>	38	49	11	>	23	19	4	5	4	1
Zwolle	>	109	85	>	24	42	30	12	—	—	—
Deventer	>	91	88	>	3	39	19	20	7	6	1
Kampen	>	30	31	1	>	21	4	17	—	—	—
Groningen	>	63	53	>	10	17	10	7	5	4	1
Maastricht	>	57	76	19	>	63	60	3	—	—	—
	Totaal	2443	2535	197	105	1380	976	404	105	82	23
Rotterdam	Akad.v.B.K.enT.W.	1108	1192	84	>	—	—	—	—	—	—
Idem	Ambachtsschool .	(235)	(246)	(11)	>	127	98	29	—	—	—
Leiden.	Bijz. Burg. av. sch.	160	180	20	>	89	77	12	—	—	—
Helder.	Industrieschool. .	130	128	>	2	56	41	15	—	—	—
	Totaal	1398	1500	104	2	272	216	56	—	—	—
	Algemeen totaal .	4171	4319	301	153	1811	1312	499	157	125	32
		148 mecr.									

De leerlingen der hiervoor vermelde voorbereidende afdelingen zijn onder de cijfers begrepen. Eene op zich zelf staande voorbereidende klasse of school was gedurende den cursus 1877/78 alleen te Dordrecht aanwezig; 56 leerlingen maakten daarvan gebruik.

Aan alle burger dagscholen onderging het getal der leerlingen vermindering; gering was die te Utrecht, aanzienlijker te Amsterdam en te Groningen. Ten aanzien van laatstgemelde school waren juist tegen het tijdstip, waarop de cursus 1877/78 zou aanvangen, door het gemeentebestuur aan den raad voorstellen gedaan tot wijziging der burger dag- en avondschoot, volgens welke de burger dagschool zou worden opgeheven en door eene lagere school vervangen. Later zal daarvan meer uitvoerige mededeeling worden gedaan. Men mag aannemen dat deze omstandigheid niet zonder invloed is geweest op het getal der leerlingen voor dezen cursus. Het is intusschen zeker dat het totaalcijfer der leerlingen dezer scholen lager was dan in de laatste jaren, daar het in de jaren 1872/77 achtereenvolgens 313, 369, 356, 330, 330 en 284 bedragen heeft.

Van 125 leerlingen behoorden de ouders tot den ambachtsstand, van 35 tot de winkeliers of kooplieden, van 10 tot de bouwkundigen of kunstenaars, van 76 tot de ambtenaren, onderwijzers of militairen, terwijl van 38 de ouders overleden waren of geen beroep uitoefenden, of alleen de moeder nog in leven was. Vergelijkt men deze cijfers met die van het vorig jaar, dan ziet men dat het getal leerlingen uit den ambachtsstand van 40 tot 44 ten honderd is geklommen, dat van kinderen van winkeliers en kleine kooplieden gedaald van 20 tot 12 ten honderd; dat van kinderen van ambtenaren enz. geklommen van 21 tot 26 pct., en dat de beide andere rubrieken slechts geringe wijziging ondergingen.

Voor zoover de burger dagscholen betreft, blijkt uit de deswege verstrekte opgaven, dat van de 284 leerlingen 2 in September 1877 waren beneden 12 jaar, 133 tusschen 12 en 14 jaar, 128 tusschen 14 en 16 jaar, 20 tusschen 16 en 18 jaar en 1 boven 18 jaar. Uit deze cijfers volgt, dat de gemiddelde leeftijd van al deze leerlingen op 14 jaren en ruim 2 maanden kan worden gesteld.

Gunstiger was de toestand der burger avondschoolen, aan welke het getal der leerlingen van 2443 tot 2535 klom, als ook van de hiermede gelijk te stellen inrigtingen te Rotterdam, Leiden en den Helder, waar het cijfer klom van 1398 tot 1500. Voor deze soort van scholen valt dus in 't geheel op eene vermeerdering van bevolking met 194, dat is met 5 ten honderd te wijzen. Tot deze vermeerdering droegen het meest bij de scholen te Tilburg, Rotterdam, Leiden, Schiedam, Gouda, Haarlem, Goes, Utrecht, Harlingen en Maastricht; daarentegen had niet onbelangrijke vermindering plaats te Amersfoort en Zwolle. Voor zooveel Amersfoort aangaat, is zij het gevolg van het feit, dat de meeste jongelieden, welke zich aanmelden om tot de school te worden toegelaten, in den laatsten tijd blijken, volstrekt ongeschikt te zijn voor het ontvangen van middelbaar onderwijs. Te Zwolle daarentegen was in het vorige jaar gebleken, dat de overbevolking der beide laagste klassen (40 en 45 leerlingen) het onderwijs bemoeijelijke en belemmerde. Dewijl nu, met het oog op het beschikbaar personeel, en ook op de beschikbare localiteit, splitsing onmogelijk was, heeft men sommige leerlingen, die niet op het overgangsexamen waren verschenen, bij het begin van den nieuwen cursus niet weder aangenomen, en tevens de eischen bij het toelatingsexamen wat hooger gesteld. Zoo doende is het getal der leerlingen wel verminderd, maar het onderwijs zelf zal daardoor gebaat zijn.

Van de 4035 leerlingen dezer scholen hadden 2988 reeds een beroep gekozen, waarin zij overdag werkzaam waren, namelijk:

1544 dat van timmerman, schrijnwerker, meubelmaker, enz.;

440 dat van smid, koperslager, geweermaker, instrumentmaker, enz.;

149 dat van steenhouwer, metselaar of loodgieter;

127 dat van beeldhouwer, stukadoor, goudsmid of graveur;

222 dat van schilder, glazenmaker of verlakker;

65 dat van bouwkundige;

271 een ander ambacht, niet tot de voorgaande behoorende; terwijl 170 behoorden tot de kweekelingen, onderwijzers, kantoorclerken en dergelijken. Van de 1047, die nog geene keus van beroep gedaan hadden, behoorden de ouders van 439 tot den ambachtsstand, 208 tot de winkeliers en kooplieden, 59 tot de bouwkundigen en kunstenaars, 172 tot de ambtenaren, onderwijzers en militairen; terwijl van 169 de vader of wel de beide ouders overleden waren of dezen geen beroep uitoefenden.

Van de 4035 leerlingen der verschillende avondschoolen waren 178 beneden 12 jaren, 1295 van 12 tot 14 jaar, 1345 van 14 tot 16 jaar, 809 van 16 tot 18 jaren en 408 boven 18 jaren. De gemiddelde leeftijd dezer leerlingen kan dus op 14 jaren en ruim 11 maanden worden berekend.

Zoo als uit de eerste tabel blijkt, werd aan de burgeravondschoolen te 's Hertogenbosch, Breda, Delft, Alkmaar, Leeuwarden, Harlingen en Kampen geen schoolgeld geheven. Aan enkele andere scholen werden sommige leerlingen kosteloos toegelaten. Dit was het geval met 7 aan de burgerdagschool te Amsterdam, 9 aan de burgeravondschoot te Arnhem, 65 aan die te Zutphen, 11 te Tiel, 25 te Schiedam, 58 te Gouda, 25 te Amsterdam, 43 te Middelburg, 46 te Vlissingen, 1 te Goes, 41 te Zwolle en 5 te Deventer; voorts 30 aan de akademie en 73 aan de ambachtsschool te Rotterdam, alsmede 21 aan de industriëschool aan den Helder. Hieruit blijkt, dat van de 284 leerlingen der burgerdagscholen 7, van de 4035 leerlingen der burgeravondschoolen en daarmede gelijkstaande inrigtingen 891 kosteloos van het onderwijs gebruik maakten. Het totaal komt dus nagenoeg met dat van het vorig jaar overeen.

Wat aangaat den uitslag der examens, welke in de laatste tabel is opgeteekend, zoo zij hier opgemerkt, dat bij de toelatingsexamens tot de burgerdagscholen 39 op de 159 moesten worden afgewezen, dat is 25 ten honderd, welke uitkomst gunstig afsteekt bij die van het vorig jaar, toen 35 ten honderd niet slaagden.

Voor Utrecht was óók dit jaar de uitslag niet gunstig, daarentegen voor Amsterdam gunstiger dan in 1876. Toelatingsexamens voor de burger avondschoolen werden niet gehouden te Tilburg en Leeuwarden noch voor de akademie te Rotterdam. Van de 1652, die aan de overige inrigtingen een admissie-examen aflegden, slaagden er 1192, terwijl 460, dat is 28 ten honderd, moesten worden afgewezen, welk cijfer juist hetzelfde is als het voor 1876 opgegevene.

Van de overgangsexamens blijft om vroeger vermelde redenen de opgave achterwege. De laatste drievoudige kolom der tabel wijst den uitslag der eindexamens aan. Deze was ongeveer gelijk aan die van 1876, daar in 1877 79 ten honderd slaagden, terwijl zulks in 1876 slechts met 76 ten honderd het geval was geweest. De examens hadden plaats aan dezelfde scholen als in het vorig jaar, benevens aan die te 's Hertogenbosch.

c. Onderwijzend personeel.

In den loop van 1877 hebben de volgende veranderingen plaats gehad in het personeel der burger dag- en avondschoolen en in hunne bezoldiging.

's *Gravenhage*. De jaarwedde van den leeraar in natuurkundige wetenschappen, dr. L. BLEEKRODE, is verhoogd van f 1750 tot f 2000. Hetzelfde is het geval geweest met die van den leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde A. AALTSZ, doch deze laatste eerst met ingang van 1 Januarij 1878.

Amsterdam. In plaats van den leeraar in handteekenen L. KOOPMAN, aan wiens wegens den ongunstigen toestand zijner gezondheid een eervol ontslag is verleend en die kort daarna is overleden, is benoemd de heer F. C. DE GRAAFF N^o, met bepaling dat deze alleen aan de avondschoot onderwijs zou geven; de jaarwedde is dientengevolge vastgesteld op f 600. Daarentegen is het onderwijs in handteekenen aan de dagschool, dat vroeger door de beide leeraren

L. KOOPMAN en J. J. PALING werd gegeven, thans uitsluitend aan laatstgenoemde opgedragen, wiens jaarwedde dientengevolge van f 1000 tot f 1400 is verhoogd. Buitengewone toelagen wegens meerdere werkzaamheden ten gevolge van splitsing van klassen werden over 1877 verstrekt aan den directeur R. R. LIT ten bedrage van f 500, en aan de leeraren H. VAN VLISINGEN en C. P. J. SNOEK, respectielijk van f 475 en f 250.

Utrecht. Den leeraar in machineteekenen, O. A. GROTHE werd, wegens vertrek naar Indie, eervol ontslag verleend. In zijne plaats werd voorloopig aangesteld de heer H. J. ACHENBACH, technisch ambtenaar bij de maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

De leeraar in de staatshuishoudkunde en het boekhouden aan de burger dagschool, mr. L. DE HARTOG, benoemd tot hoogleeraar aan de universiteit te Amsterdam, werd eervol ontslagen en voor het boekhouden voorloopig vervangen door den heer G. P. VAN ZUTPHEN, tijdelijk leeraar aan de burger avondschool.

Een groot verlies trof de inrigting ten gevolge der benoeming van haren directeur dr. H. WEFERS BETTINK, tot hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Gedurende zeven jaren had hij aan het hoofd der school gestaan. Tot zijn opvolger werd aangewezen de heer J. E. FISCHER, leeraar aan de school.

Leeuwarden. Bij de jaarwedden is tot dus verre verzuimd melding te maken van eene toelage van f 100, welke sedert het jaar 1872 jaarlijks aan den onder-directeur wordt toegekend. Die betrekking, telken jare door de commissie van toezigt aangewezen om den directeur bij afwezigheid te vervangen, is dus verre ieder jaar en ook weder voor den cursus 1877/78 opgedragen aan den leeraar J. VAN DER HEIDE.

's Hertogenbosch. Ter vervanging van den heer W. M. MORREN, eervol ontslagen ten gevolge van zijne benoeming tot leeraar aan de Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Middelburg, werd — eerst tijdelijk, maar later definitief — tot leeraar in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde aangesteld de heer J. M. F. SERVAIS, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool.

Tilburg. In plaats van den heer C. C. HUYSMANS, die zijne betrekking had nedergelegd, werd aangesteld de heer P. A. KRAANEN, dusver leeraar aan de gemeentelijke instellingen van middelbaar onderwijs te Stad-Almelo.

Breda. In verband met het vertrek van den leeraar dr. J. J. COUVÉE naar Middelburg, nam de directeur der school W. C. HEDICK, het onderwijs op zich in de kennis der natuur. In plaats van de heeren R. F. MODDERMAN en G. LAMMERSCHOP, werd de heer W. H. TROMP belast met het onderwijs in aardrijkskunde en in rekenen en nederlandsch. Hij geniet daarvoor f 100 jaarwedde.

Arahem. Den leeraar in scheikunde tevens onder-directeur der school, dr. F. J. P. VAN CALKER, moest eervol ontslag worden verleend wegens zijne benoeming tot hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen. De leeraar in wis-, natuur- en werktuigkunde dr. H. A. LORENTZ werd hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden en ontving naar aanleiding daarvan eveneens eervol ontslag. In de plaats van dr. VAN CALKER werd tot leeraar benoemd de heer dr. W. MEYERINGH, dusver leeraar aan de inrigtingen van middelbaar onderwijs te Tiel; dr. LORENTZ werd vervangen door den heer J. KUYPERS, dusver leeraar aan de akademie voor beeldende kunsten enz. te Rotterdam. Het onder-directoraat was bij het einde van 1877 nog niet weder vervuld.

Tiel. Twee leeraren der school, de heeren m. W. H. M. BOERS en dr. N. P. KAPTEYN, bekwamen op hun verzoek eervol ontslag, eerstgenoemde wegens zijne aanstelling tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie, laatstgenoemde ter zake van zijne benoeming tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool van 3jarigen cursus te Amsterdam.

Met het onderwijs in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde, dusver gegeven door den heer BOERS, werd aanvankelijk belast de heer C. DE HAAS, hoofd-onderwijzer. Deze moest intusschen, na ongeveer anderhalve maand, zijne lessen wederom staken. Van toen af werden zij door den directeur en een der andere leeraren vervuld.

In de plaats van dr. KAPTEYN werd tot leeraar in natuur- en werktuigkunde benoemd de heer dr. P. M. HERINGA, dusver leeraar aan het gymnasium te Brielle.

Delft. Aan den heer mr. J. VAN GIGCH is eervol ontslag verleend als leeraar in staatshuishoudkunde; in zijne plaats is benoemd de heer mr. P. A. TUKKER, op eene jaarwedde van f 250.

Schiedam. Aan den heer J. DE MEYER, die sedert meer dan veertig jaren als leeraar in teekenen aan deze school verbonden was, is op zijn verzoek eervol ontslag verleend. Ten gevolge van de reorganisatie der school, waarvan later mededeeling zal geschieden, is aan het personeel eenige uitbreiding gegeven. Bij het begin van den cursus 1877/78 zijn tijdelijk tot leeraren benoemd: in het handteekenen J. DEE, op eene jaarwedde van f 400, in wiskunde W. BROUWER, jaarwedde f 125, en in nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde J. VAN DER HOET, eveneens op eene jaarwedde van f 125. Nog is aan mr. B. C. J. LODER eervol ontslag verleend als leeraar in staatshuishoudkunde en is dat onderwijs opgedragen aan bovengemelden leeraar der burgeravondschool te Delft mr. P. A. TUKKER, op de daarvoor gestelde jaarwedde van f 100.

Gouda. Tot leeraar in hand- en regtlijng teekenen is benoemd de heer D. LAKO. Daar deze echter tevens als leeraar aan de hogere burgerschool te Apeldoorn benoemd werd, heeft hij voor de benoeming te Gouda bedankt, en zijn, zoowel gedurende het overige gedeelte van den cursus 1876/77 als gedurende het eerste gedeelte van den volgenden cursus, de beide tijdelijke hulpleeraren nog in functie gebleven.

Gorinchem. De leeraren in geschiedenis en aardrijkskunde en in staatshuishoudkunde, J. D. VAN NOPEN en mr. P. A. TUKKER, zijn vervangen door de leeraren J. A. DE BRUYNE en mr. W. B. REYNEN.

Haarlem. Ten gevolge van de splitsing van eene der klassen en de daaruit voortvloeiende vermeerdering van lesuren heeft eene andere verdeling van deze plaats gehad tusschen het onderwijzend personeel. Dientengevolge zijn aan de leeraren J. A. BLOMENDAAL en J. H. JOOSTEN tijdelijke toelagen van f 400 toegekend. Aan den directeur dr. E. VAN DER VEN en aan de leeraren W. M. VAN ECK en dr. J. E. ROMBOUYS, werden tijdelijke toelagen van f 200, f 200 en f 100 wegens vermeerdering van werkzaamheden uitbetaald. Eene definitieve regeling van het getal der leeraren en het bedrag hunner jaarwedden is nog niet vastgesteld, daar het te voorzien was, dat een volgend jaar nog meer klassen in parallelafdeelingen zouden moeten gesplitst.

Nog is in December 1877 aan den leeraar J. DE KONING op zijn verzoek eervol ontslag verleend als leeraar, onder bepaling, dat hij zou in functie blijven tot den dag, waarop zijn opvolger zou in dienst treden. Die opvolger werd echter nog niet benoemd, omdat men omtrent de regeling bij het begin van den cursus 1878/79 de handen vrij wilde houden. Op 28 December is dientengevolge de waarneming der betrekking voor het overige gedeelte van den cursus opgedragen aan den leeraar der hogere burgerschool van vijfjarigen cursus A. J. DUYFJES.

Zaandam. De leeraar in natuurkundige wetenschappen dr. J. KAMMINGA van DER MEER, dusverre slechts tijdelijk werkzaam, is in Maart 1877 definitief tot leeraar benoemd.

Middelburg. Aan deze inrigting ontstond met het einde des jaars eene vacature door de benoeming van den leeraar

in scheikunde, dr. F. H. SÆLHEIM, tot leeraar aan de Rijks- hogere burgerschool te Utrecht.

De heer A. J. G. PAARDEKOOPER, reeds ten vorigen jare tijdelijk aan de school verbonden, werd, op f 200 jaarwedde, definitief tot leeraar in geschiedenis, aardrijkskunde en nederlandsch benoemd.

Zierikzee. Door de benoeming van den leeraar in natuur-, schei- en werktuigkunde, dr. W. K. J. SCHOOR, tot leeraar aan de Rijks- hogere burgerschool te Leeuwarden, ontstond eene vacature, die bij het einde des jaars nog niet was vervuld.

Goes. In de plaats van den heer T. H. DE BEER, benoemd tot leeraar aan de hogere burgerschool van 5jarigen cursus te Amsterdam, werd tot leeraar in nederlandsch aangesteld de heer A. VAN SCHELVEN, hoofdonderwijzer aan eene der openbare scholen in de gemeente.

Amersfoort. De leeraar in natuurkunde, werktuigkunde en technologie, dr. J. NIEUWENHUISEN KRUSEMAN, ontving eervol ontslag tegen 1 Januarij 1878, wegens zijne benoeming tot leeraar aan de hogere burgerschool te Delft. Tot zijn opvolger werd benoemd de heer B. J. GOOSSENS, doctorandus in de wis- en natuurkunde te Leiden.

Het onderwijs in staatshuishoudkunde enz., dusver gegeven door den heer mr. J. W. SLUITER, die, tot notaris te Heerenveen benoemd, eervol ontslag had gevraagd en bekomen, werd voor het vervolg opgedragen aan den leeraar J. C. F. PRIKKEN. Daarentegen werd, mede tegen den aanvang van 1878, laatstgenoemde als leeraar in wiskunde en schoonschrijven vervangen door den heer L. H. TOBBE, leeraar aan het gymnasium.

Harlingen. In plaats van den heer R. LAMMINGA, naar Indie vertrokken, is tot leeraar in lijntekenen, op eene jaarwedde van f 350, benoemd de heer W. VAN DER VLIET. De heer P. VAN DUINEN, dus verre als tijdelijk leeraar werkzaam, is als definitief leeraar aangesteld.

Deventer. De tweede leeraar in handteekenen, G. W. BRONS MIDDEL, werd eervol ontslagen ten gevolge van zijn vertrek naar Rotterdam, waar hij tot leeraar aan de akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen werd benoemd. In de daardoor ontstane vacature werd tijdelijk voorzien door de benoeming tot hulp-leeraren van

twee oud-leerlingen der school, J. BERENS en J. H. F. C. NACHTWEH, op eene bezoldiging van f 200 's jaars.

Maastricht. Met het onderwijs in scheikunde bleef ook dit jaar de directeur dr. H. J. HOFFMANS tijdelijk belast. In de overige, bij den aanvang van 1877 aan deze school bestaande vacatures werd op de volgende wijze voorzien.

Het onderwijs in staatshuishoudkunde werd opgedragen aan den heer M. M. L. RUTTEN, die tevens tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool was benoemd, jaarwedde f 100. De leeraar derzelfde school G. SMITS, werd tijdelijk, mede op eene jaarwedde van f 100, belast met het geven van het onderwijs in mechanica. Eindelijk trad als leeraar in hand- en regtlijng teekenen op de heer H. E. C. ZICKWOLFF, die reeds in 1876 door den gemeenteraad als zoodanig was benoemd, jaarwedde f 500.

Rotterdam. Aan de akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen traden met den cursus 1877/78 voor het eerst in functie de leeraren J. C. EMBIS (nederlandsch) G. W. BRONS MIDDEL (handteekenen), A. DEN HELD (werktuigkundig teekenen) en D. ECKHART (boetseren). Daarentegen worden onder het personeel niet meer vermeld de leeraren H. C. BROUWER (nederlandsch) en J. RIKKES (handteekenen).

Aan de ambachtsschool traden voor het eerst in functie de leeraren G. W. BRONS MIDDEL (handteekenen) M. J. VAN DIJK (lijntekenen) en W. L. THIEME (boetseren); daarentegen komt de leeraar K. G. DE MEIJER niet meer voor onder het personeel dezer school. Het onderwijzend personeel in de verschillende ambachten onderging ook eenige wijziging.

Leiden. Aan de burgeravondschoon van het genootschap *Mathesis Scientiarum Genitrix* werden als leeraren aangesteld J. E. ENDERS en W. A. VAN LITH, beiden voor wiskunde, alsmede H. J. WALLE voor bouwkundig teekenen.

Heider. Aan de industrijschool is, wegens het groot getal leerlingen, als hulp-leeraar in wiskunde tijdelijk benoemd de heer C. KLOK.

Ten gevolge van deze veranderingen was bij het einde van 1877 het getal leeraren werkzaam, dat in de volgende tabel is vermeld. In die tabel is tevens aangewezen hoeveel hunner aan eene hogere burger school of middelbare school voor meisjes werkzaam waren, en welke jaarwedden zij genoten.

GEMEENTEN.	NAAM der SCHOOL.	GETAL DER LEERAREN.			Jaarwedde van den directeur.	GETAL DER LEERARS- JAARWEDDEN.					Totaal bedrag der jaarwedden.	
		tevens werkzaam aan de hogere burgerschool of middelbare school.	Niet werkzaam aan eene andere middelbare school.	Totaal.		tot en met f 400.	boven f 400 tot en met f 800.	boven f 800 tot en met f 1200.	boven f 1200 tot en met f 1800.	boven f 1800.		
's Gravenhage . . .	Burger dag- en avondschoon.	6	6	12	f 2200,00	1	1	2	1	6	f 9 000,00	
Amsterdam	id.	4	9	13	2800,00	4	2	2	2	13	14 925,00	
Utrecht	id.	3	19	22	2800,00	11	4	5	1	22	18 300,00	
Leeuwarden	id.	3	4	7	2200,00	1	2	2	2	6	6 700,00	
Groningen	id.	1	8	9	1800,00	2	2	4	1	9	8 725,00	
	Totaal	11	46	57		19	10	3	15	4	56	f 57 650,00

GEMEENTEN.	NAAM der SCHOOL.	GETAL DER LERRAREN.			Jaarwedge van den direc- teur.	GETAL DER LEERAARS- JAARWEDDEN.					Totaal bedrag der jaarweden.	
		toevens werkzaam aan de hogere burgerschool of meisjesschool.	niet werkzaam aan eene andere middelbare school.	Totaal.		tot en met f 400.	boven f 400 tot en met f 800.	boven f 800 tot en met f 1200.	boven f 1200 tot en met f 1800.	boven f 1800.		
's Hertogenbosch . . .	Burger avond- school.	3	5	8	f 625,00	7	0	0	0	0	8	f 2 250,00
Tilburg	id.	4	4	8	500,00	6	1	0	0	0	8	2 200,00
Breda	id.	5	1	6	400,00	5	0	0	0	0	6	1 380,00
Arnhem	id.	9	0	9	500,00	8	0	0	1	0	10	4 100,00
Nijmegen	id.	10	0	10	300,00	1	5	3	0	0	10	6 893,75
Zutphen	id.	8	4	12	1200,00	8	3	0	0	0	12	5 950,00
Tiel	id.	5	0	5	262,96 ⁵	4	0	0	0	0	5	577,78
Dordrecht	id.	5	4	9	800,00	2	6	»	»	»	9	5 200,00
Delft	id.	6	3	9	1200,00	2	5	1	»	»	9	5 260,00
Schiedam	id.	9	3	12	800,00	10	1	»	»	»	12	3 550,00
Gouda	id.	4	6	10	1050,00	6	3	»	»	»	10	4 075,00
Gorinchem	id.	9	»	9	—	—	—	—	—	—	—	—
Haarlem	id.	6	3	9	500,00	4	4	»	»	»	9	4 250,00
Zaandam	id.	6	2	8	600,00	7	»	»	»	»	8	2 050,00
Alkmaar	id.	2	4	6	500,00	4	1	»	»	»	6	1 850,00
Enkhuizen	id.	5	»	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Middelburg	id.	5	5	10	600,00	7	2	0	0	0	10	3 250,00
Vlissingen	id.	0	5	5	400,00	3	1	0	0	0	5	1 500,00
Zierikzee	id.	4	0	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Goes	id.	6	3	9	—	3	0	0	0	0	3	800,00
Amersfoort	id.	8	0	8	400,00	8	0	0	0	0	9	2 180,00
Harlingen	id.	6	»	6	500,00	5	»	»	»	»	6	1 900,00
Zwolle	id.	6	2	8	800,00	3	4	0	0	0	8	4 800,00
Deventer	id.	10	5	15	700,00	13	0	0	0	0	14	4 800,00
Kampen	id.	9	1	10	600,00	9	0	0	0	0	10	3 650,00
Maastricht	id.	6	1	7	300,00	6	1	0	0	0	8	2 250,00
	Totaal	156	61	217	22	131	37	4	1	»	195	f 74 716,53
Rotterdam	Akademie.	7	42	49	f 1200,00	21	19	7	1	»	49	f 24 605,00
Id.	Ambachtsschool.	»	22	22	2200,00	4	12	4	1	»	22	14 811,00
Leiden	Burger avond- school.	1	19	20	700,00	14	4	1	»	»	20	6 019,00
Helder	Industrieschool.	—	7	7	—	6	1	»	»	»	7	1 490,00
	Totaal	8	90	98	3	45	36	12	2	»	98	f 46 925,00
Algemeen totaal . . .	»	175	197	372	30	195	83	19	18	4	349	f 179 291,53

Hierbij is het volgende op te merken. Aan elke der scholen te Arnhem, Zierikzee, Amersfoort en Maantricht was in December 1877 ééne vacature; van daar dat het getal der leeraren aan deze scholen niet overeenkomt met dat der leeraarsjaarwedden in eene volgende kolom. Voorts hebben de 9 leeraren aan de school te Gorinchem, de 5 aan die te Enkhuizen, de 5 aan die te Zierikzee, alsmede 1 aan de burger dagschool te Leeuwarden, 6 aan de avond school te Goes en 1 aan die te Deventer geen afzonderlijke jaarwedde voor hunne werkzaamheden aan de burger school; het verschil van 23 tusschen het getal der leeraren en dat der jaarwedden is hierdoor verklaard.

Wat betreft de leeraren, tevens aan eene hoogere burger school of middelbare school voor meisjes werkzaam, zij nog opgemerkt, dat één der leeraren te Goes, behoort tot het personeel der Rijks hoogere burger school te Middelburg, één van die te Zwolle tot het personeel der hoogere burger school te Kampen en één aan die te Schiedam tot het personeel der hoogere burgerschool en burger avondschool te Delft. Daar behalve laatstge-noemde nog 6 leeraren werkzaam waren aan twee verschillende in de tabel vermelde scholen, te weten aan de academie en aan de ambachtschool te Rotterdam, moet het totaal der in functie zijnde leeraren met 7 verminderd worden, zoodat het eigenlijk niet 372 maar slechts 365 heeft bedragen. Vergelijkt men deze cijfers met die van het vorig jaar, dan ziet men, dat het getal der in functie zijnde leeraren met 3 is vermeerderd, terwijl het getal der jaarwedden 349 tegen 348 in 1876, het getal der afzonderlijke leeraarsbetrokkingen 376 bedroeg. Daaronder zijn even als het vorige jaar, eenige leeraren di's hier als zoodanig vermeld zijn, doch eigenlijk slechts als assistent of hulpleeraar bij het teeken- onderwijs werkzaam waren.

Het bedrag der jaarwedden verschilt als volgt van dat van het vorig jaar: aan de burger dag- en avondschoolen was het f 275, aan de burger avondschoolen f 282,78; aan de vier inrigtingen te Rotterdam, Leiden en Helder f 4582, in 't geheel ruim f 5000 hooger. Vermeerdering van eenige beteekenis, n.l. die voor de met burger dag- en avondschoolen gelijkgestelde inrigtingen, is grootendeels toe te schrijven aan uitbreiding van het personeel bij de beide te Rotterdam gevestigd.

d. Leerplan en toestand van het onderwijs.

's Gravenhage. De commissie van toezigt klaagt over het gehalte van hen, die de burger dagschool bezoeken; velen hebben, ten gevolge van hunne geringe kennis bij de toelating moeite het onderwijs te volgen. Zwaardere eischen bij het admissie-examen zouden eene aanzienlijke vermindering van leerlingen ten gevolge hebben; nu reeds moesten, in weerwil van de lage eischen, velen worden afgewezen. Het getal van hen, die in den loop van het jaar de school verlieten, zonder nog zelfs den tweejarigen cursus te hebben ten einde gebracht, bedroeg niet minder dan 16 van de 58, die nog in December 1876 aanwezig waren; 5 omdat zij het onderwijs niet konden volgen, 3 om in dienst te gaan, 1 om kweekeling bij het lager onderwijs te worden, 4 om een beroep te gaan leeren en 3 om onbekende redenen. Van hen, die het getuigschrift van goed afgelegd eindexamen verkregen, zijn 2 militair geworden, 4 bekwamen zich voor het kadaster, 2 voor opzigt bij den waterstaat in Indie, terwijl de overigen op kantoren zijn geplaatst.

Amsterdam. De in het vorig verslag beschreven wijziging in de organisatie dezer school schijnt bij voortdurend goed te werken. Het cijfer van hen, die toelating tot de avondschool verlangden, daalde weder tot dat der laatstvoorgaande jaren; onder de 152 waren er 48, die een bewijs van loffelijk ontslag of eene verklaring van hunnen hoofdonderwijzer konden overleggen, waardoor zij van het afleggen van het toelatingsexamen ontheven werden. Het onderwijs in boetseren, het vorig jaar voor het eerst ingevoerd, begint reeds goede vruchten te dragen.

Utrecht. Eene reorganisatie der dagschool alhier, die niet is geworden, wat zij naar de bedoeling van den wetgever moest zijn, en eene daarmede in verband staande letere aansluiting van lager en middelbaar onderwijs,

acht de Commissie van toezigt maatregelen, waarvan de noodzakelijkheid zich steeds dringender zal doen gevoelen. Reeds is het initiatief tot een en ander genomen.

Leeuwarden. Aangaande deze school valt dit jaar niets bijzonders te vermelden. Omtrent de aanhangige plannen om de burger dagschool door eene ambachtsschool te vervangen, werd in den loop van dat jaar geen besluit genomen.

Groningen. In den toestand dezer school is in den loop van 1877 nog geene verandering gekomen, niettegenstaande door de commissie van toezigt voorstellen waren gedaan niet alleen tot hare wijziging, maar zelfs tot opheffing der dagschool. Onder dagteekening van 20 Mei 1877 bragt die commissie een rapport uit waarvan de conclusien de volgende waren:

> I. De inrigting der gemeentelijke burgerscholen laat te wenschen over, vooreerst omdat de aansluiting tusschen de dagschool en de avondschool, die zij tot grondslag heeft, ontbreekt; dan, omdat het onderwijs aan de dagschool voor hen, voor wie het *vooraamelijk* bestemd is, te veel omvattend is en daarentegen te weinig schijnt te bieden voor hen, aan wier behoeften men deze school tevens dienstbaar heeft willen maken.

> II. Het antwoord op de vraag, hoe verbetering is te verkrijgen, komt neer op het volgende:

> a. de burger dag- en avondschool moet worden opgeheven;

> b. ter voldoening aan het lepaalde in artt. 13 en 14 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), moet eene avondschool voor ambachtsscholen worden opgerigt, met vijf- of zesjarigen cursus;

> c. van de verplichting tot het hebben van een burger dagschool moet dispensatie worden aangevraagd;

d. in de gemeente moet eene inrigting van onderwijs met driejarigen cursus worden opgerigt, bestemd voor allen zonder onderscheid, die behoefte hebben aan meer kennis en ontwikkeling dan de lagere school verschaffen en die van de Rijks hoogere burgerschool geen gebruik kunnen maken;

> e. de halfjarige cursus aan de handwerksliedenschool moet door een jaarcursus worden vervangen en het onderwijs aan die inrigting des zomers niet geheel stilstaan."

Burgemeester en wethouders vereenigden zich met deze voorstellen en deden op 28 Junij 1877 eene voordragt aan den gemeenteraad in denzelfden geest. Nadat deze zich daarmede had vereenigd, werd door het gemeentebestuur in September 1877 de bovengemelde vrijstelling aangevraagd.

De Minister gaf hierop aan het gemeentebestuur te kennen, > dat tegen opheffing der burgerdagschool overwegende bedenkingen bestonden, maar dat een plan tot regeling der eigenlijke burgeravondschool en voor zoo veel noodig tot wijziging van het programma der burgerdagschool werd te gemoet gezien, opdat kon worden in overweging genomen in hoever er gronden bestonden om aan den Koning voor te stellen op het besluit van 9 April 1866 terug te komen." Hierbij zij in herinnering gebracht, dat bij genoemd Koninklijk besluit geen eigenlijke dispensatie was verleend, maar alleen, op grond van art. 14 der wet, was vergund, enkele vakken, die volgens art. 13 aan de burgerdagschool moesten worden onderwezen, niet in het programma dezer inrigting maar in dat van den zoogenaamden voortgezette cursus op te nemen.

Dit schrijven gaf aanleiding tot een nieuw advies van de commissie van toezigt en tot een nader adres van burgemeester en wethouders van Groningen. De inmiddels opgetreden Minister van Binnenlandsche Zaken gaf evenwel daarop den 3den Januarij 1878 aan het gemeentebestuur te kennen, > dat hij, zich vereenigende met de zinswijze van zijn ambtsvoorganger, bezwaar moest maken om het verleenen der gevraagde ontheffing te helpen bevorderen en wel, omdat niet alleen niet was aangetoond dat door eene burgeravondschool voldoende in de behoefte der gemeente zou zijn voorzien, maar ook omdat zoolvel uit de beschouwingen der commissie over het door de thans

bestaande school gestichte nut, als uit haar voorstel om daarvoor eene andere inrigting in de plaats te stellen, duidelijk bleek, dat door eene burger avondschool *alleen* niet zou kunnen worden voorzien in de behoeften, op welke de wetgever in artt. 13 en 14 der wet het oog had; dat voorts bezwaarlijk kon worden aangenomen, dat in die behoeften zou kunnen worden voorzien door eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens en meisjes, zoo als de commissie wenschte voor de burgerdagschool in de plaats gesteld te zien." Dien ten gevolge gaf de Minister aan burgemeester en wethouders in overweging » voor 's hands alleen gevolg te geven aan de plannen tot reorganisatie der burger avondschool en, in afwachting van eene wijziging der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, de burger dagschool in haren toenmaligen toestand in het leven te houden, des noods met een gewijzigd programma."

Aan dezen wenk is door het gemeentebestuur gevolg gegeven. In het volgend verslag zal worden medegedeeld, welke wijziging de Grootingsche burgerdag- en avondschool dientengevolge heeft ondergaan.

's Hertogenbosch. De lessen van den cursus voor aspirant milicien-onderofficier, welke dusver 5 maal 's weeks werden gegeven, zijn, wegens het gering getal jongelieden, dat daarvan gebruik maakte, verminderd tot op 2 per week.

De lessen zelve hebben intusschen haar doel niet gemist. In April toch hebben twee leerlingen, die bij de loting voor de militie een dienstpligtig nummer hadden getrokken, zich bij het 5de regement infanterie aan het examen voor aspirant milicien-onderofficier onderworpen en het met gunstig gevolg afgelegd.

Breda. De groote voorliefde, die ouders en voogden der leerlingen ook hier blijven betoonen voor onderwijs in teekenen, maakt het op den duur raadzaam, het onderwijs in de overige vakken meer te beperken dan in beginsel wenschelijk zou zijn. Niettemin is het onmiskenbaar, dat langzamerhand, met name voor hen, die zich wenschen toe te leggen op het regtlijnig teekenen, betere grondslagen kunnen worden gelegd.

Arnhem. Even als ten vorigen jare werd door den leeraar dr. A. H. LORENTZ buiten de gewone les-uren één uur per week onderwijs in wiskunde aan de meest gevorderde leerlingen gegeven.

Tiel. Een voorstel der plaatselijke schoolcommissie tot reorganisatie der avondschoolen van lager onderwijs, waardoor deze tevens zouden worden dienstbaar gemaakt aan voorbereiding tot de burger avondschool, werd door den gemeenteraad verworpen. De directeur der burger avondschool trachtte daarop, in verband met de oprigting eener nieuwe tusschenschool, eene voorbereidende klasse aan laatstgenoemde te verkrijgen.

Dordrecht. Het verdient opmerking dat van de 82 leerlingen, die den wintercursus 1876/77 volgden, niet minder dan 50 vrij geregeld aan den zomercursus deelnamen.

Schiedam. In het leerplan der burger avondschool is met het begin van den cursus 1877/78 eenige wijziging gebracht. Reeds in het laatst van 1876 was door de vergadering van directeur en leeraren aan het bestuur der gemeente een voorstel gedaan om de school in twee afdelingen te splitsen en de leerlingen van elke dier afdelingen van het bijwonen van het onderwijs in eenige vakken vrij te stellen. Op advies van den inspecteur en de commissie van toezigt werd evenwel aan deze voorstellen geen gevolg gegeven, maar door dezen een nieuw plan ontworpen, dat de goedkeuring, zoowel van het dagelijksch bestuur als van den gemeenteraad mogt wegdragen. Er is besloten eene herhalingschool voor lager onderwijs, welke bestaan voor het bezoek der burger avondschool nadeelig werd geacht, op te heffen en daarentegen een natuurverband in het leven te roepen tusschen laatstgenoemde inrigting en de voor kinderen uit den ambachts-

stand bestemde openbare lagere scholen. De laagste klasse der burger avondschool zou meer eene voorbereidende klasse worden, in welke het onderwijs zich zou bepalen tot rekenen (4 uren), nederlandsch (3 uren), geschiedenis en aardrijkskunde (1 uur), natuurkennis (1 uur) en handteekenen (6 uren 's weeks). Het onderwijs zou, met uitzondering van dat in natuurkennis en teekenen, opgedragen worden aan twee daartoe bevoegde hoofdonderwijzers (van wier benoeming hiervóór mededeeling is gedaan). De 2de en 3de klassen zouden meer als de eigenlijke burger avondschool worden beschouwd; in de 4de klasse zou gelegenheid worden gegeven tot voortzetting van het onderwijs in meetkunde (projectie-leer en perspectief), in werktuigkunde, natuur- en scheikunde en hand- en regtlijnig teekenen.

Het schijnt dat de wijziging in de regeling der school reeds aanstands op het getal harer leerlingen een gunstigen invloed heeft uitgeoefend, daar het van 43 krom tot 67, waarvan 33 in de laagste klasse. Eerst later zal kunnen blijken, of het nieuwe programma inderdaad beantwoordt aan de verwachting.

Gouda. In de regeling van het teekenenonderwijs is nog geene wijziging kunnen worden gemaakt, daar men nog niet had kunnen slagen in de pogingen om de beide tijdelijke assistenten door een definitieven leeraar te vervangen. Intusschen was het als eene groote verbetering te beschouwen, dat door de uitbreiding der lokalen alle teekeningen thans in het gebouw zelf konden worden gegeven.

Gorinchem. Ook hier is een plan tot reorganisatie der burger avondschool ontworpen en aan het dagelijksch bestuur der gemeente aangeboden. Daar bij het einde van 1877 nog geen beslissing dienaangaande was genomen, blijft de mededeeling van den uitslag tot een volgend verslag voorbehouden.

Haarlem. Voor het eerst is aan deze school eene klasse in twee parallel-afdeelingen gesplitst, hetgeen tot vermeerdering van lesuren en van uitgaven voor het onderwijzend personeel leidde. Deze werden echter rijkelijk opgewogen door de betere resultaten van het onderwijs, vooral in die gesplitste klassen. Het was te voorzien dat een volgend jaar splitsing van twee klassen noodig zou zijn.

Alkmaar. Het programma is in dier voege gewijzigd, dat in de 3de klasse ook een uur nederlandsch zal worden gegeven, omdat herhaaldelijk was gebleken, dat de leerlingen, zelfs bij het verlaten der school, nog slechts gebrekkig hunne gedachten wisten uit te drukken. Tevens werd besloten bij de toelating met meer strengheid toe te zien op de kennis der moedertaal.

Middelburg. De splitsing der eerste klasse, ten vorigen jare, behalve voor het teekenen ingevoerd, heeft, zoowel wat rekenkunde als wat geschiedenis, aardrijkskunde en nederlandsch betreft, gunstige resultaten opgeleverd.

Ofschoon de zaak niet in onmiddellijk verband staat met het onderwijs, moge hier worden vermeld, dat de leeraren dezer school, om het sparen te bevorderen, de leerlingen in de gelegenheid hebben gesteld, iederen schoolavond bij den aanvang der eerste les hunne spaarpenningen in bewaring te geven. Wanneer een leerling f 5 heeft bijeengebracht, bekomt hij een spaarbankboekje. Een groot aantal leerlingen heeft aanvankelijk van deze gelegenheid gebruik gemaakt, zoodat van half October tot het einde des jare de bespaarde gelden reeds tot een bedrag van f 35 waren geklommen.

Vlissingen. Een ten vorigen jare genomen raadsbesluit, waarbij was bepaald, dat leerlingen beneden twaalfjarigen leeftijd alleen de lessen in hand- en regtlijnig teekenen, maar niet die in wiskunde mogten bijwonen, werd wederom ingetrokken.

Utrecht. Door de commissie van toezigt werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat de voorbereidingsklassen, sedert een paar jaren aan de avondschool toegevoegd,

allengs worden ingekrompen en het onderwijs zich, zoo mogelijk, meer uitsluitend bepale tot die vakken, welke op de school behooren te worden onderwezen.

Amersfoort. Deze school lijdt buitengemeen onder de geringe ontwikkeling van hen, die zich aanmelden om tot de lessen te worden toegelaten. Men verwacht alleen verbetering daarvan, dat op den duur niet meer de armen-scholen het grootste contingent van leerlingen leveren aan de burger-avondschool, maar deze hare leerlingen verkrijgen zal van de tusschenschool, waarheen dan ook zij worden verwezen, die aan het toelatings-examen niet hebben kunnen voldoen.

Maastricht. In verband met de burger-avondschool werd in Februarij 1877 eene zondagschool opgericht, aan welke 's voormiddags van 10 tot 12 ure onderrigt wordt gegeven in regtlijng- en handteekenen. De leerlingen moeten den leeftijd van minstens 14 jaren bereikt en reeds een beroep hebben gekozen. Bij den aanvang van het schooljaar 1877/78 namen 19 leerlingen aan het onderwijs deel. In December waren er nog 14, die onder de leerlingen der burger-avondschool zijn meêgeteld.

Rotterdam. Aangaande de akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen en de ambachts-school, welke de plaats eener burgerdag- en avondschool innemen, valt dit jaar alleen mede te deelen, dat zij zich in een voortdurenden bloei en zelfs in vermeerdering van het getal der leerlingen mochten verheugen. Aan de akademie ontstaat meer en meer gebrek aan ruimte, niettegenstaande in de laatste jaren de voorbereidende afdeling in de lokalen eener in de nabijheid gelegen lagere school onderwijs ontvangt.

Leiden. Aan de burger-avondschool van het genootschap *Mathesis Scientiarum Gauctrix* moesten, uithoofde van het aanzienlijk getal leerlingen, de 2de en 4de klasse in parallel-afdeelingen gesplitst worden. Bijzondere vermelding verdient ook het feit, dat de hoogere klassen beter dan voorgaande jaren bezet waren, alsmede dat van den zomercursus een veelvuldiger en geregelder gebruik werd gemaakt.

Helder. Aan de industrieschool was in het school-verzuim een aanzienlijke verbetering te bespeuren.

e. Toestand der lokalen en hulpmiddelen.

Tilburg. Men betreurde de vertraging, die de uitvoering ondervindt van de plannen, volgens welke, door verandering van het tegenwoordig gymnastiek-locaal in eene zaal voor bouwkundig teekenen, voor laatstgenoemd vak een geschikt lokaal zou worden verkregen. Daaraan bestaat dringende behoefte.

Breda. Nadat het aantal leerlingen der school tot een zeventigtal was geklommen, boden de lokalen van het teeken-instituut, waarin dusver het onderwijs werd ge-

geven, geene voldoende ruimte meer aan. In verband daarmede werd het gebouw der openbare armenschool voor de lessen der burger-avondschool beschikbaar gesteld.

Zutphen. Door den heer J. F. DIETZ, in leven lid der commissie van toezigt, werd aan de gemeente een legaat van f 1000 vermaakt, met de bepaling, dat uit de rente van dit kapitaal aan min gegoede leerlingen der burger-avondschool teekenbehoefden zullen worden verstrekt.

Tiel. Op voorstel van den directeur is een bedrag van f 60 beschikbaar gesteld om daaruit passerdoozen aan te kooplen, die aan de minvermogene leerlingen der school zullen worden in gebruik gegeven.

's Gravenhage. In de lokalen voor natuur- en scheikunde is eenige verbetering gebragt door het wegnemen van eene houten lambrisering; de vochtigheid oefent evenwel op de instrumenten een slechten invloed uit. Er zijn middelen beraamd om in dat laatste gebrek zooveel doenlijk te voorzien.

Delft. In de lokalen heeft de verbetering, waarop in het vorig verslag uitzigt was gegeven, inderdaad plaats gehad. De twee gebouwen, waarin zij zich bevinden, zijn door een overdekten gang met elkander verbonden, met welken elk lokaal afzonderlijk gemeenschap heeft.

Gouva. De aanzienlijke uitbreiding, die aan de lokalen is gegeven, beantwoordt geheel aan de goede verwachting, zoodat men kan zeggen dat thans volkomen in de behoeften is voorzien.

Haarlem. Meer en meer blijkt de ongeschiktheid der lokalen — 4 gewone klasse-lokalen, twee teekenzalen en één lokaal voor natuur- en scheikunde, — vooral nu door splitsing van eene der klassen reeds aanstonds de behoefte aan nog een lokaal zich deed gevoelen. Zowel door den directeur als door de commissie van toezigt is op het bouwen van een nieuw lokaal, geheel aan de behoeften beantwoordende, aangedrongen.

Middelburg. Ten behoeve van het teekenonderwijs werd een aantal pleister-afgietsels uit de aan de Polytechnische School vervaardigde collectie, en vooral vazen, kannen, schalen en bekens van terra-cotta aangeschaft.

Utrecht. Aan school- en teekenbehoefden, die voor de leerlingen der dagschool tegen de helft van den inkoopsprijs verkrijgbaar worden gesteld, werd dit jaar afgeleverd voor eene som van f 239,51, hetgeen ongeveer f 3,11 per leerling bedraagt. In 1876 werd er afgeleverd voor f 205,17 of f 2,59 per leerling.

§ 2. INDUSTRIE- EN TEEKENSCHOLEN, AMBACHTS-SCHOLEN.

In de volgende tabel vindt men de scholen vermeld, die kunnen geacht worden tot deze afdeeling te behooren.

GEMEENTEN.	Naam der school.	Aard der school.	Vakken van onderwijs.	Getal der	
				leeraars.	leerlingen.
's Hertogenbosch	Kon. school voor nuttige en beeldende kunsten.	ges. bijz.	Handt., perspect., bouwk. teek., boets.	9	246
Breda	Teeken-instituut.	openb.	id. id.	7	208
Bergen op Zoom	Teekenschool.	ges. bijz.	Handt., boets.	1	134
			Transportaren	17	588

GEMEENTEN.	Naam der school.	Aard der school.	Vakken van onderwijs.	Getal der	
				leeraars.	leerlingen.
			Per transport	17	588
Roosendaal . . .	Teekenschool.	ges. bijz.	Handt., bouw. teek.	4	151
Helmond . . .	id.	openb.	id. id.	2	72
Eindhoven . . .	id.	id.	id. id.	3	73
Oosterhout . . .	id.	ges. bijz.	id. lijnt., boets.	1	62
Wouw . . .	id.	id.	id. bouw. teek.	(Tijdelijk gesloten).	
Ravenstein . . .	id.	openb.	id. id. perspect., wisk.	3	47
Grave . . .	id.	id.	id. id. bouw. id. nederl.	4	76
Arnhem . . .	Teekenschool van het genoot- schap »Kunstoefening.»	ges. bijz.	Handt., bouw. teek., boets.	6	335
id. . . .	Ambachtsschool.	id.	Herh. lag. ond., handt., bouw. teek., werktuig. teek., boets., timm., smeden, meubelmak., draaijen, verwen.	13	137
Barneveld . . .	Teekenschool.	id.	Handt.	1	20
Wageningen . . .	id.	bijz.	Wisk., handt., lijnt., boets.	4	36
Zaltbommel . . .	id.	openb.	Bouw. teek.	1	13
Vorden . . .	id.	bijz.	Handt.	1	37
Nijkerk . . .	id.	openb.	Lijnt.	1	18
's Gravenhage . . .	Akad. van beeldende kunsten.	ges. bijz.	Handt., bouw. teek., boets.	17	414
id. . . .	Ambachtsschool.	id.	Herh. lag. ond., wisk., natuurk. handt., bouw. teek., boets., ambachten.	12	94
id. . . .	Industrieschool voor meisjes.	id.	Herh. lag. ond., wisk., boekh., handt., handw.	6	44
Brielle . . .	Bouw. teekenschool.	openb.	Bouw. teek.	1	22
Alphen . . .	Teekenschool.	ges. bijz.	Wisk., staatshuishoudk., handt., bouw. teek.	4	27
Amsterdam . . .	Ambachtsschool van de maat- schappij voor den werkenden stand.	id.	Herh. lag. ond., wisk., natuurk. handt., bouw. teek., boets., ambachten.	19	147
id. . . .	Industrieschool van de maat- schappij voor den werkenden stand.	bijz.	Werktuigk., natuurk., handt., bouw. teek., boets.	13	104
id. . . .	Industrieschool voor vrouwelijke jeugd.	ges. bijz.	Herh. lag. ond., wisk., natuurk., boekh., handt., handwerken.	17	175
Haarlemmermeer	Teekenschool.	openb.	Handt., bouw. teek.	1	28
Hoorn	id.	id.	id. id.	2	78
id.	Burger avondschoon.	id.	Nederl., wisk., natuurk.	3	31
Edam	Teekenschool.	id.	Handt., bouw. teek.	2	49
Purmerend . . .	id.	id.	id. id.	2	65
Tholen	id.	ges. bijz.	id. boets.	1	29
Zeist	id.	id.	id.	1	30
Sneek	Industrieschool.	openb.	Herh. lag. ond., wisk., natuurk., handt., lijnt.	5	73
Dragten	Teekenschool.	bijz.	Handt., bouw. teek.	2	39
			Transporteren	169	3114

GEMEENTEN.	Naam der school.	Aard der school.	Vakken van onderwijs.	Getal der	
				leeraars.	leerlingen.
			Per transport	169	3114
Franeker . . .	Bouwk. teekenschool.	ges. bijz.	Bouwk. teek.	(Tijdelijk gesloten).	
Zwolle . . .	Teekenschool.	openb.	Handt., lijnt.	6	305
Deventer . . .	Teekenscholen.	id.	Herh. lag. ond., wisk., handt., bouwk. teek.	7	336
Kampen . . .	Teekenschool.	id.	Handt., bouwkw., teek.	3	92
Almelo . . .	id.	id.	Wisk., handt., lijnt., ornament.	3	53
Groningen . . .	School tot vorming van hand- werkslieden.	id.	id. natuurk., nederl., handt., lijnt.	5	44
Veendam . . .	School van nijverheid.	ges. bijz.	Ned., wisk., natuurk., werk- tuigk., teek., veeteelt en land- bouw-scheikunde.	7	56
Roermond . . .	Teekenschool.	openb.	Handt., lijnt.	2	112
Venlo	id.	id.	id. bouwkw. teek.	1	33
43 inrigtingen.			Totaal	203	4145

Uit eene vergelijking van deze tabel met eene dergelijke in het vorig verslag blijkt, dat de teekenschool te Wouw en die te Franeker tijdelijk waren gesloten, eerstgenoemde wegens het verlies van haren leeraar, dien het niet gelukte behoorlijk te vervangen; laatstgenoemde dewijl de beschikbare middelen niet toelieten het onderwijs te doen geven, waarvoor zich niet meer dan 5 betalende leerlingen hadden aangemeld. Daarentegen worden thans voor 't eerst vermeld eene teekenschool te Nijkerk, eene burgeravondschool te Hoorn en eene school voor nijverheid te Veendam. Beschouwt men de scholen te Wouw en te Franeker als slechts tijdelijk gesloten, dan bedraagt het getal der inrigtingen van deze soort in 't geheel 43. Op 5 werd uitsluitend onderwijs in handteekenen gegeven, op 4 uitsluitend in lijntekenen, op 17 in deze beide onderdeelen, op 11 bovendien theoretisch onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen of herhalingsonderwijs en op 6 eigenlijk onderwijs in ambachten of handwerken. Aan elf dezer scholen werd bovendien onderwijs in het boetseren gegeven.

Het onderwijzend personeel is met 20 vermeerderd, hetgeen grootendeels aan de nieuwe scholen is toe te schrijven. Het getal der leerlingen nam toe met 283, waarvan 105 voor rekening der drie nieuwe inrigtingen komen. Vermindering van eenig belang in aantal leerlingen werd waargenomen bij de scholen te 's Hertogenbosch, Eindhoven en Groningen; vermeerdering daarentegen bij de beide inrigtingen te Arnhem, de drie te 's Gravenhage, alsmede bij die te Zwolle en Deventer.

Aangaande enkele kan nog het volgende worden medegedeeld.

's Gravenhage. Onder de leerlingen der akademie waren 63 vrouwelijke. Het subsidie der gemeente werd, met ingang van 1 October, van f 6510 verhoogd tot f 10 500. De raad van bestuur heeft die verhooging in de eerste plaats besteed tot verbetering der leermiddelen en tot verhooging van de bezoldiging der leeraren. De localiteit wordt echter meer en meer onvoldoende; het tijdelijk in gebruik nemen van sommige vertrekken voor tentoonstellingen werkt ook zeer belemmerend op het onderwijs.

Aan de localiteit der ambachtsschool werd uitbreiding gegeven door het bouwen eener nieuwe timmermanswerk-

plaats. Er werd geklaagd over het ongeregelde schoolbezoek der leerlingen vooral op Maandag; door strange maatregelen is hierin reeds eenige verbetering gekomen.

De industriesschool voor meisjes heeft de gunstige verwachting niet gelogenstraft; er werd voor 't eerst eene 3de klasse gevormd, uit 7 leerlingen bestaande, terwijl de 1ste, die er 29 telde, in twee afdelingen werd gesplitst. Tot een en ander was het bestuur in staat gesteld daar sedert Mei een nieuw gebouw daartoe aangekocht en voor zooveel noodig ingerigt, in gebruik was genomen en ook het personeel eenige uitbreiding had ondergaan. Hoewel aangaande de resultaten van het onderwijs, uithoofde van den korten tijd, sedert de oprigting verlopen, nog weinig kan worden gezegd, kan nu reeds worden geconstateerd, dat de vorderingen der leerlingen in het handteekenen, bijzonder in het ornamentteekenen toegepast op vrouwelijke handwerken, verrassend zijn.

Amsterdam. De uitbreiding van de localen der ambachtsschool, waartoe het vorig jaar was besloten, is tot stand gekomen; hierdoor is in eene groote behoefte voorzien, daar zoowel de werkplaatsen als de leer- en teekenzalen in ruimte gewonnen hebben.

Aangaande de industriesschool der maatschappij voor den werkenden stand en de industriesschool voor vrouwelijke jeugd kan alleen gemeld worden, dat beide wat het gehalte van het onderwijs betreft, in een bloeienden toestand verkeerden; maar dat beide tevens leden aan dezelfde kwaal: gebrek aan voldoende localiteit, hetwelk vooral belette aan laatstgemelde zoodanige uitbreiding te geven als overigens wenschelijk scheen. Meer en meer kwam het plan tot rijpheid om ten behoeve der industriesschool voor meisjes een eigen lokaal te stichten, indien men ten minste door bijdragen van particulieren, en door ondersteuning van gemeente, provincie en Rijk daartoe werd in staat gesteld.

Hoorn. De voorloopig met den naam van burger avondschool bestempelde inrigting (zie het vorig verslag blz. 35) wordt thans hier vermeld, daar verscheidene harer leerlingen tevens van de teekenlessen aan de stads-teekenschool gebruik maakten. Er waren evenwel plannen aanhangig om aan deze inrigting ook elementair teekenschoolonderwijs te

doen geven, ten einde de aansluiting der beide scholen, nog beter te maken.

Veendam. Onder den naam van school voor nijverheid en landbouw is door de vereeniging *Industriae Sacrum* eene nieuwe inrigting in 't leven geroepen, aan welke volgens het programma 5 avonden per week onderwijs wordt gegeven in wis- en natuurkundige wetenschappen, nederlandsche taal, teekenen, landbouwscheikunde, veeteelt en de gezondheidsleer der huisdieren. Uit het getal der leerlingen schijnt te mogen worden afgeleid, dat deze nieuwe instelling den bijval vond der ingezetenen. De commissie van toezigt uit in haar verslag den wensch, dat deze school bij het gemeentebestuur meer finantieelen steun moge vinden. Noch het programma der lessen, noch de keuze van sommige niet bevoegde leeraren schijnen intusschen voor 't oogenblik reden te geven tot de verwachting, dat deze school, zonder zeer ingrijpende wijzigingen, op inderdaad afdoende wijze in de gevoelde behoefte zal kunnen voorzien.

§ 3. HOOGERE BURGERSCHOLEN.

a. Getal en soort der scholen.

Het getal der hoogere burgerscholen is in 1877 met eene vermeerderd, namelijk met de door het Rijk gesubsidieerde hoogere burgerschool van driejarigen cursus te Apeldoorn, genaamd de Koninklijke hoogere burgerschool »Prins Hendrik der Nederlanden.» Deze staat evenwel niet

gelijk met de gewone in art. 15 der wet bedoelde scholen van driejarigen cursus; men wenschte hare drie klassen te doen beantwoorden aan de drie hoogste klassen eener school van vijfjarigen cursus.

De school te Almelo, in vorige verslagen als van driejarigen cursus vermeld, is, met het oog op haar programma, beter als eene van vierjarigen cursus te beschouwen, gelijk thans is geschied. De Rijks hoogere burgerschool te Assen is in het begin van 1877 tot een vijfjarigen cursus uitgebreid.

Het getal der scholen, bij het einde van 1877 aanwezig, bedroeg dientengevolge 53, namelijk:

18 Rijks- hoogere burgerscholen, waarvan 10 van vijfjarigen en 8 van driejarigen cursus;

32 gemeentelijke hoogere burgerscholen, van welke 22 van vijfjarigen, 4 van vierjarigen en 6 van driejarigen cursus. Van deze genieten 27 een Rijkssubsidie;

1 gemeentelijke handelsschool van driejarigen cursus;

1 gesubsidieerde bijzondere school van zesjarigen cursus;

1 niet-gesubsidieerde bijzondere school van driejarigen cursus.

In de volgende tabel is aangewezen, in welke gemeenten deze scholen gevestigd zijn, haar naam en aard, het jaar der opening, de duur van den cursus, alsmede het bedrag van het schoolgeld, zoo voor het volledig onderwijs als voor enkele lessen.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar der opening.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld	
					volledig onderwijs.	enkele lessen.
Noordbrabant	's Hertogenbosch	Rijks hoogere burgerschool.	1867	5	f 30	per jaar. f 7 of f 14 per vak.
	Tilburg.	Idem.	1866	5	30	> 7 > 14 > >
	Breda.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1867	5	50	> 3 per uur 's weeks.
	Helmond.	Rijks hoogere burgerschool.	1866	3	30	> 7 of f 14 per vak.
Gelderland.	Arnhem.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1866	5	60	> 6 tot f 60 's jaars.
	Nijmegen.	Idem.	1865	5	60	> 5 per uur 's weeks.
	Zutphen.	Idem.	1864	5	40	> 10 p. v., scheik. f 20
	Apeldoorn.	Idem.	1877	3	60	> 5 per uur 's weeks.
	Tiel.	Idem.	1870	5	50	> 5 tot f 12 per vak.
	Winterswijk.	Rijks hoogere burgerschool.	1870	3	30	> 7 of 14 > >
	Wageningen.	Rijks hoogere burgerschool, verbonden met de Rijkslandbouwschool.	1869	3	40	> 7 > 14 > >
	Zaltbommel.	Rijks hoogere burgerschool.	1867	3	30	> 7 > 14 > >
	Zuidholland.	's Gravenhage.	Niet-gesubs. gem. hoogere burgerschool.	1865	5	60
	Rotterdam.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1865	5	60 of f 50	> —
	id.	Niet-gesubs. gem. hoogere burgerschool.	1875	3	60 > 50	> —
	Leiden.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1864	5	60 > 45	> f 10 à f 45 per vak.
	Dordrecht.	Idem.	1865	5	54 > 72	> 10 of 15 > >
	Delft.	Idem.	1864	5	70	> 10 à 30 > >
	Schiedam.	Idem.	1869	5	60	> 6 à 15 > >
	Gouda.	Rijks hoogere burgerschool.	1865	3	30	> 7 à 14 > >
	Gorinchem.	Gesubs. gem. hoogere burgersch.	1871	5	60 of f 50	> 9 à 27 > >

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar der opening.	Duur van den cursus in jaren.	Bedrag van het schoolgeld	
					volledig onderwijs.	enkele lessen.
Noordholland	Amsterdam	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1865	5	f 60	per jaar. f 10 à f 25 per vak.
	id.	Niet-gesubs. gem. hogere burgersch.	1876	3	30 of f 24	> —
	Id.	Niet-gesubs. gem. handelsschool.	1869	3	180	> f 10 à f 25 per vak.
	Id.	Niet-gesubs. bijz. R.-K. hogere burgersch.	1873	3	100	> 15 à 25 > >
	Haarlem.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	60	> 10 à 25 > >
	Id.	Niet-gesubs. gem. hogere burgersch.	1874	3	40	> 10 à 25 > >
	Zaandam.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	4	60	> 20 per vak.
	Alkmaar.	Rijks hogere burgersch.	1867	5	30	> 7 of f 14 per vak.
	Hoorn.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1868	4	30 of f 40	> 5 tot 15 > >
	Enkhuizen.	Idem.	1870	3	20 tot 30	> 15 's jaars > >
Zeeland . . .	Middelburg.	Rijks hogere burgersch.	1865	5	40	> 7 of f 14 > >
	Zierikzee.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1869	5	40	> 10 tot 40 's jaars.
	Goes.	Idem.	1865	5	40 of f 50	> 5 à 12 per vak.
Utrecht . . .	Utrecht.	Rijks hogere burgersch.	1866	5	60	> 10 à 20 > >
	Amersfoort.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1871	5	40	> 4 à 10 > >
Friesland . .	Leeuwarden.	Rijks hogere burgersehoel.	1867	5	50	> 7,50 à f 15 > >
	Harlingen.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1865	4	40	> 10 per vak.
	Sneek.	Idem.	1864	5	30 of f 50	> 1 of f 1,60 p. u. 's w.
	Heerenveen.	Rijks hogere burgersch.	1870	3	30	> 7 > 14 per vak.
Overijssel . .	Zwolle.	Idem.	1867	5	50	> 7,50 à f 15 > >
	Deventer.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	50 of f 60	> 3 per uur 's weeks.
	Kampen.	Niet-gesubs. gem. hogere burgersch.	1868	5	30	> 10 per vak.
	Enschede.	Gesubs. gem. industrie- en handelsschool.	1863	6	70 of f 35	> 6 à f 35 per jaar.
	Almelo.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1874	4	25 à 50	> 3 à 5 > u. 's w.
Groningen . .	Groningen.	Rijks hogere burgersch.	1864	5	50	> 7,50 à f 15 p. vak.
	Veendam.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	5	20 tot f 50	> 20 tot 50 > >
	Sappemeer.	Rijks hogere burgersch.	1868	3	30	> 7 of 14 > >
	Warffum.	Idem.	1868	3	30	> 7 > 14 > >
Drenthe . . .	Assen.	Idem.	1868	5	30	> 7 > 14 > >
Limburg. . .	Maastricht.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1864	5	30	> 5 à f 10 p. u. 's w.
	Roermond.	Rijks hogere burgersch.	1864	5	30	> 5 à 10 > vak.
	Venlo.	Gesubs. gem. hogere burgersch.	1866	3	27 tot f 36	> 15 tot 36 > >

Hierbij zij nog het volgende opgemerkt.

Aan de scholen te Helmond, Goes en Venlo zijn voorbereidende afdelingen, die hier niet als afzonderlijke klassen zijn opgegeven. De voorbereidende afdeling te Roermond telde dit jaar geene leerlingen.

Het bedrag van het schoolgeld aan de bovengemelde scholen heeft bijna nergens verandering ondergaan. Te Hoorn is het een weinig verlaagd, te Venlo daarentegen

aanzienlijk verhoogd. Voor de verdere toelichting der cijfers zij overigens naar het vorig verslag verwezen.

b. Getal der leerlingen.

In de volgende tabel wordt voor elke der hiervóór vermelde scholen het getal opgegeven van de leerlingen, die in December 1877 hetzij van het volledig onderwijs, hetzij van enkele lessen gebruik maakten.

S C H O L E N .	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Al-gemeen totaal.
	1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
's Hertogenbosch	19	11	6	6	1	43	27	70
Tilburg	5	6	4	5	3	23	0	23
Breda	22	21	17	5	3	68	1	69
Helmond	18	8	1	—	—	27	2	29
Arnhem	29	16	12	12	8	77	11	88
Nijmegen	20	18	7	5	6	56	9	65
Zutphen	35	19	30	10	12	106	8	114
Apeldoorn	—	—	9	0	0	9	3	12
Tiel	10	15	10	7	3	45	2	47
Winterswijk	9	5	5	—	—	19	8	27
Wageningen	8	13	6	—	—	27	3	30
Zaltbommel	11	8	5	—	—	24	1	25
's Gravenhage	51	72	48	34	15	220	3	223
Rotterdam (5jarige cursus).	47	38	25	24	19	153	—	153
Idem (3jarige cursus).	35	39	14	—	—	88	—	88
Leiden	46	22	38	11	10	127	16	143
Dordrecht	48	38	30	16	5	137	5	142
Delft	33	25	17	6	11	92	1	93
Schiedam	15	14	10	3	7	49	9	58
Gouda	17	13	12	—	—	42	8	50
Gorinchem	17	8	9	1	2	37	7	44
Amsterdam (5jarige cursus)	86	67	60	24	19	256	3	259
Idem (3jarige cursus)	90	64	5	—	—	159	—	159
Idem (handelsschool).	—	—	36	28	18	82	»	82
Idem (Roomsch-kath. hogere burgersch.)	22	14	5	—	—	41	»	41
Haarlem (5jarige cursus)	45	29	18	9	9	110	7	117
Idem (3jarige cursus)	30	24	16	—	—	70	3	73
Zaandam	16	19	7	3	—	45	11	56
Alkmaar	21	17	11	6	2	57	17	74
Hoorn	15	9	3	»	—	27	1	28
Enkhuizen	8	7	4	—	—	19	»	19
Middelburg	21	16	12	9	7	65	18	83
Zierikzee	20	16	4	10	3	53	15	68
Goes	27	8	5	5	1	46	12	58
Utrecht	32	36	22	10	7	107	14	121
Amersfoort	21	15	16	4	4	60	4	64
Leeuwarden	47	27	13	17	6	110	21	131
Harlingen	14	7	8	»	—	29	3	32
Sneek	28	15	7	3	2	55	12	67
Heerenveen	15	4	7	—	—	26	11	37
Zwolle	22	9	10	3	2	46	19	65
Devanter	22	19	7	5	7	60	14	74
Transporteren	1097	831	691	281	192	2092	309	3301

S C H O L E N.	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs.						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Al-gemeen totaal.
	1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.	Totaal.		
Per transport	1097	831	691	281	192	2092	309	3301
Kampen	23	17	12	11	6	69	4	73
Enschede	15	13	6	10	7	51	3	54
Almelo	8	11	11	5	—	35	5	40
Groningen	30	37	26	11	7	111	27	138
Veendam	25	25	11	12	3	76	11	87
Sappemeer	17	16	5	—	—	38	13	51
Warffum	8	4	—	—	—	12	8	20
Assen	21	10	7	1	3	42	6	48
Maastricht	27	27	16	9	8	87	2	89
Roermond	14	9	10	9	4	46	7	53
Venlo	37	9	7	—	—	53	2	55
Totaal	1322	1009	702	349	230	3612	397	4009
Totaal December 1876	1310	903	685	376	251	3525	404	3929
Meer in 1877	12	106	17	—27	—21	87	—7	80

Het teeken (—) beduidt dat de aan het hoofd der kolom gemelde klasse voor de school krachtens hare organisatie niet bestaat; het teeken (*) dat zij tijdelijk geen leerlingen telt.

De drie klassen der school te Apeldoorn zijn, even als die der Amsterdamsche handelschool, geplaatst in de kolommen, bestemd voor de drie hoogste klassen der scholen van vijfjarigen cursus, omdat de eischen voor de toelating op die beide scholen nagenoeg dezelfde zijn als die voor de 3de klasse eener volledige hogere burgerschool.

De 6de klasse der Twentsche industrie- en handelschool, waarvoor geen afzonderlijke kolom is geopend, telde in den cursus 1877/78 slechts één leerling, welke onder die der 5de klasse begrepen is. De voorbereidende afdelingen of klassen te Helmond, Goes en Venlo telden respectievelijk 10, 9 en 24 leerlingen, in de tabel onder die der 1ste klasse begrepen.

Te Rotterdam waren de 4de en 5de klasse in twee afdelingen verdeeld; de afdeling A, overeenkomende met de 4de en 5de klasse der Rijks- hogere burgerscholen, telde 13 en 11 leerlingen; de afdeling B, omtrent welker aard in het vorig verslag uitvoerige mededeelingen zijn gedaan, 11 en 8 leerlingen.

De bijzondere handelsafdeelingen der scholen te Dordrecht en Groningen telden geen leerlingen voor volledig onderwijs.

Aan de Rijksschool te Leeuwarden telde de 3de klasse A, bestemd voor leerlingen, die voornemens zijn ook de 4de en 5de klasse te bezoeken, 10 leerlingen; in de 3de klasse B daarentegen werd het onderwijs gevolgd door 3 leerlingen, die het in die klasse gegeven onderwijs als eind-onderwijs wenschten beschouwd te zien.

Uit hoofde van het groot getal der leerlingen waren aan de volgende scholen eene of meer klassen in parallel-afdeelingen gesplitst.

Zulphen, de 1ste, 2de en 3de klasse elke in twee afdelingen.

's Gravenhage, de 1ste, 2de en 3de klasse elke in drie, de 4de in twee afdelingen (hierbij is evenwel op te merken dat voor natuurkunde, scheikunde en lijntekenen de 3de klasse slechts in tweeën was gesplitst).

Rotterdam, vijfjarige cursus, de 1ste, 2de en 3de klasse elke in twee afdelingen.

Rotterdam, driejarige cursus, de 1ste en 2de klasse elke in twee afdelingen.

Leiden, de 1ste en 3de klasse elke in twee afdelingen.

Dordrecht, de 1ste, 2de en 3de klasse in twee afdelingen.

Amsterdam, vijfjarige cursus, de 1ste en 2de klasse elke in drie, de 3de klasse in twee afdelingen.

Amsterdam, driejarige cursus, de 1ste en 2de klasse elke in drie afdelingen.

Amsterdam, handelschool, de 1ste en 2de klasse elke in twee afdelingen.

Haarlem, vijfjarige cursus, de 1ste klasse in twee afdelingen.

Middelburg, de 1ste in twee, de 3de voor sommige lessen in twee afdelingen.

Utrecht, de 1ste en 2de klasse elke in twee afdelingen.

Leeuwarden, de 1ste en 2de elke in twee afdelingen.

Deventer, de 1ste in twee afdelingen.

Groningen, de 1ste, 2de en 3de elke in twee afdelingen.

Er waren dus in 't geheel 35 klassen van 15 scholen, waarvan 11 gemeentelijke en 4 Rijksscholen, in 77 parallelklassen gesplitst. Neemt men in aanmerking, dat in 1875 de splitsing was toegepast op 27 klassen van 13 verschillende scholen in 59 afdelingen, in 1876 op 32 klassen van 14 scholen in 70 afdelingen, dan valt in dit opzicht weêr vooruitgang op te merken.

Onder de in de tabel vermelde leerlingen zijn niet begrepen de vrouwelijke leerlingen, die aan enkele scholen worden toegelaten. De scholen, waar dit in 1877 het geval was, waren dezelfde als de in het vorig verslag vermelde, zooals blijkt uit het volgende overzicht.

SCHOLEN.	Getal der vrouwelijke leerlingen voor		
	volledig onderwijs.	enkele lessen.	Totaal.
Wageningen	2	>	2
Zaltbommel	4	>	4
Zaandam	6	>	6
Middelburg	>	6	6
Sneek	4	7	11
Heerenveen	3	2	5
Zwolle	2	>	2
Almelo	21	1	22
Veendam	8	>	8
Transporteren	50	16	66

SCHOLEN.	Getal der vrouwelijke leerlingen voor		
	volledig onderwijs.	enkele lessen.	Totaal.
Per transport	50	16	66
Sappemeer	6	1	7
Warffum	7	1	8
Assen	5	>	5
Roermond	1	>	1
Totaal	69	18	87

Als men in aanmerking neemt, dat deze cijfers in 1876 50, 11 en 61 bedroegen, dan valt weder eene niet onaanzienlijke vermeerdering in het oog; wel een bewijs, dat op bovengemelde plaatsen de behoefte aan beter onderwijs voor meisjes gevoeld wordt en dat men, bij gebrek aan bijzonder voor de behoeften van vrouwelijke leerlingen ingerichte middelbare scholen, althans van de jongensscholen tracht gebruik te maken ter voorziening in eene behoefte, waarvoor die scholen eigenlijk niet zijn ingerigt. Van de 69 leerlingen voor volledig onderwijs volgden 35 de lessen der 1ste klasse, 20 die der 2de, 10 die der 3de en 4 (te Almelo) die der 4de klasse.

De volgende tabel bevat een vergelijkend overzicht van de mannelijke bevolking der hoogere burgerscholen in December 1876 en 1877, zoo voor het volledig onderwijs, als voor enkele lessen, alsmede voor het totaal.

SCHOLEN.	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	1876.		1877.		1876.		1877.		1876.		1877.	
	In Decemb.	In Decemb.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Decemb.	In Decemb.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Decemb.	In Decemb.	In 1877 meer.	In 1877 minder.
's Hertogenbosch	44	43	>	1	22	27	5	>	66	70	4	>
Tilburg	31	23	>	8	4	0	>	4	35	23	>	12
Breda	85	68	>	17	3	1	>	2	88	69	>	19
Helmond	18	27	9	>	5	2	>	3	23	29	6	>
Arnhem	88	77	>	11	14	11	>	3	102	88	>	14
Nijmegen	60	56	>	4	3	9	6	>	63	65	2	>
Zutphen	107	106	>	1	7	8	1	>	114	114	>	>
Apeldoorn	—	9	9	>	—	3	3	>	—	12	12	>
Tiel	37	45	8	>	2	2	>	>	39	47	8	>
Winterswijk	14	19	5	>	1	8	7	>	15	27	12	>
Wageningen	31	27	>	4	1	3	2	>	32	30	>	2
Zaltbommel	26	24	>	2	3	1	>	2	29	25	>	4
's Gravenhage	216	220	4	>	10	3	>	7	226	223	>	3
Rotterdam (5jarige cursus)	155	153	>	2	—	—	—	—	155	153	>	2
id. (3jarige id.)	69	88	19	>	—	—	—	—	69	88	19	>
Transporteren	981	985	54	50	75	78	24	21	1056	1063	63	56

S C H O L E N .	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	In Decemb. 1876.	In Decemb. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Decemb. 1876.	In Decemb. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Decemb. 1876.	In Decemb. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.
Per transport	981	985	54	50	75	78	24	21	1056	1063	63	56
Leiden	136	127	»	9	19	16	»	3	155	143	»	12
Dordrecht	139	137	»	2	5	5	»	»	144	142	»	2
Delft	82	92	10	»	2	1	»	1	84	93	9	»
Schiedam	50	49	»	1	16	9	»	7	66	58	»	8
Gouda	37	42	5	»	10	8	»	2	47	50	3	»
Gorinchem	42	37	»	5	5	7	2	»	47	44	»	3
Amsterdam (5jarige cursus)	210	256	16	»	6	3	»	3	246	259	13	»
id. (3jarige id.)	87	159	72	»	—	—	—	—	87	159	72	»
id. (handelschool).	76	82	6	»	2	»	»	2	78	82	4	»
id. (R.-K. hogere burgerschool).	45	41	»	4	3	»	»	3	48	41	»	7
Haarlem (5jarige cursus)	118	110	»	8	8	7	»	1	126	117	»	9
id. (3jarige id.)	70	70	»	»	2	3	1	»	72	73	1	»
Zaandam	52	45	»	7	10	11	1	»	62	56	»	6
Alkmaar	58	57	»	1	15	17	2	»	73	74	1	»
Hoorn	23	27	4	»	3	1	»	2	26	28	2	»
Enkhuizen	10	19	9	»	2	»	»	2	12	19	7	»
Middelburg	69	65	»	4	22	18	»	4	91	83	»	8
Zierikzee	48	53	5	»	20	15	»	5	68	68	»	»
Goos.	53	46	»	7	7	12	5	»	60	58	»	2
Utrecht	108	107	»	1	18	14	»	4	126	121	»	5
Amersfoort	57	60	3	»	1	4	3	»	58	64	6	»
Leeuwarden	100	110	10	»	15	21	6	»	115	131	16	»
Harlingen	28	29	1	»	4	3	»	1	32	32	»	»
Sneek	43	55	12	»	11	12	1	»	54	67	13	»
Heerenveen	19	26	7	»	12	11	»	1	31	37	6	»
Zwolle	60	46	»	14	12	19	7	»	72	65	»	7
Deventer	71	60	»	11	12	14	2	»	83	74	»	9
Kampen	65	69	4	»	6	4	»	2	71	73	2	»
Enschede	49	51	2	»	3	3	»	»	52	54	2	»
Almelo	36	35	»	1	10	5	»	5	46	40	»	6
Groningen	124	111	»	13	25	27	2	»	149	138	»	11
Veendam	66	76	10	»	12	11	»	1	78	87	9	»
Sappemeer	36	38	2	»	13	13	»	»	49	51	2	»
Warffum	9	12	3	»	6	8	2	»	15	20	5	»
Assen	38	42	4	»	»	6	6	»	38	48	10	»
Maastricht	89	87	»	2	»	2	2	»	89	89	»	»
Roermond	52	46	»	6	11	7	»	4	63	53	»	10
Venlo	59	53	»	6	1	2	1	»	60	55	»	5
Totaal	3525	3612	239	152	404	397	67	74	3929	4009	246	166

Het geheel getal leerlingen is toegenomen met 80; 87 meer voor het volledig onderwijs en 7 minder voor enkele lessen. Laat men de nieuw geopende school te Apeldoorn met hare 12 leerlingen, waarvan 9 voor volledig onderwijs, achterwege, dan blijkt voor de in 1876 bestaande scholen van vermeerdering met 78 voor het volledig onderwijs, van vermindering met 10 voor enkele lessen, dus in 't geheel van vermeerdering met 68 leerlingen.

De verhouding tusschen de cijfers der leerlingen voor volledig onderwijs en van die voor enkele lessen is weder

iets gunstiger voor eerstgenoemden geworden; van de 100 namelijk kwamen er 90,1 voor volledig onderwijs, 9,9 voor enkele lessen; in de jaren 1875 en 1876 waren deze cijfers 89,4 en 10,6, 89,7 en 10,3.

De verdeeling van de leerlingen voor het volledig onderwijs over de verschillende klassen was in 1877 minder gunstig voor de hoogere klassen dan in de voorgaande jaren, zooals kan blijken uit het volgend overzicht waarin voor de jaren 1873 tot 1877 die verhouding percentsgewijze is berekend.

OP 100 LEERLINGEN DER HOOGERE BURGERSCHOLEN WAREN IN DE

SCHOOLJAAR.	OP 100 LEERLINGEN DER HOOGERE BURGERSCHOLEN WAREN IN DE							Totaal.
	1 ^{ste} klasse.	2 ^{de} klasse.	3 ^{de} klasse.	4 ^{de} klasse.	5 ^{de} klasse.	alle vijf klassen.	voor enkele lessen.	
1873/74	29,8	22,9	17,8	10,8	6,4	87,7	12,3	100
1874/75	31,4	23,2	16,3	10,5	6,7	88,1	11,9	100
1875/76	32,3	23,4	17,6	9,7	6,4	89,4	10,6	100
1876/77	33,2	23,0	17,5	9,6	6,4	89,7	10,3	100
1877/78	33,0	25,1	17,5	8,7	5,8	90,1	9,9	100

Hier is dus vermeerdering in de 2de klasse, vermindering in de 1ste en in de beide hoogste klassen waar te nemen. Daarbij mag evenwel niet uit het oog worden verloren, dat juist de vrij sterk toenemende bevolking van enkele hoogere burgerscholen van driejarigen cursus als eene hoofdoorzaak van deze verandering is te beschouwen. Nogtans telden, in weerwil van het klimmen van het totaal-cijfer, de 4de en 5de klasse minder leerlingen dan in het vorig jaar. Neemt men alleen de leerlingen voor volledig onderwijs in de 33 scholen voor vijfjarigen cursus, dan vindt men daarvoor 944 leerlingen in de 1ste klasse, 735 in de 2de, 536 in de 3de, 313 in de 4de en 212 in de 5de klasse, te zamen 2740, of op 100 leerlingen 34 in de 1ste, 27 in de 2de, 20 in de 3de, 11 in de 4de en 8 in de 5de klasse. Rekent men er voor deze scholen nog bij hen, die enkele lessen volgden, dan worden de totalen 975, 774, 643, 385 en 282, te zamen 3059, zoodat er van de 100 leerlingen 32 in de 1ste klasse, 25 in de 2de, 21 in de 3de, 13 in de 4de en 9 in de 5de klasse waren. In den vorigen cursus waren deze cijfers voor deze scholen 29, 24, 22, 15 en 10, zoodat op vooruitgang voor de lagere, achteruitgang voor de hoogere klassen valt te wijzen.

Voor een groot gedeelte, zoo niet geheel, is de vermindering in de 4de en 5de klasse toe te schrijven aan de wijziging in de toelating tot de Koninklijke Militaire Akademie. Terwijl vroeger alleen jongelieden, die den geheelen vijfjarigen cursus hadden ten einde gebracht, tot die Akademie konden worden toegelaten, schrijft de wet van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 141) voor het studiejaar der Akademie aansluiting aan de 3de klasse der hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus voor. Ten gevolge van de in 1877 voor het eerst in dien geest gehouden admittie-examens zijn 38 leerlingen van de 3de klasse en 40 van de 4de klasse tot de Akademie toegelaten. Neemt men in aanmerking dat wanneer niet zoodanige wijziging in het stelsel der Militaire Akademie had plaats gehad, waarschijnlijk de groote meerderheid van bovengemelde 38 leerlingen der 3de klasse tot de 4de, de meesten van de 40 uit de 4de klasse tot de 5de klasse der hoogere burgerschool zouden zijn overgegaan, dan is het verschil van 27 en 21 ten nadeele van het jaar 1877 volledig verklaard.

Beschouwt men meer elke school in het bijzonder, dan is op vooruitgang in verhouding tot het geheel getal, vooral waar te nemen voor die te Helmond, Tiel, Winterswijk, Rotterdam (3jarige cursus), Delft, Amsterdam (3jarige cursus), Amsterdam (3jarige cursus), Enkhuizen, Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Veendam en Assen, op achteruitgang te Tilburg, Breda, Arnhem, Leiden,

Schiedam, Amsterdam (R.-K. hoogere burgerschool), Haarlem (5jarige cursus), Middelburg, Deventer, Groningen en Roermond. Bij de overige was de verandering te gering om in 't bijzonder vermeld te worden. In 't geheel vond vooruitgang plaats aan 25 scholen, achteruitgang aan 23, stilstand aan 4 scholen.

Van de 397 leerlingen, die aan de scholen enkele lessen volgden, nam het volgende getal deel aan het onderwijs in de verschillende vakken:

Wiskunde	186
Werktuigkunde	20
Natuurkunde	130
Scheikunde	115
Plant- en dierkunde	76
Delfstof- en aardkunde	37
Kosmographie	15
Staatsinrigting	30
Staatshuishoudkunde	28
Geschiedenis	101
Aardrijkskunde	100
Nederlandsch	174
Fransch	205
Hoogduitsch	201
Engelsch	186
Handelwetenschappen	15
Boekhouden alleen	39
Schrijven	11
Handteekenen	122
Lijnteekenen	79

Van deze 397 leerlingen woonden 42 lessen bij in de 1ste, 59 in de 2de, 153 in de 3de, 84 in de 4de en 71 in de 5de klasse. Dat het getal dezer cijfers hooger is dan bovengemeld cijfer, is alleen daaraan toe te schrijven, dat te Leeuwarden verscheidene jongelieden lessen in verschillende klassen bijwoonden.

Van de 18 vrouwelijke leerlingen, die enkele lessen volgden, namen 3 deel aan de lessen in wiskunde, 3 in natuurkunde, 4 in scheikunde, 4 in plant- en dierkunde, 1 in staathuishoudkunde, 8 in geschiedenis, 8 in aardrijkskunde, 14 in nederlandsch, 13 in fransch, 13 in hoogduitsch, 12 in engelsch, 1 in boekhouden, 1 in schrijven, 12 in handteekenen en 1 in lijntekenen; van deze volgden 8 lessen in de 1ste, 3 in de 2de, 4 in de 3de en 3 in de 4de klasse.

De toestand van het onderwijs in gymnastiek is aangewezen in de volgende tabel, waarin zijn vermeld het getal der leerlingen, die aan de gymnastische oefeningen deelnamen, en tevens, ter vergelijking, het getal leerlingen voor volledig onderwijs, terwijl de beide laatste kolommen eenige bijzonderheden over de regeling van het onderwijs bevatten.

S C H O L E N.	GETAL LEERLINGEN		Al of niet exerceer- oefeningen?	Aantal uren of halve uren, wekelijks voor gymnastiek bestemd.
	voor gym- nastiek.	voor volledig onderwijs.		
's Hertogenbosch	44	43	ja,	de 1ste en 2de afd. 2 en de 3de en 4de afd. 1 uur.
Tilburg	23	23	ja,	1 geheel en 4 halve uren.
Helmond	23	27	ja,	de 1ste afd. 2 heele, de 2de en 3de afd. 2 halve uren.
Arnhem	69	77	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Nijmegen	52	56	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Zutphen	72	106	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Apeldoorn	8	9	neen,	6 halve uren p. w. tusschen de lessen.
Tiel	45	45	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Winterswijk	21	19	ja,	elke afd. 6 halve uren.
Wageningen	27	27	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Zaltbommel	25	24	ja,	elke afd. 2½ uur.
's Gravenhage	160	220	neen,	2 of 1½ uur per week.
Rotterdam, 5-jarige cursus .	152	153	neen,	1 uur per week.
Id. 3-jarige cursus .	88	88	neen,	2 uur per week.
Leiden	72	127	neen,	2 uur per week.
Dordrecht	137	137	ja,	2 uur per week.
Delft	43	92	ja,	2 uur per week.
Schiedam	49	49	ja,	2 uur per week.
Gouda	30	42	ja,	3 uur per week.
Gorinchem	42	37	neen,	4 halve uren per week tusschen de lessen.
Amsterdam, 5-jarige cursus .	207	256	neen,	2 uur per week.
Id., 3-jarige cursus .	159	159	neen,	2 uur per week tusschen de lessen.
Id., handelschool .	66	82	neen,	2 uur per week.
Id., R. K. hogere burgerschool	41	41	neen,	1 uur per week.
Haarlem, 5-jarige cursus . .	101	110	neen,	4 à 2 halve uren per week tusschen de lessen.
Id., 3-jarige cursus . .	71	70	neen,	3 à 2 halve uren per week.
Zaandam	46	45	ja,	2 uur per week.
Alkmaar	54	57	ja,	4 halve uren per week tusschen de lessen.
Hoorn	24	27	neen,	2 uur per week.
Enkhuizen	18	19	neen,	2 uur per week.
Middelburg	55	65	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Zierikzee	52	53	ja,	elke afd. 2 heele uren.
Goes	50	46	neen,	de 2 eerste afd. 3 en de andere 2 heele uren.
Utrecht	100	107	ja,	2 uur per week.
Transporteren	2226	2538		

S C H O L E N .	GETAL LEERLINGEN		Al of niet exerceer- oefeningen?	Aantal uren of halve uren wekelijks voor gymnastiek bestemd.
	voor gym- nastiek.	voor volledig onderwijs.		
Per transport	2226	2538		
Amersfoort	61	60	ja,	de 3 laagste afd. 2 heele, de 4de afd. 4 halve, de 5de 2 halve uren.
Leeuwarden.	120	110	ja,	5 halve uren per week tusschen de lessen.
Harlingen	21	29	neen,	2 uur per week.
Sneek	55	55	neen,	2 uur per week.
Heerenveen	29	26	ja,	5 halve uren per week tusschen de lessen.
Zwolle	40	46	ja,	elke afd. 3 heele uren.
Deventer	50	60	neen,	de 3 laagste afd. 2 heele, de 2 hoogste 2 halve uren
Kampen	62	69	neen,	elke afd. 2 heele uren.
Enschede.	41	51	neen,	elke afd. 2 heele uren.
Almelo	38	35	neen,	elke afd. 2½ uur.
Groningen	93	111	ja,	4 à 2 halve uren tusschen de lessen.
Veendam.	76	76	neen,	2 uur per week.
Sappemeer	38	38	ja,	4 halve uren per week tusschen de lessen.
Warffum.	18	12	ja,	3 à 2 uur per week tusschen de lessen.
Assen	42	42	ja,	4 halve uren per week tusschen de lessen.
Maastricht	45	87	neen,	elke afd. 2 heele uren.
Roermond	36	46	ja,	afd. 1 en 2 3 heele uren, afd. 3 2 heele uren
Venlo.	42	53	neen,	elke afd. 3 halve uren.
Totaal	3133	3544		

De reden, waarom Breda op deze tabel niet genoemd wordt, is in het vorig verslag vermeld. Eene vergelijking met het vorig jaar wijst op vooruitgang, daar niet alleen het totaalcijfer van hen, die aan de gymnastische oefeningen deelnamen, met 165 is toegenomen, maar ook het verhoudingscijfer tot het getal der leerlingen voor volledig onderwijs van 86,3 tot 88,4 ten honderd is geklommen. Van de vrouwelijke leerlingen ontvingen 37 afzonderlijk onderwijs in gymnastiek aan de scholen te Almelo, Veendam, Sappemeer en Warffum.

Het volledig onderwijs werd gedurende den cursus 1877/78 kosteloos bijgewoond door 4 leerlingen te Zutphen, 2 te 's Gravenhage, 10 aan de school van vijfjarigen cursussen 5 aan die van 3jarigen cursus te Amsterdam, 1 te Zaandam, 2 te Harlingen, 2 te Sneek, 5 te Deventer, 10 te Enschedé, 6 te Veendam en 12 te Maastricht, in 't geheel dus door 59 leerlingen.

De laatste opgaven betreffende den leeftijd van de leerlingen der hoogere burgerscholen zijn verstrekt in het Regeringsverslag over 1872/73 en wijzen den toestand aan bij het begin van dat schooljaar. In de tabel, op blz. 29 van dat verslag voorkomende, is wel voor elken leeftijd het getal leerlingen in elke klasse aangewezen, maar uit die

cijfers is geen gemiddelde leeftijd berekend. Volbrengt men die berekening, dan vindt men voor den gemiddelden leeftijd der leerlingen voor volledig onderwijs en voor enkele lessen, eerstgemelde voor elke klasse in 't bijzonder, de volgende cijfers voor het begin van het schooljaar 1872/73:

1ste klasse.	13	jaren en 10 maanden;
2de »	15	» » 2 »
3de »	15	» » 11 »
4de »	17	» » 0 »
5de »	17	» » 8 »
enkele lessen,	16	» » 10 »

Uit de opgaven, welke betrekking hebben op den toestand bij den aanvang van het schooljaar 1877/78 is de volgende tabel opgemaakt.

K L A S S E N.	GETAL DER LEERLINGEN WIER LEEFTIJD IS								Totaal.
	beneden 12 jaar.	12-13 jaar.	13-14 jaar.	14-15 jaar.	15-16 jaar.	16-17 jaar.	17-18 jaar.	boven 18 jaar.	
<i>Volledig onderwijs.</i>									
1ste klasse	68	315	436	321	140	29	9	4	1322
2de klasse	3	40	189	323	257	143	43	11	1009
3de klasse	>	2	28	150	203	201	99	19	702
4de klasse	>	>	2	17	70	110	85	65	349
5de klasse	>	>	>	>	12	52	66	100	230
Totaal	71	357	655	811	682	535	302	199	3612
(Enkele lessen)	2	1	14	21	69	84	79	127	397
Algemeen totaal	73	358	669	832	751	619	381	326	4009

Berekent men ook hieruit den gemiddelden leeftijd, dan vindt men voor September 1877:

1ste klasse	13 jaren en 9 maanden;
2de >	14 > > 11 >
3de >	15 > > 10 >
4de >	16 > > 10 >
5de >	17 > > 7 >
enkele lesser.	16 > > 11 >

Hieruit volgt, dat er in den leeftijd weinig verandering is gekomen, maar dat in elk geval die verandering wijst op vermindering in gemiddelden leeftijd. Het aanzien-

lijkt was het verschil in de 2de klasse, waar het 3 maanden, en in de 4de klasse, waar het 2 maanden bedroeg. Men neme hierbij nog in aanmerking, dat men voor zooveel de 1ste klasse betreft, hier niet met den gemiddelden leeftijd van *toelating* te doen heeft, daar er onder de leerlingen dier klasse zeer velen zijn, die de lessen voor de tweede maal volgen. Voor de hoogere klasse geldt hetzelfde.

c. *Examens.*

Even als in het vorig verslag vindt men den uitslag der toelatings-, overgangs- en eindexamens der hoogere burgerscholen vereenigd in de hier volgende tabel.

S C H O L E N.	Toelatingsexamen voor den cursus 1877-1878							Overgangs-examens tot den cursus 1877-1878.			Eindexamens van den cursus 1876-1877.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hoogere klasse.				Geëxamin.	Bevorderd.	Niet bevord.	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.
	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamin.	Toegelaten tot die klasse.	Toegelaten tot hogere kl.	Geheld afgew.						
's Hertogenbosch	20	12	8	6	1	4	1	33	26	7	6	6	0
Tilburg	4	4	0	0	0	0	0	23	15	8	2	2	0
Breda	20	18	2	3	2	1	0	62	47	15	7	7	0
Helmond	9	9	0	3	3	0	0	14	8	6	—	—	—
Arnhem	30	26	4	8	4	3	1	74	56	18	8	7	1
Nijmegen	16	16	0	4	0	4	0	50	39	11	3	0	3
Zutphen	31	28	3	6	4	2	0	83	69	14	12	10	2
Apeldoorn	11	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tiel	9	7	2	7	5	2	0	31	29	2	5	4	1
Winterswijk	10	9	1	0	0	0	0	11	8	3	—	—	—
Wageningen	6	3	3	2	1	1	0	20	14	6	—	—	—
Zaltbommel	9	7	2	0	0	0	0	24	15	9	—	—	—
s Gravenhage	59	46	13	42	25	10	7	167	143	24	20	18	2
Rotterdam, 5jarige cursus	47	39	8	2	>	2	>	138	97	41	6	3	3
Id., 3jarige cursus	42	31	11	>	>	>	>	63	48	15	—	—	—
Leiden	43	36	7	8	3	4	1	97	71	26	13	13	>
Dordrecht	40	39	1	3	2	1	>	111	77	34	13	13	>
Delft	31	27	4	13	5	8	>	64	50	14	15	10	5
Transporteren	437	366	71	107	55	42	10	1065	812	253	110	93	17

S C H O L E N.	Toelatingsexamens voor den cursus 1877-1878							Overgangsexamens tot den cursus 1877-1878.			Eindexamens van den cursus 1876-1877.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hoogere klasse.				Geëxamin.	Bevord.	Niet bevord.	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.
	Geëxamin.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamin.	Toegelaten tot die klasse.	Toegelaten tot lagere kl.	Geheel afgew.						
Per transport	437	366	71	107	55	42	10	1065	812	253	110	93	17
Schiedam	16	14	2	4	4	>	>	44	28	16	>	>	>
Gouda	19	17	2	>	>	>	>	29	22	7	—	—	—
Gorinchem	22	19	3	2	2	>	>	30	22	8	3	3	>
Amsterdam, 5jarige cursus	94	68	26	24	15	9	>	199	142	57	14	12	2
Id., 3jarige cursus	127	75	52	11	11	>	>	83	55	28	—	—	—
Id., handelsschool	38	26	12	2	2	>	>	57	40	17	—	—	—
Id., R. kath. hog. burgersch.	12	11	1	>	>	>	>	24	17	7	—	—	—
Haarlem, 5jarige cursus	34	31	3	6	2	4	>	97	69	28	8	3	5
Id., 3jarige cursus	26	23	3	>	>	>	>	52	37	15	—	—	—
Zaandam	14	11	3	7	1	3	3	41	24	17	1	>	1
Alkmaar	20	13	7	2	1	1	>	58	36	22	6	6	>
Hoorn	14	14	>	1	1	>	>	10	8	2	—	—	—
Enkhuizen	8	8	>	2	2	>	>	11	9	2	—	—	—
Middelburg	20	18	2	5	4	0	1	57	45	12	5	5	0
Zierikzee	13	13	0	0	0	0	0	42	30	12	2	2	0
Goes	7	5	2	5	1	4	0	45	33	12	4	4	0
Utrecht	36	27	9	6	2	4	0	92	70	22	7	7	0
Amersfoort	21	18	3	4	1	3	0	48	33	15	5	5	0
Leeuwarden	44	33	11	7	1	6	>	85	56	29	8	7	1
Harlingen	11	8	3	1	1	>	>	27	21	6	—	—	—
Sneek	22	20	2	2	1	1	>	38	25	13	2	2	>
Heerenveen	14	13	1	>	>	>	>	14	11	3	—	—	—
Zwolle	21	21	0	0	0	0	0	48	43	5	8	6	2
Deventer	17	14	3	5	2	3	0	58	37	21	5	5	0
Kampen	20	18	2	1	1	0	0	63	52	11	2	2	0
Enschede	16	13	3	1	0	1	0	42	37	5	—	—	—
Almelo	12	6	6	2	0	2	0	33	26	7	—	—	—
Groningen	37	24	13	2	>	2	>	104	85	19	11	11	>
Veendam	28	20	8	>	>	>	>	61	45	16	2	2	>
Sappemeer	17	15	2	>	>	>	>	26	22	4	—	—	—
Warffum	6	6	>	>	>	>	>	8	4	4	—	—	—
Assen	18	14	4	>	>	>	>	34	19	15	—	—	—
Maastricht	27	22	5	2	1	1	0	59	54	5	3	2	1
Roermond	7	7	0	1	1	0	0	42	35	7	5	5	0
Venlo	14	13	1	2	1	1	0	45	32	13	—	—	—
Totaal	1309	1044	265	214	113	87	14	2871	2136	735	211	182	29
Candidaten niet van een hoogere burgerschool											6	3	3
Totaal											217	185	32

Het geheel getal geëxamineerden voor de toelating tot de scholen verschilde weinig van het cijfer van het vorig jaar, toen 1324 voor de laagste en 239 voor eene hoogere klasse werden geëxamineerd, terwijl dit thans met 1309 en 214, dus in 't geheel 39 minder, het geval was. Het getal toegelatenen tot de laagste klasse van elke school bedroeg in 't geheel 1044 of 79,8 ten honderd, tegen 1021 of 76,4 ten honderd in het vorige jaar; hier was dus vooruitgang te bemerken. Van de 214, die zich voor eene hoogere klasse aanmeldden, werden 113 toegelaten, dat is nagenoeg 53 ten honderd, juist hetzelfde cijfer als het vorig jaar.

Het toelatings-examen tot het volledig onderwijs in de laagste klasse werd bovendien nog afgelegd door 38 vrouwelijke leerlingen, van welke 31 slaagden en 7 werden afgewezen. Een meisje, dat te Zaandam aanstonds plaatsing in eene hoogere klasse verlangde, kon slechts tot eene lagere worden toegelaten.

Aan de overgangs-examens werd deel genomen door 2871 mannelijke leerlingen, van welke 2136 tot eene hoogere klasse werden bevorderd, doch 735 in dezelfde klasse moesten blijven zitten. Het getal bevorderden bedroeg dus 74,4 ten honderd, tegen 73,7 in het vorig jaar; men kan dus den uitslag nagenoeg denzelfden noemen. Overgangs-examens werden bovendien afgelegd door 48 vrouwelijke leerlingen, van welke 37 slaagden en 11 werden afgewezen.

Het eindexamen werd in 1877 afgelegd door 211 leerlingen van hoogere burgerscholen, van welke 182 slaagden, doch 29 werden afgewezen; het getal der toegelatenen was dus 86, dat der afgewezenen 14 ten honderd; de beide voorgaande jaren waren die cijfers 88 en 82, 12 en 18 geweest. Bovendien werd nog aan het eindexamen deel genomen door zes candidaten van andere inrigtingen van onderwijs, van welke 3 werden toegelaten en 3 afgewezen.

Omtrent de toekomstige betrekking van de 182 jongelieden, die in 1877 het eindexamen met gunstigen uitslag aflegden, kan worden medegedeeld, dat 67 tot eene polytechnische school, hetzij te Delft, hetzij in het buitenland zijn overgegaan; 18 gingen over tot het hooger onderwijs, hetzij aan eene universiteit, hetzij aan een gymnasium, 25 zetten hunne studien voort aan de Delftsche inrigting tot opleiding van Indische ambtenaren, 28 werden geplaatst op de militaire akademie, 10 kregen plaatsing bij de administratie, 12 op een handelskantoor, 1 in een nijverheidsonderneming, 1 begon zijne studien voor militair arts, 2 voor apotheker, 6 voor landmeter, 3 voor leeraar bij het middelbaar onderwijs, 1 voor lager onderwijzer, 1 werd geplaatst als leerling-consul, 1 als telegraphist, 2 zijn nog op de school gebleven, van 4 is de bestemming of onbekend of nog onbepaald. Van de 29 leerlingen die bij het eindexamen niet slaagden, gingen 4 over tot hooger onderwijs, 1 naar de Indische inrigting te Delft, 1 werd geplaatst op de militaire akademie, 1 op een administratiekantoor, 4 op een handelskantoor, 1 bij den Rijkstelegraaf, 1 studeerde voor leeraar bij het middelbaar onderwijs, 1 werd militair en 9 bleven op de school met het voornemen om het volgend jaar op nieuw examen af te leggen. Van de 6 anderen, die de school verlieten, is niets met zekerheid mede te deelen.

Aan de Amsterdamsche handelsschool werd het eindexamen afgelegd door 13 leerlingen der hoogste klasse, van welke 10 het getuigschrift verkregen en 3 werden afgewezen.

Een overzicht van de verslagen der in 1877 gehouden eindexamens van de hoogere burgerscholen is als bijlage F aan dit verslag toegevoegd.

d. Onderwijzend personeel.

Gedurende het jaar 1877 hadden aan de hoogere burgerscholen de volgende wijzigingen plaats in het personeel der leeraren en hunne jaarwedden.

's Hertogenbosch. De leeraar J. M. SISTERMANS, die tegen het einde van 1876 door eene ernstige ziekte was aangetast, bezweek daaraan op 30 Mei 1877. Zijne lessen,

in geschiedenis en aardrijkskunde, werden aanvankelijk over de andere leeraren verdeeld. Later werd ook de hulp verkregen van dr. E. ECKEMA, directeur der Rijk's hoogere burgerschool te Zaltbommel, die wekelijks een dag onderwijs in geschiedenis gaf aan de 3de, 4de en 5te klasse, terwijl de leeraren SERVAIS de vaderlandsche, HEYNEN de algemeene geschiedenis in de twee lagere klassen, en de leeraren VAN RAVENHORST, RINGELING, dr. LAMERS en SCHAEFER de aardrijkskunde, respectievelijk in de 1ste, 2de, 3de, 4de en 5de klasse op zich namen. Vervolgens werd in de plaats van den heer SISTERMANS, op f 1800 jaarwedde, tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde benoemd Dr. L. BOOSTEN, dusver leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Maastricht; deze aanvaardde zijne betrekking met 1 October daaraanvolgende.

De leeraar J. H. A. VAN RAVENHORST werd belast met de lessen over nederlandse taal- en letterkunde in de beide hoogste studie jaren, vroeger gegeven door den leeraar W. J. WENDEL, vóór deze tot directeur der kweekschool voor onderwijzers te Middelburg was benoemd. In verband met deze vermeerdering van werkzaamheden werd de jaarwedde van den heer VAN RAVENHORST van f 1800 tot f 2100 verhoogd.

De leeraar voor hoogduitsch W. J. PH. VAN OPPENRAAY, tot hiertoe tijdelijk aan de inrigting verbonden, werd definitief aangesteld op eene jaarwedde van f 1800.

De bezoldiging der leeraren E. DE JONG in de gymnastiek en T. A. W. SCHAEFER in de natuurlijke geschiedenis, werd verhoogd respectievelijk van f 1200 tot f 1400 en van f 1200 tot f 1500 's jaars.

Tilburg. De leeraar in rekenen en engelsch L. B. FIKKERT, tot directeur der hoogere burgerschool te Apeldoorn benoemd, werd voor zooveel het laatstgenoemde vak betreft, vervangen door den heer H. TEN BRUGGENCATE, dusver leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Hoorn. Hem werd f 1800 jaarwedde toegekend. De lessen in rekenen, door den heer FIKKERT gegeven, gingen over op den leeraar J. STEYNS. De leeraar in handteekenen C. C. HUYSMANS vroeg en bekam eervol ontslag en werd vervangen door den heer P. A. KRAANEN, dusver leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Stad Almelo, wiens jaarwedde op f 1500 werd bepaald.

Breda. Uit het leeraarspersoneel dezer school werden binnen een zeer kort tijdsbestek niet minder dan drie leeraren tot andere functien geroepen. De leeraar in engelsch en aardrijkskunde R. F. MODDERMAN, tevens belast met het onderdirectoraat der school, werd benoemd tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie; de leeraar in geschiedenis en nederlandsch M. L. L. RUTTEN werd aangesteld als leeraar aan de inrigtingen van middelbaar en hooger onderwijs der gemeente Maastricht; de leeraar in scheikunde en natuurlijke geschiedenis Dr. J. J. COUVÉE werd tot gelijken werkkring geroepen aan de Rijk's hoogere burgerschool te Middelburg.

Groote moeijelijkheid had het in, onder deze omstandigheden het onderwijs gaande te houden; en zonder de welwillende medewerking van den heer MODDERMAN voornoemd, en van den heer A. S. KOK, insgelijks leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie, zou dit inderdaad onmogelijk zijn geweest.

Tegen den aanvang van 1878 gelukte het in de vacatures te voorzien, door de benoeming van de heeren J. ALBLAS, candidaat in de letteren te Leiden, tot leeraar in geschiedenis en nederlandsch, M. L. VAN BEIJNEN, dusver privaatonderwijzer te Rotterdam, tot leeraar in engelsch en aardrijkskunde en dr. J. D. R. SCHEFFER te Sappemeer, tot leeraar in scheikunde en natuurlijke geschiedenis.

De leeraar in handteekenen C. C. KANNEMANS, mede tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie benoemd, werd bereid bevonden zijne betrekking aan de hoogere burgerschool althans voorloopig te blijven bekleeden.

De jaarwedde van den leeraar in wiskunde en lijntekenen P. J. Bos, werd van f 1250 op f 1450 gebragt.

Helmond. Het personeel dezer school bleef gedurende 1877 onveranderd. De leeraar J. OCHTMAN, dusver tijdelijk

aan de school verbonden, werd met ingang van 1 October daaraanvolgende en op eene jaarwedde van f 1800 definitief aangesteld.

Arahem. In de vacature, aan deze school ontstaan door de benoeming van den leeraar in scheikunde, technologie en warenkennis, dr. F. J. P. VAN CALKER, tot hoogleeraar te Groningen, werd voorzien door de aanstelling van dr. W. MEIJERINGH, dusver leeraar in scheikunde en natuurlijke geschiedenis aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Tiel. Hem werd f 1800 jaarwedde toegekend. In de vervulling van het onder-directoraat der school, mede door dr. VAN CALKER waargenomen, was bij het einde des jaars nog niet voorzien.

De leeraren W. MELGERD, in geschiedenis en aardrijkskunde en G. VELDERMAN, in nederlandsch, werden tot groot voordeel voor het onderwijs der hogere burgerschool, ontteven van het gelijktijdig door hen waargenomen leeraarschap aan het gymnasium.

De heer A. MARKUS werd op f 400 's jaars definitief aan de school verbonden als hulpleeraar bij het handteekenen.

Apeldoorn. Aan deze school werden bij hare oprigting de volgende leeraren benoemd:

voor fransch en engelsch, tijdelijk ook voor boekhouden de heer L. B. FIKKERT, dusver leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Tilburg. Hem werd tevens het directoraat der school opgedragen, terwijl zijne jaarwedde op f 2600 werd vastgesteld;

voor wiskunde, werktuigkunde en mechanische technologie dr. C. MENSINGA te Groningen, jaarwedde f 1600;

voor natuurkunde en kosmographie dr. H. HAGA, privaatsistent aan het natuurkundig kabinet der universiteit te Straatsburg, jaarwedde f 1600;

voor scheikunde, natuurlijke historie en warenkennis dr. W. BURCK, dusver leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Leiden, jaarwedde f 1800;

voor geschiedenis en aardrijkskunde, tijdelijk ook voor staatswetenschappen, de heer J. D. VAN NOPPEN, dusver leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Gorinchem, jaarwedde f 2100;

voor nederlandsch en hoogduitsch de heer M. VAN WESTREENEN, dusver hulponderwijzer te 's Gravenhage, jaarwedde f 1800;

voor hand- en lijntekenen de heer D. LAKO, te Delft, jaarwedde f 1000;

voor gymnastiek en wapenhandel de heer H. C. OFFENBERG, dusver gymnastiek-onderwijzer te Leiden, jaarwedde f 600.

Tiel. De heer mr. W. H. M. BOERS, wiens tijdelijke aanstelling tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde in den aanvang des jaars in eene definitieve was veranderd, werd tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie benoemd.

De leeraar in natuurkunde, werktuigkunde en kosmographie, dr. N. P. KAPTEYN, nam eene benoeming aan tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool van 3-jarigen cursus te Amsterdam.

In eerstgenoemde vacature was op het einde des jaars nog niet voorzien.

Ter vervulling van de tweede werd gekozen de heer dr. P. N. HERINGA, dusver leeraar aan de latijnsche school te Brielle.

De opgevallen lesuren, en voor zooveel mogelijk ook het onderwijs in de onbezet gelaten leervakken, werden vervuld door de overige leeraren, daarin bijgestaan door den voorzitter der commissie van toezigt, die de waarneming der lessen over geschiedenis in de beide hoogste klassen op zich nam.

Nog vóór het einde des jaars moest eindelijk aan den leeraar in scheikunde en natuurlijke geschiedenis, dr. W. MEIJERINGH, eervol ontslag worden verleend wegens zijne benoeming tot leeraar aan de hogere burgerschool te Arnhem.

Winterswijk. De leeraar in aardrijkskunde, geschiedenis en staatswetenschappen, dr. F. G. SLOTHOUWER, werd op zijn verzoek eervol ontslagen, zijnde hij tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Kampen benoemd. Te zijner vervanging werd als tijdelijk leeraar aangesteld de heer P. A. VAN DENNEN te Enschede, op f 1200 jaarwedde. De staats-huishoudkunde werd, mede tijdelijk, opgedragen aan den directeur.

Wageningen. Daar de hier gevestigde hogere burgerschool van driejarigen cursus eene afdeling uitmaakt van de Rijkslandbouwschool, vindt men de bijzonderheden, haar betreffende, onder laatstgenoemde inrigting vermeld.

's Gravenhage. Ten gevolge der benoeming van dr. A. T. VAN AKEN tot inspecteur van het lager onderwijs in Zuidholland, werd dr. J. D. VAN DER WAALS, sedert 1866 als leeraar in de natuurkunde aan de school verbonden, tot directeur benoemd, op eene jaarwedde van f 3500. In plaats van dr. VAN AKEN is tot leeraar in wiskunde in de hogere klassen op eene jaarwedde van f 2000 bevorderd dr. P. ZIEMAN, dusverre leeraar in de lagere klassen. In diens plaats is tot leeraar in wiskunde in de lagere klassen, tevens belast met het onderwijs in boekhouden, benoemd de heer N. VAN EEK, op eene jaarwedde van f 2000. Aan den heer J. C. MENSINGA, leeraar in het boekhouden, is wegens zijn vertrek naar West-Indië, eervol ontslag verleend. In plaats van den leeraar in duitsch en engelsch in de lagere klassen B. KOSTER, die naar Goes vertrok, is benoemd de heer H. J. WANSINK van Warffum, op eene jaarwedde van f 2000. In het laatst van 1877 werd aan dr. VAN DER WAALS, ten gevolge van zijne benoeming tot hoogleeraar aan de universiteit te Amsterdam, eervol ontslag verleend en de betrekking van directeur opgedragen aan den leeraar in scheikunde dr. W. F. KOPPESCHAAR, op eene jaarwedde van f 3500. De betrekking van waarnemenden of onder-directeur, laatstelijk door dr. KOPPESCHAAR bekleed onder genot eener toelag van f 250, werd afgeschaft. Tot leeraar in natuurkunde werd benoemd dr. E. H. GROENMAN, dusverre leeraar aan de hogere burgerschool te Rotterdam, op eene jaarwedde van f 2500. Deze is echter even als de bovengemelde leeraar VAN EEK, eerst in 1878 in functie getreden, zoodat er in December 1877 eigenlijk twee vacatures waren. Eindelijk werd de jaarwedde van den leeraar in natuurlijke historie, jhr. dr. E. J. G. EVERTS verhoogd van f 1500 tot f 1700, doch eerst met ingang van 1878.

Rotterdam. Aan mr. J. ROMBACH is, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als leeraar in de staatswetenschappen aan de hogere burgerschool van vijfjarigen cursus en de meisjesschool. Voor eerstgemelde betrekking is de jaarwedde, die dusverre f 1200 had bedragen, vastgesteld op f 800 en is tot leeraar benoemd de heer C. J. THUNISSE, aanvankelijk voor één jaar.

Aan de hogere burgerschool van driejarigen cursus is tot leeraar in nederlandsch en geschiedenis op eene jaarwedde van f 2200 benoemd de heer H. J. P. A. KIERSCH van Haarlem. De leeraar in teekenen J. VAN DER KELLEN, dusverre zoowel aan deze school als aan de meisjesschool werkzaam, is uitsluitend bij eerstgenoemde aangesteld en zijne jaarwedde op f 1600 bepaald. Het onderwijs in staats-huishoudkunde is opgedragen aan den leeraar L. B. VAN DER KOLK, wiens jaarwedde van f 2200 tot f 2400 is verhoogd. Eindelijk is het onderwijs in natuurlijke historie voor den cursus 1877/78 tijdelijk opgedragen aan den leeraar H. J. VETH van de school van vijfjarigen cursus, zonder verhooging van jaarwedde.

Leiden. Tot leeraar in het fransch is benoemd de heer P. WERKMAN, jaarwedde f 1600; tot leeraar in natuurlijke historie dr. C. P. SLUITER, jaarwedde f 1000, in plaats van den eervol ontslagen leeraar dr. W. BRUCK; tot tweeden leeraar in gymnastiek, op eene jaarwedde van f 800, de heer H. J. B. BICKART, in plaats van den heer H. C. OFFENBERG, nad wien een eervol ontslag was verleend. Aan den leeraar in wiskunde J. VAN LOGHEM is eervol ontslag verleend onder genot van wachtgeld. Door eene

andere verdeling der werkzaamheden aan de hoogere burgerschool en het gymnasium tusschen de verschillende leeraren in wiskunde was zijne vervanging aan de hoogere burgerschool onnodig. De jaarwedde van dr. BRONGERSMA is verhoogd tot f 2400; die van dr. CAMPERT tot f 2000; die van den leeraar in boekhouden H. TILLEMA, van f 200 tot f 300 en die van den leeraar in gymnastiek J. G. S. DISSE, van f 1200 tot f 1400, beide laatstgemelde echter eerst met ingang van 1 Januarij 1878. De voor een jaar aangestelde leeraar in geschiedenis J. WOLTJER is, uithoofte van zijne benoeming aan het gymnasium te Groningen, niet op nieuw benoemd; pogingen om eenen anderen leeraar op de daarvoor gestelde jaarwedde van f 1600 te krijgen, waren bij het einde van 1877 nog vruchteloos gebleven.

Dordrecht. Aan den leeraar T. J. H. ADRIANI, naar Roermond vertrokken, is eervol ontslag verleend. In zijne plaats is tot leeraar in het engelsch benoemd J. N. HESSLING, op eene jaarwedde van f 1800.

Delft. Aan de leeraren mr. J. VAN GIGCH en F. T. PERK is op hun verzoek eervol ontslag verleend en is, in hunne plaats, als leeraar in staatswetenschappen en boekhouden op eene jaarwedde van f 1050 benoemd de heer mr. P. A. TUKKER, van Gorinchem. In plaats van dr. H. J. RINK, benoemd tot hoogleeraar aan de universiteit te Groningen, is tot leeraar in wiskunde, werktuigkunde en kosmographie benoemd dr. J. NIEUWENHUIZEN KRUSEMAN, van Amersfoort, op eene jaarwedde van f 2000. Nog is als buitengewoon leeraar in handteekenen tijdelijk benoemd de heer B. F. PLASSCHAERT, jaarwedde f 600.

Gorinchem. In plaats van de leeraren J. D. VAN NOPPEN en mr. P. A. TUKKER, naar Apeldoorn en Delft vertrokken, zijn benoemd tot leeraren in de geschiedenis en aardrijkskunde de heer J. A. DE BRUYNE, op eene jaarwedde van f 1600, tot leeraar in staatswetenschappen mr. W. B. REYNEN, op eene jaarwedde van f 650. Het onderwijs in boekhouden is tijdelijk opgedragen aan den leeraar J. P. VAN SÖHSTEN onder genot van de daarvoor bestemde toelagen van f 250.

Amsterdam. Aan den leeraar in wiskunde aan de hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus, J. W. TESCH, is op zijn verzoek eervol ontslag verleend en in zijne plaats benoemd de heer B. J. VAN DER PLOEG, van Assen, op eene jaarwedde van f 2000. De jaarwedde van den leeraar in natuurkunde enz. dr. A. VAN HENNEKELER is verhoogd van f 2500 tot f 3000, die van den leeraar in nederlandsch en aardrijkskunde A. D. HAGEDOORN van f 2000 tot f 2500.

Aan de hoogere burgerschool van driejarigen cursus zijn benoemd tot leeraar in de wis- en natuurkunde, jaarwedde f 2500, dr. W. N. KAPTEYN, van Tiel; in de geschiedenis en het nederlandsch F. J. HEERIS, van Leeuwarden, jaarwedde f 2500, in nederlandsch en duitsch J. C. VAN DRUTEN, van Zaandam, jaarwedde f 2500; in engelsch G. B. VAN KAMPEN, van Haarlem, jaarwedde f 2000, aan wien bovendien tijdelijk een gedeelte van het onderwijs in het fransch is opgedragen tegen eene toelage van f 500; in staatswetenschappen mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, jaarwedde f 100. Voorts zijn voor den cursus 1877/78 tijdelijk met eenige lessen belast de leeraren HAGEDOORN, IJZerman en CRAMER van de hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus, onder genot van toelagen van f 225, f 225 en f 1200, alsmede de leeraar SNLDER van de meisjesschool, tegen eene toelage van f 600. De jaarwedden van de leeraren in schrijven en gymnastiek, welke per uur 's weeks berekend worden, bedroegen f 360 en f 840.

Aan de handelsschool is de heer J. BRALS, naar Assen vertrokken, als leeraar in nederlandsch en aardrijkskunde vervangen door S. BOURENG WILSON, van Kampen, op eene jaarwedde van f 3000.

Aan de R.-K. hoogere burgerschool te Amsterdam is de heer J. B. TETAR VAN ELVEN als leeraar in teekenen vervangen door den heer A. APOL. De leeraar A. JANSEN komt niet meer onder het personeel voor, zoodat er bij het einde van 1877 eene vacature was voor nederlandsche, geschiedenis en aardrijkskunde.

Haarlem. De heer G. B. VAN KAMPEN is als leeraar in het engelsch aan beide hoogere burgerscholen vervangen door den heer C. HEYMAN; de jaarwedde is met f 200 verhoogd en dus op f 2000 gesteld. Aan de school van driejarigen cursus is, in plaats van den leeraar in nederlandsch en geschiedenis H. J. P. A. KIERSCH, bij het einde van 1877 benoemd de heer W. O. SWAYING, jaarwedde f 1800. Daar deze eerst in 1878 in functie is getreden, moest de betrekking bij het einde van 1877 nog als vacant beschouwd worden.

Men heeft zich te Haarlem bezig gehouden met eene nieuwe regeling der jaarwedden van het onderwijzend personeel van de middelbare scholen en het gymnasium. In October 1877 is eene daartoe strekkende voordragt aan den gemeenteraad gedaan. In de raadszitting van 21 December zijn verschillende verhoogingen vastgesteld en is het hiertoe betrekkelijk raadsbesluit door den Minister voorloopig goedgekeurd, in afwachting van eene definitieve regeling van het gymnasium.

Zaandam. Dr. J. KAMMINGA VAN DER MEER werd definitief tot leeraar in natuurlijke historie en scheikunde benoemd. Aan de heeren J. C. VAN DRUTEN, J. C. KUYLAARS en C. G. VAN DER MEULEN werd op hun verzoek eervol ontslag verleend. Dien ten gevolge heeft er voor de aan deze leeraren opgedragen vakken eene andere regeling met hoogere jaarwedden plaats gehad en zijn benoemd tot leeraar in het fransch, jaarwedde f 1700, J. M. VAN MILL OZ.; in nederlandsch en hoogduitsch, jaarwedde f 2000, K. VAN DER ZIJDE, van Sneek; in engelsch, staatswetenschappen en boekhouden, jaarwedde f 2100, mr. J. H. L. VAN OVEN, van Sappemeer. De jaarwedde van den leeraar in oude talen dr. A. E. BEUSEKAMP, is met f 100 verhoogd.

Alkmaar. In plaats van den heer A. GROENIER, naar Utrecht vertrokken, is tot leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde benoemd de heer J. J. TERWEN, van Almelo, jaarwedde f 2200.

Hoorn. De leeraar in engelschen hoogduitsch K. TEN BRUGGENCATE, naar Tilburg vertrokken, werd vervangen door den heer A. L. SCHMIDT jr., wiens jaarwedde op f 1800 is gesteld. Die van den leeraar in fransch A. VAN DER HOEVEN is thans op f 1000 bepaald.

Middelburg. Met den laatsten December des jaars heeft de leeraar in scheikunde, technologie, aard- en delfstouwkunde, dr. F. H. SEELHEIM, de inrigting verlaten wegens zijne benoeming tot leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Utrecht. In zijne plaats werd benoemd dr. J. J. COUVER, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Breda.

De leeraar in wiskunde, dr. H. KAPTEYN, werd benoemd tot hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Hij was bij het einde des jaars nog niet vervangen.

Zierikzee. Omtrent het einde des jaars ontving de leeraar in scheikunde en natuurlijke historie dr. W. K. J. SCHOOR, eene benoeming tot leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden. Bovendien werd de leeraar in geschiedenis en staatswetenschappen G. DE BRUYNE tot leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Utrecht benoemd. Tot opvolgers der beide genoemde leeraren koos de gemeenteraad dr. K. H. MEERTENS, te Leiden en W. O. SWAYING te Oegstgeest. Voor staatswetenschappen intusschen hadden zich geene sollicitanten aangemeld. Kort na hunne benoeming hebben beide leeraren echter wederom bedankt, de eerste wegens eene benoeming bij het middelbaar onderwijs in Nederlandsch Oost-Indië, de laatste wegens eene aanstelling tot leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Haarlem. Daarop is ter vervanging van dr. SCHOOR benoemd dr. W. D. GRATAMA, dusver assistent bij het physiologisch laboratorium der universiteit te Groningen, die zijne betrekking met den aanvang van 1878 heeft aanvaard.

Voor geschiedenis en staatswetenschappen deden zich geene sollicitanten meer op. Daardoor was men genoodzaakt de lessen in die vakken tijdelijk te doen waarmaken door andere leeraren der school. Dit geschiedde als volgt:

De lessen in staathuishoudkunde werden overgenomen door den leeraar in boekhouden P. O. VAN DE VELDE OLIVIER, terwijl die in geschiedenis tijdelijk opgedragen werden voor de 4de en 5de klasse aan den leeraar P. CONRADI, voor de 3de klasse aan den leeraar dr. P. SCHURINGA, voor de 2de klasse aan den directeur en voor de 1ste klasse aan den leeraar C. HOFMAN.

De jaarwedde van den leeraar in handteekenen F. E. VOGELZANG werd verhoogd met eene persoonlijke toelage van f 200.

Goes. De vacaturen, ontstaan door het eervol ontslag aan de leeraren F. H. DE BEER en M. G. R. VAN LOGHEM verleend, werden vervuld door de benoeming van den heer dr. B. KOSTER, dusver leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te 's Gravenhage, tot leeraar in hoogduitsch en engelsch, en van den heer G. J. VAN DER POLI, dusver hulponderwijzer te Leiden, tot leeraar in fransch.

Utrecht. Deze school onderging in 1877 een gevoelig verlies door dat drie harer meest bekwame en verdienstelijke leeraren, dr. C. M. KAN, mr. L. DE HARTOG en dr. C. BELLAAAR SPRUIT, tot hoogleeraar aan de universiteit te Amsterdam werden benoemd.

In hunne plaats werden aangesteld tot leeraar in aardrijkskunde en geschiedenis de heer A. GROENIER, dusver leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Alkmaar; in geschiedenis en staathuishoudkunde de heer G. DE BRUYNE, leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Zierikzee; in scheikunde dr. F. H. SEELHEIM, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Middelburg. Het onderwijs in boekhouden werd, op eene bezoldiging van f 200 per jaar, voorloopig opgedragen aan den heer G. P. VAN ZUTPHEN, leeraar aan de Utrechtsche burger dag- en avondschool.

Amersfoort. Aan den leeraar in nederlandsch en hoogduitsch J. LEOPOLD Hz., moest, wegens zijne benoeming tot leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie, met 1 October 1877 eervol ontslag worden verleend. Zijne plaats werd ingenomen door den heer P. FOCKENS, van Assen.

Voorts verliet de leeraar in staatswetenschappen mr. J. W. SLUYTER de school wegens zijne benoeming tot notaris te Heerenveen, terwijl de leeraar in natuurkunde, werktuigkunde, technologie en kosmographie dr. J. NIEUWENHUIZEN KRUSEMAN eene benoeming aannam tot leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Delft.

De lessen van mr. SLUYTER werden opgedragen aan den leeraar in wiskunde en handelswetenschappen J. C. F. PRIKKEN, die bij het laatstgehouden acte-examen bevoegdheid voor middelbaar onderwijs in staatswetenschappen verworven had.

In plaats van dr. KRUSEMAN werd de heer B. J. GOOSSENS, doctorandus in de wis- en natuurkunde te Leiden, benoemd.

De jaarwedde van den heer PRIKKEN werd in verband met het bovenstaande met f 300 verhoogd.

Leeuwarden. In plaats van dr. E. A. VAN DER BURG, benoemd tot hoogleeraar aan de Leidsche universiteit, werd tot leeraar in scheikunde enz. benoemd dr. W. K. J. SCHOOR van Zierikzee, op eene jaarwedde van f 2400. De heer F. J. HEERIS, naar Amsterdam vertrokken, is als leeraar in nederlandsche taal en schoonschrijven vervangen door den heer H. KOPENOL, jaarwedde f 1800. Daar splitsing van klassen vermeerdering van personeel voor wiskunde noodig maakte, werd tot tijdelijk leeraar benoemd de heer L. STREINHUIS, op eene jaarwedde van f 1400. De jaarwedde van den leeraar in teekenen W. B. G. MOLKENBOER, werd verhoogd van f 1500 tot f 1800.

Hartingen. In plaats van den naar Indie vertrokken leeraar L. LAMMINGA, werd tot leeraar in lijntekenen benoemd de heer W. VAN DER VLIET, op eene jaarwedde van f 450.

Sneek. Hier heeft, zoo als reeds met een enkel woord

in het vorig verslag vermeld is, eene andere verdeeling van sommige vakken onder de leeraren plaats gehad. Daar geen leeraar voor engelsch en nederlandsch te vinden was, is besloten aan den leeraar K. VAN DER ZIJDE het geheele onderwijs in het nederlandsch en een deel van dat in het duitsch op te dragen, en een leeraar te benoemen die het overige gedeelte van het duitsch tijdelijk met het engelsch op zich kon nemen. Als zoodanig is benoemd de heer J. C. KNOEST, wiens jaarwedde, even als die van den leeraar VAN DER ZIJDE, op f 1800 is vastgesteld. Later is laatstgenoemde naar Zaandam vertrokken; bij het einde van het jaar was nog niet in de vacature voorzien. Voorts is aan den heer mr. J. C. MELJER, uithoofde van verandering van woonplaats; op zijn verzoek, eervol ontslag verleend en is in zijne plaats als leeraar in staatswetenschappen op eene jaarwedde van f 1000 benoemd mr. C. C. PAERLIG.

Heerenveen. Aan dr. H. J. NASSAU NOORDEWIJER, benoemd tot rector van het gymnasium te Delft, is op zijn verzoek eervol ontslag verleend als directeur en is in zijne plaats tot directeur benoemd dr. G. J. DOZIJ van Deventer. Deze heeft weinige dagen na zijne benoeming weder bedankt. Dien ten gevolge is tot directeur benoemd de leeraar in fransch en engelsch der school zelve, J. N. VALKHOFF, op eene jaarwedde van f 2500. Daar dr. NOORDEWIJER nog tot het einde van December in functie is gebleven, was er bij het einde van 1877 eigenlijk geen vacature.

Kampen. Tot vervanging van den leeraar in geschiedenis S. J. BOUWER WILSON, benoemd tot leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam, werd benoemd de heer dr. F. G. SLOTHOUWER, dusver leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Winterswijk.

Almelo. De leeraar in aardrijkskunde en geschiedenis I. J. TERWEN, werd definitief als zoodanig aangesteld.

De leeraar in fransch, N. F. STADES, zag zich wegens ongesteldheid genoodzaakt van 1 April tot 1 December verlof te vragen. Ten einde althans zooveel mogelijk in de opengevallen lessen te voorzien, werden deze in de beide hoogste klassen waargenomen door den directeur en den leeraar L. DEKKER Kz., terwijl mejufvrouw N. H. A. BOESSCHOLTE, toenmaals huisonderwijzeres te Almelo, thans hulponderwijzeres te Hellevoetsluis, de lessen in fransch in de beide eerste studiejaren op zich nam.

Nadat aan den leeraar in hand- en regtlijng teekenen P. A. KRAANEN, ter zake van zijne benoeming naar elders, eervol ontslag was verleend, werd tot zijn plaatsvervanger benoemd de heer K. BES, dusver leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Warffum.

In verband met de nieuwe regeling van het onderwijs voor de meisjes, die de school bezoeken, werd tot leeraar in natuurlijke geschiedenis en in de wiskunde voor de meisjesklassen op eene jaarwedde van f 1500 aangesteld de heer H. HEUKELS van Deventer. Dr. L. SALOMONSON belastte zich, tegen eene bezoldiging van f 100 's jaars, met het geven van onderwijs in gezondheidsleer.

Groningen. Aan dr. J. C. MATTHES is eervol ontslag verleend ten gevolge van zijne benoeming tot hoogleeraar aan de Amsterdamsche universiteit; in zijne plaats is tot leeraar in nederlandsch en geschiedenis op eene jaarwedde van f 2000 benoemd dr. G. PENON van Warffum.

Veendam. De jaarwedde van den leeraar in nederlandsch en hoogduitsch H. HILLINGA, is verhoogd van f 1400 tot f 1500, die van den leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde S. J. H. BRUGMANS, van f 1200 tot f 1300. Later is nog bepaald, dat de jaarwedden van laatstgenoemden leeraar en van dien in gymnastiek met het jaar 1878 zouden worden verhoogd met f 200 en f 100, en derhalve gesteld op f 1500 en f 700. Daarentegen is de leeraar mr. M. G. E. JORISSEN ontslagen van de verplichting om ook onderwijs te geven aan de zeevaartschool en is zijne jaarwedde dien ten gevolge verminderd van f 1200 op f 900.

Sappemeer. Aan den leeraar mr. J. H. L. VAN OVEN, naar Zaandam vertrokken, is eervol ontslag verleend. De lessen in het engelsch zijn opgedragen aan de leeraren H. C. SPRUYT en E. SCHEFFER, die in staatshuishoudkunde tijdelijk aan den leeraar G. A. J. FRANKE, onder genot van eene toelage van f 200.

Warffum. In plaats van dr. G. PENON, naar Groningen vertrokken, is tot tijdelijk leeraar op eene jaarwedde van f 1400 benoemd de heer M. VAN BRUGGEN, die evenwel niet voor het einde van 1877 is kunnen in functie treden. In plaats van den heer H. J. WANSINK, naar 's Gravenhage vertrokken, is tot leeraar in fransch en duitsch benoemd de heer G. LAMMERSCHOP, op eene jaarwedde van f 1800. In plaats van den leeraar in teekenen K. BES, naar Almelo vertrokken, is benoemd de heer L. M. DEN HOLLANDER, op eene jaarwedde van f 1000.

Assen. Deze Rijksschool is bij Koninklijk besluit van 28 Januarij 1877 uitgebreid tot eene school van vijfjarigen cursus; tevens is aan het personeel eenige uitbreiding gegeven en heeft er eene andere verdeeling der vakken onder de leeraren plaats gehad, zoodat bij het einde van 1877 de school de volgende leeraren telde:

dr. C. J. DE LUSSANET DE LA SABLONNIÈRE directeur en leeraar in nederlandsche taal- en letterkunde, f 3000;

dr. C. E. J. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, leeraar in meetkunde, werktuigkunde, natuurkunde en kosmographie, f 2200;

dr. A. VAN HASSELT, leeraar in scheikunde en natuurlijke historie, f 2200;

J. DOORNBOS, leeraar in wiskunde en boekhouden, f 2000;

J. BRAALS, leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde, f 2000;

mr. J. J. WILLINGE, leeraar in staatswetenschappen, f 600;

H. C. FELSER, leeraar in fransch, f 2000;

H. W. SANDERS, leeraar in duitsch, f 1800;

H. VAN DER LAAN, leeraar in engelsch, tijdelijk belast met het schoonschrijven, f 1800;

J. E. RIDNBOUT, leeraar in teekenen, f 1500;

P. H. HOPPER, leeraar in gymnastiek, f 600;

Maastricht. De ten vorigen jare nieuw benoemde leeraar in hand- en regtlijnig teekenen H. E. C. ZICKWOLFF, aanvaardde zijne betrekking met 1 Januarij 1877.

Als nieuwe leeraren werden aan de school verbonden: voor geschiedenis en aardrijkskunde de heer M. M. L. RUTTEN, dusver leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Breda, jaarwedde f 1500; voor neder-

landsch en aardrijkskunde W. F. VAN VLIET, dusver hulponderwijzer te 's Gravenhage, jaarwedde f 1500. Zulks geschiedde ter vervanging respectievelijk van de heeren mr. J. G. DE SAIN, leeraar in nederlandsch en geschiedenis en J. M. A. VAN OPPEN, leeraar in nederlandsch, die voor 't vervolg werden verbonden aan het gemeentelijk gymnasium, en van den leeraar dr. L. BOOSTEN, aan wien, ter zake van zijne benoeming tot leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te 's Hertogenbosch, eervol ontslag werd verleend.

De heer E. C. PLEMP, leeraar in technologie en regtlijnig teekenen, was (zie blz. 60 van het vorig verslag) met ingang van 1 Januarij 1877 weder eervol ontslagen; de door hem gegeven lessen werden den nieuwbenoemden teekenaar en den leeraar in natuurkunde, mechanica en kosmographie toebedeeld.

In het bedrag der jaarwedden van sommige leeraren werd eenige verbetering gebragt.

Verhoogd werden:

dr. FASBENDER, van f 1800 op f 1900.

J. A. LEERS, > 1300 > 1400.

TH. MEURER, > 1400 > 1500.

L. KOYMANS, > 300 > 350.

T. LAMSTER, > 400 > 475.

Roermond. Ook deze school moest een tweetal harer beste leeraren verliezen, die tot leeraren aan de Koninklijke Militaire Akademie werden benoemd.

De heer A. S. KOK, leeraar in nederlandsch en engelsch, werd vervangen door den heer T. J. H. ADRIAAN, dusver leeraar aan de gemeentelijke hogere burgerschool te Dordrecht, jaarwedde f 2400. In de plaats van dr. V. A. JULIUS werd de leeraar J. M. A. KRAMPS met de lessen in natuurkunde, kosmographie en natuurkundige aardrijkskunde belast, jaarwedde f 1800; terwijl in de vervulling der daardoor opengevallen lessen in wiskunde werd voorzien door de benoeming van den heer K. BES, te Zaandam, tot tijdelijk leeraar aan de school, voorloopig op eene jaarwedde van f 1200.

De jaarwedde van den leeraar in wis- en werktuigkunde, dr. H. ONNEN, werd van f 2200 tot f 2400, die van den leeraar in fransch en geschiedenis, dr. M. A. BOOSTEN, van f 1800 tot f 2000 verhoogd.

Venlo. De tegen het einde des vorigen jaars benoemde leeraar voor fransch en engelsch J. C. KUYLAARS, aanvaardde in Februarij zijne betrekking.

De jaarwedden van den leeraar in fransch, boekhouden en schoonschrijven A. J. GAMBON, en van dien in wiskunde E. GOVERS, werden respectievelijk met f 100 verhoogd en alzoo op f 1200 en f 900 gebragt.

Ten gevolge van de hiervoor vermelde wijzigingen waren bij het einde van 1877 aan de hogere burgerscholen de leeraren werkzaam, wier getal en wier bevoegdheid in de volgende tabel zijn aangewezen, waarin tevens het getal der vacatures is opgeteekend.

SCHOLEN.	GETAL DER LEEBAREN.									Getal der vacatures.	Algemeen totaal.
	Doctor.	Candidaat.	Acte middelb. onderw.	Oude acte.	Diploma artt. 82, 89.	Art. 90.	Art. 83.	Zonder.	Totaal.		
's Hertogenbosch . . .	0	1	6	1	0	3	2	0	13	0	13
Tilburg	2	0	7	0	1	1	1	0	12	0	12
Breda	1	1	5	1	0	1	1	0	10	0	10
Helmônd	1	0	5	0	0	3	1	1	11	0	11
Arnhem	3	1	6	3	0	0	0	0	13	1	14
Nijmegen	1	1	2	1	1	1	6	0	13	0	13
Zutphen	3	1	6	3	0	0	1	1	15	0	15
Apeldoorn	3	0	4	0	0	0	1	0	8	0	8
Tiel	3	0	4	1	0	0	0	0	8	1	9
Winterswijk	0	0	4	2	0	0	0	0	6	1	7
Wageningen	4	2	7	2	0	0	1	0	16	0	16
Zaltbommel	2	0	3	3	1	0	0	0	9	0	9
's Gravenhage	3	1	7	3	»	1	2	»	17	2	19
Rotterdam, 5-j. cursus	1	1	4	8	2	1	2	»	19	»	19
Id. 3-j. »	»	1	8	1	»	»	»	»	10	»	10
Leiden	6	1	7	2	»	»	»	1	17	1	18
Dordrecht	4	2	5	2	»	»	2	»	15	»	15
Delft	5	»	3	3	»	»	1	1	13	»	13
Schiedam	3	1	2	4	»	1	»	»	11	»	11
Gouda	3	»	4	1	»	»	»	»	8	»	8
Gorinchem	3	»	4	2	1	»	»	»	10	»	10
Amsterdam, 5-j. c. .	6	2	6	5	»	»	»	1	20	»	20
Id. 3-j. c. .	2	1	10	1	»	»	»	1	15	»	15
Id. handels- school	2	2	5	»	1	1	1	2	14	»	14
Amsterdam, R.K. hoo- gere burgerschool .	1	»	4	1	»	1	»	2	9	1	10
Haarlem, 5-j. cursus	5	»	7	2	»	»	»	1	15	»	15
Id. 3-j. »	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Zaandam	3	1	4	»	»	»	3	»	11	»	11
Alkmaar	4	1	6	1	»	»	»	»	12	»	12
Hoorn	1	2	4	2	»	»	»	»	9	»	9
Enkhuizen	»	3	1	2	»	»	»	»	6	»	6
Middelburg	5	0	6	1	0	0	2	0	14	0	14
Zierikzee	1	0	6	1	0	0	2	0	10	1	11
Goes	3	2	5	0	0	0	0	0	10	0	10
Utrecht	6	0	6	0	0	0	2	0	14	2	16
Amersfoort	3	0	5	0	0	0	2	0	10	0	10
Leeuwarden	4	1	6	3	»	»	»	»	14	»	14
Harlingen	1	1	5	2	»	»	»	»	9	»	9
Sneek	3	»	5	»	»	»	1	»	9	1	10
Transporteren	101	30	194	64	7	14	34	11	455	11	466

SCHOLEN.	GETAL DER LEERAREN.									Getal der vacatures.	Algemeen totaal.
	Doctor.	Candi- daat.	Acte middelb. onderw.	Oude acte.	Diploma art. 82, 89.	Art. 90.	Art. 83.	Zonder.	Totaal.		
Per transport	101	30	194	64	7	14	34	11	455	11	466
Heerenveen	3	>	4	1	>	>	>	>	8	>	8
Zwolle	5	2	6	0	0	0	1	0	14	0	14
Deventer	6	1	4	1	1	0	1	0	14	0	14
Kampen	7	0	5	2	0	0	0	0	14	0	14
Enschede	3	0	3	2	0	0	0	0	8	0	8
Almelo	1	1	7	0	0	0	0	1	10	0	10
Groningen	5	1	6	2	1	>	>	1	17	>	17
Veendam	2	1	3	3	>	>	>	>	9	>	9
Sappemeer	2	>	4	2	>	>	>	1	9	>	9
Warffum	2	>	5	1	>	>	>	>	8	1	9
Assen	4	>	6	1	>	>	>	>	11	>	11
Maastricht	0	0	7	1	0	4	2	0	14	0	14
Roermond	3	1	5	0	0	3	0	1	13	0	13
Venlo	1	1	3	0	0	0	3	0	8	0	8
Totaal	145	38	262	80	9	22	41	15	612	12	624
Af te trekken als twee- maal vermeld	3	2	7	1	>	>	>	1	14	>	14
Werkelijk totaal	142	36	255	79	9	22	41	14	598	12	610

Behalve aan de beide scholen te Haarlem, voor welke het onderwijzend personeel in eens is aangewezen, waren er nog andere leeraren aan meer dan een school werkzaam. Dit was het geval met den leeraar in staatswetenschappen te 's Hertogenbosch, die tevens aan de school te Zaltbommel en dien aan de school te Tilburg, die tevens aan de school te Breda verbonden was. Te Rotterdam waren een leeraar in engelsch en een in natuurlijke historie zoowel aan de school van vijfjarigen cursus als aan die van driejarigen cursus verbonden. Te Amsterdam waren vier leeraren in schrijven, geschiedenis, aardrijkskunde en teekenen van de school van vijfjarigen cursus (de drie laatste tijdelijk) met lessen aan de school van driejarigen cursus belast, drie anderen voor natuurlijke historie, staatswetenschappen en gymnastiek waren tijdelijk verbonden aan de school van vijfjarigen cursus en aan de handelsschool, en een dezer laatste gaf ook het gymnastiek onderwijs aan de Roomsche Katholieke hogere burgerschool. De leeraar in staatswetenschappen te Middelburg was tevens leeraar aan de school te Goes, die in gymnastiek te Roermond onderwees hetzelfde vak aan de school te Venlo. Dien ten gevolge moet het totaal van 624, in de tabel aangewezen, verminderd worden met 14, zoo als in den onderste regel is aangeduid. De 12 vacatures waren te Arnhem voor scheikunde, technologie en warenkennis, te Tiel voor geschiedenis en aardrijkskunde, te Winterswijk voor de beide laatstgenoemde vakken en staatswetenschappen, te 's Gravenhage voor natuurkunde en wiskunde, te Leiden voor geschiedenis, aan de Roomsche Katholieke hogere burgerschool, te Amsterdam voor nederlandsch, geschiedenis en aardrijkskunde, te Zierikzee voor scheikunde en natuurlijke geschiedenis, te Utrecht voor scheikunde, delfstofkunde en warenkennis, en voor geschiedenis, staats- en handelswetenschappen, te Sneek voor nederlandsch en

hoogduitsch en te Warffum voor geschiedenis en aardrijkskunde. Van de 14 leeraren zonder graad of acte waren 9 onderwijzer in schrijven (Helmond, Leiden, Delft, Amsterdam (2) Haarlem, Groningen, Sappemeer en Roermond), hulpleeraar in teekenen (Zutphen), 1 in italiaansch (Amsterdam), 1 in gezondheidsleer (meisjesafdeeling Almelo) en 2 godsdienstleeraren aan de Roomsche Katholieke hogere burgerschool te Amsterdam.

Vergelikt men de tabellen in den laatste regel met de cijfers bij het einde van 1876. Dan blijkt dat het getal der in functie zijnde leeraren is vermeerderd met 10, en dat er in December 1877 drie vacatures meer waren dan in December des vorigen jaars. Het getal der doctoren is, even als dat der candidaten, met 1 verminderd; het getal van de bezitters eener acte voor middelbaar onderwijs is met 22 toegenomen, dat der bezitters van eene oude acte met 12 verminderd. Het cijfer van hen, die bevoegd zijn krachtens art. 82 of 89 der wet, is met 1 en dat van hen, die krachtens art. 90 bevoegdheid hier te lande hebben verkregen met 3 verminderd; het getal van hen, die hun bevoegdheid aan art. 83 ontleenen, is met 6 toegenomen en het getal der leeraren zonder graad of acte hetzelfde gebleven.

De volgende tabel geeft een overzicht van de jaarwedden van het onderwijzend personeel aan de hogere burgerscholen, met uitzondering van de Rijks hogere burgerschool te Wageningen en de Roomsche Katholieke hogere burgerschool te Amsterdam.

Eerstgenoemde is hier achterwege gelaten; daar de meerderheid der leeraren te gelijk werkzaam is aan de eigenlijke landbouwschool en aan de afdeeling "hogere burgerschool", is het niet mogelijk de jaarwedde van elk afzonderlijk te vermelden.

S C H O L E N.	Jaar- wedden van de directeuren.	GETAL DER JAARWEDDEN					Totaal bedrag der jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 2000.	boven f 2000 tot en met f 2500.	boven f 2500 tot en met f 3000.	Totaal der jaarwedden van directeur en leeraren.	

Rijksscholen van vijfjarigen cursus.

's Hertogenbosch	f × 2 700	1	9	2	0	13	f 23 100,00
Tilburg	3 000	1	8	2	0	12	22 200,00
Alkmaar	3 000	2	8	1	»	12	21 100,00
Middelburg	3 000	1	9	3	0	14	25 500,00
Utrecht	3 500	2	7	6	0	16	31 900,00
Leeuwarden	3 500	2	7	4	»	14	26 900,00
Zwolle	3 000	1	8	4	»	14	26 230,00
Groningen	3 000	2	11	3	»	17	29 750,00
Assen	3 000	2	5	3	»	11	19 900,00
Roermond	3 000	1	6	5	0	13	24 800,00
Totaal	f 30 700	15	78	33	—	136	f 251 380,00

Rijksscholen van driejarigen cursus.

Helmond	f × 2 500	4	6	0	0	11	f 14 900,00
Winterswijk	2 500	1	5	0	0	7	11 100,00
Zaltbommel	2 500	4	4	0	0	9	12 300,00
Gouda	2 500	3	4	»	»	8	12 000,00
Heerenveen	2 500	2	5	»	»	8	11 800,00
Sappemeer	2 500	3	5	»	»	9	13 475,00
Warffum	2 500	3	5	»	»	9	12 300,00
Totaal	f 17 500	20	34	—	—	61	f 87 875,00
Totaal der Rijksscholen	f 48 200	35	112	33	—	197	f 339 255,00

Gemeentelijke en gesubsidieerde bijzondere scholen.

Breda	f 2 000	4	5	0	0	10	f 12 120,00
Arnhem	3 000	4	9	0	0	14	19 950,00
Nijmegen	2 880	7	5	0	0	13	14 026,75
Zutphen	1 800	4	10	0	0	15	20 420,00
Apeldoorn	2 600	2	4	1	0	8	13 100,00
Tiel	2 400	2	6	0	0	9	13 450,00
's Gravenhage	3 500	1	12	5	»	19	38 700,00
Rotterdam (5jarige cursus)	× 4 000	2	8	4	3	18	37 900,00
idem † (3jarige »)	4 000	1	3	4	»	9	19 100,00
Leiden	3 400	5	11	1	»	18	27 650,00
Transporteren	f 29 580	32	73	15	3	133	f 216 416,75

S C H O L E N.	Jaarwedden van de directeuren.	GETAL DER JAARWEDDEN					Totaal bedrag der jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000	boven f 2000	boven f 2500	Totaal der jaarwedden van directeur en leeraren.	
			tot en met f 2000.	tot en met f 2500.	tot en met f 3000.		
Per transport	f 29 580	32	73	15	3	133	f 216 416,75
Dordrecht	× 2 800	1	12	1	»	15	25 700,00
Delft	3 500	4	8	»	»	13	19 600,00
Schiedam	2 200	3	7	»	»	11	14 600,00
Gorinchem	2 200	3	6	»	»	10	14 400,00
Amsterdam (5jarige cursus) . .	× 4 000	5	11	1	2	20	38 000,00
idem (3jarige »)	4 000	6	3	5	»	15	24 050,00
idem (handelsschool).	× 4 000	5	5	1	2	14	24 700,00
Haarlem (5jarige cursus)	3 000	4	7	2	»	15	25 150,00
idem (3jarige »)	2 400						
Zaandam	2 400	3	6	1	»	11	14 700,00
Hoorn	2 300	3	5	»	»	9	12 600,00
Enkhuizen	1 600	1	4	»	»	6	7 800,00
Zierikzee	2 000	4	6	0	0	11	13 700,00
Goes	× 1 600	3	5	1	0	10	13 550,00
Amersfoort	2 200	3	6	0	0	10	13 568,75
Harlingen.	× 2 200	3	5	»	»	9	11 500,00
Sneek	2 800	3	6	»	»	10	15 250,00
Deventer	2 700	2	10	1	0	14	21 450,00
Kampen	× 2 400	2	10	1	0	14	23 000,00
Enschede	× 2 800	1	6	0	0	8	13 350,00
Almelo	3 000	2	7	0	0	10	14 700,00
Veendam	2 300	3	5	0	0	9	12 300,00
Maastricht	2 800	4	8	0	0	13	17 725,00
Venlo	1 800	3	4	0	0	8	8 900,00
Totaal gemeentescholen	f 92 580	103	225	29	7	398	f 616 710,50
Algemeen totaal	f 140 780	138	337	62	7	595	f 955 965,50

Het teeken (×) bij de jaarwedde van den directeur duidt aan, dat hij bovendien eene vrije woning of eene vergoeding voor het gemis daarvan geniet. De leeraarsjaarwedden voor de beide scholen te Haarlem zijn weder, als onafscheidbaar, in eens opgegeven. De totalen der jaarwedden in de voorlaatste kolom komen overeen met de cijfers in de laatste kolom der voorgaande tabel, behalve voor de beide scholen te Rotterdam en de school te Maastricht, aan ieder van welke één leeraar was, die bij die school geen afzonderlijke jaarwedde genoot. Neemt men tevens in aanmerking dat op de tabel de jaarwedden niet vermeld zijn van 16 leeraren te Wageningen en 19 van de Roomsche Katholieke hoogere burgerschool te Amsterdam, dan komt het totaalcijfer 595 juist overeen met het eindcijfer 624 op de voorgaande tabel.

Uit eene vergelijking met eene gelijksoortige opgave in het vorig verslag blijkt, dat de kosten van het onderwij-

zend personeel weder eenige verhooging hebben ondergaan. Voor de Rijksscholen moet men, om eene vergelijking te kunnen maken, van het cijfer voor 1876 het bedrag voor Wageningen aftrekken. Het overblijvende cijfer van f 333 455 verschilt slechts weinig van dat voor 1877; het verschil van bijna f 6000 komt zoo goed als geheel ten laste van de uitbreiding van de school te Assen; op de andere is zelfs uitgespaard. De kosten van de gemeentelijke scholen hebben in 1877 f 29 628 meer bedragen dan in 1876, hetgeen, als men de f 13 100 voor de nieuwe school te Apeldoorn daar buiten laat, nog eene vermeerdering van f 16 528 aanwijst. De geheele vermeerdering der kosten van het onderwijzend personeel bedroeg f 14 678, of eigenlijk, als men in aanmerking neemt, dat de school te Wageningen thans elders wordt vermeld, f 35 428 meer dan in 1876.

Even als in het vorig jaar waren weder enkele leeraren

tevens zonder verhooging van jaarwedde werkzaam aan eene andere inrigting van middelbaar onderwijs of aan een gymnasium.

e. Leerplan of programma.

Arnhem. Met het oog op minder bevredigende resultaten, in het vorige jaar bij het eindexamen verkregen, werd op het programma voor den cursus 1877/78 het aantal les-uren in wiskunde met één per week vermeerderd en werden tevens de onderdeelen van dit leervak op eenigzins andere wijze over de betrokken leeraren verdeeld.

Zutphen. Een verzoek, door een ingezetene der gemeente gedaan, om in verband met het toelatingsexamen voor adelborst bij de Koninklijke Nederlandsche Marine, reeds in het eerste studiejaar een aanvang te doen maken met het onderwijs in de engelsche taal, werd van de hand gewezen.

Apeldoorn. De lessen aan de nieuw opgerigte school werden in 1877 gegeven volgens onderstaand leerplan.

LEERVAKKEN.	1 ^e klasse 2 ^e klasse 3 ^e klasse			TOTAAL.
	III ^e cur. sus.	IV ^e cur. sus.	V ^e cur. sus.	
Reken- en stekunde.	3	2	2	7
Meetkunde	2	3	3	8
Mechanica en technologie	—	2	3	5
Natuurkunde	3	4	3	10
Cosmographie	—	1	1	2
Scheikunde	2	2	2	6
Natuurlijke historie	2	1	1	4
Warenkennis	—	—	1	1
Staatswetenschappen	1	2	3	6
Aardrijkskunde	2	1	1	4
Geschiedenis	3	2	2	7
Handelswetenschapp	1	1	1	3
Nederlandsch	2	1	1	4
Fransch	3	2	2	7
Engelsch	2	2	2	6
Hoogduitsch	2	2	2	6
Handteekenen	2	2	1	5
Lijnteekenen	2	2	2	6
Totaal.	32	32	33	97
Pract. oefen: natuurk.	—	—	2	2
» » scheik.	—	2	3	5
Gymnast. en wapenh.	2	2	2	6

Bovendien wordt elken morgen tusschen het 2de en 3de lesuur ongeveer 20 minuten gegymnastiseerd door alle klassen, zooveel mogelijk in de buitenlucht.

Gelijk uit dit programma blijkt beantwoorden de drie klassen der school aan de drie hoogste klassen eener gewone hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus. Men stelt zich voor, haar te doen aansluiten bij de school voor meer uitgebreid lager onderwijs van den heer A. M. DEKKERS,

binnen de gemeente gevestigd. De leerlingen van de beide hoogere klassen van genoemde school kunnen, voor zoover dit noodig wordt geoordeeld, lessen ontvangen ook van sommige leeraren der hoogere burgerschool.

Over de resultaten van bovengenoemde regeling laat zich uit den aard der zaak nog geen oordeel uitspreken.

Tiel. De toelatingsexamens tot deze school zullen voortaan, in stede van ná, vóór de groote vacantie worden afgenomen, met dien verstande echter, dat voor examinandi, die bij het admissie-examen blijken niet in allen deele te voldoen, de gelegenheid kan worden gegeven, na de vacantie her-examen af te leggen, bij welke gelegenheid dan tevens nog voor de toelating kunnen worden geëxamineerd de leerlingen, welke zich later mochten hebben aangemeld.

In het programma werden de beginselen der nieuwere meetkunde naar de 4de klasse overgebracht, om in de 3de plaats te maken voor eene meer volledige behandeling van goniometrie en trigonometrie.

Een voorstel tot verlaging van het schoolgeld, door de commissie van toezigt in overleg met den directeur der school gedaan, mogt geene instemming vinden bij den gemeenteraad.

Amsterdam. Voor de school van driejarigen cursus is voor het schooljaar 1877/78 het volgende programma vastgesteld, dat in zekeren zin als normaal kan worden beschouwd.

VAKKEN.	KLASSEN.			Totaal.
	1.	2.	3.	
Nederlandsche taal- en letterkunde	4	3	3	10
Geschiedenis	3	3	3	9
Aardrijkskunde	3	2	3	8
Fransche taal	5	4	3	12
Hoogduitsche taal	4	3	3	10
Engelsche taal	—	4	4	8
Wis- { Rekenkunde. { 2 { 2 { 2 { 6				
kunde. { Stelkunde . 6 { 2 { 6 { 2 { 5 { 17 { 5				
{ Meetkunde . { 2 { 2 { 2 { 6				
Boekhouden	—	—	2	2
Natuurkunde	1	2	3	6
Gronden der staatsinrigting van Nederland en de staatshuishoudkunde	—	—	1	1
Handteekenen	3	2	2	7
Gymnastiek	2	2	2	6
Schoonschrijven	1	1	—	2
Totaal.	32	32	34	98

Haarlem. Ten gevolge van de splitsing der 1ste klasse van de school van vijfjarigen cursus in twee parallelafdeelingen en het bij den aanvang van den cursus niet beschikbaar zijn van een voldoende onderwijzend personeel is het programma van de lesuren der klasse tijdelijk met eenige voor verschillende vakken verminderd, zonder dat dit schade heeft gedaan aan de vorderingen der leerlingen.

Decenter. De aan deze school gegeven lessen in het 6de studiejaar, alhoewel eene voortzetting van den 5jarigen cursus, werden door 12 toehoorders bijgewoond; 7 hunner bereidden zich voor tot het verwerven eener acte van bevoegdheid tot het geven van middelbaar onderwijs, 2 anderen wenschten het hulp-apothekersexamen af te leggen, de 3 overigen volgden de lessen eenvoudig tot uitbreiding hunner kennis.

Amelo. Eene nieuwe regeling van het onderwijs der talrijke meisjes, die deze school bezoeken, heeft aanvankelijk zeer goed voldaan. Daarbij wordt het onderwijs in talen, aardrijkskunde, geschiedenis en teekenen aan de jongens- en meisjes-leerlingen gezamenlijk gegeven, terwijl voor laatstgenoemde afzonderlijke lessen bestemd zijn in wiskunde, natuurkunde, scheikunde, natuurlijke historie, voedingsleer, gezondheidsleer en opvoedkunde.

Assen. Bij de opening der school van vijfjarigen cursus is een programma gemaakt voor vier klassen, daar reeds aanstonds enkele leerlingen in de 4de klasse konden plaats nemen. Bij het begin van den cursus 1877/78 is een volledig programma ingevoerd, dat slechts weinig van dat aan andere Rijkscholen van vijfjarigen cursus verschilt, zoodat het overbodig schijnt het hier in zijn geheel op te nemen.

f. Toestand van het onderwijs.

's Hertogenbosch. Ofschoon deze school ook dit jaar, wat haar onderwijzend personeel aangaat, in minder gelukkige omstandigheden verkeerde, kon men, dank zij de inspanning van allen die tot de vervulling der opgevallene lessen hebben medegewerkt, over de vruchten van het onderwijs tevreden zijn.

Winterswijk. Het onderwijs in fransch heeft dit jaar geleden onder eene langdurige ongesteldheid van den leeraar voor dat vak.

Ook nu werd van vele en van bevoegde zijden geklaagd, over het in deze gemeente ten eenen male ontbreken van behoorlijk voorbereidend onderwijs, waarvan zich de nadeelige invloed op het onderwijs der hogere burgerschool nadrukkelijk doet gevoelen.

's Gravenhage. Het valt niet te ontkennen, dat de veelvuldige vacatures en de daaruit voortvloeiende veranderingen in het onderwijzend personeel in sommige vakken een nadeeligen invloed hebben uitgeoefend. Gelukkig heeft het onderwijs in geen der vakken behoeven stil te staan, daar de lessen steeds konden worden waargenomen, hetzij door andere leeraren der school, hetzij door tijdelijk daarmede belaste leeraren van het gymnasium.

Leiden. Aangaande deze school geldt hetzelfde. Het lang onvervuld blijven der betrekking van leeraar in de geschiedenis was niet zonder schade voor het onderwijs, daar wel de meeste lessen door andere leeraren werden waargenomen, maar slechts een gedeelte daarvan aan geschiedenis konden worden gewijd.

Amsterdam. De aanzienlijke vermeerdering van het getal der leerlingen van de hogere burgerschool van driejarigen cursus bij het begin van den cursus 1877/78, welke het noodig maakte het getal afzonderlijke afdelingen van vier tot zeven te brengen, gaf eerst tot veel moeilijkheden aanleiding, daar het personeel op verre na niet voltallig was. Eerst drie maanden na het begin van den cursus was het voldoende om de boven aangewezen splitsing in parallelafdeelingen te doen plaats hebben. De commissie van toezigt kent in haar verslag aan het onderwijzend personeel allen lof toe voor den meer dan gewonen ijver, gedurende dezen moeilijken tijd aan den dag gelegd.

De organisatie der handesschool is weder het onderwerp geweest van verschillende adviezen. Het gemeentebestuur achtte echter het oogenblik minder gunstig voor eene beslissing, en heeft daarom de zaak voorloopig laten rusten.

Haarlem. Met lof mag gewaagd worden van den toestand van het onderwijs aan de school van 5jarigen cursus. Het schijnt dat de tot tweemaal toe ondervonden teleurstelling bij de eindexamens in vele opzichten heeft ten goede gewerkt; de verbeteringen die de school in 1877 reeds heeft ondergaan, wat de verdeling der werkzaamheden onder het onderwijzend personeel betreft, en niet minder de later aangebrachte wijzigingen, waarvan, als zij definitief zullen zijn vastgesteld, meer uitvoerige mededeeling zal geschieden, geven grond tot de verwachting, dat de Haarlemsche hogere burgerschool weldra haar vroegere naam van eene der beste inrigtingen te zijn zal terug krijgen.

De school van driejarigen cursus handhaafde haar goeden naam, maar leed er eenigszins onder, dat zij, wat het onderwijzend personeel betreft, steeds als een onderdeel of annexie van de school van 5jarigen cursus moest worden beschouwd. Eene meer zelfstandige inrigting met eigen personeel zou haar zeker ten goede komen. De behoefte aan uitbreiding van het personeel van den vijfjarigen cursus wegens splitsing van klassen zou wellicht de gelegenheid geven om in dit opzicht verbetering aan te brengen.

Zaandam. In het onderwijs in gymnastiek is ook dit jaar nog geen verbetering gekomen.

Hooru. De aansluiting tusschen het lager onderwijs en de hogere burgerschool is verbeterd door eene andere regeling van het eerstgenoemde. Men vleide zich, dat dit op den duur een gunstigen invloed op het bezoek der hogere burgerschool zou uitoefenen.

Goes. Herhaald afwezig blijven van den leeraar in staats- en handelswetenschappen, die tot het geven van zijn onderwijs telkens moet overkomen uit Middelburg, gaf aanleiding tot beklag. In overleg met hem is eene nieuwe regeling ontworpen, ten einde te beproeven, aan het gezezen bezwaar te gemoet te komen.

Harlingen. Hoewel het getal van de leerlingen der school na de nieuwe regeling nog geen merkbare vermeerdering heeft ondergaan, is toch de aansluiting aan de scholen van vijfjarigen cursus daardoor zeer bevorderd. In 1877 gingen niet minder dan vier leerlingen uit de 3de klasse der school tot de 4de klasse der Rijkschool te Leeuwarden over om aldaar hunne studien voort te zetten.

Sneek. Niet alleen door de bovengemelde vacatures, maar ook door eene ongesteldheid van den directeur gedurende ruim twee maanden kon het onderwijs niet zoo geregeld gegeven worden als wenschelijk was. Vooral deed zich de invloed gevoelen op het onderwijs in scheikunde en natuurlijke historie, dat gedurende de ziekte van dr. VAN DER LEY aan geen anderen leeraar kon worden opgedragen. Dank zij de inspanning van het onderwijzend personeel, heeft het een en ander op de veranderingen der leerlingen geen blijvend nadeeligen invloed uitgeoefend.

Groningen. Hier werd sterk geklaagd over de gebrekkige aansluiting van het openbaar lager onderwijs aan de Rijks hogere burgerschool. De eenige openbare inrigting, bestemd om de jongelieden tot de hogere burgerschool voor te bereiden, is het zoogenaamde pro-gymnasium, eene school van meer uitgebreid lager onderwijs van driejarigen cursus, waarvan de 2de klasse heette aan te sluiten aan de hogere burgerschool, de 3de klasse aan het gymnasium. De toestand van het onderwijs aan die school is in de laatste jaren zeer achteruit gegaan, zoodat de van daar komende leerlingen zoo wel wat kennis als wat ordelijkheid betreft, veel te wenschen over lieten. Men verwachtte, dat bij de aanstaande reorganisatie van het gymnasium overeenkomstig de voorschriften der nieuwe wet op het hooger onderwijs, het meer uitgebreid lager onderwijs eene verbetering zou ondergaan, waarvan ook de hogere burgerschool voordeel zou hebben.

Sappemeer. Aangaande deze school kan juist het tegen-

overgestelde worden medegedeeld. Te Hoogezand bestond reeds sedert geruimen tijd eene goede school, die de leerlingen behoorlijk tot de hoogere burgerschool voorbereid. De school voor meer uitgebreid lager onderwijs, welke in de gemeente Sappemeer is ingerigt in verband met de opheffing van de voorbereidende afdeling der hoogere burgerschool, begint thans ook goede vruchten op te leveren, zoodat deze aangelegenheid nu als op alleszins voldoende wijze geregeld kan worden beschouwd.

Assen. Nadat in het begin van 1877 het personeel dezer school aanzienlijk was uitgebreid, ten einde in de behoeften van een vijfjarigen cursus te kunnen voorzien, zijn in Februarij de beide afdelingen der 3de klasse als afzonderlijke klassen beschouwd en hebben de 4 leerlingen der 4de klasse volgens een nieuw programma onderwijs ontvangen. Hierbij is niet uit het oog te verliezen, dat dien ten gevolge de cursus 1876/77 voor hen slechts zeer onvolledig kon zijn. Nogtans hebben zij door inspanning getracht zooveel mogelijk aan dit gemis te gemoet te komen, zoodat er dan ook bij het einde van den cursus geen bedenking was om drie hunner tot de 5de klasse te bevorderen. De cursus 1877/78 is dien ten gevolge geopend, met alle vijf de klassen, waarvan de hoogste, hoewel nog niet geheel normaal, toch weinig van eene normale verschilde; zoodat het te verwachten was dat hare drie leerlingen bij het einde van dezen cursus aan de eischen van het eindexamen zouden kunnen voldoen.

Hoewel hier aangaande den toestand van het onderwijs aan de hoogere burgerscholen in 'talgemeen geen bijzondere mededeelingen zijn te doen, zoo mag toch eene gebeurtenis, die op het onderwijs en het getal der leerlingen op den duur niet zonder invloed zal wezen, niet geheel onopgemerkt blijven, namelijk de reorganisatie der Koninklijke Militaire Akademie krachtens de wet van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 141), van welke hiervóór reeds in het voorbijgaan is melding gemaakt, toen van vermindering van het getal der leerlingen in de 4de en 5de klasse sprake was. Door die wet is voorgeschreven, dat het examen in de vakken, in art. 7 met name genoemd, aldus wordt geregeld, dat het in overeenstemming is met de kennis van jongelieden, die het onderwijs in de drie eerste klassen eener Rijks hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus met vrucht hebben gevolgd. Tevens werd in art. 17 der wet bepaald, dat dit examen voor het eerst in 1877 zou worden gehouden, en dat alsdan ook aspiranten tot het 2de en 3de studiejaar zouden kunnen worden toegelaten. De programma's voor deze examens werden reeds onder dagteekening van 5 Junij door middel van de *Staatscourant* door den Minister van Oorlog ter algemeene kennis gebracht. In het geheel hebben zich voor die examens voor het 1ste en 2de studiejaar 289 kandidaten aangemeld, namelijk 217 voor het 1ste en 72 voor het 2de studiejaar.

Van de 217 kandidaten voor het 1ste studiejaar waren 154 leerlingen van hoogere burgerscholen en 63 van andere inrigtingen van onderwijs. Van de 154 eerstgenoemden slaagden er 58, terwijl 96 door de examen-commissie onvoldoende werden geoordeeld. Van de 63 leerlingen van andere inrigtingen daarentegen voldeden slechts 5, terwijl 58 werden afgewezen; dat is, terwijl van de leerlingen der hoogere burgerscholen 38 ten honderd slaagden, was dit slechts met 8 ten honderd van de overige kandidaten het geval. Zelfs indien men in aanmerking neemt dat, ten gevolge der late vaststelling van wet en programma — slechts weinige dagen vóór het examen — van eene opzettelijke voorbereiding geen sprake kon zijn, kan bezwaarlijk worden ontkend, dat deze uitslag alles behalve gunstig is te noemen. Wel heeft een groot aantal leerlingen van hoogere burgerscholen zich tegen den uitdrukkelijken wensch van directeur en leeraren tot het examen aangemeld en, in verband daarmede, kan het niet verwonderden, dat van de 22 leerlingen uit de 1ste en de 2de klasse 21 werden afgewezen. Het feit echter, dat van de 99 leerlingen uit de 3de klasse 61, en zelfs van de 33 uit de 4de en 5de klasse 14 niet zijn geslaagd, is zeer in het oog vallend. Het zou intusschen voorbarig zijn, reeds na dit ééne examen tot het maken van gevolgtrekkingen over te gaan, die door nadere ondervinding aligt zouden worden geloofwaardig.

Aan de examens voor het 2de studiejaar werd deelgenomen door 72 kandidaten, waarvan 66 leerlingen van hoogere burgerscholen, 6 van andere inrigtingen afkomstig waren. Van de 66 eerstgenoemden slaagden er 30, terwijl 36 werden afgewezen; van de 6 laatstgenoemden legde slechts één voldoende kennis aan den dag. De meeste kandidaten waren afkomstig van de 4de klasse eener hoogere burgerschool, namelijk 53, van welke 22 slaagden en 31 werden afgewezen; van de 12 leerlingen der 5de klasse slaagden 8 en werden 4 afgewezen. Onder de 8 eerstgenoemden waren er 3, die het eindexamen der hoogere burgerschool met gunstigen uitslag hadden afgelegd; onder de 4 afgewezenen was er 1 die in dat geval verkeerde.

Daar de noodzakelijkheid was gebleken om aangaande de door de wet voorgeschreven aansluiting der hoogere burgerscholen en de Akademie eenige regels te stellen, hetwelk zoowel in het belang van de Akademie als van eerstgenoemde inrigtingen zou zijn, heeft een uitvoerig overleg plaats gehad tusschen de Ministers van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken. De uitslag hiervan zal, als behorende tot het jaar 1878, in het volgende verslag worden medegedeeld.

g. Toestand der localen en hulpmiddelen voor het onderwijs.

's Hertogenbosch. De inrigting der localen heeft in den loop van dit jaar eenige verandering ondergaan. De tweede zaal voor handteekenen, die voor het onderwijs in dit vak zeer goed kon worden gemist, is ingerigt tot leerzaal en kabinet voor natuurlijke historie. Het bezwaar, dat de verzameling van voorwerpen voor dat leervak in de wandkasten der verschillende les-localen verspreid was, en dat die kasten ondoelmatig en gedeeltelijk zelfs zeer nadeelig waren, is thans opgeheven. Ook is van de zeer ruime leerzaal voor natuurkunde een gedeelte afgezonderd en tot werkplaats voor de praktische oefening der leerlingen ingerigt.

Breda. Bij herhaling moet worden gezegd, dat het oorspronkelijk voor eene hoogere burgerschool van driejarigen cursus ingerigte schoolgebouw dringende behoefte aan uitbreiding heeft; daar het niet mogelijk is, aan alle klassen — veel minder buiten de les-uren aan de leeraren — een passend verblijf te verschaffen, en ook de hulpmiddelen bij het onderwijs niet voldoende kunnen worden geplaatst.

Arnhem. Aan de gymnastiekzaal werden eenige noodzakelijke verbeteringen aangebracht.

Zutphen. De verzamelingen voor scheikunde en natuurlijke geschiedenis werden verrijkt met een aantal voorwerpen uit de nalatenschap van den heer J. F. Dierz, in leven lid der commissie van toezigt op het middelbaar onderwijs.

Apeldoorn. Het nieuwe gebouw is aanvankelijk gebleken, aan alle billijke eischen te voldoen.

Met de aanschaffing der noodige verzamelingen is een begin gemaakt en wordt verder geregeld voortgegaan.

Tiel. Aan het lokaal voor scheikunde werden eenige niet onbelangrijke verbeteringen aangebracht.

Amsterdam. Voor de school van driejarigen cursus is tijdelijk, even als het vorig jaar, gebruik gemaakt van eenige vertrekken in het zoogenaamde Oude-mannenhuis, waar vroeger tijdelijk de Rijks Akademie van Beeldende Kunsten was gevestigd geweest. Hoewel voldoende, wat de ruimte betreft, lieten de ligging en de inrigting nog al te wenschen over. Intusschen is een aanvang gemaakt met de stichting van een geheel nieuw gebouw aan de Weteringschans, dat belooft, wat ruimte en inrigting betreft, een model voor andere schoolgebouwen in de hoofdstad te worden. Men hoopte met het begin van den cursus 1878/79 het in gebruik te kunnen nemen.

De wenschelijkheid van een beter gebouw voor de Handelsschool deed zich meer en meer gevoelen.

Amersfoort. In het bezwaar, dat een tweetal lokalen op den duur te klein waren voor het aantal leerlingen, dat daarin moet worden geplaatst, werd voorzien door een ander lokaal daarbij te trekken.

Kampen. Nog steeds heeft het bestuur dezer rijke gemeente de middelen niet kunnen vinden om verbetering te brengen in de inrigting van het schoolgebouw, op den weinig voldoende toestand van welke reeds in meer dan één vorig verslag de vinger werd gelegd.

Assen. Aan de lokalen der Rijks hoogere burgerschool moest ten gevolge van hare inrigting tot een vijfjarigen cursus eene aanzienlijke uitbreiding worden gegeven. Het gemeentebestuur, op welks verzoek tot de uitbreiding der school was besloten, had op zich genomen de vergrooing der lokalen, ook oorspronkelijk op gemeentekosten gesticht, te bekostigen. Nadat een plan daarvoor was opgemaakt, heeft in 1877 de verbouwing plaats gehad, daarin bestaande dat aan de noordzijde een nieuwe vleugel is bijgebouwd, waarin zich gelijkvloers drie vertrekken voor het onderwijs in natuurkunde, op de eerste verdieping een nieuwe teekenzaal bevinden. De vroeger voor het onderwijs in natuurkundige wetenschappen bestemde lokalen worden nu uitsluitend voor scheikunde gebruikt. Een der bestaande klasse-lokalen is voor het onderwijs in natuurlijke historie ingerigt: van de vroegere teekenzaal zijn twee flinke klasse-lokalen gemaakt. De nieuwe lokalen zijn van Rijkswegen van het noodige meubilair enz. voorzien.

h. Inrigtingen ongeveer met hoogere burgerscholen gelijkstaande.

Onder deze categorie moeten de volgende inrigtingen vermeld worden:

de school van O. J. SCHREUDERS te Noordwijk, met 28 leerlingen en 8 onderwijzers. Van de leerlingen werden er 21 opgeleid voor de universiteit, 6 voor den handel of voor eene administratieve betrekking en 1 voor de Koninklijke Militaire Akademie;

het instituut *Noorthøj*, gemeente Veur, van den heer H. J. KRAMERS, met 23 leerlingen en 9 onderwijzers. De meeste leerlingen waren voor universitaire studien bestemd;

de school van dr. P. H. BRUYNINGS INGENHOES, te Voorburg, opvolger van C. W. BRUYNINGS INGENHOES, welke gedurende 31 jaren aan het hoofd der inrigting heeft gestaan en thans de leiding der school aan zijn zoon heeft overgedaan. Deze school telde 22 kweekelingen en 22 dagscholieren; het onderwijs werd gegeven door 12 onderwijzers;

de school van den heer P. G. LUTJES, te Zuidhorn, met 8 leerlingen en 1 onderwijzer.

§ 4. MIDDELBARE SCHOLEN VOOR MEISJES.

a. Getal en soort der scholen.

In het getal der middelbare scholen voor meisjes is in 1877 geen verandering gekomen. Van de tien bestaande inrigtingen zijn er zes van vijfjarigen cursus, waarvan vier een Rijkssubsidie genoten, ééne van vierjarigen cursus met Rijkssubsidie en drie van driejarigen cursus, waarvan ééne met Rijkssubsidie. Alle waren gemeentelijke inrigtingen.

De volgende tabel wijst aan in welke gemeenten zij waren gevestigd, den aard der school, het jaar der oprigting, den duur van den cursus en het bedrag van het schoolgeld.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	AARD DER SCHOOL.	Jaar van de oprigting.	Duur van den cursus, in jaren.	Bedrag van het schoolgeld voor	
					volledig onderwijs.	enkele lessen.
Gelderland . .	Arnhem.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1871	5	f 60 per jaar.	f 6 tot f 60 per jaar.
Zuidholland . .	Rotterdam.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1871	5	60 » »	—
	Dordrecht.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1871	5	60 » »	f 10 à f 15 per vak.
Noordholland . .	Amsterdam.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1872	3	60 » »	f 10 tot f 60 per jaar.
	Haarlem.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1867	5	50 » »	—
Zeeland . . .	Goes.	Idem.	1876	4	40 » »	f 5 à f 12 per vak.
Utrecht . . .	Utrecht.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1875	3	70 » »	—
Friesland . . .	Leeuwarden.	Gesubsidieerde gemeenteschool.	1875	5	50 » »	f 12 per vak.
Overijssel . . .	Deventer.	Idem.	1872	3	50 » »	f 3 per uur's weeks.
Groningen . . .	Groningen.	Niet-gesubs. gemeenteschool.	1872	5	50 » »	f 7,50 of f 15 p. vak.

Even als het vorig jaar werden aan de scholen te Rotterdam, Haarlem en Utrecht geen andere leerlingen dan voor het volledig onderwijs toegelaten.

b. Getal der leerlingen.

De volgende tabel wijst het getal der leerlingen bij het einde van 1877 aan.

SCHOLEN.	Getal der leerlingen voor volledig onderwijs in de						Getal der leerlingen voor enkele lessen.	Algemeen totaal.
	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.	5de klasse.	Totaal.		
Arnhem	17	26	9	10	5	67	12	79
Rotterdam	37	31	22	19	12	121	—	121
Dordrecht	16	14	9	12	6	57	9	66
Amsterdam	—	—	34	18	17	69	10	79
Haarlem	28	39	27	36	9	139	—	139
Goes	10	9	3	—	—	22	7	29
Utrecht	—	—	15	9	9	33	—	33
Leeuwarden	32	37	14	10	9	102	7	109
Deventer	—	—	10	8	4	22	11	33
Groningen	47	36	16	6	3	108	32	140
Totaal in 1877.	187	192	159	128	74	740	88	828
» » 1876.	216	143	183	106	70	718	58	776
In 1877 meer .	— 29	49	— 24	22	4	22	30	52

Het teeken (—) duidt ook hier aan dat de boven aan de kolom genoemde klasse volgens de organisatie der school niet aanwezig is, het teeken (») dat zij nog geene leerlingen telt. Dit laatste was trouwens alleen het geval met de 4de klasse der school te Goes. De drie klassen der scholen te Amsterdam, Utrecht en Deventer zijn gelijk gesteld met de drie hoogste der scholen van vijfjarigen cursus.

Spplitsing in parallel-afdeelingen had dit jaar plaats te Rotterdam voor de 1ste en 2de klasse, te Amsterdam voor de laagste klasse, te Haarlem voor de 2de en 4de klasse, te Leeuwarden voor de 2de klasse en te Groningen voor de 1ste en 2de klasse, elke van deze acht klassen in twee afdeelingen.

Vergelijkt men deze cijfers met die van het vorig jaar, dan vindt men eene vermeerdering met 22 voor het volledig onderwijs, 30 voor enkele lessen, in het geheel dus eene vermeerdering met 52. Het trekt echter bijzonder de

aandacht dat, in weerwil van de niet onaanzienlijke verhoging van het totaal cijfer voor het volledig onderwijs, de 1ste en 3de klasse eene aanzienlijke vermindering hebben ondergaan — met 29 en 24 — die, wel is waar ruim wordt opgewogen door de nog veel aanzienlijker vermeerdering der 2de en 4de klasse met 49 en 22, maar niettemin op zich zelve moeilijk te verklaren is. Men schijnt dus zoowel het een als het ander te moeten beschouwen als een verschijnsel van voorbijgaanden aard, dat zich zeker niet in die mate zou hebben doen bemerkten, indien het getal der scholen aanzienlijker ware geweest. Alleen zij nog in herinnering gebragt dat het voorgaande jaar juist voor de 1ste en 3de klasse op een vrij aanzienlijke vermeerdering viel te wijzen.

De volgende tabel wijst voor elke school in 't bijzonder den toestand in December 1877 aan, vergeleken met dien in December 1876.

S C H O L E N .	Leerlingen voor volledig onderwijs.				Leerlingen voor enkele lessen.				Geheel getal leerlingen.			
	In Dec. 1876.	In Dec. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Dec. 1876.	In Dec. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.	In Dec. 1876.	In Dec. 1877.	In 1877 meer.	In 1877 minder.
Arnhem	55	67	12	>	6	12	6	>	61	79	18	>
Rotterdam	107	121	14	>	—	—	—	—	107	121	14	>
Dordrecht	62	57	>	5	9	9	>	>	71	66	>	5
Amsterdam	64	69	5	>	6	10	4	>	70	79	9	>
Haarlem	145	139	>	6	—	—	—	—	145	139	>	6
Goes	22	22	>	>	6	7	1	—	28	29	1	>
Utrecht	32	33	1	>	—	—	—	—	32	33	1	>
Leeuwarden	99	102	3	>	3	7	4	>	102	109	7	>
Deventer	26	22	>	4	5	11	6	—	31	33	2	>
Groningen	106	108	2	>	23	32	9	>	129	140	11	>
Totaal	718	740	37	15	58	88	30	—	776	828	63	11
	22 meer.				30 meer.				52 meer.			

Hieruit blijkt dat voor het volledig onderwijs op vrij aanzienlijke vermeerdering valt te wijzen voor de scholen te Arnhem en Rotterdam, terwijl de geringe vermeerdering voor de scholen te Amsterdam, Utrecht, Leeuwarden en Groningen opgewogen werd door een geringen achteruitgang voor de scholen te Dordrecht, Haarlem en Deventer; Goes bleef op hetzelfde cijfer. Daarentegen nam het getal leerlingen voor enkele lessen toe aan alle scholen, waar zoodanige leerlingen werden toegelaten, Dordrecht alleen uitgezonderd, waar het cijfer hetzelfde bleef. Voor Arnhem, Amsterdam, Leeuwarden, Deventer en Groningen mogt de toeneming betrekkelijk aanzienlijk heeten; voor alle scholen te zamen was de verhouding tusschen het getal der leerlingen voor volledig onderwijs en dat voor enkele lessen dan ook aanmerkelijk ongunstiger, daar in 1877 niet minder dan 10.6 ten honderd der leerlingen slechts enkele lessen volgden, een bedrag dat zelfs het ongunstige cijfer van 1874 nog overtreft. Van de 88 leerlingen, die in 1877 enkele lessen volgden, moeten 11 gerekend worden als behoorende tot de 1ste klasse, 10 tot de 2de, 23 tot de 3de, 20 tot de 4de en 24 tot de 5de klasse. Aan de zeven scholen, waar gelegenheid tot het bijwonen van enkele lessen bestond, werd daarvan gebruik gemaakt voor de volgende vakken:

voor wiskunde of rekenen	door 12
> natuurkunde	> 27
> scheikunde	> 8
> plant- en dierkunde	> 23
> kosmographie	> 2
> staatsinrigting of staatswetenschappen	> 5
> aardrijkskunde	> 36
> geschiedenis	> 33
> nederlandsch	> 52
> fransk.	> 59
> hoogduitsch	> 56
> engelsch	> 52
> teekenen	> 36
> handwerken	> 3
> zielkunde	> 1

Op nieuw blijkt dat het bijwonen van enkele lessen veel eer is te beschouwen als een verzuimen van enkele lessen, vooral in rekenen en natuurkundige wetenschappen, die blijkbaar van de zijde van ouders en voogden nog in geen en deele de waardering vinden, welke zij, juist als leervakken eener middelbare school voor meisjes, ongetwijfeld verdienen. Te Groningen en Deventer was te toestand in dit opzigt verreweg de ongunstigste.

Gymnastiek onderwijs werd gegeven aan alle scholen, behalve aan die te Dordrecht en Amsterdam; te Utrecht is het sedert het vorige jaar ingevoerd. Daarentegen liet dat onderwijs in Leeuwarden zeer veel te wenschen over, zoodat er dan ook door een zeer gering getal leerlingen gebruik van werd gemaakt.

De volgende tabel geeft een overzicht van het getal der leerlingen, die de lessen in gymnastiek volgden, alsmede van de wijze waarop dit onderwijs was geregeld.

S C H O L E N .	Aantal leerlingen.		Aantal uren of halve uren wekelijks voor gymnastiek bestemd.
	voor gymnastiek.	voor volledig onderwijs.	
Arnhem	53	67	2 geheele uren per week.
Rotterdam	70	121	2 of 1 heel uur > >
Haarlem	90	139	1 uur > >
Goes	23	22	2 heele uren > >
Utrecht	33	33	6 maal 20 minuten en 1 heel uur per week.
Leeuwarden	18	102	2 uren per week.
Deventer	17	22	2 heele uren > >
Groningen	65	108	1 uur > >
Totaal	369	614	

Vergelijkt men deze opgaven met die van het vorig jaar, dan is nog geen vooruitgang merkbaar. Aan twee scholen met 126 leerlingen voor volledig onderwijs werd in 't geheel geen gelegenheid tot gymnastische oefeningen gegeven; aan de acht overige, met 614 leerlingen voor

volledig onderwijs, maakten niet meer dan 369 van die gelegenheid gebruik.

Aangaande den leeftijd van de leerlingen der middelbare scholen voor meisjes wijst de volgende tabel den toestand bij het begin van het schooljaar 1877/78 aan.

K L A S S E N.	Getal der leerlingen, wier leeftijd is								TOTAAL.
	beneden	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	boven	
	12 jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	jaar.	18 jaar.	
<i>Volledig onderwijs.</i>									
1ste klasse	6	58	56	45	19	2	1	»	187
2de »	»	10	48	62	48	15	7	2	192
3de »	»	»	6	40	59	48	5	1	159
4de »	»	»	»	4	43	44	27	10	128
5de »	»	»	»	»	4	29	27	14	74
Totaal volledig onderwijs . . .	6	68	110	151	173	138	67	27	740
Toehoorderessen (enkele lessen) .	»	»	2	5	12	20	21	28	88
Algemeen totaal	6	68	112	156	185	158	88	55	828

Berekent men hieruit den gemiddelden leeftijd voor elke klasse, dan vindt men:

voor de 1ste klasse 13 jaren 7 maanden.

- » » 2de » 14 » 8 »
- » » 3de » 15 » 7 »
- » » 4de » 16 » 6 »
- » » 5de » 17 » 2 »
- » enkele lessen 17 jaren.

Hieruit blijkt dat deze cijfers weinig verschillen van die, welke hiervóór voor de leerlingen der hoogere burgerscholen voor jongens zijn gegeven.

c. *Examens.*

De uitslag der toelatings-examens tot den cursus 1877/78, alsmede van de overgangs-examens tot denzelfden cursus, is aangewezen in de volgende tabel.

S C H O L E N.	TOELATINGS-EXAMENS TOT DEN CURSUS 1877/78							OVERGANGS-EXAMENS TOT DEN CURSUS 1877/78.		
	tot de laagste klasse.			tot eene hoogere klasse.				Geëxamineerd.	Bevorderd.	Niet bevorderd.
	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Afgewezen.	Geëxamineerd.	Toegelaten tot die klasse.	Toegelaten tot lagere klasse.	Geheel afgewezen.			
Arnhem	17	15	2	12	11	1	»	48	39	9
Rotterdam	34	30	4	5	2	3	»	92	82	10
Dordrecht	15	14	1	1	»	1	»	49	43	6
Amsterdam	34	25	9	5	1	4	»	44	36	8
Haarlem	27	27	»	5	3	1	1	116	113	3
Goes	5	5	»	»	»	»	»	18	12	6
Utrecht	16	10	6	3	2	1	»	23	12	11
Leeuwarden	19	15	4	3	3	»	»	78	50	28
Deventer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Groningen	47	38	9	»	»	»	»	69	60	9
Totaal	214	179	35	34	22	11	1	537	447	90

Vergelijkt men deze tabel met eene dergelijke in het vorig verslag, dan blijkt het, dat in 't geheel in 1877 zich 12 nieuwe leerlingen minder hebben aangemeld, namelijk 16 minder voor de laagste klasse der school en 4 meer voor eene hoogere klasse. Daarbij is wel in het oog te houden dat in 1876 de school te Goes geopend werd en zich dus toen een aanzienlijker getal leerlingen aanmeldde dan later het geval zou zijn. De uitslag der toelatings-examens tot de laagste klasse was iets minder gunstig dan in 1877: 83.6 ten honderd werden toegelaten tegen 87 ten honderd in 1876; de uitslag van de toelatings-examens voor eene hoogere klasse was in beide jaren ongeveer dezelfde. Te Deventer werden in 1877 weder geen examens gehouden. Voor de negen overige scholen geven de cijfers tot geen bijzondere beschouwingen aanleiding.

Aan de overgangs-examens werd door 537 leerlingen voor het volledig onderwijs deelgenomen, van welke 447 tot eene hoogere klasse werden bevorderd, dat is 83 ten honderd, in 1875 was dat cijfer 82 geweest, in 1876 80; het verschil, hoewel gering, is dus ten voordeele van het jaar 1877. De cijfers waren het gunstigste voor Rotterdam, Dordrecht en Haarlem. Het verdient de aandacht, dat de uitslag der overgangs-examens bij de meisjesscholen over 't algemeen gunstiger was dan bij de jongensscholen, bij welke niet meer dan 74.4 ten honderd tot eene hoogere klasse konden worden bevorderd.

Aan enkele scholen werden in 1877 eindexamens gehouden. De uitslag was, dat aan 1 meisje te Arnhem, 12 te Rotterdam, 18 te Amsterdam, 9 te Haarlem en 3 te Leeuwarden, alsmede aan 8 van de 9, die zich te Dordrecht daarvoor hadden aangemeld, in 't geheel dus aan 51 leerlingen, een getuigschrift werd uitgereikt.

d. Onderwijzend personeel.

In den loop van 1877 hadden in het onderwijzend personeel dezer scholen de volgende wijzigingen plaats.

Arnhem. Ter vervanging van mej. A. E. VAN RIJNBACH, die op haar verlangen eervol werd ontslagen, benoemde de gemeenteraad mej. J. IJ. DE COOLK, dusverhulponderwijzeres in de gemeente.

In November vertrok dr. F. J. P. VAN CALKER, die met het onderwijs in scheikunde aan de school was belast. Even als aan de hoogere burgerschool werd hij vervangen door dr. W. MELIERINGH, leeraar aan de hoogere burgerschool te Tiel.

Rotterdam. Behalve de verhooringen van jaarwedden, in het vorig verslag reeds opgegeven als zullende met 1877 in werking treden, moet nog vermeld worden, dat de jaarwedde van den leeraar in wiskunde is verhoogd van f 1600 tot f 2200. Aan den leeraar in teekenen J. VAN DER KELLEN, die bezwaarlijk tegelijk aan deze school en de hoogere burgerschool voor jongens van driejarigen cursus kon werkzaam blijven, is eervol ontslag verleend; tevens werd besloten eene onderwijzeres aan te stellen op

eene jaarwedde van f 1500; als zoodanig is benoemd mej. S. ROBERTSON. Aan den heer dr. E. H. GROENMAN is eervol ontslag verleend wegens zijn vertrek naar 's Gravenhage; aan het einde van 1877 was hij echter nog aan de school werkzaam. In plaats van mr. J. ROMBACH is tot leeraar in staatsinrigting en staatshuishoudkunde benoemd de heer C. J. TREUNISSE, op eene jaarwedde van f 200.

Amsterdam. Aan den heer J. BRAET VAN UEBERFELDT is op zijn verzoek eervol ontslag verleend als leeraar in teekenen. In zijne plaats is eene onderwijzeres benoemd, mej. A. GIESSE, op eene jaarwedde van f 750.

Haarlem. De jaarwedde van de directrice is verhoogd met f 200, die van de onderwijzeres in handwerken met f 50. In het laatst van 1877 is zoowel voor deze school als voor de andere hiervóór reeds vermelde middelbare scholen te Haarlem, eene nieuwe regeling gemaakt, voor zooveel de samenstelling en jaarwedden van het onderwijzend personeel betreft. Daar deze, even als de andere, nog slechts voorloopig is goedgekeurd en bovendien eerst in 1878 is in werking getreden, kan daarvan eerst in het volgend verslag meer uitvoerige mededeeling worden gedaan.

Utrecht. De tijdelijke leeraar in aardrijkskunde, dr. C. M. KAN, aan wien het onderwijs in de hoogste klasse was toevertrouwd, moest dit bij den aanvang van den cursus 1877/78 staken, ten gevolge van zijne benoeming tot hoogleeraar aan de universiteit te Amsterdam. In zijne plaats werd aan de leerares mej. J. C. H. SCHMIDT, die het genoemde vak in de 1ste en 2de klasse onderwees, het onderwijs ook in de hoogste klasse opgedragen.

Met den aanvang van den nieuwen cursus ging het onderwijs in handwerken van mej. D. M. VERKERK over op mej. W. WIJTHOFF. De jaarwedde van laatstgenoemde werd met het oog daarop van f 1000 tot f 1200 verhoogd, terwijl die van mej. VERKERK van f 1200 tot f 1000 werd terug gebracht.

Door de benoeming van mej. W. HOOGSLAG, op eene jaarwedde van f 400, tot leerares in gymnastiek, werd gevolg gegeven aan een van vele zijden uitgesproken wensch en eene belangrijke leemte in het onderwijs der school op zeer voldoende wijze aangevuld.

Leeuwarden. De onderwijzeres in aardrijkskunde en geschiedenis, mej. C. A. BRUMME, werd tijdelijk belast met eenige lessen in het fransk, waarvoor haar eene toelage van f 250 werd toegekend.

Groningen. Voor de meerdere werkzaamheden, waarmede sommige onderwijzeressen en leeraren ten gevolge van de splitsing van twee klassen in parallel-afdeelingen belast waren, zijn over 1877 weder gelijke toelagen toegekend als over 1876.

Het onderwijzend personeel aan de tien meisjesscholen was in December 1877 zamengesteld als is aangewezen in de volgende tabel.

SCHOLEN.	ONDERWIJZERESSEN.					LEERAREN.					Totaal der onderwijzeressen en leeraren.	Getal der leeren tevens aan hogere burgerscholen of burgerscholen werkzaam.
	Acte middellb. onderwijs.	Oude acte.	Acte als hoofd-onderwijzeres	Zonder acte.	Totaal.	Doctor of candidaat.	Acte middellb. onderwijs.	Oude acte.	Zonder acte.	Totaal.		
Arnhem	7	0	0	0	7	3	1	1	1	6	13	4
Rotterdam	9	>	1	1	11	2	1	>	1	4	15	3
Dordrecht	5	>	>	1	6	2	3	>	>	5	11	4
Amsterdam	5	1	>	>	6	2	1	>	1	4	10	3
Haarlem	5	>	1	1	7	2	1	1	>	4	11	4
Goes	4	0	0	1	5	1	2	0	0	3	8	2
Utrecht	5	0	0	0	5	3	2	0	0	5	10	4
Leeuwarden	6	>	2	2	10	2	>	>	1	3	13	1
Deventer	3	0	0	0	3	3	1	2	0	6	9	5
Groningen	6	>	>	1	7	2	2	1	2	7	14	3
Totaal	55	1	4	7	67	22	14	5	6	47	114	33

Het cijfer 47 voor het mannelijk onderwijzend personeel moet eigenlijk nog met één verminderd worden, daar het onderwijs in aesthetiek en kunstgeschiedenis aan de scholen te Rotterdam en te Amsterdam door denzelfden leeraar werd gegeven. Vergelijkt men de cijfers met die van 1876, dan bevindt men dat het getal der vrouwelijke docenten is toegenomen met 4; dat der mannelijke met gelijk bedrag verminderd, zoodat het totaalcijfer 114 bleef. Ten gevolge van de vermindering van het geheel getal der leeraren is ook het getal van hen, die tevens aan eene andere inrigting van middelbaar onderwijs werkzaam waren, verminderd en wel met 3.

Het getal der onderwijzeressen met eene acte, volgens de wet van 1863 verkregen, nam toe met 6; dat der hoofd-

onderwijzeressen bedroeg 2 minder, omdat twee vroeger tot deze rubriek behorende onderwijzeressen, ten gevolge van het afleggen van een examen, tot die der in de eerste plaats vermelde waren overgegaan. De onderwijzeressen zonder acte gaven alle onderwijs in de handwerken, met uitzondering van eene, die te Leeuwarden onderwijs gaf in het zingen. Het mannelijk personeel is met vijf verminderd. De 6 (eigenlijk 5) leeraren zonder acte gaven onderwijs in aesthetiek te Amsterdam en Rotterdam, in gezondheidsleer te Arnhem en te Leeuwarden en in zingen en dansen te Groningen.

De bezoldiging van het onderwijzend personeel is aangewezen in de volgende tabel.

SCHOLEN.	Jaarwedde der directrice.	Jaarwedden der onderwijzeressen.				Jaarwedden der leeraren.				Totaal der jaarwedden van directrices, onderwijzeressen en leeraren.	Totaal bedrag van alle jaarwedden.
		tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 1500.	boven f 1500 tot en met f 2000.	Totaal.	tot en met f 1000.	boven f 1000 tot en met f 1500.	boven f 1500 tot en met f 2500.	Totaal.		
Arnhem	f 2400	1	5	0	6	4	0	1	5	12	f 12350
Rotterdam	3000 (*)	1	9	>	10	2	>	1	3	14	19700
Dordrecht	2000 (*)	1	4	>	5	4	1	>	5	11	10800
Amsterdam	3000 (*)	1	4	>	5	2	>	2	4	10	14750
Haarlem	2200 (*)	1	5	>	6	3	1	>	4	11	11850
Goes	1500	1	3	0	4	2	0	1	3	8	8025
Utrecht	2000	2	2	0	4	5	0	0	5	10	10700
Leeuwarden	3000	2	6	1	9	2	>	1	3	13	16550
Deventer	2000 (*)	1	1	0	2	3	0	1	4	7	6800
Groningen	2400	1	1	4	6	5	>	2	7	14	16560
Totaal	10	12	40	5	57	32	2	9	43	110	f 128085

Het totaal der leeraars-jaarwedden is 4 minder dan in de voorgaande tabel, omdat de bezoldiging van één leeraar te Arnhem, één te Rotterdam en twee te Deventer niet afzonderlijk is vastgesteld, maar begrepen in de reeds in § 3 vermelde jaarwedde bij de hoogere burgerschool voor jongens.

In het totaal bedrag der jaarwedden is weinig verandering gekomen; het is met f 5675 toegenomen, van welke som het grootste gedeelte voor rekening van de Rotterdamsche school komt. Het teeken (*) in de kolom waarin de jaarwedden der directrices vermeld zijn, duidt aan dat met de jaarwedde het genot eener vrije woning verbonden is.

e. Leerplan of programma.

Arnhem. Naar het oordeel der commissie van toezigt beantwoorden de veranderingen, door het nieuwe programma ten vorigen jare in het leven geroepen, aan de verwachting. In de beide laagste klassen was de invloed van eene en dezelfde hand, meer bijzonder met het onderwijs en het toezigt belast, duidelijk te bespeuren. De lessen in handwerken, thans door vier leerzessen gegeven, voldeden niet minder goed dan toen, onder de vorige regeling, het onderwijs in dat vak aan eene leerzesse was toevertrouwd.

Het grooter aantal leerlingen maakte het noodzakelijk, drie klassen voor de gymnastiek aan te wijzen, waardoor het geheele aantal uren, waarin dit vak aan de school wordt onderwezen, van 4 op 6 werd gebracht. De beide laagste klassen der school vormden ook de beide laagste klassen voor gymnastiek-onderwijs; in de hoogste gymnastiek-klassen werden de overige leerlingen der school bijgevoegd.

Haarlem. In het programma dezer school zijn weder kleine wijzigingen gemaakt, voornamelijk met het oog op de beschikbaarheid van het mannelijk onderwijzend personeel, waarvan de meesten ook aan andere middelbare scholen werkzaam waren. Een normaal programma, enkel gegrond op de eischen, die uit een paedagogisch oogpunt aan de school zouden behooren gesteld te worden, en samenstelling van het onderwijzend personeel in overeenstemming met zoodanig programma, blijft wenschelijk.

f. Toestand van het onderwijs.

Ook dit jaar mag weder zeer gunstig getuigd worden nangaande den toestand van het onderwijs aan de meisjesscholen. Omtrent enkele kan nog het volgende worden medegedeeld.

Rotterdam. Van het onderwijs in teekenen, dat nu door eene onderwijzere wordt gegeven, heeft men, ook op grond van de reeds in de laatste maanden van 1877 opgedane ondervinding, eene goede verwachting; de belangstelling der leerlingen is aanmerkelijk toegenomen.

Amsterdam. Aangaande deze school geldt hetzelfde. De nieuwe onderwijzere had aanvankelijk te kampen met de ongeschiktheid en bekrompenheid van de teekenzaal. De overgang tot het nieuwe gebouw bij het begin van den cursus 1877/78 en het daarmee gepaard gaande gebruik van nieuwe hulpmiddelen had op dit onderwijs een gunstigen invloed.

Utrecht. Op den duur laat de voorbereiding der leerlingen, die zich aanmelden om tot de school te worden toegelaten, al te veel te wenschen overig. Van de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, gelijk die thans zijn, kan niet worden gevegd, dat zij geven, wat elders in de beide laagste klassen eener middelbare school wordt gedaan. Zal de school beantwoorden aan haar doel, dan zal eene uitbreiding tot den vijfjarigen cursus bezwaarlijk kunnen uitblijven.

Leeuwarden. Hier wordt geklaagd over de voorbereidende kennis van de groote meerderheid der leerlingen, die tot

de laagste klasse worden, en wel moeten worden toegelaten, zoo men niet nagenoeg alle wil afwijzen; vooral in rekenen liet hare kennis te wenschen over. Door de bemoeijingen der schoolcommissie was er eenige hoop op verbetering in dit opzigt. Aan de klachten van enkelen, dat de leerlingen met te veel huiswerk belast waren, heeft men getracht zooveel doenlijk te gemoet te komen.

Groningen. Door de commissie van toezigt wordt thans in haar verslag uitdrukkelijk gewezen op de al te groote vrijheid om telkens verandering te bengen in de te volgen vakken, eene schaduwzijde van de overigens zeer verdienstelijke inrigting. »Bestaat er,» zoo drukt de commissie zich uit, »voor eene leerling gevaar om, wegens geringe vorderingen, niet bevorderd te worden, dan laat zij eenvoudig de onvoldoende vakken varen, om alleen deel te nemen aan die lessen, waarin hare vorderingen voldoende waren.» Pogingen om deze bepalingen door meer gestrengte te doen vervangen, zijn dusverre vruchteloos gebleven.

g. Toestand der lokalen en hulpmiddelen.

Amsterdam. Het nieuwe schoolgebouw is in den loop van 1877 in gebruik genomen en voldoet zeer goed. Er is overvloedig ruimte, zelfs wanneer het getal der leerlingen tot het dubbel mogt klimmen. De ruime lokalen voor het onderwijs in natuurkundige wetenschappen en in teekenen voldoen zeer goed.

h. Inrigtingen ongeveer met de openbare middelbare scholen voor meisjes gelijkstaande.

Even als in de vorige verslagen is hier melding te maken van twee inrigtingen.

De school van mej. S. ROODHUYZEN te Amsterdam telde 78 leerlingen, waarvan 16 beneden 12 jaren en 2 boven 18 jaren. Het onderwijs werd gegeven door 4 onderwijzessen en 9 leeraren, onder welke 7, die aan eene der openbare middelbare scholen verbonden waren.

De school van mej. G. DIRKMAAT te Utrecht werd in December 1877 bezocht door 37 leerlingen voor volledig onderwijs, benevens 6 voor enkele lessen (vreemde talen). Geene van haar was beneden 12, vier waren boven 18 jaren oud. Met het onderwijs waren 5 leerzessen en 8 leeraren belast; van laatstgenoemde waren 3 tevens verbonden aan openbare scholen voor middelbaar onderwijs.

§ 5. LANDBOUWSCHOLEN.

De Rijkslandbouwschool te Wageningen, omtrent welke inrigting, leerplan en onderwijzend personeel in het vorige verslag het noodige is medegedeeld, heeft zich reeds in 1877 mogen verheugen in een niet on aanzienlijk bezoek.

Aan hare afdeling: hoogere burgerschool van driejarigen cursus werden in December van dat jaar aangetroffen:

voor volledig onderwijs:	27 mannelijke en
	2 vrouwelijke leerlingen;
voor enkele lessen . . .	3
te zamen derhalve . . .	32 leerlingen.

Aan de beide afdelingen voor landbouwonderwijs was het aantal leerlingen in December 1877 het volgende:

Afdeling A	49;
Afdeling B	11;
te zamen alzoo	60;

zoodat aan de geheele instelling 92 leerlingen onderwijs genoten.

Voor het eerst waren in den cursus 1877/78 van de beide genoemde afdelingen ook de hoogste klassen bezet.

Van de verdeling der les-uren over den geheelen cursus, gelijk die thans volledig kon worden ingevoerd, geven de beide volgende tabellen een overzigt.

AFDEELING A.
(Driejarige leertijd).

V A K K E N.	Aantal les-uren in		
	Klasse	Klasse	Klasse
	1.	2.	3.
Wiskunde en landmeten . . .	5	5	4
Werktuigkunde	—	1	1
Natuurkunde	1	2	2
Scheikunde	—	2	2
Plantkunde (1)	2	2	2
Dierkunde	3	2	2
Staatsinrigting en staatshuis- houdkunde	—	—	2
Aardrijkskunde	3	2	2
Geschiedenis	3	—	—
Nederlandsch	6	2	2
Hoogduitsch	4	3	2
Fransch (2)	—	4	3
Engelsch	—	4	3
Schoonschrijven	1	—	—
Hand- en lijntekenen	3	3	2
Landbouwkunde	2	—	—
Plantenteelt	—	1	1
Veeteelt	—	—	1
Landbouwwerktuigen	—	2	1
Zuivelbereiding en bewerking van landbouwproducten . . .	—	—	1
Landbouwboekhouden	—	—	1
Bedrijfsleer	—	—	1
Bemestingsleer	—	—	1
Kennis van den grond	—	—	—
Grondbewerking en grondver- betering	—	1	1
Gymnastiek (3)	—	—	—
Totaal	33	36	37

(1) De uren, waarop excursies voor landbouwkunde en plant- en dierkunde plaats hebben, worden naar omstandigheden geregeld.

(2) De leerlingen zijn verplicht de lessen in hoogduitsch te volgen. Tusschen engelsch en fransch moet eene keuze gedaan worden.

(3) De lessen in gymnastiek en exerceren worden buiten de les-uren gegeven, in iedere klasse 2 uren.

AFDEELING B.
(Tweejarige leertijd).

V A K K E N.	Aantal uren in	
	Klasse	Klasse
	1.	2.
Wiskunde en landmeten	2	3
Werktuigkunde	2	2
Natuurkunde	2	2
Scheikunde	6	2
Mineralogie en geologie	2	—
Plantkunde	4	3
Dierkunde	4	4
Staatshuishoudkunde	2	2
Hand- en lijntekenen	2	2
Plantenteelt	1	1
Veeteelt	1	1
Landbouwwerktuigen	1	2
Zuivelbereiding en bewerking van landbouwproducten	1	1
Landbouwboekhouden	2	1
Bedrijfsleer	—	2
Bemestingsleer	—	—
Landbouwtechnologie	—	4
Kennis van den grond	—	—
Grondbewerking en grondverbetering.	—	1
Totaal	32	33

Het boven verwachting groot aantal leerlingen, dat zich tot het bijwonen der lessen anmeldt, deed de noodzakelijkheid geboren worden van splitsing der laagste klasse van afdeling A en daarmede van eenige uitbreiding van het onderwijzend personeel.

Achtereenvolgens werden benoemd:

tot leeraar in fransch en schoonschrijven de heer A. VAN DER ENT, dusver hoofdonderwijzer aan de openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs te Wageningen, jaarwedde f 1200;

tot leeraar in wis- en werktuigkunde, voorloopig en mede op f 1200 jaarwedde, de heer D. H. DE WEGHEL, te Deventer;

tot leeraar in landbouwkunde, voorloopig op f 1600 jaarwedde, de heer L. BROEKEMA, landbouwkundige, één der jonge heden, met ondersteuning van Regeringswege aan het landwirthschaftliche Institut der Universiteit Halle a/S. tot leeraar opgeleid;

tot leeraar in nederlandsch en hoogduitsch de heer P. LOKMAN, dusver hoofdonderwijzer te Veessen, jaarwedde f 1800;

tot leeraar in natuurlijke historie en wiskunde, voorloopig op f 1500 jaarwedde, de heer H. Bos, candidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen aan de hogeschool te Groningen.

In verband met deze benoemingen onderging de taak der vroeger aan de school verbonden leeraren eenige wijzi-

ging: de leeraar J. VAN DAM werd in staat gesteld zich verder te bepalen tot de vakken natuur- en werktuigkunde, de leeraar G. J. Vos tot engelsch, onder toevoeging van enkele uren onderwijs in geschiedenis; de leeraar C. HONIGH tot hoogduisch; de leeraar J. JURLING belaste zich, behalve met wiskunde, met de lessen en oefeningen in landmeten en waterpassen.

Eindelijk verloor de school haren leeraar in staathuishoudkunde en boekhouden, mr. H. J. WUNDER, die tot anderen functien geroepen werd; in zijne plaats werd benoemd de heer mr. W. REILINGH Dzn, advocaat te Groningen, wien eene jaarwedde van f1800 werd toegekend.

De leeraar Vos bleef belast met de leiding van het aar de school verbonden internaat.

De nieuw benoemde leeraar A. VAN DER ENT vestigde, geheel voor eigen rekening, eene tweede soortgelijke inrigting, waarin, even als in eerstgenoemde, voor ruim 20 leerlingen plaats kan worden gevonden.

Van den leeftijd der leerlingen, die in de onderscheidene klassen der beide landbouwfdeelingen hadden plaats genomen, vindt men een overzicht in de volgende tabel.

KLASSEN.	GETAL LEERLINGEN.								Totaal.
	beneden 12 jaren.	12—13 jaren.	13—14 jaren.	14—15 jaren.	15—16 jaren.	16—17 jaren.	17—18 jaren.	boven 18 jaren.	
A ¹	>	>	2	8	5	8	1	1	25
A ²	>	1	1	4	6	4	3	2	21
A ³	>	>	>	>	>	2	1	>	3
B ¹	>	>	>	>	>	1	1	6	8
B ²	>	>	>	>	>	>	>	3	3
Totaal	>	1	3	12	11	15	6	12	60

De gang van het onderwijs enz. gaf alle billijke reden tot tevredenheid.

Voor de aanvulling der verzamelingen en hulpmiddelen werd ook in dit jaar het mogelijke gedaan.

De gebouwen en terreinen der school — onder eerstgenoemde ook de beide nieuwe vóórgebouwen, van welke reeds in het vorig verslag werd melding gemaakt — voldoen aan hetgeen billijkerwijze daarvan mogt worden verwacht. Maar, blijft de toevloed van leerlingen aanhouden, die allen aanvankelijk heeft verrast, dan zullen nog aanzienlijke uitbreidingen noodig worden, wil men de onderscheiden leervakken tot hun regt doen komen. Met name voor het demonstratief onderwijs, waarop aan eene school als deze groot gewigt behoort te worden gelegd, zal nog veel moeten worden gedaan. De noodige plannen daartoe zijn ontworpen.

Ook dit jaar mag er op worden gewezen, dat de zeer groote meerderheid van de bezoekers der school — met name de leerlingen der afdeling A — behoorden tot den gezeten landbouwersstand, waarvan inzonderheid laatstgenoemde in de eerste plaats de vorming beoogt.

Van verschillende zijden werd de Rijkslandbouwschool, ook in het jaar waartoe dit verslag betrekking heeft, met vaak zeer belangrijke geschenken verrijkt.

Het met de instelling verbonden proefstation werd met 1 Februarij opengesteld voor algemeene werkzaamheden en voor de controle van zaaiaden. Eerst met 15 September, na het gereed komen der nieuwe vóórgebouwen, werd ook de gelegenheid geopend tot het doen controleren van meststoffen.

Het aantal onderzoekingen was de volgende:

<i>Grondsoorten.</i> Op aanvraag van landbouwers.	45
Op aanvraag van den directeur der Rijkslandbouwschool	7
Voor 't station zelf	13
Zamen	65

<i>Meststoffen.</i> Op aanvraag van de landbouwers.	16
Op aanvraag van handelaars.	51
Voor 't station zelf	44

Zamen 111

<i>Voederstoffen.</i> Op aanvraag van landbouwers .	18
Op aanvraag van handelaars.	16
Voor 't station zelf	2

Zamen 36

<i>Landbouwzaden.</i> Op aanvraag van landbouwers.	24
Op aanvraag van handelaars.	101
Voor 't station zelf	16

Zamen 141

Behalve deze 353 als het ware geregeld doorgaande werkzaamheden, zijn in 1877 alsnog de volgende onderzoekingen verrigt:

4 van kaaslebbe en boter- of kaaskleursel, op aanvraag;
27 bepalingen van suikergehalte in bieten, mede op aanvraag, en, evenzoo:
1 van kaas.

In 12 gevallen werden, op aanvraag door belanghebbenden, naauwkeurige inlichtingen gegeven omtrent bemesting en andere landbouwwerkzaamheden.

Eindelijk werd, op last van den Minister van Binnenlandsche Zaken, eene bemestings- en cultuurproef genomen op de overstroome polders in de provincie Groningen en zijn, in verband daarmee, talrijke onderzoekingen omtrent zoutgehalte van den grond en dergelijke uitgevoerd.

Met het doen van meer zuiver wetenschappelijke onderzoekingen kon, aanvankelijk wegens gemis aan hulpmiddelen, later wegens gebrek aan tijd, niet meer dan een begin worden gemaakt.

Heeft door een en ander het proefstation reeds in het eerste jaar van zijn bestaan en ten deele bij nog onvolledige inrigting niet onbelangrijk nut gesticht, ook de landbouwschool heeft daarvan voordeel getrokken door de voortdurende aanraking, die door het station wordt gaande gehouden met de praktijk.

Aangaande de tuinbouwschool der Koninklijke Nederlandsche Tuinbouwmaatschappij »Linnaeus» te Watergraafsmeer valt dit jaar niets bijzonders mede te deelen.

Het getal harer leerlingen bedroeg in December 1877 28, in 3 klassen verdeeld.

Het eind-examen werd afgelegd door 6 leerlingen. Aan allen werd het begeerde diploma uitgereikt.

Omtrent de jongelingen, bestemd om zich met eene toelage van Rijkswege, aan instellingen van land- en tuinbouwonderwijs in het buitenland te bekwamen tot leeraar in landbouwkunde of in tuinbouwkunde moge hier 't volgende worden vermeld.

De alumnus S. LAKO, van wiens aanneming als zoodanig in het vorig verslag werd gewaagd, voltooide zijne studien zoover, dat bij de jaarlijksche acte-examens voor middelbaar onderwijs de bevoegdheid tot het onderwijzen der landbouwkunde door hem werd verkregen. Het door dezen alumnus afgelegd examen geeft regt tot de verwachting, dat het middelbaar landbouw-onderwijs een uitstekend leeraar in hem zal hebben gewonnen. Den heer LAKO werd opgedragen zich nog eenigen tijd naar Weenen te begeven, ten einde aldaar zijne studien nog voort te zetten, inzonderheid op het gebied der kennis van landbouwwerktuigen.

De alumnus J. C. C. W. VAN NOOTEN, doctorandus in de wis- en natuurkunde, voltooide mede zijne studien en legde eveneens een zeer voldoende acte-examen af, waarbij hem de bevoegdheid tot het geven van middelbaar onderwijs in de tuinbouwkunde werd toegekend. Al zeer spoedig zou zijn optreden als leeraar noodig worden. De heer J. PAUL STRICKER toch, ten vorigen jare aangesteld als leeraar aan de landbouwschool, verbonden met 's Rijks plantentuin te Buitenzorg in Nederlandsch Oost-Indië, zag zich verplicht, wegens redenen van gezondheid, verlof naar Nederland aan te vragen. Te zijner vervanging werd de heer VAN NOOTEN aangewezen, die zich nog vóór zijn vertrek aan de Leidsche hoogeschool den graad van doctor in de wis- en natuurkunde verwierf.

Ter bevordering van het onderwijs in landbouw, tuinbouw, veeteelt, hout- en ooftboomteelt werden ook dit jaar door de zorg van de maatschappij van landbouw, tuinbouw en veeteelt in het arrondissement Breda, van de Geldersche en Hollandsche maatschappijen van landbouw, van het genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe, van de maatschappij van landbouw in Limburg en van de vereeniging ter bevordering van tuin- en landbouw te Maastricht, door omgaande leeraren voortdragen gehouden, die, volgens de daaromtrent ontvangen berigten, algemeen bijval vonden.

Gunstig was evenzeer de uitslag van den cursus in de hulpwetenschappen van den landbouw, door de maatschappij van landbouw, tuinbouw en veeteelt in het arrondissement Breda en omstreken geopend. Een viertal personen had zich bekwaam gemaakt voor het examen in de beginselen der landbouwkunde.

Van wege de provincie Noordbrabant werd het onderwijs in landbouw weder aangemoedigd door het verstrekken van toelagen aan de onderwijzers, welke zich daarmede bezig hielden. Deze provincie stelde hiervoor in 1877 een bedrag van f 700 beschikbaar.

Het hoofdbestuur der Hollandsche maatschappij van landbouw schonk hare gouden medaille aan twee onderwijzers, die een acte van bekwaamheid tot het geven van landbouwonderwijs hadden verkregen. Door deze maatschappij werd verder eene prijsvraag uitgeschreven, naar eene beknopte beschrijving van den akker- en tuinbouw, alsmede naar eene van de veeteelt en zuivelbereiding,

geschikt voor een lees- en leerboek in de hoogste klasse der lagere scholen ten platten lande. De hierop ingekomen antwoorden werden gesteld in handen eener commissie van beoordeeling, bestaande uit de heeren dr. M. SALVERDA te 's Gravenhage, W. BOOMKAMP te Noordwijk en H. D. SLUITER te Beverwijk.

De gunstige verwachtingen, welke omtrent den cursus in de hulpwetenschappen van den landbouw, door de Friesche maatschappij van landbouw in 1875 geopend, bestonden, zijn slechts ten deele verwezenlijkt. Die te Harlingen is in December 1877 gestaakt, nadat een trouw bezoeker in October te voren de acte voor landbouwkunde had verkregen. Die te Sneek werd opgeheven, nadat het getal hoorders van 12 tot 5 was gedaald, die buitendien de lessen nog zeer ongeregeld volgden. In het met 1 April 1878 ingetreden jaar werden de lessen dus nog alleen gegeven te Heerenveen en te Leeuwarden. De toekomst zal moeten uitwijzen of zij op den duur zullen kunnen blijven doorgaan.

De uitgaven voor deze verschillende inrigtingen van Regeringswege gedaan, vinden hare specificatie in § 12 hierna.

§ 6. POLYTECHNISCHE SCHOOL.

Deze inrigting leed een treffend verlies door het plotseling overlijden, op 24 Juli 1878, van dr. L. COHEN STUART. Sedert hare oprigting als hoogleeraar-directeur aan de instelling verbonden, heeft hij met schier onbegrensde toewijding steeds zijne beste krachten en zorgen aan hare ontwikkeling besteed. Even welverdiend als talrijk waren dan ook de bewijzen van oprechte deelneuning, door zijn onverwacht verscheiden opgewekt. Bij Koninklijk besluit van 5 Augustus 1878 werd hij, met ingang van 1 September daaraanvolgende, vervangen door dr. J. BOSSCHA, sedert 1 Februari 1873 als hoogleeraar aan de polytechnische school verbonden.

In den loop van het schooljaar 1877/78 werd de hoogleeraar dr. G. T. W. BAHR benoemd tot hoogleeraar aan de Rijks Universiteit te Utrecht. Op zijn verzoek werd die benoeming later ingetrokken, en bleef hij daardoor aan de Polytechnische school verbonden. Daarentegen ontstonden vacaturen, doordien de hoogleeraar A. J. VAN PESCH, benoemd tot hoogleeraar aan de universiteit te Amsterdam, op zijn verzoek uit zijne betrekking aan de Polytechnische school, met 1 Mei 1878 eervol ontslagen werd bij Koninklijk besluit van 4 Maart 1878 en ook door den hoogleeraar dr. F. J. STAMKART, wegens zijn gevorderden leeftijd, eervol ontslag werd gevraagd uit zijn meer dan twee en vijftig jaren den lande bewezen dienst.

De vervulling der openstaande leerstoelen werd in verband gebracht met eene zeer wenschelijke voorziening in het onderwijs in het ornament en de decoratieve bouwkunst. Dit onderwijs, door den bekwamen assistent, den heer A. LECOMTE, onder de leiding van den hoogleeraar E. GUGEL gegeven, had zich allengs zoozeer ontwikkeld dat de tijd gekomen scheen de tijdelijke en met een karige bezoldiging beloonde werkzaamheid van den heer LECOMTE op vasten grondslag te regelen en hem voor goed aan de Polytechnische school te verbinden. Door een samenloop van omstandigheden bestond daartoe gelegenheid zonder dat het gezamenlijk bedrag der jaarweden van het personeel behoefde te worden overschreden. De leeraar J. A. SNIDERS CJz. was namelijk de aangewezen man om den hoogleeraar STAMKART op te volgen in het onderwijs over het meten en wegen. Naardien hij daarbij de door hem gegeven lessen in de wiskunde en de toegepaste natuurkunde voor de technologen kon blijven waarnemen, kon zijne plaats in het laboratorium der natuurkunde worden aangevuld door een assistent en het hierdoor vrijvallend bedrag aan jaarwede worden aangewend om de bezoldiging van den heer LECOMTE bij zijne benoeming tot vasten leeraar op f 2150 te brengen. Bij Koninklijk besluit van 12 Juli 1878 werd, met ingang van 1 September 1878, op de meest eervolle wijze uit 's lands dienst ontslagen de hoogleeraar dr. F. J. STAMKART, en werden met dien-zelfden datum aangesteld tot hoogleeraar de heer C. M. SCHOLS, leeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda en J. A. SNIDERS CJz., leeraar aan de polytech-

nische school, en tot leeraar A. LRCOMTE, dusver tijdelijk leeraar aan die school.

Het secretariaat van den raad van bestuur werd wederom waargenomen door den hoogleeraar A. C. OUDEMANS. De raad hield vier vergaderingen in het belang der inrigting.

De staat van leerlingen en toehoorders blijkt het duidelijkst uit het volgend overzicht, in vorm eenigzins afwijkend van dat van vorige verslagen, waarvoor het volgende tot verklaring kan dienen.

Het totaal der ingeschrevenen in den loop van den cursus bedroeg 319, waarvan 264 voor alle lessen van ingenieurs of technologen en 55 zoogensamde toehoorders, waarvan er drie voor eene betrekking bij het ijkwezen studerende zich voor alle lessen, 52 slechts voor enkele hadden aangegeven. De 264 eerstgenoemden zijn de eigenlijke studenten, die het geregelde leerplan voor de verschillende categorieën van ingenieurs en technologen volgen en derhalve, hoewel vrij de lessen bij te wonen die zij verkiezen, feitelijk in verschillende studiejaar kunnen worden verdeeld. Die indeeling is in het volgend overzicht aangenomen en daarbij een onderscheid gemaakt tusschen de verschillende categorieën van ingenieurs en technologen. In de twee eerste jaren zijn de lessen voor civiel en bouwkundigen dezelfde en zijn die voor scheepsbouwkundige en werktuigkundige ingenieurs in die der civiel en bouwkundigen begrepen. Van daar dat sommigen zich enkel voor civiel, anderen voor bouwkundig, weder anderen voor civiel, bouwkundig en werktuigkundig ingenieur laten inschrijven zonder daarom nog een bepaalde keuze te willen doen tusschen de verschillende vakken. Eene onderscheiding in deze verschillende groepen en combinaties heeft dus geene wezenlijke beteekenis, tenzij de ingeschrevene zich voor de in de eerste jaren minder uitgebreide studie van werktuig-, scheepsbouwkundig- of mijneningenieur aanmelde met het bepaalde doel de bouwkundige colleges niet te volgen. Om die reden is op deze niet wezenlijke onderscheidingen in het volgend overzicht geen acht geslagen.

Daarentegen geeft de vermelding van het aantal malen dat een ingeschrevene een cursus begon, in verband met het studiejaar waarin hij 't huis behoort, de maat van den achterstand zijner studien met betrekking tot den gang, welke in de aangenomene verdeling der leerstof als de regelmatige worit beschouwd, en die voor de ingenieurs in vier jaren, voor de technologen in drie jaren afloopt.

A. Ingeschreven voor den geregelden cursus:

Cursus B¹.

Civiel en bouwk. ingen., voor de eerste maal	62	
Werktuigk. > > > >	2	
Scheepsbouwk. > > > >	1	
Mijnen > > > >	2	
Technoloog, > > > >	3	
	—	70

De gemiddelde leeftijd bij de inschrijving bedroeg 19 jaar.

Cursus B².

Civiel en bouwk. ingen., voor de tweede maal	49	
> > > > > derde >	23	
> > > > > vierde >	5	
> > > > > vijfde >	4	
	—	81
Werktuigk. > > > tweede >	4	
> > > > derde >	1	
	—	5

Transporteren 86 70

Per transport 86 70

Scheepsbouwk. en werktuigk. ingenieur, voor de tweede maal	1	
> > > ingenieur, voor de derde maal	1	
	—	2
Mijnen-ingenieur, voor de tweede maal	3	
> > > derde >	1	
	—	4
Technoloog, > > tweede >	2	
> > > derde >	2	
	—	4
		96

De gemiddelde leeftijd bij de inschrijving bedroeg 20 jaar, 3 maanden.

Cursus C¹ ingenieur en B² technologen.

Civiel ingenieur, voor de tweede maal	1 (1)	
> > > > derde >	14	
> > > > vierde >	9	
> > > > vijfde >	6	
> > > > zevende >	1	
	—	31
Werktuigk. ingen. > > derde >	1	
> > > > vierde >	2	
> > > > vijfde >	1	
	—	4
Mijnen ingenieur > > vierde >	1	
	—	1
Technoloog > > derde >	2	
> > > > vierde >	5	
> > > > vijfde >	2	
	—	9
		45

De gemiddelde leeftijd bij de inschrijving bedroeg 21 jaar, 6 maanden.

Cursus C².

Civiel ingenieur voor de derde maal	2 (2)	
> > > > vierde >	14	
> > > > vijfde >	8	
> > > > zesde >	11	
> > > > zevende >	4	
> > > > achtste >	1	
> > > > negende >	1	
	—	41
Bouwkundig ingenieur > > vierde >	1	
	—	1

Transporteren 42 211

(1) De leerling, die hier voor de tweede maal ingeschreven in het derde studiejaar plaats nam, had drie jaren op de polytechnische school te Zurich doorgebracht, en volgde daarna nog een jaar de lessen der polytechnische school eer hij examen B aflegde.

(2) De eerste was 4 jaren aan de polytechnische school te Zurich, de andere een jaar te Zurich en een jaar te Hannover geweest. Beiden hadden, te Delft gekomen, nog een jaar studie nodig om examen B te doen.

	Per transport	42	211
Werktuigk. ingen.	voor de vierde maal	3	
» »	» » vijfde »	2	
» »	» » zesde »	1	
		—	6
Scheepsbouwkw. ingen.	» » vierde »	1	
» »	» » vijfde »	2	
		—	3
Mijnen ingenieur	» » vierde »	2	
		—	2
			53
			264

De gemiddelde leeftijd bij de inschrijving bedroeg 23 jaar, 4 maanden.

Op twee na waren al deze ingeschrevenen in het bezit van het getuigschrift van het eind-examen der hogere burgerscholen.

B. Ingeschrevenen, die niet den volledige cursus voor ingenieur of technoloog volgden.

Voor de eerste maal	27
» » tweede maal	21
» » derde maal	3
» » vierde maal	3
» » zesde maal	1
	—
	55
	319

Hieronder behoorden 3 toehoorderessen.

De vakken waarvoor de toehoorders zich lieten inschrijven, kunnen aldus verdeeld worden:

voor wis-, natuur- en scheikundige vakken	17 (*)
voor landmeten en waterpassen	4
bouwkundige vakken	14
ornament, handteekenen en boetseren	17
scheepsbouwkunde	1
staatshuishoudkunde	2
	—
	55

(*) Hieronder zijn medegerekend de drie aspirant-ijkers, die zich voor alle lessen lieten inschrijven.

Het programma der lessen voor 1877/78, vastgesteld in de algemeene vergadering van hoogleraren en leeraren, goedgekeurd door den Minister van Binnenlandsche Zaken en opgenomen in de *Staatscourant* van 27 Junij 1878, n°. 147, wijst den omvang aan van het onderwijs in de verschillende vakken aan de Polytechnische school gegeven.

Behalve de gewone omwisseling van de hoogleraren, onder welke de cursus in wiskunde van de ingenieurs in de twee eerste studie jaren (B¹ en B²) verdeeld wordt, en de verwisseling der behandelde onderwerpen in de vakken, die met de vereenigde toehoorders van verschillende studie jaren in twee of drie jaren worden afgehandeld, te weten: de natuurkunde, de scheikundige en mechanische technologie, de kennis van werktuigen, de waterbouwkunde, komt het programma voor den cursus 1877/78 met dat van den vorigen cursus overeen op slechts een paar uitzonderingen na. Aan de behandeling der onderdeelen van werktuigen in de werktuigbouwkunde werd een uur meer besteed (3 uren in plaats van 2 uren). Daarentegen werden

in dit vak de werktuigkundige ingenieurs van den cursus C¹ en C² vereenigd en bleef het ontwerpen van stoomschuifbewegingen, regulatoren enz. dit jaar achterwege. In het eerste gedeelte van den cursus over het administratief regt werd aan de algemeene beginselen, en de administratieve rechtspraak in Nederland, de behandeling van het regeringsreglement van Nederlandsch Indie in betrekking tot het administratief regt toegevoegd. Eene uitvoerige opsomming der behandelde onderwerpen, welke eene herhaling zou zijn van hetgeen in vorige jaarverslagen is medegedeeld, en bovendien in het openbaar gemaakte programma is opgenomen, schijnt verder overbodig. Alleen voor zoover de gang van zaken verschilde van dien van vorige jaren zal, omtrent lessen en oefeningen, hier het een en ander worden aangeeteekend.

Door het vertrek van den hoogleeraar A. J. VAN PESCH onderging de cursus in de *wiskunde* eenige stoornis. Het bleek namelijk onmogelijk, op het tijdstip, waarop de hoogleeraar werd ontslagen, (1 Mei 1878) zijn opvolger van de instelling, waaraan hij werkzaam was, los te maken en zijne functie aan de Polytechnische school te aanvaarden. Zijne benoeming werd dus tot het begin van den nieuwen cursus uitgesteld, en inmiddels onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken in de waarneming zijner lessen voorzien. De hoogleeraar BARRR behandelde daartoe met de ingenieurs B¹ eenige onderwerpen van analyse, aansluitende aan den cursus van den heer VAN PESCH; de hoogleeraar VAN DEN BERG leidde de oefeningen in beschrijvende meetkunst voor de ingenieurs B², terwijl de leeraar J. A. SNIJDERS C.J.z., den cursus in de beschrijvende meetkunst voor de technologen B³ op zich nam.

In den algemeenen cursus van *natuurkunde* bereikte het gemiddeld aantal toehoorders dit jaar het cijfer 91. De bijzondere cursus voor technologen B² werd door een negental toehoorders getrouw gevolgd. Op hun verzoek werd in de onderwerpen, die sommigen reeds vroeger hadden hooren voordragen, eenige wijziging gebragt; de behandeling van de bepalingwijzen van soortelijk gewigt werd vervangen door eene uitbreiding van de behandeling van polarisatie en interferentie, in het bijzonder in verband met de saccharimeters. Aan de praktische oefeningen werd door 36 studenten geregeld, door anderen minder gestadig deelgenomen.

In den cursus der *mechanische technologie* werd het raadzaam geacht de behandeling van het maken van munten, malden en sloten te vervangen door die der fabricatie van houtschroeven en eenige uitbreiding te geven aan die der katoenspinnerij, die zoo volledig mogelijk werd besproken. Verscheidene fabrieken en inrigtingen in Delft en omstreken werden met de studenten bezocht.

De onderwerpen, volgens het programma voor te dragen in den cursus *werktuigleer* voor werktuigkundige ingenieurs C², konden dit jaar niet allen besproken worden, omdat nog een gedeelte der stoomschuifbewegingen, in den vorigen cursus niet behandeld, moest voltooid worden, en bovendien in de behandeling van wrijving, regeling van snelheid, reminrigtingen, vliegwielen en regulatoren meerdere uitvoerigheid noodig bleek, dan waarop gerekend was. De werktuigen, bewogen door water of tot het opvoeren van water dienende, konden alzoo niet ter sprake komen. Vermeerdering van het aantal lesuren schijnt hier raadzaam.

In den voorloopigen cursus der *werktuigbouwkunde* voor de werktuigkundige ingenieurs der twee eerste studie jaren en bestemd tot verklaring van teekeningen kon niet zoo veel afwisseling gebragt worden als was voorgenomen; de locomobielen en landmachines kwamen niet in behandeling. In den tweejarigen cursus over onderdeelen van werktuigen hield men daarentegen tijd over om nog, met behulp van teekeningen, over poldergemalen te handelen.

Bij het onderwijs in *burgerlijke bouwkunde* werd een ruim gebruik gemaakt van de autographische teekeningen, door den heer SCHELLING, assistent bij de teekenoefeningen vervaardigd.

Aan het onderwijs in de *geschiedenis der schoone bouwkunst* kon meer dan vroeger de zoo onontbeerlijke steun van eigen aanschouwing van afbeeldingen worden geschonken. De uitbreiding, in den laatsten tijd aan de plaatwerken der bibliotheek gegeven, stelde daartoe in staat.

De voordragten en oefeningen betreffende het *ontwerpen van gebouwen* van verschillende aard en bestemming, woonhuizen, halten, stations, goederen-, rijtuig- en locomotiefloodsen, werkplaatsen en reparatiewinkels werden zeer getrouw gevolgd, vooral door de ingenieurs C², door twee bouwkundigen en twee kandidaten voor eene acte van middelbaar onderwijs. In de teekenlessen moesten de ongeveer 50 deelnemers in twee lokalen verdeeld worden.

Bij dergelijke oefeningen, die maar voor een zeer klein gedeelte uit teekenwerk naar voorbeelden bestaan, en waar, behalve constructieve, steeds ook aesthetische opmerkingen en beschouwingen te pas komen, waar de docent, door zelf te teekenen, te wasschen en te kleuren de noodige aanwijzingen moet doen, zijn de krachten van een enkelen persoon niet toereikend. Voor de aanstelling van een hulpleeraar is dan ook het noodige voorbereid.

De *ornament- en stijloefeningen* werden door 5 bouwkundigen en 9 kandidaten voor de acten handteekenen en lijntekenen bij het middelbaar onderwijs zeer trouw bijgewoond en goed besteed. De regeling der lessen veroorloofde evenwel aan de bouwkundigen niet, deze lessen waar te nemen zonder die in het projecteren te verzuimen. Van daar dat de bouwkundige ingenieurs, aan de oefeningen in het projecteren, als van overwegend belang, de voorkeur gevende, de ornament- en stijloefeningen niet konden volgen.

Een groot gedeelte van dit onderwijs betrof oefeningen in het wasschen en kleuren alsmede penteekenen. Een ander deel van den tijd werd besteed aan het vertoonen en verklaren en toelichten van plaatwerken. Voor de oefeningen in het wasschen werd gebruik gemaakt van HAUPTMANN, moderne ornamentale Werke, J. BAUDRY, Fragments d'Architecture antique en Concours d'Architecture; voor het copieeren naar gekleurde platen van OWEN JONES, Grammar of ornament, MAW, Geometrical and Roman Mosaics, SCHURTH, Schablonirte Decorationsmalerei, O. DALY, Décorations intérieures peintes, en voor penteekenen van Die Deutsche Renaissance en van HITTENKOPFER, vergleichende Architektonische Formenlehre.

De oefeningen in het *ornamentteekenen*, driemaal 's weeks onder leiding van den heer LECOMTE gegeven, werden bijgewoond door 10 kandidaten voor middelbaar onderwijs en 8 bouwkundigen. Van deze laatsten waren de bouwkundige ingenieurs, die zich voor het eindexamen voorbereiden, verhinderd om meer dan éénmaal 's weeks deze oefeningen bij te wonen, omdat zij tweemaal 's weeks op dezelfde uren met de collegies over theoretische en toegepaste mechanica bezet waren.

De oefeningen hadden ten doel om de studerenden in het teekenen van de elementaire vormen en motieven van het ornament en voorts in het teekenen van gestileerde ornamenten uit de verschillende kunstperiodes bedrevenheid te verschaffen. De ornamenten werden doorgaans met potlood op getint papier geteekend, doch ook andere manieren van opwerken met krijt en doezelaar werden toegepast. Verder werd een gedeelte van den tijd meer bepaald met de kandidaten voor het middelbaar onderwijs besteed aan het schetsen en ontwerpen van ornamenten op het bord. Voor de bouwkundigen moest van deze oefeningen tevens partij worden getrokken voor de decoratieve bouwkundige compositien, wandverdelingen, schoorsteenen, plafonds enz.

Steeds en met gunstig gevolg werden de kandidaten opmerkzaam gemaakt op de hulpmiddelen tot het bestuderen van plaatwerken en tijdschriften in de bibliotheek der polytechnische school aanwezig. De modelzaal der afdeling schoone bouwkunde werd herhaaldelijk onder geleide van den hoogleeraar GUGEL of den heer LECOMTE bezocht, zij was steeds toegankelijk tot het maken van schetsteekeningen. Met bijzonderen lof wordt van den ijver der kandidaten voor middelbaar onderwijs en bouwkundigen en hunne waardering van de hulpmiddelen der polytechnische school gewag gemaakt.

Met de toehoorders van het collegie in de *waterbouwkunde*, tweede gedeelte van den cursus, werden in November de in aanbouw zijnde schutsluis te Zwartsluis, sommige werken te Amsterdam en de slutsluis Willem III tegenover die stad bezocht.

Op uitnodiging van den directeur belaste de hoogleeraar HENKET zich weder met de praktische oefeningen in het *landmeten en waterpassen*. Zij hadden plaats van

den 2den tot den 8sten September 1877 en van den 11den tot den 15den Junij 1878.

De cursus in *meten en wegen* begon op 15 October 1877 nadat de hoogleeraar F. J. STAMKART van zijn zomertogt tot triangulatie van het noorden van ons land was teruggekeerd. Het aantal deelnemers, aanvankelijk 7, verminderde ras, toen het zeer waarschijnlijk werd dat vooreerst geene oproeping van sollicitanten voor de betrekking van adjunct-ijker zou plaats grijpen. Gemiddeld zijn de lessen door 3 leerlingen, in het laatst van den cursus slechts door één leerling bijgewoond.

De collegies over het *administratief regt* voor ingenieurs C² over onteigening, spoorwegwetgeving, die voor werktuigkundige ingenieurs en voor mijnen-ingenieurs werden in den regel door nagenoeg allen bezocht, voor wie zij meer bijzonder bestemd zijn.

De belangstelling in het onderwijs in *handteekenen* laat bij de studerenden voor ingenieurswetenschappen steeds veel te wenschen over. Aan het *boetsaen* werd behalve door 2 kandidaten voor middelbaar onderwijs nog door 7 leerlingen deelgenomen. De *oefeningen met gereedschap en draaibank* werden door ongeveer 25 kweekelingen regelmatig gevolgd.

De gebouwen der polytechnische school ondergingen in dit jaar geene uitbreiding. De nieuwe in gebruik gekomen teekenzalen voor waterbouwkunde vorderden evenwel eene belangrijke aanvulling van het meubilair, inzonderheid van teekentafels.

De bibliotheek werd vermeerderd door den aankoop van 276 boekwerken en 16 tijdschriften.

Het gemiddeld aantal der dagelijkse bezoekers was 10, dat der uitgeleende boekwerken klom tot 1592.

De praktische oefeningen in de natuurkunde geven uit den aard der zaak aanleiding tot nog al aanmerkelijke onkosten. Desniettemin kon het kabinet van de natuurkunde vermeerderd worden met eene verzameling van telefonen, een phonograaf van HARDIG, een stroombreker door den heer KIPP vervaardigd en een stroombreker van SPOTTISWOOD.

In de scheikundige werkplaats was de aanvulling noodig van het magazijn van glaswerk, platina-gereedschap, porcelainen schalen en kroezen en caoutchoucbuizen. Een fijne balans van BECKER and SONS en een bronzen filtrepers van WEGELIN en HÜBNER vermeerderden de verzameling van werktuigen.

In de afdeling der mechanische technologie werd een calorisch werktuig van RENNER aangekocht en met het noodige drijfwerk en een dynamometer opgesteld.

Voor den cursus in de werktuigleer werd een belangrijke aanwinst verkregen doordien de modelmaker der polytechnische school 8 stuks houten modellen van verschillende bewegings-inrigtingen vervaardigde. Verder kwam eene reeks wandteekeningen gereed, vervaardigd door den heer H. VAN BRUGGEN en werd eene verzameling teekeningen van werktuigen, aanwezig in de constructiewerkplaatsen te Delft, met welwillende toestemming van den directeur dier werkplaatsen, vervaardigd door den heer MARIJT.

Voor de werktuigkunde werden aangekocht: teekeningen van locomotieven en spoorwegmaterieel, vervaardigd door den heer J. E. BORGES te Haarlem, détail-teekeningen van onderdeelen van machines, vervaardigd door den heer P. DOUDART DE LA GRÈ te Amsterdam. De teekeningen van het stoomwerktuig *de Lijnden*, platte grond en opstand, reeds in vorige jaren begonnen, werden dit jaar door den heer H. VAN BRUGGEN voltooid.

Voor den cursus wegen en bruggen werden twee teekeningen aangeschaft: een landhoofd en een basculebrug.

De pleisterverzameling voor de schoone bouwkunde onderging eene zeer gewenschte uitbreiding door eene verzameling gothische ornamenten, afgietsels van den Dom te Utrecht, vervaardigd ten behoeve der restauratie en geleverd door den heer ANTONIETTI te Rotterdam. De vlaamsche renaissance, — mede tot dusver ontbrekende — wordt thans vertegenwoordigd door afgietsels van een der kunststukken der 16de eeuw, te weten de paneelen van den beroemden schoorsteen van het stadhuis te Brugge, vervaardigd door den gipsgieter DITREMONT te Brussel, door wien voorts nog werden geleverd: twee oud-romeinsche pracht-candelabres, eene serie

ornamenten in den stijl van Lodewijk XVI en eenige bekende drijfwerken der hoogrenaissance, onder anderen een schild van Benvenuto Cellini.

De verzameling monsters en modellen werd aangevuld met verschillende ijzeren voorwerpen, een fragment van een hek, modellen van warme lucht- en luchtverschings-roosters met verschillende sluitingsinrigtingen, geleverd door de firma BERTRAND en ZONN te Leiden.

Eenige bij het onderwijs in de schoone bouwkunst telkens benoedigde plaatwerken zijn uit de algemeene bibliotheek naar deze afdeling overgebracht.

De cursus 1877/78 werd, als alle vorige, besloten door de examens B en C, die ongeveer in het midden van Junij een aanvang namen. De uitslag van examen B was dit jaar veel gunstiger dan in vroegere jaren. In het volgend overzicht is naast het cijfer van hen, die de examens ondergingen, dat der toegelatenen vermeld.

Examen B.

	Geëxam.	Toegel.
Civiel en bouwkundig ingenieur. . .	55	45 (1)
Werktuigk. en scheepsb. ingenieur .	2	2
Werktuigkundig ingenieur	7	4
Mijnen ingenieur	2	1
	66	52

(1) Hieronder twee, die slechts het minder omvattend getuigschrift B voor werktuigkundige ingenieurs verwierven.

Examen C.

	Geëxam.	Toegel.
Civiel ingenieur.	31	17
Bouwkundig ingenieur	2	1
Werktuigkundig ingenieur	5	4
Scheepsbouwkundig ingenieur	3	3
Mijnen ingenieur	2	1
Technoloog	6	3
	49	29

Nadere bijzonderheden aangaande deze examens, zijn vermeld in de verslagen der commissien, als bijlage G hierachter gevoegd.

§ 7. SCHOLEN VOOR DE ZEEVAART.

In het getal dezer scholen is in 1877 geene verandering gekomen. De volgende tabel wijst aan de gemeenten, waar zoodanige scholen gevestigd waren, den aard der school, het getal der leeraren en leerlingen, alsmede het bedrag der jaarwedden van den directeur en het verdere onderwijzend personeel.

GEMEENTEN.	N A A M DER S C H O O L.	A A R D DER S C H O O L.	Getal der leeraren.	Getal der leerlingen			Jaarwedde van den directeur.	Totaal bedrag der jaar- wedden.
				in Dec. 1877.	gedu- rende het jaar 1877.	die een diploma kregen.		
Rotterdam . . .	Zeevaartk. school.	Openbare.	4	5	63	31	f 3000	f 5900
Amsterdam . . .	Kweekschool voor Zeevaart.	Bijzondere niet gesubs.	6	47	50	4	—	—
id.	Zeevaartschool in het Zeemanshuis.	Bijzondere gesubs.	2	13	39	20	2000	3000
Helder	Zeevaartk. school.	id.	1	5	18	10	—	—
Terschelling . . .	id.	Openbare.	2	11	31	7	1200	1600
Vlieland	id.	id.	1	28	55	9	1200	1200
Harlingen	id.	Bijzondere gesubs.	2	25	69	9	—	—
Schiermonnikoog	id.	Openbare.	1	25	64	12	1280	1280
Groningen	Afdeling Zeevaart der Akademie Minerva.	Bijzondere gesubs.	2	9	31	9	1700	1880
Veendam	Zeevaartk. school.	Openbare.	3	21	84	33	2300	?
Delfzijl	id.	Bijzondere gesubs.	2	16	32	2	600	700
		Totaal . . .	26	205	536	146	—	—

In vergelijking met het vorig jaar is het getal der leeraren met 2 verminderd. Het getal der in December 1877 aanwezige leerlingen bedroeg slechts 205 tegen 300 in December 1876. De vermindering deed zich het sterkst gevoelen aan de scholen te Rotterdam, Helder, Terschelling, Harlingen, Schiermonnikoog en Veendam. Ook het geheel getal van hen, die in den loop van 1877 van het onderwijs gebruik maakten, was slechts 536 tegen 575 in 1876. Hier komt de vermindering grootendeels ten laste

van de zeevaartschool in het zeemanshuis te Amsterdam en de school te Veendam. Het getal der uitgereikte diploma's bedroeg in 1877 23 minder dan in 1876.

Het jaar 1877 is het laatste, gedurende hetwelk die diploma's werden uitgereikt na aflegging van een examen, afgenomen door gemeentelijke commissien. Bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 98) is een reglement vastgesteld voor de examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij-schepen, dat als

bijlage H bij dit verslag is gevoegd. Volgens dat reglement worden die examens, te beginnen met Januarij 1878, afgenomen door eene Rijkscommissie.

In den loop van 1877 hebben bij de hier vermelde scholen de volgende wijzigingen in het personeel plaats gehad.

Rotterdam. De heer R. H. MULDER, het vorig jaar tijdelijk belast met het onderwijs in praktische zeevaartkunde, is in 1877 definitief benoemd op eene jaarwedde van f 1000.

Amsterdam. Onder het onderwijzend personeel der kweek-school voor zeevaart werden dit jaar niet vermeld de leeraren in praktische zeevaartkunde J. C. A. GOEDEG en J. HOL., maar daarentegen P. A. C. VLEKEN als leeraar in de gymnastiek.

Aan den leeraar-directeur der zeevaartkundige school in het zeemanshuis, den heer J. J. SUYVER, is op zijn verzoek met ingang van 1 Januarij 1878, eervol ontslag verleend. In zijne plaats werd op de jaarwedde van f 2000 benoemd de heer P. BRUG van Schiermonnikoog.

Schiermonnikoog. Aan den leeraar P. BRUG is eene toelage van f 80 's jaars verleend als vergoeding voor het gemis eener vrije woning. Door zijne hiervóór vermelde benoeming te Amsterdam zou met het begin van 1878 de betrekking vacant zijn. Bij het einde van 1877 had nog geen benoeming plaats gehad en scheen het zelf onmogelijk in de vacature te voorzien, daar zich niemand daarvoor had aangemeld.

Veendam. Aan den heer mr. M. G. L. JORISSEN is in het begin van 1877 door den gemeenteraad eervol ontslag verleend uit zijne betrekking aan de zeevaartschool.

§ 8. SCHOLEN VOOR DOOFSTOMMEN EN BLINDEN.

Het instituut voor doofstommen te Groningen telde op 1 Januarij 1877 184 kweekelingen, waarvan 2 externen. In den loop des jaars werden 16 leerlingen ontslagen, 1 wegens idiotisme teruggezonden, terwijl 3 overleden. Daarentegen werden 29 nieuwe leerlingen opgenomen, waarvan uit:

Gelderland	5
Noordholland	7
Zeeland	1
Utrecht	2
Friesland	3
Overijssel	3
Groningen	6
Drenthe	2

Op 31 December 1877 bedroeg het getal leerlingen alzoo 193, waaronder 3 externen. Slechts voor 2 leerlingen wordt het volle kostgeld van f 250 betaald.

In de inrigting voor doofstommen-onderwijs te Rotterdam maakten, op 31 December 1876, 112 leerlingen van het onderwijs gebruik. Gedurende het jaar 1877 werden 12 nieuwe leerlingen opgenomen; daarentegen werden, bij het jaarlijksch examen op 23 Julij 1877, 16 leerlingen ontslagen; zoodat op 31 December 1877 de lessen gevolgd werden door 108 leerlingen — 68 knapen en 40 meisjes — die naar de provincien aldus zijn verdeeld:

Noordbrabant	3
Gelderland	4
Zuidholland	61
Noordholland	25
Zeeland	3
Utrecht	7

Friesland	2
Overijssel	2
en van Langkat (Sumatra)	1

Voor 11 hunner wordt het volle schoolgeld van f 100 uitgekeerd, voor 5 f 50 en voor 4 f 25; de overige 88 genieten kosteloos onderwijs.

Op 1 Januarij 1877 bedroeg het getal kweekelingen in het gesticht voor doofstommen te St. Michiels-Gestel 139. In den loop des jaars zijn er 14 ontslagen en 3 overleden; 14 nieuwe kweekelingen werden opgenomen, zoodat hun aantal op 31 December 1877 bedroeg 136 — 67 jongens en 69 meisjes — van welke uit:

Noordbrabant	53
Gelderland	20
Zuidholland	6
Noordholland	13
Zeeland	5
Utrecht	8
Overijssel	6
Drenthe	1
Limburg	24

Een betaalde het volle, een het halve kostgeld, een slechts een zeer gering bedrag; de overigen waren geheel ten laste van het gesticht.

De bevolking van het instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam, welke, op 1 Junij 1877, 58 kweekelingen bedroeg (36 jongens en 22 meisjes), klom gedurende den loop van dat jaar tot 64 (37 jongens en 27 meisjes) waarvan 2 jongens uitwonende, de anderen allen als inwonende in de inrigting verpleegd worden. Aan het eind van den cursus werden 3 mannelijke en 3 vrouwelijke kweekelingen na volbragten leertijd eervol ontslagen.

De gezondheidstoestand was het geheele jaar door zeer voldoende. Sterf- of ernstige ziektegevallen kwamen niet voor. De 1ste en de 2de onderwijzer, J. STAM en J. KNUYKER, beide tot andere betrekkingen benoemd, werden vervangen door J. VAN LINGEN en G. EVERTS. De onderwijzeres, meufvrouw M. H. TOEKAMP LAMMERS, die met uitnemend gevolg de Fröbel-methode onderwees, voor zooverre die bij blinden is toe te passen, ontviel door den dood aan deze inrigting.

Op 1 Julij 1877 waren in het gesticht voor volwassen blinden te Amsterdam aanwezig 65 verpleegden (27 mannen en 38 vrouwen). In den loop van 1877—1878 werden daarin nog opgenomen 3 mannen en 3 vrouwen; ontslagen werden 1 man en 1 vrouw, zoodat het aantal verpleegden klom tot 69 (29 mannen en 40 vrouwen).

De gezondheidstoestand laat over 't algemeen weinig te wenschen over.

§ 9. ACTEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 October 1877, werd bepaald dat de commissien voor het examineren van hen, die eene acte van bekwaamheid voor het middelbaar onderwijs wenschten te verkrijgen, zitting zouden houden te Delft en te 's Gravenhage, en werden benoemd:

a. tot lid en voorzitter der commissie voor de examens in de wis- en natuurkundige wetenschappen, zeevaartkunde, teekenen, boetseren, gymnastiek en landbouwkunde, dr. M. SALVERDA, inspecteur van het middelbaar onderwijs;

tot leden:

G. J. LEGEBEKE, leeraar aan de rijks hogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

dr. C. J. J. NINCK BLOK, leeraar aan de rijks hogere burgerschool te Zwolle;

D. GROTHE, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

dr. J. BOSSCHA, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

dr. A. C. OUDEMANS jr., hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

dr. L. A. J. BURGERSDIJK, leeraar aan de hogere burgerschool te Deventer;

dr. H. BEHRENS, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

dr. G. F. W. BAEHR, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht;

dr. H. J. RINK, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen;

E. GUGEL, hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft;

J. Ph. KOELMAN, directeur der akademie van beeldende kunsten te 's Gravenhage;

W. B. G. MOLKENBOER, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden;

J. S. G. DISSE, leeraar aan de hogere burgerschool te Leiden;

dr. T. ZAAIJER, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden;

C. J. M. JONGKINDT CONINCK, directeur der Rijks landbouwschool te Wageningen;

dr. O. PITSCHE, leeraar aan de Rijks landbouwschool te Wageningen;

Jb. BOEKE, lid der firma BOEKE en HUIDEKOPER te Groningen;

A. M. C. JONGKINDT CONINCK, tuinbouwkundige te Dedemsvaart;

R. W. BOER, inspecteur der Rijksbeplantingen te 's Gravenhage;

b. tot lid en voorzitter der commissie voor de examens in de nederlandsche taal en letterkunde en de geschiedkundige wetenschappen, de staatshuishoudkunde, de handelswetenschappen, de levende talen en hare letterkunde en het schoonschrijven, dr. D. J. STEYN PARVÉ, inspecteur van het middelbaar onderwijs;

tot leden:

mr. J. L. DE BRUYN KOPS, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, oud-hoogleeraar aan de polytechnische school, te 's Gravenhage;

E. H. C. SCHAEFER, directeur der Rijks hogere burgerschool te Roermond;

N. W. POSTHUMUS, directeur der hogere burgerschool van driejarigen cursus te Amsterdam;

mr. H. TER HAAR Bz., directeur der burgeravondschoon en leeraar aan de hogere burgerschool te Deventer;

jhr. dr. D. H. WAUBERT DE PUISKAU, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden;

W. H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Utrecht;

dr. Th. WENZELBURGER, leeraar aan de hogere burgerschool te Delft;

F. S. GOMM, leeraar aan de hogere burgerschool te 's Gravenhage;

F. J. RODE, leeraar aan de handelsschool te Amsterdam.

Deze examens werden in October en November gehouden. Het verslag der commissien volgt, als bijlage 1, hierachter.

De vergunning, bedoeld bij art. 4 alin. 2 der wet, werd aan drie vreemdelingen verleend.

§ 10. TOEZIGT OP HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Aan de zorg en den ijver der inspecteurs komt alle lof toe. De aanhoudende uitbreiding van hunne werkzaamheden vorderde toenemende inspanning, die zij zich steeds gaarne hebben getroost. Van hunne toewijding aan de hun toevertrouwde belangen mogt de Minister, in tal van onderlinge bijeenkomsten en in rapporten, de bewijzen ontvangen.

Aangaande de commissien van toezigt kan een gelijk getuigenis als in het vorig verslag worden afgelegd.

§ 11. ONDERWIJS IN TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIE.

De Rijks instelling te Leiden hield bij het in werking treden der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), met 1 October 1877 op te bestaan. Ten aanzien van de gemeentelijke instellingen te Delft en te Leiden, welke laatste met 1 October 1877 werd geopend, valt het volgende te vermelden.

a. Gemeentelijke instelling te Delft.

Na de gewone vacantie werd de cursus 1877/78, op 3 September 1877 geopend, overeenkomstig het onderstaand programma, door burgemeester en wethouders van Delft op 28 Julij 1877 vastgesteld.

	Aantal uren 's weeks.	
	1ste jaar.	2de jaar.
Javaansche taal	5	5
Maleische taal	3	5
Soendaneesche taal	2	4
Makassaarsche taal	2	2
Staatsinstellingen van Nederlandsch Indie	2	3
	voor beide jaren gezamenlijk.	
Geschiedenis van Nederlandsch Indie	2	2
Land- en volkenkunde van Nederlandsch Indie	4	4
Godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken in Nederlandsch Indie	4	4

Terwijl de cursus 1877/78 reeds met een groot aantal ingeschrevenen werd begonnen, had dit tegen het einde van 1877 het cijfer 96 bereikt, waarbij zich in 1878 nog 2 voegden, zoodat hun getal tot 98 steeg. Van deze zijn:

9 meester in de regten en

12 Oost-Indisch ambtenaar met verlof;

69 hebben het eindexamen der hogere burgerschool met vierjarigen cursus hier te lande en

1 in Indie afgelegd;

1 verkreeg het diploma van technoloog aan de polytechnische school;

3 legden nog het vroeger Indisch examen A hier te lande en

1 in Indie af;

1 heeft reeds voldoende groot Oost-Indisch ambtenaars-examen afgelegd;

1 controleur bij het binnenlandsch bestuur op Java met verlof hier te lande, volgde slechts één enkel collegie.

Behalve deze beide laatsten waren 33 reeds voor een vroegeren cursus ingeschreven; 9 studeerden vroeger aan de polytechnische school en 6 aan de opgeheven Rijksinstelling te Leiden.

Aan de studie der inlandische talen wordt deelgenomen in het

Iste jaar. 2de jaar.

Maleisch	door	32	62 studenten.
Javaansch	>	19	28 >
Soendaneesch	>	24	22 >
Makassaarsch	>	2	5 >

Met enkele uitzonderingen kan omtrent de studien in dezen cursus een gunstig oordeel worden uitgebragt; vooral het tweede jaar weed met ijver en belangstelling gevolgd.

De bibliotheek vermeerderde gedurende 1877 met 146 nummers, de ethnologische verzameling met 60 voorwerpen.

b. Gemeentelijke instelling te Leiden.

Toen ten gevolge van de invoering der wet tot regeling van het hooger onderwijs de Rijksinstelling van onderwijs in indische taal-, land- en volkenkunde moest worden opgeheven, achtte de gemeenteraad van Leiden het wenschelijk, in de daardoor bestaande leemte te voorzien, en de gelegenheid open te stellen voor hen, die dit verlangen, zich ook in die gemeente voor het Staats-examen voor de indische dienst te bekwamen. In zijne vergadering van 6 September 1877 besloot de raad eene gemeente-instelling op te rigten, die zich aansloot aan de Rijksuniversiteit en bestemd was tot het onderwijs in die vakken, waarin van Rijkswege geen onderrigt werd gegeven, en om te gemoet te komen aan de praktische eischen bij het Staatsexamen gesteld. Het reglement hier inrigting werd vastgesteld bij verordening van 4 October 1877 en een curatorium benoemd, bestaande uit de heeren:

Mr. C. COCK, lid van den gemeenteraad;

Mr. J. E. GOUDSMIT, hoogleeraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden en lid van den gemeenteraad;

* J. GROLL, waarnemend voorzitter van den raad van beheer bij de N. I. Spoorwegmaatschappij;

L. M. DE LAAT DE KANTER, oud O. I. hoofdambtenaar, wethouder der gemeente Leiden, en

Mr. J. DE WAL, oud-vicepresident der beide hooge gerechtshoven van Nederlandsch Indie.

Daar de heer COCK de benoeming niet aannam, werd door den raad in zijne plaats benoemd de heer Mr. W. VAN DER KAAJ, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en kantonregter te Leiden.

Als voorzitter trad de heer DE LAAT DE KANTER op, terwijl het curatorium tot zijnen secretaris aanstelde den heer Mr. P. A. VAN DER LITH, hoogleeraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden en lid van den gemeenteraad.

De gemeenteraad benoemde tot leeraar: in de madoereesche taal den hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden A. C. VREKDE, in het maleisch, soendaneesch en batakisch den heer Mr. G. J. GRASHUIS, lector aan gemelde universiteit, in de geschiedenis van Nederlandsch Indie den heer W. G. C. BLVANCK. Tevens werden de leerlingen in de gelegenheid gesteld de lessen bij te wonen,

aan de Rijksuniversiteit gegeven door den hoogleeraar VERTH in de land- en volkenkunde van Ned. Indië, door den hoogleeraar VREKDE in het javaansch en door den hoogleeraar VAN DER LITH in de staatsinstellingen van Nederl. Indie en in de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken. De collegiegelden, voor laatstgenoemde lessen verschuldigd, werden in 's Rijks schatkist gestort.

Ten gevolge van de onzekerheid, waarin men verkeerde zoolang de wet op het hooger onderwijs niet definitief was ingevoerd, kon de cursus niet worden geopend vóór 1°. October 1877. Dit had grooten invloed op het getal dergenen, die zich als leerlingen aanmeldden. Verscheidene oud-leerlingen der voormalige Rijksinstelling waren noodzaak geweest naar Delft te vertrekken, daar zij niet wisten of er te Leiden gelegenheid zou blijven bestaan, zich voor het Staatsexamen voor te bereiden. De lessen werden dan ook slechts door een viertal studenten gevolgd. Van dezen legden twee het Indische examen af; één van hen werd toegelaten en daar hij tot de hoogste op de ranglijst behoorde, ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Ned. Indië gesteld. Door verschillende omstandigheden namen dit jaar geene leeraars van de inrigting zitting in de examen-commissie.

De lessen werden geregeld gegeven volgens een programma, door de curatoren goedgekeurd. Zij bestonden wekelijks in:

Eerste studiejaar.

Staatsinstellingen van Nederlandsch Indië	3 uur
Godsdienstige wetten enz.	2 >
Physische geographie van den Indische Archipel	3 >
Javaansch	3 >
Maleisch	3 >
Soendaneesch	2 >
Geschiedenis van Nederlandsch Indië	2 >

Tweede studiejaar.

Staatsinstellingen van Nederlandsch Indië	4 uur.
Godsdienstige wetten enz.	3 >
Ethnographie van den Indischen Archipel	4 >
Javaansch	4 >
Maleisch	4 >
Soendaneesch	3 >
Geschiedenis van Nederlandsch Indië	2 >

De lessen in het madoereesch en batakisch werden, bij gebrek aan toehoorders, in dezen cursus niet gegeven.

Eene ernstige ziekte verhinderde den hoogleeraar VAN DER LITH na 5 Februarij 1878 zijne lessen voort te zetten.

De belangstelling, die reeds van den aanvang af door het departement van Koloniën aan de inrigting werd toond, bleek ook gedurende den loop van den cursus door belangrijke geschenken in boekwerken, die dankbaar werden aanvaard.

§ 12. KOSTEN VAN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Overzicht der uitgaven voor middelbaar onderwijs in 1877 door het Rijk.

I. Rijksinstelling van onderwijs in Indische taal-, land- en volkenkunde.	
a. Personeel	f 15 525,00
b. Materieel	587,77
	<hr/>
	f 16 112,77
Transporteren f 16 112,77	

Per transport f 16 112,77

II. Inspecteurs van het middelbaar onderwijs.

a. Jaarwedden	f 7 000,00	
b. Reis-, verblijf- en bureaukosten	2 809,45	9 809,45

III. Rijkslandbouwschool.

a. Personeel	f 35 803,29	
b. Materieel	85 199,26 *	121 001,55 *

IV. Polytechnische school.

a. Personeel	f 81 400,00	
b. Materieel	54 600,68 *	136 000,68 *

V. Rijks hogere burgerscholen.

a. Personeel:	
's Hertogenbosch	f 23 632,66
Tilburg	23 924,99
Helmond	15 950,00
Zaltbommel	13 350,00
Winterswijk	11 630,43
Gouda	12 800,00
Alkmaar	21 984,56 *
Middelburg	26 800,00
Utrecht	32 692,65
Leeuwarden	26 596,66 *
Heerenveen	12 600,00
Zwolle	27 230,00
Groningen	31 122,39
Sappemeer	15 275,00
Warffum	13 414,24
Assen	19 997,74 *
Roermond	25 750,00
b. Materieel:	
's Hertogenbosch f	4 545,14
Tilburg	4 264,96
Helmond	1 695,46
Zaltbommel	3 075,45
Winterswijk	3 060,10
Gouda	2 905,78
Alkmaar	4 364,06
Middelburg	4 091,24 *
Utrecht	4 906,23 *
Leeuwarden	6 015,34
Heerenveen	3 047,10
Zwolle	5 392,00
Groningen	5 724,54

Per transp. f 53 087,41 f 354 821,33 * f 282 924,46

Transport. f 53 087,41 f 354 821,33 * f 282 924,46

Sappemeer	3 185,83 *	
Warffum	3 325,46 *	
Assen	6 985,70 *	
Roermond	4 329,10 *	
Verschillende uitgaven	606,87	f 71 520,39
		f 426 341,72

VI. Subsidien voor inrigtingen van middelbaar onderwijs.

Breda	f 7 250,00
Arnhem	7 000,00
Zutphen	7 000,00
Tiel	7 000,00
Nijmegen	7 000,00
Apeldoorn	1 750,00
Rotterdam	7 000,00
Delft	7 000,00
Dordrecht	7 000,00
Leiden	7 000,00
Schiedam	7 000,00
Gorinchem	8 500,00
Gemeentelijke hogere burgerscholen te	
Amsterdam	10 000,00
Haarlem	7 000,00
Zaandam	7 000,00
Hoorn	7 000,00
Enkhuizen	5 000,00
Goes	8 500,00
Zierikzee	7 000,00
Amersfoort	7 000,00
Sneek	8 500,00
Harlingen	7 000,00
Deventer	7 000,00
Almelo (Stad)	7 000,00
Veendam	8 500,00
Maastricht	10 000,00
Venlo	5 000,00

Twentsche industrie- en hand-
delschool te Enschedé

Arnhem	3 500,00
Dordrecht	4 000,00
Middelbare scholen voor meisjes te	
Haarlem	3 500,00
Goes	5 000,00
Leeuwarden	5 000,00
Deventer	3 000,00

Industrieschool voor meisjes
te 's GravenhageIndustrieschool voor vrouwe-
lijke jeugd te Amsterdam

Transporteren f 230 500,00 f 709 266,18 *

Per transport f 230 500,00 f 709 266,18^s

Zeevaarkundige school te Schiermonnikoog	500,00
Wis- en zeevaarkundige school te Harlingen	600,00
Zeevaarkundige school te Vlieland	500,00
Idem te Delfzijl	500,00
Idem te Terschelling	650,00
Provincie Noordbrabant, voor het van harentwege gegeven onderwijs in de hulpwetenschappen van den landbouw	600,00
Maatschappij van landbouw, tuinbouw en veeteelt in het arrondissement Breda en omstreken, ter bevordering van het onderwijs in landbouw, tuinbouw en veeteelt	800,00
Ge'dersche maatschappij van landbouw, voor het door haar gegeven onderwijs in landbouw, veeteelt en hout- en ooftboomteelt	250,00
Hollandsche maatschappij van landbouw, voor gegeven onderwijs in landbouw en veeteelt	500,00
Nederlandsche tuinbouwmaatschappij » Linnaeus » te Watergraafsmeer, ten behoeve van het onderwijs in den tuinbouw	3 000,00
Friesche maatschappij van landbouw, voor de opleiding van landbouwonderwijzers	1 400,00
Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe, ten behoeve van het door haar gegeven onderwijs in landbouw, enz.	500,00
Maatschappij van landbouw in Limburg, ter bevordering van het onderwijs in landbouwkunde	400,00
Vereeniging ter bevordering van tuin- en landbouw te Maastricht, ten behoeve van het onderwijs in de ooftboomteelt	500,00
Opleiding van landbouwonderwijzers	3 633,33
	<hr/> 244 833,33

VII. Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van de leden der commissien tot het afnemen der eindexamens voor de hogere burgerscholen, de landbouwscholen en de polytechnische school, benevens verdere kosten van die examens. 24 148,06^s

VIII. Idem, idem der acten-examens voor het middelbaar onderwijs 6 396,35

Totaal. . . . f 984 643,93

Transporteren f 984 643,93

Per transport f 984 643,93

Voorts werd nog door het Rijk uitgegeven:

IX. Subsidie aan de gemeente 's Hertogenbosch, ten behoeve van de school voor nuttige en beeldende kunsten aldaar	f 1 000,00
Idem aan de akademie Minerva te Groningen, ten behoeve van het onderwijs in de beeldende kunsten	1 350,00
Kosten der prijs-medailles ten behoeve der teekenscholen	305,21 ^s
Subsidie aan het instituut voor doofstommen te St. Michiels-Gestel	2 000,00
Subsidie aan het instituut voor doofstommen te Rotterdam	4 000,00
Idem aan het instituut voor doofstommen te Groningen.	6 000,00
	<hr/> f 14 655,21 ^s
Totaal der Rijksuitgaven	f 999 299,14 ^s

Van deze uitgaven zijn de volgende inkomsten af te trekken:

opbrengst der schoolgelden aan de:	
Rijks-instelling van Indisch onderwijs	>
Rijkslandbouwschool	f 3 720,00
Polytechnische school.	56 800,00
Rijks hogere burgerschool te:	
's Hertogenbosch	1 976,50
Tilburg.	727,00
Helmond	712,50
Zaltbommel	909,75
Winterswijk	545,00
Gouda	1 248,50
Alkmaar	2 002,00
Middelburg	3 204,00
Utrecht.	6 697,50
Leeuwarden	5 560,00
Heerenveen	987,75
Zwolle	3 337,50
Groningen.	6 323,75
Sappemeer.	1 415,00
Warffum	701,50
Assen	1 274,00
Roermond	1 731,25
Batig slot der gelden, ontvangen voor de acten-examens.	218,76
	<hr/> f 100 092,26

Zuiver bedrag der Rijksuitgaven in 1877 . . f 899 206,88^s

Even als in vorige jaren volgt hier eene opgave der

uitgaven, sedert het in werking treden der wet van 1863 door het Rijk ten behoeve van het middelbaar onderwijs gedaan:

1863	f 18 723,45
1864	139 506,45 *
1865	357 667,93 *
1866	500 855,12 *
1867	651 627,21
1868	680 014,83 *
1869	822 249,72 *
1870	757 306,47
1871	758 406,46
1872	762 599,76 *
1873	817 036,38 *
1874	879 061,97
1875	866 005,45
1876	919 262,63 *
1877	984 643,93

Totaal . . . f 9 914 967,80

De uitgaven voor teeken-akademien en inrigtingen voor doofstommen zijn hieronder niet begrepen.

De ontvangsten van het Rijk waren in:

1863	niets;
1864	f 29 194,58
1865	36 160,14
1866	38 411,38
1867	52 526,39
1868	63 759,00
1869	76 544,37 *
1870	73 900,65 ⁵
1871	81 423,76
1872	88 618,32
1873	90 604,79
1874	86 961,67 *
1875	89 559,27
1876	97 061,76 *
1877	100 082,26

Totaal . . . f 1 004 818,36

Het zuiver bedrag der Rijksuitgaven sedert het in werking treden der wet tot ultimo December 1877 was alzoo f 8 910 149,44.

De volgende tabel vermeldt de uitgaven en ontvangsten der gemeenten voor hoogere burgerscholen en burgerscholen.

GEMEENTEN.	UITGAVEN.				
	PERSONNEEL.		MATERIEEL.		Commissien van toezigt.
	Hoogere burgerscholen.	Burgerscholen.	Hoogere burgerscholen.	Burgerscholen.	
's Hertogenbosch	>	f 2 400,00	>	f 335,01	f 50,00
Breda	f 16 216,67		f 1 407,83 ^s		>
Tilburg	>	2 287,50	>	19,10	>
Arnhem	20 948,65 ^s	4 460,75	4 468,35 ^s		400,00
Nijmegen	14 653,75	6 893,75	2 684,02 ^s		200,00
Apeldoorn	4 566,65 ^s	>	63 618,01	>	25,00
Tiel	14 062,05	625,00	1 309,55	30,21 ^s	20,00
Zutphen	20 905,00	6 150,00	9 984,15 ^s		75,00
's Gravenhage	40 612,72 ^s	9 999,78	5 136,73	1 510,66 ^s	100,00
Rotterdam, school met 5jar. cursus	40 166,66	>	4 420,01 ^s	>	154,10
Id., id. id. 3jar. id.	18 052,41	>	6 219,93	>	>
Delft	19 979,98	5 501,00	2 346,51 ^s	1 442,54 ^s	50,00
Dordrecht	27 294,89	5 325,00	3 985,85 ^s		350,00
Leiden	21 365,83	>	3 403,68	>	50,00
Gouda	>	4 175,00	>	1 891,28	50,00
Schiedam	15 500,00	3 379,72	3 065,03 ^s		100,00
Gorinchem	14 400,00		2 829,03 ^s		50,00
Amsterdam, school met 5jar. cursus	39 474,99	14 825,00	10 090,89 ^s	4 606,90 ^s	327,10
Id., id. id. 3jar. id.	17 209,36 ^s	>	2 138,00	>	>
Alkmaar	>	2 000,00	>	626,65	50,00
Haarlem, school met 5jar. cursus.	23 600,00	3 883,33	3 986,59 ^s	766,03 ^s	63,29
Id., id. id. 3jar. id.	7 498,49 ^s	>	921,27 ^s	>	>
Hoorn	12 415,35	>	1 440,99	>	30,00
Zaandam	13 602,41 ^s	2 050,00	1 712,11	575,58	200,00
Enkhuizen	7 800,00		988,15		>
Middelburg	>	3 485,84 ^s	>	1 810,45 ^s	50,00
Goes	14 142,16 ^s	400,00	2 208,41 ^s		50,00
Zierikzee	14 208,32		1 334,64 ^s		100,00
Vlissingen	>	1 550,00	>	644,64	100,00
Utrecht	>	19 573,17	>	3 777,25	75,00
Amersfoort	16 418,08		1 446,20		50,00
Leeuwarden	>	7 050,00	>	603,55	150,00
Harlingen	11 533,66	1 885,73	1 395,91		30,00
Sneek	15 657,51	>	2 018,00 ^s	>	80,00
Almelo (Stad)	14 113,83	>	2 053,58	>	>
Zwolle	>	5 827,70	>	1 233,13 ^s	100,00
Deventer	22 091,24 ^s	6 470,96	2 302,24 ^s	1 659,10	164,00
Kampen	24 214,00	3 040,00	1 953,61	300,70	325,00
Enschede	>	>	>	>	>
Groningen	>	10 750,00	>	981,90	100,00
Veendam	12 800,00	>	2 548,35 ^s	>	82,63
Maastricht	19 880,43	2 292,00	2 575,56	557,09 ^s	>
Venlo	8 974,21	>	550,06 ^s	>	>
	f 720 640,57 ^s		f 179 915,14		
Totaal	f 515 316,27	f 136 281,23 ^s	f 120 745,71 ^s	f 23 371,81	f 3 801,12

gemeenten voor het middelbaar onderwijs in 1877.

		O N T V A N G S T E N.					
Subsidien aan bijzondere inrigtingen.	Totaal.	Subsidien van het Rijk.	SCHOOLGELDEN.		Totaal.	Zuiver bedrag der uitgaven.	
			aan de gemeentelijke hoogere burgerscholen.	aan de burgerscholen.			
>	f 2 785,01	>	>	>	>	f 2 785,01	
>	17 624,50 ^a	f 7 250,00	f 3 829,50	>	f 11 079,50	6 545,00 ^a	
>	2 306,60	>	>	f 261,00	261,00	2 045,60	
>	30 277,76	7 000,00	5 280,25	82,66 ^a	12 362,91 ^a	17 914,84 ^a	
>	24 431,52 ^a	7 000,00	3 740,00	209,98	10 949,98	13 481,54 ^a	
>	68 209,66 ^a	1 750,00	255,00	>	2 005,00	66 204,66 ^a	
>	16 046,81 ^a	7 000,00	2 073,00	132,00	9 205,00	6 841,81 ^a	
>	37 114,15 ^a	7 000,00	4 250,00	208,00	11 458,00	25 656,15 ^a	
>	57 359,90	>	13 109,42	565,80	13 675,22	43 684,68	
>	44 740,77 ^a	7 000,00	8 976,50	>	15 967,50	28 773,27 ^a	
>	24 272,34	>	4 235,00	>	4 235,00	20 037,34	
>	29 320,04	7 000,00	6 197,50	>	13 197,50	16 122,54	
>	36 955,74 ^a	7 000,00	8 070,00	249,00	15 319,00	21 636,74 ^a	
f 4 700,00	29 519,51	7 000,00	7 816,25	>	14 816,25	14 703,26	
>	6 116,28	>	>	292,25	292,25	5 824,03	
>	22 044,75 ^a	7 000,00	2 882,50	127,00	10 009,50	12 035,25 ^a	
>	17 279,03 ^a	8 500,00	2 170,00	48,00	10 718,00	6 561,03 ^a	
>	69 324,89	10 000,00	14 125,50	670,20	24 822,70	44 502,19	
>	19 347,36 ^a	>	3 448,50	>	3 448,50	15 898,86 ^a	
>	2 676,65	>	>	>	>	2 676,65	
>	32 299,25	7 000,00	7 272,50	444,00	14 716,50	17 582,75	
>	8 419,77	>	2 957,50	>	2 957,50	5 462,27	
>	13 886,34	7 000,00	1 000,00	>	1 000,00	5 886,34	
>	18 140,10 ^a	7 000,00	3 842,00	270,00	11 112,00	7 028,10 ^a	
>	8 788,15	5 000,00	549,53 ^a	>	5 549,53 ^a	3 238,61 ^a	
>	5 346,30	>	>	90,00	90,00	5 256,30	
>	16 800,58	8 500,00	2 465,00	139,67 ^a	11 104,67 ^a	5 695,90 ^a	
200,00	15 842,96 ^a	7 000,00	2 305,00	224,00	9 529,00	6 313,96 ^a	
>	2 294,64	>	>	84,00	84,00	2 210,64	
>	23 425,42	>	>	1 842,00	1 842,00	21 583,42	
>	17 914,28	7 000,00	2 311,00	43,00	9 354,00	8 560,28	
>	7 803,55	>	>	208,75	208,75	7 594,80	
>	14 855,30	7 000,00	1 080,00	>	8 080,00	6 765,30	
>	17 755,51 ^a	8 500,00	1 728,75	>	10 228,75	7 526,76 ^a	
>	16 167,41	7 000,00	2 718,43	>	9 718,43	6 448,98	
>	7 160,83 ^a	>	>	558,50	558,50	6 602,33 ^a	
500,00	33 187,55	7 000,00	3 452,00	947,00	11 399,00	21 788,55	
>	29 833,31	>	2 150,00	>	2 150,00	27 683,31	
5 000,00	5 000,00	>	>	>	>	5 000,00	
>	11 831,90	>	>	881,00	881,00	10 950,90	
>	15 430,98 ^b	8 500,00	2 844,61	>	11 344,61	4 086,37 ^b	
>	25 305,08 ^b	10 000,00	2 192,25	133,25	12 325,50	12 979,58 ^b	
>	9 524,27 ^b	5 000,00	1 366,50	>	6 366,50	3 157,77 ^b	
f 10 400,00	f 914 756,83 ^a	f 192 000,00	f 130 711,99 ^a	f 8 711,07	f 331 423,06 ^a	f 583 333,77	

Hierbij zijn nog te voegen de kosten van:

1°. de gemeentelijke instelling voor indisch onderwijs te Delft en te Leiden;

2°. de middelbare scholen voor meisjes te Arnhem,

Rotterdam, Dordrecht, Amsterdam, Haarlem, Goes, Utrecht, Leeuwarden, Deventer en Groningen;

3°. de handelsschool te Amsterdam.

Deze uitgaven bedroegen:

	Personeel.	Materieel.	Totaal.
Instelling te Delft	f 16 499,99	f 1 018,26	f 17 518,25
» » Leiden	786,48	41,19 ^a	827,67 ^a
Meisjesschool te Arnhem	12 975,00	1 769,96 ^a	14 744,96 ^a
» » Rotterdam	19 633,32	4 331,42 ^a	23 964,74 ^a
» » Dordrecht	10 850,00	»	10 850,00
» » Amsterdam	15 125,00	1 869,29 ^a	16 994,29 ^a
» » Haarlem	11 700,00	1 848,22	13 548,22
» » Goes	8 208,33	827,41	9 035,74
» » Utrecht	9 714,99	2 594,34	12 309,33
» » Leeuwarden	16 982,88	2 415,22	19 398,10
» » Deventer	7 000,00	1 141,97	8 141,97
» » Groningen	16 960,00	1 119,58 ^a	18 079,58 ^a
Handelsschool » Amsterdam	24 615,70 ^a	3 308,74	27 924,44 ^a
Totaal	f 171 051,69 ^a	f 22 285,62 ^a	f 193 337,32

De opbrengst der schoolgelden was aan de:

Instelling te Delft	f 19 075,00
» » Leiden	150,00
Meisjesschool te Arnhem	3 150,50
» » Rotterdam	6 312,50
» » Dordrecht	3 770,00
» » Amsterdam	4 073,75
» » Haarlem	7 000,00
» » Goes	147,66 ^a
» » Utrecht	2 193,33
» » Leeuwarden	4 379,62 ^a
» » Deventer	1 194,00
» » Groningen	6 062,10
Handelsschool » Amsterdam	13 988,75
Totaal	f 71 497,22

Ten aanzien van de vorenstaande tabellen valt nog het volgende op te merken.

Het subsidie, bij de gemeente Enschedé opgegeven, werd aan de aldaar gevestigde Twentsche industrie- en handelsschool verleend; te Leiden aan de burgeravondschoon van het genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix, te Zierikzee aan de gymnastiekschool, voor het geven van onderwijs in gymnastiek aan de leerlingen der hoogere burgerschool, en te Deventer aan den aldaar gevestigden proeftuin.

Onder de uitgaven wegens materieel voor de school met 3jarigen cursus te Apeldoorn zijn ook de kosten van bouw en inrigting begrepen.

De uitgaven voor materieel konden te Breda, Arnhem, Nijmegen, Zutphen, Dordrecht, Schiedam, Gorinchem, Enkhuizen, Goes, Zierikzee, Amersfoort en Harlingen niet afzonderlijk opgegeven worden voor de hoogere burgerschool en de burgerschool, evenmin als die voor personeel te Breda, Gorinchem, Enkhuizen, Zierikzee en

Amersfoort. Het materieel der hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Haarlem werd ook ten behoeve van het gymnasium aldaar gebruikt.

In de kosten van het middelbaar onderwijs te Almelo (Stad) werd door de gemeente Almelo (Ambt) f 1400 bijgedragen. Hiermede vermindert dus het zuiver bedrag der uitgaven, ad f 6448,98, door eerstvermelde gemeente te hier zake gedaan.

Even als vroeger, zijn de uitgaven voor de commissien van toezigt voor het geheel in de tabel opgenomen, ook al hadden zij, zoo als dikwijls het geval was, nog andere scholen onder haar beheer.

Sedert het in werking treden der wet zijn door de gemeenten de volgende uitgaven gedaan voor hoogere burgerscholen en burgerscholen.

1863	niets.
1864	f 204 447,84 ^a
1865	610 573,17
1866	584 685,84
1867	661 495,34
1868	703 201,60
1869	675 871,33
1870	717 754,07 ^a
1871	794 134,32
1872	857 284,81
1873	874 790,96 ^a
1874	924 439,02
1875	1 041 760,82
1876	1 010 909,41
1877	1 108 094,15 ^a
Totaal	f 10 769 442,70

De ontvangsten waren in:

1863	niets.
1864 f	37 054,90
1865	107 183,49
1866	177 880,03
1867	207 167,67 ^a
1868	226 489,21 ^a
1869	259 637,50
1870	299 906,85 ^a
1871	318 682,44 ^a
1872	353 747,27
1873	361 786,82 ^a
1874	373 646,38 ^a
1875	387 444,07
1876	396 357,53
1877	402 920,28 ^a

Totaal . . f 3 909 904,47^a

Het zuiver bedrag der gemeentelijke uitgaven sedert het in werking treden der wet tot ultimo December 1877 was alzoo f 6 859 538,22^a.

Even als in vorige verslagen volgt hier eene zamen-trekking der uitgaven, door Rijk en gemeenten in 1877 gedaan, voor het middelbaar onderwijs volgens de wet van 1863.

INDISCH ONDERWIJS.

Rijksinstelling te Leiden f	16 112,77
Gemeentelijke instelling te Delft.	17 518,25
» Leiden	827,67 ^a
Toezigt op het middelbaar onderwijs.	
Inspecteurs	9 809,45
Commissien van toezigt	3 801,12
Rijkslandbouwschool	121 001,55 ^a
Polytechnische school en Rijks hogere burgerscholen.	
Polytechnische school	136 000,68 ^a
's Hertogenbosch	28 177,80
Tilburg	28 189,95
Helmond	17 645,46
Zaltbommel	16 425,45
Winterswijk	14 690,53
Gouda	15 705,78
Alkmaar	26 348,62 ^a
Middelburg	30 891,24 ^a
Utrecht	37 598,88 ^a
Leeuwarden	32 612,00 ^a
Heerenveen	15 647,10
Zwolle	32 622,00

Transporteren f 601 626,33^aPer transport f 601 626,33^a

Groningen	36 916,93
Sappemeer	18 460,83 ^a
Warffum	16 739,70 ^a
Assen	26 983,45
Roermond	30 079,10 ^a
Verschillende uitgaven	606,87

Gemeentelijke hogere burgerscholen.

Breda	17 624,50 ^a
Arnhem	29 877,76
Nijmegen	24 231,52 ^a
Apeldoorn	68 184,66 ^a
Tiel	15 371,60
Zutphen	37 039,15 ^a
's Gravenhage	45 749,45 ^a
Rotterdam (school met 5jarigen cursus)	44 586,67 ^a
Idem (» » 3jarigen »)	24 272,34
Delft	22 326,49 ^a
Dordrecht	36 605,74 ^a
Leiden	24 769,51
Schiedam	21 944,75 ^a
Gorinchem	17 229,03 ^a
Amsterdam (school met 5jarigen cursus)	49 565,88 ^a
Idem (» » 3jarigen »)	19 347,36 ^a
Haarlem (school met 5jarigen cursus).	27 586,59 ^a
Idem (» » 3jarigen »).	8 419,77
Hoorn	13 856,34
Zaandam	15 314,52 ^a
Enkhuizen	8 788,15
Goes	16 750,58
Zierikzee	15 542,96 ^a
Amersfoort	17 864,28
Harlingen	14 815,30
Sneek	17 675,51 ^a
Almelo (Stad)	16 167,41
Deventer	24 393,49
Kampen	26 167,61
Veendam	15 348,35 ^a
Maastricht	22 455,99
Venlo	9 524,27 ^a

Burgerscholen.

's Hertogenbosch	2 735,01
Breda (niet afzonderlijk op te geven) .	»
Tilburg	2 306,60
Arnhem (niet afzonderlijk op te geven)	»
Nijmegen (idem)	»

Transporteren f 1 505 852,46

	Per transport f 1 505 852,46
Tiel	655,21 ^s
Zutphen (niet afzonderlijk op te geven)	>
's Gravenhage	11 510,44 ^s
Delft	6 943,54 ^s
Dordrecht (niet afzonderlijk op te geven)	>
Gouda	6 066,28
Schiedam (niet afzonderlijk op te geven)	>
Gorinchem (idem)	>
Amsterdam	19 431,90 ^s
Alkmaar	2 626,65
Haarlem	4 649,36 ^s
Zaandam	2 625,58
Enkhuizen (niet afzonderlijk op te geven)	>
Middelburg	5 296,30
Goes (niet afzonderlijk op te geven)	>
Zierikzee (idem)	>
Vlissingen	2 194,64
Utrecht	23 350,42
Amersfoort (niet afzonderlijk op te geven)	>
Leeuwarden	7 653,55
Harlingen (niet afzonderlijk op te geven)	>
Zwolle	7 060,83 ^s
Deventer	8 130,06
Transporteren	f 1 654 047,25

	Per transport f 1 654 047,25
Kampen	3 340,70
Groningen	11 731,90
Maastricht	2 849,09 ^s
Handelsschool te Amsterdam	27 924,44 ^s
Scholen van middelbaar onderwijs voor meisjes	147 066,95
Subsidien aan bijzondere inrigtingen	18 900,00
Examen-commissien	30 544,41 ^s

Totaal der uitgaven in 1877 f 1 856 404,75^s

Van bovengenoemde inrigtingen werden de volgende ontvangsten verkregen:

Schoolgelden door het Rijk geheven . f	99 873,50
Idem door de gemeenten geheven .	210 920,28 ^s
Batig slot der gelden, ontvangen voor de acten-examens	218,76

Totaal bedrag der ontvangsten in 1877 f 311 012,54^s

Het zuiver bedrag der uitgaven van het Rijk en de gemeenten voor het middelbaar onderwijs, ingerigt volgens de wet van 1863, was alzoo f 1 545,392,21.

De uitgaven der gemeenten voor andere inrigtingen van middelbaar onderwijs, voor teeken- en industriescholen en dergelijke, en de inkomsten daarvan verkregen, zijn in de volgende tabel vermeld.

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	UITGAVEN.		
		Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.
<i>Noordbrabant.</i>				
Bergen op Zoom	Teekenschool ,	f 300,00	f 304,73	>
Breda	Teekenschool ,	>	>	>
Eindhoven	Teekenschool ,	510,00	65,67	>
Grave	Teekenschool ,	635,00	136,91	>
Helmond	Teekenschool ,	450,00	>	>
's Hertogenbosch	School voor nuttige en beeldende kunsten ,	3 325,00	2 305,22 ¹	>
Oosterhout	Teekenschool ,	525,00	>	>
Ravenstein	Teekenschool ,	452,00	133,43	>
Roosendaal	Teekenschool ,	>	>	>
Uden	Teekenschool ,	>	>	>
<i>Gelderland.</i>				
Arnhem	Ambachtsschool ,	>	>	>
Arnhem	Teekenschool ,	>	>	>
Arnhem	Natuurkundig onderwijs ,	>	>	>
Zaltbommel	Teekenschool ,	200,00	50,97	>
<i>Zuidholland.</i>				
Alphen — Aarlanderveen	Ambachtsschool ,	>	>	>
Brielle	Teekenschool ,	150,00	94,06	>
's Gravenhage	Ambachtsschool ,	>	>	>
's Gravenhage	Akademie van beeldende kunsten ,	>	>	>
's Gravenhage	Industrieschool voor meisjes ,	>	>	>
Noordwijk	Ambachts- en teekenschool ,	>	>	>
Rotterdam	Zeevaarkundige school ,	5 900,00	1 250,88 ²	>
Rotterdam	Akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen ,	>	>	>
Rotterdam	Ambachtsschool ,	>	>	>
Rotterdam	Inrigting tot het examineren van varenslieden ,	>	>	>
Woerden	Ambachts- en teekenschool ,	>	>	>
<i>Noordholland.</i>				
Amsterdam	Zeevaarkundige school ,	>	>	>
Amsterdam	Ambachtsschool ,	>	>	>
Amsterdam	Industrieschool voor meisjes ,	>	>	>
Hoorn	Teekenschool ,	500,00	52,00	>
	Transporteren	f 12 947,00	f 4 393,88	>

scholen, enz. 1877.

		INKOMSTEN.				Zuiver bedrag der uitgaven.
Subsidien.	Totaal.	SUBSIDIËN		Schoolgelden.	Totaal.	
		van het Rijk.	van de provincie.			
>	f 604,73	>	247,00	>	f 247,00	f 357,73
>	>	>	>	>	>	>
>	975,67	>	159,00	>	159,00	416,67
>	771,91	>	135,00	>	135,00	636,91
>	450,00	>	126,00	>	126,00	324,00
>	5 630,22 ^s	f 1 000,00	553,00	>	1 553,00	4 077,22 ^s
>	525,00	>	99,00	>	99,00	426,00
>	585,43	660,00	>	>	660,00	— 74,57
f 656,97 ^s	656,97 ^s	>	>	>	>	656,97 ^s
>	>	>	>	>	>	>
9 000,00	9 000,00	>	>	>	>	9 000,00
1 200,00	1 200,00	>	>	>	>	1 200,00
350,00	350,00	>	>	>	>	350,00
>	250,97	>	>	>	>	250,97
100,00	100,00	>	>	>	>	100,00
>	244,06	>	>	>	>	244,06
8 000,00	8 000,00	>	>	>	>	8 000,00
7 237,50	7 237,50	>	>	>	>	7 237,50
3 000,00	3 000,00	>	>	>	>	3 000,00
75,00	75,00	>	>	>	>	75,00
>	7 150,88 ^s	>	>	f 552,00	552,00	6 598,88 ^s
29 871,96	29 871,96	>	>	>	>	29 871,96
21 000,00	21 000,00	>	>	>	>	21 000,00
740,00	740,00	>	>	>	>	740,00
200,00	200,00	>	>	>	>	200,00
2 350,00	2 350,00	>	>	>	>	2 350,00
6 000,00	6 000,00	>	>	>	>	6 000,00
2 000,00	2 000,00	>	>	>	>	2 000,00
>	552,00	>	>	>	>	552,00
		2 979,00				
f 91 781,43 ^s	f 109 122,31 ^s	f 1 000,00	f 1 319,00	f 552,00	f 3 531,00	f 105 591,31 ^s

GEMEENTEN.	NAAM DER SCHOOL.	UITGAVEN.		
		Personeel.	Materieel.	Commissie van toezigt.
	Per transport .	f 12 947,00	f 4 393,88	>
Helder	Bijzondere school voor middelbaar onderwijs,	>	>	>
Helder	Zeevaartkundige school,	>	>	>
Helder	Industrieschool,	>	>	>
Helder	Teekenschool,	200,00	25,00	f 14,35
Purmerend	Teekenschool,	800,00	150,00	>
Terschelling	Zeevaartkundige school,	1 600,00	504,32 ^a	50,00
Vlieland	Zeevaartkundige school,	1 200,00	192,02 ^a	>
Zaandam	Teekenschool,	>	>	>
<i>Zeeland.</i>				
Tholen	Teekenschool,	>	>	>
<i>Utrecht.</i>				
Utrecht	Ambachtsschool,	>	>	>
<i>Friesland.</i>				
Bolsward	Teekenschool,	360,00	>	>
Bolsward	Industrieschool,	>	>	>
Harlingen	Wis- en zeevaartkundige school,	>	>	>
Sneek	Industrieschool,	468,00	43,16	>
Sneek	Gymnastiekschool,	>	>	>
Schiermonnikoog	School voor zeevaartkunde,	1 277,20	473,36 ^a	>
<i>Overijssel.</i>				
Almelo (Stad)	Teekenschool,	343,83 ^a	>	>
Deventer	Gymnastiek- en scherm school,	1 000,00	109,96	>
Kampen	Teekenschool,	1 810,00	>	>
<i>Groningen.</i>				
Delfzijl	School voor zeevaartkunde,	>	>	>
Groningen	Akademie Minerva,	>	>	>
Veendam	School voor zeevaartkunde,	>	>	>
Veendam	School voor nijverheid,	>	>	>
<i>Drenthe.</i>				
Assen	Teekenschool,	>	>	>
Hoogeveen	Teekenschool,	>	>	>
Meppel	Teekenschool,	>	>	>
<i>Limburg.</i>				
Roermond	Teekenschool,	500,00	267,48	>
	Totaal	f 22 506,03 ^a	f 6 159,19 ^b	f 64,35

		INKOMSTEN.				Zuiver bedrag der uitgaven.
Subsidien.	Totaal.	SUBSIDIËN		Schoolgelden.	Totaal.	
		van het Rijk.	van de provincie.			
		f 2 979,00				
f 91 781,43 ^a	f 109 122,31 ^a	f 1 000,00	f 1 319,00	f 552,00	f 3 531,00	f 105 591,31 ^a
>	>	>	>	>	>	>
300,00	300,00	>	>	>	>	300,00
1 650,00	1 650,00	>	>	>	>	1 650,00
>	239,35	>	>	>	>	239,35
>	950,00	>	>	147,25	147,25	802,75
>	2 154,32 ^a	650,00	650,00	268,50	1 568,50	585,82 ^a
>	1 392,02 ^a	500,00	500,00	239,75	1 239,75	152,27 ^a
350,76	350,76	>	>	>	>	350,76
100,00	100,00	>	>	>	>	100,00
2 000,00	2 000,00	>	>	>	>	2 000,00
>	360,00	>	>	>	>	360,00
200,00	200,00	>	>	>	>	200,00
600,00	600,00	>	>	>	>	600,00
>	511,16	>	>	>	>	511,16
250,00	250,00	>	>	>	>	250,00
>		200,00		>	>	>
>	1 750,56 ^a	500,00	500,00	283,15	1 483,15	267,41 ^a
>	343,83 ⁱ	>	>	175,50	175,50	168,33 ^a
>	1 109,96	<	>	744,50	744,50	365,46
>	1 810,00	>	>	>	>	1 810,00
150,00	150,00	>	>	>	>	150,00
2 000,00	2 000,00	>	>	>	>	2 000,00
2 444,63	2 444,63	>	>	>	>	2 444,63
600,00	600,00	>	>	>	>	600,00
300,00	300,00	>	>	>	>	300,00
200,00	200,00	>	>	>	>	200,00
306,20	306,20	>	>	>	>	306,20
>	767,48	>	>	>	>	767,48
		f 6 479,00				
f 103 233,02 ^a	f 131 962,60 ^a	f 2 650,00	f 2 969,00	f 2 410,65	f 8 889,65	f 123 072,95

Het subsidie van f 660, bij de gemeente Ravenstein vermeld, werd betaald uit een schoolfonds. In het subsidie van f 100 aan de ambachtsschool te Alphen-Aarlanderveen verstrekte Alphen f 60, Aarlanderveen f 40. De gemeente Schiermonnikoog ontving van mr. J. E. BANCK eene toelage van f 200, ten behoeve der zeevaartkundige school.

Voorts werden uitgegeven: door de provincie Gelderland een subsidie van f 1000 ten behoeve van het onderwijs in de landbouwkunde; door de provincie Zuidholland een subsidie van f 2000 aan elk der ambachtsscholen te Rotterdam en te 's Gravenhage, van f 1000 aan de burger avondschool van het genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix te Leiden, van f 150 en van f 200 aan de besturen der afdeelingen Noordwijk en Woerden van de vereeniging tot bevordering van fabriek- en handwerksnijverheid, ten behoeve der ambachts- en teekenschool in elk dier gemeenten gevestigd, en van f 100 aan het departement Alphen-Aarlanderveen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ten behoeve der ambachtsschool; door de provincie Noordholland een subsidie van f 3000 aan de ambachtsschool, van f 2000 aan de industrijschool voor meisjes beide te Amsterdam, en gelijk subsidie aan de tuinbouwmaatschappij *Linnaeus* te Watergraafsmeer; door de provincie Groningen een subsidie van f 500 aan de akademie Minerva te Groningen; door de provincie Drenthe een subsidie van f 500 aan het genootschap ter bevordering van den landbouw in dat gewest, voor het doen houden van voordragten over den landbouw; door de provincie Limburg een subsidie van f 500 aan de vereeniging tot bevordering van tuin- en

landbouw te Maastricht, en een van f 1600 aan de maatschappij van landbouw in Limburg, waarvan f 400 hebben gestrekt ter tegemoetkoming in de bezoldiging van een door haar aangestelden wandelleeraar.

Door provincien en gemeenten werden voorts nog de volgende uitgaven gedaan voor doofstommen-inrigtingen:

voor het instituut voor doofstommen te St. Michiels-Gestel werd door de provincie Noordbrabant verleend een subsidie van f 1000;

voor dat te Rotterdam, door die gemeente en door de provincie Zuidholland, elk een subsidie van f 3500, en door de provincie Zeeland een subsidie van f 75;

voor dat te Groningen, door de provincie en de gemeente Groningen elk een subsidie van f 500; door de provincie Zeeland eene bijdrage van f 300; door de provincie Drenthe eene van f 417,80, en door de gemeente Kampen eene van f 50.

De uitgaven van het Rijk voor andere inrigtingen van middelbaar onderwijs dan burgerscholen en hogere burgerscholen, zijn reeds hierboven vermeld in het overzicht der uitgaven voor middelbaar onderwijs door het Rijk, en wel tot een bedrag van f 34 988,55^a, waarvan f 12 000 voor doofstommen-inrigtingen.

Bij zamentrekking der uitgaven door het Rijk, de provincien en de gemeenten voor deze inrigtingen gedaan, verkrijgt men de volgende uitkomsten.

	Rijk.	Provincien.	Gemeenten.	Totaal.
Voor teeken-, industrijscholen en dergelijke . . .	f 22 988,54 ^a	f 21 519,00	f 125 483,60 ^b	f 169 991,15
Voor inrigtingen van onderwijs aan doofstommen.	12 000,00	5 792,80	4 050,00	21 842,80
Totaal	f 34 988,54 ^a	f 27 311,80	f 129 533,60 ^b	f 191 833,95

Aan schoolgelden werd door de gemeenten ontvangen f 2410,65. Het zuiver bedrag der uitgaven was f 189 423,31.

Voegt men deze uitkomsten bij de vroegere verkregen cijfers der uitgaven voor de burgerscholen en hogere burgerscholen, dan verkrijgt men als het totaal bedrag der uitgaven voor alle inrigtingen van middelbaar onderwijs door het Rijk, de provincien en de gemeenten in 1877 gedaan, eene som van f 2 048 238,70^a, waarvan f 999 299,14^a door het Rijk, f 27 311,80 door de provincien en f 1 021 627,76 door de gemeenten.

Het totaal bedrag der inkomsten was f 313 423,19^a; namelijk: voor het Rijk f 100 092,26, voor de gemeenten f 213 330,93^a.

Het zuiver bedrag dezer uitgaven was alzoo f 1 734 815,51.

§ 13. RIJKSKWEEKSCHOOL VOOR VROEDVROUWEN.

De zeventiende cursus dezer Rijkswaarschool duurde van 2 October 1877 tot 6 Julij 1878. Daaraan werd deelgenomen door 32 leerlingen: 25 van het eerste- en 7 van het tweede studiejaar. Van de 6 leerlingen van het tweede studiejaar, die zich aan het examen als vroedvrouw onderwierpen, mochten 5 slagen.

De kweekelingen woonden de theoretische lessen, die viermaal 's weeks werden gegeven, getrouw bij. Het repeteren der lessen, het schriftelijk beantwoorden van opgegeven vragen over de behandelde onderwerpen en de oefeningen op het fantome geschieden onder leiding van de meesteres-vroedvrouw.

De praktische oefeningen op de kraamzaal in het binnengasthuis werden door al de leerlingen van het tweede

studiejaar bijgewoond. Gedurende elke week werd bij afwisseling telkens door twee leerlingen, van 's morgens 10 tot 's avonds 10½ ure, in het binnengasthuis, onder toezigt van den hoogleeraar LEHMANN en de aldaar inwonende meesteres-vroedvrouw, al hetgeen op bijstand en verzorging van kraamvrouwen en pasgeborenen betrekking had, verrigt.

Het lager onderwijs, door de heeren KROESSEN en GASE met grooten ijver gegeven, had blijkbaar goede resultaten voor de algemeene ontwikkeling der leerlingen.

In 1877 werden door het Rijk de volgende uitgaven gedaan voor de kweekschool voor vroedvrouwen:

Toelagen voor kost en inwoning van aanstaande vroedvrouwen en voor het aanschaffen van boeken	f 6 262,50
Inschrijvingsgelden aan het Athenaeum te Amsterdam, herhalingsonderwijs en belooning aan vroedvrouwen-meesteressen	2 147,50
Huur van het gebouw, aankoop en aanschaffing en onderhoud van meubelen.	2 075,41 ^a
Totaal	f 10 485,41 ^a

§ 14 RIJKS VERARTSNIJSCHOOL.

De directeur, dr. TH. H. MAC GILLAVRY, werd, ingevolge zijne benoeming tot hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, met ingang van 1 October 1877 op zijn verzoek eervol ontslagen. In zijne plaats werd benoemd de heer A. W. H. WIRTZ, leeraar aan de inrigting.

Met ingang van 1 Januarij 1878 werd tot leeraar benoemd dr. C. A. PEKELHARING, oud-assistent bij de physiologie aan de hoogeschool en praktiserend arts te Leiden.

De tijdelijke assistent van den leeraar in natuurkunde en scheikunde, dr. J. H. VAN 'T HOFF, werd, ingevolge zijne benoeming tot lector aan de universiteit te Amsterdam, met ingang van 1 October 1877, op zijn verzoek eervol ontslagen. In zijne plaats werd, met ingang van denzelfden datum, tot tijdelijk assistent benoemd dr. G. J. W. BREMER, assistent bij de scheikunde aan de Rijks-universiteit te Utrecht, wien echter, ten gevolge van zijne benoeming tot leeraar bij de scholen van middelbaar onderwijs te Rotterdam, op zijn verzoek eervol ontslag verleend werd met ingang van 1 Maart 1878. Dezelfde assistents-plaats werd onmiddellijk weder vervuld door de benoeming van dr. J. D. VAN DER PLAATS, assistent bij de scheikunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. De tijdelijke assistenten D. P. F. DRIESSEN, M. J. HENGVELD en G. J. Mos, allen veeartsen, ontvingen eervol ontslag; de eerste met ingang van 1 Februarij 1878, ten gevolge van zijne benoeming tot gouvernements-veearts bij de burgerlijke dienst in Nederlandsch Oost-Indië; de tweede met ingang van denzelfden datum, ingevolge zijne tijdelijke aanstelling tot buitengewoon districtsveearts; de derde met ingang van 1 Augustus 1878, ingevolge zijne benoeming tot gemeente-veearts te Borger. Met ingang van 1 Junij 1878 werd tot tijdelijk assistent benoemd de heer J. H. VAN OIJEN, plaatsvervangend districtveearts en keurmeester van naar 't buitenland bestemd vee te Dordrecht. Twee assistents-plaatsen bleven bij het einde van het schooljaar nog onvervuld.

De directeur bleef belast met het onderwijs in de bijzondere ziektekunde en geneesleer en in kliniek; terwijl de overige door hem onderwezen vakken, algemeene ziektekunde en ziektekundige ontleedkunde, opgedragen werden aan den nieuw benoemden leeraar, die tevens belast werd met het onderwijs in de vakken van den afgetreden directeur, namelijk weefselleer en physiologie en praktische microscopie.

De assistent VAN OIJEN werd toegevoegd aan den directeur, voor het onderwijs in de bovengenoemde vakken.

Het onderwijs kon wegens de veranderingen in het personeel der docenten niet geregeld gegeven worden overeenkomstig het programma en de roosters der lessen, voor dit schooljaar vastgesteld. Door de volgende maatregelen werd aan dit bezwaar te gemoet gekomen. De directeur heeft tot aan den zomer-cursus (1 Februarij 1878) zijn onderwijs op den bestaanden voet voortgezet; voor den zomer-cursus is het programma der lessen gewijzigd en tevens een nieuwe rooster der lessen vastgesteld. De lessen in weefselleer en physiologie en in praktische microscopie, die na het vertrek van den afgetreden directeur niet gegeven konden worden, zijn van Januarij 1878 af door den nieuw benoemden leeraar zooveel mogelijk ingehaald.

Het onderwijs in de natuurhistorische vakken en in praktische scheikunde heeft in de maanden September, October en December gedurende een zestal weken stilgestaan, door dat de daarmede belaste leeraar werkzaam was als lid en secretaris der commissie tot het afnemen der examens van apotheker en hulppotheker te Leiden. Om den nadeeligen invloed hiervan verder te voorkomen, is deze leeraar voor de volgende zitting der genoemde commissie in Januarij door een ander lid vervangen.

In den loop van den zomer-cursus is aan den leeraar in de natuurhistorische vakken en in praktische scheikunde mede opgedragen het onderwijs der praktische arts-enijmengkunde in afzonderlijke lessen. Naast deze lessen zijn de voor zich zelf niet voldoende gebleken oefeningen in de apotheek, bij de dagelijksche receptuur, als tot dusverre blijven voortbestaan en zullen deze thans ook vruchtbaar zijn.

Het schooljaar werd den eersten Dingsdag van September geopend voor 51 leerlingen. Van deze werden aanvankelijk 44 in de inrigting gehuisvest, gevoed en verpleegd. Later verminderde het aantal leerlingen met één, doordat een inwonend leerling van het 1ste studiejaar, die voor rekening van het Departement van Kolonien geplaatst was, wegens ziekte op verzoek eervol ontslagen werd.

Naar de studie jaren was de indeeling als volgt:

1ste studiejaar.	20 leerlingen;
2de >	13 >
3de >	13 >
4de >	5 >

Van de leerlingen studeerden 43 voor eigen rekening; 6 werden voor de militaire vétérinaire dienst hier te lande en 2 (later 1) voor die in Nederlandsch Oost-Indië opgeleid.

De uitslag der aan het einde van het schooljaar gehouden examens was als volgt:

Van de 5 leerlingen van het 4de studiejaar ontving één het diploma van veearts; na onverplicht het veeartsenij-kundig examen volgens de artt. 8 en 10 der wet van 8 Julij 1874 (*Staatsblad* n°. 99) afgelegd te hebben; terwijl de 4 overige tot veearts bevorderd werden na afgelegd eind-examen, overeenkomstig de bepalingen van art. 36 van het reglement voor 's Rijks veeartsenij-school.

Van de 13 leerlingen van het 3de studiejaar gingen 10 tot het 4de over.

Van de 13 leerlingen van het 2de studiejaar, die alle verplicht waren het natuurkundig examen volgens de artt. 8 en 9 van voornoemde wet af te leggen, ontvingen 12 het diploma voor het natuurkundig examen en daardoor toegang tot het 3de studiejaar.

Van de 19 leerlingen van het 1ste studiejaar gingen 11 tot het 2de over.

Voor het toelatingsexamen, in Julij 1878 afgenomen, hadden zich 33 aspiranten aangegeven. Twee hunner zijn niet verschenen; twee, die enkel voor eene plaatsing van wege de Departementen van Oorlog of Kolonien in aanmerking wenschten te komen, werden voor de militaire dienst afgekeurd. Van de 29 geëxamineerden hebben 16 een voldoende examen afgelegd. Een der niet geslaagden heeft zich vóór den afloop van het examen teruggetrokken. Onder de toegelatenen zijn er 3 bestemd voor de militaire vétérinaire dienst hier te lande.

Het gedrag der leerlingen was lofwaardig. Hun ijver en vorderingen gaven in het algemeen alle reden tot tevredenheid; met uitzondering alleen van een gedeelte van het 1ste studiejaar, waar zij beneden de billijke verwachting bleven. Waar overigens de uitslag der examens met dit gunstig oordeel niet geheel in overeenstemming mogt schijnen, mag niet voorbij gezien worden, dat, bij den — tegenover de vele en omvangrijke propaedeutische en veeartsenijkundige leervakken — betrekkelijk korten studietijd van 4 jaren, het niet kan uitblijven, dat deze en gene der leerlingen, met goeden ijver en betrekkelijk voldoende vorderingen, toch niet altijd aan de eischen van een overgangsexamen of van het natuurkundig examen zullen kunnen voldoen.

Voor het eerst hebben gedurende den zomer-cursus personen als toehoorder van het onderwijs gebruik gemaakt; één voor praktische scheikunde, één voor kennis van den hoof en theoretisch en praktisch hoofbeslag.

Met den aanvang van het schooljaar werd het nieuw woongebouw der leerlingen in gebruik genomen. Het bevat zes studiekamers, negen slaap- en twee ziekenkamers, twee woonkamers voor den opziener, knechts- en poetskamers; bovendien vijf lokalen voor het onderwijs in natuurkunde en in theoretische en praktische scheikunde.

Bij het betrekken van dit gebouw hebben beschikbaar gekomen lokalen gelegenheid gegeven, ook in andere behoeften te voorzien. Zoo zijn in het z. g. hulpgebouw de twee voorloopige slaapzalen, de eene ingerigt tot museum voor natuurlijke historie, de andere tot twee leerzalen, waaraan voor den geregelden gang van het onderwijs groote behoeften bestond.

Het in beteren staat brengen van de bibliotheek is steeds voortgezet. Zij wacht nog slechts op eene andere plaatsing in een geschikt local, dat thans in het oude schoolgebouw beschikbaar gekomen is. Ongerekend de bijgekomen gedeelten van loopende vervolwerken en vaste tijdschriften, werd zij met 166 nummers vermeerderd.

Het museum voor natuurlijke historie is in den aanvang van het schooljaar uit een te klein vertrek, naar de voorwerpen zoo goed het ging opgehoopt waren, naar

het bovenvermeld ruim lokaal overgebracht. Het werd met 8 nummers vermeerderd en verkeert in zeer goeden staat.

De plantentuin komt van jaar tot jaar in beteren toestand, naarmate het nieuwe terrein, waarheen hij in den winter 1874/75 verlegd is, allengs meer geschikt gemaakt kan worden voor het doel.

De pharmacognostische verzameling is in zeer goeden staat.

Het museum voor normale ontleedkunde en het museum voor ziektekundige ontleedkunde verkeerden in uitmuntenden staat. Het laatste kreeg een aanwinst van 69 nummers, ten deele hoogst belangrijke preparaten.

De verzamelingen van instrumenten, gereedschappen en modellen voor het onderwijs in natuurkunde en scheikunde, in physiologie en microscopie, in operatieve heekunde, verloskunde, hoefbeslag en kliniek werden naar behoren onderhouden, aangevuld en uitgebreid.

Voor het onderwijs in ontleedkunde werden 27 paarden, 1 ezel, 5 runderen en eenige kleine huisdieren gebruikt, waarvan ten nutte van operatieve heekunde en hoefbeslag zooveel mogelijk partij getrokken was.

Voor het verloskundig onderwijs op het fantôme werden 35 kalveren gebezigd.

In de hoefmederij der school werden, buiten het eigenlijk onderwijs in praktisch hoefbeslag, 287 paarden beslagen, tegenover ongeveer 200 in het vorig schooljaar. Daarbij werden verschillende buitengewone hoefijzers voor zieke en gebrekkige hoeven vervaardigd en aangewend.

Van wege de school is hulp verleend aan 1931 dieren, tegenover 1707 in het vorig schooljaar.

Het aantal gereed gemaakte recepten bedraagt 5468, tegen 4940 in 1876/77.

In 1877 werden door het Rijk de volgende uitgaven gedaan ten behoeve der veerartsenschool.

a. *Personeel.*

Jaarwedden van den directeur en de leeraren	f 25 261,42*
Jaarwedden der overige ambtenaren	9 294,66*
Schrijffloonen, loon der bedienden en arbeiders	3 537,08
	<hr/> f 38 093,17

b. *Materieel.*

Kosten van voeding en verpleging der kweekelingen en bedienden	f 21 704,49
Subsidien voor het onderwijs	6 100,94*
Onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, vuur en licht	14 649,87
Schrijfbehoeften, drukloonen enz.	755,57*
Voeding van dieren in de stallen der school	20 675,94
Aankoop van dieren	612,85
Nieuw op te rigten gebouwen	5 832,69
	<hr/> 70 332,36
Totaal	f 108 425,53

Van deze school werden de volgende inkomsten verkregen:

Bijdragen der kweekelingen. f 8 908,34

Transporteren f 8 908,34 f 108 425,53

Per transport f 8 908,34 f 108 425,53

Verkoop van melk, runderen, mest, afval enz.	2 298,11
Verpleging van zieke dieren en hoefbeslag	7 479,28*
Huis- en landhuur	>
	<hr/> f 18 685,73*

Het zuiver bedrag der uitgaven in 1877 was alzoo f 89 739,79*

ONDERWIJS BIJ DE LAND- EN ZEEMAGT.

§ 1. KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

Het personeel der inrigting is, in verband met het bij Koninklijk besluit van 22 Augustus 1877, n°. 10 (*Staatsblad* n°. 173) vastgestelde reglement voor de Koninklijke Militaire Akademie belangrijk uitgebreid, en met 9 officieren en 9 burgerleeraren vermeerderd.

De gouverneur, generaal-majoor VAN WILLES, tot andere functien geroepen, werd tijdelijk vervangen door den eersten officier, den majoor SIMON, van den staf der artillerie, die later als luitenant-kolonel definitief tot deze betrekking werd benoemd en zelf vervangen werd door den majoor POMPE, commandant van het instructie-bataillon.

Op 1 October 1877 waren alle kadetten bij de Akademie aangekomen, en nam de nieuwe cursus, volgens de wet van 30 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 141), een aanvang. Bij deze wet werd de vierjarige cursus weder ingevoerd en in verband daarmede het applicatiejaar opgeheven. De kadetten der artillerie en genie, die als officier de Akademie verlaten, zetten voortaan, na gedurende een jaar bij het corps te hebben gediend, hunne studien voort bij de 1ste afdeling der krijgsschool. De kadetten der genoemde wapens, die na den afloop van het studiejaar 1877/78 tot officier werden bevorderd, zullen de lessen bij de applicatieschool volgen.

De praktische oefeningen hebben dit jaar plaats gehad op de Teteringsche heide, met uitzondering van die voor de kadetten der artillerie van de beide hoogste studie-jaren, welke van 29 Junij tot 13 Julij 1878 de oefeningen op de Oldebroeksche heide hebben bijgewoond.

De officieren der artillerie, bij de applicatieschool gedetacheerd, hebben, onder geleide van eenen officier-leeraar, gedurende een tiental dagen eene wetenschappelijke dienstreis gemaakt tot het bezigtigen van het torpedomaterieel te Brielle en het bijwonen der oefeningen met dit materieel, het bezoeken van den constructie-winkel, de ijzergieterij en de pyrotechnische werkplaatsen te Delft en de Rijsgieterij van bronzen geschut te 's Gravenhage, alsmede tot het bijwonen van de werkzaamheden der commissie van proefneming op het strand te Scheveningen.

De officieren der genie, bij genoemde school gedetacheerd, hebben eveneens onder geleide van eenen officier-leeraar, in drie ploegen, elk gedurende vijf dagen, eene dergelijke reis gemaakt tot het bezoeken van eenige werken in de nieuwe Hollandsche waterlinie en van de infirmerie te Amersfoort. Van genoemde 2de luitenants der artillerie en genie hebben er twee, beiden van laatstgemeld wapen, niet aan het eindexamen voldaan, en zullen deze dus nog één jaar hunne studien aan de applicatieschool voortzetten. De overigen zijn naar hunne corpsen gezonden.

Het aantal kadetten van het hoogste studiejaar bedroeg 31. Zij legden het eindexamen af, waarvan het verslag in de *Nederlandsche Staatscourant* van 16 Julij 1878, n°. 165, is opgenomen.

Tot officier werden bevorderd:

20 bij het leger hier te lande,

10 » » » in Oost-Indie,

terwijl 1 niet aan het examen voldeed.

De overgangsexamens der drie andere studiejaren hebben de volgende uitkomsten opgeleverd:

	STUDIEJAREN.		
	I.	II.	III.
Deelgenomen aan het examen	60	26	(a) 35
Voldaan, en dien ten gevolge overgeplaatst in een hooger studiejaar	24	6	16
Gedeeltelijk voldaan, zullen een nader examen moeten afleggen in sommige vakken.	21	14	13
Niet voldaan, moeten andermaal de lessen van hetzelfde studiejaar volgen	15	6	6

(a) Zes kadetten volgden ten tweeden male de lessen van hetzelfde studiejaar.

Van de derde der bovenstaande categorien (gedeeltelijk voldaan) zijn na afloop van het verlof respectievelijk 19, 13 en 8 kadetten in een hooger studiejaar overgegaan en moeten respectievelijk 2, 1 en 5 kadetten de lessen van hun vorig studiejaar blijven volgen.

Het aantal kadetten in het IVde, IIIde, IIde en Iste studiejaar bedraagt alzoo 25, 30, 50 en 114, totaal 219.

Gedurende het studiejaar hebben 4 kadets hun eervol ontslag gevraagd en verkregen, van elk studiejaar één.

Voor het toelatingsexamen voor het studiejaar 1878/79 hebben zich aangemeld 218 aspiranten; van deze trokken zich 8 vóór het examen terug, 7 werden afgekeurd. Van de 203 overigen voldeden 107 aan de gestelde eischen; dienovereenkomstig werden benoemd:

voor de infanterie hier te lande	25
» » cavalerie » » »	2
» » artillerie » » »	20
» » genie » » »	3
» » infanterie in Oost-Indie	7
» » artillerie » » »	25
» » genie » » »	15
Totaal	97

De overige 10 jongelingen, die aan het examen hadden voldaan, konden, wegens gebrek aan vacatures bij het wapen of de wapens hunner keuze, niet voor eene benoeming in aanmerking komen. Het geheel getal kadetten in het eerste studiejaar bedraagt dus met inbegrip van hen, die voor de tweede maal de lessen volgen, 114.

De bibliotheek wordt door aankoop en geschenken zoo veel mogelijk op de hoogte van den tijd gehouden en zal

in het volgende jaar, even als de verzameling van instrumenten ten behoeve van het onderwijs in de natuur- en scheikunde en geodesie, eene niet onbelangrijke uitbreiding ondergaan, daar tot deze verschillende doeleinden eenige fondsen ter beschikking zijn gesteld.

De navolgende werken, behoorende tot den leercurfus der akademie, werden herzien, namelijk:

Beginseelen van de duurzame versterkingskunst en van de tijdelijke versterkingskunst, door K. ELAND; met een atlas van 37 platen;

Handleiding bij de beoefening der Land- en Volkenkunde voor Nederlandsch Oost-Indie, voor de kadetten, bestemd voor den dienst in die gewesten, door dr. J. J. DE HOLLANDER, tweede deel, en *Gronden der beschrijvende meetkunde*, door J. BADON GHIBREX.

In bewerking zijn de cursussen over *landmeten en waterpassen*, *paardenkennis en algemeene artillerie*, eene *handleiding in topographisch teekenen*, een *speciale cursus over de artillerie, wiskundige tafelen en kaarten ten behoeve van het onderwijs in de militaire aardrijkskunde*.

Verschillende reglementen werden herzien, herdrukt of gedrukt; terwijl er nog verscheidene ter perse zijn.

§ 2. KRIJGSSCHOOL VOOR OFFICIEREN.

Op 1 November 1877 werd het onderwijs bijgewoond door 25 officieren, waaronder 2 van het Oost-Indisch leger en 5 voor den intendance-cursus.

Bij Koninklijk besluit van 14 Maart 1878 (*Staatsblad* n°. 17) werd met ingang van 1 October 1878, de krijgsschool voor officieren opgeheven en vervangen door de tweede afdeling der krijgsschool te 's Gravenhage. De leerlingen van het hoogste jaar konden deelnemen aan het examen, bedoeld bij art. 15 van bovengenoemd Koninklijk besluit, waarvan gebruik werd gemaakt door 11 officieren, terwijl de twee jongste jaren overgingen in het hoogste jaar der nieuwe inrigting.

Aan het toelatingsexamen namen deel 24 officieren van verschillende wapens, waarvan 17 werden geplaatst.

De leiding van het onderwijs bij de krijgsschool voor officieren is over het algemeen zeer doelmatig geweest; terwijl daarbij zooveel mogelijk partij werd getrokken van de hulpmiddelen, die de akademie aanbiedt.

De Iste afdeling der krijgsschool, bestemd tot voortzetting der studien van officieren der artillerie en genie, afkomstig van de militaire akademie en de militaire scholen zal te Breda worden gevestigd. Zij vervangt de tegenwoordige applicatie-school voor de officieren van diezelfde wapens.

§ 3. INSTRUCTIE-BATAILLON.

De getalsterkte der militairen bij het bataillon ingedeeld, bedroeg op 19 Julij 1878, 31 officieren en 527 onderofficieren, korporals en verdere manschappen; terwijl het getal dergenen, die, hetzij tot het geven van onderwijs, hetzij om opgeleid te worden voor den graad van onderofficier hier te lande of voor dien van onderofficier of korporaal in Oost-Indie, alsmede ter voorziening in eenige bijzondere diensten, bij het bataillon gedetacheerd waren, 1 luitenant-kwartiermeester en 101 onderofficieren, korporals en soldaten bedroeg.

Van 20 Julij 1877 tot 19 Julij 1878 werden bij het bataillon aangenomen 328 volontairs (waaronder 3 tamboers en 1 élève hoornblazer).

Uit de volgende tabel blijkt, bij welke klassen van het onderwijs deze jongelieden werden ingedeeld, uit welke provincie zij afkomstig waren en de maatschappelijke betrekking der vaders.

Klasse van het onderwijs, waarbij zij op het tijdstip hunner aanneming waren ingedeeld.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Indie.	Buitenland.	Totaal.
Eerste	6	8	15	6	2	6	1	4	1	1	2	15	2	69
Tweede	5	11	25	27	6	8	6	5	7	3	4	13	1	121
Derde	8	11	21	22	10	5	8	6	8	5	15	10	5	134
Totaal	19	30	61	55	18	19	15	15	16	9	21	38	8	324

MAATSCHAPPELIJKE BETREKKING DER VADERS.

Officieren	8	1	8	1	>	2	>	1	>	>	1	20	2	44
Onderofficieren en soldaten	2	1	3	2	2	1	1	>	>	>	2	>	>	14
Ambtenaren	4	6	7	10	3	5	2	4	2	2	6	15	>	66
Particulieren	5	22	43	42	13	11	15	10	14	7	12	3	6	200
Totaal	19	30	61	55	18	19	15	15	16	9	21	38	8	324

NUMERIEKE OPGAVE van onderofficieren en korporaa's, die aan het leger hier te lande, zoomede aan dat in de kolonien zijn verstrekt, van 20 Julij 1877 tot 19 Julij 1878.

	Hier te lande.	Oost-Indie.	Totaal.
Sergeanten en fouriers	42	>	42
Korporaa's	269	1	270
Totaal	311	1	312

In den omvang, de leiding en de indeeling van het onderwijs zijn geene wijzigingen gekomen, zoodat dienaangaande naar vroegere verslagen wordt verwezen.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de sterkte der schoolklassen op drie verschillende tijdstippen.

	1 October 1877.	1 April 1878.	1 Julij 1878.
Derde klasse	35	28	36
Tweede >	199	194	166
Eerste >	148	180	198
Totaal	382	402	400

De uitkomsten van het wetenschappelijk onderwijs kunnen als zeer voldoende worden beschouwd, daar het volgend aantal overgangen plaats had:

van de voorbereidende klasse tot de 3de klasse cursus 24
 > > 3de klasse tot de 2de klasse cursus 12
 > > 2de > > 1ste > 2de afdeling 9
 > > 1ste kl., 2de afdel. tot de 1ste kl., 1ste afdel. 6

25 onderofficieren van het bataillon of van andere regementen bij den hoofdcursus van het bataillon gedetacheerd, werden bevorderd tot 2den luitenant bij de infanterie hier te lande;

3 tot 2den luitenant bij de infanterie in Oost-Indie;

5 tot 2den luitenant-kwartiermeester hier te lande.

§ 4. ARTILLERIE INSTRUCTIE-COMPAGNIE.

De getalsterkte der volontairs, die op 1 Julij 1877 onderwijs genoten, bedroeg 130.

Van dat tijdstip tot 1 Julij 1878, zijn 67 nieuwe jongelingen aangenomen, terwijl gedurende dien tijd 66 volontairs de compagnie met bevordering verlieten.

Uit de volgende tabel blijkt in welke provincie van het Rijk zij vroeger onderwijs ontvingen, bij welke klasse van het schoolonderwijs zij bij hunne aankomst werden ingedeeld, alsmede de maatschappelijke betrekking der vaders.

KLASSE		Noordbrabant.	Geïerland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Indie.	Buitenland.	Totaal.
van het schoolonderwijs, waarbij zij op het tijdstip hunner aanneming ingedeeld waren.															
Eerste	A	>	>	>	>	1	1	>	>	>	>	>	>	>	2
	B	>	2	4	4	>	>	>	>	>	>	1	>	1	12
Tweede	>	2	12	7	6	3	>	1	>	>	1	>	>	32
Derde	2	>	8	1	6	3	>	>	>	>	1	>	>	21
Totaal		2	4	24	12	13	7	>	1	>	>	3	>	1	67

MAATSCHAPPELIJKE BETREKKINGEN DER VADERS.

Officieren	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
Onderofficieren en soldaten	>	>	4	1	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	6
Ambtenaren	1	2	7	1	2	1	>	>	>	>	>	1	>	>	15
Particulieren	1	2	13	10	11	5	>	1	>	>	>	2	>	1	46
Totaal	2	4	24	12	13	7	>	1	>	>	>	3	>	1	67

De onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal leerlingen op de daarbij aangegeven tijdstippen.

	1 Juli 1877.	1 October 1877.	1 Januarij 1878.	1 April 1878.	1 Juli 1878.	
Eerste klasse	A	50	25	25	>	>
	B	25	54	21	42	19
Tweede id.	49	47	62	64	68	
Derde id.	6	8	9	11	16	
Totaal	130	134	117	117	103	

De omvang en de inrigting van het onderwijs is in zoo verre gewijzigd, dat de vroegere klasse 1 A, waarbij de jongelingen voor den voorbereidenden cursus te Utrecht werden opgeleid, na de laatste overgangsexamens heeft opgehouden te bestaan.

Het vermoedelijk geringer getal plaatsen, dat ter vervulling van vacatures in den rang van 2den luitenant bij het wapen der artillerie zal worden opengesteld, met het oog op de wet van 30 Mei 1877, tot regeling van het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Akademie, is oorzaak geweest, dat 19 volontairs hunne overplaatsing naar de infanterie of cavalerie verzochten.

Elf volontairs uit gemelde klasse 1 A deden ten vorigen jare examen voor kadet, doch geen hunner slaagde.

Bij het overgangsexamen in Februarij jl. gingen 4

volontairs over naar den voorbereidenden cursus te Utrecht en een naar de 3de klasse van den hoofdcursus te Delft. 50 volontairs hebben de compagnie met bevordering verlaten.

§ 5. WETNSCHAPPELIJKE CURSUS BIJ DE CORPSEN.

De hoofdcursussen te 's Hertogenbosch en Kampen werden op 1 Augustus 1878 respectievelijk door 47 en 45 onderofficieren bijgewoond; aan de 1ste klasse van den wetenschappelijken cursus te Haarlem werd door 6, aan den hoofdcursus te Delft door 52 onderofficieren en 2 korporals deelgenomen.

Tot de 1ste klasse van den cursus tot opleiding in het vak der militaire administratie werd op 1 October 1878 1 onderofficier toegelaten.

Het militair onderwijs is door de oprigting der militaire scholen, ingevolge Zr. Ms. besluit van 13 April 1878, n°. 16, op nieuw geregeld. Het streven is eene meer eenvormige regeling der opleiding van onderofficieren en mindere militairen tot den rang van officier te verkrijgen. De militaire scholen, drie in getal, zullen gevestigd worden te Haarlem, 's Hertogenbosch en Delft.

De beide eerste zijn bestemd tot opleiding voor den rang van officier bij de infanterie, cavalerie en militaire administratie, de derde tot opleiding voor artillerie-officier.

Vorenbedoeld besluit zal op 1 April 1879 in werking treden, of zooveel later als voor de behoorlijke inrigting der voor de militaire scholen bestemde gebouwen zal blijken noodig te zijn.

Omtrent inrigting enz. der meergemelde militaire scholen wordt verwezen naar bovenbedoeld Koninklijk besluit, in het *Recueil Militair*, eerste gedeelte, blz. 813, opgenomen.

§ 6. SCHOLEN BIJ DE CORPSEN.

De volgende tabel geeft een overzicht van den toestand der scholen gedurende den cursus 1877/78.

CORPSEN.	AANTAL ONDERWIJZERS.			AANTAL
	Zonder het radicaal.	Met het radicaal.	TOTAAL.	Onderofficieren en korporaals.
				I N F A N
Regement grenadiers en jagers.	20	>	20	61
1ste regiment infanterie	17	1	18	137
2de > >	16	>	16	139
3de > >	17	>	17	120
4de > >	14	1	15	154
5de > >	17	>	17	107
6de > >	22	1	23	94
7de > >	15	>	15	95
8ste > >	15	1	16	126
Algemeen depôt van discipline.	2	>	2	12
Koloniaal werfdepôt.	1	>	1	>
Totaal . . .	156	4	160	1045
				CAVA
1ste regiment huzaren	5	>	5	16
2de > >	9	>	9	45
3de > >	5	>	5	20
4de > >	5	1	6	28
Totaal . . .	24	1	25	109
				ARTIL
1ste regiment veld-artillerie.	10	>	10	34
2de > >	11	>	11	6
1ste > vesting-artillerie	9	>	9	9
2de > >	10	>	10	9
3de > >	12	>	12	15
Regement rijdende artillerie	3	>	3	7
Corps pontonniers	6	>	6	9
Totaal . . .	63	>	63	89
				BATAILLON MINEURS
Bataillon mineurs en sappeurs	6	>	6	25
Algemeen totaal . . .	249	5	254	1268

gedurende het schooljaar 1877—1878.

LEERLINGEN. (GEMIDDELD.)			Leerlingen, die bij hunne toelating niet of zeer gebrekkig konden lezen en schrijven.	AANMERKINGEN.
Soldaten der staande armee, tamboers enz.	Miliciens.	TOTAAL.		
TERIE.				
23	210	294	35 niets.	35
37	453	627	87 gebrekkig l. en s. 40 niets.	127
47	510	696	82 gebrekkig l. en s.	82
28	342	490	142 gebrekkig of niets.	142
30	414	598	166 gebrekkig l. en s. 82 niets.	248
26	643	776	107 gebrekkig l. en s. 74 niets.	181
28	525	647	154 gebrekkig l. en s. 73 niets.	227
49	462	606	109 gebrekkig l. en s. 42 niets. 31 alleen lezen.	182
43	533	702	150 gebrekkig l. en s. 113 gebrekkig l. 49 niets.	312
95 *	>	107	>	
35	>	36	>	
442	4092	5579	1536	
LERIE.				
55	136	207	38 gebrekkig l. en s. 13 niets.	51
>	76	121	20 gebrekkig l. en s. 14 niets.	34
23	12	55	15 gebrekkig l. en s. 10 niets.	25
25	101	154	>	
103	325	537	110	
LERIE.				
20	112	166	43 gebrekkig l. en s. 40 niets.	83
17	119	142	57 gebrekkig l. en s. 40 niets.	97
37	109	146	42 gebrekkig l. en s. 14 niets.	56
14	111	134	37 gebrekkig l. en s. 32 niets.	69
18	172	205	49 gebrekkig l. en s. 24 niets.	73
21	13	41	13 gebrekkig l. en s. 9 niets.	22
10	13	32	8 gebrekkig l. en s. 5 niets.	13
137	640	866	413	
ENSAPPEURS.				
38	40	103	>	
720	5097	7085	2059	

* Waaronder 90 aan de strengere tucht onderworpen.

Zowel het groot getal leerlingen in de verschillende klassen van het onderwijs, als de gemaakte vorderingen getuigen van de groote belangstelling en de ijverige bemoeijingen der hoofd- en verdere officieren. De populaire voordragten aan de nederlandsche en krijgsgeschiedenis ontleend, meestal door luitenanten in verhalenden trant gehouden, brengen in het onderwijs een gewenschte en nuttige afwisseling. Het blijkt meer en meer, dat, sedert de onvermijdelijke kosten van dat onderwijs niet meer door de leerlingen maar door het Rijk worden gedragen, het onderwijs betere uitkomsten oplevert dan vroeger. Met geringe hulpmiddelen werken deze corpscholen dan ook niet weinig tot de ontwikkeling van een deel des volks mede.

Gedurende het afgelopen schooljaar werd aan 2059 personen, die niet of slechts gebrekkig konden lezen en schrijven en die vermoedelijk anders nooit onderwijs meer zouden hebben genoten, onderricht gegeven; terwijl 5026 anderen, welke die kundigheden bij hunne aankomst reeds bezaten, verdere ontwikkeling hebben gekregen en velen hunner daardoor den graad van sergeant of korporaal konden verwerven.

Het gezamenlijk getal leerlingen bedroeg alzoo ongeveer 7100.

§ 7. KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE MARINE TE WILLEMSOORD.

Met ingang van den cursus werd het onderwijs in tuigkennis, manoeuvres en scheepsbouw opgedragen aan den luitenant ter zee der 2de klasse S. T. LAND, in plaats van den luitenant ter zee der 1ste klasse J. M. A. VAN MULKEN, die van zijne betrekking als officier-instructeur eervol werd ontheven.

Op den 1sten Maart 1878 werd de luitenant ter zee der 1ste klasse, H. SIRKS, aangewezen om zich voor te bereiden tot het geven van onderwijs in de stoomwerktuigkunde, in stede van den luitenant ter zee 1ste klasse J. W. VISSER, die met het einde van den cursus uit zijne betrekking eervol werd ontheven en op zijn verzoek op pensioen gesteld.

Van de officieren van politie werd de luitenant ter zee der 1ste klasse L. HAREMAKER met 1 November 1877 op zijn verzoek overgeplaatst aan boord van het artillerie-instructievaartuig *het Loo* en vervangen door den luitenant ter zee der 2de klasse D. J. BOOM.

De luitenant ter zee der 2de klasse D. HORDIJK werd belast met het toezigt over het instructievaartuig *Urania* en nam als 1ste officier daarmede aan den jaarlijkschen oefeningstogt deel, terwijl het onderwijs in de exercitien met geslacht en in de exercitiereglementen aan den luitenant ter zee der 2de klasse F. W. C. LEDERBOER bleef opgedragen.

Het onderwijzend personeel, de officier van administratie en de officier van politie, legden zich met uitstekenden lust en ijver op hunne taak toe en mochten over het algemeen goede resultaten verkrijgen.

De hoogleeraar titulair, dr. G. A. OSKAMP, gaf een cursus uit voor integraalrekening en de leeraar in de natuur- en scheikunde dr. J. HAVER DROEZE hield zich onledig met het schrijven van een leercursus, ten dienste der adelborsten voor de anorganische chemie. De laatste hield tevens gedurende de wintermaanden — van October tot Mei — een cursus in de scheikunde voor de onder de directie te Willemsoord ressorterende officieren.

Met 1 September 1877 werden geplaatst 26 adelborsten 3de klasse voor de marine en 4 voor de mariniers, zoodat de afgelopen cursus begon met 109 adelborsten, waarvan 10 voor de mariniers, namelijk:

27	adelborsten	2de	klasse	in	de	1ste	afdeeling;
23	>	2de	>	>	>	2de	>
26	>	3de	>	>	>	3de	>

waarvan 5 voor de mariniers;

33 adelborsten 3de klasse in de 4de afdeeling, waarvan 5 voor de mariniers.

Van de 1ste afdeeling werden 2 van het instituut verwijderd, wegens het mishandelen van de adelborsten der

jongste afdeeling. De overigen van deze afdeeling legden in de laatste dagen van Mei het theoretisch eindexamen, en na den gewonen oefeningstogt in de Zuiderzee, met het instructievaartuig *Urania*, onder bevel van den luitenant ter zee der 1ste klasse E. SIMON VAN DER AA, in het laatst van Juli 1878 het praktisch eindexamen af. Met uitzondering van één, konden allen tot adelborst 1ste klasse worden bevorderd, terwijl de niet in het examen geslaagde nog een jaar in de 1ste afdeeling moest overblijven.

Aan de twee eersten der afdeeling werden namens den Minister van Marine, de gewone geschenken uitgereikt.

Een adelborst der 2de klasse, 2de afdeeling kon door ziekte slechts een klein gedeelte van den cursus der afdeeling volgen, en daardoor op het einde van den cursus niet in de eerste afdeeling overgaan, maar moest nog een jaar in de 2de afdeeling overblijven.

De overigen van die afdeeling konden allen zonder examen in de eerste afdeeling overgaan.

Van de 3de afdeeling hadden op het einde van den cursus, een adelborst 3de klasse voor de marine en 2 voor de mariniers, het door den raad van toezigt vastgestelde cijfer voor verkregen kundigheden niet bereikt, en moesten zich derhalve, met één adelborst voor de marine en één voor de mariniers, die in enkele vakken onvoldoende waren, aan een overgangsexamen onderwerpen. Hierbij werden de twee adelborsten voor de mariniers ongeschikt bevonden om in de 2de afdeeling over te gaan, waarom zij nog een jaar in de 3de afdeeling overbleven.

Van de 4de afdeeling hadden vier adelborsten voor de marine en één voor de mariniers het vastgestelde cijfer niet bereikt en hadden twee adelborsten voor de marine, onvoldoende cijfers in sommige vakken. Het overgangsexamen, dat van dezen werd afgenomen, had tot uitslag, dat vier adelborsten voor de marine niet in de hoogere klassen konden overgaan. Daar evenwel naar het oordeel van den raad van toezigt hunne ontoereikende kunde niet te wijten was aan onvoldoende geestvermogens of gemis aan lust en ijver, zullen zij nog een jaar in de 4de afdeeling overblijven.

De 1ste en 2de afdeeling werden dit jaar nog naar het programma voor den driejarigen, de 3de en 4de afdeeling naar dat voor den vierjarigen cursus onderwezen.

Over het algemeen waren de vruchten van het onderwijs zeer voldoende. De vorderingen en ijver van een deel der adelborsten van de 1ste afdeeling, die gedurende hun geheel verblijf op het instituut redenen tot ontevredenheid hadden gegeven, liet ook dit jaar te wenschen over, zoodat ook het theoretisch eindexamen niet zoo voldoende was als in andere jaren. Gedurende den oefeningstogt met de *Urania* en op het praktisch eindexamen gaven die adelborsten evenwel alle stof tot tevredenheid.

Ook het gedrag der adelborsten van de 1ste afdeeling liet in den beginne veel te wenschen over, dewijl een groot deel van hen zich schuldig maakte aan mishandeling en plagerijen van de 4de afdeeling, waarom 2 van het instituut moesten worden verwijderd en een vijftal anderen gestreng gestraft.

Deze maatregel was van heilzamen invloed op het verdere gedrag der afdeeling.

Dat der overige adelborsten was over het algemeen goed en van die der 2de afdeeling zelfs zeer goed te noemen, zoodat er met Konings verjaardag in deze afdeeling zeer vele belooeningen konden worden uitgereikt.

De wijze van opvoeding onderging geene verandering; zij is streng militair, om den adelborsten begrippen van militaire discipline en eer in te prenten. Dit wordt moeilijker, naar mate in vele huisgezinnen en op vele scholen de tucht, als een gevolg van den geest des tijds, minder wordt. Gelegenheid tot gepaste uitspanningen werd evenwel in ruime mate gegeven en het verkeer in familiekringen aangemoedigd.

De gezondheidstoestand der adelborsten was uitstekend; er kwamen geene belangrijke ziektegevallen voor. Op enkele uitzonderingen na, was ook hun voorkomen gezond en hunne fysieke ontwikkeling zeer voldoende.

De bibliotheek van het instituut werd verrijkt door geschenken van eenige wetenschappelijke genootschappen en door aankoop van nieuwe werken.

§ 8. OPLEIDING VAN MACHINIST-LEERLINGEN.

In October 1877 hadden 49 leerlingen van het oudste studiejaar het examen voor leerling der 1ste klasse afgelegd. Van deze werden er 29 bevorderd en op verschillende schepen geplaatst, terwijl één op verzoek eervol ontslagen werd. De nog overgebleven 19 legden in April 1878 op nieuw examen met voldoende uitslag af, en werden insgelijks op verschillende schepen ingedeeld.

Als aanmoediging werden na afgelegd examen in October 1877 en in April 1878 aan vier van de beste leerlingen geschenken uitgereikt.

Voor de opleiding werden in Mei 1878 40 plaatsen opengesteld; 103 aspiranten meldden zich daarvoor aan, 6 werden geneeskundig afgekeurd, 5 trokken zich terug, door 62 werd een voldoende examen afgelegd.

In Junij 1878 overleed één machinist-leerling, en werden daarna 41 leerlingen geplaatst, om het getal onderwijs genietenden, zooals vroeger bepaald was, weder op 80 te brengen.

Het onderwijzend personeel, dat zich uitmuntend van zijne taak kweet, onderging eenige verandering, door de vervanging van een machinist 2de klasse en een vuurstoker 1ste klasse.

Ook in de commissie van toezigt had eene wijziging plaats, daar de kapitein-luitenant ter zee H. W. WALTHER door den kapitein-luitenant ter zee C. F. T. VAN WOELDEREN in het bevel over het wachtschip vervangen werd.

Na het eindigen van het gewone zomerverlof is het onderwijs den 8sten Julij 1878 in het nieuw gebouw aangevangen. Voor zooverre het gebouw gedurende den korten tijd, dat het betrokken is, beoordeeld kan worden, voldoet het volkomen aan het doel. De geschikte inrigting daarvan zal voorzeker zeer gunstig op het onderwijs werken.

Over het mishandelen van de nieuw aangekomen leerlingen, door die van het oudere jaar, kwamen in het begin van dit cursusjaar vele klagen in, hetgeen aanleiding heeft gegeven dat eenige leerlingen van het oudste jaar streng gestraft zijn. Sedert 6 Augustus 1878 is er geen dergelijke klacht ingekomen, zoodat het te verwachten is, dat dit euvel tijdelijk overwonnen is. Overigens geeft het gedrag der leerlingen reden tot tevredenheid. Een machinist-leerling werd op verzoek ontslagen.

§ 9. OPLEIDING VAN LIGTMATROZEN EN JONGENS AAN BOORD VAN HET SCHIP »DE ADMIRAAL VAN WASSENAER" TE AMSTERDAM.

Op 1 October 1877, het begin van den wintercursus, waren er 456 jongens aan boord, verdeeld als volgt:

4de afdeeling	111
3de »	124
2de »	124
1ste »	97

In den loop dier maand kwamen daarbij van de kweek-school voor zeevaart te Leiden 17 jongens, waarvan geplaatst werden:

3 in de 3de afdeeling	
7 » » 2de » en	
7 » » 1ste	

Met 1 November 1877 gaf de kapitein-luitenant ter zee J. B. A. DE JOSSELIN DE JONG, het bevel over aan den kapitein-luitenant ter zee W. STEFFENS, en werd hij belast met het in gereedheid brengen van het opleidingschip *Anna Paulowna* te Rotterdam.

Dit schip kwam in den aanvang van December 1877 in dienst, en achtereenvolgens werden daarop overgeplaatst:

van de 4de afdeeling	54
» » 3de »	59
» » 2de »	58
» » 1ste »	71 en
» » 0 ^e »	9
Totaal	251

waartoe zooveel mogelijk aangewezen werden jongens, afkomstig uit Rotterdam en het zuidelijk gedeelte van het Rijk.

Het aantal jongens aan boord van de *Admiraal van Wassenaer*, dat inmiddels tot ongeveer 500 was gestegen, verminderde daardoor tot op de helft, zoodat er weder ruimte kwam in het overbevolkte schip.

Gedurende den wintercursus werden aangenomen:

In October 1877	29
» November »	14
» December »	2
» Januarij 1878	3
» Februarij »	3
» Maart »	4
Totaal	55

waarvan eenige, die in het begin van den cursus aan boord kwamen, nog in de 1ste afdeeling werden opgenomen. Van 10, afkomstig van de kweek-school te Leiden en in Januarij ingescheept, werden er

6 in de 2de afdeeling, en	
4 » » 1ste » geplaatst.	

Gedurende den wintercursus is één jongen in het militair hospitaal te Amsterdam overleden, één deserterde, één ging over bij het corps mariniers, 7 werden ontslagen wegens ligchaamsgebreken, en 2 wegens onverbeterlijk slecht gedrag of totale ongeschiktheid voor de zeedienst. Reeds in het begin van October 1877 waren 14 jongens wegens ongeschiktheid tot verdere opleiding overgeplaatst op het wachtschip te Willemsoord, daarentegen werd er één geplaatst bij de opleiding voor stuurmansleerling, terwijl later nog een jongen werd overgeplaatst naar het wachtschip te Amsterdam om als deserteur voor den zekrijgsraad terget te staan.

Bij het einde van den cursus werden 42 jongens bevorderd tot ligtmatroos in het vaste corps, waarvan 11 overgingen op het instructieschip *Zeehond* om opgeleid te worden tot bootsmansleerling en 4 werden aangewezen, om in September deel te nemen aan het examen voor stuurmansleerlingen.

Van de 4de afdeeling waren er toen 4,

» » 2de » » » » 9 en

» » 1ste » » » » 11, die niet voldaan hadden aan het eind- of overgangsexamen en dus in die afdeelingen moesten blijven; 3 anderen werden wegens onwilligheid en ongunstig gedrag van de opleiding verwijderd, en zonder bevordering overgeplaatst op het wachtschip te Willemsoord.

Verder werden als belooningen voor vlijt en goed gedrag een 11tal prijzen en 64 getuigschriften uitgereikt.

De uitslag van het examen gaf veel reden tot tevredenheid over de gemaakte vorderingen van de groote meerderheid, zoowel wat het schoolonderwijs als het meer praktische gedeelte aangaat.

De zomercursus begon op 1 April 1878 met

61 jongens in de 4de afdeeling;	
61 » » » 3de »	
61 » » » 2de » en	
29 » » » 1ste »	

Totaal 212 jongens.

In diezelfde maand kwamen 7 jongens van Leiden, waarvan er 2 in de 2de en 5 in de 1ste afdeeling werden geplaatst.

De werving leverde van April tot September 1878 slechts een getal van 18 nieuw aangenomen op, waarschijnlijk

een gevolg van de verandering der bepalingen omtrent den leeftijd, waarop jongens konden aangenomen. Voorloopig werden al deze jongens in de toch al weinig talrijke 1ste afdeling geplaatst.

Beurtelings kruisten gedurende den zomer met de instructiebrik *Ternate* de 4de en 3de afdelingen, ieler slechts gedurende 6 weken; de 3 overige maanden was het vaarttuig ter beschikking van den kommandant van het opleidingsvaartuig *Anna Paulowna*.

Hoe kort die oefeningstijd ook was, de goede uitwerking er van bleek ten duidelijkste bij de inspectien, na afloop van iederen kruistogt gehouden.

Ten gevolge van de gunstige rapporten, ontvangen na afloop van den kruistogt, omtrent de oudste afdeling, werden nog twee jongens, die in April niet bevorderd waren wegens minder gunstig gedrag en gebrek aan ijver, tot lichtmatroos in het vaste corps aangesteld.

Het eindexamen van de oudste afdeling had reeds plaats in de laatste dagen van Augustus 1878, om, zoo noodig, over de jongens die er aan zouden voldoen, met 21 September daaraan volgende te kunnen beschikken voor de oefeningsdivisie.

De uitslag was dat 43 jongens bevorderd werden tot lichtmatroos in het vaste corps; 12 werden wel bevorderd maar wegens hun minder gunstig gedrag niet waardig gekeurd in het vaste corps opgenomen te worden.

Van de lichtmatroos in het vaste corps werden er 10 overgeplaatst aan boord van de instructiebrik *Zeehond*. Sommige hunner hadden ook examen gedaan voor stuurmansleerling, maar konden niet toegelaten worden bij die opleiding, wegens gebrek aan plaatsen.

Zes jongens van deze afdeling, die steeds in het hospitaal hebben gelegen, werden voorloopig niet bevorderd; hunne geschiktheid zal nog moeten blijken.

Van deze afdeling ontving een jongen als prijs een zilveren horologie met opschrift; verder werden 12 prijzen en 13 certificaten voor vlijt en goed gedrag uitgereikt. Na het eind-examen van de 3 andere afdelingen, werden 18 van de 1ste afdeling, waarvan de meesten nauwelijks 3 maanden aan boord waren, aangewezen om den cursus hunner afdeling nogmaals te volgen.

Hoewel er gedurende den zomercursus vooral veel werk gemaakt is van praktische oefeningen, zijn de vorderingen in de vakken van het lager onderwijs zeer voldoende.

De zomer was vooral gunstig om de jongens groote vorderingen te laten maken in het zwemmen en in allerlei exercitien en ligchaams-oefeningen.

Gedurende de laatste zes maanden zijn geen jongens van de opleiding verwijderd wegens slecht gedrag of ongeschiktheid; 4 werden ontslagen wegens ligchaams-gebreken.

Bij het einde van den cursus werden uitgereikt in de 3de afdeling 5 prijzen en

	10 certificaten voor vlijt en goed gedrag;
2de >	15 > > > > >
1ste >	10 > > > > >

Van de 73 jongens, die gedurende dit jaar, October 1877—October 1878, uit de werving zijn gekomen, konden

voldoende	lezen, schrijven en rekenen	28
weinig of niet	> > > >	36
in 't geheel niet	> > > >	9

Het godsdienst-onderwijs werd door leernars van de verschillende gezindheden, hetzij aan boord of aan den wal gegeven, en verscheidene jongens werden als lidmaten hunner kerk aangenomen en bevestigd.

De gezondheidstoestand was buitengewoon gunstig, gemiddeld waren er slechts 9 jongens in het hospitaal; waaronder meestal een zestal, die achterenvolgens ook werden afgekeurd wegens ligchaamsgebreken, die zij reeds bij het in dienst treden hadden.

Het gedrag van de groote meerderheid der jongens laat niets te wenschen over. Dronkenschap en diefstal behooren tot de hoogst zeldzaam voorkomende misdrijven.

Het mishandelen van de jongere kameraden komt bijna nooit voor. Brutaliteit jegens meerderen zou nog minder plaats hebben, indien matroos en mariniers over het algemeen een beter voorbeeld gaven.

Het personeel met onderwijs en toezigt belast gif zeer veel reden tot tevredenheid, vooral de officieren, hogere onderofficieren en de hulponderwijzers.

Deze inrigting van onderwijs ondervond gedurende het afgelopen jaar verscheidene bewijzen van belangstelling van vereenigen en van particulieren. De Koninklijke Nederlandsche roei- en zeilvereeniging en de roeivereeniging »de Hoop» gaven aan de jongens gelegenheid om op hunne wedstrijden mede te dingen, en stelden daarvoor belangrijke prijzen en premien beschikbaar. Het is bijna overbodig te zeggen, dat hierdoor de lust in het roeien buitengewoon is opgewekt.

Het bestuur van Artis Natura Magistra gaf wekelijks vrijen toegang tot de diergaard aan een zeker aantal jongens. Een geacht ingezetene van Amsterdam schonk in April eene ruime gift, om daarvoor een der meest uitstekende knapen eene bijzondere belooning te geven. De directie van een schouwburg stelde 100 vrijplaatsen ter beschikking bij gelegenheid eener voorstelling.

De *Admiraal van Wassenaer* werd in het afgelopen jaar dikwijls bezocht, zoowel door ingezetenen uit alle oorden des Rijks, als door vreemdelingen. Tijdens het verblijf van de Zweedsche oorlogskorvet *Saga*, vereerde ook Z. K. H. PRINS OSCAR van Zweden het schip met een bezoek.

Daar de bemanningen der actieve schepen compleet waren, en het niet doelmatig geacht werd de jongens van de opleidingschepen langdurig op wachtschepen en dergelijke te laten dienen, bleven de lichtmatroos, afkomstig van de oudste afdeling van April, voorloopig aan boord, en werden nuttig bezig gehouden, o. a. bij het vernieuwen van het tuig van het wachtschip te Amsterdam. Sommige hunner namen deel aan den oefeningstogt van de adelporsten van het Koninklijk instituut voor de marine aan boord van de *Urania* en ook van de *Ternate*.

Op 20 September 1878 werden zij allen geplaatst op de schepen van de oefeningsdivisie.

§ 10. OPLEIDING VAN LICHTMATROZEN EN JONGENS AAN BOORD VAN HET SCHIP »ANNA PAULOWNA», TE ROTTERDAM.

Ten einde te voorzien in de steeds toenemende behoefte aan een tweede opleidingschip werd op 6 December 1877 als zoodanig te Rotterdam in dienst gesteld, het fregat *Anna Paulowna*, aan boord van welken bodem 251 jongens van de *Admiraal van Wassenaer* werden overgeplaatst, verdeeld in 4 afdelingen, als volgt:

4de afdeling (oudste)	54 jongens.
3de >	59 >
2de >	58 >
1ste >	71 >
nog tot geene afdeling behorende .	9 >

De jongens, afkomstig uit de zuidelijke provincien en die aangenomen worden te Rotterdam, Hellevoetsluis en Vlissingen, komen aan boord van de *Anna Paulowna*, terwijl degenen, die te Amsterdam en den Helder worden aangenomen, naar de *Admiraal van Wassenaer* worden gedirigeerd.

In Januarij 1878 werden aan boord geplaatst 10 jongens van de kweekschool te Leiden, van welke er 5 in de 2de en 5 in de 1ste afdeling werden bragt. Tijdens den wintercursus werden nog uit de werving bij de opleiding geplaatst 11 jongens, van welke er 6 te Rotterdam, 3 te Vlissingen en 2 te Hellevoetsluis waren aangenomen. Van deze 11 kon er 1 den cursus van de 1ste afdeling volgen, terwijl de 10 anderen eerst bij den aanvang van den zomercursus in die afdeling werden geplaatst.

In Maart 1878 werden de eind- en overgangsexamens

gehouden. De uitslag was voldoende te noemen, vooral als men in aanmerking neemt dat ten gevolge van de indienst-stelling van de *Aana Paulovna* de jongens, die aan boord van dien bodem waren overgeplaatst, gedeeltelijk nieuw onderwijzend en toezienend personeel hadden bekomen, welke omstandigheid natuurlijk een minder gunstigen invloed op den gang van het onderwijs en hunne vorming uitoefende.

Van de oudste afdeling konden er 42 bevorderd worden tot ligtmatroos in het vaste corps mindere schepelingen, van welke er tien op het instructievaartuig *Urania*, 12 op de instructiebrig *Zeehond* en 2 op het opleidings-schip *Admiraal van Wassenaer* werden overgeplaatst, de laatsten ten einde aldaar hunne studien te voltooien, en zich te bekwaamen tot het examen voor stuurmans-leerling 2de klasse. De overige 18 bleven beschikbaar voor de schepen der oefeningsdivisie en werden in September daar aan boord overgeplaatst.

Van de overblijvende 12 der afdeling werden er 6 aan boord van het wachtschip te Willemsoord geplaatst, zonder bevordering tot ligtmatroos, terwijl de 6 anderen geen voldoende examen hadden afgelegd, en diensgevolge nog eenmaal den cursus der 4de afdeling moesten medemaken.

Van de jongens der 3de, 2de en 1ste afdeling waren er respectiefelijk 7, 10 en 18, die niet geheel en al aan de eischen van het overgangsexamen hadden voldaan en den afgelopen cursus andermaal moesten volgen.

Bij den aanvang van den zomercursus in April 1878 telde de

4de afdeling (oudste)	58 jongens.
3de >	60 >
2de >	68 >
1ste >	37 >

Totaal 223 jongens.

Het eindexamen van de 4de of oudste afdeling moest dit jaar ongeveer ééne maand vervroegd worden, ten einde de nieuw bevorderde ligtmatrozen tegen 21 September 1878 beschikbaar te hebben voor de schepen van de oefeningsdivisie. Het resultaat van dat examen was, dat 54 jongens konden worden voorgedragen tot ligtmatroos in het vaste corps mindere schepelingen, die ook allen tot dien rang werden bevorderd. Over deze 54 ligtmatrozen werd volgende wijze beschikt: 7 werden geplaatst op de instructiebrig tot opleiding der bootmansleerlingen, 4 aan boord van het wachtschip te Amsterdam bij de opleiding der stuurmansleerlingen, na voldoende afgelegd vergelijkend examen, en met ingang van 1 October bevorderd tot stuurmansleerling 2de klasse; 5 op de schepen der oefeningsdivisie en 8 op het wachtschip te Willemsoord om disponibel te blijven voor de buitenlandsche actieve dienst. De andere 30 ligtmatrozen zijn nog beschikbaar aan boord van het opleidingsvaartuig. Twee jongens van de genoemde afdeling werden wegens min gunstig gedrag niet toegelaten tot het eindexamen en zonder bevordering naar de oefeningsdivisie gezonden, 1 is gedeserteerd en 1 werd tijdens het examen verpleegd in het hospitaal te Amsterdam, alwaar hij reeds gedurende geruimen tijd onder behandeling was. Na zijne herstelling zal hij den cursus van de 4de afdeling andermaal moeten medemaken.

Gedurende den zomercursus werd van de 3de afdeling 1 jongen, ten gevolge van lichaamsgebreken, uit de zeedienst ontslagen en een tweede teruggebragt in de 2de afdeling. Bij het overgangsexamen voldeden allen aan het vastgesteld programma met uitzondering van 1, die reeds vroeger niet in een volgende afdeling had kunnen overgaan, en alsnu van de opleiding zal worden verwijderd en op eenen anderen bodem overgeplaatst. Hetzelfde was ook het geval met 2 jongens van de 1ste afdeling, die eveneens aan boord van een ander schip zullen overgeplaatst worden. Aan het overgangsexamen der 2de afdeling werd door allen voldaan; 2 jongens der afdeling werden vóór het tijdstip van het examen wegens minder gunstig gedrag van de opleiding verwijderd en overgeplaatst naar de oefeningsdivisie, 1 kwam over van de 3de afdeling, terwijl 2 anderen uit 's Rijks

zeedienst werden ontslagen, de een wegens lichaamsgebreken, de ander ten gevolge van voortdurend slecht gedrag.

Het overgangsexamen der jongens van de jongste afdeling werd voldoende afgelegd door allen, met uitzondering van de 2 reeds hierboven genoemd. Gedurende den zomercursus werd 1 jongen van die afdeling uit de dienst ontslagen wegens lichaamsgebreken, terwijl in April 7 jongens van de kweekschool te Leiden bij de opleiding werden geplaatst en bij de jongste afdeling ingedeeld. Van degenen, die tijdens dien cursus bij de opleiding zijn aangekomen, zijn er 5 die voldoende bekwaamheden bezitten om bij het begin van den wintercursus in de 2de afdeling over te gaan; de overblijvende 21 jongens vormen dan de 1ste afdeling. De verschillende afdelingen zullen dan bij den aanvang van den aanstaanden cursus sterk zijn:

4de afdeling	58 jongens;
3de >	65 >
2de >	46 >
1ste >	21 >
Totaal	190 >

waarbij nog zullen worden gevoegd 18 jongens die op 15 October 1878 van de kweekschool te Leiden zouden komen en verder degenen, die uit werving bij de opleiding worden geplaatst, vóór den aanvang van den cursus.

Het godsdienstonderwijs werd geregeld gegeven, eenige jongens konden aangenomen en bevestigd worden.

Aan de jongens der 4de afdeling, die in April en in September de opleiding verlieten en welke door bijzondere ijver, leelust en kennis en door een goed gedrag boven anderen hadden uitgemunt, werden respectiefelijk 10 en 12 prijzen en 26 en 38 getuigschriften uitgereikt, en aan 104 jongens van de overige afdelingen eveneens een dergelijk getuigschrift, als eene belooening en tot aanmoediging, en tot een prikkel voor anderen, om zich ook eenmaal die onderscheiding waardig te maken.

De praktische oefeningen met de *Zernate* in de Zuiderzee hadden plaats voor de 4de afdeling van 15 Mei tot 1 Julij, terwijl de 3de afdeling van 1 Julij tot 15 Augustus met dat oefeningsvaartuig kruiste. Gedurende dien tijd werden de jongens dagelijks geoefend in het praktische gedeelte van hun vak en bleek het bij de gehouden inspectien, dat behoudens hunne weinige physieke ontwikkeling, een gevolg van hunnen jeugdigen leeftijd, de meesten bij hunne plaatsing op actieve schepen vrij wel vertrouwd zijn met het werk, dat van een matroos geveerd wordt; zoodat de verwachting niet ongegrond is, dat verscheidenen later een kern van bruikbare scheepsonderofficieren zullen uitmaken.

Van de 54 jongens, die sedert 1 October 1877 bij de opleiding zijn aangekomen, konden bij hunne indienststelling:

- 4 of 7½ % niet lezen en schrijven;
- 1 of 2 % een weinig lezen, doch niet schrijven;
- 8 of 15 % een weinig lezen en een weinig schrijven;
- 7 of 13 % goed lezen en redelijk schrijven;
- 19 of 35 % lezen, schrijven en een weinig rekenen;
- 15 of 27½ % goed lezen, schrijven en rekenen.

Van die 54 jongens hadden dus slechts 4 volstrekt geen onderwijs genoten.

Het onderwijzend personeel, aan deze inrigting verbonden, gaf in het afgelopen leerjaar reden tot tevredenheid. Geene veranderingen van belangrijken aard hadden gedurende dat tijdsverloop onder hen plaats.

Het toezienend personeel was aan meer verwisselingen onderhevig, ten gevolge van voortdurende overplaatsingen; een natuurlijk gevolg van hunne dienstbetrekking, die medebrengt dat beurtelings over hen voor buitenlandsche

en koloniale diensten moet worden beschikt, en ze dan telkens weer door anderen moeten worden vervangen.

De beschikbare ruimte aan boord van dit schip voor school- en oefeningslocalen en logies, is meer dan voldoende voor een 300tal jongens. Voor eene goede ventilatie is behoorlijk zorg gedragen, zoodat de *Anna Paulowna* kan gezegd worden aan de eischen van een opleidingschip voor scheepsjongens in ruime mate te voldoen. Nogtans zou het zeer wenschelijk zijn, dat er in de onmiddellijke nabijheid van het schip eene overdekte localiteit beschikbaar was, om bij slecht weder die exercitien en andere werkzaamheden te kunnen verrigten, waarvoor het schip dan eene minder gunstige gelegenheid aanbiedt.

Wanneer het tweede oefeningsvaartuig gereed is, zal de tijd, bestemd tot het kruisen in de Zuiderzee, voor elk der beide oudste afdeelingen gebragt kunnen worden op drie maanden, in stede van zes weken, gelijk tot heden het geval is, nu slechts één oefeningsvaartuig voor de beide opleidingschepen beschikbaar is. Deze uitbreiding der praktische oefeningen gedurende de zomermaanden, zal voorzeker hare nuttige zijde hebben, en de lust in het door hen gekozen vak bij de jongens belangrijk doen toenemen, en denkelijk ook de liefde tot de zeedienst bij anderen eenigermate vermeerderen.

§ II. OPLEIDING VAN BOOTSMANSLEERLINGEN AAN BOORD VAN DE INSTRUCTIEBRIK »ZEEHOND.«

GEDURENDE het afgelopen jaar onderging het *etat-major* van het opleidingschip verschillende veranderingen, en werden de adelborsten overgeplaatst en niet meer vervangen. Ook werden de onderofficieren voor een groot deel verwisseld, terwijl men er naar streefde hen door voor de opleiding in alle opzichten geschikte personen te vervangen. Langzamerhand wordt dienaangaande een beter standpunt bereikt.

Het voornemen bestaat officieren en onderofficieren, bij geschiktheid, 2 jaar op het instructievaartuig te doen verblijven.

Na het einde der zomeroefeningen van het vorige jaar waren aan boord aanwezig om opgeleid te worden tot bootsmansleerlingen 1ste klasse: 38 bootsmansleerlingen 2de klasse en 53 lichtmatrozen. Alvorens den wintercursus aan te vangen, verlieten van dit personeel, zooals reeds in het vorige verslag staat aangetekend, 13 bootsmansleerlingen 2de klasse en 30 lichtmatrozen, de opleiding, de eerstgenoemden wegens bevordering tot 1ste klasse; van de laatstgenoemden 17 wegens minderen aanleg en geschiktheid, en 13 wegens te jeugdigen leeftijd en te geringe lichamelijke ontwikkeling, zoodat overbleven: 25 bootsmansleerlingen 2de klasse en 23 lichtmatrozen. Was de verwijdering van 13 lichtmatrozen om de bovenaangehaalde redenen een eerste stap om tot een beter aan de opleiding tot onderofficier beantwoordend personeel te geraken, voortdurend werd er gedurende de wintermaanden naar gestreefd om dat doel te bereiken. Het kwam er in de eerste plaats op aan, den leeftijd vast te stellen, waarop de jongelingen bij de opleiding moeten worden geplaatst. Ter bepaling daarvan werd op den voorgrond gesteld dat een jongeling, om met het noodige gezag bekleed de betrekking van scheepsunderofficier (kwartiermeester of dergelijke) uit te oefenen, als regel den 21jarigen leeftijd moet hebben bereikt. Voorts dat het niet wenschelijk is, jongelieden langer dan volstrekt noodig om over hunne geschiktheid voor kwartiermeester te oordeelen — een jaar wordt daartoe in den regel voldoende gerekend — in den tusschenrang van bootsmansleerling 1ste klasse te laten verblijven.

Rekent men nu, zooals in beginsel is aangenomen, een verblijf bij de opleiding van 2½, à 3 jaar, waaronder minstens 3 kruistogten, voor hunne vorming noodig, dan volgt uit een en ander dat de jongelingen op geen jeugdiger leeftijd dan 17 jaren bij de opleiding behooren te worden geplaatst.

De opleidingschepen waren niet bij magte reeds dadelijk een personeel te leveren, dat aan die eischen omtrent leeftijd voldeed. Slechts 4 jongens werden daartoe in October op de *Wassenaar* geschikt bevonden. Om die reden en

ook omdat door het aan boord nemen van bevaren jongelingen mogt worden verondersteld dat spoediger een geregelder toestand bij de opleiding zou geboren worden, werd afgeweken van het beginsel, de jongelieden alleen uit de opleidingschepen te trekken, en een beroep op zich binnen 'slands bevindende oorlogschepen en in het bijzonder op de schepen, die tot de divisie behoord hadden, gedaan. Tengevolge hiervan werden in October 1877 en Januarij 1878 van verschillende schepen geplaatst 31 matrozen 3de klasse en lichtmatrozen, die dus aan den wintercursus deelnamen.

In het begin van April werd het personeel voor de zomeroefeningen voltallig gemaakt door plaatsing van 24 lichtmatrozen van de opleidingschepen en 6 schepelingen van het wachtschip te Hellevoetsluis. Intusschen waren echter onderscheiden jongelingen om redenen van gedrag, minderen aanleg of minder gunstigen gezondheidstoestand van de opleiding verwijderd en was 1 lichtmatroos in het hospitaal overleden, terwijl verschillende bevorderingen tot bootsmansleerlingen 2de klasse hadden plaats gehad.

Ten gevolge van een en ander namen aan de zomeroefeningen deel 96 jongelieden, en wel: 54 bootsmansleerlingen 2de klasse, 6 matrozen 3de klasse en 36 lichtmatrozen.

Gedurende de zomeroefeningen hadden weder eenige bevorderingen tot bootsmansleerling 2de klasse plaats, en werden twee jongelieden wegens slecht gedrag verwijderd, zoodat na de aanstelling op 1 September van 12 jongelieden tot bootsmansleerling 1ste klasse, aan boord bleven 54 bootsmansleerlingen 2de klasse, 4 matrozen 3de klasse en 24 lichtmatrozen.

Onder de gewone omstandigheden zou nu het jaarlijksche verlof gevolgd zijn; doch aangezien de zomeroefeningen dit jaar met een maand hadden moeten verkort worden, omdat men zooveel eerder over de bootsmansleerlingen 1ste klasse wenschte te beschikken, werd het raadzaam geacht, de oefeningen met het tuig, de zeilen, enz. nog eenigen tijd voort te zetten. Met het oog daarop werden reeds in den aanvang van September de voor deze opleiding bestemde jongelingen van de opleidingschepen, ten getale van 17, aan boord geplaatst met en benevens 2 lichtmatrozen van het wachtschip te Amsterdam en 1 van het wachtschip alhier, in het geheel dus 20 lichtmatrozen.

Eindelijk werden nog 13 lichtmatrozen bevorderd tot bootsmansleerlingen 2de klasse en zullen vóór den aanvang van den wintercursus nog wegens minderen aanleg en geschiktheid verwijderd worden 4 matrozen 3de klasse en 4 lichtmatrozen. Er blijven dus over, om aan den wintercursus deel te nemen: 67 bootsmansleerlingen 2de klasse, en 27 lichtmatrozen.

Het doel, met het plaatsen van bevaren jongelingen beoogd en het als regel stellen van den 17jarigen leeftijd om bij de opleiding te kunnen worden geplaatst, is voor een groot deel bereikt.

Wel is ten gevolge van het kort na de in dienst stelling aan boord nemen van te jeugdige personeel nog geen normale toestand, wat den leeftijd betreft, verkregen, en zullen daardoor de eerste jaren nog jongelingen tot de 1ste klasse bevorderd worden, die daartoe, volgens de hiervoren gestelde eischen te jong zijn; doch niettegenstaande dat was het gehalte van het personeel dit jaar reeds zoodanig verbeterd, dat bij de zomeroefeningen niet meer over gebrek aan kracht behoefde geklaagd te worden en de oefeningen konden plaats hebben overeenkomstig de eischen, die aan een opleidingschip voor aanstaande onderofficieren mogen worden gesteld.

Niet bereikt is wat men mede met het plaatsen van bevaren personeel hoopte te verwerven, namelijk dat reeds dit jaar een groter en meer aan de kosten der opleiding evenredig getal bootsmansleerlingen 1ste klasse kon worden afgeleverd.

Zij, die van de actieve schepen kwamen, waren, wat kennis en ontwikkeling betreft, zoo zeer ten achter bij hen, die reeds eenigen tijd de voordeelen der opleiding hadden genoten, dat geen enkele in staat was de 1ste afdeeling te blijven volgen, en de meesten nu nog 1 en 2 jaren bij de opleiding zullen moeten blijven alvorens voor bevordering te kunnen worden in aanmerking gebragt.

Uit de aan boord blijvende bootsmansleerlingen 2de klasse

en ligtmatrozen zijn nu weder 3 afdelingen zamengesteld, waarvan de beide eerste ieder uit 27 jongelingen bestaan, zoodat kan verwacht worden, dat met het volgende jaar een normaal cijfer van aflevering zal worden bereikt.

De opleiding had volgens dezelfde beginselen als het vorige jaar plaats.

Op 29 October 1877 nam de wintercursus een aanvang. Het onderwijs werd ook dit jaar gegeven door onder-officieren, onder toezigt van officieren. De ondervinding heeft echter geleerd dat het wenschelijk is, den officieren meer rechtstreeks aandeel in het onderwijs toe te kennen, ten einde dit minder eenzijdig te doen zijn. Bij den volgende cursus zal daarop worden gerekend. Dit jaar is aan dit gebrek zooveel mogelijk te gemoet gekomen door gedurende de zomeroefeningen meermalen door de officieren theorie te doen houden in de vakken, waarover zij gedurende de wintermaanden het toezigt hadden.

Het schoolonderwijs werd weder door twee onderwijzers van de in de gemeente Hellevoetsluis gevestigde scholen gegeven. De voorlezingen liepen zeer uiteen. Over het algemeen waren zij, die geruimen tijd aan boord waren, en zij, die van de opleidingschepen kwamen, daarin verre vooruit bij hen, die van de actieve schepen werden geplaatst. De lust om onderwijs te ontvangen en de daarmede in verband staande ijver lieten over het algemeen weinig te wenschen over.

Van de 12 bootsmansleerlingen, die dit jaar de opleiding als 1ste klasse verlieten, zijn er 4 die het in het rekenen gebracht hebben tot het oplossen van voorstellen met gewone breuken, terwijl alle die met decimale breuken magtig zijn. In de andere afdeling is de verhouding dienaangaande gunstiger.

Van het onderwijs in de geschiedenis en aardrijkskunde werd dit jaar meer werf gemaakt, en waren de vorderingen daarin zeer voldoende.

Het onderwijs, door de onderwijzers gegeven, gaf alle reden tot tevredenheid, en de resultaten daarvan zullen voortaan nog gunstiger zijn, wanneer het personeel in een meer normalen toestand verkeert en de cursus ongestoord, zonder dat tusschentijds nieuwe leerlingen invallen, kan worden voortgezet.

Voor godsdienstonderwijs werd behoorlijk zorg gedragen. Zij die tot de Hervormde godsdienst behoorden en niet aangenomen werden, kregen onderwijs van de in deze gemeente en te Nieuw-Helvoet gevestigde leeraren. De Rooms-katholieken, die vroeger nog niet gevormd waren, werden daartoe door de komst van den bisschop, in October 1877, in de gelegenheid gesteld. Israëlieten zijn bij de opleiding niet aanwezig.

Voor het nazien van het tuig was op 's Rijks werf een takelzolder afgestaan, terwijl het schoolonderwijs in het lokaal der machinist-leerlingen werd gegeven. Een der thans nieuw aangebouwd wordende loodsen wordt speciaal ten behoeve der opleiding ingericht, en zal bestaan uit schoollocaal, takelzolder en exercitiezaal. Waarschijnlijk zal dit gebouw nog dezen wintercursus in gebruik kunnen worden genomen.

Het schip, dat in het najaar tot op de kale masten was afgetuigd, om het tuig gedurende de wintermaanden door de jongelieden geheel te laten nazien en in orde maken, werd in Maart 1878 weder opgetuigd. Die maand werd voorts aan meer algemeene exercitien gewijd, terwijl dagelijks, wanneer het weder het toeliet, met geweer werd schijfgeschoten.

In April 1878 werd, zooals gezegd is, de equipage voltallig gemaakt. Die maand werd daarna voornamelijk besteed aan exercitien met de zeilen en om de leerlingen met de verschillende rollen bekend en vertrouwd te maken. Omstreeks de helft dier maand werd het schip gedokt en den 23sten de oefeningen op de stroomen aangevangen. De oefeningen in de maanden April en Mei op de stroomen werden in hoofdzaak geregeld als die van het vorige jaar. Op den voorgrond stonden de voorbereidende oefeningen voor het naar zee gaan, het leeren omgaan en zeilen met sloepen, het werken met ankers en werpen, en voorts de werkzaamheden, die bij een schip in beweging steeds voorkomen. Op 21 Mei werd het schip geinspecteerd, en den 30sten de kruistogt in de Noordzee aanvaard.

Gedurende dien togt, die tot 23 Juli duurde, werden de leerlingen zooveel mogelijk tot zelfden gevormd, en

in alles wat het praktische gedeelte van hun vak betreft onderwezen. Dartoef werd veel geëxerceerd en gemanoeuvreed. Eerst hadden alle mogelijke oefeningen met de zeilen en daarna met verschillende tuigdeelen plaats, terwijl nu en dan ook andere werkzaamheden, als het oprigten van bokken enz., werden verricht.

Dezelfde maatregelen, als in het vorige jaar, werden genomen om de leerlingen der oudste afdeeling tot de onder-officiërsdienst op te leiden.

Wilhelmshafen, Horten en Christiania werden bezocht en van het verblijf aldaar gebruik gemaakt, om de leerlingen het een en ander van het materieel van andere natiën te doen zien. Te Wilhelmshafen bragt daartoe de 1ste afdeeling een bezoek aan het artillerie-instructieschip »*Renown*», en te Horten werd door eenigen van hen de marinewerf in oogenschouw genomen.

Op 23 Juli 1878 werd te Hellevoetsluis binnengelopen om te victualieren en zoud den 30sten weder zee zijn gekozen, indien niet met het oog op de omstandigheid dat de bootsmansleerlingen dit jaar in stede van met 1 October op 1 September 1878 reeds tot 1ste klasse zouden worden bevorderd was bepaald, dat de verdere kruistogt zou worden gestaakt, en gedurende de maand Augustus de werkzaamheden op de stroomen hervat. Dienovereenkomstig geschiedde, en werden verschillende werkzaamheden met ankers, tuigdeelen, sloepen enz. verricht. Ook had gedurende die maand het grootste gedeelte der schietoefeningen met geschut plaats.

Op 27 Augustus 1878 werd het schip geinspecteerd en op 1 September vertrokken de tot bootsmansleerling 1ste klasse bevorderde leerlingen van boord.

De voor de opleiding bestemde jongelingen van de opleidingschepen, benevens de andere hervoren reeds genoemde schepelingen, werden nu aan boord geplaatst, en met dezen de oefeningen met de zeilen, het tuig enz., nog tot 13 September, datum waarop aan de leerlingen het jaarlijksch verlof wordt verleend, voortgezet.

Intusschen was de brik op 2 September in de haven te Hellevoetsluis teruggekeerd.

Had men in het vorige jaar te klagen over gebrek aan voortvarendheid, dat bij de oefeningen dikwijls ruimschoots stof tot ergernis gaf, dit jaar was de geest uitmuntend, werd voortdurend met veel lust en ijver gewerkt, en was er over het algemeen veel reden tot tevredenheid.

Om den ijver bij de jongelieden op te wekken, werd gedurende den wintercursus een militair assaut, en gedurende de zomeroefeningen een roeiwedstrijd gehouden, welke beide feesten uitstekend slaagden.

Ofschoon in algemeenen zin over het gedrag der jongelieden niet te klagen viel, was er toch ook nog geene reden hierover al te zeer te roemen. Dronkenschap kwam in mindere mate voor, doch betrekkelijk velen maakten zich schuldig aan stil van boord gaan en achter blijven van passagieren. Dit jaar zullen strengere maatregelen genomen worden om te trachten deze, vooral in aanstaande onderofficieren groote, gebreken te overwinnen.

In het buitenland, waar den jongelieden vooral gelegenheid werd gegeven aan den wal te gaan, hebben zij zich loffelijk gedragen, en is op hun gedrag in geen enkel opzigt iets aan te merken geweest.

De gezondheidstoestand heeft gedurende den kruistogt niets te wenschen overgelaten. Ziektegevallen kwamen niet voor en de jongelieden zien er allen flink en gezond uit.

Officieren en onderofficieren hebben steeds hunne beste krachten aan de opleiding gewijd.

§ 12. OPLEIDING VAN STURMANSLEERLINGEN AAN BOORD VAN HET WACHTSCHIP TE AMSTERDAM.

Zoo als in het vorig verslag vermeld is, begon de cursus, ingevolge het nieuwe reglement, op 1 October 1877 met 12 sturmansleerlingen der tweede klasse, allen bestemd voor de 2de afdeling.

Ingevolge het in de voorloopige regeling bepaalde werd er in den cursus 1877/78 onderwijs gegeven in de navolgende vakken:

Rekenkunde, grondige behandeling van de geheele leer der evenredigheden en der worteltrekking.

Stelkunde, de beginselen tot en met de vergelijkingen met één onbekende en de logarithmen.

Meetkunde, de beginselen der meetkunde in het platte vlak en de voornaamste eigenschappen van den bol.

Goniometrie en platte en bolvormige trigonometrie, in haar geheel grondig behandeld.

Geschiedenis en aardrijkskunde, het eerste vak tevens benuttigd tot het onderhouden van de kennis in de nederlandsche taal.

Deze lessen werden afgewisseld door oefeningen met het geschut en de handwapenen, zeilen, exercitie, roejen en splitsen en knoopen.

Het godsdienstonderwijs genoten de Protestantsche leerlingen aan boord, terwijl de Roomsche-katholieken in de gelegenheid gesteld werden, zich daartoe naar den wal te begeben.

De aan het hoofd der opleiding staande opperstuurman A. A. LINTEL, is steeds onvermoeid werkzaam om te trachten de opleiding aan haar doel te doen beantwoorden, hierin bijgestaan door den 2den stuurman J. H. MAAS.

Over het algemeen waren de lust en ijver der stuurmansleeringen goed, en gaven zij veel reden tot tevredenheid. Slechts eenmaal moest een zware straf worden opgelegd, en wel voor het gedurende langer dan acht dagen achterblijven van verlof, hetgeen echter meer aan jeugdige lichtzinnigheid moet worden toegeschreven.

De stuurmansleeringen deden geene andere scheepsdiensten, dan om de beurt de wacht over dag aan dek als leerling, en het schoonhouden van hun schoollokaal.

De gezondheidstoestand was uitstekend te noemen. Daardoor konden de lessen steeds geregeld bijgewoond worden.

De commissie, door den schout bij nacht, directeur en kommandant der marine, benoemd tot het afnemen van het overgangsexamen van de tweede afdeling naar de eerste ving daarmede aan op 2 September 1878, en kon als uitslag mededeelen dat door:

6 stuurmansleerl. 2de kl. het examen *bijzonder goed*,

2 „ „ „ „ „ *zeer voldoende* en

3 „ „ „ „ „ *voldoende* werd afgeleerd,

terwijl één stuurmansleerling *onvoldoende* verkreeg, door zijne geringe kennis van de reken-, stel- en meetkunde. De kennis van de goniometrie en platte en bolvormige driehoeksmeting gaf zeer bevredigende uitkomsten, daar allen, zonder onderscheid, hierin een zeer goed examen hebben afgelegd. Ook op de aardrijkskunde waren geene aanmerkingen; alleen geschiedenis, tevens nederlandsche taal, liet wel iets te wenschen over. In aanmerking genomen de vele wiskundige vakken, die door jongelieden, welke alleen grondig onderwezen waren in de vier regelen der rekenkunde, in één jaar tijds moesten aangeleerd worden, is het resultaat dus zeer gunstig te noemen, en is 't te verwachten, dat door het beoefenen der stuurmanskunst in haren geheelen omvang in het volgende studiejaar niet te veel van hunne krachten zal worden gevergd.

Den volgenden dag begon ook het toelatingsexamen tot de tweede afdeling, waaraan door 25 matrozen 3de klasse, ligtmatrozen en jongens werd deelgenomen.

Hiervan hebben vijf ligtmatrozen reeds vroeger een onderzoek ondergaan. Daar zij het eindexamen aan boord der opleidingschepen hadden afgelegd, doch moesten wachten om bij de opleiding van stuurmansleeringen geplaatst te worden, tot den aanvang van den nieuwen cursus, zijn zij zoo lang aan boord van het opleidingschip de *Admiraal van Wassenaer* gebleven, om van den daar aanwezigen opperstuurman verder onderrigt te ontvangen.

De uitslag van het examen dezer jongelieden was zeer gunstig te noemen.

De overigen zijn 5 jongens van het opleidingschip *Anna Paulowna*, 8 jongens van het opleidingschip de *Admiraal van Wassenaer*, 2 matrozen 3de klasse en 2 ligtmatrozen van het schroefstoomschip *van Galen*, 2 ligtmatrozen van het wachtschip te Willemsoord en 1 ligtmatroos van de instructiebrigade *Zeehoud*. Van deze slaagden:

4 jongens van het opleidingschip *Anna Paulowna*;

2 ligtmatrozen van het stoomschip *van Galen*;

1 ligtmatroos van het wachtschip te Willemsoord,

welke met de 5 eerstgenoemden bestemd zijn om tot stuurmansleerling der 2de klasse bevorderd te worden.

Verder werd het examen nog door 4 jongens van het opleidingsvaartuig de *Admiraal van Wassenaer voldoende* afgelegd; deze bekwamen echter geen toereikend nummer en één er van verklaarde ook liever niet bij de opleiding te komen. Door de overigen werd een onvoldoend examen afgelegd, meerendeels door te weinig kennis van de rekenkunde.

De nieuwe cursus op 1 October 1878 zou dus beginnen met 11 leerlingen van de eerste en 13 van de tweede afdeling.

§ 13. OPLEIDING VAN MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

Ter vervanging van den repetitor bij het onderwijs J. P. VAN BRAAM HOECKGEEST, benoemd tot hoogleraar aan de universiteit te Groningen, is de officier van gezondheid J. VAN DEVENTER aangewezen.

Het onderwijs werd op dezelfde wijze en op gelijken voet als in het vorige jaar gegeven.

De cursus begon op 1 September 1877 met 219 militaire studenten, als voor:

de Landmagt	60
» Zeemagt	38
Oost-Indie	119
West-Indie	2

Later zijn nog 38 militaire studenten toegelaten, als voor:

de Landmagt	10
Oost-Indie	17
de Zeemagt	10
West-Indie	1

Gedurende den cursus is aan 19 militaire studenten om verschillende redenen eervol ontslag uit hunne betrekking verleend, namelijk voor:

de Landmagt	4
» Zeemagt	2
Oost-Indie	13
West-Indie	»

In den loop van den cursus zijn 3 militaire studenten overleden.

Het artsexamen werd afgelegd door 10 militaire studenten, waarvan tot officier van gezondheid werden benoemd bij de

Landmagt	2
Zeemagt	1
Oost- en West-Indie	5

terwijl 2 hun ontslag uit de dienst verzocht en verkregen hebben.

Op 31 Augustus 1878 waren er 4 militaire studenten, die het diploma van het afgelegde eerste gedeelte van het academisch doctoraal examen bezaten. Een dezer is tot doctor gepromoveerd. Er zijn verder 71 militaire studenten, die het diploma van candidaat-arts hebben verkregen, d. i. die het natuurkundig staatsexamen in zijn geheel hebben

afgelegd en zich tot het geneeskundig staatsexamen voorbereiden, en wel voor:

de Landmagt	21
» Zeemagt	10
Oost-Indie	39
West-Indie	1

terwijl er nog 6 waren bovendien of alleen in het bezit van het akademisch diploma van candidaat in de medicijnen, als voor:

de Landmagt	3
» Zeemagt	2
Oost-Indie	1

1 militair pharmaceutisch student verkreeg het diploma van apotheker en 1 dat van hulpapotheker.

Het onderwijs in den wapenhandel en de rijkunst heeft geregeld plaats gehad.

Het onderzoek naar de gemaakte vorderingen, het gedrag enz., der militaire studenten, door den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt bij zijne jaarlijksche inspectie gehouden, was over het algemeen bevredigend.

Het onderwijzend en toezigt houdend personeel heeft blijken gegeven van geschiktheid voor zijne taak.

Het getal militaire studenten bedroeg op 31 Augustus 1878, 226, als voor:

de Landmagt	63
» Zeemagt	45
Oost-Indie	115
West-Indie	3

Voor de opgestelde nieuwe plaatsen als militair student hebben zich aangemeld 27 aspiranten, uitsluitend voor de dienst hier te lande; hiervan werden 9 benoemd. In de opleiding voor de dienst bij de zeemagt en in Oost-Indie werd dit jaar op andere wijze voorzien. Voor de 2 opgestelde plaatsen als pharmaceutisch student bij de landmagt deden zich 3 aspiranten op, waarvan 2 benoemd werden.

In het tijdvak van 1 September 1877 tot 31 Augustus 1878 zijn bij het hospitaal te Amsterdam de volgende bevorderings-examens afgenomen:

voor het leger hier te lande, a.n.l. 8 officieren van gezondheid der 2de klasse, dat voor de 1ste klasse;

1 officier van gezondheid der 3de klasse voor de 2de klasse;

2 apothekers der 3de klasse voor de 2de klasse;

1 militair pharmaceutisch student voor apotheker der 3de klasse; allen met goed gevolg.

§ 14. OPLEIDING VAN MILITAIRE APOTHEKERS VOOR HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIE.

Aan dezen cursus werd deelgenomen: in het eerste studiejaar door 2, in het 2de door 1, in het 3de, 4de en 5de jaar respectivelijk door 2, te zamen alzoo door 9 kweekelingen.

Die van het 5de studiejaar, J. DOUWES en H. D. DEURSMAN, legden met goed gevolg eindexamen af, en werden bij Koninklijk besluit van 14 Juli 1878 benoemd tot apotheker der 3de klasse bij de militaire geneeskundige dienst in Nederlandsch Indie.

De toestand der inrigting, waarbij dr. H. WEFERS BETTINK met het oppertoezicht is belast, gaf over het algemeen reden tot tevredenheid.

LAGER ONDERWIJS.

Zoo als in het vorig verslag werd medegedeeld was bij Koninklijke boodschap van 20 December 1876 een wetsontwerp tot herziening der wet op het lager onderwijs aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden. Onder dagteekening van 12 Maart 1877 werd daarover door haar een voorloopig verslag uitgebracht, hetwelk door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 30 Augustus daaraanvolgende werd beantwoord. Tengevolge van het aftreden van het Ministerie in November van dat jaar kwam dit ontwerp niet in behandeling en werd het door het nieuw opgetreden Kabinet ingetrokken met het voornemen om spoedig een ander wetsontwerp in te dienen, waaraan dan ook in het begin van Maart 1878 gevolg werd gegeven. Hetgeen tot dit ontwerp betrekking heeft behoort in het volgend verslag te huis.

Ten aanzien van de hierachter volgende mededeelingen, welke het jaar 1877 betreffen, is op te merken, dat, zoo als meer in de bijzonderheden is vermeld in de paragraaf omtrent het verhandelde in de jaarlijksche bijeenkomst der inspecteurs van het lager onderwijs, ten aanzien der schoolstatistiek in 1877 nadere voorschriften gegeven zijn, ook met het doel om aangaande het schoolbezoek meer nauwkeurige opgaven te verkrijgen. Deze voorschriften konden in dit jaar slechts gedeeltelijk worden toegepast, zoodat de statistiek van het tegenwoordig verslag nog grootendeels op den vroegeren voet is ingerigt: in zooverre zijn de nieuwe voorschriften nageleefd, dat bij de opgaven der schoolgaande kinderen op de vier bekende tijdstippen, ook die van 31 December 1877 zijn gevoegd, waardoor een overgang tot den nieuwen toestand is verkregen.

§ 1. Getal en aard der scholen.

De volgende tabel bevat een overzicht van het getal der openbare en bijzondere scholen bij het einde van 1877, vergeleken met dat van 1876.

PROVINCIEEN.	Openbare scholen.			Gesubsidieerde bijzondere scholen.			Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.			TOTAAL.		
	Gewoon lager onderwjs.	Meer uitgebreid lager onderwjs.	Totaal.	Gewoon lager onderwjs.	Meer uitgebreid lager onderwjs.	Totaal.	Gewoon lager onderwjs.	Meer uitgebreid lager onderwjs.	Totaal.	Gewoon lager onderwjs.	Meer uitgebreid lager onderwjs.	Totaal.
Noordbrabant in 1877	238	73	311	2	7	9	53	87	140	293	167	460
» 1876	238	73	311	1	9	10	37	103	140	276	185	461
Gelderland » 1877	267	59	326	6	29	35	51	81	132	324	169	493
» 1876	264	59	323	6	31	37	53	81	134	323	171	494
Zuidholland » 1877	238	119	357	»	12	12	88	107	195	326	238	564
» 1876	275	80	355	»	12	12	88	107	195	363	199	562
Noordholland » 1877	243	101	344	4	11	15	62	135	197	309	247	556
» 1876	242	100	342	3	14	17	59	133	193	304	247	551
Zeeland » 1877	123	32	155	1	»	1	12	17	29	136	49	185
» 1876	109	45	154	1	»	1	11	21	32	121	66	187
Utrecht » 1877	74	13	87	»	15	15	37	34	71	111	62	173
» 1876	74	12	86	»	14	14	34	34	68	108	60	168
Friesland » 1877	329	30	359	»	7	7	59	15	74	388	52	440
» 1876	333	28	361	»	7	7	62	12	74	395	47	442
Overijssel » 1877	197	14	211	»	12	12	22	12	34	219	38	257
» 1876	196	16	212	3	15	18	23	13	36	222	44	266
Groningen » 1877	203	35	238	»	8	8	31	9	40	234	52	286
» 1876	203	33	236	1	8	9	36	7	43	240	48	288
Drenthe » 1877	145	4	149	»	3	3	8	1	9	153	8	161
» 1876	146	3	149	»	3	3	7	1	8	153	7	160
Limburg » 1877	115	60	175	»	7	7	9	47	56	124	114	238
» 1876	117	59	176	»	6	6	14	46	60	131	111	242
Totaal in 1877	2172	540	2712	13	111	124	432	545	977	2617	1196	3813
» » 1876	2197	508	2705	15	119	134	424	558	982	2636	1185	3821
Vermeerdering	- 25	32	7	- 2	- 8	- 10	8	- 13	- 5	- 19	11	- 8

Het aantal scholen verminderde in 1877 met 8; opgeheven werden 15 bijzondere scholen, waaronder 10 gesubsidieerde. De openbare scholen vermeerderden met 7.

Dat het getal der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs met 25 verminderde, dat voor meer uitgebreid lager onderwijs met 32 vermeerderde, moet worden toe-

geschreven aan betere verzameling der opgaven van de hoofden der scholen in de provincien Zuidholland en Zeeland.

De volgende tabel vermeldt de gemeenten waar geene openbare scholen aanwezig waren.

PROVINCIEEN.	GEMEENTEN.	De kinderen hadden gelegenheid, onderwijs te ontvangen te	Aanmerkingen.
Gelderland	Hemmen.	Dodewaard.	De school werd door geen enkel kind uit Hemmen bezocht.
Zuidholland.	Vlaardingerambacht.	Vlaardingen, Schipluiden en Kethel.	
Utrecht	Achttienhoven. Breukelen St. Pieters. Haarzuilens. Hoenkoop. Laagnieuwkoop. Loenersloot. Maarsseveen. Ouden-Rijn. Rijzenburg. Snelrewaard. Veldhuizen. Willeskop.	Westbroek. Tienhoven en Breukelen Nijenrode. Vleuten. Oudewater. Kockengen. Loenen en Ruwiel. Maarsse en Tienhoven. Vleuten. Driebergen. Oudewater en Linschoten. Harmelen en Vleuten. Montfoort en Oudewater.	

In 1877 onderging het getal dezer gemeenten geene verandering en bleven ook de gemeenten, waar geen openbare scholen gevestigd waren, dezelfde.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland hebben op de gemeente Strijen art. 17, 2de lid der wet toegepast en oprigting eener school voor openbaar lager onderwijs aan den Oudelandschen dijk bevolen. De gemeenteraad bleef in 1877 in gebreke aan dat bevel uitvoering te geven.

Nadat eenige inwoners van Westknollendam bij den raad der gemeente Wormerveer te vergeefs hadden aangedrongen op het stichten eener openbare school aldaar, wendden zij zich tot Gedeputeerde Staten van Noordholland, met verzoek art. 17, alin. 2, der wet op die gemeente toe te passen.

Een door dat collegie ingesteld plaatselijk onderzoek heeft doen zien dat voor kinderen uit Westknollendam in het algemeen, wegens den verre afstand van de naastbijzijnde school, in de gemeente slechts gebrekkige en onvoldoende gelegenheid bestond tot het geregeld ontvangen van onderwijs, en dat een deel dier kinderen zelfs geheel van onderwijs was verstoken.

Gedeputeerde Staten hebben toen aan het verlangen van adressanten gevolg gegeven, met te bepalen dat het getal scholen in de gemeente Wormerveer zou worden vermeerderd, door oprigting eener school in de buurtschap Westknollendam.

Ook hebben Gedeputeerde Staten van Limburg, naar aanleiding van een adres van ingezetenen der gehuchten Eckelrade en Houthem, gemeente Gronsfeld, de oprigting eener school te Eckelrade bevolen.

In geen der overige provincien werd toepassing van art. 17, alin. 2 en 3, vereischt.

Onderscheidene gemeenten voorzien in de behoefte aan onderwijs, niet alleen door eigen scholen, maar bovendien door scholen gemeenschappelijk met naburige gemeenten opgericht en onderhouden.

In 1877 bestonden de navolgende overeenkomsten van dien aard:

Provincie.	Gemeenten of onderdeelen van gemeenten.	Gemeenschap met
Noordbrabant .	Bergen op Zoom. Wouw. Boxtel.	Woensdrecht. Bergen op Zoom. St. Oedenrode, Schijndel en St. Michielsgestel.
	Dinther. Uden.	Heesch en Nistelrode. Dinther, Nistelrode en Veghel.
	Fijnaart. Veghel.	Willemstad. St. Oedenrode en Schijndel.
	Empel. Terheyden. Vierlingsbeek.	Alem c. a. Zevenbergen. Sambek.
	Rucphen. Gilze. Berlicum. Dorst. Deurne.	Etten en Hoeven. Oosterhout. Nuland en Heeswijk. Gilze en Oosterhout. Asten.
	Woudrichem. Heeswijk. Nieuw-Vossemeer. Vlijmen. Dinther. Son. Moerdijk.	Poederroijen. Schijndel. Steenbergen. Cromvoirt. Schijndel. St. Oedenrode. Zwaluwe.
Gelderland . .	Apeldoorn. Idem. Barneveld. Doetinchem (Ambt). Voorst. Hemmen.	Ede. Barneveld. Apeldoorn. Bergh. Apeldoorn. Dodewaard.

Provincie.	Gemeenten of onderdeelen van gemeenten.	Gemeenschap met
Zuidholland . .	Lichtenvoorde. Zuid-Beijerland. Giessendam. Giessen-Nieuwkerk. Ameide. Zegwaard. Nieuwkoop. Rietveld. Obdam.	Ruurlo. Goudswaard. Peursum. Idem. Tienhoven. Zoetermeer. Zevenhoven en Wilnis. Barwoutswaarder. Berkhout, Hensbroek en Spanbroek.
Noordholland .	Sluis.	Heille.
Zeeland . . .	Abcoude-Proostdij. Maarsse. Polsbroek. Tienhoven.	Abcoude Baambrugge. Maarsseveen. Vlist. Maarsseveen en Breukelen St. Pieters.
Utrecht . . .	Veenendaal. Vleuten. Westbroek. Rottevalle.	Ede. Ouden-Rijn. Achtthhoven. Achtkarspelen, Smalingerland en Tietjerksteradeel.
Friesland . . .	Finkum. Heidschap.	Ferwerderadeel en Leeuwarderadeel. Hemelumer-Oldephaert en Noordwolde en Workum.
Overijssel . . .	Diepenheim.	Neede.
Groningen . . .	Grijpskerk. Hoogkerk. Oude-Pekela. Scheemda. Alteerveen.	Oldehove. Aduard. Nieuwe Pekela. Nieuwolda. Hoogeveen en Zuidwolde.
Drenthe . . .	Grevenbicht.	Obbicht en Papenhoven.
Limburg . . .	Gronsfeld. Haelen. Hunsel. Meijel. Schin op Geulle. Thorn.	Rijksholt. Nunhem. Grathem. Deurne. Strucht. Ittervoort.

In het geschil tusschen de gemeenten Zalk en Veecaten en Oldebroek, waarvan op blz. 121 van het voorgaande verslag werd melding gemaakt, is door den Koning, bij besluit van 12 October 1877, n°. 13, (gevoegd onder n°. LXXXVIII van bijlage K achter dit verslag), eene beslissing genomen. Daardoor is uitgemaakt dat de overeenkomst tot het gemeenschappelijk schoolbezoek, door die gemeenten in 1868 aangegaan, als ontbonden was te beschouwen.

De regeling tusschen Ede en Veenendaal tot stand gekomen, is in 1877 opgezegd, met ingang van 1 Januarij 1879. In 1877 verminderde het getal der gemeenschappelijke scholen alzoo met ééne en bedroeg dus 61, naar de verschillende provincien aldus te verdeelen:

Noordbrabant . .	22
Gelderland . . .	7
Zuidholland . . .	7
Noordholland . .	1
Zeeland	1
Utrecht	7
Friesland	3
Overijssel	1
Groningen	4
Drenthe	1
Limburg	7

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van den verschillende aard der niet gesubsidieerde bijzondere scholen.

PROVINCIEËN.	DIACONIE- EN WEESHUISCHOLEN.						SCHOLEN VAN			
	Protestantsche.		Roomsche-Katholieke		Israëlitische.		Protestantsche.			
							Van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal schoolonderwijs.		Overige.	
	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.
Noordbrabant . .	2	>	3	2	>	>	3	2	3	6
Gelderland . . .	2	1	3	>	>	>	18	10	6	12
Zuidholland. . .	7	5	9	3	>	>	24	6	7	5
Noordholland . .	14	4	2	2	2	1	6	5	14	1
Zeeland	>	>	>	>	>	>	2	2	7	3
Utrecht	6	2	3	>	>	>	5	>	2	5
Friesland. . . .	2	>	>	>	>	>	39	8	9	3
Overijssel. . . .	1	>	>	>	>	>	4	3	3	>
Groningen	>	1	1	>	>	>	5	>	17	2
Drenthe	>	>	>	>	>	>	5	>	2	>
Limburg. . . .	>	>	1	>	>	>	1	>	1	>
Totaal in 1877.	34	13	22	7	2	1	112	36	71	37
Totaal in 1876.	35	12	17	6	3	>	145	34	42	37
Vermeerdering.	— 1	1	5	1	— 1	1	— 33	2	29	>

VEREENIGINGEN.

Roomsch-Katholieke.						Scholen voor rekening van den hoofdonderwijzer of de hoofdonderwijzeres.		Scholen niet in de vorige rubrieken begrepen.		TOTAAL.	
Van geestelijke orden.		Overige.		Israëlitische.		Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.
Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.	Gewoon L. O.	Meer uitgebreid L. O.						
13	14	12	21	>	>	12	35	5	7	53	87
5	12	10	7	>	>	4	37	3	2	51	81
4	4	19	14	>	>	16	64	2	6	88	107
7	13	7	5	1	>	7	103	2	1	62	135
>	>	3	6	>	>	>	5	>	1	12	17
>	>	12	7	>	>	8	19	1	1	37	34
>	>	7	3	>	>	2	1	>	>	59	15
1	>	6	4	>	>	1	3	6	2	22	12
>	1	3	3	>	>	5	2	>	>	31	9
>	>	>	>	>	>	1	1	>	>	8	1
3	34	2	6	>	>	1	6	>	1	9	47
33	78	81	76	1	>	57	276	19	21	432	545
67	160	72	34	2	2	25	264	16	9	424	558
— 34	— 82	9	42	— 1	— 2	32	12	3	12	8	— 13

Vergeleken met 1876 geeft deze staat, vooral voor de scholen der Protestantsche en der Roomsch-katholieke vereenigingen groote verschillen. Deze zijn voornamelijk hieraan toe te schrijven dat vroeger onder de scholen der vereeniging voor Christelijk nationaal schoolonderwijs ook werden gebracht die der vereeniging voor Gereformeerd onderwijs en der Christelijk Gereformeerde gemeente, waarvoor de kolommen der overige Protestantsche vereenigingen zijn bestemd; terwijl wat de scholen der Roomsch-katholieke vereenigingen betreft, onder de scholen der geeste-

lijke orden vroeger ook werden opgenomen die der verschillende parochien, welke onder de overige Roomsch-katholieke vereenigingen behooren te worden gerangschikt.

§ 2. *Onderwijzend personeel.*

Het volgend overzicht bevat het getal der hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen, hulponderwijzers en hulponderwijzeressen, benevens dat der mannelijke en vrouwelijke kweekelingen op het einde van 1877.

Getal der onderwijzers en onderwijzeressen in 1877.

PROVINCIE.	Bij de openbare scholen.						Bij de gesubsidieerde bijzondere scholen.						Bij de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.						Bij alle lagere scholen te zamen.					
	Hoofdonderwijzers.	Hulp- onderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoofdonderwijzeressen.	Hulp- onderwijzeressen.	Kweekelingen (Vrouwen).	Hoofdonderwijzers.	Hulp- onderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoofdonderwijzeressen.	Hulp- onderwijzeressen.	Kweekelingen (Vrouwen).	Hoofdonderwijzers.	Hulp- onderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoofdonderwijzeressen.	Hulp- onderwijzeressen.	Kweekelingen (Vrouwen).	Hoofdonderwijzers.	Hulp- onderwijzers.	Kweekelingen (Mannen).	Hoofdonderwijzeressen.	Hulp- onderwijzeressen.	Kweekelingen (Vrouwen).
Noordbrabant	300	165	129	4	11	12	7	3	3	2	2	2	43	86	46	97	222	29	350	254	178	103	235	41
Gelderland	320	303	177	5	47	24	25	28	4	10	14	2	89	112	71	43	74	24	434	443	252	58	135	50
Zuidholland	341	787	398	15	157	149	5	3	3	7	9	3	130	287	199	64	170	64	476	1077	597	86	336	216
Noordholland	338	569	124	15	184	60	10	9	1	5	7	1	136	229	128	60	169	112	474	807	253	80	360	173
Zeeland	145	149	126	6	26	35	1	3	3	3	3	3	20	15	30	9	11	9	166	164	156	15	37	44
Utrecht	86	124	60	3	24	25	8	10	2	6	8	3	47	65	50	23	53	41	141	199	112	29	85	69
Friesland	350	296	176	5	35	51	6	1	2	1	1	3	70	32	72	4	4	4	426	329	250	10	40	55
Overijsel	206	213	138	1	33	31	7	7	3	5	9	1	26	26	17	7	15	3	239	246	155	13	57	35
Groningen	237	248	92	1	23	14	6	2	3	2	4	3	39	27	39	1	1	1	282	277	131	4	28	15
Drenthe	144	72	109	1	2	18	2	3	3	1	1	3	8	3	1	1	3	3	154	78	110	3	3	18
Limburg	172	105	120	3	5	15	3	3	3	7	7	3	15	27	11	41	87	37	187	132	131	48	99	52
Totaal	2629	3031	1649	53	547	434	77	66	12	46	62	10	623	909	664	350	806	324	3329	4006	2325	449	1415	768
In 1876	2628	3022	1389	49	598	419	83	75	14	47	77	16	636	1113	620	352	1196	297	3337	4210	2023	448	1871	732
Vernmeerding	1	9	260	4	51	15	6	9	2	1	15	6	3	204	44	2	390	27	8	204	302	1	456	36

Bleek uit de tabel in het vorige verslag opgenomen dat het getal onderwijzers en onderwijzeressen zeer was toegenomen, uit de tegenwoordige blijkt het tegendeel.

Dit is voornamelijk het geval met de hulponderwijzers en hulponderwijzeressen. Met eene kleine uitzondering toch voor de openbare scholen, waar het getal der hulponderwijzers met 9 toenam, verminderde dit voor alle scholen, en wel:

bij de openbare scholen met 51 hulponderwijzeressen;

bij de bijzondere scholen met 213 hulponderwijzers en 405 hulponderwijzeressen.

Daarentegen nam het getal der kweekelingen zeer toe. Het vermeerderde bij de openbare scholen met 260 mannelijke en 15 vrouwelijke, bij de niet gesubsidieerde bijzondere scholen met 44 en 27; het verminderde bij de gesubsidieerde bijzondere scholen met 2 en 6.

Over het geheel waren de 3813 lagere scholen te zamen bezet met:

3329 hooflonderwijzers;

449 hooflonderwijzeressen;

4006 hulponderwijzers;

1415 hulponderwijzeressen;

2325 mannelijke kweekelingen;

768 vrouwelijke kweekelingen;

uitmakende een personeel van 12292.

De afwezigheid van 35 hoofden van scholen was een gevolg van vacaturen op het einde des jaars.

Zooals uit de tabel op bladz. 180 blijkt, werd de lagere school, op het tijdstip (15 Januarij) des jaars dat zij het meest bevolkt is, bezocht door 522861 kinderen; dit is ruim 42 leerlingen voor elken onderwijzer.

Blijft het getal kweekelingen als onderwijskracht buiten aanmerking, dan klimt het aantal leerlingen voor elken onderwijzer tot bijna 57. Het *gemiddeld* getal leerlingen dat op de vier tijdstippen des jaars de dagschool bezocht, brengt in de verhouding tot het aantal onderwijzers weinig verandering.

Bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877, n°. 29, is vernietigd een besluit van den raad der gemeente Ermelo, waarbij de betrekking van hulponderwijzer aan de openbare school aldaar is opgeheven, op grond dat, ofschoon uit de driemaandelijkse opgaven van den hooflonderwijzer bleek, dat in 1876 gemiddeld 120 kinderen de school bezochten, de raad in gemeente overtuigd was, dat in werkelijkheid nimmer dat aantal aanwezig is.

Even als in het vorige verslag volgt hier eene tabel, waarin de bevoegdheid is aangewezen van het onderwijzend personeel dat aan het hoofd der scholen geplaatst was op het einde van 1877.

PROVINCIEËN.	OPENBARE SCHOLEN.											GESUBSIDIEERDE BIJZONDERE SCHOLEN.													
	Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.					Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.							
	Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	
Noordbrabant . .	61	41	23	10	14	1	2	1	66	66	1	»	»	1	»	1	1	»	»	»	»	5	1	»	»
Gelderland	73	36	22	19	15	4	2	»	119	28	1	»	2	1	»	4	18	2	»	1	5	1	1	»	»
Zuidholland . . .	62	48	23	25	32	6	2	»	147	8	»	»	1	»	»	2	7	1	»	»	1	»	»	»	»
Noordholland . .	59	45	33	22	32	8	1	»	127	14	»	»	2	1	1	2	4	2	»	»	3	»	»	»	»
Zeeland	34	14	9	9	11	2	1	»	58	12	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»
Utrecht	20	16	3	4	4	»	»	»	35	4	»	»	»	1	1	»	8	1	»	»	3	»	»	»	»
Friesland	95	39	19	16	8	5	2	»	164	5	»	»	»	»	»	5	»	»	»	»	2	»	»	»	»
Overijssel	51	26	16	9	5	2	»	»	71	17	»	»	»	1	»	2	8	»	»	»	1	»	»	»	»
Groningen	52	24	22	23	10	5	3	1	93	5	»	»	»	»	1	3	1	»	1	»	2	»	»	»	»
Drenthe	47	14	4	3	3	»	»	2	40	14	3	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»
Limburg	24	47	28	8	1	1	»	»	20	41	2	»	1	1	3	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Totaal in 1877 . .	578	350	202	148	135	34	13	4	940	214	7	1	6	6	6	16	54	6	1	1	23	2	1	1	1
» » 1876	623	303	165	110	107	26	12	7	998	238	6	6	11	5	6	15	49	9	1	1	30	2	1	3	3
Vermeerdering . .	—45	47	37	38	28	8	1	—3	—56	—24	1	—5	—5	1	»	1	5	—3	»	»	—7	»	»	—2	—2

NIET GESUBSIDIEERDE BIJZONDERE SCHOLEN.											ALLE LAGERE SCHOLEN TE ZAMEN.												
Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.					Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen.						Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.						
Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	Met de acte alleen.	Met 1 aantekening.	Met 2 aantekeningen.	Met 3 aantekeningen.	Met 4 aantekeningen.	Met 5 aantekeningen.	Met 6 aantekeningen.	Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.
39	24	9	11	8	1	»	1	11	3	1	32	100	66	32	22	23	2	2	2	82	70	2	32
26	21	14	19	16	»	»	»	30	4	»	»	101	58	36	42	49	6	2	1	154	33	2	»
45	38	24	27	15	1	»	»	43	»	1	»	108	86	47	54	54	8	2	»	191	8	1	»
41	26	21	18	22	1	2	»	58	1	»	6	172	72	55	42	58	11	3	»	188	15	»	6
7	7	3	2	3	»	»	»	6	»	»	1	41	21	12	11	14	2	1	»	65	12	»	2
17	7	6	11	6	1	1	1	19	1	»	»	37	24	10	15	18	2	1	1	56	5	»	1
37	16	5	1	4	1	»	»	10	»	»	»	132	55	24	17	17	6	2	»	176	5	»	»
8	4	7	2	3	»	»	»	8	»	»	1	59	31	23	13	16	2	»	»	80	17	»	1
14	11	4	2	1	1	»	»	7	»	»	»	66	35	27	28	12	6	4	1	102	5	»	»
6	1	»	»	1	»	»	»	1	»	»	»	53	15	4	4	6	»	»	2	41	14	3	»
13	15	7	4	1	»	»	»	3	4	»	9	38	63	38	13	2	1	»	»	23	45	2	10
253	170	100	97	80	6	3	2	196	13	2	49	837	526	308	261	269	46	17	7	1158	229	10	52
243	124	83	84	77	6	»	1	225	17	2	126	877	432	254	209	233	41	13	9	1251	257	9	135
10	46	17	13	3	»	3	1	-29	-4	»	-77	-40	94	54	52	36	5	4	-2	-93	-28	1	-83

Ook in 1877 is het gehalte van het onderwijzend personeel dat aan het hoofd der lagere school geplaatst was, verbeterd, zoowel aan de openbare als aan de bijzondere scholen.

Algemeen vermeerdeerde weder het getal van hen die één of meer aantekeningen op hunne acten verkregen; bij de openbare scholen met 159, bij de gesubsidieerde bijzondere scholen met 7, bij de niet gesubsidieerde bijzondere scholen met 82, terwijl de onderwijzers volgens de vroegere wet aan de drie soorten van scholen respectievelijk met 88, 9 en 110 verminderden.

Waren dus in het vorig jaar 3720 onderwijzers en onderwijzeressen aan het hoofd van scholen geplaatst, van welke 1661, of ongeveer 45 percent, volgens de wet van 3 April 1806, hun getal in 1877 bedroeg 3720, waaronder 1456, of 39 percent, volgens genoemde wet.

Het getal scholen, vallende onder toepassing van art. 20 der wet, bedroeg in:

Noordbrabant	49
Gelderland	30
Noordholland	2

Zeeland	2
Utrecht	2
Friesland	3
Overijssel	18
Groningen	3
Drenthe	45
Limburg	3

Hun getal beliep alzoo op het einde van 1877 117, of 48 minder dan in 1876.

Art. 51, 3de lid, der wet werd ook in 1877 niet toegepast.

§ 3. GETAL DER LEERLINGEN.

De volgende vier tabellen wijzen het getal der leerlingen aan die op 15 Januarij, 15 April, 15 Julij en 15 October tot de dagschool behoorden.

STAAT van het getal leerlingen, die in 1877 aan de

PROVINCIEËN.	Op 15 Januarij.					Op 15 April.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	900	9 942	10 276	3 955	25 073	1 020	10 070	9 357	2 277	22 724
Gelderland	827	10 468	11 166	4 924	27 385	1 270	10 657	9 901	2 931	24 759
Zuidholland	564	15 177	15 625	5 214	36 580	649	15 488	15 395	4 108	35 640
Noordholland	802	11 369	13 110	4 661	29 942	1 001	11 596	13 039	4 252	29 888
Zeeland	429	5 037	5 040	3 265	13 771	535	4 893	4 515	1 592	11 535
Utrecht	157	3 025	3 428	998	7 608	217	3 124	3 258	780	7 379
Friesland	2 046	8 872	8 463	3 424	22 805	2 137	8 730	8 069	2 537	21 413
Overijssel	1 153	6 980	6 778	2 203	17 114	1 294	6 924	6 178	1 428	15 824
Groningen	1 735	6 410	6 372	2 538	17 055	1 693	6 442	6 117	2 053	16 305
Drenthe	978	3 210	3 117	1 158	8 463	1 003	3 104	2 764	773	7 644
Limburg	374	5 481	6 219	2 108	14 182	391	5 519	5 652	1 419	12 981
Totaal in 1877	9 965	85 971	89 594	34 448	219 978	11 210	86 547	84 185	24 150	206 092
> > 1876	10 485	85 268	86 754	33 822	216 329	11 546	85 981	82 571	23 891	203 989
Vermeerdering	- 530	703	2 840	626	3 649	- 336	566	1 614	259	2 103

J O N

Noordbrabant	666	5 527	5 161	1 376	12 730	760	5 637	4 598	848	11 843
Gelderland	722	9 081	9 098	2 648	21 490	1 246	9 200	8 124	1 828	20 398
Zuidholland	590	14 270	13 412	2 918	31 190	656	14 713	13 181	2 507	31 057
Noordholland	720	13 850	11 623	2 933	26 126	970	11 129	11 513	2 869	26 481
Zeeland	416	4 526	4 376	1 610	10 928	526	4 481	3 865	1 050	9 924
Utrecht	141	2 824	2 845	486	6 296	175	2 928	2 718	427	6 248
Friesland	2 017	8 560	7 300	1 715	19 592	2 219	8 546	6 897	1 421	19 083
Overijssel	1 044	6 346	5 948	1 194	14 532	1 240	6 406	5 401	890	13 937
Groningen	1 607	6 005	5 796	1 364	14 772	1 547	5 891	5 779	1 214	14 431
Drenthe	924	3 003	2 834	593	7 354	949	2 873	2 616	425	6 863
Limburg	298	3 789	4 326	850	9 263	300	3 763	3 767	586	8 416
Totaal in 1877	9 145	74 731	72 719	17 687	174 282	10 588	75 567	68 459	14 065	168 679
> > 1876	9 424	73 614	71 045	17 465	171 548	10 674	74 560	67 561	13 945	166 740
Vermeerdering	- 279	1 117	1 674	222	2 734	- 86	1 007	898	120	1 931

M E I S

opbare scholen de dagschool bezochten.

Op 15 Julij.					Op 15 October.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
1 187	10 365	8 443	1 525	21 520	1 073	10 134	7 946	1 395	20 548
1 398	10 609	8 802	2 167	22 976	1 212	10 621	8 571	2 215	22 619
885	15 641	14 606	3 746	34 878	811	15 456	14 810	3 774	34 851
1 126	11 779	12 876	3 893	29 674	940	12 229	13 116	4 083	30 368
687	4 939	3 686	1 017	10 329	638	4 827	3 466	962	9 893
243	3 213	3 154	670	7 280	218	3 207	3 161	689	7 275
2 350	8 958	7 690	2 152	21 150	2 319	9 005	7 924	2 373	21 621
1 461	7 129	5 815	1 175	15 580	1 331	7 030	5 735	1 202	15 298
2 032	6 568	6 086	1 858	16 544	1 891	6 613	6 094	1 810	16 408
1 121	3 250	2 595	651	7 617	1 012	3 135	2 442	628	7 217
616	5 451	5 062	1 158	12 287	534	5 042	4 325	986	10 887
13 106	87 902	78 815	20 012	199 835	11 979	87 299	77 590	20 117	196 985
13 726	86 624	76 517	19 268	196 135	12 568	85 668	75 556	19 550	193 342
— 620	1 278	2 298	744	3 700	— 589	1 631	2 034	567	3 643

J E S.

870	9 751	3 982	550	11 153	777	5 523	3 617	527	10 444
1 383	9 243	7 189	1 366	19 181	1 163	9 200	7 080	1 367	18 810
851	14 904	12 724	2 403	30 882	751	14 861	12 846	2 310	30 768
1 102	11 073	11 446	2 594	26 215	880	11 529	11 600	2 685	26 694
695	4 535	3 382	702	9 314	656	4 407	3 166	674	8 903
219	3 007	2 604	394	6 224	184	3 001	2 610	426	6 221
2 391	8 781	6 683	1 213	19 068	2 283	8 839	6 946	1 332	19 400
1 362	6 582	5 075	759	13 778	1 261	6 413	4 985	790	13 449
1 925	6 108	5 705	1 099	14 837	1 814	6 126	5 549	1 094	14 583
1 059	3 076	2 400	348	6 883	934	2 981	2 281	375	6 571
538	3 789	3 184	428	7 939	445	3 400	2 812	363	7 020
12 395	76 849	64 374	11 856	165 474	11 148	76 280	63 492	11 943	162 863
12 625	75 941	62 853	11 440	162 859	11 734	74 883	62 632	11 620	160 869
— 230	908	1 521	416	2 615	— 586	1 397	860	323	1 994

STAAT van het getal leerlingen, die in 1877 aan de

PROVINCIEEN.	Op 15 Januarij.					Op 15 April.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	7	97	115	96	315	11	107	105	79	302
Gelderland	13	159	371	553	1096	10	169	296	458	933
Zuidholland.	>	4	24	109	137	>	4	27	105	136
Noordholland	8	64	91	153	316	8	55	78	140	281
Zeeland	2	15	9	18	44	4	12	4	6	26
Utrecht	>	17	42	94	153	>	19	40	90	149
Friesland.	>	>	14	100	114	>	>	12	94	106
Overijssel.	5	13	66	149	233	5	13	71	146	235
Groningen	4	8	20	152	184	5	7	19	140	171
Drenthe	>	>	9	50	59	>	>	9	46	55
Limburg.	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
Totaal in 1877	39	377	761	1474	2651	43	386	661	1304	2394
> > 1876	55	545	907	1519	3026	44	564	825	1421	2854
Vermeerdering	- 16	- 168	- 146	- 45	- 375	- 1	- 178	- 164	- 117	- 460

J O N

M E I S										
Noordbrabant	4	55	64	61	184	5	64	50	55	174
Gelderland	7	135	202	318	662	8	129	204	283	624
Zuidholland.	>	70	96	82	248	>	67	107	83	257
Noordholland	9	73	107	134	323	11	64	100	135	310
Zeeland	2	12	14	4	32	2	15	11	1	29
Utrecht	>	34	68	136	238	>	39	73	128	240
Friesland.	>	>	3	20	23	>	>	1	20	21
Overijssel.	1	18	33	202	254	2	17	33	199	251
Groningen	10	14	27	116	167	10	14	23	118	165
Drenthe	>	>	6	37	43	>	>	7	37	44
Limburg.	63	276	268	163	770	22	292	334	113	761
Totaal in 1877	96	687	888	1273	2944	60	701	943	1172	2876
> > 1876	66	807	1029	1307	3209	95	767	975	1267	3104
Vermeerdering	30	- 120	- 141	- 34	- 265	- 35	- 66	- 32	- 95	- 228

gesubsidieerde bijzondere scholen de dagschool bezochten.

Op 15 Julij.					Op 15 October.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.

G E N S.

10	119	106	72	307	10	109	103	80	302
17	169	276	462	924	14	160	303	437	914
>	3	25	102	130	>	4	27	100	131
9	54	85	134	282	8	51	77	133	269
6	11	1	3	21	5	12	2	3	22
>	14	49	96	159	>	25	59	110	194
>	>	9	98	107	>	>	5	93	98
2	20	44	146	212	2	13	51	139	205
9	7	20	133	169	>	>	11	115	126
>	>	8	39	47	>	>	9	40	49
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
53	397	623	1285	2358	39	374	647	1250	2310
54	525	765	1284	2629	43	515	769	1329	2656
— 1	— 129	— 142	1	— 271	— 4	— 141	— 122	— 79	— 316

J E S.

7	63	50	48	168	6	50	51	37	144
15	137	185	278	615	14	132	200	278	624
1	64	111	83	259	1	72	106	78	257
11	67	97	117	292	9	63	86	93	251
2	8	8	1	19	2	10	11	2	25
>	40	64	133	237	>	34	77	142	253
>	>	1	21	22	>	>	2	24	26
3	11	24	191	229	3	15	41	191	250
8	14	16	107	145	>	>	17	92	109
>	>	6	34	40	>	>	8	33	41
86	290	281	156	813	87	255	260	163	765
133	604	843	1169	2839	122	631	859	1133	2745
149	738	861	1177	2925	164	726	937	1232	3059
— 16	— 44	— 18	— 8	— 86	— 42	— 95	— 78	— 99	— 314

STAAT van het getal leerlingen, die in 1877 aan de niet

PROVINCIEËN.	Op 15 Januarij.					Op 15 April.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	173	1 645	2 122	1 104	5 044	238	1 832	1 935	1 053	5 058
Gelderland	307	2 014	2 150	1 485	5 956	350	1 976	2 001	1 315	5 642
Zuidholland.	427	5 192	6 031	2 087	13 737	442	5 260	5 991	1 908	13 601
Noordholland	432	4 183	4 936	2 102	11 653	410	4 281	4 900	2 054	11 645
Zeeland	80	654	643	360	1 737	75	619	572	585	1 551
Utrecht	69	1 655	1 719	643	4 086	86	1 585	1 705	584	3 960
Friesland.	581	1 746	1 670	612	4 609	587	1 754	1 615	470	4 426
Overijssel.	196	793	809	668	2 466	174	795	803	653	2 425
Groningen	406	1 166	1 028	433	3 033	394	1 115	1 079	331	2 919
Drenthe	44	196	154	60	454	45	190	145	45	425
Limburg.	65	750	822	316	1 953	98	726	844	352	2 020
Totaal in 1877.	2 780	19 994	22 084	9 870	54 728	2 899	20 133	21 590	9 050	53 672
» » 1876.	2 740	19 943	21 589	9 703	53 975	2 836	19 835	21 098	8 862	52 681
Vermeerdering.	40	51	495	167	753	63	248	492	188	991

MEIS

Noordbrabant	503	4 599	5 842	2 337	13 281	580	4 684	5 690	1 957	12 911
Gelderland	502	2 749	2 901	1 878	8 080	557	2 691	2 749	1 698	7 695
Zuidholland.	476	5 507	6 288	2 285	14 556	464	5 544	6 396	2 103	14 507
Noordholland	376	4 058	5 177	2 080	11 691	393	4 044	5 116	2 060	11 553
Zeeland	66	655	713	245	1 679	73	661	677	200	1 611
Utrecht	121	1 649	1 787	808	4 365	122	1 622	1 793	753	4 290
Friesland.	532	1 745	1 448	291	4 016	504	1 685	1 399	298	3 886
Overijssel.	170	1 016	858	602	2 646	173	963	810	655	2 601
Groningen	409	1 106	994	218	2 727	404	1 044	1 049	217	2 714
Drenthe	55	193	174	58	480	47	178	177	54	456
Limburg.	134	1 415	1 777	1 481	4 807	127	1 469	1 754	1 434	4 784
Totaal in 1877.	3 344	24 692	27 959	12 283	68 278	3 444	24 585	27 610	11 369	67 008
» » 1876.	3 289	24 406	27 325	12 029	67 048	3 304	24 805	26 985	11 244	66 338
Vermeerdering.	55	286	634	255	1 230	140	— 220	625	125	670

gesubsidieerde bijzondere scholen de dagschool bezochten.

Op 15 Julij.					Op 15 October.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.

G E N S.

225	1 784	1 948	992	4 949	214	1 674	2 019	1 006	4 913
413	2 020	1 942	1 220	5 595	394	2 053	1 863	1 242	5 552
482	5 474	6 000	1 830	13 786	442	5 549	6 240	1 967	14 198
429	4 318	4 994	1 971	11 712	430	4 355	4 953	2 068	11 806
73	638	569	248	1 528	69	627	559	240	1 495
89	1 596	1 641	596	3 922	93	1 582	1 709	580	3 964
684	1 827	1 541	446	4 498	628	1 835	1 556	485	4 504
189	826	815	546	2 376	205	849	795	548	2 397
446	1 148	989	315	2 898	390	1 152	923	313	2 778
63	173	126	35	397	41	190	153	29	413
137	664	863	342	2 006	139	750	918	288	2 095
3 230	20 468	21 428	8 541	53 667	3 045	20 616	21 688	8 766	54 115
3 140	20 302	20 983	8 360	52 785	3 017	20 164	21 103	8 452	52 736
90	166	445	181	882	28	452	585	314	1 379

J E S.

670	4 754	5 508	1 871	12 803	551	4 615	5 634	1 737	12 537
644	2 716	2 596	1 536	7 492	555	2 732	2 676	1 575	7 538
504	5 758	6 284	1 919	14 465	510	5 886	6 420	2 096	14 912
403	4 320	5 111	1 992	11 826	409	4 377	5 159	1 868	11 813
66	740	625	188	1 619	70	743	600	184	1 597
133	1 620	1 800	777	4 330	135	1 706	1 796	704	4 341
647	1 706	1 394	273	4 020	622	1 788	1 436	305	4 151
165	977	841	632	2 615	197	1 023	862	575	2 657
499	1 090	980	190	2 750	477	1 084	963	196	2 720
81	164	171	36	452	64	165	185	41	455
138	1 532	1 738	1 508	4 916	136	1 492	1 791	1 579	4 998
3 941	25 377	27 048	10 922	67 288	3 726	25 611	27 522	10 860	67 719
3 797	25 061	26 408	10 778	66 044	3 736	24 950	26 520	10 603	65 818
144	316	640	144	1 244	— 10	652	1 002	257	1 901

STAAT van het aantal leerlingen, die in 1877 aan

PROVINCIEEN.	Op 15 Januarij.					Op 15 April.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	1 080	11 684	12 513	5 155	30 432	1 269	12 009	11 397	3 409	28 084
Gelderland	1 147	12 641	13 637	6 962	34 437	1 630	12 802	12 198	4 704	31 334
Zuidholland	991	20 373	21 680	7 410	50 454	1 091	20 752	21 413	6 121	49 377
Noordholland	1 242	15 616	18 137	6 916	41 911	1 419	15 932	18 017	6 446	41 814
Zeeland	511	5 706	5 692	3 643	15 552	614	5 524	5 091	1 883	13 112
Utrecht	226	4 697	5 189	1 735	11 847	303	4 728	5 003	1 454	11 488
Friesland	2 627	10 618	10 147	4 136	27 528	2 724	10 484	9 636	3 101	25 945
Overijssel	1 354	7 786	7 653	3 020	19 813	1 473	7 732	7 052	2 227	18 484
Groningen	2 145	7 584	7 420	3 123	20 272	2 092	7 564	7 215	2 524	19 395
Drenthe	1 022	3 406	3 280	1 268	8 976	1 048	3 294	2 918	864	8 124
Limburg	439	6 231	7 041	2 424	16 135	480	6 245	6 496	1 771	15 001
Totaal in 1877	12 784	106 342	112 439	45 792	277 357	14 152	107 066	106 436	34 504	262 158
» » 1876	13 280	105 756	109 250	45 044	273 330	14 426	106 430	104 494	34 174	259 524
Vermeerdering	— 496	586	3 189	748	4 027	— 274	636	1 942	330	2 634

J O N

M E I S										
Noordbrabant	1 173	10 181	11 067	3 774	26 195	1 345	10 385	10 338	2 860	24 928
Gelderland	1 231	11 915	12 201	4 844	30 191	1 811	12 020	11 077	3 809	28 717
Zuidholland	1 066	19 847	19 796	5 285	45 994	1 120	20 324	19 684	4 693	45 821
Noordholland	1 105	14 981	16 907	5 147	38 140	1 374	15 237	16 729	5 004	38 344
Zeeland	484	5 193	5 103	1 859	12 639	601	5 157	4 553	1 251	11 562
Utrecht	262	4 507	4 700	1 430	10 899	297	4 589	4 584	1 308	10 778
Friesland	2 549	10 305	8 751	2 026	23 631	2 723	10 231	8 297	1 739	22 990
Overijssel	1 215	7 380	6 839	1 998	17 432	1 415	7 386	6 244	1 744	16 789
Groningen	2 026	7 125	6 817	1 698	17 666	1 961	6 949	6 851	1 549	17 310
Drenthe	979	3 196	3 014	688	7 877	996	3 051	2 800	516	7 363
Limburg	495	5 480	6 371	2 494	14 840	449	5 524	5 855	2 133	13 961
Totaal in 1877	12 585	100 110	101 566	31 243	245 504	14 092	100 853	97 012	26 606	238 563
» » 1876	12 779	98 827	99 399	30 800	241 805	14 073	100 132	95 521	26 456	236 182
Vermeerdering	— 194	1 283	2 167	443	3 699	19	721	1 491	150	2 381

alle lagere scholen te zamen de dagschool bezochten.

Op 15 Julij.					Op 15 October.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
1 422	12 268	10 497	2 589	26 776	1 297	11 917	10 086	2 481	25 763
1 828	12 798	11 020	3 849	29 495	1 620	12 834	10 737	3 894	29 085
1 367	21 118	20 631	5 678	48 794	1 253	21 009	21 077	5 841	49 180
1 564	16 151	17 955	5 998	41 668	1 378	16 635	18 146	6 284	42 443
766	5 588	4 256	1 268	11 878	712	5 466	4 027	1 205	11 410
322	4 823	4 844	1 362	11 361	311	4 814	4 929	1 379	11 433
3 034	10 785	9 240	2 696	25 755	2 947	10 840	9 485	2 951	26 223
1 652	7 975	6 674	1 867	18 168	1 538	7 892	6 581	1 889	17 900
2 487	7 723	7 095	2 306	19 611	2 281	7 765	7 028	2 238	19 312
1 184	3 423	2 729	725	8 061	1 053	3 325	2 604	697	7 679
753	6 015	5 925	1 500	14 293	673	5 792	5 243	1 274	12 982
16 389	108 767	100 866	29 838	255 860	15 063	108 289	99 925	30 133	253 410
16 920	107 452	98 265	28 912	251 549	15 628	106 347	97 428	29 331	248 734
— 531	1 315	2 601	926	4 311	— 565	1 942	2 497	802	4 676

J E S.

1 547	10 568	9 540	2 469	24 124	1 334	10 188	9 302	2 301	23 125
2 042	12 096	9 970	3 180	27 288	1 732	12 064	9 956	3 220	26 972
1 356	20 726	19 119	4 405	45 606	1 262	20 819	19 372	4 484	45 937
1 516	15 460	16 654	4 703	38 333	1 298	15 969	16 845	4 646	38 758
763	5 283	4 015	891	10 952	728	5 160	3 777	860	10 525
352	4 667	4 468	1 304	10 791	319	4 741	4 483	1 272	10 815
3 038	10 487	8 078	1 507	23 110	2 905	10 627	8 384	1 661	23 577
1 530	7 570	5 940	1 582	16 622	1 461	7 451	5 888	1 556	16 356
2 423	7 212	6 701	1 396	17 732	2 291	7 210	6 529	1 382	17 412
1 140	3 240	2 577	418	7 375	998	3 146	2 474	449	7 067
762	5 611	5 203	2 092	13 668	668	5 147	4 863	2 105	12 783
16 469	102 920	92 265	23 947	235 601	14 996	102 522	91 873	23 936	233 327
16 571	101 740	90 122	23 395	231 828	15 634	100 538	90 089	23 455	229 746
— 102	1 180	2 143	552	3 773	— 638	1 954	1 784	481	3 581

Het getal der dagscholieren ging in 1877 weder goed vooruit bij de openbare- en niet gesubsidieerde bijzondere scholen. Even als in vorige jaren verminderde bij eerstgenoemde inrigtingen het getal kinderen beneden 6 jaar op alle tijdstippen, zoowel bij de jongens als de meisjes; overigens viel hier voor beide geslachten op elk der vier tijdstippen en op alle leeftijden eene vrij aanzienlijke vermeerdering waar te nemen. De openbare school was op 15 Januarij bevolkt met bijna 220 000 en op 15 Julij met nog geen 200 000 jongens, terwijl het getal der vrouwelijke leerlingen op die tijdstippen ruim 174 000 en ruim 165 000 beliep. De zomermaanden onttrokken dus meer jongens dan meisjes aan de school. In October werd de openbare school het slechtst bezocht, en wel door 196 985 mannelijke- en 162 863 vrouwelijke leerlingen.

Sterker nog dan in het vorige jaar ging het getal der leerlingen aan de gesubsidieerde bijzondere scholen achteruit. Op slechts twee tijdstippen valt vermeerdering waar te nemen, namelijk met 1 jongen boven 12 jaar op 15 Julij en met 30 meisjes beneden 6 jaar op 15 Januarij. Even als bij de openbare scholen telden ook deze inrigtingen de meeste leerlingen op 15 Januarij (2651 jongens en 2944 meisjes), en de minste in October (2310 jongens en 2745 meisjes).

De niet gesubsidieerde bijzondere scholen onderscheidden zich in dit opzigt gunstig boven de laatstgenoemde. Slechts werd bij de meisjes van 6 tot 8 jaar eene vermindering van 220 waargenomen op 15 April en van 10 op 15 October beneden 6 jaar. Voor deze scholen was de vermeerdering het grootst bij de leerlingen van beide geslachten, van 9, 10 en 11 jaar op elk der vier tijdstippen.

Bij alle lagere scholen te zamen valt voor de vier tijdstippen op vermeerdering te wijzen. De leerlingen beneden 6 jaar verminderden wederom algemeen, met uitzondering van 19 meisjes op 15 April.

Op de schoollijsten der dagschool waren ingeschreven:

277 357	jongens en	245 504	meisjes op	15 Januarij.		
262 158	>	>	238 563	>	>	15 April.
255 860	>	>	235 601	>	>	15 Julij.
253 410	>	>	233 327	>	>	15 October.

Even als in het voorgaande verslag volgt hier eene tabel die het gemiddeld getal leerlingen aanwijst welke in 1877 van de dagschool gebruik maakten.

S T A A T van het gemiddeld getal leerlingen

PROVINCIEËN.	Openbare scholen.					Gesubsidieerde bijzondere scholen.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	1 045	10 128	9 005	2 288	22 466	9	108	107	82	306
Gelderland	1 177	10 589	9 610	3 059	24 435	13	164	311	478	966
Zuidholland.	727	15 441	15 109	4 210	35 487	>	4	26	104	134
Noordholland	967	11 744	13 035	4 222	29 968	8	56	83	140	287
Zeeland	572	4 924	4 177	1 709	11 382	4	13	4	7	28
Utrecht	209	3 142	3 250	784	7 385	>	19	47	98	164
Friesland.	2 213	8 891	8 022	2 621	21 747	>	>	10	96	106
Overijssel.	1 310	7 016	6 126	1 502	15 954	4	15	58	145	222
Groningen	1 838	6 508	6 167	2 065	16 578	5	5	17	135	162
Drenthe	1 029	3 175	2 729	802	7 735	>	>	9	44	53
Limburg.	479	5 373	5 314	1 418	12 584	>	>	>	>	>
Totaal in 1877	11 566	86 931	82 544	24 680	205 721	43	384	672	1 329	2 428
> > 1876	12 082	85 888	80 351	24 134	202 455	49	538	816	1 388	2 791
Vermeerdering	- 516	1 043	2 193	546	3 266	- 6	- 154	- 144	- 59	- 363

J O N

M E I S										
Noordbrabant	768	5 610	4 339	825	11 542	6	58	54	50	168
Gelderland	1 129	9 168	7 873	1 802	19 972	11	133	198	289	631
Zuidholland.	712	14 687	13 041	2 534	30 974	1	68	105	81	255
Noordholland	918	11 145	11 546	2 770	26 379	10	67	98	119	294
Zeeland	573	4 487	3 698	1 009	9 767	2	11	11	2	26
Utrecht	180	2 940	2 694	433	6 247	>	37	70	135	242
Friesland.	2 227	8 682	6 957	1 420	19 286	>	>	2	21	23
Overijssel	1 227	6 437	5 352	908	13 924	2	15	33	196	246
Groningen	1 723	6 033	5 707	1 193	14 656	7	11	21	108	147
Drenthe	966	2 983	2 533	435	6 917	>	>	7	35	42
Limburg	395	3 685	3 522	557	8 159	64	278	286	149	777
Totaal in 1877	10 818	75 857	67 262	13 886	167 823	103	678	885	1 185	2 851
> > 1876	11 115	74 748	66 021	13 618	165 502	119	756	947	1 245	3 067
Vermeerdering	- 297	1 109	1 241	268	2 321	- 16	- 78	- 62	- 60	- 216

die in 1877 de dagschool bezochten, aan de

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.					Alle lagere scholen te zamen.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.

G E N S.

212	1 734	2 006	1 039	4 991	1 266	11 970	11 118	3 409	27 763
366	2 016	1 989	1 315	5 686	1 556	12 769	11 910	4 852	31 087
448	5 369	6 066	1 948	13 831	1 175	20 814	21 201	6 262	49 452
425	4 284	4 946	2 049	11 704	1 400	16 084	18 064	6 411	41 959
74	635	586	283	1 578	650	5 572	4 767	1 999	12 988
84	1 604	1 694	601	3 983	293	4 765	4 991	1 483	11 532
620	1 791	1 595	503	4 509	2 833	10 682	9 627	3 220	26 362
191	816	805	604	2 416	1 505	7 847	6 989	2 251	18 592
409	1 145	1 005	348	2 907	2 252	7 658	7 189	2 548	19 647
48	187	145	42	422	1 077	3 362	2 883	888	8 210
109	723	862	324	2 018	588	6 096	6 176	1 742	14 602
2 986	20 304	21 699	9 056	54 045	14 595	107 619	104 915	35 065	262 194
2 933	20 073	21 195	8 842	53 043	15 064	106 499	102 362	34 364	258 289
53	231	504	214	1 002	— 469	1 120	2 553	701	3 905

J E S.

576	4 663	5 668	1 976	12 883	1 350	10 331	10 061	2 851	24 593
564	2 722	2 731	1 672	7 689	1 704	12 023	10 802	3 763	28 292
489	5 674	6 347	2 100	14 610	1 202	20 429	19 493	4 715	45 839
395	4 199	5 141	1 985	11 720	1 323	15 411	16 785	4 874	38 393
69	699	654	204	1 626	644	5 197	4 363	1 215	11 419
128	1 649	1 794	761	4 332	308	4 626	4 558	1 329	10 821
576	1 731	1 419	292	4 018	2 803	10 413	8 378	1 733	23 327
176	995	843	616	2 630	1 405	7 447	6 228	1 720	16 800
445	1 081	996	205	2 727	2 175	7 125	6 724	1 506	17 530
62	175	177	47	461	1 028	3 158	2 717	517	7 420
134	1 477	1 765	1 500	4 876	593	5 440	5 573	2 206	13 812
3 614	25 065	27 535	11 358	67 572	14 535	101 600	95 682	26 429	238 246
3 532	24 808	26 811	11 165	66 316	14 766	100 312	93 779	26 028	234 885
82	257	724	193	1 256	— 231	1 288	1 903	401	3 361

Bij de nieuwe regeling der statistiek van het lager onderwijs, die in den loop van 1877 is vastgesteld, wordt van de hoofden van dagscholen opgave verlangd van het aantal leerlingen op 31 December in het schoolregister ingeschreven, met onderscheiding van het jaar hunner geboorte. Dit was noodig om te weten het absoluut schoolverzuim, met andere woorden, welk gedeelte der bevolking de school in het geheel niet bezoekt. Het totaal dier kinderen uit ieder geboortejaar zou dan kunnen worden vergeleken met het geheel aantal kinderen, hetzij van iedere gemeente volgens den inhoud van het bevolkingregister, hetzij van iedere provincie of van het Rijk, vol-

gens de uitkomsten der bevolkingstatistiek op 31 December. Opgave van het *geboortejaar*, niet als vroeger van den *leeftijd*, in jaren uitgedrukt, was noodig. Om de vergelijking mogelijk te maken, moest de groep, waartoe zoolang die leerlingen als het geheel aantal kinderen behoorden, dezelfde zijn, en dit was wel mogelijk bij eene indeeling naar het geboortejaar, niet naar den leeftijd, daar eene groep van personen van een bepaalden leeftijd met den dag verandert, het geboortejaar alleen ten gevolge van sterfte en verhuizing.

De volgende tabel bevat het cijfer der leerlingen, op 31 December 1877 in het schoolregister ingeschreven.

GETAL leerlingen die op 31 December 1877

PROVINCIEËN.	Openbare scholen.					Gesubsidieerde bijzondere scholen.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
Noordbrabant	963	10 225	10 037	3 504	24 729	18	102	122	77	319
Gelderland	923	10 649	10 753	5 021	27 346	8	178	332	446	964
Zuidholland	655	15 502	15 551	5 259	36 967	>	6	27	91	124
Noordholland	884	11 778	13 030	4 213	29 905	12	80	125	147	364
Zeeland	521	4 955	5 027	2 948	13 451	2	10	2	19	33
Utrecht	186	3 151	3 244	911	7 492	>	19	56	115	190
Friesland	1 939	8 939	8 400	3 577	22 855	>	>	9	91	100
Overijssel	1 092	6 973	6 741	2 173	16 979	6	18	54	134	212
Groningen	1 401	6 925	6 613	2 611	17 550	>	>	19	115	134
Drenthe	752	3 259	3 087	1 307	8 405	>	>	11	35	46
Limburg	435	5 425	6 050	2 046	13 956	>	>	>	>	>
Totaal	9 751	87 781	88 533	33 570	219 635	46	413	757	1 270	2 486
Op 15 Januarij 1877	9 965	85 971	89 594	34 448	219 978	39	377	761	1 474	2 651
Vermeerdering	-214	1 810	-1 061	-878	-343	7	36	-4	-204	-165

J O

M E I										
Noordbrabant	654	5 542	5 115	1 295	12 606	5	39	54	36	134
Gelderland	797	9 144	8 911	2 713	21 565	10	151	239	297	697
Zuidholland	621	14 424	13 668	3 122	31 835	1	76	108	87	272
Noordholland	765	11 114	11 394	2 929	26 202	9	68	65	120	263
Zeeland	516	4 494	4 412	1 496	10 918	1	10	16	4	31
Utrecht	186	2 812	2 724	525	6 247	>	31	64	135	230
Friesland	1 847	8 715	7 346	1 850	19 758	>	>	4	52	56
Overijssel	1 043	6 489	5 926	1 279	14 737	3	19	43	197	262
Groningen	1 419	6 300	5 950	1 540	15 209	>	>	17	92	109
Drenthe	732	3 095	2 749	751	7 327	>	>	9	28	37
Limburg	320	3 866	4 094	849	9 129	27	332	486	194	1 039
Totaal	8 900	75 995	72 289	18 349	175 533	56	726	1 105	1 242	3 129
Op 15 Januarij 1877	9 145	74 731	72 719	17 687	174 282	96	687	888	1 273	2 944
Vermeerdering	-245	1 264	-430	662	1 251	-40	39	217	-31	185

1877 de dagschool bezochten, aan de

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.					Alle lagere scholen te zamen.				
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
60	1 606	2 154	1 067	4 887	1 041	11 933	12 313	4 648	29 935
240	2 066	2 183	1 460	5 949	1 171	12 893	13 268	6 927	34 259
327	5 387	6 006	2 025	13 745	982	20 895	21 584	7 375	50 836
383	4 487	4 885	2 063	11 818	1 279	16 345	18 040	6 423	42 087
103	643	630	303	1 679	626	5 608	5 659	3 270	15 063
101	1 620	1 648	631	4 000	287	4 790	4 948	1 657	11 682
448	1 810	1 686	611	4 555	2 387	10 749	10 095	4 279	27 510
122	844	853	636	2 445	1 220	7 835	7 648	2 933	19 636
227	1 085	1 010	419	2 741	1 628	8 010	7 642	3 145	20 425
41	190	182	77	490	793	3 449	3 280	1 419	8 941
23	708	930	098	2 059	458	6 133	6 980	2 444	16 015
2 075	20 446	22 167	9 680	54 368	11 872	108 640	111 457	44 520	276 489
2 780	19 994	22 084	9 870	54 728	12 784	106 342	112 439	45 792	277 357
- 705	452	83	- 190	- 360	- 912	2 298	- 982	- 1 272	- 868

G E N S.

J E S.

193	4 561	6 318	2 131	13 203	852	10 142	11 487	3 462	25 943
274	2 645	3 211	1 653	7 783	1 081	11 940	12 361	4 663	30 045
379	5 592	6 192	2 228	14 391	1 001	20 092	19 968	5 437	46 498
428	4 149	5 166	1 961	11 704	1 202	15 331	16 625	5 010	38 168
91	755	686	247	1 779	608	5 259	5 114	1 747	12 728
80	1 598	1 872	757	4 307	266	4 441	4 660	1 417	10 784
459	1 812	1 482	344	4 097	2 306	10 527	8 832	2 246	23 911
100	961	891	682	2 634	1 146	7 469	6 860	2 158	17 633
248	1 068	978	212	2 506	1 667	7 368	6 945	1 844	17 824
57	183	202	64	506	789	3 278	2 960	843	7 870
98	1,438	1 705	1 371	4 702	445	5 636	6 375	2 414	14 870
2 407	24 762	28 793	11 650	67 612	11 363	101 483	102 187	31 241	246 274
3 244	24 692	27 959	12 283	68 278	12 585	100 110	101 566	31 243	245 504
- 937	70	834	- 633	- 666	- 1 222	1 373	621	- 2	770

Vergeleken met het tijdstip 15 Januarij 1877, geeft deze staat ongunstige uitkomsten; hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan het tijdstip van vergelijking, daar tusschen 1 en 15 Januarij in den regel de grootste wisseling in het getal leerlingen plaats heeft.

Die staat geeft te kennen het feitelijk cijfer der schoolbevolking in elke provincie en het Rijk.

Voor eene vergelijking van het aantal kinderen, die ter school gaan op den leeftijd van 6 tot 12 jaren, met dat der

kinderen op dien leeftijd in leven en behoorende tot de werkelijke bevolking der provincie en van het Rijk, moet men echter te rade gaan met het werkelijk cijfer der schoolbevolking, dat in den volgenden staat wordt geleverd. Dit cijfer is verkregen door van de feitelijke schoolbevolking in elke provincie *af te trekken* de kinderen schoolgaande in de provincie en behoorende tot de bevolking eener andere provincie; *bij te tellen* de kinderen behoorende tot de bevolking der provincie en schoolgaande in eene andere provincie.

PROVINCIEËN.	Beneden 6 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Boven 12 jaar.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	1 043	854	11 939	10 146	12 313	11 437	4 646	3 460	29 941	25 947
Gelderland	1 170	1 080	12 934	11 988	13 322	12 408	6 945	6 677	34 371	30 153
Zuidholland	980	1 000	20 825	20 012	21 493	19 900	7 360	5 429	50 658	46 341
Noordholland	1 281	1 204	16 349	15 348	18 045	16 643	6 418	5 011	42 093	38 206
Zeeland	626	606	5 607	5 256	5 657	5 113	3 270	1 746	15 160	12 721
Utrecht	286	265	4 802	4 451	4 980	4 670	1 656	1 415	11 724	10 801
Friesland	2 384	2 306	10 744	10 519	10 100	8 835	4 280	2 255	27 508	23 915
Overijssel	1 220	1 147	7 852	7 475	7 649	6 861	2 931	2 144	19 652	17 627
Groningen	1 628	1 666	8 000	7 363	7 633	6 941	3 143	1 847	20 404	17 817
Drenthe	797	791	3 459	3 292	3 285	2 953	1 423	840	8 964	7 876
Limburg	457	444	6 124	5 627	6 969	6 366	2 413	2 411	15 963	14 848
Totaal	11 872	11 363	108 635	101 477	111 446	102 177	44 485	31 235	276 438	246 252

Uit deze tabel blijkt dat tusschen het feitelijk en het werkelijk cijfer der schoolbevolking een verschil bestaat van 51 jongens en 22 meisjes. Dit zijn kinderen, wonende in België en Duitschland, doch in gemeenten van Nederland schoolgaande.

Het vermoedelijk getal kinderen van 6 tot 12 jaar op 31 December 1877, benevens dat van hen die op dat tijdstip niet op de schoollijsten ingeschreven waren, blijkt uit de volgende tabel.

PROVINCIE.	Werkelijke bevolking op 31 December 1877.		Vermoedelijk getal kinderen op 31 December 1877.				Vermoedelijk getal kinderen die op 31 December 1877 van de dagschool geen gebruik hebben gemaakt.				Van de 100 jongens (meisjes) hebben op 31 December 1877 van de dagschool geen gebruik gemaakt.				
	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.		Van 6, 7 en 8 jaar.		Van 9, 10 en 11 jaar.	
				Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Noordbrabant	232 891	230 075	462 966	14 631	14 232	13 874	13 535	2 692	4 086	1 561	2 048	18	29	11	15
Gelderland	231 926	226 974	458 900	15 256	15 082	14 870	14 733	2 332	3 094	1 548	2 325	15	21	10	16
Zuidholland	376 761	403 895	780 656	23 853	24 279	23 133	23 882	3 028	4 297	1 640	3 982	13	18	7	17
Noordholland	317 270	337 527	654 797	19 930	20 041	19 815	19 675	3 581	4 693	1 770	3 032	18	23	9	15
Zeeland	92 758	95 764	188 522	7 068	7 138	6 776	6 770	1 461	1 882	1 119	1 657	21	26	17	24
Utrecht	92 542	96 257	188 799	5 717	5 797	5 594	5 648	915	1 346	614	978	16	23	11	17
Friesland	158 859	161 301	320 160	11 637	11 621	11 187	10 859	893	1 102	1 087	2 024	8	9	10	19
Overijssel	138 498	132 571	271 069	8 937	8 794	8 798	8 352	1 085	1 319	1 149	1 491	12	15	13	18
Groningen	121 129	124 099	245 228	8 565	8 232	8 264	8 072	565	869	631	1 131	7	11	8	14
Drenthe	59 478	55 708	115 186	4 015	3 907	3 807	3 767	556	615	522	814	14	16	14	22
Limburg	121 206	117 213	238 509	7 624	7 790	7 578	7 393	1 500	2 163	609	1 027	20	28	8	14
Totaal in 1877	1 943 408	1 981 384	3 924 792	127 233	126 913	123 696	122 686	18 598	25 436	12 250	20 509	15	20	10	17
» » 1876	1 913 486	1 951 970	3 865 456	125 632	124 649	123 499	122 707	19 290	24 539	11 060	21 201	15	20	9	17
Vermeerdering	29 922	29 414	59 336	1 601	2 264	197	81	— 692	897	1 190	— 692	»	»	1	»

Over het algemeen nam het schoolverzuim toe in 1877. Het verbeterde slechts op den leeftijd van 6 tot 9 jaren met 692 jongens en op dien van 9 tot 12 jaren met een gelijk getal meisjes. De dagschool telde 220 081 jongens en 203 654 meisjes van 6 tot 12 jaren; het vermoedelijk getal kinderen van beider geslachten en leeftijden 250 929 en 249 599; de school werd dus nog verzuimd door 30 848 jongens en 45 945 meisjes van genoemden leeftijd, te zamen door 76 793 kinderen tegen 76 090 in het voorgaande jaar.

Voor het geheele Rijk waren op 31 December 1877 van et vermoedelijk getal kinderen bijna 16 percent niet op

de schoollijsten ingeschreven, tegenover 15 percent op 31 December 1876. De vermindering bedroeg 1 percent op den leeftijd van 9 tot 12 jaar voor de jongens. De verhouding op dien leeftijd voor de meisjes en van 6 tot 9 jaar voor beide geslachten was gelijk aan die van het voorgaande tijdstip.

In de volgende tabel is het getal der dagscholieren vermeld die tevens de avondschool bezochten.

Getal der scholieren, die tevens de avondschool bezochten in 1877.

PROVINCIE.	Aan de openbare scholen.				Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan alle lagere scholen te zamen.			
	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.
	Aan de openbare scholen.				Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan alle lagere scholen te zamen.			
Noordbrabant	2 480	1 645	1 633	1 503	141	130	121	88	1 225	1 259	1 233	1 029	3 846	3 034	2 987	2 620
Gelderland	2 355	483	471	629	153	106	122	111	979	747	716	694	3 487	1 336	1 309	1 434
Zuidholland	3 089	1 141	803	1 068	32	69	65	64	1 266	1 087	1 100	802	4 387	2 297	2 058	1 934
Noordholland	2 999	2 483	2 284	2 612	149	136	113	144	642	437	408	647	3 790	3 056	2 805	3 403
Zeeland	2 414	709	476	535	5	3	2	350	350	293	268	275	2 769	972	744	810
Utrecht	185	18	9	17	32	27	24	38	652	635	624	549	869	680	657	604
Friesland	7 551	4 449	3 850	4 867	51	29	29	29	1 336	947	869	972	8 938	5 425	4 748	5 868
Overijssel	1 828	1 109	871	858	75	51	37	34	513	369	377	434	2 416	1 529	1 285	1 326
Groningen	4 835	3 487	2 711	2 756	36	33	32	32	494	421	381	353	5 365	3 941	3 124	3 109
Drenthe	2 132	590	516	471	22	19	14	15	112	93	80	74	2 266	702	610	560
Limburg	103	79	78	89	3	3	3	3	86	87	91	97	1 189	166	169	186
Totaal in 1877	29 971	16 193	13 792	15 405	696	600	557	523	7 655	6 345	6 147	5 926	38 322	23 138	20 496	21 854
» in 1876	30 015	16 660	13 989	16 042	921	879	674	621	7 805	6 359	6 302	6 528	38 741	23 898	20 965	23 191
Vermeerdering	— 44	— 467	— 197	— 637	— 225	— 279	— 117	— 98	— 150	— 14	— 155	— 602	— 419	— 760	— 469	— 1 337
Noordbrabant	262	242	255	213	20	26	40	30	266	231	230	203	548	499	525	446
Gelderland	331	122	140	175	36	23	24	22	132	99	76	87	499	244	240	284
Zuidholland	667	351	343	335	33	4	3	3	139	125	164	121	839	480	510	459
Noordholland	2 786	2 876	2 713	2 863	3	3	3	3	394	330	305	335	3 180	3 206	3 018	3 198
Zeeland	672	246	157	211	1	2	2	1	105	98	105	100	778	344	262	311
Utrecht	935	952	981	997	2	2	1	1	706	815	755	676	1 643	1 769	1 737	1 674
Friesland	4 575	2 835	2 270	3 103	6	2	4	2	814	503	379	524	5 395	3 340	2 653	3 629
Overijssel	646	350	244	310	38	38	37	19	130	62	62	82	814	450	343	411
Groningen	2 672	1 722	1 100	1 854	18	18	9	2	127	70	68	37	2 817	1 810	1 177	1 391
Drenthe	749	212	157	134	3	3	3	2	63	44	30	40	812	256	187	176
Limburg	13	19	16	20	3	3	3	3	70	73	70	55	83	92	86	75
Totaal in 1877	14 308	9 927	8 376	9 715	154	113	118	79	2 946	2 450	2 244	2 260	17 408	12 490	10 738	12 054
» in 1876	14 172	9 579	8 117	9 671	206	209	148	124	3 118	2 709	2 546	2 556	17 496	12 497	10 811	12 351
Vermeerdering	136	348	259	44	— 52	— 96	— 30	— 45	— 172	— 259	— 302	— 296	— 88	— 7	— 73	— 297

Even als in de vorige jaren verminderde ook in 1877 het getal der scholieren die tevens de avondschool bezochten, op alle tijdstippen. Die achteruitgang was zoowel bij jongens als meisjes het aanzienlijkst in October, toen bij 1337 jongens en 297 meisjes bedroeg.

Op eenige vermeerdering valt alleen te wijzen bij de meisjes op elk der vier tijdstippen aan de openbare scholen.

Een belangrijk verschil is waar te nemen tusschen het bezoek der avondscholen in den zomer en in den winter, zoowel bij de mannelijke als vrouwelijke leerlingen. Bedroeg

het aantal jongens op 15 Januarij 38 322, op 15 Julij was het tot 20 496 gedaald; het getal der meisjes verminderde van 17 408 tot 10 738, alzoo te zamen een verschil van 24 496 leerlingen. Dat deze achteruitgang in het getrouw bezoek der avondschool hoofdzakelijk voor rekening der openbare scholen komt, ligt voor de hand, vermits zij het sterkst bevolkt zijn.

In de percentsgewijze verhouding van het getal der leerlingen die de avondschool bezochten, tot de geheele bevolking der dagschool, kwam zeer weinig verandering. Zij bedroeg:

Op 15 Januarij:	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
1877	13.6	8	2.6	5.5	14	4.3	13.8	7
1878	14	8	3	7	14.5	5	14	7

In de volgende tabel is het getal der leerlingen vermeld, die in 1877 uitsluitend de avondscholen bezochten.

Getal der leerlingen, die uitsluitend de avondschool bezochten in 1877.

	Aan de openbare scholen.				Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan alle lagere scholen te zamen.			
	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.	Op 15 Jan.	Op 15 April.	Op 15 Julij.	Op 15 Oct.

PROVINCIEËN.

Noordbrabant	2 239	173	113	238	27	4	5	193	186	196	2 537	370	299	439
Gelderland	2 069	202	148	362	28	11	7	549	156	183	3 246	369	308	552
Zuidholland	1 717	288	197	428	4	4	3	207	189	304	2 145	390	390	732
Noordholland	1 008	177	114	502	1	2	2	298	140	199	1 307	317	245	703
Zeeland	884	66	36	107	13	2	2	134	84	91	971	152	114	200
Utrecht	441	2	75	2	23	20	15	472	25	22	90	25	22	90
Friesland	1 413	276	180	447	12	10	7	262	122	104	1 087	408	267	558
Overijssel	719	200	140	260	248	169	238	385	258	285	1 352	627	569	783
Groningen	686	169	36	105	3	4	2	137	36	37	826	209	71	142
Drenthe	748	77	26	39	2	3	2	47	4	11	797	84	32	50
Limburg	65	6	8	11	3	3	3	100	42	30	165	48	39	41
Totaal in 1877	12 529	1 636	998	2 571	340	207	192	2 636	1 166	1 455	15 505	3 108	2 356	4 290
» » 1876	12 716	2 027	1 149	2 853	189	224	206	2 582	1 320	1 518	15 487	3 571	2 584	4 603
Vermeerdering	— 187	— 391	— 151	— 282	151	— 17	— 14	54	— 55	— 63	18	— 463	— 228	— 313

Jongens

Meisjes.

Noordbrabant	254	107	113	101	3	1	2	28	22	22	285	130	141	128
Gelderland	341	96	92	173	4	4	7	129	138	181	474	238	231	358
Zuidholland	232	79	42	61	2	2	4	244	174	227	476	276	216	268
Noordholland	390	114	85	300	2	2	2	217	109	87	607	223	172	552
Zeeland	413	40	23	102	1	2	2	53	44	45	467	84	61	147
Utrecht	71	1	1	9	3	3	3	31	29	10	102	30	31	19
Friesland	1 149	310	191	342	6	5	3	266	164	169	1 421	479	353	514
Overijssel	354	197	153	139	8	4	7	174	125	151	536	326	298	297
Groningen	290	86	21	58	1	1	2	65	38	31	356	125	56	89
Drenthe	132	15	5	17	2	2	2	11	10	8	143	25	7	25
Limburg	8	7	6	6	3	3	3	68	65	52	76	72	58	64
Totaal in 1877	3 634	1 052	732	1 308	23	15	15	1 286	941	877	4 943	2 008	1 624	2 481
» » 1876	3 530	1 148	811	1 526	35	19	17	1 230	901	870	4 795	2 068	1 698	2 576
Vermeerdering	104	— 96	— 79	— 218	— 12	— 4	— 2	56	40	7	148	— 60	— 74	— 95

Ook in 1877 is in het uitsluitend bezoek der avondscholen eene niet onbelangrijke vermindering op te merken. Ook hier vertoont zij zich, zoowel voor jongens als voor meisjes, het sterkst op de openbare scholen. Daarentegen blijkt aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen van eene kleine vermeerdering voor de meisjes op alle tijdstippen, voor de jongens op 15 Januarij. Aan de openbare scholen was op 15 Januarij het getal meisjes eenigzins toegenomen, op 15 October daarentegen evenredig veel sterker afgenomen;

dat der jongens daalde op alle tijdstippen vrij aanzienlijk beneden de cijfers van 1876.

Bij de gesubsidieerde bijzondere scholen vermeerderde het getal jongens met 151 op 15 Januarij en met 32 op 15 October; dat der meisjes op laatstgenoemden datum met 4. Overigens valt ook bij deze inrigtingen op vermindering te wijzen.

Hoeveel dagscholieren in 1877 kosteloos onderwezen werden is aangegeven in de volgende tabel.

No. der school	Aard der school	1876		1877	
		15 Januarij	15 October	15 Januarij	15 October
1	Openbare	100	100	100	100
2	Openbare	100	100	100	100
3	Openbare	100	100	100	100
4	Openbare	100	100	100	100
5	Openbare	100	100	100	100
6	Openbare	100	100	100	100
7	Openbare	100	100	100	100
8	Openbare	100	100	100	100
9	Openbare	100	100	100	100
10	Openbare	100	100	100	100
11	Openbare	100	100	100	100
12	Openbare	100	100	100	100
13	Openbare	100	100	100	100
14	Openbare	100	100	100	100
15	Openbare	100	100	100	100
16	Openbare	100	100	100	100
17	Openbare	100	100	100	100
18	Openbare	100	100	100	100
19	Openbare	100	100	100	100
20	Openbare	100	100	100	100
21	Openbare	100	100	100	100
22	Openbare	100	100	100	100
23	Openbare	100	100	100	100
24	Openbare	100	100	100	100
25	Openbare	100	100	100	100
26	Openbare	100	100	100	100
27	Openbare	100	100	100	100
28	Openbare	100	100	100	100
29	Openbare	100	100	100	100
30	Openbare	100	100	100	100
31	Openbare	100	100	100	100
32	Openbare	100	100	100	100
33	Openbare	100	100	100	100
34	Openbare	100	100	100	100
35	Openbare	100	100	100	100
36	Openbare	100	100	100	100
37	Openbare	100	100	100	100
38	Openbare	100	100	100	100
39	Openbare	100	100	100	100
40	Openbare	100	100	100	100
41	Openbare	100	100	100	100
42	Openbare	100	100	100	100
43	Openbare	100	100	100	100
44	Openbare	100	100	100	100
45	Openbare	100	100	100	100
46	Openbare	100	100	100	100
47	Openbare	100	100	100	100
48	Openbare	100	100	100	100
49	Openbare	100	100	100	100
50	Openbare	100	100	100	100
51	Openbare	100	100	100	100
52	Openbare	100	100	100	100
53	Openbare	100	100	100	100
54	Openbare	100	100	100	100
55	Openbare	100	100	100	100
56	Openbare	100	100	100	100
57	Openbare	100	100	100	100
58	Openbare	100	100	100	100
59	Openbare	100	100	100	100
60	Openbare	100	100	100	100
61	Openbare	100	100	100	100
62	Openbare	100	100	100	100
63	Openbare	100	100	100	100
64	Openbare	100	100	100	100
65	Openbare	100	100	100	100
66	Openbare	100	100	100	100
67	Openbare	100	100	100	100
68	Openbare	100	100	100	100
69	Openbare	100	100	100	100
70	Openbare	100	100	100	100
71	Openbare	100	100	100	100
72	Openbare	100	100	100	100
73	Openbare	100	100	100	100
74	Openbare	100	100	100	100
75	Openbare	100	100	100	100
76	Openbare	100	100	100	100
77	Openbare	100	100	100	100
78	Openbare	100	100	100	100
79	Openbare	100	100	100	100
80	Openbare	100	100	100	100
81	Openbare	100	100	100	100
82	Openbare	100	100	100	100
83	Openbare	100	100	100	100
84	Openbare	100	100	100	100
85	Openbare	100	100	100	100
86	Openbare	100	100	100	100
87	Openbare	100	100	100	100
88	Openbare	100	100	100	100
89	Openbare	100	100	100	100
90	Openbare	100	100	100	100
91	Openbare	100	100	100	100
92	Openbare	100	100	100	100
93	Openbare	100	100	100	100
94	Openbare	100	100	100	100
95	Openbare	100	100	100	100
96	Openbare	100	100	100	100
97	Openbare	100	100	100	100
98	Openbare	100	100	100	100
99	Openbare	100	100	100	100
100	Openbare	100	100	100	100

Getal der dagscholieren, die kosteloos onderwijs ontvingen in 1877.

	Aan de openbare scholen.				Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.				Aan alle lagere scholen te zamen.			
	Op 15 Jan.		Op 15 April.		Op 15 Julij.		Op 15 Oct.		Op 15 Jan.		Op 15 April.		Op 15 Julij.		Op 15 Oct.	
P R O V I N C I E N .																
Noordbrabant	12 069	11 974	11 051	10 543	18	15	15	18	2 197	2 199	2 160	2 120	15 184	14 188	13 226	12 681
Gelderland	16 035	14 456	13 160	12 740	100	94	65	66	765	702	691	669	16 000	15 252	13 916	13 475
Zuidholland	18 955	18 114	17 470	17 613	>	6	6	>	3 362	3 268	3 336	3 467	22 317	21 382	20 806	21 080
Noordholland	17 153	16 908	16 797	17 072	6	6	6	5	4 062	3 929	4 059	4 160	21 221	20 843	20 862	21 238
Zeealand	8 972	7 443	6 323	5 930	11	8	6	6	186	156	142	140	9 169	7 607	6 471	6 075
Utrecht	4 460	4 246	4 145	4 152	2	1	1	1	875	861	865	845	5 337	5 108	5 012	4 998
Friesland	17 701	16 727	15 623	16 140	1	1	1	1	304	296	281	302	18 006	17 024	15 911	16 443
Overijssel	8 186	8 022	7 663	7 636	3	3	4	2	569	474	629	492	8 758	8 499	8 296	8 130
Gronngen	10 324	10 021	9 794	9 527	17	16	15	15	135	111	93	92	10 486	10 148	9 902	9 634
Drenthe	2 963	2 731	2 679	2 551	>	>	>	>	4	5	3	6	2 907	2 736	2 682	2 557
Limburg	4 825	4 377	4 035	3 655	>	>	>	>	1 087	1 125	1 087	1 070	5 912	5 502	5 122	4 725
Totaal in 1877	122 553	115 019	108 746	107 559	188	144	113	114	13 546	13 126	13 347	13 363	136 257	128 289	122 206	121 036
> 1876	123 015	114 931	108 606	107 595	223	167	126	117	13 585	13 097	13 285	13 360	137 423	128 195	122 017	121 072
Vermeerdering	- 1 062	88	140	- 36	- 65	- 23	- 13	- 3	- 39	29	62	3	- 1 166	94	189	- 36
M e i s j e s .																
Noordbrabant	6 848	6 432	5 922	5 516	15	14	19	15	5 798	5 530	5 477	5 386	12 661	11 976	11 418	10 917
Gelderland	12 989	12 114	11 083	11 011	51	46	29	36	1 485	1 370	1 294	1 351	14 525	13 539	12 406	12 398
Zuidholland	16 376	16 060	15 788	15 775	>	>	>	>	4 078	3 995	4 012	3 804	20 454	20 055	19 800	19 579
Noordholland	15 086	15 145	14 901	15 082	2	4	4	3	4 628	4 490	4 578	4 639	19 716	19 639	19 483	19 724
Zeealand	7 322	6 547	5 807	5 483	17	10	4	8	168	170	169	158	7 507	6 727	5 680	5 649
Utrecht	3 806	3 663	3 596	3 618	4	4	4	4	891	909	875	852	4 701	4 576	4 475	4 474
Friesland	15 273	14 907	14 284	14 628	>	>	>	>	277	264	232	274	15 350	15 171	14 516	14 802
Overijssel	7 102	6 976	6 776	6 653	>	>	>	>	781	681	573	740	7 883	7 657	7 575	7 393
Gronngen	9 130	8 908	8 862	8 599	14	14	14	14	115	85	78	81	9 259	9 007	8 954	8 694
Drenthe	2 707	2 538	2 470	2 348	>	>	>	>	6	7	7	10	2 713	2 545	2 477	2 358
Limburg	3 093	2 744	2 592	2 328	240	232	253	244	1 759	1 705	1 750	1 743	5 092	4 681	4 600	4 315
Totaal in 1877	99 732	96 034	92 312	91 041	343	324	327	324	19 986	19 206	19 045	19 038	120 061	115 504	111 684	110 403
> 1876	100 619	96 567	92 754	91 862	399	329	298	298	20 011	19 541	19 232	19 051	121 029	116 437	112 294	111 211
Vermeerdering	- 887	- 533	- 442	- 821	- 56	- 5	19	26	- 25	- 335	- 187	- 13	- 968	- 873	- 610	- 808

Het getal der leerlingen die kosteloos onderwijs ontvingen verminderde op 15 Januarij met 1166 jongens en 968 meisjes; die vermindering komt hoofdzakelijk voor rekening der openbare school, die op alle tijdstippen des jaars minder kosteloos onderwezen meisjes telde dan in 1876. Evenzeer daalde op de vier tijdstippen het getal jongens aan de gesubsidieerde en dat der meisjes aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.

Vermeerdering had plaats op 15 April en 15 Julij bij de jongens aan de openbare en de niet gesubsidieerde bijzondere scholen, en bij de meisjes alleen op 15 Julij en 15 October aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.

De percentsgewijze verhouding van het getal kosteloos onderwezen tot de geheele schoolbevolking was op 15 Januarij 1877 als volgt:

	Jongens.	Meisjes.
Openbare scholen	55.7	57.2
Gesubsidieerde bijzondere scholen.	5.9	11.6
Niet gesubsidieerde bijzondere scholen	24.7	29.2
Alle lagere scholen te zamen	49.1	48.9

Werd op bladz. 188 en 189 van dit verslag een overzicht gegeven van het getal kinderen, die op 31 December 1877 de dagschool bezochten, de volgende staat geeft het getal der dagscholieren die op gelijk tijdstip van de avondschool gebruik maakten, vergeleken met dat van 15 Januarij 1877.

GETAL der scholieren die tevens de avondschool bezochten op 31 December 1877.

PROVINCIE:	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	2 499	276	196	72	472	94	3 167	442
Gelderland	2 097	327	266	15	885	78	3 248	420
Zuidholland	3 236	1 115	59	24	987	357	4 282	1 496
Noordholland.	3 790	3 632	93	2	971	597	4 854	4 231
Zeeland	1 999	586	8	1	386	83	2 393	670
Utrecht.	119	4	»	»	42	18	161	22
Friesland	8 101	4 781	56	13	1 464	753	9 621	5 547
Overijssel	1 268	494	134	15	540	88	1 942	597
Groningen	3 428	1 811	»	»	401	119	3 829	1 930
Drenthe	1 508	475	»	»	60	12	1 568	487
Limburg	257	105	46	11	52	39	355	155
Totaal.	28 302	13 606	858	153	6 260	2 238	35 420	15 997
Op 15 Januarij 1877.	29 971	14 308	696	154	7 655	2 946	38 322	17 408
Vermeerdering	— 1 669	— 702	162	— 1	— 1 395	— 708	— 2 902	— 1 411

Uit de vergelijking van beide tijdstippen blijkt, dat het bezoek der avondschool door leerlingen der dagschool op alle scholen zeer vermindert, met uitzondering der gesubsidieerde bijzondere scholen, waar op eene vermeerdering van 162 jongens valt te wijzen.

Uit den volgenden staat blijkt het aantal dagscholieren, die op 31 December 1877 aan de drie soorten van scholen kosteloos werden onderwezen.

GETAL der dagscholieren , die kosteloos onderwijs ontvingen op 31 Decembr 1877.

PROVINCIE.	Aan de openb. scholen.	Aan de gesubs. bijz. scholen.	Aan de niet gesubs. bijzondere scholen.	Aan alle lagere scholen te zamen.
Noordbrabant	19 682	35	8 241	27 958
Gelderland	29 280	176	3 133	32 589
Zuidholland.	35 619	»	7 868	43 487
Noordholland	31 978	14	9 114	41 106
Zeeland	15 992	27	528	16 547
Utrecht	8 158	»	1 786	9 944
Friesland.	31 496	1	1 378	32 875
Overijssel.	14 644	4	1 254	15 902
Groningen	19 596	1	185	19 782
Drenthe	6 343	»	21	6 364
Limburg.	7 827	356	2 580	10 763
Totaal	220 615	614	36 088	257 317
Op 15 Januarij 1877.	222 285	501	33 532	256 318
Vermeerdering.	— 1 670	113	2 556	999

Hieruit blijkt dat sedert 15 Januarij het aantal kosteloos onderwezenen met 999 toenam. Deze vermeerdering komt hoofdzakelijk voor rekening der bijzondere scholen, voor welke scholen het cijfer klom tot 2669, waarvan alleen 2556 voor de niet gesubsidieerde bijzondere scholen; het verminderde aan de openbare scholen met 1670 kinderen.

Tot dusverre werd het getal van hen die uitsluitend de avondschool bezochten of op scholen voor volwassenen herhalingsonderwijs ontvingen in afzonderlijke tabellen in dit verslag opgenomen. Bij de nieuwe regeling dezer statistiek is echter slechts opgave verlangd van het getal van hen, die onderwijs genoten, hetzij op avondschoolen aan dagscholen verbonden, hetzij op scholen die uitsluitend avond- of herhalingscholen waren. Eene splitsing dier beide categorien was niet geraden, omdat uit de opgaven naar het geboortjaar bleek, dat op die scholen aan het onderwijs wordt deelgenomen niet alleen door volwassenen, maar ook door personen die niet onder de volwassenen zijn te rangschikken.

Hooveel leerlingen die scholen op het einde van 1877 bezochten, blijkt uit de volgende tabel.

GETAL der leerlingen die uitsluitend avond- of herhalingscholen bezochten op 31 December 1877.

PROVINCIE.	Aan de openbare scholen.		Aan de gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan de niet gesubsidieerde bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	3 183	259	21	»	178	148	3 382	407
Gelderland	3 156	374	370	27	718	190	4 244	591
Zuidholland.	1 036	173	—	—	432	280	1 468	453
Noordholland	1 214	437	255	86	376	446	1 845	969
Zeeland	1 232	446	4	1	247	132	1 483	579
Utrecht	622	37	»	»	261	269	883	306
Friesland.	1 956	1 201	95	57	484	419	2 535	1 677
Overijssel.	908	329	296	18	358	142	1 562	489
Groningen	1 108	496	»	»	202	162	1 310	658
Drenthe	1 106	224	»	»	25	3	1 131	227
Limburg.	52	»	30	6	242	224	324	230
Totaal	15 573	3 976	1 071	195	3 523	2 415	20 167	6 586

§ 4. OMVANG EN TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS.

In 1877 was de omvang van het lager onderwijs nagenoeg dezelfde als in het voorgaande jaar. Even als in laatstgenoemd tijdvak kan ook, over het jaar waarover het gedeelte lager onderwijs van dit verslag zich uitstrekt, op menig gunstig verschijnsel gewezen worden, waaronder in de eerste plaats de aandacht trekt de vermeerdering zoowel van het onderwijzend personeel als van het getal der leerlingen, de verbetering die gaandeweg in de jaarwedden der onderwijzers werd gebragt, en de vele schoollocalen die nieuw opgetrokken of naar eisch werden vergroot of hersteld.

In verband daarmede vermeerderden de Rijks uitgaven, die in 1877 ruim f 810 000 bedroegen, met ruim f 166 000, terwijl die der gemeenten, evenzeer na aftrek der inkomsten, van f 5 729 761,13, tot f 6 116 412,95 werden opgevoerd.

Zoowel door de vermeerdering van het getal hulponderwijzers en de invoering van doelmatige leermiddelen, als door de aanstelling van bekwame hoofdonderwijzers, werd op vele plaatsen het onderwijs in de verschillende leervakken aanmerkelijk verbeterd. Dat het aantal hulponderwijzers nog niet in de behoefte voorziet, bewijst het volgende overzicht dat het getal der scholen vermeldt waar, voornamelijk ten gevolge van gebrek aan de noodige onderwijskrachten, niet alle vakken van het gewoon lager onderwijs, bedoeld in art. 1 der wet, konden worden onderwezen.

	Openbare scholen.	Gesubsidieerde bijzondere scholen.	Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.	Totaal.
Noordbrabant	>	>	>	>
Gelderland	2	3	5	10
Zuidholland	1	1	3	5
Noordholland	>	>	36	36
Zeeland	2	>	>	2
Utrecht	>	>	3	3
Friesland	3	1	>	4
Overijssel	2	2	1	5
Groningen	1	2	>	3
Drenthe	>	>	>	>
Limburg	8	>	9	17
Totaal	19	9	57	85

Hetgeen omtrent de behandeling der verschillende leervakken, bij het schoolbezoek, gebleken is, komt hierop neder:

In de vele scholen waar goed lesonderrigt gegeven werd, werd niet alleen op een duidelijke, zuivere uitspraak der woorden en een natuurlijke leestoon gelet, maar ook gezorgd dat het behandelde onderwerp goed werd begrepen. Waar tevens voor afwisseling der soort van lesstof gezorgd en niet te veel werk van het vlug lezen gemaakt werd, droeg het onderwijs de meeste vruchten. In andere scholen viel op te merken, dat de onderwijzers in hun streven om de leeslessen meer en meer dienstbaar te maken aan taalkundige opmerkingen, daarin wel eens te ver gaan. Oefening in het natuurlijk lezen werd daardoor niet zelden belemmerd. Waar nog de gewoonte bestaat om eene geheele afdeeling in koor te doen lezen, hadden de leerlingen niet altijd de meeste vorderingen gemaakt.

Aan het schrijfonderwijs werd ook in 1877 in verscheidene scholen nog te weinig tijd en zorg besteed. Vaak hadden de

eerste oefeningen in het namaken van lettervormen, zonder voldoende leiding en toezigt plaats. Waar de onderwijzers gedurende de schrijflessen zich met geen andere werkzaamheden bezig hielden en dus bestendig konden letten zoewel op de houding der leerlingen als op de vorming der letterteekens, werden, bij het volgen eener goede methode, gewenschte vorderingen gemaakt, niet slechts in het zoogenaamd staand-, maar ook in het loopend schrift.

Bij het rekenen viel hier en daar nog de aanmerking te maken, dat de leerlingen meer in het vlug en juist, doch werktuigelijk cijferen, dan in het bereideneerd oplossen van vraagstukken werden geëfend. Vele onderwijzers begonnen doorgaans reeds in de laagste klassen met het rekenen uit het hoofd en verbonden die oefeningen in de hooger afdelingen met de schriftelijke bewerking van voorstellen uit rekenboeken. In verscheidene scholen trachtten de onderwijzers de eerstbeginnenden niet slechts op het zoogenaamd rekenraam, maar ook door andere middelen op aanschouwelijke wijze juiste begrippen van eenvoudige getallen, waarden en van hare onderlinge verhoudingen te doen verkrijgen. Zooveel mogelijk werd vervolgens het theoretisch en praktisch rekenen klassikaal behandeld.

Slechts in enkele scholen was het onderwijs in de vormleer er voldoende naar ingerigt, om de leerlingen door aanschouwing heldere begrippen van de vormen der lichamen te doen verkrijgen en hen in staat te stellen om, door eenvoudige redeneringen, juiste berekeningen van uitgebreidheden te maken. Waar op deze wijze de vormleer behandeld en met gepaste reken- en tekenoefeningen verbonden werd, bleek zij een geschikt middel tot verstandsontwikkeling te zijn.

Het onderwijs in de nederlandsche taal had in vele scholen voornamelijk ten doel de kinderen hun moedertaal, bij de oefeningen in lezen en schrijven, te leeren verstaan en gebruiken, waarbij dan de eerste en noodzakelijkste regels voor de spelling en vormverandering der woorden werden opgegeven en verklaard. Hier en daar hielden de onderwijzers ook wel eens opzettelijke spreekoefeningen, vooral over hetgeen te voren van geschiedenis, aardrijkskunde of natuurkennis was behandeld, waarbij dan op de keuze, de uitspraak en de onderlinge verbinding der woorden werd gelet. Slechts in enkele scholen, veelal ook voor meer uitgebreid lager onderwijs bestemd, kon de taalkunde meer opzettelijk en in ruimer omvang behandeld worden.

Het aardrijkskundig onderwijs werd ook in 1877 vrij algemeen, doch niet overal in gelijke mate en op dezelfde wijze verstrekt. In vele scholen diende het slechts om de leerlingen met de topographische gesteldheid van Nederland en eenige der belangrijkste landen van Europa in 't algemeen bekend te maken. Dit geschiedde veelal bij het lezen en bespreken van stukken uit daarvoor geschikte leesboeken, met behulp van wandkaarten. Eenige onderwijzers maakten ook gebruik van platen voor de beoefening van land- en volkenkunde. Waar het onderwijs zich kon uitstreken tot de behandeling der beginselen, zoowel van de wis- en natuurkundige als van de staatkundige aardrijksbeschrijving, werd het meer bepaaldelijk in afzonderlijke lessen gegeven, met behulp van handboeken, atlanten, globen en andere hulpmiddelen.

Ofschoon de beginselen der geschiedenis vrij algemeen onderwezen werden, bepaalde dit onderwijs zich meestal daarbij, dat eenige der belangrijkste gebeurtenissen, die op verschillende tijden, vooral in het vaderland, hebben plaats gehad, naar aanleiding van leeslessen besproken of opzettelijk door de onderwijzers verhaald werden. Hier en daar moesten dan door de meer gevorderde leerlingen, over hetgeen zij gelezen hadden of hun was medegedeeld, opstellen worden gemaakt. De meeste onderwijzers zorgden, dat daarbij zooveel mogelijk op de chronologische orde en het onderling verband der gebeurtenissen werd gelet. Wederom viel op te merken dat in verscheidene scholen de leerlingen beter met vroegere gebeurtenissen bekend waren, dan met hetgeen in de laatste jaren in ons land

heeft plaats gehad. In sommige scholen werd ook de algemeene geschiedenis onderwezen, op zoodanige wijze, dat de leerlingen eene voorstelling verkregen van de oorzaken en gevolgen der belangrijkste gebeurtenissen in verschillende landen.

Bij het onderwijs in de beginselen der natuurkennis viel vooruitgang op te merken. Inzonderheid was dit het geval op plaatsen waar niet enkel in de dagschool, met behulp van geschikte leesboeken en afbeeldingen, de kinderen verschillende natuurvoortbrengselen en natuurverschijnselen leerden kennen, maar waar ook in de voor oudere leerlingen bestemde avondschoollessen de voornaamste natuurkrachten en wetten, benevens de algemeene eigenschappen der lichamen, met behulp van eenvoudige werktuigen, werden aangetoond en verklaard.

Hoewel in de meeste scholen slechts weinig tijd aan de beoefening der zangkunst kon worden besteed, waren de vorderingen der leerlingen over het algemeen voldoende. Zelfs daar waar slechts weinig werk van de theorie kon gemaakt worden en de kinderen meestal op het gehoor leerden zingen, was de uitvoering der zangstukken over 't geheel voldoende te achten. De in den laatsten tijd ingevoerde doelmatige zangbundeltjes hebben ook veel bijgedragen tot verbetering van dat onderwijs.

Van de levende talen werd het fransch onderwezen in 980, het duitsch in 641 en het engelsch in 528 scholen, en bepaalde het zich bijna overal tot de eerste beginselen. Slechts in weinige scholen, vooral op plaatsen waar geen inrigtingen voor middelbaar onderwijs bestaan, strekte het onderwijs in die vakken zich zoo ver uit, dat de verstgevoerde leerlingen zich, in eene of meer vreemde talen, vrij duidelijk en gemakkelijk konden doen verstaan. In sommige scholen, meer bepaaldelijk voor meer uitgebreid lager onderwijs bestemd, werden de leerlingen met eenige der belangrijkste stukken uit de vreemde letterkunde bekend gemaakt. De uitspraak der levende talen liet op vele plaatsen nog steeds te wenschen over.

Het onderwijs in de beginselen der wiskunde was slechts op enkele plaatsen onder de vaste leervakken der voor meer uitgebreid lager onderwijs bestemde scholen opgenomen. Elders werd het meestal aan de verstgevoerde leerlingen der avondschool gegeven. Over het geheel viel op de leer-

wijze en de keuze der leerboeken weinig aan te merken. Hier en daar bragten de omstandigheden mede, dat dit leervak niet klassikaal, maar hoofdelijk werd behandeld. Aan 147 openbare, 49 gesubsidieerde bijzondere en 114 niet gesubsidieerde bijzondere scholen was de wiskunde in het leerplan opgenomen.

De beginselen der landbouwkunde werden in 1877 aan 14 scholen onderwezen; daaronder behoorden 10 openbare scholen. Bij deze inrigtingen werden die lessen over 't geheel met goeden uitslag gegeven. Op andere plaatsen, vooral ten platten lande, werden naar aanleiding van leesstukken onderwerpen besproken die tot het bedrijf van den landman betrekking hebben, maar eigenlijk gezegd landbouwkundig onderwijs werd daar niet gegeven.

De gymnastiek was op 252 plaatsen als leervak aan de lagere school verbonden. Het onderwijs in dat vak werd veelal, bij afwisseling der klassen, op bepaalde uren gegeven in op zich zelve staande gymnastiekinrigtingen. Elders bestond voor de leerlingen gelegenheid om buiten de gewone schooltijden onderwijs daarin te ontvangen, waarvoor afzonderlijk schoolgeld moest worden betaald.

De in 344 scholen, waar het teekenen onder de vaste leervakken was opgenomen en in bepaalde lessen door daartoe bevoegde personen werd gegeven, hadden de meeste leerlingen voldoende, eenige zelfs zeer goede vorderingen gemaakt. Het meerendeel van de onderwijzers der overige scholen lieten de leerlingen vaak de figuren, bij de vormleer bedoeld, of ook andere, veelal gedrukte afbeeldingen, nateekenen. Hier en daar bezochten de scholieren afzonderlijk bestaande teekenscholen.

Ook in 1877 bleek het dat meer en meer aan de lagere scholen hulponderwijzeressen verbonden werden, die op bepaalde uren, hetzij alleen in de dag- of avondschooltijden, hetzij in beide, aan de vrouwelijke leerlingen klassikaal onderwijs in nuttige, hier en daar zelfs in fraaie handwerken gaven. Doorgaans werden daarbij goede vorderingen gemaakt en hiermede het getrouw schoolbezoek bevorderd.

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van het getal der scholen waar de vakken k-p, vermeld in art. 1 der wet, werden onderwezen.

PROVINCIEËN.	Openbare scholen.										Gesubsidieerde bijzondere scholen.										Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.										Alle lagere scholen te zamen.					
	K.			L.	M.	N.	O.	P.	K.			L.	M.	N.	O.	P.	K.			L.	M.	N.	O.	P.												
	Fransch.	Duitsch.	Engelsch.						Fransch.	Duitsch.	Engelsch.						Fransch.	Duitsch.	Engelsch.																	
																									Fransch.	Duitsch.	Engelsch.									
Noordbrabant . . .	60	21	19	12	2	3	10	5	7	3	3	2	»	»	1	2	68	36	30	16	2	4	9	41	135	60	52	30	4	7	20	48				
Gelderland . . .	55	33	18	20	»	3	8	12	29	28	25	15	»	6	6	11	72	60	47	20	»	15	21	30	156	121	90	55	»	24	35	53				
Zuidholland . . .	85	42	42	34	1	35	31	52	12	11	9	4	»	»	2	4	101	74	64	19	1	23	41	49	198	127	115	57	2	50	74	115				
Noordholland . . .	46	27	26	25	1	71	70	66	11	9	9	3	»	2	»	7	123	85	87	39	»	42	65	81	180	121	122	67	1	115	135	154				
Zeeland	36	9	13	13	2	2	5	8	»	»	»	»	»	»	»	»	17	6	9	2	»	»	1	12	53	15	22	15	2	2	6	20				
Utrecht	5	3	3	2	1	2	3	9	14	14	14	7	»	8	9	5	31	26	24	11	»	12	17	14	50	43	41	20	1	22	29	28				
Friesland	19	12	14	11	»	3	7	16	7	6	6	3	»	»	»	»	15	3	3	1	»	»	1	3	41	21	23	15	»	3	8	19				
Overtijssel	12	10	7	7	»	1	2	1	12	11	11	8	»	»	»	»	12	9	6	2	»	»	»	3	36	30	24	17	»	1	2	6				
Groninger	18	12	5	18	3	14	17	13	8	8	8	5	1	»	2	3	7	6	3	3	»	1	2	2	33	26	16	26	4	15	21	18				
Drenthe	3	2	2	5	»	»	»	»	3	3	3	2	»	1	3	1	1	1	1	1	»	»	»	1	7	6	6	7	»	1	3	2				
Limburg	45	32	1	»	»	2	3	3	6	5	1	»	»	»	1	5	40	34	15	1	»	2	7	24	91	71	17	1	»	4	11	32				
Totaal	384	203	150	147	10	136	156	185	109	98	89	49	1	17	24	40	487	340	288	114	3	99	164	260	980	641	528	310	14	252	344	485				

Gedeputeerde Staten van Zuidholland hebben, op verzoek van ingezetenen en op grond van gebleken noodzakelijkheid, bevolen dat het onderwijs aan de openbare school te Boskoop ook zal omvatten het onderrigt in de handwerken voor meisjes.

De raad dier gemeente kwam van dit bevel in beroep bij den Koning, dat bij Zijner Majesteits besluit van 17 October 1877, n°. 8 (gevoegd onder n°. LXXXIX van bijlage K achter dit verslag) werd gehandhaafd.

De bepalingen van art. 23 werden stipt nageleefd. Nergens is eene klacht gerezen wegens overtreding van het 2de lid van dit wetsartikel.

In 566 scholen werd gebruik gemaakt van het verlof, bij art. 23, 3de lid, gegeven. Naar de provincien waren zij aldus verdeeld:

Noordbrabant	23
Gelderland	59
Zuidholland	58

Noordholland	85
Zeeland	9
Utrecht	16
Friesland	89
Overijssel	23
Groningen	126
Drenthe	31
Limburg	47

In 1876 waren voor dit doel 555 schoollocalen in gebruik.

§ 5. KOSTEN VAN HET OPENBAAR LAGER ONDERWIJS.

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de uitgaven en ontvangsten van het Rijk in 1877.

UITGAVEN ten behoeve van het lager onderwijs in 1877, door het Rijk.

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeiland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
Bijdragen aan gemeenten, kramel- tens art. 36 der wet	f 12 107,65	f 2 111,11	f 86 756,10	f 36 773,17	f 4 384,65	f 612,50	f 35 940,75	f 16 155,16		f 26 752,39	f 17 995,00	f 239 588,49
Bijdragen aan gemeenten, ver- vangende de vroegere Rijk- jaarwelden	38 427,50	8 481,80	2 080,40			845,00	664,00	7 202,30	f 8 794,10	446,90		73 000,00
Rijks lagere school te Maastricht											9 049,50*	9 049,50*
Rijks lagere school te Vlielder												4 218,82
Rijks lagere school te Steen- wijkervold												2 417,75*
Rijks lagere school te Westel- lingwerf							5 212,45*					5 212,45*
Onderwijs in de gestichten Om- merschans en Veehuizen .								1 494,68*		5 189,37*		6 684,06
Gratificaties aan onderwijzers .	250,00		400,00	300,00	100,00			150,00				1 200,00
Pensioenen aan onderwijzers .	14 038,87	13 273,17	21 806,00*	19 410,30	6 519,09	5 064,15	14 475,16	5 604,50	5 996,72*	2 741,72	4 038,51	112 968,20
Opleiding van onderwijzers .	64 940,99	25 414,01*	31 940,21	97 208,76*	49 072,21*	12 479,53	18 330,93*	38 039,74	71 584,01*	11 329,14*	12 195,90*	432 535,46*
Onderwijzersgezelschappen .	715,00	670,00	540,00	800,00	330,00	300,00	495,00	440,00	385,00	275,00	440,00	5 390,00
Jaarwelden der inspecteurs .	2 500,00	2 500,00	2 500,00	2 500,00	2 000,00	2 000,00	2 300,00	2 300,00	2 300,00	2 000,00	2 300,00	25 200,00
Reis-, verblijf- en bureaukosten der inspecteurs	737,15	1 386,20	1 316,42*	816,35	675,30	712,90	1 081,55	815,75	507,35	645,09	891,10	9 585,16*
Reis- en verblijfkosten der schoolopzieters	5 702,30	5 257,82	6 269,95	6 018,63	2 925,60	2 000,00	4 662,40	3 819,70	3 086,19	2 710,40	4 252,15	46 705,14
Nadeelig slot der examengelden	91,25	273,10	4 208,05	1 001,92*	133,21*	845,00			913,17	187,37	463,90	8 146,99
Totaal	f 139 510,72	f 59 367,21*	f 158 417,14*	f 166 325,14*	f 70 042,07	f 24 859,08	f 83 162,25	f 78 499,59	f 93 566,55	f 56 496,21	f 51 656,07	f 981 902,04*
In 1876	126 777,13	64 039,27*	119 734,72	158 228,23	28 313,03	23 343,28*	64 417,53	63 831,38*	82 029,30	33 874,32	45 860,34	810 448,54*
Vermeerdering	f 12 733,59 -	4 672,06	f 38 682,42*	f 8 096,91*	f 41 729,04	f 1 515,79*	f 18 744,72	f 14 668,20*	f 11 537,25	f 22 621,89	f 5 785,73	f 171 453,50

Van de uitgaven in 1877 af te trekken:
 Batig slot der examengelden in Friesland en Overijssel f 127,56*
 Bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen 81 732,01*
 Opbrengst der schoolgeldten aan de Rijks lagere scholen 8 103,05

89 962,63	
f 891 939,41*	
725 701,60	
f 166 237,81*	

Zuiver bedrag der uitgaven in 1877
 » » » » » 1876
 Vermeerdering

De uitgaven waren in 1877 f 171 453,50 hooger dan in 1876. Die vermeerdering is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het hooger bedrag van f 50 499 wegens subsidies krachtens art. 36 der wet, en van f 115 127 wegens opleiding van onderwijzers. Ook vorderde de Rijks lagere school te Vledder eene vermeerderde uitgaaf van f 392,56, die te Steenwijkerwold van f 467,46, die in de gestichten Ommerschans en Veenhuizen van f 2 586,49, de pensioenen aan onderwijzers van f 1234, terwijl aan de inspecteurs van het lager onderwijs f 1282 meer voor reis- en verblijfskosten werd uitbetaald en het nadeelig slot der acten-examens f 1192 hooger was dan in het voorgaande jaar. Daarentegen waren de kosten van de Rijks lagere scholen te Maastricht en te Weststellingwerf, benevens de aan onderwijzers verleende gratificatie en de reis- en verblijfskosten der schoolopzieners iets minder dan in 1877.

De inkomsten zijn f 5 215 58², het zuiver bedrag der uitgaven f 166 237,81⁵ hooger dan in 1876.

Alleen in de provincie Gelderland werd minder uitgegeven; in al de overige provincien waren de kosten in 1877 hooger dan in het daaraan voorafgaande jaar.

De uitgaven aan de Rijks lagere scholen beliepen wegens:

	<i>Personeel.</i>	<i>Materieel.</i>
te Maastricht	f 7 575,00	f 1 474,50 ⁵
» Vledder	2 877,47	1 341,35
» Steenwijkerwold . . .	1 375,00	1 042,75 ⁵
» Weststellingwerf . . .	»	5 212,45 ⁵
en voor het onderwijs in de gestichten:		
Ommerschans	f 1 400,00	284,06
Veenhuizen	5 000,00	

De in aanbouw zijnde Rijks lagere school te Weststellingwerf kon in 1877 nog niet in gebruik gesteld worden, zoodat voor bezoldiging van onderwijzend personeel geene uitgaven waren te doen.

Behalve de bijdragen, krachtens art. 36 der wet, die gelijk stonden met de subsidies door het Rijk verleend, werden door de provincien nog de volgende uitgaven voor het lager onderwijs gedaan.

Zuidholland. Subsidie aan de gemeenten Leiderdorp en Nieuwveen, voor pensioenen van onderwijzers, f 187,53⁵.

Zeeland. Toelage ter bevordering en aanmoediging van het schoolgaan en meer getrouw schoolbezoek, f 2000.

Utrecht. Subsidie aan de leerschool voor jeugdige onderwijzers te Utrecht f 1450; aan die te Amersfoort f 300.

Friesland. Subsidie aan het reservefonds der weduwen en weezenbeurs voor onderwijzers in deze provincie f 400 en bijdragen in de verhooging van jaarwedden der hoofdonderwijzers aan openbare lagere scholen, f 19 017,50.

Drenthe. Uit de kas ad pios usus aan de gemeente Kloosterveen en Hijkersmilde f 194,44⁵ en aan het bestuur der bijzondere school aldaar f 55,55⁵.

Deze provinciale uitgaven zijn voor zooveel Zeeland betreft gelijk aan die van het vorige jaar; in Zuidholland en Drenthe had eenige vermindering plaats, terwijl die in Utrecht met f 800 en in Friesland met f 1 060 toenamen.

De volgende tabel vermeldt de uitgaven en inkomsten der gemeenten voor het lager onderwijs.

UITGAVEN EN INKOMSTEN der gemeenten

O N D E R W E R P E N .	U I T G A			
	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.
Onderwijzend personeel	f 317 644,19	f 435 750,46	f 1 073 794,58 ^a	f 908 871,89 ^a
Vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen	3 014,33	11 145,45 ^a	16 997,92 ^a	14 143,69 ^a
Nieuwe schoollocalen	89 639,48 ^a	102 240,86 ^a	550 658,32	427 395,29
Onderhoud van schoollocalen	29 877,20 ^a	42 717,97 ^a	124 527,20 ^a	106 839,78
Schoolmeubelen en schoolbehoef ten	39 179,65	50 130,20 ^a	88 878,04 ^a	114 286,39
Vuur en licht in de schoollocalen	10 249,29	14 408,26	27 540,97	31 806,54
Schoolcommissien	875,73	1 631,94	3 956,46	4 689,75
Pensioenen aan onderwijzers	7 069,41	7 261,58	11 590,07	9 705,15
Subsidien aan bijzondere scholen	2 905,00	19 346,66 ^a	7 921,39 ^a	11 176,43
Opleiding van onderwijzers	>	1 300,00	24 606,27 ^a	24 595,37 ^a
Uitkeeringen aan andere gemeenten	4 816,53 ^a	2 111,41 ^a	6 798,96 ^a	6 692,91
Andere uitgaven	2 873,47	9 453,32	16 485,75	10 316,26
Totaal in 1877	f 508 094,79 ^a	f 697 461,14	f 1 953 755,96 ^a	f 1 670 519,46 ^a
> > 1876	466 647,99	683 880,85 ^a	1 624 621,33 ^a	1 535 749,59
Vermeerdering	f 41 446,80 ^b	f 13 580,28 ^a	f 329 134,63	f 134 769,87 ^a
I N K O M				
Opbrengst der schoolgelden	f 68 179,72 ^a	f 94 259,09	f 281 209,85	f 229 470,26 ^a
Bijdragen van het Rijk, vervangende de vroegere Rijksjaawedden	38 427,50	8 481,80	2 680,40	1 496,00
Bijdragen van andere gemeenten	4 789,56 ^a	552,03	7 303,99 ^a	6 759,99 ^a
Subsidien krachtens art. 36	24 215,30	4 222,22	173 512,21	73 546,35
Andere subsidien van de provincien	>	>	187,53 ^a	>
Opbrengst van bijzondere fondsen	372,50	4 025,31 ^a	4 916,10	5 658,93 ^a
Totaal in 1877	f 135 984,59	f 111 540,45 ^a	f 469 810,09	f 316 931,54 ^a
> > 1876	117 156,68 ^a	119 634,02 ^a	355 942,20	268 605,41
Vermeerdering	f 18 827,90 ^b	f — 8 093,57	f 113 867,89	f 48 326,13 ^a
Zuiver bedrag der uitgaven in 1877	f 372 110,20 ^a	f 585 920,68 ^a	f 1 483 945,87 ^a	f 1 353 587,92
Zuiver bedrag der uitgaven in 1876	349 491,30 ^a	564 246,83	1 268 679,13 ^a	1 267 144,18
Vermeerdering	f 22 618,90	f 21 673,85 ^a	f 215 266,74	f 86 443,74

ten behoeve van het lager onderwijs in 1877.

Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
f 233 357,02	f 164 564,46 ^a	f 495 850,83	f 287 955,62 ^a	f 326 868,70 ^a	f 115 079,92	f 137 799,02	f 4 497 536,71 ^a
5 408,31 ^a	2 635,00	10 751,19	10 069,51 ^a	5 694,58	3 208,87 ^a	1 738,35	84 807,72 ^a
36 427,49	26 978,05 ^a	190 756,71	73 480,85	110 014,50	29 444,41 ^a	50 831,33 ^a	1 687,867,31 ^a
20 545,08	16 621,37 ^a	72 712,03 ^a	31 612,17 ^a	40 782,44	8 971,53	11 408,82	506 615,62
30 010,11 ^a	19 148,41	46 214,80	24 820,68	35 708,14	14 883,89	19 481,50 ^a	482 724,83
6 100,70 ^a	4 910,97 ^a	26 728,63 ^a	12 085,95 ^a	15 393,37 ^a	4 415,45 ^a	6 315,65	159 955,81
907,75	391,70	3 394,92	1 167,07	1 860,47	122 51	235,23	19 183,53
3 259,53 ^a	2 532,05 ^a	7 582,59	2 932,25	2 998,36	1 370,85 ^a	2 019,23	58 321,08 ^a
125,00	6 112,65 ^a	4 311,22	16 732,56 ^a	5 932,55 ^a	5 176,20	1 850,00	81 589,68 ^a
137,79	420,00	870,00	516 66 ^a	100,00	>	>	52 546,10 ^a
216,20	7 756,46 ^a	1 991,60	3 947,45 ^a	1 266 60 ^a	1 066,03	555,94 ^a	37 220,12 ^a
5 543,35	5 768,66 ^a	67 358,16	3 947,42	10 989,31	309,19	711,89 ^a	133 736,79
f 342 038,35	f 257 839,82	f 928 522,69	f 469 268,22 ^a	f 557 609,04 ^a	f 184 048,86	f 232 946,98	f 7 802 105,33 ^a
346 252,71	236 120,34	809 641,55	477 056,27 ^a	462 896,88	230 815,26	240 580,44	7 114 263,22 ^a
f — 4 214,36	21 719,48	f 118 881,14	f — 7 788,05	f 94 712,16 ^a	f — 46 766,40	f — 7 633,46	f 687 842,11

STEN.

f 58 149,67	f 50 830,53	f 55 713,73	f 59 202,60	f 63 922,62	f 26 275,06 ^a	f 35 211,41	f 1 022 424,55 ^a
3 902,00	845,00	664,00	7 262,30	8 794,10	446,90	>	73 000,00
309,23	8 073,75 ^a	2 329,38	4 030,48 ^a	1 624,68 ^a	673,03	373,97 ^a	37 220,12 ^a
8 769,30	1 225,00	71 881,50	32 310,32	>	53 504,78	35 990,00	479 176,98
>	>	19 017,50	>	>	>	>	19 205,03 ^a
5 056,20	362,76	33 283,69	336,16 ^a	100,00	194,44 ^a	359,58	54 665,69
f 76 186,40	f 61 337,04 ^a	f 182 889,80	f 103 141,87	f 74 441,40 ^a	81 094,22	f 72 334,96 ^a	f 1 685 692,38 ^a
70 784,47 ^a	57 335,11 ^a	121 799,19 ^a	112 408,01 ^a	72 859,97 ^a	36 385,96 ^a	51 591,03 ^a	1 384 502,09 ^a
f 5 401,92 ^a	f 4 001,93	f 61 090,60 ^a	f — 9 266,14 ^a	1 581,43	f 44 708,25 ^a	f 20 743,93	f 301 190,29
f 265 851,95	f 196 502,77 ^a	f 745 632,89	f 366 126,35 ^a	f 483 167,64	f 102 954,64	f 160 612 01 ^a	f 6 116 412,95
275 468,23 ^a	178 785,22 ^a	687 842,35 ^a	364 648,26	390 036,90 ^a	194 429,29 ^a	188 989,40 ^a	5 720 761,13
f — 9 616,28 ^a	f 17 717,55	f 57 790,53 ^a	f 1 478,00 ^a	f 93 130,73 ^a	f — 91 474,65 ^a	f — 28 377,39	f 386 651,82

De vermeerdering der gemeentelijke uitgaven tot ruim f 7 802 000 is in de eerste plaats een gevolg van de hoogere uitgaaf voor den bouw van nieuwe schoollocalen, waaraan f 1 687 867,31* of f 340 096,85 meer dan in het voorgaande jaar werd besteed. Vervolgens werd aan het onderwijzend personeel f 284 059,22 meer dan in 1876 ten koste gelegd, terwijl de schoollocalen f 26 793,68* meer aan onderhoud vorderden en de uitgaven voor schoolmeubelen en schoolbehoefden met f 10 651,94 zijn gestegen. Wijders vermeerderden de uitgaven met f 1 805,81 wegens vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen, met f 8 855,81 voor opleiding van onderwijzers, met f 2 520,14 wegens uitkeeringen aan andere gemeenten,

terwijl de overige kosten die niet onder een dezer rubrieken te brengen waren met f 16 062,99 vermeerderden. Een geringe vermindering in de uitgaven valt op te merken bij de onderwerpen: vuur en licht in de schoollocalen, schoolcommissien, pensioenen aan onderwijzers en subsidies aan bijzondere scholen.

De inkomsten bedroegen f 1 685 692,38*, of f 301 190,29 meer dan in 1876. Het zuiver bedrag der uitgaven was f 6 116 412,95.

De volgende tabel bevat de uitgaven door het Rijk, de provincien en de gemeenten in 1877 gedaan, ten behoeve van het lager onderwijs.

ONDERWERPEN.	Noord- brabant.	Gelderland.	Zuidholla- nd.	Noordholla- nd.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Onderwijzend personeel . . .	317 894,19	435 750,46	1 074 194,58	909 171,80	233 457,02	164 564,46	495 850,83	290 880,62	328 868,70	122 957,39	145 374,02	4 516 964,18
Vergeoeding voor vrije woning en huur van schoollocaal . . .	3 014,83	11 145,45	16 997,92	14 143,69	5 408,31	2 635,00	10 751,19	10 069,51	5 694,58	3 208,86	1 738,35	84 807,72
Nieuwe schoollocaal . . .	89 639,48	102 240,86	550 658,32	427 395,29	36 427,49	26 978,05	190 756,71	73 480,85	110 014,50	29 444,41	50 831,33	1 687 867,31
Onderhoud van schoollocaal.	29 877,20	42 717,97	124 527,20	106 839,78	20 545,08	16 621,37	72 712,03	31 612,17	40 782,44	8 971,53	11 408,82	506 615,62
Schoolmeubelen, schoolbehoef- ten enz.	49 428,94	64 521,46	116 419,01	146 092,63	36 110,82	24 059,38	78 155,89	38 044,07	51 101,51	20 830,07	27 271,66	652 035,76
Pensioenen aan onderwijzers .	21 108,28	20 534,75	33 583,61	29 115,45	9 778,62	7 596,20	22 057,75	8 536,75	8 995,08	4 112,57	6 057,74	171 476,82
Subsidien aan bijzondere scho- len	2 905,00	19 346,66	7 921,39	11 176,43	125,00	6 112,65	4 311,22	16 732,56	5 932,55	5 176,20	1 850,00	81 589,68
Opleiding van onderwijzers .	64 940,99	26 714,01	56 546,48	121 804,14	49 210,00	14 649,53	19 200,43	38 556,40	71 684,01	11 329,14	12 195,90	486 831,57
Onderwijzersgezelschappen .	715,00	670,00	540,00	800,00	330,00	300,00	495,00	440,00	385,00	275,00	440,00	5 380,00
Schooltoezigt	9 765,18	10 775,96	14 042,83	14 024,73	6 508,65	5 104,60	11 438,87	8 102,52	7 754,01	5 478,00	7 678,48	100 673,83
Uitkeeringen tusschen gemeen- ten	4 816,53	2 111,41	6 798,96	6 692,91	216,20	7 756,46	1 991,60	3 947,45	1 266,60	1 066,03	555,94	37 220,12
Andere uitgaven (gemeenten)	2 873,47	9 433,32	16 485,75	10 316,26	5 543,35	5 768,66	67 358,16	3 947,42	10 989,31	309,19	711,89	133 736,79
Totaal in 1877.	596 979,10	745 962,34	2 018 716,09	1 797 573,51	403 660,55	282 146,40	975 080,19	524 350,35	641 468,32	213 158,41	266 114,15	8 465 209,43
» » 1876.	549 962,17	727 301,92	1 683 852,28	1 649 618,94	367 627,72	258 236,12	853 407,33	505 845,85	535 270,82	253 836,64	271 858,36	7 656 818,17
Vermoeëtering.	47 016,93	18 660,42	334 863,81	147 954,56	36 032,83	23 910,27	121 672,86	18 504,50	106 197,50	-40 678,23	-5 744,21	808 391,26

Blijkens dit overzicht bedroegen in 1877 de kosten van het lager onderwijs f 8 465 209,43^s. Voegt men daarbij de hiervoren gernaamde f 2000 door de provincie Zeeland verstrekt tot bevordering van getrouw schoolbezoek; f 400 door de provincie Friesland bijgedragen aan het reservefonds voor onderwijzersweduwen en weezen, en f 8 019,42^s wegens nadeelig slot der examengelden, waarvoor in deze tabel geen rubrieken zijn opgenomen, dan beliepen de kosten van het openbaar lager onderwijs f 8 475 628,66 of f 809 524,44 meer dan in 1876.

Met uitzondering van Drenthe en Limburg had in alle provincien vermeerdering van uitgaven plaats.

De subsidien aan bijzondere scholen verminderden met f 745,35^s, overigens werd in 1877 voor alle onderwerpen meer uitgegeven dan in 1876, en wel voor onderwijzend personeel f 286 111,65^s; voor vergoeding voor vrije woning en huur van schoollocalen f 1 805,81; voor nieuwe schoollocalen f 340 096,85^s; voor onderhoud van schoollocalen f 26 793,68^s; voor schoolmeubelen, schoolbehoefden, enz. f 9 817,12^s; voor pensioenen aan onderwijzers f 765,51; voor opleiding van onderwijzers f 124 833,07; voor onder-

wijzersgezelschappen f 100; voor het schooltoezigt f 229,77^s; voor uitkeeringen tusschen gemeenten f 2 520,14 en wegens andere gemeentelijke uitgaver f 16 062,99.

De inkomsten van het openbaar lager onderwijs bedroegen f 1 204 144,43^s; namelijk schoolgelden f 1 030 527,60^s; bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen f 81 732,01^s; bijdragen van andere gemeenten voor schoolgaande kinderen f 37 220,12^s en opbrengst van bijzondere fondsen f 54 665,69.

Het zuiver bedrag der uitgaven was dus f 7 271 484,22^s, tegenover f 6 499 163,26^s in het voorgaande jaar.

Even als in vorige verslagen volgt hier een kort overzicht van alle uitgaven en inkomsten van het Rijk, de provincien en de gemeenten voor het hooger, middelbaar en lager onderwijs. Het onderwijs bij de land- en zeemagt, dat in de gevangenissen en het onderrigt op de bewaarscholen blijven hierbij buiten aanmerking.

Bij zamenvatting der totalen, hierboven verkregen, als bedrag van de kosten van het hooger, middelbaar en lager onderwijs, verkrijgt men het volgend overzicht.

	Rijk.	Provincien.;	Gemeenten.	Totaal.
Universiteiten en athenaea	f 896 957,27	f 10 000,00	f 125 305,29	f 1 032 262,56
Gymnasia en latijnsche scholen	40 222,96	»	244 629,68 ^s	284 852,64 ^s
Middelbaar onderwijs	999 299,14 ^s	27 311,80	1 021 627,76	2 048 238,70 ^s
Veeartsenijschool	108 425,53	»	»	108 425,53
Kweekschool voor vroedvrouwen	10 485,41 ^s	»	»	10 485,41 ^s
Lager onderwijs	900 042,46 ^s	263 193,52 ^s	7 138 837,50 ^s	8 302 073,49 ^s
Totaal,	f 2 955 432,78 ^s	f 300 505,32 ^s	f 8 530 400,24	f 11 786 338,35

Van de uitgaven der gemeenten zijn hier afgetrokken de subsidien, door het Rijk en de provincien aan de gemeenten betaald, als ook de opbrengst van bijzondere fondsen in de gemeenten, speciaal voor het onderwijs bestemd, omdat deze gelden niet ten laste van de gemeenten zijn gekomen.

Van de uitgaven van het Rijk zijn afgetrokken de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen.

De volgende inkomsten werden van de verschillende takken van onderwijs verkregen.

	Rijk.	Gemeenten.	Totaal.
Athenaea (inschrijvingsgeden, enz.)	»	f 85 120,00	f 85 120,00
Gymnasia en latijnsche scholen (schoolgelden).	»	87 592,96 ^s	87 592,96 ^s
Middelbaar onderwijs (schoolgelden, batig slot der acten-examens).	f 100 092,26	312 330,93 ^s	313 423,19 ^s
Veeartsenijschool (bijdragen der kweekelingen, enz.)	18 685,73 ^s	»	18 685,73 ^s
Lager onderwijs (schoolgelden)	8 103,05	1 022 424,55 ^s	1 030 527,60 ^s
Totaal	f 126 881,04 ^s	f 1 408 468,45 ^s	f 1 535 349,50

Het zuiver bedrag der uitgaven van Rijk, provincien en gemeenten voor alle inrigtingen van onderwijs, met uitzondering van het militair onderwijs, van dat in de gevangenissen en van het onderwijs aan de bewaarscholen, bedroeg in 1877 dus f 10 250 988,85, tegen f 9 177 147,22 in 1876.

§ 6. SCHOOLGELDEN.

In de volgende tabel zijn de gemeenten aangewezen, waar in 1877 schoolgeldheffing werd ingevoerd, afschafft of gewijzigd.

PROVINCIE N.	GEMEENTEN.	INGEVOERD.
Noordbrabant	Etten	Nieuwe invoering.
	Herpen	Idem.
	Reusel	Idem.
	Waspik	Idem.
	Putte	»
	Wijk	»
Gelderland	Doesburg	Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.
	Harderwijk	»
	Hoevelaken	Voor de avondschoon.
	Zutphen	»
Zuidholland	Abbenbroek	Voor het meer uitgebreid lager onderwijs op de avondschoon.
	den Bommel	Nieuwe invoering voor het gewoon lager onderwijs.
	Brandwijk	Idem.
	Warmond	Idem.
	Zwammerdam	Voor de avondschoon.
	Hellevoetsluis	»
	Bodegraven	»
	Asperen	»
	Delfshaven	»
	's Gravenhage	»
	Hellevoetsluis	»
	Heukelom	»
	Leerdam	»
	Spijkenisse	»
	Vlaardingen	»
	Zoeterwoude	»
	Noordholland	Koog a/d Zaan
Schagen		Voor het onderwijs in de gymnastiek.
Oudkarspel		»
Zeeland	Hoofdplaat	»
Utrecht	Amersfoort	»
	Veenendaal	»
Friesland	Wijmbritseradeel	»
	Schoterland	»
	Schiermonnikoog	»
Overijssel	Almelo (Stad)	»
Groningen	Ulrum	Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.
Drenthe	Meppel	»
	Smilde	Voor het uitsluitend bezoek der avondschoon.
Limburg	Berg en Terblijt	Nieuwe invoering.
	Venlo	»

AFGESCHAFT.

GEWIJZIGD.

>
>
>
>
>
Geheele afschaffing.
Idem.

>
>
>
>
>
>
>
Voor de avondschool.

>
>
>
>
>
>
>
Geheele afschaffing.

>
>
>
>
>
>
>
>
>
>
Verhoogd.

Verminderd en geregeld voor elke klasse afzonderlijk.

>
>
>
>
>
>
>
Verhoogd.

Wijziging der verordening op de invordering.
Betaling naar twee klassen, in plaats van rangschikking naar de vakken van meer uitgebreid lager onderwijs.

Wijziging der verordening op de invordering.
Vrijstelling tijdens vacantiën en zekeren duur van sommige ziekten.
Wijziging der verordening op de invordering.

Verhoogd.

Nader geregeld voor het meer uitgebr. lag. onderw. op de avondschool.
Nadere regeling.

Idem voor hen die ter school gaan op het Dorp, Leiderdorp en Benthuizen en Leiden.

>
>
>
>
>
>
>
Voor het meer uitgebreid lager onderwijs.

Voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.
Geregeld en bepaald bij vooruitbetaling.

>
>
>
>
>
Verhoogd.

Wijziging der verordening voor het meer uitgebreid lager onderwijs te Heerenveen.

Regeling der verhouding tusschen het gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.

>
>
>
>
>
>
Geregeld voor de 2de openbare school.

>
>
>
>
>
>
Betaling per halfjaar in plaats van per kwartaal.

>
>
>
>
Verhoogd voor de tusschenschool van gewoon en voor de burgerschool van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.

Deze tabel toont aan dat de heffing van schoolgeld in 1877 werd ingevoerd in 5 en afgeschaft in 3 gemeenten. Het getal der gemeenten waar op 31 December 1877 in het geheel geen schoolgeld voor de dagschool werd geheven verminderde dus met 2 en bedroeg alzoo 233.

De nieuwe regeling der schoolgeldheffing in de gemeente Wijnbriteradeel, waarvan op blz. 166 van het vorige verslag melding is gemaakt, werd bij Koninklijk besluit van 31 Januarij 1877, n°. 46, goedgekeurd. In November van dat jaar besloot de raad op nieuw tot regeling dier zaak. Het schoolgeld, voor elke klasse respectievelijk

f 1,50, f 2 en f 2,50 per kwartaal bedragende, werd nu opgevoerd tot f 10 per jaar voor alle klassen, met vrijstelling evenwel van die leerlingen wier vaders geen kiezers voor leden van den gemeenteraad zijn. De afdeling Wijnbriteradeel der Vereeniging voor volksonderwijs diende ook nu weder bezwaren in, waarmede Gedeputeerde Staten instemden, doch waaromtrent in dit verslag de beslissing des Konings nog niet te vermelden valt.

De opbrengst der schoolgelden in 1877 aan de openbare lagere scholen gegeven, is vermeld in de volgende tabel.

PROVINCIE N.	Bij de Rijks- lagere scholen.	Bij de openbare gemeentescholen.	Door de onder- wijzers gegeven.	TOTAAL.
Noordbrabant	f 1 420,00	f 68 179,72 ^a	f 4 695,24 ^a	f 74 294,97
Gelderland	"	94 259,09	2 592,30	96 851,39
Zuidholland	"	281 209,85	8 956,39 ^a	290 166,24 ^a
Noordholland	1 910,00	229 470,26 ^a	3 435,10	234 815,36 ^a
Zeeland	"	58 149,67	35,00	58 184,67
Utrecht	"	50 830,53	471,20	51 301,73
Friesland	"	55 713,73	"	55 713,73
Overijssel	"	59 202,60	1 232,13	60 434,73
Groningen	1 130,55	63 922,62	5 389,98 ^a	70 443,15 ^a
Drenthe	"	26 275,06 ^a	225,00	26 500,06 ^a
Limburg	3 642,50	35 211,41	3 401,36 ^a	42 255,27 ^a
Totaal in 1877	f 8 103,05	f 1 022 424,55 ^a	f 30 433,72	f 1 060 961,32 ^a
" " 1876	8 192,80	985 361,62	27 652,60 ^a	1 021 207,02 ^a
Vermeerdering	— f 89,75	f 37 062,93 ^a	f 2 781,11 ^a	f 39 754,30

Aan schoolgelden werd dus ruim een millioen gulden ontvangen. Sedert het vorige jaar is de opbrengst daarvan met f 39 754,30 toegenomen, welke vermeerdering wederom hoofdzakelijk bij de openbare gemeentescholen wordt aangetroffen. De Rijks lagere scholen leverden f 89,75 minder schoolgeld op.

Alleen in de provincie Limburg was de opbrengst f 235,28^a lager dan in 1876, in de overige provincien daarentegen toegenomen. In Zuidholland bedroeg die vermeerdering ruim f 12 000, in Noordholland ruim f 10 000.

§ 7. SUBSIDIE N VAN HET RIJK EN DE PROVINCIE N, KRACHTENS ART. 36 DER WET.

De beide volgende overzichten bevatten de gewone en buitengewone subsidies die, krachtens art. 36 der wet, over 1877 door het Rijk en de provincien werden verstrekt.

De gewone subsidies werden verleend ter voorziening in de gewone kosten van het openbaar lager onderwijs; de buitengewone subsidies moesten helpen voorzien in de kosten van den bouw van schoollocalen en onderwijzerswoningen.

GEWONE SUBSIDIEN.

Noordbrabant.					
Grave	f	75,00	Retranchement	f	1 300,00
Huybergen		50,00	Westkapelle		225,00
Rijsbergen		50,00			162,50
Zes Gehuchten		100,00			
	f	275,00			f 1 687,50
Zuidholland.			Utrecht.		
Charlois	f	1 400,00	Jaarsveld	f	75,00
Groote Lindt.		300,00	Maarn		137,00
Heerjansdam		150,00	Tienhoven.		150,00
Hellevoetsluis		500,00	Woudenberg		250,00
Herkingen		350,00			
Katwijk		500,00			f 612,50
de Lier.		385,00	Friesland.		
Maasdam		750,00	Ameland	f	1 631,25
Maassluis		500,00	Hindeloopen		825,00
Melissant		250,00	Ooststellingwerf.		1 727,00
Middelharnis.		400,00	Schiermonnikoog		600,00
Moercapele		212,50	Smallingerland		1 807,50
Naaldwijk.		500,00	Stavoren		500,00
Nieuw-Beijerland		400,00	IJlst		633,00
Rhijnsburg		400,00			
Rozenburg		450,00			f 7 723,75
Stad aan 't Haringvliet.		125,00	Overijssel.		
Valkenburg		250,00	Ambt Hardenberg.	f	452,50
Westmaas.		100,00	Wanneperveen		400,00
Zwartewaal		450,00			
	f	8 372,50			f 852,00
Noordholland.			Limburg.		
Egmond aan Zee	f	1 180,00	Amstenrade	f	110,00
Kortenhoeft		124,00	Baexem		110,00
Krommenie		250,00	Bemelen		120,00
Nieuwendam		600,00	Bingelrade		100,00
Oostzaan		1 650,00	Broekhuysen.		35,00
Petten		737,00	Elsloo		200,00
Ransdorp		500,00	Jabeek		150,00
Spaarndam		375,00	Limbricht.		300,00
Terschelling		450,00	Merkelbeek		50,00
Urk.		717,50	Mesch		100,00
Vlieland		575,00	Munstergeleen		150,00
Westzaan.		1 500,00	Nieuwstad.		100,00
	f	8 659,00	Oirsbeek		160,00
Zeeland.			Rimburg		60,00
Fort Bath.	f	150,00	Roggel.		80,00
Hoofdplaat		275,00	Schinnen		100,00
Koewacht.		525,00	Slenaken		200,00
Nisse		350,00	Spaubek		75,00
			Stein		150,00
Transporteren	f	1 300,00	Urmond		90,00
			Vlodrop		100,00
					f 2 480,00
			Totaal der gewone subsidien in 1877.	f	30 662,75

BUITENGEWONE SUBSIDIEN.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	Totaal bedrag der kosten.	Subsidie van het Rijk.	Subsidie van de provincie.	Bedrag van hetgeen ten laste der gemeenten is gebleven.
Noordbrabant	Bergeijk	f 9 887,00	f 1 647,83	f 1 647,83	f 6 591,34
	Helmond	10 202,57	3 171,07	3 171,07	3 860,43
	Gemert	10 287,00	4 018,50	4 018,50	2 250,00
	Huibergeren	2 685,75	895,25	895,25	895,25
	de Werken e. a.	12 600,00	2 100,00	2 100,00	8 400,00
Gelderland	Zelhem	4 444,44	2 111,11	2 111,11	222,22
Zuidholland	Brandwijk	19 375,00	7 187,50	7 187,50	5 000,00
	's Gravendeel	36 385,00	12 192,50	12 192,50	12 000,00
	Goudriaan	18 335,20	6 167,60	6 167,60	6 000,00
	Klaaswaal	21 728,00	7 364,00	7 364,00	7 000,00
	Koudekerk	18 858,00	4 929,00	4 929,00	9 000,00
	Kralingen	45 893,00	12 946,50	12 946,50	20 000,00
	Maasdam	14 816,00	5 408,00	5 408,00	4 000,00
	Monster	19 153,73	7 576,86 ^a	7 576,86 ^a	4 000,00
	Rhijnsburg	14 317,00	5 158,50	5 158,50	4 000,00
Strijen	24 491,00	8 245,50	8 245,50	8 000,00	
Noordholland	Buiksloot	23 369,50	7 684,75	7 684,75	8 000,00
	Marken	15 923,47	5 211,73 ^a	5 211,73 ^a	5 500,00
	Terschelling	14 250,00	7 125,00	7 125,00	>
	Texel	15 667,25	7 833,62 ^a	7 833,62 ^a	>
Zeeland	Rilland	13 394,30	2 697,15	2 697,15	8 000,00
Friesland	Ooststellingwerf	22 892,00	11 446,00	11 446,00	>
	Westdongeradeel	50 314,00	16 771,00	16 771,00	16 772,00
Overijssel	Avereest	23 618,00	7 872,66	7 872,66	7 872,68
	Denekamp	4 452,00	1 484,00	1 484,00	1 484,00
	Vriezenveen	12 243,00	4 081,00	4 081,00	4 081,00
	Wierden	5 595,00	1 865,00	1 865,00	1 865,00
Drenthe	Emmen	26 001,51 ^a	9 750,56	9 750,56	6 500,39 ^a
	Hoogeveen	43 301,22 ^a	10 825,30 ^a	10 825,30 ^a	21 650,61 ^a
	Norg	2 995,10	748,77 ^a	748,77 ^a	1 497,55
	Odoorn	14 473,99	5 427,75	5 427,75	3 618,49
Limburg	Brunssum	510,00	125,00	125,00	260,00
	Eijgelshoven	900,00	325,00	325,00	250,00
	Gennep	957,00	300,00	300,00	357,00
	Heel en Panheel	11 045,00	3 700,00	3 700,00	3 645,00
	Herkenbosch en Melick	10 916,00	2 725,00	2 725,00	5 466,00
	Transporteren	>	f 199 119,03 ^a	f 199 119,03 ^a	

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	Totaal bedrag der kosten.	Subsidie van het Rijk.	Subsidie van de provincie.	Bedrag van hetgeen ten laste der gemeenten is gebleven.
	Per transport	>	f 199 119,03 ^a	f 199 119,03 ^a	
Limburg (Vervolg)	Limbricht	f 775,00	275,00	275,00	f 225,00
	Ohe en Laak	2 800,00	1 120,00	1 120,00	560,00
	Oirsbeek	547,00	170,00	170,00	207,00
	Schaesbergh	1 484,00	525,00	525,00	434,00
	Swalmen	10 458,00	3 500,00	3 500,00	3 458,00
	Weert	7 337,10	2 500,00	2 500,00	2 337,10
	Wijnandsrade	755,00	250,00	250,00	225,00
	Totaal der buitengewone subsidien		f 207 459,03 ^a	f 207 459,03 ^a	
	> > gewone subsidien		30 662,75	30 662,75	
	Totaal		f 238 121,78 ^a	f 238 121,78 ^a	
Nog zijn verleend aan de hiervolgende gemeenten, de daarbij vermelde verhoogingen op het in 1876 verleend subsidie voor de buitengewone kosten:					
	Ameide en Tienhoven		760,44	760,44	
	Graft		135,43 ^a	135,43 ^a	
	Jisp		123,63	123,63	
	Sliedrecht		447,20	447,20	
	Algemeen totaal		f 239 588,49	f 239 588,49	

VERZAMELING DER GEWONE EN BUITENGEWONE
SUBSIDIEËN.

Noordbrabant	f 12 107,65
Gelderland	2 111,11
Zuidholland	86 756,10 ^a
Noordholland	36 773,17 ^a
Zeeland	4 384,65
Utrecht	612,50
Friesland	35 940,75
Overijssel	16 155,16
Drenthe	25 752,39
Limburg	17 995,00
	f 239 588,49

Sedert het vorige jaar werden nieuwe subsidien voor de gewone kosten verleend aan de volgende gemeenten.

Noordholland. Nieuwendam f 600.

Utrecht. Tienhoven f 150.

Friesland. Smalingerland f 1807,50.

Overijssel. Ambt Hardenberg f 452,50.

De subsidien werden verhoogd in de volgende gemeenten met:

Zuidholland. De Lier f 150, Zwartewaal f 150.

Noordholland. Petten f 50.

Zeeland. Koewacht f 125, Nisse f 175, Westkapelle f 75.

Friesland. Ooststellingwerf f 850, IJlst f 433.

Limburg. Baexem f 20, Bemelen f 10.

In de volgende gemeenten werd het subsidie vermindert met:

Noordbrabant. Zes Gehuchten f 100.

Noordholland. Krommenie f 350.

In 1877 werd voor de gewone kosten f 4598 meer subsidie verleend door het Rijk, en voor de buitengewone kosten beliep dat cijfer f 45 901,30^a meer dan in 1876. Het bedrag van alle subsidien van het Rijk en de provincien tezamen was dus f 100 998,61 hooger dan in het vorige jaar.

§ 8. INKOMSTEN VAN ONDERWIJZERS.

De volgende tabel bevat een overzicht van hetgeen door het Rijk, de gemeenten en de leerlingen in 1877 werd betaald tot bezoldiging der onderwijzers aan de openbare lagere scholen.

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.
<i>a. Van het Rijk.</i>					
Jaarwedden bij de Rijks- lagere scholen . . .	>	>	>	>	>
Jaarwedden bij de Rijks-kweekscholen en daaraan verbonden leerscholen.	f 21 428,60 ^a	>	>	f 21 283,32	f 8 341,99 ^a
Toelagen voor normaallessen	4 175,00	f 7 881,53	f 9 300,00	6 397,91	3 788,67
Toelagen voor opleiding volgens art. 12, 2de lid.	1 325,00	4 160,00	5 875,00	3 050,00	1 050,00
Toelagen voor opleiding van onderwijzeressen. .	>	7 000,00	1 000,00	7 003,75	>
Gratificatien.	250,00	>	400,00	300,00	100,00
Totaal in 1877.	f 27 178,60 ^a	f 19 041,53	f 16 575,00	f 38 034,98	f 13 280,66 ^a
<i>b. Van de gemeenten.</i>					
Vaste jaarwedden der hoofdonderwijzers. . . .	f 199 217,88 ^b	f 214 430,31 ^b	f 380 278,59	f 349 835,12	f 121 540,04 ^b
Veranderlijke jaarwedden der hoofdonderwijzers.	16 716,23	17 755,25	25 083,64	16 436,12 ^a	4 177,26 ^a
Vaste jaarwedden der hulponderwijzers.	87 237,71 ^b	189 077,55	608 769,85 ^b	517 517,03	98 169,49 ^b
Veranderlijke jaarwedden der hulponderwijzers .	1 040,93 ^a	219,16	1 194,27 ^a	1 253,96 ^a	26,46
Toelagen aan kweekelingen.	8 227,02	8 738,70 ^a	45 047,36 ^a	15 315,70	6 690,12 ^b
Gratificatien	5 204,40 ^a	5 529,48	8 420,86	8 513,95 ^a	2 753,63
Totaal in 1877.	f 317 644,19	f 435 750,46	f 1 068 794,58 ^b	f 908 871,89 ^b	f 233 357,02
<i>c. Opbrenst der schoolgelden, door de onderwijzers geheven in 1877</i>					
	f 4 695,24 ^a	f 2 502,30	f 8 956,39 ^a	f 3 435,10	f 35,00
Algemeen totaal in 1877.	f 340 518,04	f 457 384,29	f 1 094 325,98	f 950 341,97 ^b	f 246 672,68 ^b
in 1876.	326 224,28	427 821,31	1 015 341,16	893 245,74 ^b	222 691,66
Vermeerdering.	f 23 293,66	f 29 562,98	f 78 984,82	f 57 096,23	f 23 981,02 ^b

onderwijzers in 1877.

Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	TOTAAL.
		f 2 775,00		f 7 877,47	f 7 575,00	f 18 227,47
		7 356,91	f 21 249,98			79 660,81
f 6 330,00	f 6 606,90	7 545,93	5 433,33	2 792,77 ^s	2 580,83	82 832,87 ^s
1 650,00	750,00	3 705,00	300,00	350,00	750,00	22 965,00
	3 100,00	33,33	8 202,67	1 310,00	625,00	28 274,75
		150,00				1 200,00
f 7 980,00	f 10 456,90	f 21 566,17	f 35 185,98	f 12 330,24 ^s	f 11 530,83	f 213 160,90 ^s
f 71 609,57	f 271 284,27	f 136 672,49	f 144 276,66 ^s	f 73 689,42 ^s	f 93 812,03	f 2 056 646,40 ^s
923,27 ^s	7 115,12 ^s	4 683,63 ^s	2 349,61 ^s	340,50	735,13	96 315,79
87 147,34 ^s	197 661,86 ^s	129 303,12 ^s	172 971,41	36 863,92	39 503,56 ^s	2 164 222,87 ^s
	3 412,57 ^s	2 129,12	617,08 ^s		30,00	9 923,57 ^s
3 236,57 ^s	16 376,99 ^s	8 627,37	5 116,48	3 184,07 ^s	3 278,29 ^s	123 838,70 ^s
1 647,70		6 539,88 ^s	1 537,45	1 002,00	440,00	41 589,36 ^s
f 164 564,46 ^s	4 495 850,83	f 287 955,62 ^s	f 326 868,70 ^s	f 115 079,92	f 137 799,02	f 4 492 536,71 ^s
f 471,20		f 1 232,13	f 5 389,98 ^s	f 225,00	f 3 401,36 ^s	f 30 433,72
f 173 015,66 ^s	f 506 307,73	f 310 753,92 ^s	f 367 444,67	f 127 635,16 ^s	f 152 731,21 ^s	f 4 736 131,34
159 632,34 ^s	478 845,83	281 125,16 ^s	339 621,85 ^s	115 915,62 ^s	148 041,26 ^s	4 408 506,74
f 13 383,32	f 27 461,90	f 29 628,76	f 27 822,81 ^s	f 11 719,54	f 4 689,95	f 327 625,00

De provincie Friesland betaalde dit jaar f 19 017,50 als altera tanta in de verhooging der jaarwedden van onderwijzers bij openbare lagere scholen.

De vermeerdering der inkomsten, blijkens de vorenstaande tabel f 327 625 bedragende, beliep voor die van het Rijk f 45 784,66^a

de gemeenten 279 059,22

opbrengst der schoolgelden door de onderwijzers geheven 2 781,11^a

In alle provincien overtroffen de inkomsten in 1877 die van het vorige jaar, in Zuidholland met het aanzienlijk bedrag van f 78 984,82, in Noordholland met eene som van f 57 096,23.

Op slechts twee posten werd minder uitbetaald dan in 1876, namelijk:

gratificatien van wege het Rijk f 350,00

» » » de gemeenten 6 449,64

Wegens vaste jaarwedden der hoofd- en der hulponderwijzers, werd door de gemeenten respectivelijk f 59 560,42^a en f 215 255,72 meer uitbetaald dan in het vorige jaar.

De volgende tabel bevat een overzigt van de jaarwedden van het onderwijzend personeel, dat in 1877 aan het hoofd der openbare scholen geplaatst was, vergeleken met die van 1876.

Year	Jan	Feb	Mar	Apr	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Total
1900	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1901	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1902	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1903	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1904	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1905	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1906	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1907	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1908	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1909	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1910	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1911	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1912	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1913	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1914	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1915	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1916	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1917	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1918	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1919	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1920	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1921	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1922	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1923	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1924	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1925	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1926	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1927	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1928	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1929	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1930	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200

PROVINCIE.	Van f 300 — f 399.	Van f 400 — f 499.	Van f 500 — f 599.	Van f 600 — f 699.	Van f 700 — f 799.	Van f 800 — f 899.	Van f 900 — f 999.	Van f 1000 — f 1099.	Van f 1100 — f 1199.	Van f 1200 — f 1299.
Noordbrabant in 1877	10	31	65	67	42	27	18	17	7	7
» » 1876	10	52	56	67	41	24	18	16	8	5
Gelderland » 1877	2	36	78	68	59	30	14	8	6	9
» » 1876	5	45	72	76	51	26	14	10	8	3
Zuidholland » 1877	»	»	3	21	43	47	38	43	33	33
» » 1876	»	1	10	32	40	23	36	48	21	23
Noordholland » 1877	»	»	11	27	35	54	45	49	23	13
» » 1876	»	1	13	36	39	57	40	48	20	10
Zeeland » 1877	»	2	10	24	51	16	11	7	14	5
» » 1876	»	3	13	52	39	18	8	11	12	3
Utrecht » 1877	»	2	5	12	17	19	13	6	1	4
» » 1876	»	2	7	15	15	16	12	8	1	3
Friesland » 1877	»	7	7	65	143	58	23	23	12	7
» » 1876	»	9	12	114	105	48	23	24	9	6
Overijssel » 1877	»	16	65	49	31	14	6	3	2	6
» » 1876	6	35	66	36	28	12	4	4	2	6
Groningen » 1877	3	50	68	47	26	15	4	5	10	5
» » 1876	4	51	70	49	20	13	4	6	13	1
Drenthe » 1877	1	50	46	17	8	3	11	»	»	3
» » 1876	9	63	37	17	10	»	11	»	1	1
Limburg » 1877	3	41	77	27	10	8	2	1	»	2
» » 1876	3	52	77	24	10	4	2	2	»	1
Totaal in 1877	25	235	435	424	465	291	185	162	108	94
» » 1876	37	314	433	498	398	261	172	177	95	62
Vermeerdering	—12	—79	2	—74	67	30	13	—15	13	32

Van f 1300 — f 1399.	Van f 1400 — f 1499.	Van f 1500 — f 1599.	Van f 1600 — f 1699.	Van f 1700 — f 1799.	Van f 1800 — f 1899.	Van f 1900 — f 1999.	Van f 2000 — f 2099.	Van f 2100 — f 2199.	Van f 2200 — f 2299.	Van f 2300 — f 2399.	Van f 2400 — f 2499.	Van f 2500 — f 2599.	Van f 2600 — f 2699.	Van f 2700 — f 2799.	Totaal.
3	2	3	2	1	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	304
3	1	4	1	2	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	309
»	7	1	1	1	2	2	1	»	»	»	»	»	»	»	325
»	6	1	1	1	1	2	1	»	»	»	»	»	»	»	323
4	13	10	19	25	4	4	»	2	9	1	1	1	1	1	356
7	17	9	16	14	10	3	3	1	5	2	»	1	1	»	343
13	1	4	4	54	»	»	1	2	2	5	»	»	»	»	343
10	2	7	10	43	8	1	»	»	»	»	»	»	»	»	345
4	3	»	»	2	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	151
1	3	»	»	3	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	148
1	4	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	86
3	2	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	86
5	1	1	1	»	»	»	1	»	»	»	1	»	»	»	355
2	5	2	2	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	362
2	8	2	1	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	»	207
3	7	1	1	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	212
1	1	1	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	238
»	1	1	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	235
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	145
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	149
»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	172
»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	176
33	41	22	29	83	12	7	5	4	11	6	2	1	1	1	2682
29	45	26	32	63	23	7	6	1	5	2	»	1	1	»	2688
4	-4	-4	-3	20	-11	»	-1	3	6	4	2	»	»	1	-6

Het getal onderwijzers die eene jaarwedde beneden f 600 genoten, is dit jaar weder met 89 verminderd. De inkomsten van f 600 tot en met f 1000 vermeerderden met 36.

Er waren 260 onderwijzers, of bijna 10 percent, die jaarwedden beneden f 500 genoten; sedert het voorgaande jaar is hun getal met 3 percent verminderd, sedert 1875 met 5 percent, sedert 1874 met 8 percent.

Inkomsten van f 600 tot f 1000 werden genoten in:

1877 door 1365 of nagenoeg 51 pct. der onderwijzers;
1876 > 1329 > > 50 > > >
1875 > 1265 > > 48 > > >
1874 > 1176 > > 45 > > >

In 1877 bedroeg het getal van hen die inkomsten boven f 1000 hadden, 622, tegen 575 in 1876.

Door 35 ingezetenen van Dinteloord werd bij Gedeputeerde Staten opgekomen tegen een besluit van den raad der gemeente, waarbij de jaarwedde van den hoofdonderwijzer aan de openbare school van f 1000 tot f 1300 is verhoogd. Aan adressanten werd te kennen gegeven dat het raadsbesluit reeds was goedgekeurd vóór de ontvangst van hun adres.

De volgende staat geeft een overzicht van de jaarwedden der hulponderwijzers en hulponderwijzeressen aan de openbare lagere scholen op het einde van 1877.

PROVINCIE.	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Van	Totaal.
	f 200	f 400	f 500	f 600	f 700	f 800	f 900	f 1000	f 1100	f 1200	f 1300	
	tot	tot	tot	tot	tot	tot	tot	tot	tot	tot		
	f 399.	f 499.	f 599.	f 699.	f 799.	f 899.	f 999.	f 1099.	f 1199.	f 1299.	f 1399.	
Noordbrabant	3	34	79	45	12	2	1	>	>	>	>	176
Gelderland	7	24	152	133	26	7	1	>	>	>	>	350
Zuidholland	1	5	223	374	189	87	32	29	3	1	>	944
Noordholland.	12	13	211	258	104	81	20	22	26	2	4	753
Zeeland.	>	3	66	72	25	6	2	>	>	>	>	174
Utrecht.	1	13	32	73	21	6	2	>	>	>	>	148
Friesland	>	1	37	184	81	23	3	2	>	>	>	331
Overijssel	2	7	107	89	32	7	>	2	>	>	>	246
Groningen.	1	1	21	214	21	10	2	>	>	>	>	270
Drenthe	>	8	40	25	1	>	>	>	>	>	>	74
Limburg	39	46	12	4	9	>	>	>	>	>	>	110
Totaal	66	155	980	1471	521	229	63	55	29	3	4	3576

Blijkens dit overzicht bedraagt het meerendeel der jaarwedden van het hulponderwijzend personeel tusschen f 500 en f 800. De inkomsten van f 500 tot f 599 werden genoten door 27 percent der hulponderwijzers, die van f 600 tot f 699 door 41 percent. Er waren 383 hulponderwijzers en hulponderwijzeressen wier jaarwedden meer dan f 800 bedroegen en waarvan het maximum f 1400 beliep.

Van de 66 hulponderwijzers die een inkomen beneden f 400 hadden, werden er 39 in de provincie Limburg aange troffen.

Twee hulponderwijzeressen, ééne in Zeeland en ééne in Groningen, genoten geene jaarwedde. De eerste stond vrijwillig den onderwijzer geheel belangeloos in zijne taak ter zijde; de laatste werd op haar verzoek in de school toegelaten, om zich praktisch in het geven van onderwijs te bekwamen.

In 1877 genoten 1280 openbare onderwijzers inkomsten uit andere betrekkingen, waarvan 1118 van kerkelijken aard. De onderwijzers die bijbetrekkingen bekleedden waren over de verschillende provincien als volgt verdeeld:

PROVINCIE.	BETREKKINGEN VAN	
	kerkelijken aard.	anderen aard.
Noordbrabant	17	37
Gelderland	138	14
Zuidholland	155	13
Noordholland.	151	20
Zeeland	83	17
Utrecht	43	15
Friesland	240	20
Overijssel	54	6
Groningen.	183	15
Drenthe	52	1
Limburg	2	4
Totaal in 1877	1118	162
> > 1876	1147	144

De schoolopziener in het 10de schooldistrict van Noordholland kwam in beroep bij den Koning, van een besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij aan den hoofdonderwijzer der openbare school te Ursem vergunning was verleend om gelijktijdig met die betrekking te bekleeden die van voorzanger bij de Nederduitsch Hervormde gemeente aldaar. Bij Koninklijk besluit van 8 April 1877, n°. 3, (zie n°. LXII van bijlage K achter dit verslag) is het ingesteld beroep ongegrond verklaard.

§ 9. PENSIOENEN AAN ONDERWIJZERS.

In 1877 werd aan 34 hoofdonderwijzers en 3 hulponderwijzers pensioen verleend. Van deze waren 5 uit Noordbrabant, 7 uit Gelderland, 4 uit Zuidholland, 4 uit Noordholland, 3 uit Zeeland, 3 uit Utrecht, 1 uit Friesland, 2 uit Overijssel, 2 uit Groningen en 3 uit Drenthe.

Het bedrag der pensioenen in 1877 toegekend was:

4 tusschen	f 100 en f 200
4 >	200 > 300
12 >	300 > 400
5 >	400 > 500
3 >	500 > 600
3 >	600 > 700
1 >	900 > 1000
1 van	1017
1 >	1452

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de in 1877 uitbetaalde pensioenen, zoowel van die na de invoering der wet toegekend, als van die welke reeds vóór het jaar 1858 door de provincien of gemeenten waren verleend. De opbrengst van de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen is tevens in die tabel opgenomen.

PROVINCIEËN.	Pensioenen volgens de wet.		Pensioenen vóór 1858 verleend.		TOTAAL.	Opbrengst van de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen.
	Aandeel van het Rijk.	Aandeel van de gemeenten.	Van de provincien.	Van de gemeenten.		
Noordbrabant	f 14 038,87	f 7 019,41	>	f 50,00	f 21 108,28	f 5 650,37
Gelderland	13 273,17	6 636,58	>	625,00	20 534,75	7 998,21
Zuidholland	21 806,00 ^a	10 903,00	f 187,53 ^a	687,07	33 583,61	19 237,00 ^a
Noordholland.	19 410,30	9 705,15	>	>	29 115,45	15 893,89 ^a
Zeeland	6 519,09	3 259,53 ^a	>	>	9 778,62 ^a	4 375,38
Utrecht	5 064,15	2 532,05 ^a	>	>	7 596,20	3 084,35 ^a
Friesland	14 475,16	7 237,59	>	345,00	22 057,75	9 215,20
Overijssel	5 604,50	2 802,25	>	130,00	8 536,75	5 273,95 ^a
Groningen	5 996,72 ^b	2 998,36	>	>	8 995,08 ^b	6 198,58
Drenthe	2 741,72	1 370,85 ^a	>	>	4 112,57 ^a	2 169,96 ^a
Limburg	4 038,51	2 019,23	>	>	6 057,74	2 635,10
Totaal in 1877	f 112 968,20	f 56 484,01 ^b	f 187,53 ^b	f 1 837,07	f 171 476,82	f 81 732,01 ^b
> > 1876	111 734,12 ^a	55 866,97	250,00	2 120,50	169 971,59 ^a	76 485,78 ^a
Vermeerdering	f 1 234,07 ^a	f 617,04 ^a	— f 62,46 ^a	— f 283,43	f 1 505,22 ^a	f 5 246,23

In alle provincien nam het totaal der pensioenen toe, behalve in Utrecht, Friesland en Limburg, waar het met f 1 509,30, f 517,75 en f 482,51 verminderde.

In het geheel werd f 1505,22^a meer uitbetaald voor pensioenen dan in 1876, terwijl de bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen met f 5246,23 toenamen.

§ 10. SCHOOLLOCALEN, SCHOOLMEUBLEN, ENZ.

De volgende tabel wijst den toestand der schoollocalen in 1877 aan.

AANMERKINGEN.

P R O V I N C I E N .

	Nieuw gebouwde localen.		In aanbouw zijnde localen.		Vergroote of verbeterde localen.		Loculen die verbetering eischen.		Plannen aanhangig tot verbetering of geheel vernieuwing.		Afgekond.
	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.	openbare, bijzondere.			
Noordbrabant	4	2	1	1	12	20	5	11	1	4	Te Baardwijk, Berchem, Herpen en Oirschot.
Gelderland	4	1	3	1	8	37	4	17	3	»	»
Zuidholland	11	»	2	»	7	18	»	6	»	»	»
Noordholland	13	3	5	»	6	11	3	5	»	2	Niet gesubsidieerde bijzondere scholen te Amsterdam.
Zeeiland	3	»	3	»	1	8	1	1	»	»	»
Utrecht	2	»	»	»	3	10	6	4	»	1	Te Montfoort.
Friesland	10	1	7	»	13	22	1	13	»	»	»
Overijssel	5	1	4	»	3	26	2	14	1	»	»
Groningen	7	1	3	»	12	25	4	5	»	»	»
Drenthe	8	»	2	»	2	10	»	14	»	»	»
Limburg	5	»	3	»	2	4	»	7	»	1	Te Baexem.
Totaal in 1877	72	9	33	1	69	191	26	97	5	8	
» » 1876	65	10	37	2	81	161	31	98	3	17	
Vermeerdering	7	- 1	- 4	- 1	- 12	30	- 5	- 1	2	- 9	

Geheel nieuw opgetrokken en in gebruik genomen werden 81 schoollocalen, waaronder 72 voor openbaar lager onderwijs. Bij het einde van 1877 waren nog 34 localen in aanbouw en 76 gebouwen vergroot of verbeterd, terwijl voor niet minder dan 102 scholen plannen afhankelijk waren tot verbetering of geheele vernieuwing. Het jaar 1877, waarin dus aan 293 schoollocalen de vereischte zorg tot doelmatige herstelling werd besteed, kan niet minder dan voorgaande jaren op vooruitgang in dit opzicht wijzen.

Het getal der scholen die verbetering eischten bedroeg 217; daarvan behooren de 102 localen waarvoor plannen tot vernieuwing werden beraamd, te worden afgetrokken. Er bleven op ultimo December 1877 alzoo nog 94 localen voor openbaar en 21 voor bijzonder onderwijs over, waarvan het schooltoezigt verbetering wenschelijk achtte en waarop uit den aard der zaak, de aandacht gevestigd bleef. Om trent de afgekeurde schoollocalen, die in het getal der laatste begrepen zijn, kan nog het volgende vermelding vinden.

NOORDBRABANT.

De localen te Nieuw Borgvliet en te Huybergen, die in 1876 werden afgekeurd, zijn verbeterd; dat te Emmikhoven wachtte aan het einde van 1877 nog steeds op verandering door een ander. Deze vertraging werd veroorzaakt door het gemeentebestuur, dat eerst niet tijdig, daarna een gebrekkig plan inzond, waarop de goedkeuring niet kon worden verleend.

Van de beslissing tot afkeuring der vier in de vorenstaande tabel genoemde schoollocalen, kwamen in hooger beroep bij Gedeputeerde Staten de gemeentebesturen van Baardwijk, Herpen en Oirschot, en bovendien dat van Berchem bij den Koning. Eerstgenoemden verklaarden zich later bereid tot het bouwen van nieuwe scholen over te gaan, en het beroep van den gemeenteraad van Berchem werd bij Koninklijk besluit van 26 Augustus 1877, n°. 7, (zie n°. LX van bijlage K achter dit verslag), ongegrond verklaard. Daarop is onmiddellijk de sluiting dier school gevolgd. De kinderen ontvangen nu onderwijs in een paar localen van het raadhuis, tot dat éene nieuwe school, waarvoor de gemeente subsidie ontving, zal zijn gesticht.

GELDERLAND.

Ten vervolge op het medegedeelde op blz. 179 van het vorige verslag, kan worden vermeld, dat Gedeputeerde Staten ook in 1877 geene beslissing genomen hebben in zake het hooger beroep van het gemeentebestuur van Barneveld, tegen de uitspraak des schoolopzieners, tot afkeuring der school te Voorthuizen. Burgemeester en wethouders hebben inmiddels plannen voor het bouwen eener nieuwe school ingezonden, die echter te kostbaar zijn bevonden.

NOORDHOLLAND.

De schoolopziener in het 2de district dezer provincie keurde de twee in vorenstaande tabel aangewezen bijzondere scholen af als schadelijk voor de gezondheid en wegens onvoldoende ruimte. De houders van beide scholen kwamen van die uitspraak in beroep bij Gedeputeerde Staten, door welk collegie beslist werd dat deze twee scholen geen voldoende ruimte opleverden voor het aantal leerlingen. De schoolopziener kwam van die besluiten in beroep bij den Koning, op grond dat daarin alleen uitspraak was gedaan omtrent de onvoldoende ruimte, en het andere motief der sluiting, ontleend aan de schadelijkheid der gezondheid, was voorbijgegaan.

Bij besluit van 26 April 1878, n°. 16, (gevoegd onder n°. LXI van bijlage K achter dit verslag) heeft Z. M. in deze zaak eene beslissing genomen.

UTRECHT.

Het schoollocaal te Montfoort is afgekeurd wegens onvoldoende ruimte om het aantal schoolgaande kinderen te bevatten, en als schadelijk voor de gezondheid.

Daarover kwam het gemeentebestuur in beroep bij Gedeputeerde Staten. Na een ingesteld onderzoek heeft dat collegie de uitspraak van den betrokken schoolopziener bevestigd.

LIMBURG.

De afkeuring van het loocaal der school te Baexem geschiedde wegens gemis van voldoende ruimte. Tegen het einde van 1877 is daarin, door vergroting van het schoollocaal, voorzien.

Hoewel in dit opzicht nog veel te verbeteren valt, zijn de meeste openbare en bijzondere scholen in het bezit van goed materieel en van de noodige hulpmiddelen voor het onderwijs. Bij de herstelling van schoollocalen houden de woningen der onderwijzers doorgaans gelijken tred; vooral aan de nieuw opgetrokken localen zijn voor het meerendeel goed ingerichte onderwijzerswoningen verbonden.

§ 11. BENOEMING, SCHORSING EN ONTSLAG VAN ONDERWIJZERS.

Het getal vacaturen als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres en dat der daarop gevolgde examens bedroeg 118. Het volgend overzicht wijst de gemeenten aan waar vergelijkende examens werden gehouden, het getal der daarbij opgekomen candidaten en het volgnummer op de ranglijst van den benoemde.

GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Noordbrabant, 12.		
Alphen	4	2
Riel	2	1
Breda	20	1
Gewande	1	1
Oudemolen	1	1
Leende	2	1
Esbeek	1	1
Elshout	1	1
Reusel	2	1
Someren	2	1
Aalburg	5	1
Oventje	2	1
Gelderland, 17.		
Alphen	3	1
Appeltern	16	1
Arnhem	48	1
Doesburg	17	1
Noorleinde	3	3
	5	

GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.	GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Rekken	3	1	Oudendijk	14	1
Vierhouten	1	—	Wormer	23	3
Veessen	7	1	Zeeland, 10.		
Heteren	11	2	Colijnsplaat	13	1
Heumen	1	1	Heille	1	1
Aalst	14	2	Hengstdijk	3	2
Baak	8	2	Oosterland	5	1
Tiel	8	2	Scherpenisse	5	1
Linden	16	1	St. Jansteen	3	1
Wageningen	22	1	St. Kruis	1	1
Zutphen	10	1	Pauluspolder	3	2
Zuidholland, 14.			Ter Neuzen	3	1
Noordwijk	30	1	Tholen	8	1
Valkenburg	40	3	Utrecht, 4.		
Warmond	80	2	Bunschoten	15	5
Zwammerdam	23	1	Utrecht	84	1
Kethel en Spaland	59	2	Veenendaal	61	3
Vlaardingeng	17	1	Woudenberg	48	2
idem	3	1	Friesland, 6.		
IJsselmonde	77	1	Peins	18	1
Gouda	27	2	Hemelum	22	6
Stolwijk	6	1	Boxum	45	1
Dordrecht	41	2	Schingen	45	6
Mijnsheerenland	8	1, 2 en 3	Oudeholtpa	15	1
Rotterdam	58	1	Workum	28	1
idem	51	1	Overijssel, 17.		
Noordholland, 13.			Ambt Delden	3	1
Aalsmeer	11	1	Deventer	5	1
Amsterdam	98	1	Goor	42	1
idem	31	1	Ambt Hardenberg	3	1
Assendelft	26	1	Hellendoorn	8	1
Hilversum	39	2	Hengelo	3	1
idem	34	4	Kampen	117	1
Hoorn	48	2	idem	96	1
Katwoude	4	2	Nieuwleusen	7	2
Koog a/d Zaan	17	1	Staphorst	2	1
Medemblik	4	1	Tubbergen	2	1
Nieuwendam	23	2	Ambt Vollenhove	9	1

GEMEENTEN of afdeelingen van gemeenten, waar de vergelijkende examens plaats hadden.	Getal der opgekomen candidaten.	Volg- nummer op de ranglijst van den benoemde.
Vriezenveen	9	1
Weerselo	1	1
Wilsum	8	1
Zwolle	29	1
Zwolle	30	2
Groningen, 16.		
Aduard	44	2
Bedum	56	2
Beerta	25	1
Ezinge	46	2
Meeden	23	4
Nieuwolda	35	3
Oldehove	31	1
Scheemda	25	1
Ulrum	5	1
Veendam	5	1
Drenthe, 13.		
Annerveen	3	1
Echten	3	1
de Wijk	45	3
Wachtum	1	1
Zuidbarge	1	1
Havelterberg	1	1
Norgervaart	1	1
Veenoord	1	1
Bunne	1	1
Zeijen	1	1
Taarlo	1	1
Donderen	1	1
Nieuweroord	1	1
Limburg, 2.		
Oirsbeek	2	2
Wijnandsrade	1	1

Bij zamenvatting blijkt, dat er waren bij:

20 examens	1 candidaat,
8 >	2 kandidaten,
13 >	3 >

3 examens	4 kandidaten,
7	> 5
1	> 6
2	> 7
6	> 8
2	> 9
1	> 10
2	> 11
1	> 13
2	> 14
2	> 15
2	> 16
3	> 17
1	> 18
1	> 20
2	> 22
4	> 23
2	> 25
1	> 26
1	> 27
1	> 28
1	> 29
2	> 30
2	> 31
1	> 34
1	> 35
1	> 39
1	> 40
1	> 41
1	> 42
1	> 44
3	> 45
1	> 46
3	> 48
1	> 51
1	> 56
1	> 58
1	> 59
1	> 61
1	> 77
1	> 80
1	> 84
1	> 96
1	> 98
1	> 117

Behalve bij de 19 keeren dat slechts één candidaat zich aanmeldde en het examen dus niet vergelijkend kon zijn, werd 64 malen de eerste der voordragt benoemd; 22 malen was de benoemde de tweede; 7 malen de derde; 2 malen de vierde, 1 maal de vijfde en 2 malen de zesde der voordragt. Van de drie kandidaten die zich voor de vacature te

Vierhouten, gemeente Ermelo, hadden aangemeld is slechts één opgekomen, die niet voor benoeming in aanmerking kwam. Het nader examen werd in het begin van 1878 gehouden, nadat eerst de jaarwedde van den te benoemen onderwijzer was verhoogd.

Voor de vervulling der vacante betrekking te Noordeinde, gemeente Doornspijk, waren twee examens noodig, omdat de drie candidaten die op de eerste voordragt geplaatst waren, na bezigtiging der plaats, hunne sollicitatie in-trokken.

Daarentegen werd te Amsterdam één examen gehouden voor twee vacaturen.

Te Mijnsheerenland bedankten achtereenvolgens n°. 1 en 2 der voordragt voor de benoeming, die ten slotte door n°. 3 werd aangenomen.

Niet eervol ontslagen werden:

in Noordholland 1 hulponderwijzer;

> Zeeland 1 >

> Friesland 1 hoofdonderwijzer en 1 hulponderwijzer;

> Groningen 1 hoofdonderwijzer en 1 hulponderwijzer;

> Drenthe 1 hoofdonderwijzer;

> Limburg 3 hoofdonderwijzers.

Geschorst werden:

in Noordbrabant 2 hoofdonderwijzers;

> Noordholland 1 hulponderwijzer en 1 hulponderwijzeres;

> Friesland 1 hoofdonderwijzer.

Een hulponderwijzer in Friesland en een in Groningen werden verklaard, wegens aantasting der zeden, de bevoegdheid tot het geven van onderwijs te hebben verloren.

Aan de volgende onderwijzers werden door den Koning zilveren medailles toegekend op grond van trouwe en ijverige vervulling der betrekking van onderwijzer, gedurende 50 jaren:

H. VAN DEN BERG, te Naaldwijk.

T. VAN PAPERRECHT, > Rockanje.

G. G. MEYERINGH, > Hijkersmilde.

J. H. KLAPPERT, > Nijmegen.

Aan 8 onderwijzers en 1 onderwijzeres werden gratificaties van Rijkswege verleend.

§ 12. OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.

a. Rijkskweekscholen.

In de eerste dagen van Februari 1877 werden te Middelburg en te Deventer nieuwe Rijkskweekscholen voor onderwijzers, ieder met een getal van 20 kweekelingen, geopend.

Tot directeuren waren reeds in December 1876 benoemd, te Middelburg de heer W. J. WENDEL, onderwijzer aan de Rijkskweekschool te 's Hertogenbosch, en te Deventer de heer D. DE GROOT, onderwijzer aan dezelfde school te Groningen. In Januarij 1877 is het verder onderwijzend personeel aangesteld. Dit bestond te Middelburg uit Ph. RANK LZN. en W. M. MORREN; te Deventer uit C. A. C. KRULDER en J. F. H. A. LATER. Tot tijdelijke onderwijzers werden benoemd, te Middelburg: voor zang en toonkunst, H. J. KIRRWALD; voor het teekenen M. VLAMINGS; voor de gymnastiek G. KEIJZER en voor de natuurlijke historie, anatomie, physiologie en gezondheidsleer, dr. H. A. DE JONGH; te Deventer: voor zang

en toonkunst, H. BENDER, voor het teekenen, J. STRIENING, en voor de gymnastiek, C. A. J. DE GRUYTER.

Gedurende den cursus 1877/78 hebben zoowel aan de beide genoemde als aan de overige Rijkskweekscholen de volgende veranderingen in het onderwijzend personeel plaats gehad.

Te 's Hertogenbosch is de heer B. M. H. VAN DEN GOORBERGH, die onderwijs gaf in anatomie, physiologie en gezondheidsleer, wegens verplaatsing in zijne betrekking als officier van gezondheid, door den heer K. HENNES vervangen; laatstgenoemde is in het begin van 1878 naar Kampen verplaatst, en vermits zich voor dat vak geen geschikt leernaar aanbood, heeft de onderwijzer in de gymnastiek, E. DE JONG, het onderwijs in de eerste beginselen der ontleed- en natuurkunde van den mensch tijdelijk op zich genomen. De heer G. J. LEGEBEKE verzocht en verkreeg eervol ontslag als onderwijzer in natuurlijke historie en het theoretisch gedeelte van den land- en tuinbouw en werd vervangen door den leernaar aan de Rijks-hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch, T. A. W. SCHAEFER; tot tweeden onderwijzer in zang en toonkunst werd tijdelijk aangesteld de heer L. C. BOUMAN; in plaats van den heer W. J. WENDEL, benoemd tot directeur te Middelburg, werd de heer H. DE RAAF tot vierden onderwijzer aangesteld; voorts werd 1 et personeel der vaste onderwijzers, door de benoeming van den heer A. M. BOGAERTS, met een vermeerderd.

Te Haarlem werd evenzeer in de behoefte aan uitbreiding van het onderwijzend personeel voorzien, door de benoeming van den heer W. HAANSTRA als vijfden onderwijzer en den heer L. BERCKENHOFF als tijdelijk onderwijzer voor zang en toonkunst.

Aan de Rijkskweekschool te Groningen werd in plaats van den heer D. DE GROOT, benoemd tot directeur te Deventer, als vierde onderwijzer aangesteld de heer CH. F. VAN DUYL.

Te Middelburg werd de onderwijzer M. VLAMINGS, na eenige maanden werkzaam te zijn geweest, op zijn verzoek eervol ontslagen en vervangen door C. J. W. NULIS, leernaar in het handteekenen aan de ambachtsschool te 's Gravenhage. Voorts is het onderwijzend personeel uitgebreid door de benoeming van dr. A. RUTGERS tot derden, van den heer L. A. E. VAN DER LEIJ tot vierden onderwijzer en van de heeren D. VAN OOSTVEEN, P. SCHIEKATTE en dr. J. J. COUVÉE tot tijdelijke onderwijzers, respectievelijk in de fransche en duitsche taal, in land- en tuinbouw en in scheikunde, ten dienste van het onderwijs in land- en tuinbouw.

Te Deventer werd de onderwijzer in het handteekenen J. STRIENING vervangen door B. KORTELING, leernaar aan de hoogere burgerschool te Harlingen, en dr. W. F. BÜCHNER, arts te Deventer, benoemd tot tijdelijk onderwijzer in anatomie, physiologie en gezondheidsleer.

Aan de leerscholen hadden de volgende mutatie plaats:

Te 's Hertogenbosch werd, door de benoeming van den heer Th. J. BOSMAN als onderwijzer aan de Rijkskweekschool te Deventer, tot zijn opvolger aangewezen de heer J. J. VAN WIECHEN, laatstelijk hulponderwijzer te Druten. Te Haarlem werd, wegens vertrek naar Leerdam, de hulponderwijzer F. BERCKENHOFF door A. W. N. HINRICHS en J. SPAAN, ten gevolge van het aannemen eener benoeming als hoofdonderwijzer te Haarlemmermeer, door J. WITTE vervangen. Het personeel aan de leerschool te Groningen werd in verband met het in gebruik genomen nieuwe en meer vertrekken bevattende gebouw vermeerderd met drie, door de aanstelling van de heeren H. H. D. W. DOEDENS, J. BERGEMA en J. VEERSMA als hulponderwijzers. Voorts verzocht en verkreeg de hulponderwijzer H. C. UPKES eervol ontslag en werd de heer F. DE GROOT in zijne plaats benoemd.

Te Middelburg en te Deventer waren bij het einde van den cursus 1877/78 nog geen leerscholen aan de Rijkskweekscholen verbonden. Het plan bestond intusschen om met 1 Januarij 1879 in eerstgenoemde gemeente eene zoodanige inrigting te openen.

De volgende tabel bevat het getal van hen die gedurende den cursus 1877/78 van het onderwijs aan de vijf kweekscholen gebruik maakten.

SCHOOL TE	Kweeke- lingen.	Hulp- onderwijzers- kweeke- lingen.	Dienstdoende onderwijzers en kweeke- lingen, in- en buiten de gemeente woonachtig.	Dienst- doende on- derwij- zeressen.	Vrouwe- lijke kweeke- lingen.	Totaal.	Opmerkingen.
'sHertogenbosch.	80	»	36	3	22	141	Onder de 36 in kolom 4, bevonden zich 30 hulp- onderwijzers en 6 kweeke- lingen. De overigen te Haarlem en Groningen waren hulp- onderwijzers.
Haarlem . . .	86	»	21	»	»	107	
Groningen. . .	86	»	20	6	»	112	
Middelburg . .	40	»	»	»	»	40	
Deventer . . .	40	»	»	»	»	40	
Totaal	332	»	77	9	22	440	
In 1876/77	228	11	87	12	19	317	
Vermeerdering	104	— 11	— 10	— 3	3	123	

De vermindering der 11 hulponderwijzers-kweekeelingen, die in het vorige verslag bij de Rijkskweekeschool te Groningen in deze tabel werden aangestroffen, is een gevolg

van de opheffing van dien cursus, waarvoor zich geen voldoende getal geschikte candidaten aanbod.

De uren die, gedurende den cursus 1877—1878, aan de verschillende vakken werden besteed, zijn in de volgende tabel vermeld.

LEERVAKKEN.	GETAL UREN 'S WEEKS VOOR IEDER LEERVAK BESTEMD, TE															
	'sHertogenbosch.				Haarlem.				Groningen.				Middel- burg.		Deventer.	
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.
Schrijven	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	1
Rekenen	3	3	3	3	4	3	2	2	2	2	2	1	3	3	4	3
Vormleer	»	»	»	1	»	»	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Nederlandsche taal (lezen, taalkunde, stijl, letterkunde)	7	6	6	6	6	6	7	7	8	7	5	6	7	6	6	5
Aardrijkskunde (wis-, natuur- en staatkundige; kaartschetsen)	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	4	2	2	3	3
Vaderlandsche geschiedenis	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Algemeene geschiedenis	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kennis der natuur (natuurlijke historie, natuurkunde, scheikunde)	2	2	3	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	4
Zang	5	5	2	2	5	5	4	4	3	3	5	5	3	3	4	4
Toonkunst	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	2	2	4	3	2
Opvoeding en onderwijs	1	2	2	2	1	2	2	2	»	2	2	2	1	1	—	1
Gymnastiek	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	2	2	4	3	2
Teekenen	4	2	2	2	2	2	4	2	2	2	2	2	2	4	4	2
Wiskunde (stel- en meetkunst)	4	4	3	2	4	4	5	4	2	2	2	2	2	4	4	3
Fransche taal	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2
Hoogduitsche taal	1	2	2	2	»	»	2	2	2	2	2	2	—	1	—	1
Tuinbouw	»	»	2	2	»	»	2	2	—	—	1	1	—	—	—	—
Anatomie, physiologie, gezondheidsleer	»	1	1	1	»	1	1	1	—	—	1	2	—	1	—	—

Eene vergelijking van dit leerplan met dat op bladz. 183 van het vorige verslag doet zien, dat te 'sHertogenbosch en te Haarlem eene vrij aanzienlijke vermeerdering van uren is ingevoerd, terwijl daarin te Groningen, behoudens enkele wijzigingen, nagenoeg geene verandering kwam.

Te 'sHertogenbosch is twee uren onderwijs in de Fransche taal voor het 1ste studiejaar ingevoerd, terwijl het Duitsch

dat te voren in de twee hoogste klassen onderwezen werd, gedurende den cursus 1877/78 over de vier studiejaar is verdeeld.

Te Haarlem, waar in den vorigen cursus in de verschillende klassen respectvelijk 38, 38, 39 en 40 uren 's weeks onderwijs verstrekt werd, vermeerderde dat tot 39, 40, 46 en 47.

Te Groningen is twee uren 's weeks onderwijs in de Fransche taal voor de hoogste klasse ingevoerd, en dat in vormleer en onderwijs en opvoeding voor de kweekelingen van het eerste studiejaar vervallen.

De lessen werden aan de vijf scholen geregeld volgens het leerplan gegeven.

De getuigenissen over het gedrag en den ijver der

kweekelingen luiden over het algemeen zeer gunstig; hunne vorderingen waren over het geheel meer dan voldoende. Met eene enkele uitzondering was ook hun gezondheidstoestand zeer goed.

De acten van bekwaamheid in 1877 en in het voorjaar van 1878 door de kweekelingen en hulponderwijzers bebaald, zijn in het volgend overzicht vermeld.

SCHOOL		VERKREGEN ACTE.															
		Hulp- onderwijzer.		Hoofd- onderwijzer.		Wiskunde.		Gym- nastiek.		Teekenen.		Fransche taal.		Hoogduit- sche taal.		Landbouw- kunde.	
		In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.	In 1877.	In 1878.
's Hertogenbosch		11	22	5	1	6	8	3	14	8	17	>	1	>	>	1	3
Haarlem		11	16	4	3	4	7	11	14	>	4	1	1	>	>	>	2
Groningen.		8	19	13	3	7	9	7	9	3	9	1	2	2	1	2	>
Totaal		30	57	22	7	17	24	21	37	11	30	2	4	2	1	3	5
In 1876		30		15		15		21		15		2		1		>	

Bovendien werd in 1877 te 's Hertogenbosch aan eene hulponderwijzeres de acte als hoofdonderwijzeres en aan zeven kweekelingen die van hulponderwijzeres uitgereikt. Bij dezelfde school verkregen in 1878 mede twee kweekelingen laatstgenoemde acte.

De kweekelingen die in het bezit der hulponderwijzersacte waren gekomen, werden allen bij openbare en bijzondere scholen geplaatst.

De examens ter toelating tot de kweekescholen werden op de gebruikelijke wijze afgenomen. Ten gevolge van de daartoe in 1878 gedane gewone jaarlijksche oproeping, meldden zich voor 's Hertogenbosch 70, voor Haarlem 87, voor Groningen 124, voor Middelburg 62 en voor Deventer 89 sollicitanten aan; over de verschillende provincien waren deze op de volgende wijze verdeeld :

PROVINCIE.	's Hertogenbosch.	Haarlem.	Groningen.	Middelburg.	Deventer.	Totaal.
Gelderland	11	2	1	1	15	30
Zuidholland	14	33	>	19	4	70
Noordholland	3	38	>	>	1	42
Zeeland	3	1	>	35	>	39
Utrecht	1	4	>	>	2	7
Friesland	3	8	48	>	18	77
Overijsel	1	>	>	>	26	27
Groningen	1	1	56	>	13	71
Drenthe	1	>	19	>	10	30
Limburg	10	>	>	>	>	10
Totaal	70	87	124	62	89	432

Na afloop der examens werden tot den nieuwen cursus, aanvangende op 1 September 1878, toegelaten aan elke der scholen, te 's Hertogenbosch, Haarlem en Groningen 21, aan die de Middelburg en Deventer 20, te zamen 103 kweekelingen.

Op dat tijdstip waren in het genot van Rijkstoelagen de kweekelingen in het volgend overzicht vermeld.

SCHOOL TE	Toelage van		
	f 300	f 200	f 175
's Hertogenbosch	75	3	2
Haarlem	81	>	>
Groningen	79	>	>
Middelburg	59	1	>
Deventer	60	>	>

De gebouwen der kweekescholen te 's Hertogenbosch, Haarlem en Groningen bleven bij voortduring voldoen.

Te Middelburg werd de kweekeschool, in afwachting van de voltooiing van een nieuw gebouw, gevestigd in de lokalen van het voormalig provinciaal geregtshof. Op 1 November 1877 kon het nieuwe gebouw in gebruik genomen worden, waarvan reeds gebleken is dat het in elk opzicht aan zijne bestemming beantwoordt.

De kweekeschool te Deventer werd aanvankelijk gevestigd in lokalen van het gemeentehuis, daartoe tijdelijk afgestaan. Toen deze, bij de vermeandering van het getal der kweekelingen niet meer voldoende waren, is eene bovenwoning gehuurd en voor de behoefte der school ingerigt. Plannen tot het van Rijkswegen, met geldelijke ondersteuning der gemeente, stichten van een gebouw voor kweek- en leerschool zijn in behandeling.

De kosten der kweekescholen bedroegen in 1877 f 218 218,02 te verdeelen als volgt :

	RIJKSKWEEKSCHOOL TE					Totaal.
	's Hertogenbosch.	Haarlem.	Groningen.	Middelburg.	Deventer.	
Onderwijzers	f 21 428,60 ³	f 21 283,32	f 21 249,98	f 8 341,99 ³	f 7 356,91	f 79 660,81
Kweekelingen	21 350,00	22 200,00	22 775,00	7 308,33	7 499,45 ³	81 132,78 ³
Verdere uitgaven	9 769,46	8 877,80	7 096,20 ³	23 885,52	5 995,44 ³	57 424,43
Totaal in 1877	f 52 548,06 ³	f 52 361,12	f 51 121,18 ³	f 39 535,84 ³	f 22 651,81	f 218 218,02 ³
In 1876	48 518,47	48 951,10 ³	45 662,10 ³	637,10	36,23 ³	143 805,01 ³
Vermeerdering	f 4 029,59 ³	f 3 410,01 ³	f 5 459,08	f 38 898,74 ³	f 22 615,57 ³	f 74 413,01

b. Normalessen.

In het getal dezer inrigtingen kwam sedert het vorige jaar geene verandering. Aan de 32 normalessen genoten 1079 mannelijke en 355 vrouwelijke, te zamen 1434 kweekelingen opleiding, van welke 18 de acte van hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres en 202 die van hulp- of hulponderwijzer of hulponderwijzeres verkregen. Bij 1876 vergeleken vermeerderde het getal der kweekelingen met 139 en dat der verkregen acten met 34.

c. Opleiding aan de lagere scholen, volgens art. 12, al. 2, der wet.

Te Winkel en te Amerongen zijn in 1877 opleidingsklassen gevestigd; het getal dezer inrigtingen krom daardoor tot 68. Door 807 kweekelingen (694 mannelijke en 113 vrouwelijke) werden deze lessen bezocht; dat is eene vermeerdering van 54 personen, terwijl aan 71 de hulponderwijzersacte en aan 2 de hoofdonderwijzersacte kon worden uitgerekend, tegen 53 en 2 in het voorgaande jaar.

d. Cursussen ter opleiding van hulp- tot hoofd- onderwijzers.

Zoodanige inrigtingen kwamen in 1877 tot stand te Oud-Beijerland en te Rijssen. Zij werden bijgewoond door 585 hulponderwijzers en 58 hulponderwijzeressen, van welke 55 de acte als hoofdonderwijzer en 8 die als hoofdonderwijzeres verkregen. Het getal der hulponderwijzers die deze cursussen bezochten vermeerderde in 1877 met 36, dat der hulponderwijzeressen verminderde met 11; voor beiden daalden het aantal verworven acten respectievelijk met 11 en 1.

e. Inrigtingen van bijzonderen aard.

In het vorig verslag zijn deze inrigtingen, te zamen 14 in getal, ieder afzonderlijk genoemd. In de hierachter volgende tabel is de klasse aan de bijzondere niet gesubsidieerde school der Ursulinen te Roermond, waar kweekelingen voor den onderwijzersstand worden opgeleid, ditmaal niet vermeld, vermits dienaangaande in 1877 geene mededeelingen bij het schooltoezigt zijn ontvangen.

Daarentegen is nieuw opgenomen de cursus van den hoofdonderwijzer J. DIRKS, te Balk, gemeente Gaasterland, ter opleiding van kweekelingen tot hulponderwijzer, welke inrigting van gemeentewege wordt ondersteund.

Bij het einde van 1877 telden deze inrigtingen gezamenlijk 234 hulponderwijzers, 142 hulponderwijzeressen, 330 mannelijke en 259 vrouwelijke kweekelingen, van welke 19 de acte van hoofdonderwijzer, 8 die van hoofdonderwijzeres, 52 die van hulponderwijzer en 41 die van hulponderwijzeres behaalden.

Vermindering met 16 vond plaats in het getal hulponderwijzers dat van die lessen gebruik maakte; daarentegen vermeerderden de mannelijke kweekelingen met 27, de hulponderwijzeressen met 26 en de vrouwelijke kweekelingen met 2. In 1877 leverden deze inrigtingen 17 hulponderwijzers en 18 hulponderwijzeressen meer af dan in het vorige jaar.

f. Opleiding aan hulponderwijzeressen.

Vorenstaande mededeelingen toonen aan dat ook in 1877 voor de opleiding van vrouwelijke leerlingen tot den onderwijzersstand veel is verrigt en, over het geheel, gunstige uitkomsten daarbij verkregen zijn.

Behalve de genoemde 727 vrouwelijke kweekelingen en 200 hulponderwijzeressen, die voorschreven vier verschillende soorten van inrigtingen bezochten, telden de kweekerschoolen voor onderwijzeressen te Arnhem, Haarlem en Groningen te zamen nog 162 hulponderwijzeressen en 19 kweekelingen, zoodat over het geheel 746 vrouwelijke kweekelingen en 362 hulponderwijzeressen werden opgeleid.

Aan alle inrigtingen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen te zamen, met uitzondering van de vijf Rijksschoolen, woonden in 1877 de lessen bij 4030 leerlingen (2922 mannelijke en 1108 vrouwelijke). In 1876 bedroeg hun getal 3835; de vermeerdering beliep dus 195.

Even als in de voorgaande verslagen volgt hier een overzicht, waarin, met uitzondering der Rijksschoolen, zijn aangewezen de verschillende inrigtingen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen, benevens het getal van hen die de lessen bezochten en acten van bekwaamheid verwierven.

PROVINCIE.	GEMEENTEN.	OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.											
		Normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.				Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.		
		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal hulponderwijzers.	Verkregen acte hoofdonderwijzer.	Leerlingen.		Verkregen acte.	
			Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.		Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.			Hulponderwijzers.	Kweekeligen.	Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.
Noordbrabant	Breda	12	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Eindhoven	39	4	>	>	>	>	23	>	>	>	>	>
	Bergen op Zoom	>	>	>	>	>	>	18	2	>	>	>	>
	Tilburg	>	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>
	Heusden	>	>	>	4	>	>	>	>	>	>	>	>
	Cuyk, Bougen en Grave	>	>	>	24	1	>	>	>	>	>	>	>
	Besoijen	>	>	>	7	3	>	>	>	>	>	>	>
	Totaal	51	9	>	45	4	>	41	2	>	>	>	>
Gelderland	Arnhem	32	8	>	>	>	>	58	3	>	>	>	>
	Zutphen	34	7	>	>	>	>	16	3	>	>	>	>
	Tiel	>	>	>	>	>	>	11	>	>	>	>	>
	Nijmegen	>	>	>	>	>	>	5	>	>	16	>	>
	Idem (Departementschool)	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Idem (Chr. normaalschool)	>	>	>	>	>	>	>	>	>	49	13	>
	Wageningen	>	>	>	2	1	>	13	>	>	>	>	>
	Harderwijk	>	>	>	20	7	>	14	2	>	>	>	>
	Borculo	>	>	>	11	2	>	>	>	>	>	>	>
	Dodewaard	>	>	>	8	2	>	>	>	>	>	>	>
	Beesd	>	>	>	6	>	>	>	>	>	>	>	>
	Culemborg	>	>	>	8	2	>	>	>	>	>	>	>
	Druten	>	>	>	18	1	>	10	>	>	>	>	>
	Ubbergen	>	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>
	Zetten	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Ede	>	>	>	7	3	>	>	>	>	>	>	>
	Winterswijk	>	>	>	5	1	>	>	>	>	>	>	>
	Doetinchem (Stad)	>	>	>	7	>	>	>	>	>	>	>	>
	Zeddam (gem. Bergh)	>	>	>	16	2	>	>	>	>	>	>	>
	Maurik	>	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>
Zaltbommel	>	>	>	>	>	>	10	1	>	>	>	>	
	Totaal	66	15	>	128	21	>	137	9	>	65	13	>
Zuidholland	's Gravenhage	55	5	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Rotterdam	182	8	10	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Gouda	30	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Dordrecht	29	8	>	>	>	>	36	6	>	>	>	>
	Delft	>	>	>	>	>	>	15	>	>	30	3	>
	Gorinchem	>	>	>	5	>	>	13	1	>	>	>	>
	Leidschendam	>	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>
	Voorschoten	>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>
	Oudshoorn	>	>	>	9	2	>	>	>	>	>	>	>
	Charlois	>	>	>	27	2	>	>	>	>	>	>	>
	Dirksland	>	>	>	8	1	>	>	>	>	>	>	>
	Oud-Beijerland	>	>	>	9	>	>	14	>	>	>	>	>
	Krimpen a/d Lek	>	>	>	12	3	>	>	>	>	>	>	>
	Brielle	>	>	>	27	4	>	>	>	>	>	>	>
	Hellevoetsluis	>	>	>	3	>	>	10	2	>	>	>	>
	Berkel c. n.	>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>
	Schoonhoven	>	>	>	7	>	>	6	2	>	>	>	>
	Leiden	>	>	>	>	>	>	>	>	50	45	5	4
Schiedam	>	>	>	>	>	>	>	>	>	33	3	>	
Hillegom	>	>	>	6	>	>	>	>	>	>	>	>	
Numansdorp	>	>	>	9	>	>	>	>	>	>	>	>	
	Totaal	296	26	13	138	12	>	94	11	50	108	11	4

		OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.											
PROVINCIE.	GEMEENTEN.	Normalessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofd- onderwijzers.		Inrigtingen van bijzondere aard.			
		Getal kweek- lingen.	Verkregen acte.		Getal kweek- lingen.	Verkregen acte.		Getal hulponder- wijzers.	Verkregen acte hoofdonderwijzer.	Leerlin- gen.		Verkregen acte.	
			Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.		Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.			Hulponder- wijzers.	Kweekelin- gen.	Hulponder- wijzer.	Hoofdonder- wijzer.
Noordholland .	Amsterdam	>	>	>	>	>	>	>	>	1) 93	32	4	>
	Idem (oefenscholen)	14	4	>	>	>	>	>	>	10	26	9	4
	Haarlem	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Hoorn	10	2	>	>	>	>	>	>	6	>	>	>
	Helder	17	4	>	>	>	>	15	>	>	>	>	>
	Zuid-Scharwoude	>	>	>	5	>	>	>	>	>	>	>	>
	Enkhuizen	>	>	>	5	1	>	>	>	>	>	>	>
	Broek in Waterland	>	>	>	7	>	>	12	>	>	>	>	>
	Purmerend	>	>	>	7	>	>	>	>	>	>	>	>
	Zaandam	>	>	>	3	1	>	>	>	>	>	>	>
	Wormerveer	>	>	>	7	>	>	15	1	>	>	>	>
	Terschelling	>	>	>	7	>	>	>	>	>	>	>	>
	Edam	>	>	>	12	>	>	>	>	>	>	>	>
	Alkmaar	11	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Wieringerwaard	>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>
	Spanbroek	>	>	>	8	>	>	6	>	>	>	>	>
	Texel	>	>	>	6	>	>	>	>	>	>	>	>
Winkel	>	>	>	4	>	>	>	>	>	>	>	>	
	Totaal	52	10	>	74	2	>	48	1	109	58	13	4
Zeeland	Middelburg	49	13	>	>	>	>	19	3	>	>	>	>
	Zierikzee	>	>	>	>	>	>	8	>	>	>	>	>
	Idem } oefenscholen	10	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Goes	18	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Tholen	12	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Oostburg	>	>	>	34	>	>	13	2	>	>	>	>
	Axel	>	>	>	23	2	>	>	>	>	>	>	>
	Goes	>	>	>	>	>	>	11	>	>	>	>	>
	St. Annaland	>	>	>	9	>	>	>	>	>	>	>	>
	Totaal	89	15	>	66	2	>	51	5	>	>	>	>
Utrecht	Utrecht	>	>	>	>	>	>	>	>	27	36	4	2
	Idem	>	>	>	>	>	>	>	>	23	23	>	>
	Amersfoort	>	>	>	>	>	>	>	>	14	15	3	>
	Vreeswijk	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Doorn	>	>	>	11	2	>	6	>	>	>	>	>
	Maarssen	>	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>
	Ruwiël	>	>	>	>	>	>	4	>	>	>	>	>
	Veenendaal	>	>	>	>	>	>	7	>	>	>	>	>
	IJsselstein	>	>	>	>	>	>	7	>	>	>	>	>
	Amerongen	>	>	>	5	>	>	>	>	>	>	>	>
	Totaal	>	>	>	26	2	>	24	>	41	74	7	2
Friesland	Leeuwarden	60	5	>	>	>	>	23	4	>	>	>	>
	Hurlingen	>	>	>	>	>	>	13	3	>	>	>	>
	Sneek	51	10	>	>	>	>	6	>	>	>	>	>
	Franeker	36	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Heerenveen	52	11	>	>	>	>	12	1	>	>	>	>
	Buitenpost	>	>	>	30	1	>	>	>	>	>	>	>
	Dockum	31	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
	Dragten	>	>	>	21	3	>	11	1	>	>	>	>
	Warga	>	>	>	9	>	>	>	>	>	>	>	>
	Veenwouden	>	>	>	>	>	>	3	1	>	>	>	>
	Folllega	>	>	>	>	>	>	4	>	>	>	>	>
	Balk	>	>	>	>	>	>	>	12	>	>	>	>
		Totaal	230	32	>	60	4	>	72	10	12	>	>

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERESSEN.

Normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.				Kweekscholen.			
Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal hulp- onderwijzeressen.	Verkregen acte hoofd- onderwijzeres.	Leerlingen.		Verkregen acte.		Leerlingen.		Verkregen acte.	
	Hulp- onderwijzeres.	Hoofd- onderwijzeres.		Hulp- onderwijzeres.	Hoofd- onderwijzeres.			Hulp- onderwijzeressen.	Kweelin- gen.	Hulp- onderwijzeres.	Hoofd- onderwijzeres.	Hulp- onderwijzeressen.	Kweelin- gen.	Hulp- onderwijzeres.	Hoofd- onderwijzeres.
>	>	>	>	>	>	>	>	1) 54	64	4	>	>	>	>	>
14	4	>	>	>	>	>	>	16	54	8	6	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
4	>	>	>	>	>	4	>	1	>	>	>	11	36	8	1
5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	6	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	7	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	4	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
23	4	>	31	>	>	4	>	71	118	12	6	11	36	8	1
25	2	>	>	>	>	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
8	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
11	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
1	1	>	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	5	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
45	8	>	8	>	>	10	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	17	19	1	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	18	4	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	6	>	>	1	>	17	37	5	>	>	>	>	>
35	9	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
3	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	n
2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
3	>	>	>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	z
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
44	10	>	>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>

OPMERKINGEN.

1) Enkele lessen werden nog gevolgd door 26 hoofd- onderwijzers en 11 hoofd- onderwijze- ressen.

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.

PROVINCIEËN.	GEMEENTEN.	OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.												
		Normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofd- onderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.				
		Getal kweekelingen.	Verkregeu acte.		Getal kweekelingen.	Verkregeu acte.		Getal hulponderwijzers.	Verkregeu acte hoofdonderwijzer.	Leerlingen.		Verkregeu acte.		
			Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.		Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.			Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	Hulponderwijzer.	Hoofdonderwijzer.	
Overijssel.	Deventer	32	7	»	»	»	»	»	14	2	»	»	»	»
	Zwolle	42	5	»	»	»	»	»	15	6	»	»	»	»
	Kampen	11	4	»	»	»	»	»	20	4	»	»	5	»
	Zwartsluis	»	»	»	»	6	1	»	»	»	»	»	»	»
	Oldenzaal	»	»	»	»	13	»	»	»	»	»	»	»	»
	Steenwijk	»	»	»	»	10	2	»	5	1	»	»	»	»
	Almelo	»	»	»	»	18	1	»	13	»	»	»	»	»
	Goor	»	»	»	»	18	»	»	»	»	»	»	»	»
	Enschede	»	»	»	»	11	2	»	13	»	»	»	»	»
	Rijssen	»	»	»	»	»	»	»	8	»	»	»	»	»
	Totaal	85	16	»	76	6	»	88	13	»	5	»	»	
Groningen	Groningen	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Finsterwolde	56	5	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Grijpskerk	»	»	»	»	14	»	»	»	»	»	»	»	»
	Sappemeer	36	5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Veendam	28	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Holwierde	2	»	»	»	5	3	»	»	»	»	»	»	»
Warffum	13	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Totaal	133	11	3	19	3	»	»	»	»	»	»	»	
Drenthe	Peize	»	»	»	»	10	»	»	»	»	»	»	»	»
	Assen	14	7	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Meppel	18	»	»	»	»	»	»	»	13	»	»	»	3
	Hoogeveen	15	6	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Coevorden en Dalen	»	»	»	»	10	»	»	»	»	»	»	»	»
Dwingelo	»	»	»	»	11	»	»	»	»	»	»	»	»	
	Totaal	47	13	»	31	»	»	»	»	13	»	»	»	3
Limburg	Maastricht	31	»	»	»	»	»	17	4	»	»	»	»	»
	Venlo	»	»	»	»	»	»	13	»	»	»	»	»	»
	Gulpen	»	»	»	»	14	5	2	»	»	»	»	»	»
	Blerick	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	»
	Meerssen	»	»	»	»	4	»	»	»	»	»	»	»	»
	Kerkrade	»	»	»	»	»	»	»	»	9	20	8	6	»
	Wessem	»	»	»	»	10	2	»	»	»	»	»	»	»
		Totaal	31	»	»	31	7	2	30	4	9	20	8	6
	Algemeen totaal	1079	147	16	694	63	2	585	55	234	330	52	19	
	In 1876	997	134	12	665	49	2	549	66	250	303	35	20	
	Vermeerdering	82	13	4	29	14	»	36	-11	-16	27	17	-1	

OPLEIDING VAN ONDERWIJZERESSEN.

Normaallessen.			Opleiding art. 12, alin. 2.			Cursus ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers.		Inrigtingen van bijzonderen aard.				Kweekscholen.			
Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal kweekelingen.	Verkregen acte.		Getal hulponderwijzeressen.	Verkregen acte hoofdonderwijzeres.	Leerlingen.		Verkregen acte.		Leerlingen.		Verkregen acte.	
	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.		Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.			Hulponderwijzeressen.	Kweekeelingen.	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.	Hulponderwijzeressen.	Kweekeelingen.	Hulponderwijzeres.	Hoofdonderwijzeres.
14	1	>	>	>	>	3	2	>	>	>	>	>	>	>	>
8	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
6	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	2	1	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	1	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
28	2	>	6	2	>	5	2	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	28	>	>	>
3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
5	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
13	>	>	3	>	>	>	>	>	>	>	>	28	>	>	>
>	>	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
9	4	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
1	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
11	5	>	2	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
10	7	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
10	7	>	1	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>	>
355	55	2	113	8	>	58	8	142	259	41	8	19	162	25	5
298	38	9	88	4	>	69	9	116	257	23	7	20	223	16	3
57	17	- 7	25	4	>	- 11	- 1	26	2	18	1	- 1	- 61	9	2

OPMERKINGEN.

g. *Onderwijzersgezelschappen.*

Het getal der gezelschappen en dat der leden, in 1877, is in het volgende overzicht vermeld.

PROVINCIE N.	Aantal gezelschappen.	Aantal leden.
Noordbrabant	22	407
Gelderland	32	413
Zuidholland	34	722
Noordholland	34	472
Zeeland	16	235
Utrecht	8	147
Friesland	35	583
Overijssel	21	363
Groningen	23	357
Drenthe	11	153
Limburg	11	240
Totaal in 1877	247	4092
» » 1876	251	3999
Vermeerdering	— 4	93

De vermindering met 4 gezelschappen spruit voort uit de opheffing van 2 in Gelderland, van 4 in Zuidholland en van 1 in Groningen; daarentegen werden in Noordholland 2 en in Friesland 1 nieuwe gezelschappen opgericht. Ook in 1877 werden over het algemeen gunstige berigten omtrent de opkomst en werkzaamheden der leden ingewonnen. In sommige gezelschappen werd beurtelings door een der leden eene voorlezing gehouden over het een of ander vak van onderwijs, en werden opstellen over eenig onderwerp tegen de volgende vergadering ter bewerking opgegeven; in andere werd de algemeene ontwikkeling der onderwijzers bevorderd door het onderling bespreken van wetenschappelijke onderwerpen, het houden van wedstrijden in de reken- of schrijfkunst en meer dergelijke nuttige oefeningen.

g. *Algemeen overzicht der kosten.*

De volgende tabel bevat de uitgaven van het Rijk, de provincien en de gemeenten, ten behoeve van de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen, in 1877.

UITGAVEN voor opleiding van het onderwijzend personeel, in 1877.

PROVINCIE.	DOOR HET RIJK.				Door de provincien.	Door de gemeenten.	Door het Rijk, de provincien en de gemeenten te zamen.	Subsidien van het Rijk aan onderwijzersgezelschappen.
	Rijkskweekscholen.	Normaallessen.	Art. 12, 2de lid.	Opleiding van onderwijzeressen.				
Noordbrabant	f 52 548,06 ^a	f 10 222,05 ^a	f 2 170,87	>	>	f 64 940,99	f 715,00	
Gelderland	>	f 12 130,50 ^a	f 4 783,51	f 8 500,00	>	f 1 300,00	f 670,00	
Zuidholland	>	f 23 244,15	f 6 329,40	f 2 366,66	>	f 24 606,27 ^a	f 540,00	
Noordholland	f 52 361,12	f 32 028,89 ^a	f 4 065,00	f 8 753,75	>	f 24 595,37 ^b	f 800,00	
Zeeland	f 39 535,84 ^a	f 7 982,32	f 1 554,05	>	>	f 137,79	f 530,00	
Utrecht	>	f 10 518,80	f 1 960,73	>	f 1 750,00	f 420,00	f 300,00	
Friesland	>	f 14 131,16	f 1 099,77 ^a	f 3 100,00	>	f 870,00	f 495,00	
Overijssel	f 22 651,81	f 11 314,58	f 4 040,02	f 33,33	>	f 516,66 ^a	f 440,00	
Groningen	f 51 121,18 ^a	f 11 874,52	f 385,64	f 8 202,67	>	f 100,00	f 385,00	
Drenthe	>	f 9 246,15 ^a	f 772,99	f 1 310,00	>	>	f 275,00	
Limburg	>	f 10 621,12 ^a	f 949,78	f 625,00	>	>	f 440,00	
Totaal in 1877	f 218 218,02 ^a	f 153 314,26 ^a	f 28 111,76 ^a	f 32 891,41	f 1 750,00	f 52 546,10 ^a	f 5 390,00	
> 1876	f 143 805,01 ^b	f 118 296,71 ^a	f 22 583,68 ^b	f 32 722,79	f 900,00	f 43 690,29 ^a	f 5 290,00	
Vermeerdering	f 74 413,01	f 35 017,55	f 5 528,08	f 168,62	f 850,00	f 8 855,81	f 100,00	

In 1877 is alzoo door het Rijk uitgegeven voor de kweekscholen f 218 218,02^a, voor de normaallessen (waaronder de cursussen ter opleiding van hulp- tot hoofdonderwijzers begrepen zijn) f 153 314,26^a, voor de opleidingsklassen f 28 111,76^a, voor de opleiding van onderwijzeressen f 32 891,41; in het geheel ruim f 432 500. Sedert 1876 zijn de Rijksuitgaven voor de opleiding van het onderwijzend personeel met ruim f 115 000 toegenomen. De uitgaven van de provincie vermeerderten met f 850; die der gemeenten met f 8 855,81. Voor de onderwijzersgezelschappen werd f 100 meer subsidie toegestaan.

§ 13 ACTEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS.

Ter voldoening aan art. 41 der wet, is in elke provincie gedurende 1877 twee malen de gelegenheid opengesteld tot het afleggen van examens ter verkrijging van acten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.

In de volgende tabel is de uitslag dezer examens voor elke provincie vermeld.

SOORT DER ACTEN VAN BEKWAAMHEID OF VAN DE AANTEEKENINGEN OP REEDS VERKREGEN ACTEN.		NOORD- BRABANT.		GELDER- LAND.		ZUID- HOLLAND.		NOORD- HOLLAND.		
		Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	
I.	Hoofdonderwijzers	12	12	21	29	48	57	42	75	
II.	Hoofdonderwijzeressen	6	3	15	>	12	10	19	9	
III.	Hulponderwijzers	37	17	59	28	67	62	49	40	
IV.	Hulponderwijzeressen	27	11	59	13	64	29	68	43	
V.	Huisonderwijzers.	a. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	>	>	>	>	>	>	>	>
		b. Fransche taal	1	>	1	>	3	3	5	3
		c. Hoogduitsche taal	>	>	>	>	>	>	1	4
		d. Engelsche taal	1	>	1	>	3	5	2	2
		e. Wiskunde	3	10	>	>	1	>	8	7
		f. Gymnastiek	1	>	1	>	1	2	17	>
		g. Teekenen	14	7	3	5	3	1	2	2
		h. Landbouwkunde	>	>	>	>	>	>	1	>
VI.	Huisonderwijzeressen.	a. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	6	1	3	>	>	>	>	2
		b. Fransche taal	4	1	27	2	19	7	20	4
		c. Hoogduitsche taal	>	>	9	>	3	1	4	>
		d. Engelsche taal	1	2	20	3	10	1	7	2
		e. Handwerken voor meisjes	5	1	27	5	96	20	70	47
		f. Gymnastiek	>	>	>	>	>	>	1	>
		g. Wiskunde	>	>	1	>	1	>	>	>
		h. Teekenen	>	>	2	1	4	>	>	>
VII.	Aanteekeningen op reeds verkregen acten als onderwijzer.	a. Fransche taal	16	36	21	46	49	49	27	36
		b. Hoogduitsche taal	7	9	17	5	8	10	8	8
		c. Engelsche taal	7	9	8	2	13	15	8	15
		d. Wiskunde	9	3	16	20	31	30	13	29
		e. Landbouwkunde	1	1	2	1	2	>	7	>
		f. Gymnastiek	2	7	2	>	13	4	8	5
		g. Teekenen	10	3	2	3	2	7	>	10
		h. Handwerken voor meisjes	2	4	24	6	34	19	25	23
VIII.	Aanteekeningen op reeds verkregen acten als onderwijzeres.	a. Fransche taal	3	>	26	1	16	6	20	6
		b. Hoogduitsche taal	1	3	22	3	22	15	9	17
		c. Engelsche taal	>	>	1	>	3	>	1	1
		d. Wiskunde	>	>	1	>	1	1	1	>
		e. Gymnastiek	>	>	>	1	>	>	1	>
		f. Teekenen	>	>	>	1	>	>	1	>
		g. Handwerken voor meisjes	2	>	10	>	36	8	66	33
		Totaal in 1877		178	140	401	174	565	362	510
> > 1876		183	146	367	164	413	376	436	349	
Vermeerdering		- 5	- 6	34	10	152	-14	74	74	

ZEELAND.		UTRECHT.		FRIESLAND.		OVERIJSSSEL.		GRONINGEN.		DRENTHE.		LIMBURG.		TOTAAL		TOTAAL IN 1876.	
Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.
8	6	9	17	19	32	15	17	24	25	9	10	12	7	219	287	231	311
1	1	5	1	2	2	2	1	4	»	1	»	27	6	94	33	62	21
21	9	12	13	51	40	24	11	37	26	24	9	9	4	390	259	362	240
11	5	20	15	18	8	14	3	7	1	6	1	41	7	335	136	258	104
»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	1	»	1	»
»	1	2	1	2	»	»	1	2	»	»	»	11	6	27	15	11	20
»	»	1	»	»	1	»	»	1	1	»	»	»	1	3	7	11	2
»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	8	7	10	13
1	»	»	1	»	»	1	1	7	2	»	»	1	»	22	21	19	10
»	»	»	»	3	1	2	»	»	»	1	»	»	»	26	3	4	12
2	1	»	1	3	2	1	»	4	2	1	»	1	»	34	21	36	16
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	1	1
2	1	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4	»	17	4	23	7
2	»	8	1	3	1	2	1	»	»	1	»	24	2	110	19	74	29
»	»	3	»	»	»	»	»	3	»	1	»	6	2	29	3	41	11
»	»	4	1	2	»	1	»	1	»	2	1	11	»	59	10	42	6
9	3	15	3	16	9	11	»	21	5	3	1	15	»	288	91	207	82
»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	2	»
»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	3	»	»	»
»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	6	2	6	»
2	8	9	6	18	10	4	11	4	11	2	2	14	1	166	216	99	199
1	»	1	1	3	»	5	2	13	4	»	»	7	2	70	41	56	36
»	»	2	2	7	1	2	4	3	2	1	»	5	»	56	50	43	43
1	1	8	6	6	4	5	4	6	4	1	1	»	1	96	103	100	107
»	»	»	»	6	8	2	»	1	»	»	»	1	»	22	10	31	16
2	»	1	»	8	8	3	2	5	»	8	»	»	»	52	26	54	20
»	2	6	2	»	2	4	»	9	7	4	4	2	1	39	41	47	28
7	1	6	8	3	1	6	1	1	1	2	»	23	4	133	68	104	75
1	»	1	1	7	2	4	»	1	»	»	»	14	4	93	20	57	18
»	»	8	2	2	»	2	»	2	»	1	»	16	1	85	41	76	41
»	»	»	1	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	6	2	2	3
»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	3	2	2	»
»	»	3	2	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	5	3	13	3
3	2	10	1	4	5	7	1	12	»	1	»	5	»	155	50	108	35
74	41	136	87	184	138	117	60	172	91	69	29	250	49	2656	1594		
67	47	102	76	138	117	98	47	162	93	40	38	187	56	2193	1509		
7	-6	34	11	46	21	19	13	10	-2	29	-9	63	-7	463	85		

Voor schoolonderwijs werden uitgeraakt 1038, voor huisonderwijs 636 acten, bovendien werden 982 aanteekeningen op reeds verkregen acten gesteld. Het getal afwijzingen bedroeg voor schoolonderwijs 715, voor huisonderwijs 206, voor aanteekeningen op reeds verkregen acten 673. In het geheel verwierven 2656 kandidaten de verlangde acte of aanteekening, terwijl die aan 1594 moest worden geweigerd.

Van de kandidaten voor de acten van hoofd- en hulp- onderwijzer moesten respectievelijk 57 en 40 pct. worden afgewezen; van die voor de acten van hoofd- en hulp- onderwijzeres respectievelijk 26 en 29 pct.

Bij de examens voor de huisonderwijzersacte moest aan 38 pct. der mannelijke en aan slechts 20 pct. der vrouwelijke kandidaten de acte geweigerd worden.

Voor aanteekeningen op reeds verkregen acten werden van de 988 mannelijke kandidaten 49 pct. afgewezen; van de 667 vrouwelijke slechts 28 pct.

Door den Koning werd in 1877 aan 90 vreemdelingen, 79 vrouwen en 11 mannen, volgens art. 6 der wet vergunning verleend om hier te lande onderwijs te geven. Van deze waren uit:

	Mannen.	Vrouwen
Frankrijk	4	4
Elsas Lotharingen	>	2
Pruissen	1	36
Baden	1	>
Beijeren	>	1
Hessen	>	1
Belgie	1	7
Zwitserland	3	12
Italie	>	1

Mannen. Vrouwen.

Turkije	>	1
Engeland	1	10
Schotland	>	1
West-Indie	>	1
Noord-Amerika	>	1
Zuid-Afrika	>	1

Verlof tot het geven van lager onderwijs, overeenkomstig art. 7, lit. c der wet, werd in 1877 niet verleend.

§ 14. TOEZIGT OP HET LAGER ONDERWIJS.

In den aanvang van 1877 leed het onderwijs een gevoelig verlies door het overlijden van den inspecteur van het lager onderwijs in Zuidholland, dr. M. P. LINDO, wiens vele verdiensten niet enkel in zijne ambtsbetrekking, maar op zoo menig ander gebied uitblonken en algemeen waardering vonden.

Kort daarop verzocht de heer A. BRULLO ontslag uit zijne betrekking van inspecteur van het lager onderwijs in Noordholland. Schoon ook dit besluit moest worden betreurd, werd hem dat ontslag bij Koninklijk besluit van 1 Maart 1877, n°. 25, op de meest eervolle wijze verleend.

In de plaats van eerstgenoemden werd bij Koninklijk besluit van 28 Maart 1877, n°. 1, benoemd dr. A. T. VAN AKEN, te 's Gravenhage, en ter vervanging van laatstgenoemden dr. E. H. VON BAUMHAUER, te Haarlem. Daar deze evenwel verhinderd was de betrekking te aanvaarden, werd zijne benoeming ingetrokken en bij Zijner Majesteits besluit van 1 Maart 1877, n°. 1, dr. W. B. J. VAN ELJK, te Deventer, tot inspecteur van het lager onderwijs in Noordholland benoemd.

Het personeel der schoolopzieners veranderde zooals in het volgende overzicht is aangewezen.

S C H O O L O P Z I E N E R S.

PROVINCIEEN.	School- districten.	S C H O O L O P Z I E N E R S.		
		Herbenoemd.	Benoemd.	Op verzoek eervol ontslagen.
Noordbrabant . . .	XI.	>	mr. W. H. E. baron van der Borch.	mr. W. A. 't Hooft.
Gelderland	III.	J. Goedhart.	>	>
	IX.	>	mr. Th. J. Hoppe.	mr. W. J. Triebels.
Zuidholland	VI.	dr. C. J. Vaillant.	>	>
Noordholland	I.	>	dr. G. A. N. Allebé.	dr. N. J. B. Kappeyne van de Coppello.
	II.	>	C. P. Metelerkamp.	>
	III.	>	jhr. mr. B. de Bosch Kemper.	mr. G. van Tienhoven.
Friesland	II.	C. Koning Altmann.	>	>
	V.	mr. Ph. van Blom.	>	>
	VII.	W. B. van der Veen.	>	>
Groningen	II.	>	dr. F. G. Groneman.	D. de Groot.
	VII.	>	S. W. Schortinghuis.	mr. A. H. Koning.
	VIII.	>	E. Huizinga.	>

Voorts werd bij Koninklijk besluit van 11 Februarij 1877, n°. 26, P. H. BRUYN ontslagen als schoolopziener in het tweede schooldistrict van Noordholland.

Bij Koninklijk besluit van 26 September 1177, n°. 26,

is eene nieuwe verdeling der provincie Noordholland in schooldistricten vastgesteld. Bij die verdeling zijn eenige buitenwijken van Amsterdam, die vroeger niet waren ingedeeld, bij de districten I—IV gevoegd en zijn de gemeenten Diemen en Watergraafsmeer, vroeger behorende

tot district I, bij district III, en Nederhorst den Berg, volgens de vorige regeling tot district IV behoorende, bij district II ingedeeld.

In de provincie Groningen is het zevende schooldistrict gesplitst, een achtste schooldistrict gevormd, en bij Koninklijk besluit van 21 September 1877, n°. 18, bepaald dat eerstgenoemd district zal bevatten de gemeenten Muntendam, Veendam en Wildervank, en het achtste de gemeenten Nieuwe Pekela, Onstwedde, Oude Pekela en Vlagtwedde.

De jaarlijksche vergadering van inspecteurs, volgens art. 59 der wet, is van 21 tot 29 Junij gehouden en bijgewoond door allen.

De behandelde onderwerpen, en een overzicht der gehouden beraadslagingen volgen hier. De antwoorden der Regering verlangd op enkele punten in die bijeenkomst behandeld zijn aangehouden, eerst uit hoofde van het toen aanhangige wetsontwerp tot herziening der wet op het lager onderwijs, daarna, toen er eene wet tot stand gekomen was, dewijl de bedoelde punten in verband stonden met hare uitvoering.

1°. Kweekelingen.

Het eerste der te behandelen onderwerpen, door den Minister van Binnenlandsche Zaken ter tafel gebragt, luidde:

Door de inspecteurs is voorgesteld (notulen bij wetsontw. L. O. p. 15, 2de kolom) de kweekelingen als bepaalde onderwijskracht uit de wet te doen verdwijnen, de in functie zijnde van 14—16 jaar nog één, hoogstens twee jaren te behouden en die van 16—18 jaar, als maatregel van overgang, bevoegdheid te verleenen tot het geven van schoolonderwijs.

Hoe lang zal, in dat systeem, *die maatregel van overgang* moeten duren?

Kan op *den duur*, na afloop van een zeker aantal jaren, de instelling van kweekelingen voor het onderwijs en voor de opleiding van a. s. onderwijzers, worden ontbeerd?

Volgens de laatste opgaf waren er 2660 kweekelingen bij de openbare en bijzondere scholen werkzaam. Hun leeftijd is niet bekend. Stel dat van gemiddeld cijfer $\frac{1}{4}$, d. i. 665 van 14—16 jaar oud zijn en de overige 1995 van 16—18, door wie zullen dan, na verloop van een of twee jaren, die 665 vervangen worden?

Elke kweekschool levert jaarlijks 20 hulponderwijzers, de vijf bestaande alzoo 100. De normaalinrichtingen en opleidingsklassen hebben in 1875 (de laatst bekende opgaf) 298 (stel 300) hulponderwijzers en hulponderwijzeressen geleverd.

Worden de kweekscholen, normaalinrichtingen en opleidingsklassen *verdubbeld*, dan verkrijgen wij jaarlijks 400 hulponderwijzers meer, waarvan 4 percent af te trekken voor verlies. Na ongeveer zeven jaren zouden er dan voldoende hulponderwijzers zijn, om de ruim 2600 kweekelingen te vervangen. Wil men alleen hulponderwijzers, aan de kweekscholen gevormd, dan zouden er, bij verdubbeling der tegenwoordige kweekscholen, ongeveer dertig jaar verloopen vóór dat de kweekelingen konden verdwijnen.

De oprigting van nog vijf kweekscholen is uitvoerbaar. Evenzeer de verdubbeling der normaallessen? Zij zijn nu reeds in de meest aanzienlijke gemeenten. En zullen de nieuwe voldoende bezocht worden? Thans reeds komen bij vacatures van Rijksbeurzen soms niet meer dan 2 of 3 candidaten.

Ook verdient overweging, dat de c. q. op te rigten nieuwe kweekscholen eerst na vier jaren de eerste honderd hulponderwijzers zouden kunnen leveren. De normaalinrichtingen enz., eerst na hoogstens twee of drie jaar.

Het antwoord op de tweede vraag was bevestigend; daarentegen hield de vergadering zich overtuigd dat het 1ste gedeelte dier vraag: of de instelling van kweekelingen voor de opleiding van aanstaande onderwijzers *op den duur* kan worden ontbeerd, slechts een ontkennend antwoord toelaat.

Over de eerste vraag liepen de gevoelens zeer uiteen, zoodat het noodig werd geoordeeld haar, tot voorloopige

beantwoording, in handen eener commissie te stellen. Tot leden dier commissie werden door den onder-voorzitter benoemd de inspecteurs van Noordbrabant, Noordholland, Utrecht en Overijssel.

Het rapport dezer commissie, dat, na eene uitvoerige bespreking, door de meerderheid der leden werd goedgekeurd, behelsde het voorstel om den Minister te antwoorden:

1°. dat de bezwaren, waarop de Minister wijst, zeer zeker niet te ontkennen zijn, dat door de inspecteurs al het gewigt daarvan gevoeld wordt, maar dat die bezwaren, als eigenaardig aan elk tijdvak van overgang verbonden, ook in deze aangelegenheid werkelijk niet ontweken kunnen worden. Intusschen mag niet worden voorbijgezien, dat zij, als van tijdelijken aard, slechts eene voorbijgaande beteekenis hebben;

2°. dat, wat den duur van het overgangstijdperk betreft, de berekening van 30 jaren uitgaat van de onderstelling, dat de vorming der hulponderwijzers uitsluitend aan de kweekschool plaats grijpt, doch dat naast de kweekscholen verschillende vormen van opleiding in stand behooren te blijven, op welke moet worden gelet;

3°. dat door een der inspecteurs er op gewezen werd, dat de voorwaarden, die vermeld moeten zijn eer de termijn van overgang kan gesloten worden, nog bezwarender zijn, dan ze door den Minister werden voorgesteld.

De meening door de inspecteurs in Januarij 1876 ontwikkeld en waarin door den Minister, blijkens zijn wetsontwerp, wordt gedeeld, dat slechts 40 leerlingen aan één onderwijzer mogen worden toevertrouwd, leidt tot een aantal van minstens 10 000 onderwijzers.

Hoe die te verkrijgen? Er kunnen 13 Rijkskweekscholen, ieder met 80 leerlingen en 40 normaallessen, ieder met 40 leerlingen, allen zoo noodig, van Rijkswege ondersteund, worden opgerigt. Worden die verschillende inrichtingen zoo spoedig als doenlijk is geopend, dan kunnen zij in een tijdvak van 10 jaar een zeer aanzienlijk aantal onderwijzers, 460 jaarlijks, vormen. Maar ook die maatregelen, waarbij nog de verbeterde opleidingsklassen kunnen gevoegd worden (en verder, meent hij, dat niet kan gegaan worden), leiden nog niet tot de gewenschte uitkomst; want ook het getal der aldus gevormde onderwijzers is nog niet voldoende, om het vereischte aantal voor alle scholen te verkrijgen. Intusschen kan en moet gerekend worden op hen, die langs andere wegen, dan langs dien der openbare inrichtingen, tot het onderwijs zullen komen. Hoe groot hun getal zal zijn, is met geene mogelijkheid te bepalen. Verbeterd uitzigt zal zeker belangrijken invloed daarop uitoefenen, maar zekerheid geeft dit volstrekt niet.

Daar er echter bij eene nieuwe wettelijke regeling een termijn van overgang in de wet moet worden bepaald, onder voorbehoud van mogelijke verlenging, zou, naar zijne meening, dat tijdvak op 10 jaar kunnen worden gesteld. Aan het einde daarvan zou de ervaring uitspraak hebben gedaan of men te veel of te weinig had verwacht van den toevloed van onderwijzers, die door andere dan de openbare inrichtingen tot het onderwijs zouden komen. Daarnaar zou dan, zoo noodig, de overgangstermijn kunnen worden verlengd. De meerderheid der commissie, met den voorsteller van oordeel dat de overgangstermijn althans niet korter dan op 10 jaar kan worden gesteld, meent, zonder in eene beoordeeling van al de door hem genoemde maatregelen te treden, dat toch, indien in de nieuwe wet de duur van den overgangstijd zal worden bepaald, die gevoegelijk op 10 jaar zal kunnen worden gesteld, met dien verstande dat de verlenging daarvan worde voorbehouden.

2°. Onderwijs in de landbouwkunde.

Het tweede punt waaromtrent de Minister het gevoelen der vergadering wenschte te vernemen, betrof de volgende zaak. Het hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij van Landbouw had bij het navolgend schrijven de aandacht der Regering gevestigd op het groot verschil in de onderscheidene provincieën, ten aanzien van de examens voor dit vak:

> Het Hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw heeft de eer Uwe Excellentie kennis te geven, dat de ll. te Rotterdam gehouden algemeene vergadering der Maatschappij hem heeft opgedragen, zich eerbiedig doch met aandrang tot Uwe Excellentie te wenden, met verzoek om Uwer Excellentie's tuschenkomst te erlangen, dat voor het vervolg de eischen, die voor het verleenen der aanteekening voor het geven van lager onderwijs in de landbouwkunde aan heeren onderwijzers worden gesteld, in de verschillende gewesten van Nederland gelijkmatig zouden zijn.

Het Hoofdbestuur, zich van die opdracht kwijtende, meent Uwe Excellentie tevens te moeten doen kennis dragen dat dit besluit voortspruit uit het groot verschil dat heeft bestaan in het afnemen van het examen aan heeren candidaten ter verkrijging dier aanteekening, in het j. voorjaar in de provincien Noord- en Zuidholland, waarbij eene commissie uit het Hoofdbestuur der Maatschappij is tegenwoordig geweest.

De belangen der Maatschappij bij voortdoring bij Uwe Excellentie zeer aanbevelende, heeft het de eer te zijn

Uwer Excellentie's gehoorzame dienaren,

Loosduinen.

Het Hoofdbestuur der
Hollandsche Maatschappij van Landbouw,

W. VAN DER VLIET, Voorzitter.

P. F. WALDECK, Secretaris."

De inspecteur van het middelbaar onderwijs dr. SALVERDA hierover geraadpleegd, had zijne beschouwingen medege- deeld bij het navolgend schrijven:

De klagt van het bestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw, die tot het in margine vermelde schrijven van Uwe Excellentie aanleiding gaf, acht ik volkomen gegrond.

Ook mij heeft de leemte, waarop door het bestuur den vinger wordt gelegd, en die ook meer dan éénmaal door de pers is ter sprake gebracht, herhaaldelijk getroffen. Maar ik heb gemeend, mijne bevoegdheid te overschrijden, indien ik ongeroepen mij mengde in eene aangelegenheid van *lager* onderwijs.

De gelegenheid, mij door Uwe Excellentie aangeboden, daarover mijne meening te zeggen, is mij in hooge mate welkom.

Het kon mijns inziens niet anders, of over de opvatting der aanteekening voor landbouwkunde bij lager onderwijs zelve, en over die van het examen-program ter verkrijging dier aanteekening moest verschil van gevoelens ontstaan. Immers het begrip > landbouw-onderwijs aan de lagere school" is een bij uitnemendheid *vaag* begrip. En, voor zoover mij althans bekend, is nimmer duidelijk omschreven, wat daaronder eigenlijk behoort te worden verstaan.

Geheel in overeenstemming daarmee zweeft het examen-program — zijn redactie en de keuze der genoemde onderwerpen daargelaten — in het midden tusschen *propaedeutische* wetenschap en kennis van landbouwpraktijk, op zoodanige wijze, dat interpretatie onvermijdelijk is, maar elke interpretatie niet dan willekeurig wezen kan.

Ook in dit examen-program ontbreekt een *bagiasel*.

En mijns inziens is het eerste, wat tot het aambrenge van verbetering kan worden gedaan, dit, dat worde uitgemaakt, of, en — zoo ja — in hoeverre, bij > lager" onderwijs > landbouwkunde" kan en behoort te worden onderwezen.

Op het resultaat van dat onderzoek zou, zoo noodig, een beter examen-program kunnen opgebouwd.

De vraag, of aan de > lagere" school plaats is voor eigenlijk *landbouw*-onderwijs — voor onderwijs in de > landbouwkunde" — kan echter mijns inziens niet anders dan *ontkennend* worden beantwoord.

Er moge hier en daar verschil van gevoelens zijn aangaande den maatstaf, die bij het onderscheiden van > lager" en > middelbaar" onderwijs behoort te worden aangelegd, het professioneel karakter van het genoemde vak is zoo onbetwistbaar, dat mijns inziens of van bovengenoemde onderscheiding dient te worden afstand gedaan, of onder-

rigt in de > landbouwkunde" verwezen naar de > middelbare" school.

Naast deze theoretische beschouwing der zaak stelt zich de praktijk. Den > lagere" onderwijzer kan geen onder- rigt in eigenlijke landbouwkunde worden opgedragen, omdat de gelegenheid ten eenen male voor hem ontbreekt, zich de tot het geven van dat onderwijs onmisbare kennis te verschaffen. En wel verre, dat dit eene leemte zou zijn, neen! die gelegenheid kan den > lagere" onderwijzer niet worden aangeboden: dit wel te doen zou in evidenten strijd zijn met de belangen van het lager onderwijs zelf.

De aanstaande onderwijzer in de > landbouwkunde" bij *lager* onderwijs is derhalve voor het opdoen van bekendheid met de landbouwpraktijk gemeenlijk ten ééne male over- gelaten aan zich zelve. (Want het, door sommigen hun- ner gevolgde onderwijs in > landhuishoudkunde", aan de hoogeschoolen door *niet*-landhuishoudkundigen gegeven, kan niet in rekening worden gebracht.) Hem blijft niet anders overig, dan haar te ontleenen of aan boeken, of aan eene omgeving, welke ontwikkeling juist op land- bouwgebied in de meeste gevallen al te veel te wenschen overig laat. Is het *mogelijk* dat daaruit iets goeds voortkome?

Op deze gronden acht ik het verwerpelijk, onderwijs in > de landbouwkunde" te willen doen geven in de *lagere* school en door hare onderwijzers.

Is dit juist, dan is eene > aanteekening" voor dat vak, gelijk zij thans wordt gegeven, overbodig, en kan het examen-program, waarvan de toepassing eerst zoo goed als niet werd gevraagd, en, zodra zij werd verlangd, eene bron van verwarring en van allerlei > transactie" is geworden, eenvoudig *vervallen*.

Kan dan van de *lagere* school voor de verspreiding van landbouwkennis in ruimeren kring géén partij worden getrokken?

Ongetwijfeld wél.

Maar alleen dan, wanneer zij zich bepale tot eenig onderrikt in de *natuurwetenschappelijke grondslagen* van den landbouw, en EIGENLIJK *landbouw*-onderwijs overlate aan hen, die zich daartoe de bevoegdheid hebben kunnen ver- werven. Voor den kring, waarvan hier sprake is, heb ik daarbij in de eerste plaats > omgaande leeraren" (*voand- lehrer*) op het oog, onder voorwaarde intusschen, dat het mogelijk zij, hunne uitzending behoorlijk te *organiseren*, in stede van haar te doen plaats hebben, gelijk thans geschiedt, dat is met eene keus van personen, waarbij men slechts door schaarschte van aanbod schijnt te worden geleid, en met een programma, waarin alles is te vinden, behalve eenig spoor van kritiek of van verband.

Wat het bovenstaande aanbelangt, is het sinds lang mijn gevoelen, dat

a. den > lagere" onderwijzer in het algemeen, maar in het bijzonder hem, van wien men kan verwachten, dat hij later in eene landbouwomgeving zal worden geplaatst, ruimschoots gelegenheid behoort te worden gegeven tot het zich verschaffen van *natuurkennis*, aan de kweekscholen, aan de normalessen, ook aan eigen cursus, gelijk de Friesche landbouwmaatschappij er voor het eerst eenen in het leven geroepen heeft, en dat voorts

b. op reeds vroeger door mij aangegeven wijze, aan hen, die door de over hen gestelde autoriteiten worden geoordeeld, daartoe de meeste geschiktheid te bezitten, de gelegenheid is te geven, eenen cursus te volgen aan de Rijkslandbouwschool, *niet* met het ijdel streven, zich daar te vormen tot werkelijke landbouwkundigen, maar een- voudig om kennis te maken met de meest belangrijke toepassingen der door hen te onderwijzen natuurkennis op landbouwgebied.

De uitvoering van dit denkbeeld zou ik wenschen — en durven — te ondernemen zonder > aanteekening" zonder examen, zonder ander program, dan in het hierboven staande beginsel is neergelegd en bij de praktische uit- voering der zaak bruikbaar zou worden bevonden.

De mogelijkheid bestaat, dat Uwe Excellentie zich met bovenstaande beschouwingen *niet* kan vereenigen, of dat (om andere redenen) de aanteekening voor > landbouwkunde" met den aanleve van dien in de wet op het lager onder- wijs moet worden behouden.

In dat onverhoopt geval zij het mij vergund in overwe-

ging te geven, dat althans het mogelijke tot verbetering van den bestaanden toestand worden gedaan en het examen-programma »betrekkelijk de landbouwkunde» gewijzigd in dien zin, dat het zwaartepunt des examens geheel naar de zijde der »hulpwetenschappen van den landbouw» worde gelegd.

Welligt zou daartoe eene redactie van het programma, gelijk de volgende, kunnen worden aanbevolen:

> De vereischten zijn:

> kennis van de hoofdzaken der natuur-, weer- en werktuigkunde en der delfstof-, aard-, plant- en dierkunde, benevens

> bekendheid met hare voornaamste toepassingen op land- en tuinbouw, op den aard en de samenstelling der gronden, op grondbewerking en grondverbetering, op meststoffen en bemesting, op plantenteelt, vruchtopvolging en landbouwstelsels, op vee-teelt en zuivelbereiding, op ooftboomteelt en warmoezerij."

De inspecteur van het middelbaar onderwijs,

M. SALVERDA."

Met belangstelling werd door de vergadering van het rapport des inspecteurs kennis genomen. De meerderheid was evenwel van gevoelen, dat het onderwijs in de landbouwkunde bij voortdurend onder de leervakken van het lager onderwijs moet blijven opgenomen, met dien verstande, dat het alleen gegeven worde in herhalingscholen. De vergadering was voorts van meening, dat de eischen door den heer SALVERDA voor dit leervak aan den onderwijzer der lagere school gesteld, misschien wel wat hoog zijn.

3°. Schoolstatistiek.

Omtrent dit onderwerp, mede door den Minister ter tafel gebracht, was reeds, onder dagteekening van 28 Mei 1877, litt. V, afd. VIII, door hem de volgende circulaire tot de inspecteurs van het lager onderwijs gerigt.

> Op het gebied der statistiek van het lager onderwijs zijn tot heden geene gegevens verzameld omtrent het schoolverzuim over het geheele Rijk.

Het komt mij voor dat eene regeling van dit onderwerp, zal zij doel treffen, van Rijkswege moet worden ingevoerd. Ik heb daarom aan mijn Departement een onderzoek doen instellen naar de wijze waarop eene statistiek van het schoolverzuim zou te verkrijgen zijn.

Dat onderzoek heeft tot de volgende uitkomsten geleid:

Bij eene statistiek van het schoolverzuim heeft men onderscheid te maken tusschen:

a. het absoluut schoolverzuim, dat is het verstoken zijn van lager onderwijs op den leeftijd tusschen 6 en 12 jaren;

b. het betrekkelijk schoolverzuim, hierin bestaande, dat de leerling de school laat gaat bezoeken of vroeg verlaat, alsmede dat hij een of meer kwartalen in het jaar geheel van de school wordt afgenomen, om bijvoorbeeld alleen in de wintermaanden daarop weder te worden geplaatst;

c. het betrekkelijk schoolverzuim, hierin bestaande, dat kinderen, die als leerling der school op de schoollijst zijn ingeschreven, lessen niet bijwonen.

Juiste opgaven omtrent het *absoluut schoolverzuim* zijn alleen te verkrijgen door rondgang aan de huizen, waar kinderen wonen, welke in de schooljaren vallen, terwijl dan nog moet worden vernomen, of zij die niet ter school gaan, huisonderwijs of geen onderwijs genieten.

Bij de voorbereiding der volgende volkstelling zal daarom in overweging worden genomen of ook omtrent dit punt met kans op goed gevolg inlichting kan worden gevraagd.

Bij benadering zijn die opgaven echter zeer wel te verkrijgen door eene juiste inrigting van de statistiek van het schoolbezoek, dat is van het aantal leerlingen die op de schoollijsten als zoodanig zijn ingeschreven.

Deze statistiek behoort ook de bouwstoffen te verstrekken voor de kennis van het schoolverzuim als onder b is omschreven.

Bij de beschouwingen over eene herziening van de statistiek van het schoolbezoek, waartoe ik straks wensch over te gaan, komen alzoo beide punten geleidelijk ter sprake.

De statistiek van het betrekkelijk schoolverzuim, onder c bedoeld, staat meer op zich zelve. Ik wensch dit punt daarom in de eerste plaats te behandelen.

Bij eene statistiek van dit schoolverzuim komt inzonderheid in aanmerking de mate van dit verzuim. Daartoe is het noodig de verhouding te kennen van het aantal schoolverzuimen tot het aantal schooltijden, die verzuimd konden worden, dat is de som der schooltijden gedurende welke iedere leerling der school als zoodanig is ingeschreven geweest. Het totaalcijfer dezer schooltijden wordt gemakkelijk verkregen door aanteekening te houden van den dag waarop de leerlingen tot de school worden toegelaten en haar voor goed verlaten, alsmede van de dagen waarop in het geheel niet of gedurende minder schooltijden dan gewoonlijk les wordt gegeven.

De omvang van het schoolverzuim kan met onderscheidene omstandigheden in verband worden beschouwd. Omtrent sommige, als: de soort der school, de gemeente waar zij gelegen is, de maand waarin het verzuim heeft plaats gehad, worden de gewenschte opgaven reeds verkregen door de aanteekeningen omtrent den omvang van het schoolverzuim voor iedere categorie afzonderlijk te verzamelen.

Onder de punten waaromtrent alleen door opzettelijke aanteekening licht kan worden verspreid, komt naar mijn gevoelen de oorzaak van het schoolverzuim in de eerste plaats in aanmerking. Wel erken ik dat dikwijls het verkrijgen van volle zekerheid omtrent de ware oorzaak zooveel tijd zoude vorderen, dat men zich met de kennis der vermoedelijke oorzaak behoort tevreden te stellen, maar ook deze acht ik voor de juiste waardering van het schoolverzuim van groot gewigt. De betekenis van het schoolverzuim hangt toch met de omstandigheden waarvan het een gevolg is, ten naauwste samen.

Bij de classificatie der oorzaken heb ik gemeend mij tot de voornaamste te moeten bepalen, waartoe ik reken dat de volgende behooren:

- 1°. ziekte van den leerling, besmettelijke ziekte van een der huisgenooten;
- 2°. kerkgenootschappelijke pligten;
- 3°. hulp in het huishouden;
- 4°. arbeid buiten het huishouden;
- 5°. andere redenen.

De gewenschte eenparigheid in deze indeeling der oorzaken zal ongetwijfeld worden bevorderd, indien zij, die met het invullen der kolommen belast zijn, te rade gaan met de ambtenaren van het schooltoezigt.

De omvang van het schoolverzuim kan nog in verband worden beschouwd met onderscheidene andere omstandigheden als hier zijn aangegeven. Bij de inrigting van eene geheel nieuwe statistiek bestaat er echter bij mij bezwaar om verder te gaan dan ik voor eene goede regeling omissbaar of wel gemakkelijk te verkrijgen acht.

De bouwstoffen voor de statistiek van het schoolverzuim kunnen uit den aard der zaak alleen door de hoofdonderwijzers worden verstrekt. Ook het brengen der door hen verzamelde gegevens in verzamelingen behoort door hen te geschieden, tenzij het gemeentebestuur zich met dit werk mogt willen belasten, hetgeen in die gemeenten, waar gemeentelijke bureaux van statistiek mochten opgericht zijn, ongetwijfeld het geval zal wezen. In zoodanige gevallen zullen de onderwijzers de door hen geboude lijsten der schoolverzuimen, na het einde van ieder tijdvak, waarover de opgaven telkens zullen worden verzameld, ter beschikking moeten stellen van het gemeentebestuur.

Daar de juistheid van statistische opgaven nauw samenhangt met de wijze van inrigting der registers, waaraan zij worden ontleend, en dit bij eene regeling van de statistiek van het schoolverzuim gelijk zij hier is geschetst, inzonderheid het geval is, heb ik noodig geacht tevens

een model voor die lijsten te ontwerpen. Die lijsten zijn tweeledig. Model A is bestemd voor de inschrijving der schoolleerlingen; model B voor de aantekening der schoolverzuimen. Uit de lijst, volgens het model B te houden, wordt de statistiek van het schoolverzuim voor iedere school (model b) opgemaakt.

Uit de kennisneming van model A zal u blijken, dat het zich niet geheel aansluit aan het model voor den staat van het schoolbezoek, dat thans in gebruik is. Het is mij namelijk voorgekomen, dat dit model in onderscheidene opzichten niet voldoende is. Ik heb daarom een concept-model (a¹), ter vervanging daarvan, voor zooveel de kolommen 1—15 betreft, doen opmaken.

De tegenwoordige regeling van de statistiek van het schoolbezoek heeft onder anderen ten doel na te gaan welk gedeelte der bevolking, waarvoor de lagere school bestemd is, al dan niet die school bezoekt. Dit doel wordt echter niet bereikt, daar de verkregen uitkomsten niet aanwijzen hoeveel kinderen, die op een zeker tijdstip niet als leerlingen eener school zijn ingeschreven, later de school wel bezoeken en evenmin hoeveel leerlingen de school verlaten.

Bij het onderzoek, dat aan de thans bestaande regeling van de statistiek van het schoolbezoek vooraf ging, werd door eene commissie uit de inspecteurs van het lager onderwijs, die op de ontworpen regeling advies uitbragt, als bezwaar tegen die regeling aangevoerd, dat er geen middel bestaat om de kwartalen met elkander te combineren, en het dus niet mogelijk is na te gaan of en in hoeverre de cijfers voor het tweede kwartaal al dan niet dezelfde kinderen aanduiden als die voor het eerste.

In dit bezwaar wordt geheel door mij gedeeld.

Het is intusschen, naar het mij voorkomt, zeer wel mogelijk eene regeling te ontwerpen waartegen zoodanig bezwaar niet kan worden aangevoerd. Men verzamele namelijk de opgaven niet zoozeer omtrent het aantal leerlingen die op bepaalde tijdstippen de school bezoeken, als wel omtrent den loop der schoolbevolking, en doe voorts die verzameling niet naar het aantal jaren, dat bij het komen op, of bij het gaan van de school is bereikt, maar voor ieder *geboortjaar* afzonderlijk. Daar toch het aantal kinderen dat een bepaald leeftijd — in jaren uitgedrukt — heeft bereikt, met den dag verandert, kan de leeftijd niet als maatstaf ter vergelijking tusschen de uitkomsten der bevolkingstatistiek en die van eene andere statistiek gebruikt worden, tenzij op een bepaald tijdstip. De indeeling naar de geboortejaren daarentegen geeft voor vergelijkingen een maatstaf die alleen door sterfte en verhuizing verandert en daarom voortdurend kan gebruikt worden, voor zooverre de bevolkingstatistiek van deze omstandigheden aantekening houdt of wel zonder bezwaar achterwege laat. Dit toch is het geval indien die omstandigheden op de einduitkomsten betrekkelijk weinig invloed uitoefenen.

De overweging dat er verband moet bestaan tusschen de statistiek van het schoolbezoek en de bevolkingstatistiek leidt tevens tot eene vereenvoudiging van de statistiek van het schoolbezoek.

Er wordt thans afzonderlijk aantekening gehouden van het aantal kinderen, onderscheiden naar hun leeftijd, en schoolgaande in eene andere gemeente dan waar zij wonen. De opgave hiervan wordt vereischt om het aantal schoolgaande kinderen eener gemeente, onderscheiden naar hun leeftijd, te kennen.

Daar echter de term van vergelijking — het aantal kinderen, die in de schooljaren vallen — niet voor iedere gemeente afzonderlijk bekend is, volgt hieruit dat de bedoelde opgave, in den omvang, waarin zij thans wordt gezocht, niet noodig is, zoodat de tijdroovende zamenstelling der staten C² en D² als overbodig werk kan beschouwd worden, behalve voor zoover zij tot de kennis leidt van het aantal schoolgaande kinderen voor iedere provincie. De kennis hiervan is toch van gewigt, dat het aantal kinderen, die in de schooljaren vallen, voor iedere provincie ten naastenbij bekend is.

Uit de beschouwingen van model A zal u verder blijken dat de invulling van staten overeenkomstig dat model niet alleen het absoluut schoolverzuim, zij het dan ook bij benadering, doet kennen, maar dat zij tevens leidt tot eene volledige statistiek van het betrekkelijk schoolverzuim, gelijk het hierboven onder b is omschreven.

Het is toch voor den onderwijzer gemakkelijk na te gaan of de nieuwe leerling der school al dan niet onderwijs heeft genoten, zoodat, door aantekening te houden van het geboortjaar der leerlingen, het te laat bezoeken der school kan worden gekend.

Evenzeer is dit het geval met het te vroeg verlaten der school. Men trekke daartoe van het getal van hen die de school hebben verlaten, slechts af het getal van hen die zijn toegelaten en vroeger leerling waren eener school voor lager onderwijs. Dat voor hen die de school verlaten meerdere onderscheidingen zijn gevraagd, is alleen geschied om op de juiste invulling der staten eenige controle te kunnen uitoefenen.

Nog in een ander opzicht komt wijziging van het bestaande model A mij wenschelijk voor.

In de rubriek »avondschoon» wordt namelijk zoowel opgave gedaan van hen, die les ontvangen in sommige vakken, die met de vakken, over dag onderwezen, het voor hen vastgestelde leerplan uitmaken, als voor hen aan wie op de avondschoon herhalings-onderwijs wordt verstrekt. Voor eerstbedoelden is de avondschoon een derde schooltijd; voor laatstbedoelden — voor wie het bezoek der avondschoon in den regel niet verplichtend is — is die school als eene afzonderlijke te beschouwen.

Het verschillend karakter der avondschoon maakt het wenschelijk dat de statistiek van het bezoek der school niet, gelijk thans, steeds op dezelfde wijze wordt opgemaakt.

Afzonderlijke statistische opgaven van het bezoek der avondschoon, waar het dagonderwijs wordt voortgezet, komen mij onnodig voor.

Van het bezoek der avondschoon, voor zoover daar herhalings-onderwijs wordt gegeven aan de leerlingen der dagschoon, kunnen voortaan door invulling van kolom 17 der lijst, model A, opgaven worden verkregen.

Het herhalings-onderwijs, dat genoten wordt door hen, die de dagschoon reeds voor goed hebben verlaten, wordt verstrekt op avondschoolen, hetzij voor hen uitsluitend, hetzij te gelijk met leerlingen der dagschoon, of wel op zoogenaamde scholen voor volwassenen. Van het schoolbezoek van dezen wordt thans op de staten, model G, van dat van genen op de staten, model A, kolom 16 en 17, opgave gedaan.

Daar het verstrekte onderwijs op deze dag- en avondschoolen van hetzelfde gehalte is, komt het mij verkiestelijk voor bij de verzameling van gegevens omtrent dit schoolbezoek hetzelfde model aan te nemen. Dit model (a²) kan uit den aard der zaak eenvoudiger zijn dan dat voor de gewone leerlingen der school. Het kwam mij intusschen niet onbelangrijk voor te weten welken leeftijd deze leerlingen hebben bereikt. Ook ten hunnen aanzien is daarom in het model opgave van het geboortjaar gevraagd.

Een derde modelstaat (a³) voor schoolbezoek heb ik gemeend te moeten ontwerpen voor die scholen waar een of meerdere vakken, doch niet de hoofdvakken van het lager onderwijs, worden onderwezen, als teeken-, gymnastiek-, naai- en brei-, en zangscholen. Van het bezoek dezer scholen wordt wel ten behoeve van gemeente- en provinciale verslagen aantekening gehouden, doch van Regeringswege is daarvoor geen model voorgeschreven.

De statistiek van het bezoek dezer scholen kan zich bepalen tot de opgave van het aantal jongens en meisjes die de school bezoeken en tot de schooltijden gedurende welke les wordt gegeven.

Ik heb de eer U te verzoeken het ontwerp eener regeling van de statistiek van het schoolbezoek en het schoolverzuim, gelijk dit hierboven en in de hierbij gaande modellen geschetst is, te overwegen, en mij vóór 20 Junij aanstaande den uitslag van uw onderzoek mede te deelen.

De Minister gaf te kennen dat de chef der afdeling Statistiek, jhr. mr. G. DE BOSCH KEMPER, gaarne aan de discussien over dit onderwerp zou deel nemen.

Ter bekorting van de beraadslagingen werd besloten eene commissie te benoemen die zich belasten zou met het vaststellen van eenige punten, welke in de eerste plaats met den chef der afdeling Statistiek dienden te worden besproken. Die commissie, bestaande uit de inspecteurs van Noordholland, Utrecht, Friesland en Overijssel, bragt,

bij monde van den inspecteur uit Utrecht, het volgende rapport uit:

De statistiek van het schoolbezoek en het schoolverzuim, zal ze slagen, dient zo eenvoudig mogelijk te zijn.

De eenvoudigheid is ook noodzakelijk met het oog op de werkzaamheden van den onderwijzer.

Daarom is het noodig:

1°. dat er slechts ééne schoollijst gehouden worde, waarop ook voor de vaccine eene plaats worde gemaakt;

2°. dat er op de lijsten geene vragen worden gesteld, die niet of bijna niet kunnen worden beantwoord;

3°. dat de vragen zoo duidelijk mogelijk worden gesteld, opdat er omtrent de beteekenis geen twijfel overblijve;

4°. dat voor de maand- en alle andere verzamelstaten een langere termijn gegeven worde;

5°. dat van de lijst worde weggelaten alles wat tot de avondscholen betrekking heeft;

6°. dat er omtrent de inschrijving inlichtingen worden verstrekt, die de vergelijking mogelijk maken.

De opgaaf, ook voor het bijzonder onderwijs geldende, zal daar op moeilijkheden stuiten.

Hoe dit te boven te komen?

Welke middelen heeft het statistisch bureau ter beschikking om de nauwkeurigheid ook van de eenvoudigste opgaven te verzekeren?

Dit rapport gaf aanleiding tot breedvoorige wisseling van gedachten.

Algemeen achtte men eene statistiek van het schoolbezoek en het schoolverzuim voor het geheele Rijk wenschelijk. Over de middelen om haar te verkrijgen liepen de gevoelens nog al uiteen. Eenparig was men van meening, dat de statistiek zoo eenvoudig mogelijk moest worden ingerigt, en dat het onderwijzend personeel voor niet meer dan noodig er mede moet worden gemoeid. Bovenal moest er naar gestreefd worden om juiste opgaven te erlangen.

Het rapport werd daarop in stemming gebracht en aangenomen. Tevens werd besloten den chef der afdeling Statistiek, jhr. mr. DE BOSCH KEMPER, uit te noodigen om in de vergadering te verschijnen, ter bespreking der in het rapport opgenomen punten en tot het geven van verdere inlichtingen.

Vervolgens werden door eenige leden inlichtingen gevraagd aangaande de overgelegde tabellen. De heer DE BOSCH KEMPER verstrekte die volgaarne en wederlegde sommige bezwaren, die eveneens door verschillende leden in het midden werden gebracht, terwijl hij, de juistheid van andere erkennende, op zich nam, de verschillende tabellen naar aanleiding daarvan te herzien en later nogmaals ter tafel te brengen.

De Minister merkte op, dat de discussien tot dusverre alleen over het betrekkelijk schoolverzuim hadden geloopt. Hij achtte het van groot belang, dat de vergadering ook hare aandacht vestigde op het absolute schoolverzuim. Dit is toch de voornaamste vijand, die bestreden moet worden.

Vervolgens werd ter sprake gebracht de wijze waarop de hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen zouden worden uitgenoodigd die tabellen in te vullen.

Algemeen was men van gevoelen, dat het in het belang der zaak alzins wenschelijk is op dezelfde wijze te blijven handelen als tot dusverre is geschied. Het geldt toch slechts eene wijziging in het statistisch werk, dat thans door de onderwijzers en onderwijzeressen moet worden geleerd. In deze zienswijze deelde ook de heer DE BOSCH KEMPER.

De vergadering besloot alzoo den Minister in overweging te geven, de tabellen van wege de Regering aan Gedeputeerde Staten te doen toekomen, om ze door tusschenkomst van de gemeentebesturen aan de hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen ter invulling te verzenden.

De heer DE BOSCH KEMPER bragt daarna ter tafel de door hem gewijzigde statistische tabellen. Enkele leden hadden nog altijd eenige bezwaren tegen de inrigting der tabellen en tegen den uitvoerigen arbeid die den onder-

wijzers wordt opgedragen. Ten slotte verklaarde de meerderheid zich met de inrigting der tabellen te kunnen vereenigen.

Naar aanleiding van het verlangen door den Minister te kennen gegeven, werd thans ter sprake gebracht het absolute schoolverzuim. De vergadering was van gevoelen, dat het uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk is, om voorsnog doeltreffende middelen aan de hand te geven om dat schoolverzuim te leeren kennen. De vergadering was het eens met den Minister, dat de thans in te voeren regeling van de statistiek van het schoolverzuim, na eenigen tijd tot nauwkeurige kennis van het absoluut schoolverzuim zal leiden. Zij veroorloofde zich evenwel van den Minister te verschillen in de meening, dat de algemeene volkstelling in deze tot een gunstig gevolg zou kunnen leiden. Rondgang aan de huizen der ingezetenen zou insgelijks aan te bevelen zijn, mits slechts zij, die men daarvoor gebruikt, goed ontwikkelde personen zijn, op wier nauwgezetheid men volkomen vertrouwen kan stellen.

Zoodra verbeterde statistieke opgaven zullen verkregen zijn, zal de mogelijkheid ontstaan om bij benadering juistere gegevens te verkrijgen.

4°. Opwekking van smaak en van zin voor kunst.

Hieromtrent werd door den Minister de volgende vraag ter tafel gebracht: » Welke middelen behooren aangewend te worden tot opwekking van smaak en van zin voor kunst, en wat kan te dien aanzien van Regeringswege gedaan worden? » De Minister lichtte deze vraag als volgt toe:

Tot oefening van het oog en tot aankweeking van smaak en kunstzin, wordt aanbevolen om op het voorbeeld van naburige landen:

a. de schoollokalen te versieren met daartoe opzettelijk vervaardigde prenten, voorstellende de voornaamste monumenten en kunstproducten van Nederland en van het buitenland; (1)

b. de schoolboeken — voornamelijk die handelende over geschiedenis en aardrijkskunde — te versieren met illustratiën van monumenten en van kunstproducten en met portretten van historische personen; (2)

c. aan de meergevorderden van tijd tot tijd, doch geregeld, de in de verschillende plaatsen aanwezige openbare verzamelingen en monumenten te doen bezoeken;

d. in de kweekscholen aan de aanstaande onderwijzers een beknopt overzicht te geven van de algemeene geschiedenis der kunst, en van de voornaamste monumenten van kunst, ten einde hen in staat te stellen bij het gebruik der bovenbedoelde platen en boeken, en bij bovenbedoelde wandelingen, de aandacht der jeugd op de kunst te vestigen.

Welk is het oordeel der vergadering over genoemde denkbeelden?

Wat acht zij tot verwezenlijking daarvan wenschelijk en mogelijk?

Wat inzonderheid moet en kan van Regeringswege te dien aanzien gedaan worden?

De vergadering betuigde hare groote ingenomenheid met de denkbeelden die in de toelichting der vraag zijn ontwikkeld.

Bij de middelen, die tot oefening van het oog en tot aankweeking van smaak en kunstzin zijn aangegeven, werd nog aangeprezen het plaatsen van bloemen in de schoollokalen, zoo als hier en daar reeds geschiedt, hetgeen weinig kosten kan veroorzaken. Ook het vertoonen van levende planten bij het onderwijs in de kennis der natuur verdiende, uit dit oogpunt beschouwd, alle aanbeveling.

(1) Als voorbeeld kon gewezen worden op een serie zoodanige platen in Oostenrijk vervaardigd en aan het Departement gedeeltelijk voorhanden.

(2) Als voorbeeld kon gewezen worden op de schoolboeken van den minister DRAUX in Frankrijk, en op Engelsche schoolboeken.

Het voorzien der schoollokalen van daartoe opzettelijk vervaardigde prenten, voorstellende de voornaamste monumenten en kunstproducten en met portretten van historische personen, achte de vergadering allezins doeltreffend.

De kosten aan de aanschaffing van dergelijke platen verbonden zouden evenwel, naar het oordeel der vergadering, in vele gemeenten bezwaar opleveren.

De Regering zou evenwel de zaak kunnen bevorderen door aanvankelijk de Rijkskweekscholen, de normaallessen en de opleidingslessen van zulke prenten te voorzien en door een zeker aantal dier platen ter beschikking der inspecteurs te stellen, ten einde ze in zulke scholen te plaatsen, die daarvoor in aanmerking kunnen komen.

Behalve de zeer fraaie platen, die in Oostenrijk zijn vervaardigd, en waarvan er eenige door den heer DE STUERS ter tafel werden gebracht, zouden, naar het oordeel der vergadering, ook aanbeveling verdienen de historische platen welke men hier te lande is begonnen uit te geven en die betrekkelijk weinig kosten, en de afbeeldingen van dieren, uitgekomen bij de gebroeders CALLEWAERT te Brussel.

Tegen de invoering van geïllustreerde schoolboeken werden bedenkingen van verschillende aard geopperd, zoodat zij hier te lande niet wenschelijk schijnt te zijn.

Het nu en dan bezoeken, door meer gevorderde leerlingen, van openbare kunstverzamelingen en monumenten zal, naar het oordeel der vergadering, bezwaarlijk overal kunnen geschieden, maar hier en daar door tussenkomst van inspecteurs en schoolopzieners, in overleg met de betrokken besturen, kunnen bevorderd worden, zonder tot het maken van kosten van eenig belang aanleiding te geven.

Bij de vergadering vond algemeen bijval het sub *d* der toelichting aangegeven denkbeeld, om in de kweekscholen aan de aanstaande onderwijzers een beknopt overzicht te geven van de algemeene geschiedenis der kunst en van de voornaamste monumenten van kunst. Zij was echter van oordeel, dat daarvoor geen afzonderlijke leeraars behoeven aangesteld te worden, maar dat het bedoelde beknopt overzicht gevoegelijk kan worden gegeven door de leeraren in de geschiedenis in hunne gewone lesuren.

5°. Het teekenonderwijs.

Dit onderwerp werd door den Minister volgenderwijs ter vergadering ingeleid:

Is uitbreiding van het teekenonderwijs en het opnemen daarvan onder de vakken van verplicht openbaar lager onderwijs wenschelijk? (1)

Op welke wijze zou dit elementair onderwijs behooren ingerigt te worden?

Acht de vergadering het bevorderen van het teekenonderwijs wenschelijk volgens het Engelsche stelsel, bestaande in het toekennen van subsidies aan de scholen en aan de onderwijzers, waarvan het bedrag afhangt van de bij de examens gelleken meerdere of mindere deugdelijkheid van het onderwijs?

Is een opzettelijk onderzoek van Regeringswege ten aanzien van den toestand van ons teekenonderwijs (op de wijze van de enquête der heeren DE TAEIJE en CANEEL in België) raadzaam?

In het buitenland wordt meer en meer het teekenonderwijs op één lijn geplaatst met dat in het lezen, het schrijven en het rekenen, als zijnde een onmisbaar middel tot oefening van oog, opmerkingsvermogen en geest, en ten slotte een middel tot vorming van den smaak.

Zal dit onderwijs met vrucht gegeven worden, dan wordt het noodig geacht dat de onderwijzers daarbij eene rationele methode volgen.

Welk is het oordeel der vergadering over genoemde denkbeelden?

Zijn de tegenwoordige teekenonderwijzers talrijk genoeg, en volgen zij bij hun onderwijs een gegronnd en logisch systeem?

(1) Hierbij wordt opgemerkt dat terwiel de vormleer — welke als de inleiding tot het teekenen te beschouwen is — alleen aan kinderen van 7-9 jaren hoogstens wordt onderwezen, er thans geen voortzetting van dit onderwijs in den vorm van teekenlessen op de meeste lagere en uitgebreid lagere scholen gevonden wordt.

Na eenige woordenwisseling verklaarde de vergadering het voor wenschelijk:

1°. dat het onderwijs in het teekenen, voor zooveel mogelijk, op de lagere scholen ingevoerd worde;

2°. dat bij de invoering eener nieuwe of gewijzigde wet op het lager onderwijs, het teekenen worde opgenomen onder de vakken, waarin de onderwijzers en onderwijzeressen behooren te worden getaxamineerd.

Wat de vraag betreft, of de tegenwoordige teekenonderwijzers talrijk genoeg zijn en of zij bij hun onderwijs een gezond en logisch systeem volgen, de vergadering achtte zich niet bevoegd en ook niet in staat op deze vraag een beslissend antwoord te geven.

Het verleenen van subsidies tot bevordering van het teekenonderwijs, volgens het in Engeland ingevoerde systeem, achtte de vergadering niet wenschelijk.

Daarentegen kon zij zich zeer wel vereenigen met het denkbeeld dat er van Regeringswege eene belooning bijv. van f 500 wierd uitgelooft aan den vervaariger van de best gekeurde handleiding voor onderwijzers in 't elementaire teekenen.

Een opzettelijk onderzoek van Regeringswege naar den toestand van het teekenonderwijs hier te lande achtte de vergadering niet onraadzaam. Zij was nogtans van oordeel dat dit onderzoek zich niet behoort uit te strekken tot de lagere scholen, om de eenvoudige reden, dat aldaar geen onderwijs in het teekenen, dat dien naam mag verdienen, gegeven wordt.

6°. De schoolgebouwen en schoolmeubelen.

Hieromtrent gaf de Minister den wensch te kennen dat de inspecteurs in overleg met een bouwkundige zich belasten met het opstellen van eene opgave der technische, paedagogische en hygienische vereischen, waaraan schoolgebouwen en schoolmeubelen zouden behooren te voldoen, en tot voorbereiding dier aangelegenheid een voorstel zouden indienen. De Minister lichtte dit denkbeeld als volgt toe.

De Gedeputeerde Staten van al onze provincien, uitgezonderd Gelderland en Noordholland, hebben aan de gemeentebesturen opgaven gezonden van de technische, paedagogische en hygienische vereischen, waaraan schoolgebouwen en schoolmeubelen zouden behooren te beantwoorden.

Sommige dezer aanvijzingen zijn door inspecteurs van het lager onderwijs, andere door geneeskundige raden, opgesteld.

Sommige bevatten gebrekkige voorschriften, alle wijken zij onderling van elkaar af, alle eindelijk zijn onvolledig.

Enige zijn verzonden met mededeeling dat zij hoegenaamd geen bindend karakter hebben. In andere provincien zijn zij althans bindend wanneer toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs wordt gevraagd.

In de meeste gevallen is er echter geene contrôle op de naleving daarvan.

Het schijnt wenschelijk dat van Regeringswege, op het voorbeeld van België, een algemeen schema worde opgesteld van de vereischen waaraan de gebouwen en het ameublement uit een technisch, paedagogisch en hygienisch oogpunt hebben te voldoen, te verdeelen in twee groepen, een bevattende de eischen waaraan ook bestaande scholen moeten beantwoorden, een voor op te rigten scholen.

De vergadering achtte het, overeenkomstig haren reeds vroeger te kennen gegeven wensch, zeer raadzaam, dat er van Regeringswege algemeene voorschriften omtrent en ook modellen voor het een en ander werden uitgevaardigd; zij was echter van oordeel dat die voorschriften alleen verbindend kunnen zijn voor te bouwen nieuwe schoollokalen, waarvoor door het Rijk en de provincie subsidie wordt verleend, doch dat ze voor de overige scholen alleen aanbevolen kunnen worden. De verplichte toepassing van zulke voorschriften, op reeds bestaande scholen, zou naar hare meening op schromelijke bezwaren stuiten.

Het ontwerpen van een algemeen schema van de

verrishten waaraan de gebouwen en het ameublement uit een technisch, pædagogisch en hygienisch oogpunt hebben te voldoen, en hetgeen daarbij behoort, is niet wel mogelijk in eene volle vergadering; weshalve den Minister in overweging werd gegeven, daartoe eene speciale commissie te benoemen, bestaande uit één of meer inspecteurs van het lager onderwijs, één inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht en één bouwkundige, benevens den heer referendaris der afdeling Kunsten en Wetenschappen.

7°. Openbaarmaking van den uitslag der acten-examens.

Is het niet wenschelijk, vroeg een der inspecteurs, dat er een andere vorm gekozen worde voor de officiële opgave der toegelaten onderwijzers en onderwijzeressen?

Met algemeene stemmen werd deze vraag bevestigend beantwoord. Tevens werd den Minister in overweging gegeven, eene afzonderlijke lijst te laten drukken, waarin de namen worden opgevoerd niet alleen van hen die eene acte van bekwaamheid als hoofd- of hulponderwijzer en van hoofd- of hulponderwijzeres, maar ook van allen die eene aantekening voor eenig leervak hebben verkregen, en deze lijst te doen aanvangen met het tijdstip waarop de betrekking van het Departement van Binnenlandsche Zaken tot de Nieuwe Bijdragen heeft opgehouden.

ONDERWIJS IN DE GEVANGENISSEN.

Even als in 1876 werd ook in 1877 onderwijs gegeven in:

8 strafgevangenis, gevestigd te 's Hertogenbosch 2, Doetinchem, Leiden, Hoorn, Alkmaar, Montfoort en Leeuwarden;

14 burgerlijke en militaire huizen van verzekering, gevestigd te 's Hertogenbosch, Arnhem, 's Gravenhage, Rotterdam, Amsterdam, Haarlem, Middelburg, Utrecht 2, Leeuwarden, Zwolle, Groningen, Assen en Maastricht;

23 huizen van arrest, gevestigd te Eindhoven, Breda, Nijmegen, Zutphen, Tiel, Leiden, Rotterdam, Dordrecht, Gorinchem, Brielle, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Goes, Zierikzee, Amersfoort, Heerenveen, Sneek, Deventer, Almelo, Appingedam, Winschoten en Roermond.

Het aantal der gevangenen, die in 1877 het onderwijs ontvingen of er, hetzij wegens ouderdom of ziekte, hetzij wegens voldoende kennis, geen gebruik van maakten, wordt in het volgend overzicht aangeduid.

	NIET TOEGELATEN.		Tot het onderwijs toegelaten.	TOTAAL.
	Wegens ouderdom of ziekte.	Als geneegezzaam onderwezen.		
In de strafgevangenis . . .	372	82	1693	2 147
In de huizen van verzekering . .	3293	4343	2330	9 966
In de huizen van arrest . . .	2471	2982	1917	7 370
Totaal . . .	6136	7407	5940	19 483
In 1876 . . .	5455	6507	5645	17 607
Vermeerdering.	681	900	295	1 876

Van 19 483 gevangenen, welke bij afwisseling in de gestichten aanwezig waren, namen 5940 (dus 30.5 pct.) deel aan het onderwijs; 6136 (dus 31.5 pct.) werden uit hoofde van ver gevorderden leeftijd of ziekte en ook wegens te kort verblijf in de gestichten, en 7407 (dus 38 pct.) als genoegzaam onderwezen niet tot de lessen toegelaten.

Het onderwijs werd gegeven door 61 onderwijzers, daarin door 12 gevangenen bijgestaan.

Van hen die het onderwijs ontvingen waren er, bij het einde van het jaar, 2881 (48.5 pct.) die goed —, 2308 (38.8 pct.) die gebrekkig — en 751 (12.7 pct.) die in het geheel niet konden lezen of schrijven.

Wegens wangedrag tijdens het schoolonderwijs moesten 12 gevangenen worden gestraft, tegenover 17 in 1876.

Aan alle gevangenis waren bibliotheken verbonden; het getal nummers en lezers verdeelde zich als volgt:

	Nommers.	Lezers.
In de strafgevangenis . . .	3 972	1 622
» » huizen van verzekering . .	7 422	6 053
» » » » arrest	3 613	3 998
Totaal	15 007	11 693
In 1875	14 436	11 441
Vermeerdering	571	252

De ouderdom der leerlingen was:

	Beneden 20 jaren.	Tus-schen 20 en 30 jaren.	Tus-schen 30 en 40 jaren.	Boven 40 jaren.
In de strafgevangenis	600	627	369	97
In de huizen van verzekering	395	1060	581	294
In de huizen van arrest	363	835	431	288
Totaal	1358	2522	1381	679
In 1876	1321	2385	1344	595
Vermeerdering	37	137	37	84

BEWAARSCHOLEN.

In 1877 waren te Amsterdam 131 bewaarscholen gevestigd, waaronder 31 bewaarplaatsen van zeer jonge kinderen. Nadere inlichtingen omtrent die inrigtingen konden evenmin als vroeger worden verstrekt. Zij kunnen dus niet worden vermeld in het hier volgend overzicht der openbare en bijzondere bewaar- of kleine-kinderscholen, van het daaraan verbonden personeel en van de leerlingen, aan het einde van 1877.

BIJZONDERE BEWAAR- OF KLEINE-KINDERSCHOLEN.

OPENBARE BEWAAR- OF KLEINE-KINDERSCHOLEN.

PROVINCIEËN.	ONDERWIZEND PERSONEEL.				LEERLINGEN.			ONDERWIZEND PERSONEEL.				LEERLINGEN.		
	Getal der scholen.	Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	Jongens.	Meisjes.	TOTAL.	Getal der scholen.	Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	Jongens.	Meisjes.	TOTAL.
Noordbrabant . . .	1	»	1	1	28	32	60	126	5	206	135	5 657	8 268	13 925
Gelderland . . .	9	»	13	31	763	747	1 510	94	»	131	135	3 821	4 742	8 563
Zuidholland . . .	42	2	52	209	4603	4202	8 805	130	1	156	353	6 921	7 199	14 120
Noordholland . . .	10	1	10	26	499	534	1 033	62	2	93	122	3 553	3 697	7 250
Zeeland	6	»	6	20	413	402	815	50	»	50	71	1 395	1 647	3 042
Utrecht	1	1	4	6	190	210	400	48	10	68	71	2 331	2 612	4 943
Friesland	17	1	16	34	993	1036	2 029	41	»	43	60	1 555	1 742	3 297
Overijssel	13	3	14	37	1047	1102	2 149	28	»	37	40	1 323	1 420	2 743
Groningen	3	3	2	16	486	532	1 018	14	5	21	21	628	588	1 216
Drenthe	»	»	»	»	»	»	»	4	»	5	8	131	142	273
Limburg	»	»	»	»	»	»	»	40	3	37	46	1 833	2 125	3 958
Totaal	102	11	118	380	90.2	8787	17 819	637	26	847	1062	29 148	34 182	63 330
In 1876	100	8	113	352	8773	8314	17 087	625	33	828	991	27 759	32 747	60 506
Vermeerdering . . .	2	3	5	28	249	483	732	12	—	19	71	1 389	1 435	2 824

De gemeenten, waar in 1877 bewaar- of kleine-kinderscholen waren gevestigd, zijn de volgende. Door *coursee* letters is aangewezen waar openbare scholen werden aangetroffen, nevens welke in de meeste gevallen ook bijzondere bestonden.

Noordbrabant. 65 gemeenten: Alphen en Riel, Bergen op Zoom, Berlicum, Best, Beugen, Boxmeer, Boxtel, Breda, Budel, Chaam, Cuyk, Deurne, Eindhoven, Engelen, Erp, Etten en Leur, Geertruidenberg, Geffen, Geldrop, Gemert, Gilze en Rijen, Ginneken, Grave, Halsteren, Heeswijk, Helmond, 's Hertogenbosch, Heusden, Hoeven, Klundert, Loon op Zand, Made, Megen, Mierlo, Mill, Nieuwkuik, Oosterhout, Oss, Oud- en Nieuw-Gastel, Oudenbosch, Oudheusden, Princenhage, Ravenstein, Rosendaal, Rosmalen, Ruphen, Schijndel, St. Oedenrode, Someren, Standaardbuiten, Steenberg, Stratum, Strijp, Terheyden, Tilburg, Udenhout, Veghel, Vlijmen, Vught, Waalwijk, Waspik, *Werkendam*, Woensel, Wouw, Zevenbergen, Zundert.

Gelderland. 51 gemeenten: Aalten, Ammerzoden, Apeldoorn, *Arnhem*, *Barnveld*, Bemmelo, Bergh, *Bommel*, Borculo, Brummen, Culeburg, Didam, Dinxperlo, Doersburg, Doetinchem (stad), Driel, Druten, Duiven, Ede, Eibergen, Elburg, Elst, Gendringen, Gent, Groenlo, Groesbeek, Harderwijk, Hattem, Hoewelaken, Huissen, Hummelo en Keppel, Lichtenvoorde, Lochem, Millingen, Nijkerk, Nijmegen, Renkum, Rheden, Scherpenzeel, Tiel, *Ubbergen*, Vorden, Wageningen, Wamel, Warnsveld, Wehl, *Winterswijk*, Wisch, Wijchen, Zevenaar, *Zutphen*.

Zuidholland. 58 gemeenten: ter Aar, Aarlanderveen, Abbenbroek, Boskoop, Brielle, *Delfshaven*, *Delft*, *Dordrecht*, *Geerliet*, Goedereede, *Gorinchem*, *Gouda*, 's *Gravendeel*, 's *Gravenhage*, 's *Gravesande*, Hardinxveld, Heenvliet, Hallevoetsluis, *Hillegersberg*, Hillegom, *Katwijk*, Kralingen, *Krimpen a/d Lek*, *Leerdam*, *Leiden*, Leiderdorp, *Lisse*, Loosduinen, *Maassluis*, Middelharnis, *Monster*, Nieuw-Lekkerland, *Naaldwijk*, Noordwijk, Oegstgeest, Ooltgensplaat, Oudewater, *Oversehe*, *Puttershoek*, Ridderkerk, *Rotterdam*, Rijswijk, Sassenheim, Schiedam, Schoonhoven, Sliedrecht, *Sommelsdijk*, *Oude-Tonge*, Vianen, *Vlaardingen*, Voorburg, Voorschoten, Wassenaar, Woerden, *IJsselmonde*, Zoetermeer, Zwammerdam, *Zwijndrecht*.

Noordholland. 36 gemeenten (behalve Amsterdam): Alkmaar, Bennebroek, *Beercreek*, Blaricum, Broek in Waterland, Edam, *Enkhuizen*, Graft, Grootebroek, *Haarlem*, Heemskerk, Heemstede, Helder, Hilversum, *Hoorn*, *Koog aan de Zaan*, Medemblik, Midwoud, Monnikendam,

Nederhorst den Berg, Nieuweramstel, *Oudkarspel*, *Purmerend*, Rijk, Schagen, *Schellinkhout*, Sloten, *Udyeest*, Uithoorn, Urk, Velzen, Warmenhuizen, Weesp, Wormerveer, Zaandam, Zandvoort.

Zeeland. 30 gemeenten: Aardenburg, Breskens, Brouwershaven, Bruinisse, Eede, *Goes*, Groede, Haamstede, Hulst, Kattendijke, Kortgene, Koudekerke, *Middelburg*, Oostburg, Oosterland, Ouwkerk, Sas van Gent, Schoondijke, *St. Maartensdijk*, Sluis, Souburg (Oost- en West-), St. Philipsland, *Tholen*, *Veere*, Vlissingen, *Wemeldinge*, Wissekerke, IJzendijke, Zierikzee, Zonnemaire.

Utrecht. 25 gemeenten: Abcoude-Baambrugge, Amerongen, Amersfoort, Baarn, de Bildt, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Driebergen, Loenen, Maarssen, Maarsseveen, Montfoort, Nigtevecht, Renswoude, Rijsenburg, Schalkwijk, Soest, *Utrecht*, Veenendaal, Vreeland, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, IJsselstein, Zeist, Zuylen.

Friesland. 29 gemeenten: Achtkarspelen, Baarderadeel, *het Bildt*, Bolsward, Dokkum, *Ferwerderadeel*, *Fraeeker*, Franekeradeel, Gaasterland, Harlingen, *Haskerland*, Hennaarderadeel, *Idaarderadeel*, *Kollumerland* en *Nieuw-Kruisland*, *Leeuwarden*, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Menaldumadeel, Opsterland, Rauwerderhem, Schoterland, *Smallingerland*, *Sneek*, Tietjerksteradeel, Utingeradeel, Westdongeradeel, *Wonseradeel*, Workum, IJlst.

Oeverijssel. 21 gemeenten: Almelo (Stad), Blokzijl, Delden (Stad), *Deventer*, Diepenheim, *Eenschede*, *Genemuiden*, *Goor*, Hardenberg (Stad), *Hasselt*, Hengelo, *Kampen*, *Oldemarkt*, Oldenzaal, Ootmarssum, Raalte, *Steenwijk*, Vollenhove (Stad), *Wijhe*, *Zwartsluis*, *Zwolle*.

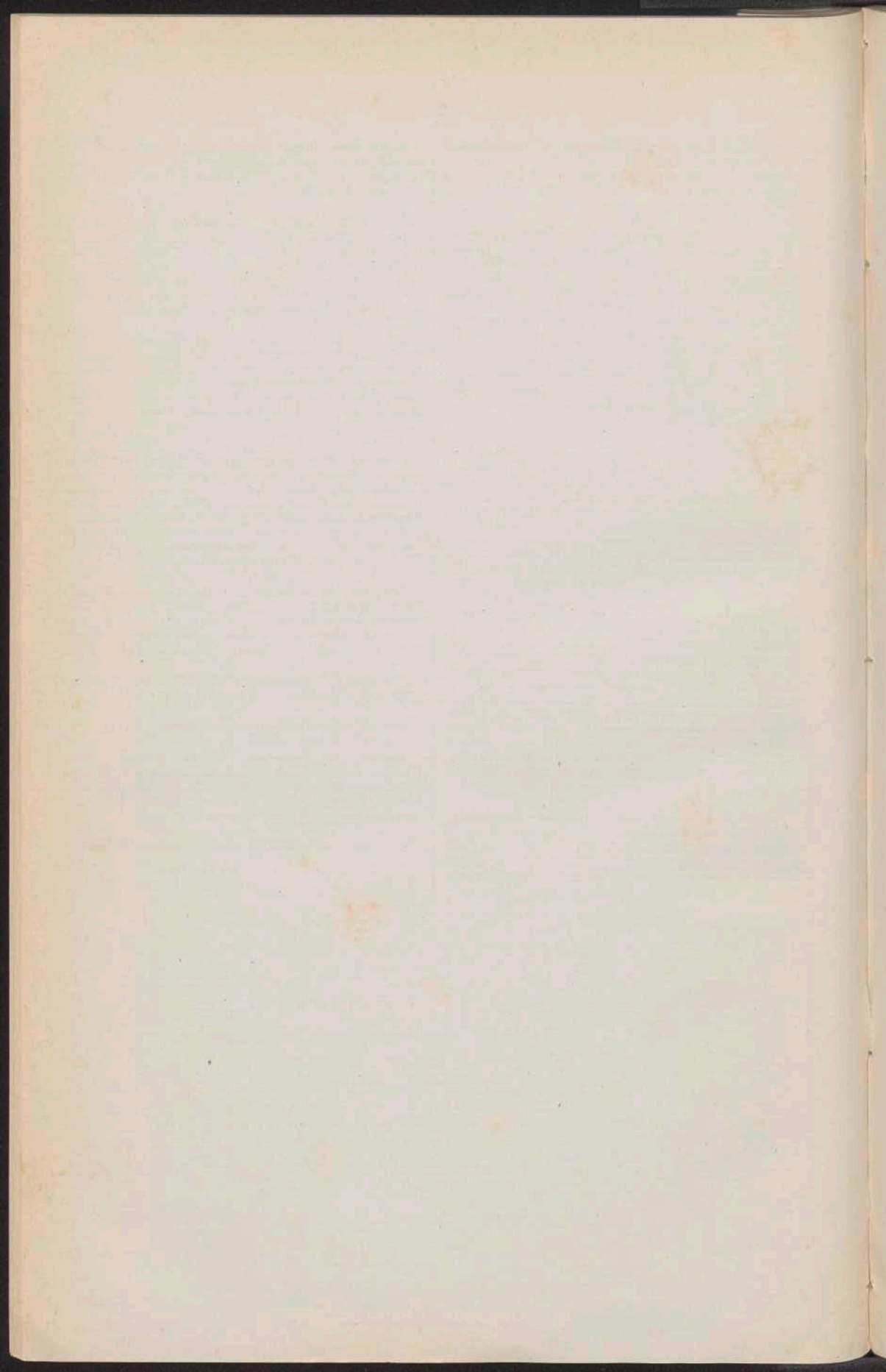
Groningen. 6 gemeenten: Appingedam, *Groningen*, Grijpskerk, Hoogezand, *Winsum*, Zuidhorn.

Drenthe. 2 gemeenten: Assen, Meppel.

Limburg. 23 gemeenten: Echt, Gennep, Heer, Heerlen, Horst, Kessel, Maasbree, Maastricht, Mook en Middelaar, Nederweert, Neer, Roermond, Sevenum, Sittard, Tegelen, Thorn, Urmond, Vaals, Valkenburg, Venlo, Venray, Weert, Wessem.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

STAATSBLAD n°. 86.

BESLUIT van den 4den Junij 1878, houdende wijziging van:

1°. art. 11, 3de lid, en art. 20, laatste lid, van het Koninklijk besluit van 27 April 1877 (Staatsblad n°. 87); en

2°. art. 9 van het Koninklijk besluit van 17 Julij 1877 (Staatsblad n°. 159);

een en ander betreffende de uitvoering der wet van 28 April 1876 (Staatsblad n°. 102), tot regeling van het hooger onderwijs.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 16 Mei 1878, n°. 16, afd. Onderwijs;

Gezien Onze besluiten van 27 April 1877 (Staatsblad n°. 87) en 17 Julij 1877 (Staatsblad n°. 159);

Gelet op de wet van 7 Mei 1878 (Staatsblad n°. 33);

Den Raad van State gehoord (advies van 28 Mei 1878, n°. 19);

Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 29 Mei 1878, n°. 15, afd. Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Artikel 1.

Art. 11, 3de lid, van Ons besluit van 27 April 1877 (Staatsblad n°. 87) wordt gelezen als volgt:

» De afwijzing geschiedt voor hoogstens één jaar. Van die afwijzing en den tijd, waarvoor zij is geschied, wordt binnen 24 uren door het voorzittend lid kennis gegeven aan de senaten der andere universiteiten."

Artikel 2.

Art. 20, laatste lid, van Ons besluit van 27 April 1877 (Staatsblad n°. 87) wordt gelezen als volgt:

» Afwijzing bij de promotie geschiedt voor hoogstens één jaar. Van die afwijzing en den tijd, waarvoor zij is geschied, wordt binnen 24 uren door den secretaris van den senaat kennis gegeven aan de senaten der andere universiteiten."

Artikel 3.

Art. 9 van Ons besluit van 17 Julij 1877 (Staatsblad n°. 159) wordt gelezen als volgt:

» De duur dezer examens wordt door de faculteiten bepaald, maar is niet korter dan één uur voor ieder. Afwijzing geschiedt voor hoogstens zes maanden. Van die afwijzing en den tijd, waarvoor zij is geschied, wordt binnen 24 uren door het voorzittend lid kennis gegeven aan de senaten der andere universiteiten."

Artikel 4.

De faculteiten aan de universiteiten zijn bevoegd hen die sedert 1 October 1877 bij examens of promotien zijn afgewezen, binnen den termijn, respectievelijk van één jaar of zes maanden, na de afwijzing, op hunne aanvraag, tot een nader examen toe te laten.

Artikel 5.

Dit besluit treedt in werking den vijfden dag na de dagteekening van het Staatsblad en de Staatscourant, waarin het is geplaatst.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het Staatsblad en gelijktijdig in de Staatscourant zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 4den Junij 1878.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPETNE.

Uitgegeven den achtsten Junij 1878.

De Minister van Justitie,

H. J. SMIDT.

STAATSBLAD n°. 103.

BESLUIT van den 30sten Julij 1878, bepalende dat de daarbij vermelde makingen aan de Rijksuniversiteiten te Leiden en Utrecht de dusver daaraan gegeven bestemming zullen behouden.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Mei 1878, lit. C, afdeling Onderwijs;

Overwegende:

dat volgens art. 107 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) van bestaande makingen ten behoeve eener theologische faculteit of van theologische studien, alsmede van bestaande stichtingen van beurzen of leenen ten voordeele van studerenden in de theologie aan eene van 's Rijks universiteiten, indien eene regeling, zoo als in art. 104 is bedoeld, tot stand is gekomen, door Ons de voortdurende bestemming wordt aangewezen op de wijze, die het meest met het doel der erflaters en stichters overeenkomt;

dat de regeling, in art. 104 der aangehaalde wet bedoeld, tot stand is gekomen;

dat de volgende makingen enz. bestaan:

aan de Rijksuniversiteit te:

Leiden:

van SAMUEL DE ZEE, dd. 10 Februarij 1724,

van S. J. en J. DRIJFNÖÖ, dd. 26 Julij 1779,

van HENDRIK SIMONIDES MIJSBERG, dd. 9 Julij 1827, en

van J. H. OOSTERDIJK, dd. 28 November 1860;

Utrecht:

van DANIEL BERNARD GUILJAMSZ.,

van JOHAN BREIJER,

van JUVFOUTW A. EVERWIJN,

van HIERONYMUS VAN ALPHEN,

van J. L. VAN FRANKENDAAL,

van JAN DAVID VAN DEN ENDE,

van PETRUS VAN MASTRICHT en

van ENGEL VAN VIANEN;

Den Raad van State gehoord (advies van 16 Julij 1878, n°. 8);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 25 Julij 1878, lit. F, afdeling Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen, dat voormelde makingen de dusver daaraan gegeven bestemming zullen behouden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Pyrmont, den 30sten Julij 1878.

W I L L E M.

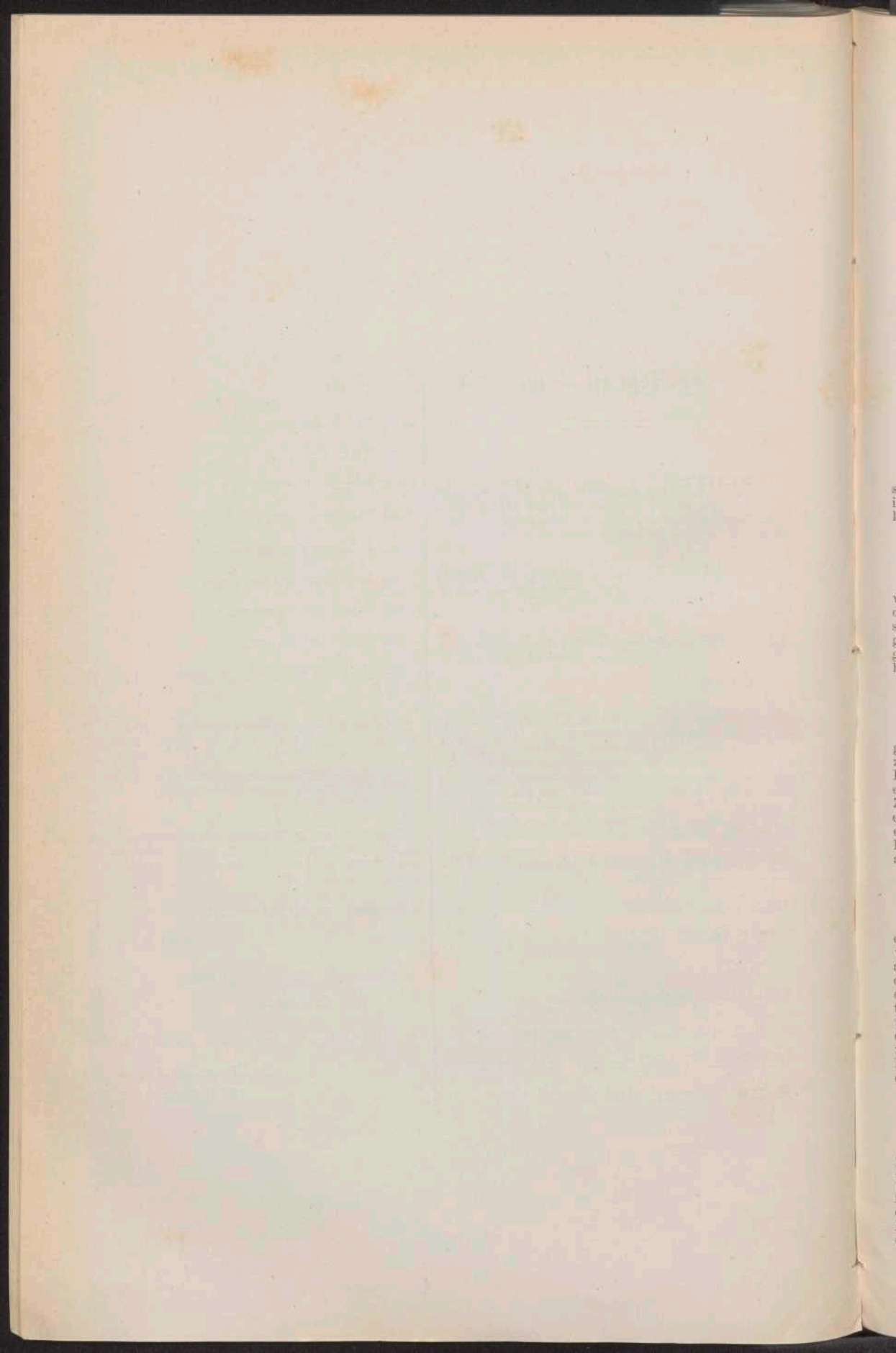
De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den zeventenden Augustus 1878.

De Minister van Justitie

H. J. SMIDT.

REGLEMENT van het Seminarium der Remonstrantsche Broederschap.

I.

De Broederschap heeft een seminarium of eigene kweek-school, ten einde de gemeenten van goed onderwezene en in haren geest opgeleide predikanten te voorzien. Deze kweekschool is gevestigd te Leiden.

II.

De groote vergadering zorgt, dat een geleerd en godvruchtig man als hoogleeraar worde aangesteld, aan wien de leiding van de studien der studenten aan de kweek-school en in het bijzonder hunne opleiding tot de Evangeliebediening in den geest der Broederschap is opgedragen. Van hare keuze geeft zij onverwijld kennis aan de hooge Regering.

III.

Den hoogleeraar worden door de Broederschap ter zijde gesteld vier curatoren, die zij uit hare bekwaamste leden, zooveel mogelijk altijd een uit de Leidsche gemeente, kiest. Deze dienen den hoogleeraar van raad voor het onderwijs en de opleiding, en houden toezigt op het seminarium. Zij vormen met den hoogleeraar het collegie van professor en curatoren, waarvan hij voorzitter is. Jaarlijks treedt een der curatoren af, en is eerst na verloop van een jaar herkiesbaar. Het collegie doet in elke groote vergadering aan de Broederschap verslag van zijne verrigtingen.

IV.

Eenmaal 's jaars, aan het einde van den academischen cursus, houdt het collegie eene vergadering tot bespreking van de belangen der kweekschool en, zoo noodig, tot het aannemen, examineren en promoveren van studenten. Tot deze curatoren-vergadering kunnen al de kerken afgevaardigden zenden, die van Amsterdam en Rotterdam elk twee, de overige elk één om over alle voorkomende zaken te helpen raadplegen en besluiten. Ook hebben al de predikanten der Broederschap toegang tot, en eene adviseerende stem in deze vergadering. Het collegie geeft in tijds kennis aan kerken en predikanten, wanneer en waar de curatoren-vergadering zal gehouden worden.

V.

Tot de opleiding der studenten wordt, behalve van het onderwijs en den persoonlijk invloed des eigenen hoogleeraars gebruik gemaakt van de lessen en wetenschappelijke inrigtingen aan de akademie. Het collegie van professor en curatoren regelt het noodige in overleg met de daarbij betrokken professoren en corporaties der hoogeschool. De groote vergadering neemt jaarlijks in overweging of, en indien ja, tot welk bedrag zij gelden beschikbaar stelt

tot den aankoop van boeken, voor het onderwijs aan de kweekschool gewenscht, en die op de openbare bibliotheken te Leiden niet gevonden worden. Deze bijdrage zal de som van f 100 niet mogen overschrijden.

De voor die gelden aangekochte werken blijven eigendom der Broederschap, maar worden in bruikleen afgestaan aan de bibliotheek der akademie te Leiden, zoolang de kweekschool daar gevestigd blijft.

VI.

Als studenten aan de kweekschool worden toegelaten: jongelieden die tot de Broederschap behooren of verklaren zich daaraan te zullen verbinden.

Zij worden aangenomen: a. hetzij van den aanvang hunner academische studien af, b. hetzij nadat zij het theologisch propaedeutisch examen *met lof* hebben afgelegd.

VII.

Tot toelating wordt vereischt:

1°. voor allen: persoonlijke aanmelding bij en bevestigend onderzoek door het collegie van professor en curatoren omtrent den persoon die zich aanbiedt, en een examen in de curatoren-vergadering, waarin op voldoende wijze van zijne geschiktheid en van de vrucht zijner voorafge-gane studien zal zijn gebleken;

bovendien: 2°. voor de jongelieden, bedoeld in art. VI, a., overlegging van het bewijs, dat zij van eenig erkend gymnasium of latijnsche school op eervolle wijze tot de academische lessen zijn bevorderd, of het academisch admmissie-examen met goed gevolg hebben afgelegd;

3°. voor de jongelieden, bedoeld in art. VI, b., overlegging van het diploma van het daar genoemde, loffelijk afgelegde, examen.

VIII.

Al de studenten aan de kweekschool moeten (voor zover zij dit niet reeds vóór hunne toelating tot het seminarium hebben gedaan) de navolgende academische examina met voldoende uitslag afleggen, als: in het eerste studiejaar: het mathesis-examen; in het tweede, of uiterlijk in het eerste trimester van het derde studiejaar: het theologisch propaedeutisch examen; vóór het einde van het vijfde studiejaar: het theologisch candidaatsexamen. Het collegie van professor en curatoren is echter gemagtigd, op voordragt van den hoogleeraar, wegens bijzondere redenen, deze termijnen te verlengen.

IX.

De studenten ontvangen al het onderwijs, dat zij van den hoogleeraar, of in overleg met hem van anderen, genieten, voor rekening der Broederschap, die ook al de examengelden betaalt. Tot tegemoetkoming in de onkosten ontvangt zij van iederen student jaarlijks f 100.

Zonen van predikanten der broederschap en in bijzondere gevallen ook anderen kunnen, op punt van beschrijving, door de groote vergadering hiervan worden vrijgesteld.

X.

De Broederschap stelt twee alumniaten, elk van f 500 's jaars, beschikbaar. De toekenning geschiedt alleen op aanvraag bij punt van beschrijving aan de groote vergadering, hetzij namens ouders of voogden der aspiranten, hetzij, bij meerderjarigheid der laatstgenoemden, namens henzelven; bovendien:

1°. voor hen die reeds aan het seminarium studeren, op aanbeveling van het collegie van professor en curatoren;

2°. voor hen die nog geen studenten aan de kweek-school zijn, op voorwaarde dat zij in de eerstvolgende curatoren-vergadering, bij het in art. VII, 1°. bedoelde examen, blijken geven van goeden aanleg en vermogens.

Als meerderen zich voor één vacerend alumnaat aanmelden, beslist de curatoren-vergadering, na vergelijkend examen, aan wien hunner het zal worden verleend. Bij gelijke bekwaamheid en geschiktheid hebben zonen van predikanten der Broederschap de voorkeur.

XI.

Door hen die tot alumni worden aangenomen wordt eene verbindtenis geteekend, bij welke zij beloven:

1°. dat zij zich op hunne studien met alle vlijt zullen toelleggen;

2°. dat zij, na die voleindigd te hebben, als proponenten of predikanten der Broederschap zullen ten dienste staan;

3°. dat zij zich aan het oordeel der curatoren-vergadering zullen onderwerpen, ingeval deze in den loop hunner studien hun de voortzetting daarvan mogt ontraden;

4°. dat zij, bij niet voldoening aan hetgeen sub 2°. bepaald is, of bij ontslag om wangedrag of verwaarloozing van studien, de genoten gelden zullen teruggeven. Van deze teruggave kan door de groote vergadering dispensatie worden verleend.

5°. de bovenbedoelde verbindtenis wordt, zooveel het geldelijke betreft, bij minderjarigheid van den alumnus, mede geteekend door zijn vader, voogd of voogdes.

XII.

De jaarlijksche curatoren-vergadering neemt, door de berigten van den hoogleeraar en des noodig ook door eigen onderzoek, kennis van den loop der studien, de vorderingen en het gedrag der studenten. Zij is daarbij gemagtigd, hen van wie blijken mogt dat hun genoegzame ijver of aanleg voor de studie of geschiktheid voor het Christelijk leeraarsambt ontbreekt, van hunne betrekking tot het seminarium te ontslaan. Ook is zij bevoegd, bij wangedrag der alumni of hunne verwaarloozing van studie, het alumnaat voor een tijd te doen inhouden.

XIII.

Een student, die het theologisch candidaats-examen op voldoende wijze afgelegd en tweemaal onder voorzitterschap van den hoogleeraar gepredikt heeft, wordt verklaard te zijn candidaat in de godgeleerdheid bij de Remonstrantsche Broederschap. Hij heeft geen regt voor eenige gemeente der Broederschap te prediken, zoolang hij niet tot proponent is bevorderd.

XIV.

De hoogleeraar beslist of een candidaat in de godgeleerdheid, alvorens zich tot het proponents-examen te kunnen aanmelden, nog meer proefpreeken zal moeten houden dan de twee bij de wet voorgeschrevene en die welke bij het proponents-examen wordt gevorderd.

XV.

Wanneer een student, na met lof het theologisch candidaats-examen te hebben afgelegd, zich ook nog aan het theologisch doctoraal-examen onderwerpen en promoveren wil, is hij verder vrij van de bijdrage van f 100, in art. IX vermeld. Op voordragt van het collegie van professor en curatoren beslist de groote vergadering, of hem, na het afleggen van het doctoraal-examen, van wege de Broederschap eene tegemoetkoming in de kosten van dissertatie en promotie zal worden toegekend.

XVI.

Aan den student, die in den loop zijner studie jaren eene literarische of theologische prijsvraag beantwoordt, en daarop de eer van de bekrooning of het *accessit* verwerft, kan, mede op voordragt van professor en curatoren, eene vereering worden toegestaan.

XVII.

Geen student wordt tot de theologische lessen aan het seminarium bevorderd, tenzij hij lidmaat zij der Remonstrantsche Broederschap.

XVIII.

Niemand wordt tot het proponents-examen toegelaten, die niet zoo lang aan het seminarium heeft gestudeerd, als het collegie van professor en curatoren noodig acht. Alleen de groote vergadering is gerechtigd, hierop eene uitzondering toe te laten.

XIX.

Geene bevordering tot proponent heeft plaats dan nadat het collegie van professor en curatoren daartoe door de groote vergadering gemagtigd is. Zij geschiedt na een voldoende examen over de voornaamste vakken der godgeleerdheid, af te leggen in de curatoren-vergadering, eene proefpreek en eene godgeleerde verhandeling, vooraf bij curatoren rondgezonden of onder den hoogleeraar als voorzitter openlijk verdedigd. Het examen wordt afgenomen door het collegie van professor en curatoren, doch ook andere leden der vergadering hebben regt, vragen tot de examinandi te richten. Bij mondelinge stemming beslist de volstreckte meerderheid der vergadering, of de candidaat tot proponent zal worden bevorderd.

Studenten die het academisch doctoraal-examen in de theologie hebben afgelegd en gepromoveerd zijn of weldra zullen promoveren op eene academische dissertatie, zijn wel van evengenoemde verhandeling, doch niet van de proefpreek en het proponents-examen ontslagen. Dit laatste wordt voor hen echter beperkt tot een onderzoek naar hun kennis van en overtuiging omtrent Evangelie en Christendom, hunne bekendheid met de geschiedenis der Remonstrantsche Broederschap, hunne opvatting van de roeping eens evangeliedienars bij die Broederschap en hunne geschiktheid om die roeping te vervullen.

XX.

Aan hen, die bij dit laatste examen niet voldoen, kan vergund worden hunne studien nog één jaar aan het seminarium voort te zetten.

XXI.

Zij, die aan deze eischen voldaan hebben, worden door den hoogleeraar, in de curatoren-vergadering, plegtig tot de dienst des Evangelies bij de Remonstrantsche Broederschap ingewijd.

XXII.

De studenten ontvangen bij hunne aanneming een exemplaar van hoofdstuk V van het algemeen reglement, de proponenten bij hunne bevordering een exemplaar van het algemeen reglement in zijn geheel.

REGLEMENT tot uitvoering van de artt. VII-XII van het Reglement van het Seminarium der Remonstrantsche Broederschap.

Art. I.

Het examen vermeld in art. VII, al. 1, zal loopen over:

A. *Taalkennis* en wel:

1. van het Latijn, Grieksch, Hoogduitsch, Engelsch en Fransch, naar aanleiding van eenig gedeelte uit de werken van een dichter of prozaschrijver;
2. van het Nederlandsch, op de wijze omschreven onder D;
3. van het Hebreeuwseh, zoodat blijke dat de examinandus dit met eenige vlugheid kan lezen en eenigzins bekend is met de waarde der lees- en toontekens;

B. *Geschiedenis* (en naar aanleiding daarvan *aardrijkskunde*) zoo oude als nieuwe.

Bij de nieuwe geschiedenis wordt bepaaldelijk de vaderlandsche ter sprake gebragt.

C. *Bijbelkennis*, zoodat blijke dat de novitius met den inhoud der Boeken van het O. en N. T. bekend is en ook iets van hun betrekkelijken ouderdom weet.

D. *Stijl en voordragt*, van welke hij zal moeten doen blijken door:

1. het leveren van een kort opstel over een onderwerp, door hem uit vier of meer voorgeslagen stoffen gekozen;
2. het voorlezen van eenig gedeelte uit een Nederlandschen dichter of prozaschrijver.

Art. II.

Alle studenten der kweekschool verschijnen jaarlijks voor de curatoren-vergadering, opdat het doel van art. XII te beter bereikt worde. De hoogleeraar bespreekt dan met hen eenig onderwerp, in verband met hunne studien in den afgelopen cursus. Deze zamenspreking mag nimmer het karakter hebben van een examen.

Art. III.

De hoogleeraar en de curatoren verdeelen onderling de examen-werkzaamheden.

Art. IV.

Alle besluiten ten aanzien van toelating, afwijzing, verwijdering, toestaan of doen inhouden van het alumniaat,

vrijstelling van studiegeld, tegemoetkoming in de kosten van dissertatie en promotie of andere vereering, worden door de curatoren-vergadering bij volstreckte meerderheid van stemmen genomen.

REGLEMENT voor de theologische school der Christelijk Gereformeerde Kerk.

Art. 1.

De theologische school der Christelijk Gereformeerde Kerk is bestemd voor de opleiding van toekomstige dienaars des Woords.

Deze school is gevestigd te Kampen. Verplaatsing kan geschieden bij besluit der Synode van de Christelijk Gereformeerde Kerk.

Art. 2.

Studenten der school zijn allen, die als zoodanig door den rector zijn ingeschreven. Zoo iemand de school verlaat, of ingeval hij door de leeraren verwijderd wordt, wordt hij niet langer als student beschouwd.

Art. 3.

Ieder, die bij de school als student wordt aangenomen, moet vooraf goede getuigschriften overleggen, en met gunstig gevolg het admmissie-examen doorstaan.

Art. 4.

Het admmissie-examen gaat over de vakken van het lager onderwijs.

Art. 5.

Aan een ieder, die als student tot de school komt, worden bij zijne aanneming de bepalingen medegedeeld, volgens welke hij zich heeft te gedragen. Op dit gedrag wordt voortdurend door de leeraren acht gegeven.

Art. 6.

De schoolcursus loopt jaarlijks van September tot Julij. De winter-vacantie begint vijf dagen voor Kerstijd en duurt drie weken; de Pansch-vacantie Donderdag voor Paschen en eindigt den tweeden Woensdag daarna; de zomer-vacantie na de gewone vergadering van curatoren en eindigt den tweeden Donderdag in September.

Art. 7.

De studenten hebben den toegang tot de lessen der leeraren, onder wier toezigt zij hunne studien regelen.

Art. 8.

Het onderwijs in de litterarische vakken wordt gegeven in: de Nederlandsche taal, den stijl, de letterkunde, de recitatie, de aardrijkskunde, de algemeene en vaderlandsche geschiedenis, het Latijn, Grieksch en Hebreuwseh, de mythologie, de Romeinsche en Grieksehe antiquiteiten, de logica, metaphysica en geschiedenis der wijsbegeerte. Ook wordt gelegenheid gegeven, om in de Hoogduitsche, Fransche en Engelsche talen onderwijs te ontvangen.

Art. 9.

Er zijn met betrekking tot de litterarische vakken vier klassen.

Door de leeraren wordt uitgewezen tot welke klasse ieder student behoort. Jaarlijks, tegen het einde van den school-cursus, wordt van de leerlingen van elke klasse een examen afgenomen door de leeraren der school in het bijzijn van eene commissie uit de curatoren. Zij, die in eene der drie eerste klassen dit examen met gunstig gevolg doorstaan, worden tot eere hogere klasse bevorderd. Uit de vierde klasse gaan de studenten, bij gunstigen afloop van het examen, met een diploma over tot de theologische lessen.

Ook kan een ieder, hoewel hij niet aan de school gestudeerd, of al de klassen van het onderwijs in de letteren doorloopen heeft, bij voldoende examen, dit diploma verkrijgen.

Art. 10.

De theologische lessen worden gegeven in :

a. de Bijbelsche geschiedenis en geographie, Joodsche oudheden, tekst-critiek, geschiedenis van het O. en N. Testament, hermeneutiek, exegese, kerkgeschiedenis, inleiding op de dogmatiek en de Bijbelsche theologie;

b. de geschiedenis der godsdiensten, natuurlijke godgeleerdheid, stellige, wederleggende en beoefenende godgeleerdheid, symboliek, dogmengeschiedenis, homiletiek, catechetiek, liturgiek, kerkregering en pastoraal.

Art. 11.

De theologische studenten zijn in drie klassen verdeeld, elke klasse voor den tijd van een jaar.

Zij, die tot de eerste klasse behooren, volgen de lessen onder letter *a* van het vorig artikel. De vakken onder letter *b* worden in de tweede en derde klasse behandeld.

Art. 12.

Bij het eindigen van het tweede studiejaar der theologische studenten wordt hun examen afgenomen in de Bijbelsche geschiedenis en geographie, Joodsche oudheden; tekst-critiek, geschiedenis van het O. en N. Testament, hermeneutiek en exegese. Na voldoende examen wordt een attest afgegeven, en gaat de theologische student tot de derde klasse over.

Art. 13.

Al de examina worden openlijk afgenomen.

Art. 14.

Ieder student betaalt voor elken schoolcursus f 60. Bij den aanvang van het litterarisch examen, om tot de theologische lessen bevorderd te worden, en bij elk examen der theologische studenten wordt f 10 gevorderd. Wie niet slaagt in het examen, behoeft bij eene vernieuwde aanbidding geen geld te storten.

Art. 15.

De leeraren der school zijn in den regel dienaren des Woords. Bij vacatures of bij vermeerdering van het personeel der leeraren, geschiedt de benoeming bij voorkeur uit predikanten der Christelijk Gereformeerde Kerk. Altoos moet hij, die benoemd wordt, lid dezer Kerk zijn.

De benoeming berust bij de Synode.

Art. 16.

Door de Synode worden, met advies der curatoren, de vakken van onderwijs aan de leeraren respectievelijk toegewezen.

Art. 17.

Met betrekking tot eenige litterarische vakken kan de hulp van anderen gebruikt worden. Deze assistenten ontvangen hunne aanstelling, met advies der leeraren, van de curatoren, die echter vooraf door de Synode gemagtigd moeten zijn, om tot de aanstelling van eenig persoon over te gaan.

Ook de assistenten moeten leden der Kerk zijn.

Art. 18.

Een der leeraren fungeert als rector, die gedurende een jaar alles bezorgt wat tot het bestuur der school behoort, en in buitengewone omstandigheden de leeraren zamenroep om in onderling overleg te handelen.

Deze betrekking wordt bij opvolging der leeraren waargenomen.

Art. 19.

Een der leeraren, die dienaren des Woords zijn, gaat, inzonderheid in het belang der studenten, des Zondags eenmaal als prediker voor.

Art. 20.

Elke week, buiten de vacantien, vergaderen de leeraren op een bepaalden tijd, om met elkander te bespreken wat in het belang der school strekt.

Nog vergaderen zij, zoo lang de lessen gegeven worden, met al de studenten op een avond van elke week. Deze zamenkomst wordt tot oefening der studenten en gezellig onderhoud aangelegd.

Van tijd tot tijd houden de leeraren eene zitting om met de studenten, hoofd voor hoofd, over alles te spreken wat in het belang der toekomstige dienaren van Gods Woord kan strekken.

Art. 21.

Aan de vervulling der betrekking als leeraar der school is een tractement verbonden van minstens f 2000 's jaars. Het juiste bedrag wordt door de Synode bepaald.

Als iemand der leeraren, door omstandigheden, van hem onafhankelijk, niet langer tot het geven van onderwijs zich in staat bevindt, wordt hem, na advies der curatoren, door de Synode, naar gelang zijner behoeften, een jaarlijksch inkomen verzekerd.

Op gelijke wijze wordt voorzien in de verzorging van de weduwen en minderjarige weezen der leeraren.

Het tractement van hen, die als assistenten aan de leeraren zijn toegevoegd, wordt, onder goedkeuring der Synode, door de curatoren bepaald. Hetzelfde geldt met betrekking tot het onderhoud na de aftreding en de verzorging van de weduwen en minderjarige weezen der assistenten.

Wie ophoudt lid der Christelijk Gereformeerde kerk te zijn, verliest alle aanspraak op bezoldiging.

Art. 22.

De theologische school staat onder het opzigt van curatoren.

Art. 23.

Elke provinciale vergadering der Christelijk Gereformeerde kerk benoemt een curator uit de opzieners die zich in haar ressort bevinden.

Art. 24.

De curatoren vergaderen minstens eenmaal des jaars ter plaats waar de school is gevestigd.

In hunne vergadering kiezen zij een hunner tot praeses en een ander tot scriba.

Voor deze betrekking moet jaarlijks op nieuw eene stemming worden gehouden.

Niemand mag tweemaal achtereenvolgens tot praeses gekozen worden.

De leeraren der school wonen deze vergaderingen bij en hebben een adviserende stem.

Art. 25.

De curatoren nemen kennis van alles wat tot de school in betrekking staat.

Het eindexamen der litteratoren en de examina der theologische studenten worden door hen afgenomen.

Zij benoemen een penningmeester, die, onder hunne verantwoording, de gelden beheert.

Zij zenden, na elke vergadering, een gedrukt verslag van hunne werkzaamheden aan iedere kerkenraad.

Zoo dikwijls de Synode wordt gehouden, geven zij aan deze vergadering een verslag van den toestand der school.

Art. 26.

De curatoren genieten vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

Art. 27.

De Synode der Christelijk Gereformeerde kerk bespreekt, zoo dikwijls zij vergadert, den toestand der school. Zij draagt zorg om op onbekrompene wijze de gelden voor de school te verschaffen, en besluit in het hoogste ressort met betrekking tot alles wat de school betreft.

Art. 28.

Bovenstaande artikelen kunnen door de Synode gewijzigd, vermeerderd of verminderd worden.

Art. 29.

Dit reglement treedt in werking met den schoolcursus 1877/1878.

REGLEMENT voor het Evangelisch-Luthersch Seminarium.

HOOFDSTUK I.

ALGEMEENE BEPALING.

Art. 1.

Het Evangelisch-Luthersch Seminarium tot opleiding van leeraars voor de Evangelisch-Luthersche kerk in het Koninkrijk der Nederlanden is gevestigd te Amsterdam.

HOOFDSTUK II.

VAN HET ONDERWIJS.

Art. 2.

Aan het Seminarium wordt afzonderlijk collegie gegeven:

a. in de geschiedenis van de Evangelisch-Luthersche kerk en van hare leerstellingen, zoowel in het algemeen als meer in het bijzonder in betrekking tot Nederland;

b. in de leerstellingen van de Christelijke godsdienst (Christelijke dogmatiek);

c. in de practische godgeleerdheid;

d. in de kerkelijke reglementen.

Art. 3.

De collegien worden gegeven in het latijn of in het Nederlandsch, met vergunning van curatoren ook in andere talen.

Art. 4.

Het studiejaar vangt aan den derden Dingsdag der maand September.

Er zijn drie vacantien: eene van den 2den Zaturdag der maand Julij tot den aanvang van den volgenden cursus, eene van den laatsten Zaturdag vóór Kersmis tot den 3den Dingsdag daaraanvolgende, en eene van 10 dagen, beginnende den laatsten Woensdag vóór Paschen.

Art. 5.

Het programma der collegien voor elk studiejaar wordt door de hoogleeraren opgemaakt en in Julij aan de goedkeuring van Curatoren onderworpen; het vermeldt hoeveel uren in de week voor elk collegie zijn bestemd.

HOOFDSTUK III.

VAN DE HULPMIDDELEN VOOR HET ONDERWIJS EN DE BEURZEN.

Art. 6.

Het beheer en het gebruik der bibliotheek wordt door curatoren geregeld; zij stellen in Julij een der hoogleeraren aan tot bibliothecaris voor den volgenden cursus.

Art. 7.

De drie beurzen, ieder van f 300, van Rijkswege beschikbaar gesteld, kunnen op aanvraag van belanghebbenden door curatoren worden toegekend.

HOOFDSTUK IV.

VAN DE HOOGLEERAREN.

Art. 8.

Het onderwijs wordt gegeven door twee hoogleeraren.

Art. 9.

De hoogleeraren worden benoemd en ontslagen door de Synode. Voor elke te vervullen plaats wordt door curatoren eene aanbevelingslijst van drie personen ingediend.

Art. 10.

In geval de benoemde hoogleeraar niet tot de evangelieverkondiging bij het Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap in Nederland is toegelaten, kan hij het hoogleeraarsambt niet aanvaarden, dan nadat hij als lid van het Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap in Nederland is ingeschreven en hij in handen der Synodale Commissie afgelegd en ondertekend heeft de verklaring, voorgeschreven bij de toelating als proponent.

Art. 11.

Ontslag wordt verleend:

- a. op eigen verzoek;
- b. met het einde van het studiejaar, waarin de hoogleeraar den ouderdom van 70 jaren bereikt heeft; of
- c. op voordragt van curatoren.

In het laatste geval wordt de hoogleeraar door of van wege de Synode vooraf gehoord of opgeroepen.

Art. 12.

De hoogleeraren worden benoemd tot het onderwijs in bepaalde vakken, in hunne aanstelling uitgedrukt.

Art. 13.

Aan de hoogleeraren kan door curatoren worden toegestaan de hun opgedragen vakken met elkander te verwisselen.

Art. 14.

Bij verhinderd of ontstentenis van den eenen hoogleeraar kan de andere door curatoren met het onderwijs in diens vakken worden belast.

Art. 15.

Het staat beiden hoogleeraren vrij om, met goedkeuring van curatoren, de collegien, in art. 2 genoemd, te splitsen en behalve de hun opgedragene nog andere collegien te geven.

Art. 16.

De hoogleeraren kunnen tevens hoogleeraren of lectoren zijn in de faculteit der godgeleerdheid aan de universiteit van Amsterdam. Ook kunnen zij de opdracht aanvaarden van wege den grooten kerkeraad der Evangelisch-Lutherse gemeente te Amsterdam, om jaarlijks ten behoeve dier gemeente ten hoogste twaalf predikbeurten waar te nemen. Overigens bekleeden zij geene ambten of bedieningen zonder toestemming van curatoren.

Art. 17.

Aan ieder der hoogleeraren wordt van Rijkswegen eene jaarwedde van f 3000 uitgekeerd, behoudens hunne aanspraak op pensioen ten laste van den Staat.

HOOFDSTUK V.

VAN DE STUDENTEN.

Art. 18.

De inschrijving als student van het Seminarium geldt voor het studiejaar, waarin zij is geschied; zij wordt in September door den curator-secretaris gedaan na overlegging van de vereischte bewijsstukken en storting van f 30. Van deze betaling zijn vrijgesteld de candidaten, die met October eerstvolgende hun proponentsexamen zullen doen.

Art. 19.

Vrijstelling van de voldoening dezer gelden wordt overigens door Curatoren slechts verleend bij wijze van uitzondering en uitsluitend in den vorm van teruggave der gestorte

som aan het einde van elken cursus. De aanvraag daartoe moet vóór 1°. Julij bij den curator-secretaris gedaan worden.

Art. 20.

De teruggave wordt alleen verleend aan onvermogenende studenten, bij gebleken ijver, geschiktheid voor de studien en een onberispelijk gedrag.

Art. 21.

Elke student van het Seminarium is verplicht den graad van candidaat in de godgeleerdheid aan de Universiteit van Amsterdam of aan eene Rijksuniversiteit te verkrijgen, en daarna driemaal onder leiding van een der hoogleeraren van het seminarium te prediken.

Art. 22.

Elke student van het seminarium is verplicht getrouw het onderwijs in de vakken, in art. 2 genoemd, bij te wonen. Hij zal in de Julij-vergadering van curatoren in die vakken door de hoogleeraren van het Seminarium geëxamineerd worden, voordat hij zich voor het proponentsexamen aanmeldt.

Wordt het examen onvoldoende geoordeeld, dan kan hij zich in Februarij en Julij van het volgende jaar aan een nieuw examen onderwerpen.

Art. 23.

Geen candidaat kan zich voor het proponentsexamen aanmelden, dan met overlegging van een schriftelijk bewijs van curatoren, dat hij geslaagd is in het examen, in het vorige artikel bedoeld, en dat hij aan het voorschrift van art. 21 heeft voldaan.

Art. 24.

De candidaat, die het doctoraal examen in de godgeleerdheid heeft afgelegd, is bij het proponentsexamen vrijgesteld van het examen in:

- a. de uitlegging van het Oude en het Nieuwe Testament;
- b. de geschiedenis van de Israëlitische godsdienst;
- c. de geschiedenis der leerstellingen van de Christelijke godsdienst, en
- d. de zedekunde.

Art. 25.

Bij overtreding der tucht of bij wangedrag kan een student ontboden worden bij den voorzitter-curator, die bevoegd is hem het bezoek der collegien bij het Seminarium te ontzeggen tot aan de eerstvolgende vergadering van curatoren. Deze vergadering, waartoe de student wordt opgeroepen, kan hem het bezoek voor altijd ontzeggen.

HOOFDSTUK VI.

VAN DE CURATOREN.

Art. 26.

Met het toezigt op het Seminarium is belast een collegie van vijf curatoren, waaraan tevens is opgedragen de zorg voor de getrouwe naleving van dit reglement en van alle door de synode uit te vaardigen besluiten betreffende het Seminarium.

Art. 27.

Curatoren worden door de synode benoemd voor den tijd van tien jaren, liefst uit personen met een wetenschappelijke titel. Elke twee jaar treed een der leden af; voor elke vacature wordt door curatoren eene aanbevelingslijst van drie personen aan de synode aangeboden.

De aftredende is weder benoembaar; de nieuw benoemde treedt in de plaats, die zijn voorganger op den rooster innam. De rooster van aftreding wordt in Junij 1878 door de synode vastgesteld.

Art. 28.

Curatoren zenden jaarlijks vóór 1° Maart aan de synode en aan het gemeentebestuur van Amsterdam een berekend verslag omtrent den toestand van het Seminarium in het vorig jaar, en vóór 1° November aan den Minister van Binnenlandsche Zaken een gelijk verslag over het afgelopen studiejaar.

Art. 29.

Curatoren hebben de beschikking over de gelden, genoemd in art. 18, en verder over f 150, die hun van wege het Rijk voor kleine uitgaven wordt toegelegd; zij genieten daarenboven van wege het Rijk vergoeding voor reiskosten voor elke vergadering, die zij hebben bijgewoond.

Art. 30.

Curatoren houden vergadering te Amsterdam in de maanden Februarij en Julij, en verder zoo dikwijls de voorzitter noodig oordeelt.

REGLEMENT op de toelating van studenten, candidaten en proponenten tot het leeraarsambt in de Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden.

EERSTE AFDEELING.

OVER HET EXAMEN IN HET ALGEMEEN.

Art. 1.

Om tot de Evangeliebediening in de Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk te worden toegelaten, worden de in dit reglement voorgeschreven examina vereischt.

Art. 2.

De examina worden afgelegd voor de algemeene kerkelijke commissie.

Art. 3.

De algemeene kerkelijke commissie draagt het examen in de verschillende vakken op aan hare leden, of bij assumtie aan professoren van een der Nederlandsche universiteiten en seminaria, of aan predikanten van het kerkgenootschap die geen leden der algemeene kerkelijke commissie zijn.

De verdeling der vakken voor het examen geschiedt in eene buitengewone vergadering der algemeene kerkelijke commissie, drie maanden te voren.

Art. 4.

Ieder die begeert tot een examen te worden toegelaten, is verplicht zich daartoe vóór of op den 1sten Februarij, of den 1sten Augustus, schriftelijk en met overlegging der vereischte stukken bij den algemeenen secretaris aan te melden.

De stukken in orde bevonden zijnde, geeft de secretaris den examinandus kennis van den tijd waarop het examen gehouden wordt.

Art. 5.

Vóór den aanvang van ieder examen moet in handen van de penningmeesters der algemeene kerkelijke commissie door den examinandus gestort worden eene som van f 25, onverminderd de gestorte bijdragen overeenkomstig de bepalingen van artt. 9 en 10 van het reglement voor het weduwen- en weezenfonds.

Art. 6.

Ieder examinandus wordt afzonderlijk geëxamineerd. In elk der tot toelating vereischte vakken duurt het examen minstens een half uur.

Art. 7.

De meerderheid beslist over de aanneming of bevordering van den examinandus. Indien de leden der vergadering den examinandus bestaan tot in den vierden graad van bloedverwantschap, worden bij het examen hunne plaatsvervangers opgeroepen.

Art. 8.

Ingeval de stemmen staken, wordt het examen in een of meer vakken, waarin de examinandus de gevorderde bekwaamheid niet bleek te bezitten, in de volgende zitting der Algemeene Kerkelijke commissie hervat, zonder bezwaar van onkosten voor den examinandus.

Art. 9.

Indien de examinandus is afgewezen, wordt hij niet dan een jaar daarna weder tot het examen toegelaten. Wanneer hij voor de derde maal is afgewezen, wordt hij niet meer tot het examen toegelaten.

TWEDE AFDEELING.

OVER HET TOELATINGSEXAMEN EN DE STUDENTEN.

Art. 10.

Om tot student bij het kerkgenootschap te worden toegelaten wordt vereischt:

a. een getuigschrift, bedoeld bij artt. 11 en 12 der wet op het hooger onderwijs, waaruit blijkt dat men bekwaam is om tot de studie aan de universiteit over te gaan in de faculteit der godgeleerdheid;

b. een bewijs van goed gedrag, afgegeven door den kerkeraad der gemeente, waar de belanghebbende gedurende het laatste jaar domicilie had;

c. een suppletoir examen.

Art. 11.

Het bij het vorig artikel voorgeschreven suppletoir examen wordt gehouden in:

a. de Hebreuwsche taal, zoodat het blijkt dat de

examinandus haar vaardig leest en vertaalt, en voldoende met de grammaticale vormen bekend is;

de Bijbelsche geschiedenis;

stijl en voordragt.

Art. 12.

De studenten die bij het kerkgenootschap zijn aangenomen, gedragen zich bij de regeling hunner studien naar de voorschriften der Algemeene kerkelijke commissie, en zijn verplicht om de door haar aangewezen lessen te volgen van de professoren der universiteiten en seminaria, en van de daartoe aangestelde predikanten.

Art. 13.

Zij staan in het algemeen onder toezigt der algemeene kerkelijke commissie en in het bijzonder onder leiding van den predikant van het kerkgenootschap, die door haar speciaal met het hooger onderwijs en het toezigt op de studenten is belast, totdat zij hun proponentsexamen met goed gevolg hebben afgelegd.

Art. 14.

Studenten die zich aan wangedrag of aan verwaarloozing hunner studien schuldig maken, worden door de algemeene kerkelijke commissie daarover onderhouden, en indien zij voortgaan zich aan die verkeerdheden schuldig te maken, van de naamrol afgeschreven, en daarvan zoo veel noodig kennis gegeven aan ouderlingen der Amsterdamsche gemeente.

Art. 15.

Ten opzigt van candidaten wordt bij wangedrag gehandeld overeenkomstig art. 43 van het algemeen reglement van bestuur en de bepalingen in het reglement over kerkelijk opzigt en tucht.

DERDE AFDEELING.

OVER HET CANDIDAATSEXAMEN.

Art. 16.

Om als candidaat bij het kerkgenootschap te worden toegelaten wordt vereischt:

a. bewijs dat men den graad van candidaat in de theologie aan een der Nederlandsche universiteiten heeft verkregen;

b. bewijs dat men gedurende twee jaar de lessen over de geloofsleer der Lutherse kerk heeft waargenomen, volgens de verkrege aanwijzing van de algemeene kerkelijke commissie;

c. eene kerkelijke attestatie van lidmaatschap;

d. een suppletioir examen.

Art. 17.

De onderwerpen van het in het vorige artikel sub *d* genoemde suppletioir examen zijn:

a. uitlegging van gedeelten uit het Oude en Nieuwe Testament, die zes weken te voren moeten worden opgegeven door den algemeenen secretaris;

b. kerkelijke geschiedenis (overzigt);

c. leerstellige godgeleerdheid, inzonderheid van de Lutherse kerk;

d. bijbelsche godgeleerdheid;

e. bijbelsche geschiedenis.

Art. 18.

Bij aanneming wordt den examinandus den rang van candidaat bij het kerkgenootschap toegekend, en hem de bevoegdheid verleend om onder voorzitting van een predikant te prediken, met voorkennis en toestemming van den predikant, die speciaal met het hooger onderwijs is belast.

VIERDE AFDEELING.

OVER HET PROPONENTSEXAMEN.

Art. 19.

Om tot het proponentsexamen te worden toegelaten, wordt vereischt:

a. bewijs dat men als candidaat bij het kerkgenootschap is toegelaten;

b. bewijs dat men het doctoraal examen aan een der nederlandsche universiteiten met goed gevolg heeft afgelegd, of bewijzen dat men minstens twee jaren als candidaat bij het kerkgenootschap de lessen heeft bijgewoond in de vakken, die voor het doctoraal examen aan de nederlandsche universiteiten worden gevorderd, alsmede die lessen, welke door de algemeene kerkelijke commissie werden voorgeschreven en in het volgend artikel als onderwerpen voor het examen worden aangewezen;

c. bewijs dat men met vier verschillende leerredenen onder voorzitting van een predikant van het kerkgenootschap met goed gevolg gepredikt heeft.

Art. 20.

De onderwerpen voor het proponentsexamen zijn:

A. voor candidaten, die het doctoraal examen aan eene nederlandsche universiteit met goed gevolg hebben afgelegd:

a. uitlegging van zes weken te voren door den algemeenen secretaris opgegeven hoofdstukken van het O. en N. Testament, en Bijbelsche oordeelkunde;

b. leerstellige godgeleerdheid inzonderheid van de Lutherse kerk;

c. Bijbelsche godgeleerdheid;

d. de christelijke zedekunde;

e. de kerkelijke geschiedenis;

f. de practische godgeleerdheid;

B. voor candidaten die geen doctoraal examen hebben afgelegd:

a. tot *f* als sub A genoemd;

g. de geschiedenis van den Israëlitischen godsdienst;

h. de geschiedenis van de leerstellingen van den Christelijken godsdienst.

Daarenboven moet de examinandus, vier weken voor het examen, bij de algemeene kerkelijke commissie inleveren eene leerrede naar een vier weken te voren opgegeven tekst.

Art. 21.

De algemeene kerkelijke vergadering heeft de bevoegdheid om in bijzondere omstandigheden, op daartoe gedaan verzoek van buitenlanders of van nederlanders, die hunne studien aan eene buitenlandsche universiteit hebben volbragt, alsmede aan nederlanders die als theologische candidaten of doctoren tot een ander kerkgenootschap behoo- ren, dispensatie te verleenen van de bewijzen die sub *a* en *b* in art. 16 en 19 gevorderd worden, en de algemeene ker- kelijke commissie te magtigen om zonder een of meer dier bewijzen het proponentsexamen af te nemen.

Art. 22.

De verzoeken om dispensatie in het voorgaand artikel bedoeld, moeten voor 1°. Julij schriftelijk worden inge- leverd bij den algemeenen secretaris, ten einde vooraf door de algemeene kerkelijke commissie te kunnen worden overwogen.

Art. 23.

Ingeval van aanneming tot proponent verbindt hij zich door het afleggen en onderteekenen der volgende verklaring en belofte:

»Ik ondergeteekende door de algemeene kerkelijke commissie van de Hersteld Evangelisch-Luthersche kerk in het Koninkrijk der Nederlanden tot den predikdienst in het kerkgenootschap toegelaten, verklaar bij dezen oprecht, dat ik de belangen, zoowel van het Christendom in het algemeen, als van genoemd kerkge- nootschap in het bijzonder, door leer en wandel zorgvul- dig zal behartigen; dat ik Gods woord in de heilige Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds, als den eenigen regel van christelijk geloof en leven, zonder eenige voorbehouding aanneem en hartelijk geloof, en dat ik instem met het grondbeginsel der Luthersche kerk, uitgedrukt in hare symbolische boeken, namelijk: de regt- vaardiging des zondaars uit genade door het geloof in de verlossing, die in Jezus Christus geschied is; dat ik haar naastiglijk zal leeren en handhaven, op de bevordering van godsdienstkennis, christelijk geloof, goede zeden, orde en eendragt mij met allen ijver zal toelaggen; mij bij deze handteekening verbindende tot al het voorschrevene, en zoo ik bevonden mocht worden, tegen eenig gedeelte van deze verklaring en belofte gehandeld te hebben, deswege mij te onderwerpen aan de uitspraken der al- gemeene kerkelijke commissie of der algemeene kerke- lijke vergadering.»

Art. 24.

De proponent die overeenkomstig de vorenstaande be- palingen als zoodanig is toegelaten, is gehouden aan de verplichtingen bij artt. 9 en 10 van het reglement voor het weduwen- en weezenfonds van het kerkgenootschap opgelegd.

VIJFDE AFDEELING.

OVER HET TOELATEN TOT HET LEERAARSAMBT.

Art. 25.

Bij het ontvangen van een beroep, stelt de proponent, om tot den dienst der gemeente in welke hij geroepen is toegelaten te worden, den algemeenen secretaris ter hand:

a. den beroepsbrief;

b. eene attestatie van het daartoe bevoegd kerkbestuur der gemeente, waaronder hij zijne woonplaats heeft, over zijn goed zedelijk gedrag.

Art. 26.

Zes weken nadat de algemeene secretaris kennis ge- kregen heeft van het uitgebragte beroep en wanneer de overgelegde bewijzen in orde bevonden zijn, wordt de beroepene in eene gewone of buitengewone vergadering der algemeene kerkelijke commissie uitdrukkelijk afge- vraagd, of hij bij de verklaring, in art. 23 omschreven en na het proponentsexamen door hem afgelegd en on- derteekend, volhardt, waarop hij toestemmend behoort te antwoorden, en vervolgens het algemeen reglement voor het bestuur der Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden te onderteekenen.

De algemeene kerkelijke commissie heeft de bevoegd- heid, om naar omstandigheid de tijdsbepaling aan het hoofd van dit artikel uitgedrukt te wijzigen.

Art. 27.

Een proponent bij het Evangelisch-Luthersch kerkge- nootschap, die een beroep in eene hersteld Evangelisch- Luthersche gemeente wenschte aan te nemen, moet binnen zes weken nadat de algemeene secretaris kennis van het beroep gekregen heeft en de overgelegde bewijzen overeen- komstig art. 25 in orde bevonden zijn, in eene gewone of buitengewone vergadering der algemeene kerkelijke com- missie de volgende verklaring afleggen:

»Ik ondergeteekende door de Synodale commissie der Evangelisch-Luthersche kerk in het Ko- ninkrijk der Nederlanden tot den predikdienst toegelaten, enz. Zie art. 23.

Deze verklaring moet hij vervolgens met het algemeen reglement voor het bestuur der hersteld Evangelisch- Luthersche kerk in het Koninkrijk der Nederlanden onderteekenen.

Art. 28.

Na het afleggen der in de vorige artikelen gevorderde verklaring en onderteekening, betuigt de beroepene plegtig, ter verkrijging van eenige standplaats geene overeenkomst aangegaan of gift te hebben gegeven of immer te zullen aangaan of geven, en dat het hem niet bewust is, dat die door iemand van zijnentwege of ten zijne behoeve aange- gaan of gegeven zijn, en dat hij ook nimmer eene stand- plaats op bovengemelde wijze zal zoeken.

Art. 29.

Wanneer daarna de bercepsbrief, ingevolge art. 49 van het reglement op de vacaturen enz., door de algemeene kerkelijke commissie goedgekeurd is, wordt de beroepene openbaar ingezegend.

Art. 30.

De inzegening geschiedt te Amsterdam door of van wege de algemeene kerkelijke commissie, terwijl de aanwezige predikanten daarbij assisteren.

Bij de inzegening van een proponent uit het Evange- lisch-Luthersch kerkgenootschap wordt de synodale com- missie der Evangelisch-Luthersche kerk uitgenoodigd daarbij tegenwoordig te zijn of zich te doen vertegenwoordigen.

Art. 31.

Na de inzegening wordt aan den beroepene door de algemeene kerkelijke commissie de volgende acte van mag-

tiging, tot de waarneming van den geheelen Heiligen Dienst overhandigd:

» De algemeene kerkelijke commissie der hersteld Evangelisch-Luthersche kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, gezien hebbende het bewijs van de kerkelijke approbatie op het beroep van den proponent tot predikant in de gemeente van magtigt hem bij dezen tot de volledige waarneming van al de deelen van den Heiligen Dienst, volgens de leer en instellingen der genoemde kerk, als haren predikant, in het Koninkrijk der Nederlanden.»

Hierop moet de volgens artt. 10 en 11 van het reglement voor het weduwen- en weezenfonds bepaalde som, ten behoeve van dat fonds door hem worden betaald.

SLOT-BEPALINGEN.

Art. 32.

De algemeene kerkelijke vergadering behoudt aan zich het regt, om dit reglement te veranderen of te vermeerderen. Ieder daartoe leidend voorstel moet vooraf aan de algemeene kerkelijke commissie, in hare zitting van de maand April, met redenen omkleed zijn ingediend.

Binnen den tijd van eene maand zendt de algemeene secretaris afschriften van zoodanig voorstel aan de kerkeraden der gemeenten van het kerkgenootschap, met aanschrijving om dit in overweging te nemen, en noodigt hen uit, het voorstel met hunne adviezen ten spoedigste te doen toekomen aan hunne afgevaardigden.

Art. 33.

De veranderingen of vermeerderingen in de algemeene kerkelijke vergadering vervolgens goedgekeurd zijnde, wordt daarvan door den algemeenen secretaris kennis gegeven aan het ministerieel Departement, belast met de Zaken van den Hervormden Eeredienst enz.

Art. 34.

Met de invoering van het tegenwoordige reglement vervalt het vroeger te dezer zake bestaande, benevens alle bepalingen in andere reglementen of kerkelijke verordeningen, die met dit reglement in strijd zijn.

Aldus besloten in de algemeene kerkelijke vergadering der Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, den derden Augustus 1865.

G. W. STEMLER,
President.

P. I. HELWIG,
Secretaris.

Herzien en gewijzigd in de algemeene kerkelijke vergadering der Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, den zevenden Augustus 1878.

J. P. G. WESTHOFF,
President.

P. I. HELWIG,
Secretaris.

REGLEMENT voor het collegie van curatoren der kweekschool voor de Algemeene Doopsgezinde gemeente.

Art. 1.

Curatoren houden toezigt over de studenten, hunne studien en hun gedrag.

Art. 2.

Het collegie van curatoren wordt bestuurd door den president, die telken jare aftreedt en door den vice-president vervangen wordt. Een van hen beiden moet te Amsterdam woonachtig zijn en is president van curatoren *in loco*. Het secretariaat wordt door den hoogleeraar of een der hoogleeraren waargenomen.

Art. 3.

Curatoren houden jaarlijks twee gewone vergaderingen. Buitengewone bijeenkomsten worden door den president van curatoren *in loco* belegd.

Art. 4.

De gewone vergadering, te houden op den tweeden Maandag der maand September, 's morgens te 10 $\frac{1}{2}$ uur, is bestemd voor:

1. Onderzoek der bewijzen van inschrijving en van afgelegde examens door de studenten ingeleverd; kennisgeving aan penningmeesters ter restitutie van de examenkosten aan de gebeneficiëerde studenten.

2. Magtiging van curatoren *in loco* tot voortzetting van dit onderzoek en deze kennisgeving, voor zoover de bewijzen nog niet zijn ingeleverd maar in den loop der zes eerstvolgende weken zullen inkomen.

3. Regeling der collegies volgens art. 8 en 9.

4. Behandeling van hetgeen aangaande de studenten ter vergadering van bestuurders zal worden medegedeeld of voorgesteld, inzonderheid, of aan een hunner eene onderscheiding toegekend, of de strafbepaling van art. 21 toegepast moet worden, enz.

5. Uitreiking eener onderscheiding uit het legaat van prof. M. SIEGENBEEK, art. 25.

6. Commissie-rapporten.

7. Voorstellen en behandeling daarvan.

8. Benoeming van een nieuwen vice-president.

Art. 5.

In de gewone vergadering, in diezelfde week, na afloop eener zitting van bestuurders gehouden, maken curatoren het praeadvies op, dat zij of *collegiaaliter* of *persoonlijk* ter bestuursvergadering zullen uitbrengen voor het toekennen van alumnien of andere geldelijke voordeelen aan hen, die tot het bekomen daarvan examen aflegden.

Art. 6.

Curatoren zijn bevoegd voor spoedeisende voorstellen, waarbij zij eene bijzondere magtiging wenschelijk achten, de beslissing van bestuurders te vragen, hetzij door middel van rondgaand schrijven, hetzij door het beleggen van eene buitengewone bestuursvergadering, in overleg met den voorzitter van bestuurders *in loco*.

Art. 7.

Ieder, die als student bij de kweekschool wordt aangeworven, ontvangt een schriftelijk bewijs van toelating

en een reglement, waarin de volgende artikelen zijn opgenomen.

Art. 8.

De cursus aan de kweekschool duurt in den regel vijf jaren.

Als collegies van het eerste jaar worden aan de studenten voorgeschreven: Hebreuwsche taal, Hebreuwsche oudheden, algemeene geschiedenis en Nederlandsche taal;

van het tweede: geschiedenis der godsdiensten; geschiedenis der leer aangaande God; uitlegging der historische schriften van het Oude Testament; Israëlitische letterkunde in hare hoofdtrekken; Semietisch; uitlegging van het N. Testament; kerkgeschiedenis en logica;

van het derde: wijsbegeerte van den godsdienst; kerkgeschiedenis; uitlegging van het O. en N. Testament; geschiedenis van de boeken des N. Verbonds; schets; geschiedenis der wijsbegeerte;

van het vierde: uitlegging van Oud en Nieuw Testament; dogmatiek, moraal; schets;

van het vijfde: dogmatiek, moraal; schets en practische theologie.

In geval een dezer voor de vier laatste jaren bepaalde collegies in het aangewezen jaar niet gegeven wordt, ondergaat het leerplan deze wijziging, dat de studenten dit collegie een jaar vroeger of later houden.

Bovendien zullen de studenten jaarlijks het reciteercollegie en eens, gedurende hunne theologische studien, 't collegie in de geschiedenis der Doopsgezinden moeten bijwonen.

Art. 9.

Curatoren zijn bevoegd aan de studenten het bijwonen van nog andere collegies of voorlezingen voor te schrijven, bijv. op het gebied van natuurkunde, van moderne letterkunde, van kunstwetenschap of van andere vakken, die een gunstigen invloed kunnen hebben op hunne ontwikkeling. De extra uitgaven daarvoor vereischt, worden aan de beneficieerden uit de Societeitskas vergoed.

Art. 10.

De studenten zijn verplicht het examen in de Hebreuwsche taal en oudheden af te leggen in den loop van hun eerste studiejaar of uiterlijk bij den aanvang van het tweede en de beide gedeelten van 't candidaats-examen in den loop van hun tweede en derde studiejaar of uiterlijk binnen zes weken na den aanvang van 't vierde.

Art. 11.

Indien bestuurders later om bijzondere redenen mogten verlangen, dat het candidaats-examen door den hoogleeraar of de hoogleeraren der kweekschool wordt afgenomen, geschiedt dit ten overstaan van Curatoren, die over den uitslag van 't examen beslissen.

Art. 12.

De studenten zijn verplicht de bewijzen hunner inschrijving bij de universiteit en de getuigschriften der door hen afgelegde examens bij Curatoren in te leveren en voor elke verandering in de tijdsbepalingen van art. 10 of in den gang hunner studien vergunning te vragen.

Art. 13.

De candidaten zijn verplicht in het kerkgebouw der Doopsgezinde gemeente alhier, onder toezigt van den hoogleeraar in de predikking, gedurende het vierde studiejaar drie en in den daaropvolgenden cursus wederom drie leerredenen behoorlijk gememoriseerd uit te spreken, waarvan telkenjare zoo mogelijk twee vóór de Paaschvacantie. De hoogleeraar kan indien daartoe bijzondere

redenen zijn, den student vergunnen de gememoriseerde leerrede voor zich te leggen.

Art. 14.

Na het uitspreken en goedkeuren der tweede leerrede heeft de candidaat de bevoegdheid, om voor eene gemeente op te treden. Van die bevoegdheid zal hij echter buiten den vacantielijd geen gebruik mogen maken, dan na telke reize de toestemming van een der beide hoogleeraren daartoe verkregen te hebben.

Art. 15.

De candidaten leggen, nadat zij ten minste driemaal onder toezigt van den hoogleeraar in de predikking eene leerrede hebben uitgesproken, elk afzonderlijk gedurende één uur, in de jaarvergadering van bestuurders het eerste gedeelte van het proponentenexamen af bij den hoogleeraar of de hoogleeraren der kweekschool.

Voor het ondergaan van dit examen melden zij zich vóór het einde van den daaraan voorafgaanden cursus schriftelijk aan.

Art. 16.

Dit examen gaat 1°. over de uitlegkunde van het O. en N. Testament, waartoe hun acht dagen te voren een hoofdstuk uit beiden ter behandeling op het examen wordt aangewezen; 2°. over hunne bedrevenheid, om een gedeelte uit de historische boeken des O. en N. Verbonds op het eerste gezigt te lezen en te vertalen.

Het beslist over de toelating tot het tweede gedeelte van het proponenten-examen.

Art. 17.

Vrijstelling van dit eerste gedeelte wordt alleen toegelaten aan hen, die in hun theologisch doctoraal-examen bij een Universiteit geslaagd zijn.

De kosten van dit doctoraal examen worden niet vergoed.

Art. 18.

Zij, die tot het tweede gedeelte van het proponenten-examen zijn toegelaten, moeten vóór 1°. Junij eene verhandeling in het Nederlandsch inleveren, in twee afschriften, die tot beoordeeling bij de bestuurders worden rondgezonden.

Art. 19.

Bij dit tweede gedeelte van het proponenten-examen, af te leggen in de jaarvergadering van bestuurders, worden de candidaten door den hoogleeraar of de hoogleeraren der Kweekschool ondervraagd in Bijbelsche theologie, evangelische dogmatiek, de geschiedenis der Doopsgezinden en het eigenaardige onzer gemeente-inrigting. Na alfooop van dit examen wordt aan de bestuurders gelegenheid gegeven hen te ondervragen. Vervolgens dragen zij een gedeelte eener leerrede voor, naar eigen keus uit een hunner studentenpreken te kiezen.

Art. 20.

Het oordeel van bestuurders over het al of niet voldoende der ingeleverde verhandeling, het afgelegde examen en de uitgesproken leerrede beslist over de aanstelling tot proponent.

Art. 21.

Alle bovenstaande bepalingen, behalve die van art. 8 9 en 11, zijn van toepassing ook op studenten der kweekschool, die elders studeren.

Art. 22.

Indien de studenten der kweekschool nalatig zijn in 't voldoen aan hunne verplichtingen, de voorgeschreven collegies niet of ongeregeld houden, de vereischte examens niet tijdig afleggen of daarin niet slagen of andere redenen tot ontevredenheid geven, zijn curatoren gemagtigd hun de toelating tot het examen, omschreven in art. 16 en 19, te ontzeggen, de hun toegekende ondersteuning uit de societeitskas (uiterlijk voor één jaar) gedeeltelijk of geheel in te houden en vervolgens de geheele intrekking daarvan aan bestuurders voor te dragen.

Art. 23.

Alle geldelijke voorregten, alumniaat, ondersteuning, vergoeding van inschrijvingsgeld of van examenkosten, aan eenigen student van societeitswege toegekend, houden op zoodra curatoren hem den raad geven zijne studien te staken en bestuurders dien raad goedkeuren.

Art. 24.

Curatoren zijn bevoegd aan het bestuur voor te stellen, dat aan alumni of ondersteunden, die hun studietijd met één jaar verlengen, ook gedurende dit zesde jaar de toelage worde uitgekeerd.

Art. 25.

Curatoren zijn belast met de uitreiking der onderscheiding uit het legaat van prof. M. SIEGENBEEK aan een verdienstelijk doch weinig bemiddeld student, ter keuze en op aanwijzing van den hoogleeraar of de hoogleeraren der kweekschool.

OVERGANGSBEPALING.

Zij, die als studenten der kweekschool zijn of worden ingeschreven, na overlegging van het bewijs of na voldaan te hebben aan het examen, beiden vermeld in art. 1 van 't Koninklijk besluit dd. 4 Augustus 1853 (*Staatsblad* n°. 31), zijn onderworpen aan de bepalingen van art. 2 van het Koninklijk besluit dd. 17 Juli 1877 (*Staatsblad* n°. 159), — maar ontvangen voor zoover zij gebeneficieerden zijn de hun toegekende bijdragen uit de societeitskas één jaar langer, indien hun studietijd daardoor tot zes jaren verlengd wordt.

Zij, die vóór 15 October 1877 hier aan de kweekschool als theologische studenten studeerden kunnen het candidaats-examen bij de hoogleeraren der kweekschool afleggen volgens de bepalingen van het vroegere, nu opgeheven reglement.

STATUTA *Seminarii Dioecesis Buscoducensis.*

Sacrosancta et oecumenica Synodus Tridentina statuit (sess. XXIII, cap. 18 de Reformatione) ut pro modo facultatum et dioecesis amplitudine ab Episcopo erigatur Collegium, ubi certus puerorum numerus religiose educetur, et ecclesiasticis disciplinis instituatur. » Cum enim adolescentium aetas nisi recte instituatur prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiis habitus totos homines possideat, nunquam perfecte, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret: propterea Sancta Synodus ad morum integritatem servandam, spiritum clericalem promovendum, et tum mentes, tum corda in ordine ad sacerdotium formanda apud omnes Ecclesias tale

collegium esse jussit, ita ut » Dei ministrorum perpetuum sit Seminarium ».

Articulus I.

Seminarium Dioecesis Buscoducensis in duas sectiones partitur, quarum prima in Gestel S. Michaëlis, secunda in Haaren erecta existit.

In primâ sectione tradentur praeter doctrinam christianam humaniores litterae atque ea ornamenta, quae illas perficiant.

In secunda sectione alumni » sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac ceremoniarum formas ediscunt. » Ibi ergo tradentur, ceu notiones praeviae, disciplinae, quae philosophiae et physices nomine veniunt; sacra Scriptura V. et N. Testamenti, Theologia tum dogmatica tum moralis, jus canonicum universon, historia ecclesiastica, et rubricae generales et speciales.

In singulâ sectione cursus ordinarius sex annis absolvetur.

Art. II.

Ordinaria in Seminarium auctoritas sub Summo Pontifice penes Episcopum est. Ab Ipso, cum consilio duorum de capitulo, quos Ipse eligit, et servatis iuribus a S. Sede concessis, instituuntur moderatores et professores, viri ecclesiastici tum scientiâ tum pietate tanto munere digni.

Rector utriusque sectionis ea, quae de ordine et regulâ Seminarii statuta sunt, executioni mandanda curabit.

In sectione primâ numerus professorum saltem 14; in secundâ vero 7 erit.

Art. III.

In Seminarii sectione primâ recipiuntur, qui minimum 12 annos et ex legitimo matrimonio nati sunt, et quorum in dolos et voluntas spem affert, eos ecclesiastico ministerio perpetuo inserviturus.

In sectione secundâ admittuntur, qui sex annorum curriculum impleverunt, et instituto examine digni aptique inventi sunt.

Art. IV.

Ut autem finis, quem S. Synodus sibi proposuit, vere et in omnibus adimpleatur, sequentia statuimus:

a. omnes et singuli, qui ad Seminarium pertinent, in alterutrâ domo habitent;

b. vita quotidiana ad eam normam exigatur, ut tum disciplinis ediscendis, tum piis exercitationibus diligens adhibeatur studium; quo fiat, ut alumni digni Ecclesiae ministri, fideles patriae cives evadant;

c. singulis annis praeter exercitia spiritualia ordinandorum per aliquot dies pro alumniis secessus sacer fiat;

d. feriae bis in anno habeantur.

STATUTA *Seminarii Dioecesis Bredanae.*

Sacrosancta et oecumenica Synodus Tridentina statuit (Sess. 23 C. 18 de Ref.) ut pro modo et dioecesis amplitudine ab Episcopo erigatur collegium, ubi certus personarum numerus religiose educetur et ecclesiasticis disciplinis instituatur.

» Cum enim adolescentium aetas nisi recte instituatur prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris

annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possident, numquam perfecte ac sine maximo ac singulari Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret", propterea S. Synodus ad morum integritatem servandam, spiritum clericalem promovendum, et tum mentes tum corda in ordine ad sacerdotium formanda apud omnes ecclesias tale collegium esse jussit ita, ut Dei ministrorum perpetuum sit Seminarium."

Art. I.

Seminarium Dioecesis Bredanae in duas sectiones partitur, quarum prima in Oudenbosch, secunda in Hoeven erecta existit.

In prima sectione tradentur praeter doctrinam Christianam, tum Humaniores Litterae atque ornamenta, quae illas perficiant, tum disciplinae quae Physices nomine veniunt.

In 2^a Sectione alumni » Sacram Scripturam, libros ecclesiasticos, homilias Sanctorum atque Sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbantur opportuna et ritum ac caeremoniarum formas ediscent." (Conc. Trid. l. c.)

Ibi ergo tradentur Hermeneutica et exegesis Sacrae Scripturae, Theologia Dogmatica, Moralis, Pastoralis et Ascetica, Jus canonicum universon, sacra liturgia et Archaeologia, Historia Ecclesiastica, Eloquentia Sacra, Philosophia speculativa et moralis.

In prima sectione cursus ordinarius 6, in secunda pariter 6 annis absolvitur.

Art. II.

Ordinaria in Seminarium auctoritas sub Summo Pontifice penes Episcopum est.

Ab ipso, cum consilio duorum de capitulo, quos ipse eligit et servatis juribus a S. Sede concessis, instituuntur moderatores et professores viri ecclesiastici tum scientia, tum pietate tanto munere digni. Rector utriusque sectionis ea, quae de ordine et regula Seminarii statuta sunt, executioni mandanda curabit.

In sectione tam prima quam secunda numerus professorum ad minus 6 erit.

Art. III.

In Seminarii Sectione 1^a recipiuntur, qui ad minimum 12 annos et ex legitimo matrimonio nati sunt et quorum indoles et voluntas spem afferit eos ecclesiastico ministerio perpetuo inservituros.

In Sectione 2^a admittuntur, qui 6 annorum curriculum impleverant et instituto examine digni aptique inventi sunt.

Art. IV.

Ut autem finis, quem S. Synodus sibi proposuit vere et in omnibus adimpleatur, sequentia statuimus.

a. Omnes ac singuli, qui ad Seminarium pertinent in alterutra domo habitent.

b. Vita quotidiana ad eam normam exigatur ut tum disciplinis ediscendis, tum piis exercitationibus diligens adhibeatur studium quo fiat, ut alumni digni Ecclesiae ministri, fideles patriae cives evadant.

c. Singulis annis praeter exercitia spiritualia ordinandorum per aliquot dies pro alumni recessus sacer fiat.

d. Ferae bis in anno habeantur.

STATUTA Seminarii Archidioecesis Ultrajectinae.

Sacrosancta et oecumena Synodus Tridentina statuit (sess. 23, c. 18 de Ref.) ut pro modo facultatum et dioecesis amplitudine ab Episcopo erigatur collegium, ubi certus puerorum numerus religioso educetur et ecclesiasticis disciplinis instituatur. » Cum enim adolescentium aetas, nisi recte instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, et, nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possident, numquam perfecte, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret": propterea S. synodus ad morum integritatem servandam, spiritum clericalem promovendum, et tum mentes tum corda in ordine ad sacerdotium efformanda, apud omnes ecclesias cathedrales tale collegium esse jussit, quod Dei ministrorum perpetuum sit Seminarium.

Art. I.

Seminarium Archidioecesis Ultrajectensis in duas sectiones partitur, quarum prima Culemburgi, secunda in Driebergen erecta existit. In prima sectione tradentur praeter doctrinam christianam tum humaniores litterae atque ea ornamenta, quae illas perficiunt, tum disciplinae quae philosophiae et physices nomine veniunt.

In secunda sectione alumni » sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum, maxime quae ad audiendas confessiones videbantur opportuna, et ritum ac caeremoniarum formas ediscent" (Conc. Trid. l. c.) Ibi ergo tradentur sacra scriptura Veteris et Novi Testamenti, theologia tum dogmatica tum moralis, jus canonicum universon, historia ecclesiastica et rubricae generales et speciales.

In prima sectione cursus ordinarius septem, in secunda quatuor annis absolvitur.

Art. II.

Ordinaria in Seminarium auctoritas sub Summo Pontifice penes Archiepiscopum est. Ab ipso, cum consilio duorum de capitulo, quos ipse eligit, et servatis juribus a S. Sede concessis, instituuntur moderatores et professores viri ecclesiastici tum scientia tum pietate tanto munere digni. Rector utriusque sectionis ea, quae de ordine et regula Seminarii statuta sunt, executioni mandanda curabit. In sectione prima numerus professorum ad minimum septem, in secunda sex erit.

Art. III.

In Seminarii sectione prima recipiuntur, qui ad minimum duodecim annos et ex legitimo matrimonio nati sint, et quorum indoles et voluntas spem afferat, eos ecclesiastico ministerio perpetuo inservituros. In sectione secunda admittuntur, qui septem annorum curriculum impleverint, et instituto examine digni aptique inventi sint.

Art. IV.

Ut autem finis, quem S. synodus sibi proposuit, vere et in omnibus adimpleatur, insuper sequentia statuimus:

A. Omnes et singuli, qui ad Seminarium pertinent, in alterutra respectivae sectionis domo habitent.

B. Vita quotidiana ad eam normam exigatur ut tum disciplinis ediscendis, tum piis peragendis exercitationibus diligens adhibeatur studium, quo fiat ut alumni digni ecclesiae ministri, fidelis patriae cives evadant.

C. Singulis annis, praeter exercitia spiritualia ordinandorum, per aliquot dies pro alumni recessus sacer fiat.

D. Ferae bis in anno habeantur.

STATUTA *Seminarii Dioecesis Harlemensis.*

Sacrosancta et oecumenica Synodus Tridentina statuit (Sess. 23, cap. 18 de Reformatione) ut pro modo facultatum et dioecesis amplitudine ab Episcopo erigatur collegium, ubi certus puerorum numerus religiose educetur, et ecclesiasticis disciplinis instituitur. » Cum enim » adolescentium aetas, nisi rectè instituat prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfectè, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret; » propterea sancta synodus ad morum integritatem servandam, spiritum clericalem promovendum, et tum mentes, tum corda in ordine ad sacerdotium formanda apud omnes ecclesias tale collegium esse jussit, ita ut » Dei ministrorum perpetuum sit Seminarium ».

Art. I.

Seminarium Dioecesis Harlemensis in duas sectiones partitur, quarum prima in Voorhout, secunda in Warmond erecta existit.

In prima sectione tradentur praeter doctrinam Christianam tum humaniores litterae atque ea ornamenta, quae illas perficiant, tum disciplinae, quae Philosophiae et Physices nomine veniant.

In secunda sectione alumni » Sacram Scripturam, libros ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas ediscant. » (Conc. Trid. I. c.)

Ibi ergo tradentur S. Scriptura veteris et novi testamenti, theologia tum dogmatica tum moralis, jus canonicum universum, historia ecclesiastica et rubricae generales et speciales.

In prima sectione cursus ordinarius septem, in secunda quatuor annis absolvetur.

Art. II.

Ordinaria in Seminarium auctoritas sub Summo Pontifice penes episcopum est. Ab ipso, cum consilio duorum de Capitulo, quos ipse eligit, et servatis juribus a sancta Sede concessis, instituantur moderatores et professores, viri ecclesiastici tum scientia tum pietate tanto munere digni.

Rector utriusque sectionis ea, quae de ordine et regula Seminarii statuta sunt, executioni mandanda curabit.

In sectione prima numerus professorum ad minimum septem, in secunda quatuor erit.

Art. III.

In Seminarii sectione prima recipiuntur, qui ad minimum duodecim annos et ex legitimo matrimonio nati sunt et quorum indoles et voluntas spem affert, eos ecclesiastico ministerio perpetuo inservituros.

In sectione secunda admittuntur, qui septem annorum curriculum impleverunt, et instituto examine digni aptique inventi sunt.

Art. IV.

Ut autem finis quem Sancta Synodus sibi proposuit, vere et in omnibus adimpleatur, sequentia statuimus;

a. omnes et singuli, qui ad Seminarium pertinent, in alterutra domo habitent;

b. vita quotidiana ad eam normam exigatur, ut tum disciplinis adiscendis, tum piis exercitationibus diligens adhibeatur studium, quo fiat, ut alumni digni Ecclesiae ministri, fideles patriae cives evadant;

c. singulis annis, praeter exercitia spiritualia ordinandorum, per aliquot dies pro alumni recessus sacer fiat;

d. feriae bis in anno habeantur.

STATUTA *Seminarii Episcopalis Ruraemundensis*

Sacrosancta et oecumenica syn. Trid. statuit. (sess. 23, c. 18 de reform.) ut pro modo facultatum et dioecesis amplitudine, ab episcopo erigatur collegium, ubi certus puerorum numerus religiose educetur et ecclesiasticis disciplinis instituitur. » Cum enim, inquit, adolescentium aetas nisi recte instituat prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfecte ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio, in disciplina ecclesiastica perseveret; » propterea S. synodus, ad morum integritatem servandam, spiritum clericalem promovendum, et tum mentes tum corda in ordine ad sacerdotium formanda, apud omnes ecclesias tale collegium esse jussit » ita ut Dei ministrorum perpetuum sit Seminarium. »

Art. I.

Seminarium dioecesis Ruraemundensis in duas dividitur sectiones, quarum 1^a Rodis (Rolduc Kerkrade), 2^a Ruraemundae erecta existit.

In 1^a sectione tradentur, praeter eam theologiae christianae Catholicae partem, quae ad progredientem alumnorum aetatem ac captum magis est accommodata, litterae tum ex veteribus, graecae ac latinae, tum ex recentioribus Neerlandicae, germanicae, gallicae, anglicae; praeterea historia patria et universalis, geographia et mathesis, tandem disciplinae quae philosophiae ac physices nomine veniunt, quibus adjecta sunt archaeologiae christianae ac historiae naturalis rudimenta.

In 2^a sectione alumni juxta Concilium Trid. loco citato sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas, adiscunt.

Ibi ergo tradentur S. Scriptura veteris et novi Testamenti, hermeneutica atque exegetica explicata, theologia tum dogmatica tum moralis ac pastoralis, jus canonicum universum, historia ecclesiastica, rubricae generales et speciales, cantus ecclesiasticus, cursus homileticus ac catecheticus.

In 1^a sectione studiorum tempus 8 in 2^a quatuor annis absolvitur.

Art. II.

Ordinaria in Seminarium auctoritas sub Summo Pontifice penes episcopum est.

Ab ipso cum consilio duorum de capitulo, quos ipse eligit, et servatis juribus a S. sede concessis, instituantur moderatores et professores, viri ecclesiastici, scientia et pietate tanto munere digni.

Utriusque sectionis rector, quae de Seminarii ordine et regula sunt statuta, executioni mandanda curabit.

Numerus professorum, quibus etiam servandi ordinis et rei oecomenicae cura incumbit, in 1^a sect. diverso alumnorum numero variis disciplinis tradendis, optabitur.

Art. III.

In 1^{am} seminarii sect. recipiuntur qui ad minimum 12 annos et ex legitimo matrimonio nati sunt, et quorum indoles et voluntas spem affert eos ecclesiastico ministerio perpetuo inservituros.

In sect. 2^{am} admittuntur qui octo annorum curriculum impleverunt, et instituto examine digni aptique inventi sunt.

Art. IV.

Ut autem finis, quem S. Synodus sibi proposuit vere et in omnibus obtineatur, haec statuimus:

a. omnes ac singuli, qui ad Seminarium pertinent in alterutra domo habitent;

b. vita quotidiana ad eam exigatur normam, ut tum disciplinis ediscendis, tum piis exercitationibus diligens

adhibeatur studium, ut alumni digni ecclesiae ministri, fideles patriae cives evadant;

c. examinibus scriptis et praesente sermone habendis alumni suum in studiis progressum probent;

d. singulis annis, praeter exercitia spiritualia ordinandorum, per aliquot dies pro alumnis secessus sacer fiat;

e. feriae bis vel ter in anno habeantur.

REGLEMENT voor het kerkgenootschap der Roomsch-katholijken (gezegd: van de Oude Klerczy).

Het seminarie van de bijzondere school voor hooger onderwijs in de gemeente Amersfoort strekt tot opleiding van kweekelingen voor den geestelijken stand ten dienste van het kerkgenootschap der Roomsch-katholieken (gezegd: van de Oude Klerczy). Zij is in werking sedert 27 Januarij 1728, alzoo juist 150 jaar.

Zij staat onder de hooge leiding van den aartsbisschop van Utrecht voor genoemd kerkgenootschap, in overleg met zijne ambtgenooten van Haarlem en Deventer.

Onder dezen wordt het hoofdbestuur waargenomen door twee provisoren, welke in eene vergadering van het aartsbischoppelijke kapittel van Utrecht worden gekozen en aangesteld.

De aartsbisschop van Utrecht, na ingewonnen raad en in gemeenschappelijk overleg, verkiest en stelt aan den president die aan het hoofd der inrigting staat en zorgt voor de naleving en handhaving der bestaande wetten.

Door hetzelfde gezag worden nevens hem de verschillende docenten of lectoren bij de inrigting gekozen en aangesteld.

De inrigting heeft voorts twee afdelingen:

1. het eigenlijk gezegde seminarium;
2. een collegie (klein seminarium);

in het eigenlijke seminarium wordt onderwijs gegeven in:

- a. de kennis der H. schriftuur;
- b. de godgeleerdheid (leerstellige en zedekundige);
- c. het kerkelijk regt voor de Roomsch-katholieken);
- d. de kerkelijke geschiedenis;
- e. de wijsbegeerte, en

f. de klassieke talen, als herhaling en voortzetting van het gymasiaal onderwijs.

Het collegie (klein seminarie) doet dienst als opvoedingsgesticht van genoemd kerkgenootschap ter voorbereiding tot het akademisch onderwijs in het algemeen, en tevens wordt uit deszelfs kweekelingen het seminarie gevoed.

De kweekelingen van dit collegie volgen in alles het onderwijs der openbare Latijnsche school, in de gemeente bestaande sedert 1728.

Het getuigschrift van bevoegdheid tot bijwoning van het akademisch onderwijs, verkregen aan die openbare school na afloop van den ganschen cursus — of anders ook het bewijs van het met succes afgelegd toelatings-examen tot het akademisch onderwijs — is de voorwaarde ter opneming in het eigenlijke seminarie.

Twee prefecten zijn belast met de zorg voor de opvoeding, en met de bewaking der studien van die kweekelingen.

REGLEMENT voor het Seminarium van het Nederlandsch-Israëlitisch Kerkgenootschap.

HOOFDSTUK I.

VAN HET SEMINARIUM.

Art. 1.

Het Nederlandsch-Israëlitisch seminarium is eene inrigting van onderwijs, tot opleiding en vorming van geestelijken en godsdienstonderwijzers, ten behoeve der Nederlandsch-Israëlitische gemeenten.

Het is gevestigd te Amsterdam.

HOOFDSTUK II.

VAN HET BESTUUR.

Art. 2.

Het toezigt op en het bestuur van het seminarium zijn opgedragen aan zeven curatoren, waarvan minstens vier wonende te Amsterdam, te benoemen door de centrale commissie tot de algemeene zaken van het Nederlandsch-Israëlitisch kerkgenootschap, op aanbeveling door curatoren van drie kandidaten voor elke vacature.

Art. 3.

Ieder curator fungeert voor den tijd van zeven jaren. Jaarlijks treedt een af, maar is weder verkiesbaar.

De eerste aftreding wordt door het lot bepaald, doch vervolgens naar rang en dienstjaar.

Art. 4.

Curatoren benoemen uit hun midden een voorzitter, een onder-voorzitter, een secretaris en een thesaurier.

Zij zijn bevoegd een bezoldigden scriba aan te stellen. Curatoren, buiten Amsterdam wonende, genieten, zoo zij dit verlangen, vergoeding voor reis- en verblijfkosten, volgens het tarief voor de leden der centrale commissie, vastgesteld bij verordening van 25 April 1871, n°. 3.

Die vergoeding komt ten laste der kas van de centrale commissie, doch mag voor elken curator de som van f 50 in het jaar niet te boven gaan.

Art. 5.

Curatoren zenden jaarlijks vóór 1° Mei, aan de Regering en aan de centrale commissie een verslag van den staat van het seminarium.

Zij dienen van raad en berigt en geven inlichtingen aan de centrale of permanente commissie, telkens als dit verlangd wordt.

HOOFDSTUK III.

VAN HET ONDERWIJS.

Art. 6.

Het onderwijs in de godgeleerde en andere vakken is van dien aard, dat op het seminarium geestelijken en godsdienstonderwijzers van alle rangen kunnen worden gevormd. Daarbij wordt gelet op de vereischten, voorgeschreven bij de reglementen op de examina van godgeleerden en godsdienstonderwijzers.

De opleiding geschiedt voor onderwijzers in dier voege, dat zij tevens alle rangen voor het lager onderwijs, volgens 's lands wetten, kunnen verkrijgen.

Voor hen die tot *geestelijken* gevormd worden bestaat het onderrigt:

1°. in voorbereidend onderwijs voor de hoogere theologie en academische studien — zoodat de aspiranten, na afloop van den hierna te vermelden zesjarigen cursus, het hooger onderwijs in de letteren en de bespiegelende wijsbegeerte op het athenaeum of andere inrigtingen voor hooger onderwijs kunnen volgen —;

2°. in hooger godgeleerd onderwijs.

Art. 7.

Het voorbereidend onderwijs wordt verdeeld in drie klassen, elk met een tweejarigen cursus, behoudens de bevoegdheid van curatoren, om, naar gelang der geldelijke middelen, een of meer klassen in twee afdelingen met een éénjarigen cursus te splitsen.

Het hooger godgeleerd onderwijs wordt gelijktijdig met het academisch onderwijs gegeven.

De godsdienstonderwijzers worden gevormd in de laagste en tweede der hierboven genoemde klassen, vereenigd met de kweekelingen, die zich voor het rabbinaat voorbereiden; met uitzondering alléén, dat het onderwijs in de Grieksche en Latijnsche talen en wiskunde slechts voor laatstgenoemden verplichtend is, terwijl de eerstgenoemden nog daarenboven onderwijs in de paedagogiek en ritualia verkrijgen.

Art. 8.

Het godgeleerd onderwijs bestaat in:

a. de Hebreeuwsche taal (Bijbel en taalkunde);

b. ritualia, matrimonialia (Posekim), en de bronnen van deze (Talmud en zijne commentatoren);

c. dogmatiek en wijsgeerige beginselen der godsdienst (Joodsch-Arabische en Joodsch-Spaansche wijsbegeerte 1°. emoenot wedegot; 2°. ngikariem; 3°. more nebugiem; 4°. kuzarie, enz.);

d. de geschiedenis der Joodsche letterkunde;

e. geschiedenis der Israëlitien;

f. homiletica.

Art. 9.

In de laagste der bij art. 7 genoemde klassen bestaat het godgeleerd onderwijs in:

a. vertaling en uitlegging van den Bijbel en zijne commentatoren (bioer; raiak, rachi);

b. taalkunde (vornaleer tot en met de onregelmatige werkwoorden);

c. geschiedenis der Israëlitien, Bijbelsche en latere geschiedenis tot het Spaansch-Joodsche tijdvak;

d. aardrijkskunde van Palestina;

e. Talmud (Gemara) met zijne commentatoren (rachi en tosaphot).

In de tweede klasse:

a. vertaling en uitlegging van den Bijbel en zijne commentatoren (zoo als in de laagste klasse);

b. taalkunde (syntaxis, opstellen in de Hebreeuwsche taal);

c. geschiedenis der Israëlitien van het Spaansch-Joodsche tijdvak tot op den tegenwoordigen tijd;

d. Talmud (Gemara) en zijne vroegere en latere commentatoren (rachi; tosaphot; moarcha; moharehal; moharam).

Voor de *adspirant-onderwijzers*:

e. cathechetiek;

f. het lezen van godsdienstig homiletische schrijvers; ngolelot ephraiem; alsjech;

g. beknopte handleiding voor de ritualia (chajé adam).

In de hoogste klasse:

a. Talmud (Gemara) zooals in de tweede klasse met bijvoeging van haroch; haran; en harief;

b. ritualia, tour orag chajiem; — met mageen abraham en tourree Zahab-orachajiem tour jore denga met siefté chohen en toure zahab;

c. uitlegging van wijsgeerige commentatoren des Bijbels: Ibn Ezra, Nachmanides, Chersonides.

Art. 10.

Het niet godgeleerd onderwijs op het seminarium gegeven, omvat de vakken, waarin het eindexamen op gymnasien aan toekomstige literatoren wordt afgenomen, voorts paedagogiek en de beginselen van den zang.

Art. 11.

Ten opzigte van den omvang van het onderwijs in de laagste en tweede klasse, worden voor de vakken, in het vorige artikel onder a, d, f, g en h genoemd, de voorschriften der wet op het lager onderwijs van 13 Augustus 1857, en voor de vakken, onder b, c en e genoemd, de bij de wet gestelde vereischen bij het toelatingsexamen tot de hogeschool, tot grondslag genomen.

Art. 12.

Aan de adspiranten voor het rabbinaat wordt, na den afloop van den zesjarigen cursus en gedurende hunne studien aan het athenaeum, de gelegenheid opengesteld, om nog gedurende vijf jaren hunne studien aan het seminarium voort te zetten en wel in:

a. Ritualia, Matrimonialia tour orach haim en orach haim met Maggin Abraham en Toré zaab; toré Dea met siefté cohen; Eben hagnezer met chelkat Mechokik en Bet Semuel in verband met de bronnen Gemara; Harosj; Harief en Harambam;

b. dogmatisch wijsgeerig theologische geschriften Ztikarim; Emoenot Wedeot Kuzari; Moré Nebochim Melehamot Hasjem en Or A.

c. geschiedenis der Joodsch-godsdienstige letterkunde;

d. geschiedenis der Israëlitien;

e. homiletica.

Art. 13.

De collegiale lessen duren niet langer dan tot 4 uren 's namiddags. Op Zaterdag, Israëlitische feest- en vastendagen wordt geen onderwijs gegeven.

Het onderwijs in een en hetzelfde vak mag niet langer dan twee uren achtereenvolgend duren.

Aan de kweekelingen en studenten wordt, na afloop der openbare lessen, in het lokaal van het seminarium,

de gelegenheid gegeven zich te oefenen. Zelfoefeningen worden ook op andere wijze bevorderd en ondersteund.

Art. 14.

In de thans bestaande voorbereidende school worden, bij de beginselen der godgeleerde wetenschappen, tevens de vakken van het lager onderwijs, volgens de wet van 13 Augustus 1857, onderwezen.

Art. 15.

De cursus is halfjaarlijks.

Het wintersemester begint eenige dagen na het loofhuttenfeest en eindigt eenige dagen voor het paaschfeest. Het zomersemester begint eenige dagen na het paaschfeest en eindigt eenige dagen voor het nieuwjaarsfeest. In de maand Julij of Augustus is eene vacantie van vier weken, in de maand December eene van acht dagen.

HOOFDSTUK IV.

VAN DE LEERAREN EN DEN RECTOR.

Art. 16.

De leeraren, waaronder één met den titel van conrector, die den rang van Moré, volgens de voorschriften van artt. 2 en 3 der verordening van den 5den Junij 1872, n°. 8, moet bezitten, worden door curatoren aangesteld, geschorst en ontslagen. Zij genieten eene jaarwedde door curatoren vast te stellen.

De jaarwedde van den rector wordt, op voordragt van curatoren, door de centrale commissie bepaald.

Art. 17.

Voor de niet godgeleerde vakken wordt in het vervolg niemand tot leeraar benoemd, die niet een akademischen graad of den rang bezit, om, volgens de wet op het middelbaar onderwijs, onderrigt op de hogere burgerscholen te kunnen geven, behoudens het bepaalde in het volgende artikel.

Art. 18.

Geen vreemdeling kan tot leeraar worden aangesteld dan met toestemming van de centrale commissie.

Art. 19.

De hoofdleeraar in de godgeleerde vakken is tevens rector van het seminarium.

Hij moet den rang van Moré bezitten, verkregen volgens de voorschriften van artt. 2 en 3 der verordening van den 5den Junij 1872, n°. 8.

Zoo hij geen Nederlander is, kan hij slechts benoemd worden, indien hij, na de vereischte akademische studien en afgelegde examina, den titel van doctor aan eene der buitenlandsche akademien heeft bekomen en het diploma, ten bewijze dat hij het regt bezit om als Moré op te treden, door een te benoemen rabbinaal collegie of in hooger beroep, door de centrale commissie, op de wijze als bij art. 4 der verordening van den 5den Junij 1872, n°. 8, gewijzigd bij verordening van den 26sten April 1874, n°. 16, is bepaald, als voldoende erkend en gevisceerd is.

Art. 20.

De rector mag geene andere functien bekleeden zonder toestemming der centrale commissie.

Deze wint daartoe vooraf het gevoelen van curatoren in.

Art. 21.

De rector wordt, op voordragt van curatoren, door de centrale commissie benoemd en ontslagen. Hij kan door curatoren worden geschorst. De schorsing vervalt, indien die niet binnen dertig dagen door de centrale of permanente commissie is bekrachtigd.

Art. 22.

Aan den rector is opgedragen de dagelijksche leiding van en het toezigt op het geheele onderwijs, volgens een studieplan aan de goedkeuring van curatoren te onderwerpen, alsmede de handhaving van de tucht en van het schoolreglement.

Art. 23.

Curatoren stellen een reglement vast, waarbij de betrekking van den rector tot het collegie van curatoren, tot de overige leeraren en tot de kweekelingen wordt geregeld.

Art. 24.

Bij het onderwijs wordt steeds de Nederlandsche taal gebezigd.

HOOFDSTUK V.

VAN DE KWEKELINGEN EN STUDENTEN.

Art. 25.

Kweekelingen van het seminarium zijn zij, die onderwijs in de drie bij art. 7 genoemde klassen genieten; studenten, die bij het akademisch onderwijs tevens de lessen volgen in de hogere theologische wetenschappen, op de wijze bij art. 12 vermeld.

Art. 26.

Er wordt dagelijks aantekening gehouden van het schoolbezoek en zooveel mogelijk van de vlijt en het zedelijk gedrag der kweekelingen en studenten.

Art. 27.

Om als leerling bij een der drie klassen te worden toegelaten, moet men door een voorafgaand examen blijken geven de bekwaamheden te bezitten, om met vrucht alle lessen in die klasse te kunnen bijwonen.

Art. 28.

Tegen het einde van elken tweejarigen cursus worden de kweekelingen door de leeraren, onder leiding van den rector, en ten overstaan van curatoren, geëxamineerd. De tijd van het examen wordt in een der Israëlitische weekbladen bekend gemaakt. De leden der centrale commissie hebben het regt dit examen bij te wonen. Aan anderen kan de bijwoning door curatoren worden vergund.

Art. 29.

Aan de kweekelingen worden, na afloop van elk semester, getuigschriften door den rector uitgereikt.

Daarenboven hebben curatoren de bevoegdheid jongelingen, die zich bijzonder onderscheiden, door prijzen of op eene andere wijze te beloonen.

HOOFDSTUK VI.

VAN HET GELDELIJK BEHEER.

Art. 30.

De inkomsten van het seminarium worden verkregen:

- a. uit eigen middelen of toevallige baten;
- b. » schoolgelden der kweekelingen;
- c. » bijdragen van gemeenten en particulieren;
- d. » eene jaarlijksche toelage van het Rijk.

Art. 31.

Het maximum van het schoolgeld wordt vastgesteld op f 100 'sjaars.

Minvermogene of onbemiddelde jongelingen kunnen tegen betaling van een gering schoolgeld of gratis tot het onderwijs worden toegelaten.

Art. 32.

Er kunnen, bij toereikende middelen, drie beurzen worden gesticht, elk van f 500 'sjaars, ten einde aan kweekelingen of studenten, die zich door gedrag, vlijt en vorderingen bijzonder hebben onderscheiden, de middelen te verstrekken, om hunne studien voort te zetten en ten einde te brengen.

Art. 33.

De tot het seminarium behorende boekerij wordt, naar gelang der geldelijke middelen, onderhouden en uitgebreid.

Art. 34.

Door curatoren wordt jaarlijks de begroting van ontvangsten en uitgaven en de rekening en verantwoording ter goedkeuring aan de permanente commissie ingezonden. Weigert deze de goedkeuring, kunnen curatoren voorziening vragen bij de centrale commissie.

SLOTBEPALING.

Art. 35.

Curatoren hebben de bevoegdheid, bij Koninklijk besluit van 2 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46) ter uitvoering der wet op de nationale militie, verleend aan *regenten van het Israëlitisch seminarium*. Zoo noodig, voeren zij dien titel bij het afgeven der verklaring, model n°. 23, lit. o, van dat besluit.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Art. 36.

Op den tegenwoordigen rector zijn de vereischen, bij de 2de en 3de alinea van art. 19 gesteld, niet van toepassing.

Art. 37.

Curatoren worden door de centrale commissie voor de eerste maal benoemd op aanbeveling, alphabetisch en collectief opgemaakt, door de permanente commissie van een drietal voor ieder te benoemen curator.

Art. 38.

Regenten treden af op het tijdstip, dat het collegie van curatoren zich zal hebben geconstitueerd.

Art. 39.

Deze verordening treedt bij de afkondiging dadelijk in werking.

Met dat tijdstip vervallen alle verordeningen, welke dit onderwerp vroeger geregeld hebben.

REGLEMENT voor het seminarium Ets-Haïm van het Portugeesch-Israëlitisch Kerkgenootschap.

HOOFDSTUK I.

DOEL EN STREKKING VAN HET SEMINARIUM.

Art. 1.

Het Portugeesch-Israëlitisch seminarium Ets-Haïm, vroeger genaamd »het Theologisch Genootschap" en opgericht in het jaar 1637 binnen Amsterdam, heeft ten doel, de opleiding van jongelingen tot het Portugeesch-Israëlitisch kerkgenootschap in Nederland behoorende, tot den geestelijken stand of tot dien van godsdienstonderwijzer, alsmede de beoefening der Israëlitische godgeleerdheid in het Beth-Hamedrasch.

Art. 2.

Het onderwijs wordt kosteloos gegeven en strekt zich uit over alle vakken, zoo van theologischen als maatschappelijken aard, waarvan de kennis voor den Portugeesch-Israëlitischen godgeleerde of godsdienstonderwijzer in Nederland noodzakelijk is.

Art. 3.

Het theologisch onderwijs strekt zich uit over alle vakken der Israëlitische theologie; het maatschappelijke omvat het meer uitgebreid lager, middelbaar en hooger onderwijs, gelijk bij art. 25 omschreven is.

Art. 4.

Het lager godsdienstonderwijs is opgedragen aan de zorgen van het bestuur der Portugeesch-Israëlitische godsdienstschool, overeenkomstig het besluit der gecombineerde vergadering van dat bestuur met Parnassim der Portugeesch-Israëlitische gemeente te Amsterdam en regenten van het seminarium Ets-Haïm, dd. 7 Nov. 1870.

Art. 5.

Om tot de eerste of laagste klasse te worden toegelaten, wordt gevorderd:

1. de ouderdom van minstens 11 jaar;
2. een schriftelijke verklaring van den vader, de moeder of den voogd van den candidaat, waaruit blijkt van den ernstigen wil hem tot geestelijke of godsdienstonderwijzer te bestemmen.

Voorts zal de candidaat nog moeten overleggen, zijne geboorte-acte, en een bewijs van goed gedrag door zijn vorigen onderwijzer afgegeven.

De eischen tot toelating zijn verder:

1. Eenige kennis der Hebraeuwsche taal;
2. Bekendheid met één van de vijf boeken des Pentateuchs, in staat te zijn dat in het Nederlandsch te vertalen;

3. kennis van het Rasjje-schrift;
4. kennis der Bijbelsche geschiedenis;
5. eenige kennis der Nederlandsche taal;
6. > > > vaderlandsche geschiedenis;
7. > > > vaderlandsche aardrijkskunde;
8. het rekenen tot en met de tiendeelige breuken.

Het toelatings-examen wordt door eene commissie, bij het reglement van orde nader te bepalen, afgenomen. Evenzoo alle examens om van de eene naar de andere klasse te worden overgeplaatst.

Art. 6.

Het seminarium bestaat uit 2 hoofdafdeelingen.

- A. Onderafdeeling.
- B. Hoogere afdeeling.

De onderafdeeling is verdeeld in eerste (laagste) klasse met 2jarigen cursus, tweede klasse met 2jarigen cursus, derde klasse (rabb. en onderw.) met 2jarigen cursus, vierde klasse (rabb. en onderw.) met 2jarigen cursus.

De hoogere afdeeling omvat een cursus van 5 jaren.

Art. 7.

De leiding der werkzaamheden in het Beth-Hamedrasch is opgedragen aan den opperrabbijn der gemeente als Bosch-Hamedrasch, terwijl bij vacature daarin zal worden voorzien op de wijze bij het reglement van orde te bepalen. De aard der werkzaamheden aldaar te verrigten, alsmede de bevoegdheid tot toelating, worden insgelijks bij het reglement van orde bepaald, als ook de verplichtingen die op den rosch rusten.

Art. 8.

Zij, die bij ieder overgangs-examen geen voldoende kunde of aanleg blijken te bezitten, kunnen door regenten, den rector gehoord, gedemitteerd worden.

HOOFDSTUK II.

HET BESTOOR.

Art. 9.

Het bestuur van het seminarium is opgedragen aan een collegie van vijf regenten, te kiezen uit de contribueerende ledematen der gemeente.

Art. 10.

De benoeming van regenten geschiedt jaarlijks vóór het wekenfeest door den kerkeraad der gemeente, die daarbij zoodanig acht slaat als hij noodig oordelt op twee nominatien, ieder van minstens twee leden voor elke vacature, waarvan een door Parassim der P. I. gemeente en de andere door regenten wordt opgemaakt. De inzending der nominatien geschiedt 14 dagen vóór het wekenfeest.

Art. 11.

De benoeming van regenten geschiedt voor den tijd van drie jaren.

Naar volgorde der benoeming treden, volgens op te maken rooster, twee malen twee en eenmaal één der regenten af. De aftredende leden zijn steeds herkiesbaar.

Regenten kiezen jaarlijks in de eerste vergadering na het wekenfeest, een voorzitter en een penningmeester uit hun midden, en geven daarvan kennis aan den kerkeraad.

Art. 12.

Hij, die de benoeming tot regent weigert te aanvaarden, of na de aanvaarding zonder wettige redenen zijn ontslag neemt, betaalt een uitkoop van f 200, waarvan de helft ten bate van het seminarium en de andere helft ten bate der gemeente strekt. Gelijke uitkoop wordt betaald door den regent, die zonder wettige redenen, ter beoordeeling zijner mede-regenten, drie achtereenvolgende vergaderingen niet heeft bijgewoond.

Art. 13.

Van de aanvaarding der benoeming kunnen vrijgesteld worden:

a. Zij, die regenten geweest zijnde, binnen vijf jaren, volgende op hun periodieke aftreding, herkozen of benoemd worden.

b. Zij, die eene benoeming als regent geweigerd en den uitkoop betaald hebbende, binnen vijf jaren, na de benoeming, van welke zij zich door die betaling hebben ontslagen, worden benoemd.

c. Zij, die den 70-jarigen ouderdom bereikt hebben.

d. Zij, die wegens ziels- of lichaamsgebreken, blijkens over te leggen verklaring van deskundigen, ongeschikt zijn voor de waarneming der betrekking.

Zij, die na de aanvaarding in de termen van litt. c of d vallen, kunnen hun ontslag nemen.

Art. 14.

Binnen zes maanden na het in werking treden van dit reglement, wordt door regenten een reglement van orde vastgesteld, en aan de goedkeuring van den kerkeraad onderworpen.

Art. 15.

Ingeval van overlijden of tusschentijds aftreden van een regent blijft de plaats onvervuld, indien vóór het eindigen van zijn dienstdag minder dan zes maanden hadden moeten verlopen; doch wordt in het tegenovergestelde geval, binnen zes weken, op de hiervoor omschreven wijze tot aanvulling der vacature overgegaan.

Art. 16.

Regenten benoemen den secretaris, de bibliothecarissen en verdere geëmpliojeerden. Zij stellen hunne instructien vast, bepalen hun salaris en hebben de bevoegdheid hen te schorsen of te ontslaan.

HOOFDSTUK III.

DE FINANCIËN.

Art. 17.

Jaarlijks vóór het wekenfeest wordt door regenten de begrooting voor het volgende dienstjaar vastgesteld, en aan den kerkeraad ter bekrachtiging aangeboden.

Art. 18.

De begrooting bevat de volgende hoofdstukken :

Ontvangsten.

1. Opbrengst van roerende en onroerende goederen.
2. Gelegateerde renten.
3. Contributien , offer- en uitkoopgelden.
4. Buitengewone baten.

Uitgaven.

1. Kosten voor het lager godsdienstonderwijs (godsdienstschool).
2. Salarissen der leeraren en docenten en toelagen aan de kweekelingen en studenten.
3. Behoeften voor het onderwijs.
4. Onderhoud der bibliotheek.
5. Buitengewone toelagen tot aanmoediging der studien.
6. Verbindtenissen van het seminarium.
7. Vuur en licht.
8. Administratiekosten.
9. Onvoorziene uitgaven.

Art. 19.

Binnen twee maanden na het wekenfeest, wordt de rekening en verantwoording over het afgelopen dienstjaar aan de goedkeuring van den kerkeraad onderworpen.

Art. 20.

De eventuele batige saldo's worden als reserve-kapitaal in inschrijving op een der grootboeken der nationale werkelijke schuld belegd.

Regenten behoeven tot den verkoop of ruil van kapitaal de goedkeuring van den kerkeraad.

Alle legaten en donatien worden insgelijks belegd in inschrijving op een der grootboeken der N. W. S. , voor zoverre door de erflaters of donateurs niet anders beschikt is.

HOOFDSTUK IV.

HET ONDERWIJS.

Art. 21.

Het toezigt over en de leiding van het onderwijs is opgedragen aan een rector, te benoemen door den kerkeraad uit een nominatie, door regenten opgemaakt.

Het ontslag van den rector geschiedt evenzoo door den kerkeraad op voordragt van regenten, die tevens de bevoegdheid hebben tot schorsing.

Art. 22.

Het theologisch en maatschappelijk onderwijs wordt gegeven door docenten, door regenten te benoemen.

Art. 23.

De rector moet den rang van moré bezitten, verkregen volgens de bepalingen in de bestaande verordeningen van een der beide Israëlitische kerkgenootschappen in Nederland.

Art. 24.

Regenten benoemen gezamenlijk met bestuurders der godsdienstschool den hoofdonderwijzer dier school.

Art. 25.

Het onderwijs is op den volgenden voet geregeld :

A. Onderafdeeling.*Eerste of laagste klasse.*

- a. Hebr. taal (Bijbel en taalkunde).
- b. Talmud en Misjna.
- c. Bijb. geschiedenis en aardrijkskunde.
- d. Vaderl. en algem. geschiedenis.
- e. Vaderl. en algem. aardrijkskunde.
- f. Nederl. taal (lectuur en taalkunde).
- g. Rekenen.
- h. Schrijven (Holl. en Hebr. letterschrift).

Tweede klasse.

- a. Hebr. taal (Bijbel en grammatica).
- b. Rasji op den Pentateuch.
- c. Talmud.
- d. Nederlandsche taal (Grammatica en Lectuur).
- e. Latijn.
- f. Grieksch.
- g. Geschiedenis (Vaderlandsche, Algemeene en Joodsche).
- h. Aardrijkskunde. (Vaderlandsche en Algemeene).
- i. Hoogduitsch.
- j. Rekenen (Theoretisch en Practisch).

Derde klasse.

Rabbijnen en onderwijzers.

- a. Exegese van den Bijbel en Hebreeuwsche grammatica.
- b. Talmud (Statt. en Curs).
- c. Ritualia.
- d. Nederlandsche taal- en letterkunde.
- e. Latijn en Grieksch.

- f. Geschiedenis (Algemeene en Joodsche).
- g. Algemeene aardrijkskunde.
- h. Hoogduitsche en Fransche taal.
- i. Wiskunde (Rekenen, Algebra en Meetkunde).
- j. Natuurkunde.
- k. Cosmographie.

De onderwijzersafdeeling ontvangt geen onderrigt in de vakken Latijn, Grieksch en Talmud Statt; daarentegen ontvangt zij afzonderlijk onderwijs in:

- a. Hebreeuwsche lectuur (curs.).
- b. Rasji op den Bijbel.
- c. Catechetica. (chienoeg).
- d. Homiliën. (allsjech en binalangitim).
- e. Nederlandsche lectuur.
- f. Paedagogiek.
- g. Natuurlijke historie.
- h. Vormleer.
- i. Theorie van den zang.

Vierde klasse.

Rabbijnen en onderwijzers.

- a. Exegese van den Bijbel en Hebreeuwsche grammatica.
- b. Verklaring van wijsgeerige comentatoren des Bijbels:
Ibn. Ezra; Nachmanides, Gersonides.
- c. Talmud (Statt. en Curs.).
- d. Casuïstiek. (orach chajin).
- e. Nederlandsche taal- en letterkunde.
- f. Latijn en Grieksch.
- g. Hoogduitsch, Fransch en Engelsch.
- h. Wiskunde. (algebra en meetkunde).

De onderwijzersafdeeling ontvangt geen onderrigt in Talmud Statt, Casuïstiek, Latijn, Grieksch en Wiskunde. Daarentegen ontvangt zij afzonderlijk onderwijs in de medrasch-literatuur.

B. Hoogere afdeeling.

- a. Talmud.
- b. Casuïstiek met de bronnen.
- c. Joodsch-wijsgeerige schrijvers van Saädja tot en met Joseph Albo.

- d. Exegese van den Bijbel.
- e. Homiletica.
- f. Latijn en Grieksch.
- g. Algemeene geschiedenis.
- h. Nederlandsche letterkunde.

HOOFDSTUK V.

BEZOLDIGINGEN EN TOELAGEN.

Art. 26.

Regenten stellen de instructien en het salaris voor docenten vast en regelen den werkkring en het honorarium van den rector.

Art. 27.

De leerlingen der verschillende klassen en de leden van het Beth-Hamedrasch ontvangen eene maandelijksche toelage, die bij het reglement van orde nader bepaald wordt.

Art. 28.

De toelating van leden tot het Beth-Hamedrasch, als ook hunne toelagen, worden bij het reglement van orde bepaald. De leden, die ten gevolge van legaten zitting hebben in het Beth-Hamedrasch, zijn aan dezelfde bepalingen als de overige leden onderworpen.

HOOFDSTUK VI.

BUITENGEWONE BELOONINGEN.

Art. 29.

Bij het einde van ieder studiejaar wordt een onderzoek ingesteld naar de vorderingen der leerlingen in de verschillende klassen.

Op voordragt van den rector kan aan hen, die door vlijt en goed gedrag uitmunten, een belooning worden uitgereikt. De aard dier belooning wordt bij het reglement van orde bepaald.

HOOFDSTUK VII.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Art. 30.

Bij het in werking treden van dit reglement worden alle verbindtenissen van toegekende jaarwadden opgeheven. Zooveel mogelijk echter zullen zij, die in het bezit er van waren, in het genot blijven, mits het aantal lesuren bij het reglement van orde te bepalen, daarmede in overeenstemming zij.

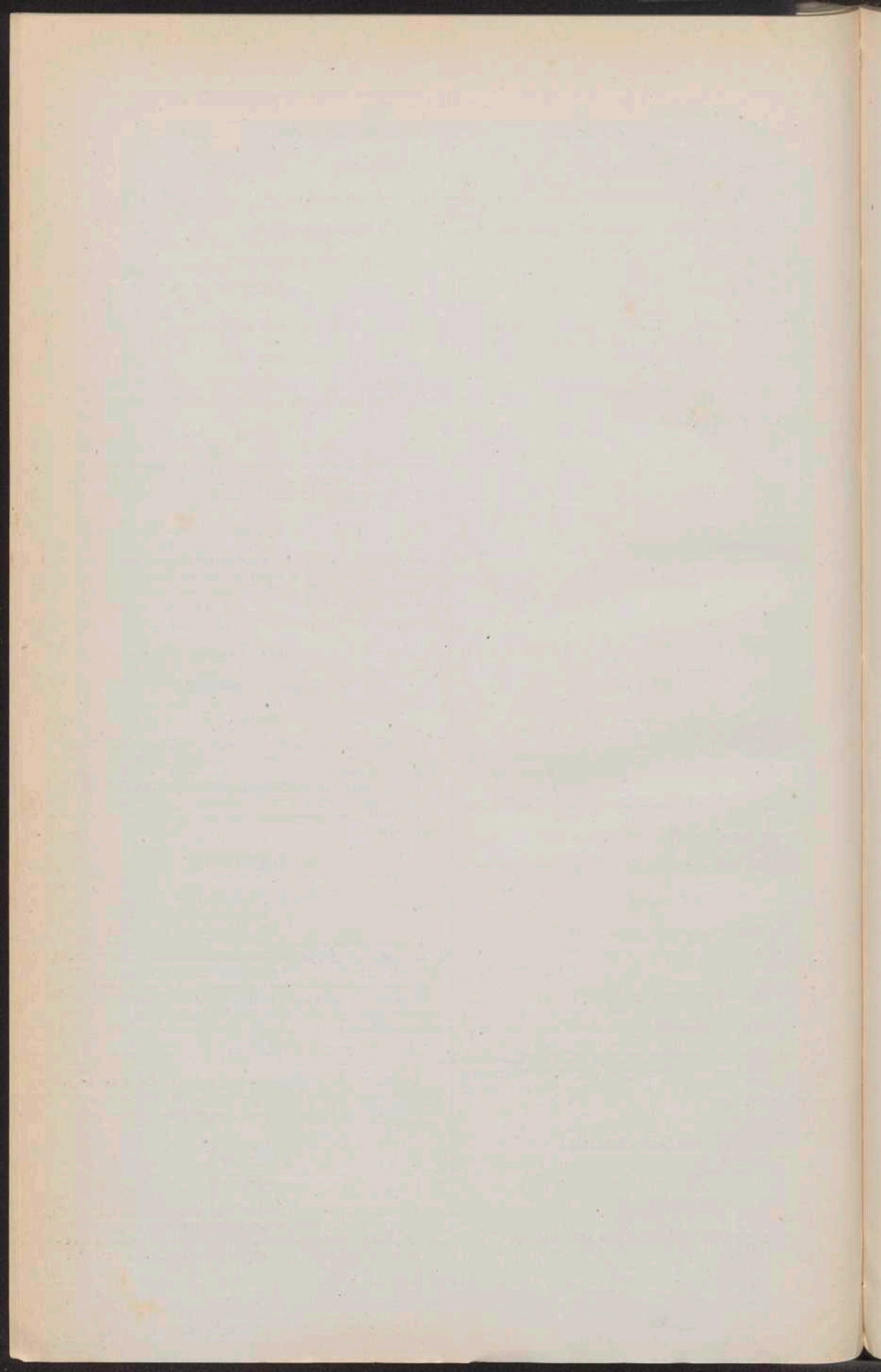
Art. 31.

De leden van het Beth-Hamedrasch blijven in het bezit hunner maandelijksche toelagen, doch zijn overigens onderworpen aan alle veranderingen, die uit dit reglement voortvloeijen.

SLOTBEPALING.

Art. 32.

Dit reglement treedt in werking acht dagen na door den kerkeraad te zijn bekrachtigd; elke daarin te brengen wijziging behoeft de bekrachtiging van den kerkeraad. Met gemeld tijdstip komt het bestaande reglement te vervallen.

STAATSBLAD n°. 98.

BESLUIT van den 29sten Junij 1878, tot vaststelling van het leerplan der gymnasia en progymnasia.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRACIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 11 Junij 1878, litt. C, afdeeling O;

Overwegende, dat het noodzakelijk is een nieuw leerplan voor de gymnasia en progymnasia vast te stellen, in verband met de wijzigingen, welke de wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) door de wet van 7 Mei 1878 (*Staatsblad* n°. 33) heeft ondergaan;

Den Raad van State gehoord (advies van 25 Junij 1878, n°. 10);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister, van 26 Junij 1878, litt. I, Onderwijs,

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Artikel 1.

Het onderwijs aan de gymnasia wordt gegeven in een zesjarigen cursus, ingerigt volgens de voorschriften van dit besluit.

Het schooljaar vangt aan met den eersten dag der maand September.

Bevalve op de zon- en feestdagen en in de vacantien, bedoeld in art. 10 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), tot regeling van het hooger onderwijs, worden de lessen gedurende het gansche schooljaar gehouden op de uren van iederen schooldag, door den gemeenteraad daarvoor aangewezen.

Artikel 2.

Zamenvoeging van klassen bij de lessen is verboden. Uitzondering op dezen regel is alleen dan geoorloofd, wanneer ontstentenis van leeraren of soortgelijke buitengewone omstandigheden tijdelijk bijeenzijn van verschillende klassen noodzakelijk maken.

Bedraagt het getal leerlingen derzelfde klasse meer dan vier en twintig, zoo moet zij in twee, bedraagt het meer dan vijftig, zoo moet zij in drie parallelklassen gesplitst worden.

Artikel 3.

De tabel, bij dit besluit gevoegd, wijst aan hoevele lesuren aan het onderwijs in elk der vakken, vermeld onder *a* tot en met *m* in art. 5 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), tot regeling van het hooger onderwijs, wekelijks in elke klasse *minstens* besteed moeten worden.

Vermeerdering dier lesuren is geoorloofd, mits het getal, tot bijwoning waarvan de leerlingen van elke klasse verplicht zijn, dat van twee en dertig niet te boven ga.

Wordt daarenboven onderwijs gegeven in één der vakken, vermeld onder genoemd art. 5 onder *n* of *o*, of in beide, dan rekenen de daaraan te besteden lesuren bij de toepassing der twee vorige zinsneden niet mede.

Artikel 4.

Het onderwijs omvat:

a. voor de Grieksche taal en letterkunde:

in de tweede tot en met de vierde klassen, de gronden der spraakleer, de lezing en verklaring van eenvoudig Attisch proza en in de vierde klasse ook van Epische poëzij;

in de vijfde klasse, de herhaling en voortzetting der spraakleer, de lezing en vertaling van proza en van Epische poëzij;

in de zesde klasse, de lezing en verklaring van moeilijker Attisch proza en van lyrische en dramatische poëzij.

In de vijfde klassen worden bovendien twee lesuren aan de cursorische lezing van gemakkelijke schrijvers en in de zesde klasse drie lesuren aan de cursorische lezing van proza en van Epische poëzy besteed. Deze lesuren zijn meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *a*.

b. voor de Latijnsche taal en letterkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de gronden der spraakleer, de lezing en verklaring van proza en van Epische poëzij;

in de vijfde klasse, de herhaling en voortzetting der spraakleer, de lezing en verklaring van moeilijker proza en van Epische, lyrische en dramatische poëzij;

in de zesde, de voortzetting van de lezing en verklaring van moeilijker proza en poëzij.

In de vijfde klasse worden bovendien twee lesuren aan de cursorische lezing van schrijvers, en in de zesde klasse drie lesuren aan de cursorische lezing van schrijvers en aan de Romeinsche antiquiteiten besteed. Deze lesuren zijn meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *a*.

c. voor de Nederlandsche taal en letterkunde:

in de eerste tot en met de derde klassen, de spraakleer, taal- en stijloefeningen en de lezing en verklaring van nieuwere schrijvers;

in de vierde klasse, stijloefeningen, lezing en verklaring van klassieke schrijvers uit het laatste gedeelte der achttiende en uit de negentiende eeuw;

in de vijfde en de zesde klassen, stijloefeningen en een beknopt overzicht der vaderlandsche letterkunde door lezing van stukken uit vroegeren en lateren tijd.

d. voor de Fransche taal:

in de eerste tot en met de derde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Fransch in het Nederlandsch en omgekeerd, lezing van stukken uit den nieuweren tijd;

in de vierde tot en met de zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

e. voor de Hoogduitsche taal:

in de tweede tot en met de vierde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Hoogduitsch in het Nederlandsch en omgekeerd, lezing van stukken uit den nieuweren tijd;

in de vijfde en de zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

f. voor de Engelsche taal:

in de derde en vierde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Engelsch in het Nederlandsch en omgekeerd;

in de vijfde en de zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

g. voor de geschiedenis:

a. voor de vaderlandsche geschiedenis:

in de eerste tot en met de derde klassen, een algemeen overzicht der vaderlandsche geschiedenis;

in de zesde klasse, een overzicht van de Staatsregeling van ons vaderland sinds 1747 tot op den jongsten tijd;

b. voor de algemeene geschiedenis:

in de eerste tot en met de derde klassen, een overzicht der algemeene geschiedenis;

in de vierde en de vijfde klassen, eene meer uitvoerige behandeling der oude geschiedenis, en wel in het bijzonder van die der Grieken in de vierde en van die der Romeinen in de vijfde klasse;

in de zesde klasse, eene algemeene herhaling en behandeling meer in bijzonderheden van de nieuwe geschiedenis sinds den vrede van Utrecht;

h. voor de aardrijkskunde:

in de eerste tot en met de derde klassen, een algemeen overzicht der hedendaagsche aardrijkskunde;

in de vierde klasse, de grondtrekken der oude aardrijkskunde;

in de zesde klasse, behandeling van hoofdpunten uit de wiskundige en de natuurkundige aardrijkskunde;

i. voor de wiskunde:

α. voor de reken- en stelkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de hoofdbewerkingen met geheele en gebroken getallen en stekunstige vormen, de deelbaarheid der getallen, het metrieke stelsel, de evenredigheden, de vergelijkingen van den eersten graad met één of meer onbekenden, de wortelgrootheden, de gebroken en negatieve exponenten, de vierkantsvergelijkingen, de logaritmen, de reeksen;

in de vijfde en de zesde klassen, herhaling van het geleerde;

β. voor de meetkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de planimetrie en van de stereometrie de ligging en snijding van vlakken, den drievlakkenhoek, de oppervlakken en inhouden van lichamen door platte vlakken begrensd;

in de vijfde klasse, de voortzetting der stereometrie;

in de zesde klasse, herhaling van het geleerde.

Bovendien worden in de vijfde klasse twee en in de zesde klasse drie lessen, meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *b*, besteed aan de goniometrie, de vlakke en de bolvormige trigonometrie, de beginselen der vlakke coördinatenleer en herhaling en toepassing op vraagstukken van het geleerde in reken- en meetkunde.

k en l. voor de natuurkunde en de scheikunde:

in de vijfde en de zesde klassen, proefondervindelijke behandeling van de voornaamste, binnen het bereik der leerlingen liggende, verschijnselen op het gebied der natuurkunde en van enkele der voornaamste van dergelijke verschijnselen op dat der anorganische scheikunde;

m. voor de natuurlijke historie:

in de eerste en de tweede klassen, oefening van het waarnemingsvermogen door behandeling en vergelijking van, inzonderheid inlandsche, plant- en diervormen;

in de vijfde en de zesde klassen, inleiding tot de kennis van het planten- en het dierenrijk.

Artikel 5.

Vrijstelling wordt in de vijfde en de zesde klassen verleend aan leerlingen:

a. die zich uitsluitend willen onderwerpen aan het eindexamen ter verkrijging van het getuigschrift voor de faculteit der godgeleerdheid, der regtsgeleerdheid of der letteren en wijsbegeerte, van de lessen in de meetkunde, meer bijzonderlijk bestemd voor hen, hieronder onder *b* genoemd, en van die in de natuurlijke historie;

b. die zich uitsluitend willen onderwerpen aan het eindexamen ter verkrijging van het getuigschrift voor de faculteit der geneeskunde of der wis- en natuurkunde, van de lessen in het Grieksch en in het Latijn, meer bijzonderlijk bestemd voor hen, hierboven onder *a* genoemd.

Artikel 6.

Het onderwijs aan de progymnasia wordt gegeven in een vierjarigen cursus.

Voor het overige zijn de bepalingen van dit besluit, met uitsluiting van die van art. 4, voor zoover deze het onderwijs in de vijfde en in de zesde klasse betreffen, en die van art. 5, op deze instellingen mede toepasselijk.

Artikel 7.

Met het in werking treden van dit besluit vervalt Ons besluit van 27 April 1877 (*Staatsblad* n°. 85), houdende vaststelling van het in art. 7 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), tot regeling van het hooger onderwijs, bedoelde leerplan der gymnasia.

Artikel 8.

Dit besluit treedt in werking op 1 September 1878.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal gezonden worden aan den Raad van State.

Het Loo, den 29sten Junij 1878.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den 7den Julij 1878.

De Minister van Justitie,

H. J. SMIDT.

TABEL, bedoeld in art. 3 van het Koninklijk besluit van 29 Junij 1878, n°. 19 (*Staatsblad* n°. 98).

VAKKEN.	Iste klasse.	IIde klasse.	IIIde klasse.	IVde klasse.	Vde klasse.	VIde klasse.	Geheel getal lesuren.
Grieksch	—	6	6	7	7	8	34
Latijn	8	6	6	6	7	7	40
Nederlandsch.	3	2	2	2	2	1	12
Fransch	4	2	2	2	1	1	12
Hoogduitsch	—	3	2	2	2	1	10
Engelsch	—	—	3	3	2	1	9
Geschiedenis	4	3	3	2	2	3	17
Aardrijkskunde	3	2	2	1	—	1	9
Wiskunde.	4	3	3	3	5	5	23
Natuur- en scheikunde.	—	—	—	—	2	2	4
Natuurlijke historie	2	2	—	—	2	2	8
Getal uren.	28	20	20	28	32	32	178

REGLEMENT voor de latijnsche school te Megen.

Artikel I.

Aan de latijnsche school met zesjarigen cursus te Megen, wordt onderwijs gegeven in:

- a. de Grieksche taal en letterkunde.
- b. de latijnsche taal en letterkunde.
- c. de Nederlandsche taal en letterkunde.
- d. de Fransche taal.
- e. de Hoogduitsche taal.
- f. de Engelsche taal.
- g. de geschiedenis.
- h. de aardrijkskunde.
- i. de wiskunde.
- k. de natuurkunde.
- l. de scheikunde.
- m. de natuurlijke historie.

Artikel II.

Het onderwijs in de verschillende vakken wordt gegeven volgens het Koninklijk besluit tot regeling van het leerplan voor de Gymnasia.

Artikel III.

De jaarlijksche cursus wordt geopend op den derden October.

Artikel IV.

Er zijn twee vacantiën: eene van vijf weken, beginnende in de laatste helft van de maand Augustus, en eene omtrent Paschen van vier weken.

Artikel V.

Om op de latijnsche school te worden toegelaten, wordt het afleggen van een examen gevorderd.

Dit examen, afgenomen door een of meer leeraren, betreft voor de toelating tot het eerste studiejaar: het lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der Nederlandsche taal, der aardrijkskunde en der geschiedenis.

Artikel VI.

Jongelieden die dadelijk tot eene hoogere klas wenschen te worden toegelaten, moeten door een afzonderlijk examen van het bezit der noodige kundigheden doen blijken.

Artikel VII.

Het onderwijs wordt dagelijks, uitgezonderd Zon- en feestdagen, gegeven des morgens van acht tot twaalf en des namiddags van twee tot vier uur; des Zaturdags van acht tot twaalf uur.

Artikel VIII.

De leerlingen zijn gehouden zich dadelijk na het eindigen der lessen naar hunne woningen te begeven.

Artikel IX.

Het [is den leerlingen geoorloofd te wandelen des namiddags van één tot twee en van vier tot vijf uur.

Artikel X.

De morgen- en avondstudie geschiedt in een der lokalen van de latijnsche school onder toezigt van een der leeraren.

Artikel XI.

Het is niemand geoorloofd, zonder verlof van den leeraar bij wien hij eene les moet bijwonen en van den bestuurder of prefect der latijnsche school, willekeurig die les te verzuimen.

De leerling die tegen deze bepaling handelt, zal deswegens door den prefect gestraft worden.

Artikel XII.

Het is den leerlingen streng verboden naar herbergen te gaan. De leerling die tegen deze bepaling handelt, zal daarvoor voor den prefect en de leeraren ter verantwoording worden geroepen en naar behooren gestraft worden.

Hij, die zich meermalen aan deze overtreding schuldig maakt, zal van de Latijnsche school verwijderd worden.

Artikel XIII.

De leerlingen, die door hun wangedrag anderen aan-

stoot geven, of zich tegen den prefect en de leeraren verzetten, zullen in het belang der orde en tucht naar huis worden gezonden.

Artikel XIV.

De prefect belegt vergaderingen van de leeraren, zoo dikwijls hij zulks in het belang der studie noodig acht.

Artikel XV.

Hij zendt jaarlijks tweemaal aan ouders of voogden een in overleg met de overige leeraren opgemaakt rapport in, over het gedrag, de vlijt en vorderingen der leerlingen in ieder vak van studie afzonderlijk.

Artikel XVI.

Er wordt elke maand concours gehouden of schriftelijk examen afgenomen in de Latijnsche taal- en letterkunde: in de overige vakken van onderwijs jaarlijks driemaal.

De rang der leerlingen zal worden bepaald volgens de lijsten der fouten in de verschillende vakken door hen gemaakt.

Het getal fouten beslist over de toekenning der prijzen.

Artikel XVII.

De leerlingen, die toonen in elk vak van onderwijs genoegzame vorderingen gemaakt te hebben, worden tot eene hoogere klas bevorderd. De anderen moeten ten tweeden male het onderwijs in dezelfde klas bijwonen.

Evenwel kan hij, die in hoogstens twee vakken niet voldaan heeft, zich bij de opening der lessen aan een nieuw examen in die vakken onderwerpen; de uitslag van dit laatste examen beslist.

REGLEMENT voor de opleidingsschool (gymnasium) te Zetten.

A. DOEL DER INRICHTING.

Art. 1.

Het doel dezer inrichting is:

a. de wetenschappelijke vorming van jongelingen uit den stand van predikanten, onderwijzers enz. tot de akademien;

b. hunne christelijke opleiding.

Art. 2.

Kweekelingen worden in de opleidingsschool opgenomen tot een getal van vijftig. Zij wonen in het gebouw, daargesteld op den daartoe aangekochten grond, gelegen in Gelderland, gemeente Zetten.

Aan geen der docenten is het buiten bijzondere toestemming des directeurs geoorloofd kostleeringen te houden of bijzondere lessen te geven.

B. VAN DE DEELNEMING.

Art. 3.

De kosten van instandhouding en uitbreiding, met inbegrip van de dagelijksche behoeften der inrichting, worden gevonden uit:

a. giften, legaten en erfstukken;

b. jaarlijksche giften van medestichters, leden en begunstigers;

c. renten van hetgeen uit giften en legaten en het overschot der jaarlijksche rekening tot kapitaal mogt worden opgelegd;

d. kost- en leergelden der leerlingen.

Art. 4.

Leden der vereeniging zijn:

a. de oprichters;

b. zij, die eene gift van minstens honderd gulden voor eens aan de vereeniging schenken of vijf gulden jaarlijks contribueeren.

Art. 5.

De jaarlijksche bijdragen zijn verschuldigd over het met 1 Januarij ingegane jaar, zoo zij vóór dat tijdstip niet zijn opgezegd, en worden in den loop der eerste drie maanden ingevorderd, met uitzondering van die der later aankomende leden, wier bijdragen dadelijk na hunne toetreding worden gèind.

C. VAN HET BESTUUR.

Art. 6.

De vereeniging wordt met inachtneming van de wettelijke bepalingen, welke op het onderwijs en de gymnasien betrekking hebben, bestuurd door eene hoofdcommissie of curatorium, bestaande uit:

a. een director, en

b. vijf curatoren, welk getal bij uitbreiding der vereeniging kan worden vermeerderd. Op voordragt van het curatorium kan de algemeene vergadering eereleden der hoofdcommissie benoemen. Om de vijf jaren treedt de director af. Ieder jaar naar volgorde volgens loting bij de eerste maal vastgesteld, een der curatoren. De aftredenden zijn dadelijk herkiesbaar.

Bij vacature in de betrekking van director of curator, ontstaan door periodieke afreding, overlijden of belanken, zal de vervulling daarvan geschieden in eene vergadering van leden met gesloten briefjes en volstrekte meerderheid der tegenwoordig zijnde leden. De leden worden minstens veertien dagen te voren door een der couranten opgeroepen.

Art. 7.

De hoofdcommissie benoemt uit haar midden een voorzitter, een onder-voorzitter en een secretaris.

Art. 8.

Jaarlijks worden twee vergaderingen van curatoren gehouden, de eerste in het begin des jaars, de andere daags voor het begin der zomervacantie, wanneer tevens het examen der discipelen wordt gehouden. Verder roept de voorzitter de leden van het curatorium zoo dikwijls bijeen, als de belangen der inrichting dit vereischen, of dit door twee leden van het bestuur noodig wordt geacht, en bepaalt de plaats der zamenkomst.

Art. 9.

Aan den director is opgedragen:

a. het dagelijksch toezigt over en de regeling van het onderwijs;

b. het toezigt over den wandel der leerlingen en van allen, die aan onze school verbonden zijn;

c. het bestuur der geldmiddelen;

d. het jaarlijksch opstellen van een uit te geven verslag;

e. verder alles wat tot het dagelijksch bestuur der geheele inrigting behoort;

f. het iedere drie maanden toezenden van een verslag bij circulaire aan de leden van het curatorium omtrent alle belangrijke zaken en veranderingen, welke op onze school betrekking hebben.

In elke voorjaarsvergadering doet de director verslag van zijnen arbeid, waarover het curatorium handelt, zijn oordeel uitspreekt en voor 't vervolg bepalingen maakt.

Tevens doet de director rekening en verantwoording van zijn gehouden bestuur over de geldmiddelen, en dient eene begrooting in van ontvangst en uitgaaf voor het volgend jaar.

Art. 10.

Aan het curatorium is opgedragen:

a. Benoeming en ontslag der docenten op voordragt van den director.

Elke benoeming heeft plaats tot wederopzeggens toe. Het getal der docenten en hunne bezoldiging wordt mede door het curatorium geregeld.

b. Het onderzoeken en goedkeuren van het door den director jaarlijks te vormen leerplan, zoowel als van de te gebruiken boeken.

c. Het onderzoek naar de vorderingen der leerlingen, waartoe jaarlijks daags vóór de groote vacantie een examen zal gehouden worden.

d. Het oppertoezigt op het werk van den director.

e. Het opnemen der rekening en verantwoording van den penningmeester, alsmede van zijne begrooting.

D. VAN DE KWEEKELINGEN.

Art. 11.

Door de opleidingschool worden opgenomen bij voorkeur zonen uit den stand van predikanten, onderwijzers enz. Tot toelating wordt vereischt: kennis van de gronden der Hollandsche taal en van de beginselen van wiskunde, geschiedenis en aardrijkskunde en een bewijs van goed gedrag. De opname geschiedt niet dan bij uitzondering beneden den leeftijd van 13 en boven dien van 20 jaren.

Art. 12.

De kosten van verpleging en onderwijs zijn f 500 's jaars, per kwartaal vooruit te betalen. Externen worden niet aangenomen.

Art. 13.

Zoo een der leerlingen door gedrag of ongeschiktheid voor studie blijkt niet overeen te komen met het doel onzer inrigting, wordt aan ouders of voogden beleefdelyk verzocht ons van den last te ontheffen.

Het is den leerlingen niet geoorloofd buiten toestemming van den director zich aan het admmissie-examen te onderwerpen.

E. ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 14.

Indien te eeniger tijd de vereetiging niet kan in stand gehouden worden, wordt in eene algemeene vergadering van leden, daartoe behoorlijk bijeengeroepen, over de middelen tot instandhouding beraadslaagd, of zoo noodig tot ontbinding besloten.

In het laatstgemelde geval zullen na liquidatie de overblijvende gelden worden bestemd tot een of ander weldadig doel, bij voorkeur in het belang der studerenden in theologie, bij meerderheid van stemmen der tegenwoordig zijnde leden aan te wijzen.

Art. 15.

Veranderingen in deze statuten kunnen niet gemaakt worden, dan krachtens een besluit van eene vergadering van het curatorium.

REGLEMENT van het collegie van den Heiligen Dominicus te Nijmegen.

Artikel 1.

Dit collegie heeft ten doel de leerlingen door eene godsdienstige en wetenschappelijke opvoeding uitsluitend voor den geestelijken stand op te leiden.

Artikel 2.

De leerlingen worden met bijzondere zorg onderrigt in de godsdienstleer.

Artikel 3.

De Latijnsche en Grieksche talen worden den leerlingen grondig onderwezen en daarenboven al datgene wat tot hunne verdere ontwikkeling en opleiding noodig en nuttig geacht wordt.

Artikel 4.

Ieder leerling moet zich om toegelaten te worden onderwerpen aan een voorafgaand examen; daarenboven een getuigschrift van goed gedrag en die op een kostschool of collegie geweest is ook van studie en vorderingen inleveren.

Artikel 5.

Ieder moet bij de intrede voorzien zijn van een verhuisbiljet en vaccinatiebewijs.

Artikel 6.

Tweemaal in het jaar wordt vacantie gegeven, omstreeks Paschen voor drie en in Augustus voor zes weken. Buiten dezen vacantietijd wordt geene afwezigheid, tenzij om gewichtige redenen, toegestaan.

Artikel 7.

Ouders en voogden ontvangen bij iedere vacantie een verslag van 't gedrag en de vorderingen hunner kinderen of pupillen.

Artikel 8.

De dagelijksche aangelegenheden en verordeningen worden door den praefect in overleg met de overige leeraren geregeld.

REGLEMENT van het *Gymnasium te Katwijk a/Rijn*.

1. Het doel der inrigting is aan de Katholieke jeugd van den beschaafden stand eene godsdienstige en wetenschappelijke opvoeding te geven.

2. Aan de godsdienstleerl. wordt eene bijzondere zorg gewijd.

3. De leercursus (gewoonlijk 5 à 6 jaren) omvat al hetgeen tot een uitgebreid gymnasiaal onderwijs behoort.

4. De vakken van onderwijs zijn:

De Grieksche, Latijnsche, Nederduitsche, Hoogduitsche, Fransche en Engelsche talen en letteren.

De geschiedenis, fabel- en aardrijkskunde, enz.

De cijfer-, stel- en meetkunde, enz.

De briefstijl, het redekunstig stellen en voordragen enz.

De natuurkundige wetenschappen, enz. alles in overeenstemming met art. 5 der wet van 28 April 1876.

5. Om zich in het teekenen, de muziek en de gymnastiek te oefenen bestaat de beste gelegenheid.

6. Alle zorg wordt aangewend om den leerlingen de Fransche taal volkomen eigen te maken. Het spreken dier taal is in den speeltijd en aan tafel voor allen verplichtend.

7. Niemand zal van de eene klas tot de andere mogen overgaan, alvorens in een examen genoegzame blijken van bekwaamheid geleverd te hebben.

Huishelijke verordeningen

1. De leerlingen moeten bij hunne intrede een bewijs van inenting overleggen, bedoeld in art. 17 der wet » tegen de besmettelijke ziekten. » Zij, die van andere kostscholen komen moeten daarenboven, voor aler zij kunnen aangenomen worden, een getuigschrift van goed gedrag inleveren.

2. Driemaal 'sjaars ontvangen de ouders een verslag van het gedrag, de vorderingen en den gezondheidstoestand hunner kinderen. Ingeval van ernstige ongesteldheid zullen de ouders zeer spoedig worden gewaarschuwd.

3. De leerlingen mogen niet dan op den eersten Dingsdag der maand uitgaan en dan slechts na de gewone aflezing der plaatsen en alleen met hunne ouders en grootouders; indien zij onderloos zijn met hunne voorgeden. Hun, wier ouders veraf wonen, zal betrekkelijk den dag van uitgaan wat meer vrijheid gegund worden. Men verlangt dat de ouders zelve, of iemand van hunnentwege, de leerlingen (vóór 8½ ure) aan het Gymnasium terugbrengen.

Er zijn twee vacantie's in het jaar: de kleine omtrent Paschen, de groote in Augustus.

5. Buiten de vermelde tijden wordt geene afwezigheid toegestaan, tenzij om gewigtige redenen, als ziekten, sterfgevallen, enz.

6. Geene andere boeken mogen ingebracht worden dan die aan de inrigting voor studien worden gebruikt; zij zijn aan het gymnasium zelf verkrijgbaar. Voor nuttige lectuur is er eene bibliotheek voorhanden.

REGLEMENT van het *Bisschoppelijk Collegie te Roermond*.

1. Het Bisschoppelijk Collegie staat onder de hoogere leiding en het oppertoezicht van den bisschop van Roermond.

2. In de eerste afdeling van dit opvoedingsgesticht wordt hooger onderwijs gegeven, voorbereidend tot de verdere studien van het seminarie of de universiteit.

3. Dit hooger onderwijs omvat:

a. Godsdienstleer;

b. Latijnsche taal en letterkunde;

c. Grieksche » » »

d. Nederlandsche » » »

e. Fransche » » »

f. Hoogduitsche » » »

g. Engelsche » » »

h. Wiskunde;

i. Geschiedenis en aardrijkskunde;

j. Natuur- en scheikunde.

k. Natuurlijke historie.

4. Aan het hoofd van het gesticht staat een directeur.

Het onderwijs wordt gegeven door veertien leeraren.

Directeur en leeraren worden benoemd door den bisschop van Roermond.

5. De leerlingen zijn internen of externen, naar gelang zij in het gesticht kost en inwoning genieten of daar buiten. Ook voor de externen bestaan verplichte studie-uren in het gesticht.

6. Er zijn twee vacantien: de paasch-vacantie, welke drie, en de herfst-vacantie, welke zes weken duurt.

7. Het onderwijs wordt gegeven in een zesjarigen cursus.

8. Om als leerling te worden toegelaten, wordt het afleggen van een examen gevorderd.

Geen leerling wordt tot een hooger studiejaar bevorderd, dan ten gevolge van een, bij het einde van het studiejaar, afgelegd overgangsexamen.

9. Bij den aanvang van het schooljaar wordt gedurende vier dagen aan de leerlingen eene retraite (geestelijke oefeningen) gegeven, waarin hun godsvrucht, liefde tot deugd en pligt, als voorwaarde van degelijke studien, ingeboezemd worden.

10. Het wekelijksch aantal uren, gedurende welke het onderwijs in de vakken onder n°. 3 gegeven wordt, is aangewezen in de volgende tabel:

VAKKEN.	STUDIEJAREN.					
	1 ^e .	2 ^e .	3 ^e .	4 ^e .	5 ^e .	6 ^e .
a. Godsdienstleer	2	2	2	2	2	2
b. Grieksche taal en letterkunde.	2	4	4	4	4	4
c. Latijnsche taal en letterkunde.	9	8	8	8	8	8
d. Nederlandsche taal en letterkunde	3	3	3	2	2	2
e. Fransche taal en letterkunde.	6	4	5	5	2	2
f. Hoogduitsche taal en letterkunde.	2	3	3	3	1	1
g. Engelsche taal en letterkunde.	>	>	>	>	2	2
h. Wiskunde.	5	5	4	4	4	3
i. Geschiedenis	2	2	2	2	2	2
j. Aardrijkskunde	2	2	2	1	>	>
k. Natuur- en scheikunde	>	>	>	>	2	2
l. Natuurlijke historie.	>	>	1	1	>	>

REGLEMENT van het Bisschoppelijk Collegie te Weert.

1. Het collegie te Weert heeft ten doel: de opleiding van jongelieden tot die maatschappelijke betrekkingen, voor welke het hooger onderrigt in godsdienstleer, talen en wetenschappen vereischt wordt.

2. Genoemd collegie staat onder toezigt van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid den bisschop van Roermond, welke de heeren rector en leeraren benoemd en ontslaat volgens goedvinden.

3. Het getal der leeraren is in evenredigheid met het getal en de behoefte der leerlingen.

4. Het onderrigt in de godsdienstleer wordt trapsgewijze uitgebreid naarmate de verstandelijke ontwikkeling der leerlingen zulks toelaat en vereischt.

5. Het onderrigt in de talen en wetenschappen omvat de vakken omschreven bij de wet op het hooger onderwijs; dit onderrigt wordt gegeven in zes cursussen van één jaar; volgens de behoefte der leerlingen kan één of meer dier cursussen in twee afdelingen gesplitst worden.

6. Om toegelaten te worden tot het bijwonen der lessen moet de leerling zijn twaalfde jaar ingetreden zijn en aan het admisse-examen, af te nemen door heeren leeraren, voldaan hebben. Tevens is hij verplicht een certificaat van goed gedrag over te leggen, onderteekend door den edel achtbaren heer burgemeester of door den weleerwaarden heer pastoor zijner woonplaats.

7. Alle leerlingen zijn verplicht hunne werkzaamheden buiten de lessen onder toezigt der heeren leeraren te verrigten.

8. De regeling der dagelijksche orde en verdeling der schooluren geschiedt door den heer rector in overleg met de heeren leeraren.

9. Het is aan geen der leerlingen geoorloofd eene les of oefening niet bij te wonen dan alleen om gegronde redenen en nadat daartoe door den heer rector verlof verleend is.

10. Om op eene hoogere klasse te worden toegelaten, moet de leerling voldoende bewijzen van kunde afgelegd hebben in het jaarlijks tot dat einde te houden examen.

11. Bij het einde van het zesde studiejaar wordt door de leerlingen een eindexamen afgelegd ter verkrijging van een certificaat, getuigende dat de lessen aan het collegie door hen met goed gevolg zijn bijgewoond.

12. Jaarlijks wordt den leerlingen tweemaal, eens in het voor- en eens in het najaar, een passende vacantietyd toegestaan, zoodat het nieuwe schooljaar omstreeks den 1sten October begint.

REGLEMENT van het Gymnasium te Sittard.

Het leerplan van het gymnasium met zesjarigen cursus voor bijzonder hooger onderwijs, sinds jaren te Sittard bestaande, komt overeen met dat, hetwelk bij Koninklijk besluit van 6 Mei 1877 voor de Staats-gymnasia is vastgesteld. De geringe afwijkingen komen in hoofdzaak op het volgende neder:

1°. Dat de Latijnsche schrijver CORNELIUS NEPOS eerst in het tweede en JULIUS CAESAR in het derde studiejaar wordt verklaard.

2°. Dat de leeruren van Zaterdag gelijk zijn aan die van Maandag, Woensdag en Vrijdag; terwijl op Dingsdag en Donderdag namiddag geen onderwijs gegeven wordt. Des Zondags wordt een uur besteed aan onderwijs in de godsdienstleer.

3°. Dat er des Zaturdags namiddags in elk studiejaar een half uur gewijd wordt aan de beoefening der uiterlijke welsprekendheid of voordragt.

4°. Dat er tot oefening van het geheugen dagelijks in elk studiejaar van de leeruren een kwartier uurs besteed wordt aan het opzeggen van eenige regelen uit een Latijnschen of Griekschen schrijver, die in dat studiejaar wordt behandeld.

5°. Dat van de leeruren des Zaturdags een aanzienlijk gedeelte besteed wordt aan herhaling der taalregels en schrijvers, welke ieder leeraar in den loop der week verklaard heeft.

6°. Dat er buiten de gewone leeruren wekelijks, in de drie laatste studiejaren, minstens nog een uur besteed wordt aan vorming van den goeden smaak door buitengewone stijloefeningen en studie der vaderlandsche en algemeene letterkunde.

7°. Dat de leerlingen in elk studiejaar wekelijks deel nemen aan een concours, zoodat er ongeveer driemaal in het jaar in ieder studievak concours plaats heeft, opdat

ieders vorderingen blijken; de eersten in elk concours ontvangen eene belooning. Evenzoo wordt aan de eersten in de gezamenlijke concoursen, op het einde des schooljaars, in eene plegtige, openbare prijsuitdeeling, eene belooning uitgereikt.

REGLEMENT voor het gymnasium met zesjarigen cursus, gevestigd te Venray.

Art. 1.

Aan dit gymnasium wordt des Zondags onderwijs gegeven in de historische, dogmatische en moreele godsdienstleer. Verder wordt wekelijks onderwijs gegeven in:

- a. de Grieksche taal- en letterkunde;
- b. de Latijnsche taal- en letterkunde;
- c. de Nederlandsche taal- en letterkunde;
- d. de Fransche taal;
- e. de Hoogduitsche taal;
- f. de Engelsche taal;
- g. de geschiedenis;
- h. de aardrijkskunde;
- i. de wiskunde;
- k. de natuurkunde;
- l. de scheikunde;
- m. de natuurlijke historie.

Art. 2.

De jaarlijksche cursus wordt geopend in het begin van October.

Art. 3.

Er zijn twee vacantiën; eene van zes weken, beginnende in de laatste helft van Augustus en eene omtrent Paschen van drie weken.

Art. 4.

Van elken leerling, die aan het gymnasium wenscht te worden toegelaten, wordt het afleggen van een examen gevorderd.

Zij, die bij hunne komst, in eene hogere klas wenschen te worden opgenomen, op grond dat zij elders een of meer

klassen hebben afgemaakt, moeten in een bijzonder examen blijken geven, dat zij de daartoe vereischte kundigheden bezitten.

Art. 5.

De lessen worden dagelijks gegeven des morgens van 8 $\frac{1}{2}$ — 12 en des namiddags van 2 — 4 uur.

Art. 6.

De morgen- en avondstudie wordt door alle leerlingen gezamenlijk gehouden op de zaal van het gymnasium, onder toezigt van een der leeraren.

Art. 7.

Geen der leerlingen mag de lessen verzuimen zonder wettige reden en zonder daarvoor het verlof van den prefect en zijn respectieven leeraar te hebben verkregen. Hij, die in strijd met deze verordening handelt, wordt door den prefect gestraft.

Art. 8.

Het is den leerlingen ten strengste verboden naar herbergen te gaan of vergaderingen bij te wonen. Hij, die voor den eersten keer dit reglement overtreedt, zal naar omstandigheden gestraft worden; gebeurt het meermalen, dan zal hij van het gymnasium worden verwijderd.

Art. 9.

Den leerlingen, die door hun slecht voorbeeld anderen ergeren of zich tegen den prefect en de leeraren halsstarrig verzetten, zal in het belang der schooltucht het gymnasium worden onttrokken.

Art. 10.

De prefect belegt eene bijeenkomst van de leeraren, zoo dikwijls hij in het belang der leerlingen eene gemeenschappelijke beraadslaging noodig acht.

Art. 11.

Schriftelijke examens in alle leervakken, gedurende het studiejaar gehouden, bepalen de plaats der leerlingen op hunne respectieve klassen, en beslissen over de prijzen.

Art. 12.

Alle andere aangelegenheden, beschikkingen en verordeningen zijn overgelaten aan het oordeel en de beslissing van den prefect.

OVERZICHT VAN DE VERSLAGEN *der in 1877*
gehouden eindexamens van de hoogere burgerscholen.

Zamenstelling der commissien.

NOORDBRABANT.

Voorzitter: dr. A. L. LAMERS, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

leden: G. J. LEGEBEKE en J. H. A. RAVENHORST, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te 's Hertogenbosch;

A. P. T. SASSEN en dr. F. C. SOER, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg;

W. C. HEDIK, directeur, D. J. KORTWEG, H. C. P. DIRKS en L. WIRTH, leeraren aan de hoogere burgerschool te Breda.

GELDERLAND.

Voorzitter: dr. J. H. KROON, inspecteur van het lager onderwijs in Gelderland;

leden: dr. VAN DE STADT, directeur, dr. F. VAN CALKER, F. F. A. BOSÉ en W. G. C. LOHMANN, leeraren aan de hoogere burgerschool te Arnhem;

dr. B. C. GOUDSMIT, A. J. C. SNIJDERS en G. C. R. HOETINK, leeraren aan de hoogere burgerschool te Zutphen;

B. WINHOFF, directeur der hoogere burgerschool te Tiel;

D. J. ANDREAE, directeur, C. HONINGH en J. JURLING, leeraren aan de hoogere burgerschool te Wageningen.

ZUIDHOLLAND.

Voorzitter: dr. J. C. VAN DEVENTER, directeur der hoogere burgerschool te Dordrecht;

leden: mr. J. FORTUYN DROOGLEVER, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Gouda;

dr. W. F. KOPPESCHAAR en dr. E. J. G. EVERTS, leeraren aan de hoogere burgerschool te 's Gravenhage;

C. SCHEPP en P. L. COCHERET, leeraren aan de hoogere burgerschool te Rotterdam;

C. VAN TIEL, leeraar aan de hoogere burgerschool te Leiden;

dr. A. VAN OVEN en H. L. DE VRIES, leeraren aan de hoogere burgerschool te Dordrecht;

dr. T. KNOTTENBELT en dr. H. J. RINK, leeraren aan de hoogere burgerschool te Delft;

dr. C. A. SCHELTHA, leeraar aan de hoogere burgerschool te Schiedam;

F. A. R. BEEKMAN, leeraar aan de hoogere burgerschool te Gorinchem.

NOORDHOLLAND.

Voorzitter: dr. J. D. BOEKE, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Alkmaar;

leden: mr. A. P. DE LANGE en J. G. SENNETT, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Alkmaar;

dr. A. VAN HENNEKELER, dr. J. C. COSTERUS en A. D. HAGEDOORN, leeraren aan de hoogere burgerschool te Amsterdam;

dr. E. VAN DER VEN, directeur, mr. F. A. DE GRAAFF en L. OBERMÜLLER, leeraren aan de hoogere burgerschool te Haarlem;

dr. J. CAMPERT, W. G. C. BIJVANCK en P. WERKMAN, leeraren aan de hoogere burgerschool te Leiden.

ZEEELAND.

Voorzitter: mr. J. H. DE LAAT DE KANTER, lid der plaatselijke commissie van toezigt op de scholen van middelbaar onderwijs te Goes en schoolopziener in het vierde schooldistrict van Zeeland;

leden: dr. G. VAN HENNEKELER, J. VERMEULEN en F. G. DE LIEFDE, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Middelburg;

dr. A. W. VAN CAMPEN, directeur en dr. H. JAPIESE, leeraar aan de hoogere burgerschool te Goes;

dr. W. K. J. SCHOOR en G. DE BRUYNE, leeraren aan de hoogere burgerschool te Zierikzee;

J. M. REINDERS, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg;

R. F. MODDERMAN, leeraar aan de hoogere burgerschool te Breda.

UTRECHT.

Voorzitter: dr. C. A. ENGELBREGT, hoogleeraar-directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht;

leden: dr. J. R. HOORWEG, mr. L. DE HARTOG, dr. J. H. HUSGEN en P. J. H. BAUDET, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht;

dr. H. J. MENALDA VAN SCHOUWENBURG, directeur, J. C. F. PRIKKEN, A. M. KOLLEWILN NZ., W. J. HAKKERT en J. LEOPOLD Hz., leeraren aan de hoogere burgerschool te Amersfoort.

FRIESLAND.

Voorzitter: dr. C. P. BURGER, hoogleeraar-directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden;

leden: J. VAN BELKUM en S. P. HUIZINGA, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Leeuwarden;

dr. H. J. NASSAU NOORDEWIJER, directeur, jhr. mr. J. M.

VAN BEYMA THOE KINGMA en J. BUBBERMAN, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Heerenveen;

dr. S. R. VAN DER LEY, directeur, dr. A. NYLAND en K. VAN DER ZIJDE, leeraren aan de hoogere burgerschool te Sneek;

P. J. ALBERTS en G. J. LANDWEER AZN., leeraren aan de hoogere burgerschool te Harlingen.

OVERIJSSSEL.

Voorzitter: dr. W. J. A. HUBERTS, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle;

leden: dr. H. F. KUYPER en J. F. C. OKON, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle;

dr. B. MEELINK, directeur, mr. R. G. PHILIPSON en E. G. PEYROT, leeraren aan de hoogere burgerschool te Kampen;

W. MIDDELVELD VIJRSSEN, directeur der hoogere burgerschool te Almelo;

dr. F. DE BOER, dr. J. SIKS en B. C. BRENNAN, leeraren aan de hoogere burgerschool te Deventer.

GRONINGEN.

Voorzitter: dr. F. G. GRONEMAN, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Groningen;

leden: dr. A. H. VAN ANKUM, S. SUSAN, E. HALLIDAY en L. M. BAALÉ, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Groningen;

dr. J. W. A. RENSSSEN, directeur, en dr. B. VAN DER MEULEN, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Sappemeer;

E. HUIZINGA, directeur, mr. M. G. L. JORISSEN en M. WOUDESTRA, leeraren aan de hoogere burgerschool te Veendam;

dr. C. J. DE LUSSANET DE LA SABLONNIÈRE, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Assen.

LIMBURG.

Voorzitter: dr. J. H. H. HÜLSMANN, directeur der Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg;

leden: E. H. C. SCHARFER, directeur, dr. H. ONNEN en A. S. KOK, leeraren aan de Rijks- hoogere burgerschool te Roermond;

dr. E. J. VAN DEN DUNGEN, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Helmond;

dr. K. W. E. ZICKWOLFF, directeur en R. FASBENDER leeraar aan de hoogere burgerschool te Maastricht;

H. J. EYMAEL, directeur der hoogere burgerschool te Venlo;

W. EVERTS, directeur der bijzondere school voor hooger en middelbaar onderwijs te Kerkrade.

Buur der examens.

COMMISSIEN.	Aan- vang	Einde	Aantal dagen.	Aantal candidaten.	Gehouden te
	der examens.				
Noordbrabant.	16 Julij	28 Julij	12	25	's Hertogenbosch.
Gelderland.	id.	2 Aug.	16	28	Arnhem.
Zuidholland.	id.	8 id.	21	60	Dordrecht.
Noordholland.	id.	4 id.	18	41	Alkmaar.
Zeeland.	id.	26 Julij	10	11	Goes.
Utrecht.	id.	25 id.	9	12	Amersfoort.
Friesland.	id.	21 id.	6	10	Leeuwarden.
Overijssel.	id.	28 id.	12	15	Zwolle.
Groningen.	id.	25 id.	9	13	Groningen.
Limburg.	id.	25 id.	9	11	Maastricht.

Uitslag der examens.

COMMISSIEN.	Hoogere burgerschool.	Getal der candidaten, die		
		zijn geëxamineerd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.
Noordbrabant . .	's Hertogenbosch.	6	6	—
	Tilburg.	2	2	—
	Breda	7	7	—
Gelderland	Arnhem.	8	7	1
	Tiel	5	4	1
	Zutphen	12	10	2
	Nijmegen	3	—	3
Zuidholland. . . .	's Gravenhage. . .	20	18	2
	Rotterdam	6	3	3
	Dordrecht	12	12	—
	Delft.	15	10	5
	Gorinchem.	3	3	—
	Geen hoogere burgerschool. . . .	4	1	3
Noordholland . . .	Amsterdam	13	11	2
	Haarlem	8	5	3
	Alkmaar	6	6	—
	Zaandam	1	—	1
	Leiden	13	13	—
Zeeland	Middelburg	5	5	—
	Zierikzee	2	2	—
	Goes	4	4	—
Utrecht	Utrecht.	7	7	—
	Amersfoort.	5	5	—
Friesland.	Leeuwarden	8	7	1
	Sneek	2	2	—
Overijssel.	Zwolle	8	6	2
	Deventer	5	5	—
	Kampen.	2	2	—
Groningen	Groningen	11	11	—
	Veendam	2	2	—
Limburg.	Roermond	5	5	—
	Maastricht.	3	2	1
	Bolduc	2	2	—
	Dordrecht	1	1	—
Totaal		216	186	30

In de hier volgende tabel zijn de cijfers vermeld, die door elke commissie, voor de vijf verschillende afdelingen, in het algemeen reglement, behoorende bij het Koninklijk besluit van 10 Maart 1870, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 49), aangewezen, zijn toegekend.

Opmerkingen der Commissien omtrent de examens in de verschillende vakken.

A. De wiskunde.

De uitslag van het examen in dit vak was ook thans weder over het algemeen bevredigend. Intusschen kon slechts van de candidaten in de provincien Zeeland en Utrecht gezegd worden, dat zij, hunne groote meerderheid althans, genoegzaam vertrouwd waren met al de verschillende onderdeelen der wiskunde. In Gelderland werden van het schriftelijk werk in de meetkunde minder goede resultaten verkregen dan in de overige deelen der wiskunde; in Zuidholland liet bij de meeste en in Friesland bij enkele candidaten de kennis der planimetrie te wenschen over; in eerstgemelde provincie was aan herhaling in het laatste jaar weinig zorg besteed. Ook in Noordholland zou de uitkomst van het examen nog gunstiger zijn geweest dan reeds het geval was, indien men aan alle scholen het in de verschillende klassen geleerde met de leerlingen herhaald had; gebrekkige kennis van de lagere deelen der wiskunde was veelal de reden als een laag cijfer moest gegeven worden. In Limburg werden, bij het examen in stekunde, zuivere begrippen en heldere voorstellingen van sommige stekundige bewerkingen en van hare toepassingen dikwijls te vergeefs bij de candidaten gezocht, en ofschoon het mondeling examen in meetkunde aantoonde, dat de candidaten vrij bedreven waren in het toepassen van beginselen, en de toe te passen formules goed kenden, was meestal bij de redenering gebrek aan helderheid en nauwkeurigheid op te merken. In Noordbrabant moest aan vier van de vijftien candidaten een onvoldoend cijfer voor meetkunde worden toegekend; vooral liet de kennis der stereometrie bij dezen te wenschen over.

Gonio- en trigonometrie waren overal voldoende bestudeerd. Vooral het mondeling examen in Zeeland gaf zulke goede resultaten, dat, niettegenstaande bij het schriftelijk werk van verscheidene candidaten de verschillende herleidingen en de graad van nauwkeurigheid bij de berekeningen beter hadden behooren te zijn, het eindcijfer voor de meesten zeer gunstig was. Ook in Utrecht waren de vraagstukken met de vereischte nauwkeurigheid bewerkt; het mondeling examen, hoofdzakelijk gerigt op het onderzoek naar de grondslagen die aanwezig moeten zijn, om met vrucht de wiskundige studien te kunnen voortzetten, leverde, op enkele uitzonderingen na, gunstige uitkomsten op.

B. De beginselen van de theoretische en toegepaste mechanica, van de kennis van werktuigen en van de technologie.

In de meeste provincien waren de uitkomsten van het examen minder bevredigend dan van dat in wiskunde. In Noordholland daarentegen voldeden bijna alle candidaten; in de weinige gevallen waarin een onvoldoend cijfer gegeven werd, was dit het gevolg van de niet oplossing van het statische vraagstuk. Ook in Utrecht en Friesland mogt men over de kennis der candidaten tevreden zijn; in eerstgemelde provincie was evenwel de kennis van werktuigen en van de technologie meestal gebrekkig. In Zuidholland kon wel de groote meerderheid der candidaten aan de eischen van het examen voldoen, doch slechts 2 van de 60 candidaten behaalden een hoog cijfer, de meesten bezaten naar eene middelmatige kennis, terwijl vijf een slecht examen aflegden.

In Groningen moest aan 7 van de 13 candidaten een onvoldoend cijfer worden toegekend, hetgeen de commissie meende welligt te moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat het onderwerp waartoe een der vraagstukken behoorde (statica), bij het onderwijs niet zóó behandeld en gerepeteerd was geworden, dat de candidaten zich het wezen van de zaak gemakkelijk konden voorstellen. In Limburg bleek weder dat het den candidaten minder ontbrak aan kennis van formules en zelfs van de afleiding er van, dan wel aan een helder inzicht in hare beteekenis en in de wijze van toepassing. De sub-commissie voor het examen in wis- en werktuigkunde meende dit grootendeels te moeten toeschrijven aan de groote uitbreiding,

die aan sommige vakken van middelbaar onderwijs gegeven is, waardoor tijd te kort schiet om de gronden van sommige wetenschappen met de noodige zorg te ontvouwen en herhaaldelijk onder de aandacht der leerlingen te brengen.

C. De natuurkunde en hare voornaamste toepassingen.

Op zeer enkele uitzonderingen na, legden de candidaten in de verschillende provincien een goed, en velen hunner zelfs een zeer goed examen in de natuurkunde af. Slechts aan 24 van de 216 candidaten moest een voldoende cijfer worden toegekend. Onderscheidene behaalden de praedicaten *voldoende*, *goed* en *zeer goed*. In Friesland gaven bijna alle candidaten blijk van eenige voorliefde voor dit vak. De ingeleverde opstellen en het mondeling examen in Overijssel en Limburg toonden aan dat de meeste candidaten zich een juist begrip hadden leeren vormen van de verschillende natuurkrachten en van haar onderling verband. Voor onderscheidene candidaten in Noordholland zouden de hun toegekende cijfers nog hooger geweest zijn, indien zij meer blijk hadden gegeven van grondige kennis, door het geven van juiste definitien of ook zich eene meer heldere voorstelling hadden gevormd van de wijze waarop de natuurkundige wetten in formules worden uitgedrukt. In Zeeland hadden de meeste candidaten het hun toegekend voldoende cijfer te danken aan hun schriftelijk werk. Bij het mondeling examen toch bleek, dat velen van hen geen juist begrip hadden van de hoofdbepalingen en deze dan ook niet nauwkeurig wisten weer te geven.

D. De scheikunde en hare voornaamste toepassingen.

Over het algemeen was ook de uitslag van het examen in dit vak zeer gunstig te noemen. In Zuidholland gaven verreweg de meeste candidaten blijk dat zij deze wetenschap met liefde beoefend hadden en dat het theoretische gedeelte niet door het praktische op den achtergrond was geraakt. Het laagste cijfer dat aan een candidaat in Utrecht werd toegekend was 6 (ruim voldoende). Ten gevolge van het examen in praktische scheikunde, konden bij 5 van de 12 candidaten, de cijfers, die hun na het theoretisch examen waren toegekend, nog verhoogd worden. In Friesland waren sommige candidaten minder bekend met de organische dan met de anorganische scheikunde; dit nam echter niet weg dat toch in de meeste gevallen een voldoende cijfer werd behaald.

Het examen in Noordholland maakte over het algemeen wel een bevredigenden indruk, doch van geen der candidaten (46) kon het in alle opzichten uitstekend worden genoemd. Het oordeel over het schriftelijk werk was in de meeste gevallen gunstiger dan dat over de antwoorden bij het mondeling examen, welligt een gevolg van de omstandigheid dat het eerste, althans wat de anorganische scheikunde betrof, van te weinig algemeen aard was om daaruit de ontwikkeling der candidaten op scheikundig gebied voldoende te kunnen beoordeelen. Over het algemeen maakte het examen den indruk dat het bij meer stelselmatige repetitie gedurende het laatste schooljaar — waardoor den candidaten een meer samenhangend overzicht van het zoo uiterst uitgebreid gebied der chemische feiten ware bijgebracht geworden — nog beter had kunnen zijn, en meer waarborg zou gegeven hebben dat de candidaten, met een duurzamen voorraad scheikundige kennis toegerust, de middelbare school verlieten.

E. De beginselen van delfstof-, aard-, plant- en dierkunde.

Ook thans weder waren de uitkomsten van het examen in deze vakken verschillend. Wat plant- en dierkunde betreft, zoo toonden de meeste candidaten in Zuidholland doorzicht en eenigen opmerkingsgeest te bezitten; bij de meesten bestond voorkeur voor dierkunde, ofschoon de plantkunde geenszins verwaarloosd was. Ook in Zeeland, Groningen en Limburg werden zeer bevredigende resultaten verkregen. In Noordbrabant voldeden de meesten aan de niet hoog gestelde eischen; doch was hunne kennis weinig

meer dan middelmatig; in Noordholland, Friesland en Overijssel bekwamen de meeste kandidaten voldoende cijfers, ofschoon menigene het bewijs gaf dat hij zijne kennis niet of slechts in geringe mate door eigen oefening en aanschouwing verkrege had. Dit laatste moest ook van de kandidaten in Gelderland en Utrecht gezegd worden, waar het examen ook uit anderen hoofde geen zeer gunstigen indruk achterliet.

De kennis der geologie en mineralogie was in laatstgenoemde provincien en in Noordholland gering. In Zuidholland, waar ook dit gedeelte van het examen met gunstig gevolg werd afgelegd, waren er meerdere kandidaten die zeer gemakkelijk de meest gewone mineralen bij de eerste aanschouwing herkendden. Daartegenover viel bij velen sterk in het oog dat zij de toestanden, onder welke de mineralen (vooral metaalertsen) voorkomen, hadden van buiten geleerd zonder ooit eenig stuk te zien. De commissie in laatstgenoemde provincie verklaarde de oorzaak hiervan daaruit, dat de scholen meestal gebrek hebben aan deugdelijke en leerzame ertsen en vooral aan goed gekristalliseerde mineralen.

F. De beginselen der kosmographie.

De uitslag van het examen in dit vak was over het algemeen wel bevredigend. In Limburg had de commissie opgemerkt dat de verschijnselen in den regel uit eigen aanschouwing duidelijk waren opgevat, terwijl de afleiding der werkelijkheid met de noodige bewijzen geene moeilijkheden baarde. In Utrecht, waar de commissie over de uitkomsten van het examen eveneens tevreden was, bleek op nieuw dat op ééne uitzondering na, zij die in de beschrijvende meetkunde en stereometrie het verst gevorderd waren, ook in de kosmographie de meeste kunde bezaten. Ook in Noordholland schenen alle kandidaten dit vak met ijver beoefend te hebben, ofschoon bij velen te klagen viel wat de juistheid der begrippen, en vooral wat de juistheid der definitien betrof. Ofschoon in Zuidholland aan de groote meerderheid der kandidaten (36 van de 60) een voldoende of meer dan voldoende cijfer kon worden toegekend, bleek het dat door de overigen te weinig zorg aan dit vak was besteed.

De commissie in Zeeland maakte de opmerking, dat alle kandidaten de aberratie en jaarlijksche parallaxis, als bewijzen voor de beweging der aarde om de zon, wisten op te noemen, doch de meesten niets meer dan den naam van die verschijnselen kenden. In Friesland behaalden alle kandidaten wel een voldoende cijfer, maar het scheen te blijken, dat enkelen in de laatste maanden weinig studie aan de kosmographie hadden gewijd.

G. De gronden van de gemeente-, provinciale en Staatsinrigting van Nederland.

De meeste kandidaten gaven blijk, dat zij dezen tak van wetenschap met vrucht beoefend hadden. Alleen in Overijssel was het meerendeel in de gronden der Staatsinrigting zeer onbedreven. In Zuidholland bekwamen wel de meeste kandidaten een voldoende cijfer, doch het examen gaf slechts bij weinigen stof tot tevredenheid. Zij, wier kennis onvoldoende bleek, gaven op de meest eenvoudige vragen over de allereerste gronden der Staatsinrigting, zoodanige antwoorden dat de twijfel ontstond of er aan het vak wel iets was gedaan. Enkelen toonden echter een voor hun leeftijd helder inzicht te hebben in ons Staatsorganismen. In Noordbrabant, Noordholland en Utrecht waren sommige kandidaten te weinig bekend met de inrigting van 's Rijks kolonien en overzeesche bezittingen. Zij die in Gelderland niet aan de eischen van het examen voldeden, toonden te weinig werk te hebben gemaakt van het historische gedeelte. In Zeeland leverde het examen over het algemeen wel voldoende resultaten, doch sommige kandidaten toonden omtrent onderscheidene onderwerpen zeer vreemde begrippen te hebben.

H. De staatshuishoudkunde en de statistiek, inzonderheid van Nederland en zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

In Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordhol-

land, Utrecht, Friesland en Groningen hadden de meeste kandidaten aan de studie der staatshuishoudkunde de noodige zorg besteed. Enkelen legden zelfs een zeer goed examen af. Toch waren er ook in deze provincien niet weinigen, wier kennis van dit vak te wenschen overliet. In Noordbrabant bij voorbeeld ontbrak het bij sommigen aan een juist en helder inzicht in het wezen der zaken, vooral wat het mant- en bankwezen en de leer der belastingen betrof; in Gelderland hadden enkelen aan het historisch gedeelte van het vak te weinig zorg besteed; in Noordholland had een betrekkelijk groot getal kandidaten de studie der verschillende onderwerpen van praktische staatshuishoudkunde aangevangen, alvorens zij een juist begrip hadden verkregen van de algemeene wetten en de eerste gronden der theoretische oekonomie; iets waaruit verwarring ontstond in de voorstelling en, bij soms betrekkelijk groote feitenkennis, gebrek aan helder inzicht en gemis van vaardigheid om conclusien te trekken en het geleerde te verwerken. In Friesland bleek ook uit dit examen de weinige geschiktheid van nagenoeg alle examinandi om hetgeen zij omtrent eenig oekonomisch onderwerp wisten, in eenigzins geleidelijken vorm voor te dragen. Het examen in Zeeland gaf weinig stof tot tevredenheid; de geheele leer van de verdeeling, den ruil en de waarde der goederen was voor onderscheidene kandidaten een gesloten boek; ook hadden enigen volstrekt geen begrip van den invloed, dien de Staat op de volkswelvaart kan uitoefenen. Het meerendeel der kandidaten in Overijssel toonde weinig begrip te hebben van de eenvoudigste staatshuishoudkundige waarheden. Ook in Limburg hadden vele examinandi slechts eene oppervlakkige kennis van de beginselen der staatshuishoudkunde. Enkelen maakten evenwel eene zeer gunstige uitzondering en gaven ook blijk dat zij de studie der statistiek niet geheel verwaarloosd hadden, zooals de overige kandidaten in die provincie, en sommigen in Gelderland, Zeeland en Overijssel.

I. De aardrijkskunde.

De beste uitkomsten van het examen in dit vak werden in Zeeland verkregen; zoowel het staatkundige als het natuurkundige gedeelte bleek met vrucht beoefend te zijn. Door twee kandidaten werd een in alle opzichten uitmuntend examen afgelegd. Slechts één kandidaat schoot te kort, inzonderheid in zijne kennis van Nederland. Ook in Zuidholland, Overijssel en Limburg werd opgemerkt, dat de meeste kandidaten in de aardrijkskunde van Nederland en zijne kolonien veel minder te huis waren dan in die der vreemde werelddeelen. In Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Utrecht, Friesland, Overijssel en Limburg bleek de kennis van de meeste kandidaten vrij wel voldoende. In eerstgenoemde provincie werd echter het verband tusschen aardrijkskunde en geschiedenis dikwijls gemist; in Noordholland hadden de meeste kandidaten zich tevreden gesteld met een algemeen overzicht van aardrijkskundige kennis te verwerven; slechts sommigen toonden dat zij zich met gemak op aardrijkskundig terrein bewogen. De kennis der physische aardrijkskunde was in Zuidholland en Limburg grooter dan die van de politieke; in Friesland was het omgekeerde het geval. In Noordbrabant was de kennis der meeste kandidaten slechts middelmatig, ofschoon het bleek dat het onderwijs niet naar onderwetschen trant was gegeven. In weerwil van de werkelijk laag gestelde eischen kon aan 6 van de 13 kandidaten in Groningen geen hooger cijfer dan 5 (even voldoende) worden gegeven. Van de overigen mogt de kennis, in vergelijking met de eischen, voldoende heeten, van een tweetal bij uitzondering zeer goed. Het examen toonde duidelijk aan dat de oorzaak van het betrekkelijk laag cijfer vooral daarin te zoeken is, dat van de aardrijkskunde in de laatste jaren niet genoegzaam werk wordt gemaakt en kan gemaakt worden; iets wat weder is toe te schrijven aan de veelheid der vakken, die aan de hoogere burgerschool onderwezen worden.

K. De geschiedenis.

De uitkomsten van het examen in Noordbrabant, Zeeland, Utrecht en Overijssel waren over het algemeen zeer

gunstig. Vele candidaten konden zich verplaatsen in andere tijden, en kenden de hoofdoorzaken en gevolgen der gebeurtenissen en lotswisselingen der volken; ook het verband tusschen de geschiedenis des vaderlands en de algemeene, werd door de meesten ten tevergeefden teruggegeven. Sommige muntten zelfs door buitengewone kennis uit. De candidaten in Noordbrabant hadden echter de vaderlandsche geschiedenis het minst beoefend. Dit moest ook van de examinandi in Zuid- en Noordholland getuigd worden. In laatstgenoemde provincie voldeden de meesten wel, doch zelden bleek dat zij meer dan het hoogst noodige kenden, van de vaderlandsche geschiedenis meer dan het uitwendige. In Gelderland en Limburg gaf het examen mede stof tot tevredenheid, ofschoon het niet te ontkennen viel, in eerstgenoemde provincie, dat eenige candidaten de hooge waarde eener gedurige herhaling van het geleerde niet behoorlijk op prijs hadden gesteld, en in laatstgemeld gewest dat enkelen een al te grooten afkeer van feiten en jaartallenkennis aan den dag legden, wat wel eens tot zonderlinge verwarringen aanleiding gaf, en in de toekomst voor het al te spoedig vergeten van het geleerde deed vreezen. In Groningen liep de kennis bij de candidaten zeer uiteen; terwijl twee hunner beneden het even voldoende bleven, toonden twee anderen buitengewone vorderingen te hebben gemaakt. De meesten hadden genoegzame kennis van feiten, maar de waardering van hoogst gewichtige gebeurtenissen, hare oorzaken en gevolgen liet veel te wenschen over. Op enkele uitzonderingen na was de uitslag van het examen in Friesland niet zeer gunstig. De kennis der oude en nieuwste geschiedenis was veelal gebrekkig; twee candidaten hadden niet het minste begrip van historie; de chronologie was over het algemeen in die provincie te zeer verwaarloosd.

L. De Nederlandsche taal en letterkunde.

Stijl te vorderen bij jongelieden van gemiddeld 17 of 18 jaren, zegt de commissie in Zuidholland, zou een bespottelijke eisch wezen; maar zuivere taal, redelijke woordenkeus en een geregelde gedachtengang onderscheiden de meeste opstellen. Zij was dan ook over de uitkomsten van het examen wel tevreden, en kon uit overtuiging op het verblijvend verschijnsel wijzen, dat in de beoefening der moedertaal merkbare vorderingen waren te bespeuren. In de meeste provincien luidden de berigten omtrent het schriftelijk werk der candidaten even gunstig; iets minder in Noordholland, waar over het algemeen de inhoud der opstellen middelmatig was, en geringe juistheid bij het gebruik van taalkundige uitdrukkingen, en gebrekkige zinsbouw vielen op te merken. In Friesland werden groote gebreken in het schriftelijk werk aange troffen; deze waren het gevolg deels van beperkte kennis der spraakkunst, zoodat naar de reden en in den oorsprong van eenvoudige spraakkundige verschijnselen bijna bij allen te vergeefs werd gezocht; deels van de nog gebrekkiger kennis van de stijlleer, en de even onvolledige bekendheid met de synoniemen. Ook de Nederlandsche letterkunde was in deze provincie blijkbaar op den achtergrond geschoven voor die der naburen, zoodat enkele candidaten niets gelezen hadden dan het weinige dat in de school behandeld was, terwijl anderen den samenhang van het gelezene geheel vergeten hadden of wel mededeelden stukken gelezen te hebben, waarvan zij alleen eene inhoudsopgave gezien of gehoord hadden. In de andere provincien kon men over de kennis der candidaten, voor zooveel de Nederlandsche letterkunde betrof, tevreden zijn; nogtans werd in Gelderland opgemerkt, dat er weinig bekendheid bestond met den invloed der letterkunde van andere volken op de onze; en met het kenmerkend onderscheid der verschillende dichtsoorten en vormen der poëzij; ook in Groningen werden op vragen omtrent het eigenaardig verschil tusschen de soorten van letterkundige voortbrengselen, te veel onvoldoende antwoorden gegeven. Ofschoon bij het mondeling examen in Zuidholland bleek dat verscheidene candidaten met vrucht hadden gelezen, kwam tevens aan het licht dat velen eene zeer verkeerde opvatting hadden van de beoefening der letterkunde. In plaats van den geest van elke eeuw te onderzoeken en de vertegenwoordigers van dien tijd te kiezen, hadden zij het geheugen

overladen met tal van namen van schrijvers en titels, de jaartallen niet te vergeten. Ook wekte het bevreemding dat de overgrootste meerderheid der candidaten beter bekend was met het leven en de werken van de schrijvers der 17de eeuw, dan met die van onzen tijd. Dit laatste was ook bij enkele candidaten in Utrecht het geval; in Gelderland hadden de meesten de schrijvers van de 16de en 17de eeuw met voorliefde gelezen. Nog viel in Friesland te klagen over de wijze, waarop zich de candidaten bij het mondeling examen uitdrukten, over de minder beschaafde uitspraak, de weinig vloeiende voordragt en de onbeholpen zinsvorming en woordenkeus. De commissie meende dit gebrek voor een groot deel daaraan te moeten wijten, dat het aanleeren van het beschaafde Nederlandsch door het gebruik van het dialect in den huisselijken kring belemmerd wordt.

M. De Fransche taal en letterkunde.

Het schriftelijk werk van de meeste candidaten mogt voldoende worden genoemd; het trok evenwel de aandacht der commissie in Zuidholland, dat overigens vrij goede opstellen werden ontwaard door grove fouten tegen spelling of lexicologie. Ook in Zeeland werd in het schriftelijk werk nog al eens tegen de beginselen der spraakkunst gezondigd, bij voorbeeld tegen de vervoeging der werkwoorden, tegen het gebruik der tijden en wijzen, ook tegen de woordvoeging, die dikwijls met die van het Engelsch werd verward. De commissie in Utrecht meende dat de gunstige uitslag van het schriftelijk examen voor een gedeelte mischien moest worden toegeschreven aan de gelukkige keuze der onderwerpen; de commissien in Gelderland en Overijssel meenden op nieuw te moeten waarschuwen tegen het opgeven van onderwerpen voor opstellen, waardoor men over de verstandsontwikkeling van den candidaat geen oordeel kan vellen, en die hem gelegenheid geven om meer zijn geheugen dan zijn verstand te raadplegen. De meeste candidaten in Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Utrecht, Overijssel en Groningen wisten zich bij het mondeling examen vrij wel in de Fransche taal uit te drukken. In Friesland was de uitslag van dit examen beter dan dat van het schriftelijke; in Limburg was het omgekeerde het geval. In Zeeland was de wijze van zich uit te drukken ook bij het mondeling examen zeer gebrekkig; ook de uitspraak en het lezen lieten veel te wenschen over. In Noordholland drukten eenigen zich gemakkelijker in de Fransche taal uit; anderen daarentegen hadden zeer veel moeite om zelfs eenvoudige taalregels die zij kenden in die taal mede te deelen.

De kennis der letterkunde was in Zuid- en Noordholland, Zeeland en Friesland gering. Toch voldeden in Noordholland de meeste candidaten aan de zeer laag gestelde eischen, hetzij door te toonen dat zij enkele voortbrengselen met zorg hadden gelezen, hetzij door te doen blijken dat zij niet geheel onbekend waren met het leven en de werken van enkele groote schrijvers. Meestal waren die der 17de eeuw bij de candidaten in de genoemde provincien het meest bekend. Ook in Utrecht, waar de examinandi met schrijvers der 17de en 18de eeuw genoegzaam vertrouwd waren, schenen sommigen minder goed te huis te zijn in de hedendaagsche letterkunde, zoodat zij zelfs verklaarden de namen van thans levende auteurs niet te kennen. De commissie in Overijssel meende in dit opzigt vooruitgang te kunnen opmerken, want terwijl vóór eenige jaren de studie zich tot eene zeer oppervlakkige kennis van de biographie der schrijvers bepaalde, was de uitslag van het examen thans over het geheel voldoende, en toonden eenige candidaten dat zij de meest bekende stukken, ook van enkele nieuwere schrijvers, met oordeel hadden gelezen.

N. De Duitsche taal en letterkunde.

Het schriftelijk werk der candidaten in Gelderland was in dit vak minder goed dan dat in de Fransche en Engelsche taal; het mondeling examen leverde echter vrij goede uitkomsten. Ook in Zuidholland liet bij vele candidaten het schriftelijk werk veel te wenschen over, wat het gebruik der declinatie- en conjugatievormen betreft: bij het mondeling onderzoek konden echter de meesten de ge-

maakte fouten verbeteren, zoodat deze hoofdzakelijk aan mindere vaardigheid in het toepassen der geleerde regels moesten worden toegeschreven. In Friesland was de kennis van de onregelmatigheden, zoowel als die van de beheersching in de grammatiea zeer middelmatig; 3 van de 10 candidaten maakten echter eene gunstige uitzondering. Hoewel in Noordholland over het algemeen de indruk dien ook het schriftelijk onderzoek maakte, niet ongunstig was, waren de opstellen wat inhoud, stijl en taal aangaat, beter dan wat de toepassing der eerste beginselen der taal (vorming van het meervoud, regering der voorzetsels) betrof. Ook in Zeeland en Utrecht waren zeer goede opstellen geleverd, die ten opzichte van taal, stijl en inhoud weinig te wenschen overlieten; in sommige had de toepassing der spraakkunst nauwkeuriger kunnen zijn, doch veelal was het met de woordenkeus beter gesteld, zoodat toch een voldoende cijfer kon worden gegeven. Over het algemeen was ook in Noordbrabant en Overijssel de taal der opstellen vrij zuiver; in eerstgenoemde provincie waren de candidaten echter met de synoniemen niet genoeg bekend; in Limburg onderscheidden zich vele opstellen door zuiverheid van taal en stijl.

De uitspraak en de wijze van zich in de Deutsche taal uit te drukken, waren in de meeste provincien bevreemdend. In Utrecht werd opgemerkt dat de candidaten, die de beste opstellen hadden geleverd, ook de meeste vaardigheid in het spreken der taal bezaten.

De kennis der letterkunde en hare geschiedenis, hoewel niet zeer uitgebreid, was bij de meeste candidaten voldoende. Velen hadden, zoo al niet veel, dan toch goed gelezen. In Zuidholland bepaalde zich het gelezene bijna zonder uitzondering tot stukken uit de laatste helft der 18de eeuw, in Noordholland en Zeeland tot het behandelde op de school, ofschoon enkele candidaten ook in hun vrijen tijd blijkbaar het een en ander gelezen hadden.

O. De Engelsche taal en letterkunde.

Behalve in Noordbrabant was het schriftelijk werk van de meeste examinandi voldoende; er waren verscheidene opstellen geleverd die in alle opzigten ruimschoots stof tot tevredenheid gaven. In Groningen was het schriftelijk werk in het algemeen wel niet vrij van fouten, doch bij het mondeling examen bleek, dat de meeste candidaten die fouten konden herstellen; slechts enkelen in die provincie en in Noordholland maakten zich schuldig aan het gebruik van niet Engelsche en foutieve zinnen of zondigden tegen de eenvoudigste taalregels.

De uitslag van het mondelinge examen was dikwijls minder bevredigend dan die van het schriftelijke. Waren in Noordbrabant de opstellen van de meeste candidaten niet meer dan middelmatig, het mondeling examen in de provincie bewees dat vele candidaten weinig, en sommigen dat weinige nog slecht gelezen hadden, terwijl, op enkele uitzonderingen na, bijna allen in het grammaticale der taal te kort schoten. Op het gebied van de geschiedenis der letterkunde waren de meeste candidaten in Gelderland en Zuidholland, op enkele loffelijke uitzonderingen na, niet genoegzaam te huis. Enkele examinandi in Zeeland, die bij het mondeling onderzoek minder voldeden dan bij het schriftelijke, hadden weinig gelezen, althans weinig meer dan fragmenten; ook wisten zij zich bij het spreken slechts gebrekkig van de taal te bedienen, iets dat ook van sommige candidaten in Noordholland moest gezegd worden. De groote meerderheid echter in die provincien, gelijk ook in Utrecht, Overijssel, Groningen en Limburg, toonde de vereischte kennis van de geschiedenis der letterkunde te bezitten en eenige werken der voornaamste schrijvers met vrucht te hebben gelezen. De uitspraak der taal was meestal voldoende.

P. De beginselen der handelswetenschappen, daaronder die der warenkennis en het boekhouden.

Zeer gunstig mogt de uitslag van het examen in Utrecht genoemd worden; het schriftelijk werk van alle candidaten was goed of zeer goed; het mondeling onderzoek toonde verder aan, dat het handelsregt, voor zoover dit bij het eindexamen kon gevraagd worden, aan alle candidaten

voldoende bekend was. Doch ook in andere provincien gaf het examen stof tot tevredenheid; in Gelderland werden vooral van het boekhouden gunstige resultaten verkregen; ook in Noordbrabant, ofschoon bij verschillende candidaten een juist inzicht in de methode van dubbel boekhouden ontbrak, en slechts enkelen, en dan nog hoogst onnauwkeurig, bekend waren met de wettelijke bepalingen omtrent de koopmansboeken; daarenboven wisten sommigen in die provincie even als eenige examinandi in Noordholland, de onderscheidene werkzaamheden, die bij het opmaken der balans te verrigten zijn, niet juist aan te geven; laatstgenoemden waren bovendien weinig of niet bekend met wisselarbitrage; dit moest ook van de meeste candidaten in Friesland gezegd worden. Het eindcijfer der examinandi in Zeeland kon ruim voldoende zijn; was ook al de wijze, waarop de meeste hunner eenige memoriaalposten in het jaarnaal hadden overgebracht, niet meer dan middelmatig, zoo kon bij sommigen eer aan vergissing dan aan gebrek aan kennis worden gedacht, terwijl de uitvoering overigens ordelijk en net was; de meesten bezwen met de afsluiting der boeken goed op de hoogte te zijn en voldoende kennis van handelspapier te bezitten. In Groningen en Limburg kon aan bijna alle candidaten een voldoende of meer dan voldoende cijfer worden toegekend. Alleen in Zuidholland en Overijssel was de uitkomst van het examen niet zeer gunstig; het journaliseren liet in eerstgemelde provincie bij velen te wenschen over; slechts weinigen gaven bij het mondeling examen blijk van oordeelkundig te hebben gewerkt; wel was de berekening der memoriaalposten bij de meesten vrij juist, doch de kennis van het handelspapier met de daaruit voortvloeiende verplichtingen, moest bij velen zeer gering worden genoemd. Van de 15 candidaten in Overijssel hadden 8 de memoriaalposten meer of minder goed gejournaliseerd; slechts één had alle berekeningen goed gemaakt; de vorm van den wissel kon slechts bij 6 hunner onberispelijk heeten.

De warenkennis was over het algemeen gering. In Zuidholland waren de meeste candidaten geheel en al vreemd op dit gebied, iets dat voor het meerendeel daaraan was toe te schrijven, dat dit gedeelte van het middelbaar onderwijs in het geheel niet behandeld was geworden. Alleen de candidaten in Zeeland toonden ook in dit vak voldoende kennis te bezitten, in aanmerking genomen de weinige tijd die voor dit onderwijs aan de hoogere burgerscholen kan besteed worden.

R. Hand- en regtlijng teekenen.

Dat ook thans weder de uitkomsten van het examen in handteekenen zooveel minder gunstig waren dan die van het regtlijng teekenen, meenden de Commissien in Zuid- en Noordholland te moeten toeschrijven aan de minder gunstige omstandigheden, waarin de candidaten het tekenwerk moesten maken; het feit dat de medegebragte, gewaarmerkte, op de hoogere burgerscholen vervaardigde teekeningen zooveel beter waren dan die, welke tusschen het mondeling examen in werden gemaakt, was het bewijs voor de juistheid dier veronderstelling. Naar hare meening verdient daarom het denkbeeld overweging, om het examen in handteekenen, even als dit thans met dat in lijntekenen en het overige schriftelijke werk geschiedt, voortaan, onder behoortlike waarborgen van toezigt, aan de hoogere burgerscholen te doen plaats hebben; daardoor zou tevens het voordeel verkregen worden, waarop ook door de commissie in Overijssel wordt gedomd, dat bij de beoordeeling der teekeningen, gemakkelijker dan thans, nu geen leernaar in het teekenen tot lid der examencommissie wordt benoemd, het advies van werkelijk deskundigen kan worden ingeroepen. De commissie in Utrecht vestigde andermaal de aandacht op de wenschelijkheid, om door de overbrenging van het regtlijng teekenen naar afdeling A (de wiskundige vakken), het, voor de toekenning van een eindcijfer, los te maken van het handteekenen, waarmede het thans tot ééne afdeling verbonden is.

De candidaten in Zeeland voldeden allen; die in Utrecht, op één na; ook het werk van velen in Gelderland en Utrecht was voldoende; evenzoo dat van de meeste candidaten in Overijssel, ofschoon van geen hunner het teeken-

werk een kunststuk kon worden genoemd. In Noordholland had een candidaat uitstekend werk geleverd; dat van de anderen was niet meer dan middelmatig. In Friesland legden de candidaten over het algemeen meer aanleg aan den dag bij het plaat- dan bij het natuurteekenen; vooral de vaardigheid in het flink schetsen en vlug aanleggen van schaduwen ontbrak bij de meesten. Vier candidaten maakten hierop eene gunstige uitzondering en verhoogden hun cijfer door overgelegde gewaarmerkte teekeningen. Over den uitslag van het examen in het handteekenen in Zuidholland, Groningen en Limburg viel niet zeer te roemen.

De lijntekeningen waren bijna zonder uitzondering met de noodige zorg en netheid bewerkt.

Als algemeene opmerking werd nog door de commissie

in Groningen vermeld dat de candidaten, op eene enkele uitzondering na, zich mondeling vrij vlot en goed konden uitdrukken; dat in dit opzigt het examen gunstig afstak bij wat de leden der commissie bij vroegere eind-examens opmerkten. De commissie in Friesland meende nog te moeten wijzen op het nadeel eener te beperkte opvatting van het begrip »provinciale commissien»; worden uitsluitend leeraren van de scholen eener provincie tot leden van de eindexamens der hoogere burgerscholen in diezelfde provincie benoemd, dan is het voor hen zoo goed als onmogelijk om te beoordeelen in hoeverre hunne eischen voor de verschillende vakken overeenkomen met die, welke de andere commissien meenen te moeten stellen.

VERSLAG DER COMMISSIE, belast met het afnemen van het examen B, volgens artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50).

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie bij Uwer Excellentie's beschikking, dd. 5 Junij 1878, lit. O, afdeling Onderwijs, benoemd tot het afnemen van examen B, volgens artt. 61—65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50), heeft de eer Uwe Excellentie het verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

In eene voorloopige vergadering, gehouden op Dingsdag 11 Junij, werd de regeling van het examen en de verdeling der werkzaamheden onder de leden der commissie vastgesteld.

Er werd besloten, dat het examen op gelijksoortige wijze, als vorige jaren was geschied, zou afgenomen worden. In de vakken wiskunde, natuurkunde, scheikunde, bouwkunde zou dus een schriftelijk examen afgenomen worden, terwijl, waar dit geen afloenden grond van beoordeeling verschafte, een mondeling examen daaraan zou worden toegevoegd.

In de scheikunde zou daarenboven aan alle kandidaten een praktisch examen in 't laboratorium worden afgenomen.

Ook werd bepaald, dat bij de beoordeeling der bedrevenheid in het bouwkundig, waterbouwkundig en handteekenen in aanmerking zouden komen de door de kandidaten overgelegde behoorlijk gewaarmerkte teekeningen, waarbij tevens aan hen, wier teekeningen blijken gaven van genoegzame bedrevenheid, vrijstelling van een verder examen zou worden verleend.

Eindelijk werd besloten, dat het examen op Woensdag 12 Junij beginnen en op de volgende dagen zou worden voortgezet, dagelijks van 's voormiddags 8½—12 uur en 's namiddags van 1—4 uur.

De rooster, waarnaar de schriftelijke examens hebben plaats gehad, was aldus ingerigt:

Woensdag 12 Junij. — Differentiaal- en integraalrekening.

Donderdag 13 Junij. — Analytische meetkunde en hoogere stekunde.

Vrijdag 14 Junij. — Beschrijvende meetkunde en bolvormige driehoeksmeting.

Zaterdag 15 Junij. — Natuurkunde.

Maandag 17 Junij. — Handteekenen. Burgerlijke bouwkunde. Delfstofkunde.

Dingsdag 18 Junij. — Handteekenen en burgerlijke bouwkunde.

Woensdag 19 Junij. — Burgerlijke bouwkunde en kennis van bouwstoffen.

Donderdag 20 Junij. — Scheikunde.

Het examen in praktische scheikunde werd Donderdag 20 en Vrijdag 21 Junij afgenomen, terwijl op laatstgenoemden dag de kandidaten tevens eenige hun voorgelegde bouwstoffen te determineren hadden.

De mondelinge examens vingen aan op Dingsdag 18 Junij en werden op Maandag 24 Junij ten einde gebracht. Zij werden aan het grootste gedeelte der kandidaten in de vakken wiskunde en bouwkunde afgenomen.

De commissie hield hare laatste vergadering op Dingsdag 25 Junij en bepaalde daarin aan welke kandidaten, op grond van het afgelegde examen, een getuigschrift kon worden uitgereikt.

Voor het examen hadden zich aangemeld 86 kandidaten, waarvan zich bij den aanvang of gedurende de eerste dagen van het examen 20 terugtrokken. Van de 66 kandidaten, die het examen tot het einde hebben bijgewoond, kon aan 52 een getuigschrift worden uitgereikt. Uit de volgende opgaven kan blijken hoe deze getallen over de verschillende soorten van examen B verdeeld waren.

Examen B voor:	Aantal kandidaten die zich hadden aangemeld.	Aantal kandidaten die zich terugtrokken.	Aantal kandidaten die slaagden.
Civiel en bouwkundig ingenieur. Artt. 61 en 62. . .	66	14	41
Scheepsbouwkundig ingenieur. Art. 63.	3	0	3
Werktuigkundig ingenieur. Art. 64.	15	5	6
Mijnen ingenieur. Art 65 . .	3	1	1
Totaal	87	20	51

Hierbij moet 't volgende in 't oog gehouden worden :

Het aantal zich aangemeld hebbende en geslaagde kandidaten moet met 1 verminderd worden, daar één candidaat zich te gelijk voor civiel en bouwkundig ingenieur en voor scheepsbouwkundig ingenieur had aangegeven, voor welke beide hij slaagde.

Daarentegen moet het getal geslaagde kandidaten nog met 2 vermeerderd worden, daar twee kandidaten, die zich voor het examen volgens artt. 61 en 62 hadden aangemeld en daarvoor werden afgewezen, toch, wegens een voldoende examen in de vakken *a-e*, het diploma voor het examen volgens art. 64 verkregen.

Ook moet wederom worden opgemerkt dat een aantal kandidaten die zich voor het examen volgens artt. 61 en 62 hadden aangemeld, zich tevens voor dat volgens art. 64

hadden aangegeven. Het aantal dezer is echter niet afzonderlijk vermeld, daar laatstgemeld examen een deel uitmaakt van het eerste en derhalve daarin is opgesloten.

Het heeft de aandacht der commissie getrokken dat het scheikundig examen van verreweg de meeste candidaten zeer onvoldoende was. Zij kan dit alleen aan eene schromelijke verwaarloozing der studie en der praktische beoefening van dit vak toeschrijven.

Daarentegen mag de commissie zich verheugen te kunnen opmerken, dat de uitkomsten van het examen in het handteekenen over 'algemeen beter waren dan in vorige jaren en derhalve vroeger meermalen geuite klagten over de slechte beoefening van dit vak achterwege mogen blijven.

De commissie meent hiermede haar verslag te mogen eindigen, na dankbetuiging aan Uwe Excellentie voor het in haar gestelde vertrouwen.

Delft, 22 Julij 1878.

De Commissie,

A. C. OUDEMANS, Voorzitter.

H. J. RINK, Secretaris.

VERSLAG DER COMMISSIE, *belast met het afnemen van het examen B, volgens art. 60 en de examens C, volgens artt. 61 tot 65 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50).*

Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, benoemd bij de beschikking van Uwe Excellentie van 5 Junij 1878, letter O, en 7 Junij 1878, letter K, afdeling Onderwijs, tot het afnemen van het examen B, volgens art. 60, en van de examens C, volgens artt. 61 tot 65 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, heeft de eer hierbij aan Uwe Excellentie het in art. 67 der wet bedoelde verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

Tot het afleggen der examens hebben zich aangemeld 59 candidaten, waarvan één voor civiel- en bouwkundig ingenieur beide (artt. 61 en 62) wenschte geëxamineerd te worden. Een der candidaten, de heer W. J. de Villeneuve, is vóór den aanvang van het examen overleden; de candidaat, die zich voor het examen in twee vakken had aangemeld, heeft zich gedurende den loop van het examen voor het vak van art. 61 teruggetrokken; en eindelijk hebben vóór en gedurende het examen nog negen andere candidaten, namelijk zes voor civiel-ingenieur en drie voor technoloog, zich aan het onderzoek onttrokken, zoodat het aantal van hen, die het examen tot het einde toe aflegden, 49 bedraagt.

Van deze wenschten te verkrijgen het diploma van:

technoloog	(B, art. 60)	6 cand. ;
civiel-ingenieur	(C, > 61)	31 >
bouwkundig ingenieur of architect. (C, > 62)		2 >
scheepsbouwkundig ingenieur . . (C, > 63)		3 >
werktuigkundig ingenieur . . . (C, > 64)		5 >
en mijnen-ingenieur. (C, > 65)		2 >

Op Woensdag, 12 Junij 1878, is de commissie bijeengekomen tot vaststelling van de inrigting der examens en tot regeling harer werkzaamheden. Op die vergadering werd besloten, dat, even als bij vorige examens het geval was, in elk vak schriftelijk en mondeling zou worden geëxamineerd en dat een candidaat niet zou worden opge-

roepen tot een mondeling examen, terwijl hij met schriftelijk werk bezig was. Op eene enkele uitzondering na is deze regel volgehouden.

In deze bijeenkomst verdeelde de commissie zich tevens in verschillende sub-commissien. Het ontwerpen der vragen, het beoordeelen der schriftelijke antwoorden en het afnemen van de mondelinge examens werd aan de betrokken sub-commissien overgelaten.

Bij de beoordeeling van de bekwaamheid der candidaten zou ook gelet worden op de door hen gedurende hun studietijd vervaardigde en behoorlijk gewaarmerkte teekeningen.

Eindelijk besloot de commissie zich bij hare beoordeeling, even als vroeger, te bedienen van de cijfers van 1 tot 10, en wel in dier voege, dat de beteekenis van 1 en 2 zou zijn *slecht*, van 3 en 4 *onvoldoende*, van 5 *even beneden voldoende*, van 6 *voldoende*, van 7 en 8 *goed*, en van 9 en 10 *uitmuntend*.

De examens hebben plaats gehad in de gebouwen van de Polytechnische school, van den 14den Junij tot en met den 3den Julij. Zij hebben in het geheel 17 dagen geduurd, dagelijks van 8¹/₄ tot 12 uur des voormiddags, en van 1 tot 4 uur des namiddags. De examens in het hand- en ornamentteekenen hadden plaats des voormiddags van 7³/₄ tot 11 uur.

Tot nadere aanwijzing van den gang en de inrigting van het examen worden als bijlagen hierbij overgelegd:

- eene opgave van de zamenstelling der sub-commissien;
- de rooster, waarnaar de examens hebben plaats gehad;
- een overzicht van het aantal uren volgens den rooster voor het examen in elk vak beschikbaar; en
- de ter schriftelijke beantwoording gestelde vragen.

De commissie is op Donderdag 4 Julij bijeengekomen om kennis te nemen van het oordeel der sub-commissien over de examens in de verschillende vakken en om, naar aanleiding daarvan, in verband met verdere inlichtingen door de sub-commissien gegeven, te bepalen aan welke candidaten het diploma zou worden uitgereikt. De commissie heeft daarbij niet als eisch gesteld, dat een candidaat om het diploma te verwerven in *alle* vakken van het examen moest hebben voldaan, maar aangenomen, dat eenige tekortkoming in enkele vakken kon worden vergoed door meerdere kennis in andere, daarbij natuurlijk lettende op de betrekkelijke waarde der verschillende vakken.

De slotsom is, dat het diploma

van technoloog	is toegekend aan	3 candidaten ;
> civiel-ingenieur	> > >	17 >
> architect	> > >	1 candidaat ;
> scheepsbouwkundig ingenieur	> > >	3 candidaten ;
> werktuigkundig ingenieur	> > >	4 >
en > mijnen-ingenieur	> > >	1 candidaat ;

In het geheel zijn dus geslaagd 29 candidaten, waarvan de commissie den 4den Julij het voorloopig bericht met opgraaf van de namen der geslaagden aan Uwe Excellentie deed toekomen.

De commissie acht het niet onbelangrijk uit de tabellen, waarin zij voor het nemen van een besluit de toegekende cijfers verzamelde, het volgende globale overzicht af te leiden, waardoor het gemakkelijk wordt zich een algemeen denkbeeld omtrent den uitslag van het examen te vormen. De cijfers, in de onderstaande kolommen voorkomende, wijzen aan, aan hoeveel examens in een vak, dat in de eerste kolom genoemd wordt, moest of mocht worden toegerekend het praedicat, dat aan het hoofd der kolom, waarin het bedoelde cijfer voorkomt, staat vermeld.

V A K K E N.	Slecht.	Onvol- doende.	Even beneden voldoende.	Voldoende.	Goed.	Uit- muntend.
Examens B (art. 60) voor technoloog.						
Bolvormige driehoeksmeting	>	1	1	2	2	>
Beginselen der analytische meetkunde . . .	3	1	1	1	>	>
Beginselen der beschrijvende meetkunde . . .	2	3	>	1	>	>
Beginselen der theoretische en toegepaste me- chanica	3	1	1	>	1	>
Beginselen van de kennis van werktuigen . . .	>	1	3	>	2	>
Beginselen der mechanische technologie . . .	>	3	1	2	>	>
Toegepaste natuurkunde	>	2	2	2	>	>
Toegepaste scheikunde	1	1	>	3	1	>
Analytische scheikunde	>	1	2	3	>	>
Scheikundige technologie	>	1	1	3	1	>
Bouwkunde	3	3	>	>	>	>
Hand- en ornamentteekenen	>	5	1	>	>	>
	12	23	13	17	7	0

Examens C (art. 61) voor civiel-ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica	1	11	2	9	7	1
Kennis van werktuigen	>	8	6	14	3	>
Waterbouwkunde (wagen en bruggen)	>	>	8	10	13	>
Waterbouwkunde (zeeweringen, rivieren, kana- len, sluizen, havens, enz.)	>	>	6	13	12	>
Burgerlijke bouwkunde (constructie)	2	12	7	5	5	>
Schoone bouwkunst	>	10	9	4	8	>
Situatie-teekenen	>	>	5	9	17	>
Ornament- en handteekenen	18	8	5	>	>	>
Waterbouwkundig teekenen	>	1	1	6	23	>
Ontwerpen, bestekken en begrotingen	>	>	>	10	21	>
Beginselen der geodesie	3	12	5	4	6	1
Praktisch landmeten en waterpassen	>	13	9	7	2	>
Administratief regt	>	2	6	12	11	>
	24	77	69	103	128	2

Examens C (art. 62) voor architect.

Theoretische en toegepaste mechanica	1	1	>	>	>	>
Kennis van werktuigen	>	2	>	>	>	>
Ontwerpen, bestekken en begrotingen	>	>	>	>	2	>
Burgerlijke bouwkunde (constructie)	>	1	>	>	1	>
Schoone bouwkunst	>	>	1	>	1	>
Waterbouwkunde	>	>	>	1	1	>
Landmeten en waterpassen	>	>	2	>	>	>
Bouwkundig teekenen	>	1	>	>	>	1
Ornament- en handteekenen	>	>	>	1	>	1
Administratief regt	>	>	2	>	>	>
	1	5	5	2	5	2

V A K K E N.	Slecht.	Onvol- doende.	Even beneden voldoende.	Voldoende.	Goed.	Uit- muntend.
--------------	---------	-------------------	-------------------------------	------------	-------	------------------

Examen C (art. 63) voor scheepsbouwkundig ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	>	>	1	>	2	>
Kennis van werktuigen.	>	>	>	1	2	>
Teekenen van werktuigen.	>	>	>	2	1	>
Scheepsbouwkunde	>	>	1	1	1	>
Scheepsteekenen	>	>	>	2	1	>
Waterbouwkunde	>	>	1	>	2	>
Waterbouwkundig teekenen	>	>	>	1	2	>
	0	0	3	7	11	0

Examen C (art. 64) voor werktuigkundig ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	>	>	1	2	2	>
Kennis van werktuigen.	>	1	>	1	3	>
Mechanische technologie	>	>	2	1	2	>
Werktuigbouwkunde	>	>	1	1	3	>
Bouwkunde	3	2	>	>	>	>
Handteekenen	>	1	2	1	1	>
Teekenen van werktuigen.	>	>	>	2	3	>
Administratief regt.	>	>	>	3	2	>
	3	4	6	11	16	0

Examen C (art. 65) voor mijnen-ingenieur.

Theoretische en toegepaste mechanica.	>	>	>	1	1	>
Kennis van werktuigen.	>	>	>	>	2	>
Bouwkunde	>	>	1	1	>	>
Landmeten en waterpassen	>	>	>	1	1	>
Aardkunde	>	1	>	>	1	>
Mijnontginning.	>	1	>	1	>	>
Docimasie	>	>	1	>	1	>
Metallurgie	>	1	>	1	>	>
Teekenen van werktuigen.	>	>	>	>	2	>
Administratief regt	>	>	>	1	1	>
	0	3	2	6	9	0

Door optelling der getallen, in de 3 eerste, en van die, in de 3 laatste kolommen opgeteekend, komt men tot het resultaat, dat zijn afgelegd:

		EXAMENS	
		meer of minder bereden voldoende	voldoende of daarboven
door 6 kandidaten voor technoloog		48	24
> 31 > > civiel ingenieur.		170	233
> 2 > > architect		11	9
> 3 > > scheepsbouwkundig ingenieur		3	18
> 5 > > werktuigkundig ingenieur.		13	27
en > > > mijnen-ingenieur		5	15

De meeste subcommissien vonden het onnoodig aan deze duidelijk sprekende cijfers nog nadere opmerkingen toe te voegen. Deze toch zouden hoofdzakelijk hebben moeten bestaan in eene herbaling der reeds meermalen uitgesproken klagten over de onvoldoende kennis der technologen van de wiskundige vakken en de mechanica; de zeer geringe vorderingen, door de technologen en de werktuigkundige ingenieurs gemaakt in de bouwkunde, en de verregaande verwaarloozing van het handteekenen door schier alle candidaten. Alleen de volgende opmerkingen mogen nog in dit verslag eene plaats vinden. Bij uitzondering is dit jaar aan eenige candidaten (18) voor civiel-ingenieur de gelegenheid gegeven om van hunne bekwaamheid in het situatie-teekenen, *gedurende het examen*, te doen blijken en wel omdat de door hen overgelegde teekeningen, hetzij wat uitvoering of wat aantal betref, der sub-commissie geen voldoende grondslag ter beoordeeling aanboden.

De examens der technologen in toegepaste, analytische en technologische scheikunde, gaven geen gunstigen indruk; bepaaldelijk leverde de uitvoering der kwalitative en quantitative analyses in het laboratorium geenszins het bewijs, dat de candidaten van de zoo ruime gelegenheid tot oefening, welke het scheikundig laboratorium der polytechnische school aanbiedt, gedurende de drie of meer jaren hunner studien, een voldoende gebruik hadden gemaakt.

Hoewel, blijkens de tabel in dit verslag voorkomende, van de candidaten voor civiel ingenieur ruim twee derden moet geacht worden een voldoende examen in het administratief regt te hebben afgelegd, was de sub-commissie voor dit vak door den uitslag van het examen niet bevredigd.

Immers, bij velen die wegens gebleken kennis van bijzonderheden en inhoud van wetten werden toegelaten, ontbraken menigmaal een behoorlijk doorzicht van het verband van ons waterstaatsregt met onze overige staatsinstellingen en wetgeving en eene juiste opvatting van de hoofdbeginselen van ons publiek regt. Eenigermate geldt deze opmerking ook de candidaten voor architect, werktuigkundig en mijnen-ingenieur, hoewel het meer beperkt gebied voor dezen, door de wet van 1863 aangewezen, de meer speciale kennis, die van hen gevorderd wordt, niet wel toelaat hun dezelfde eischen als aan de civile ingenieurs te stellen.

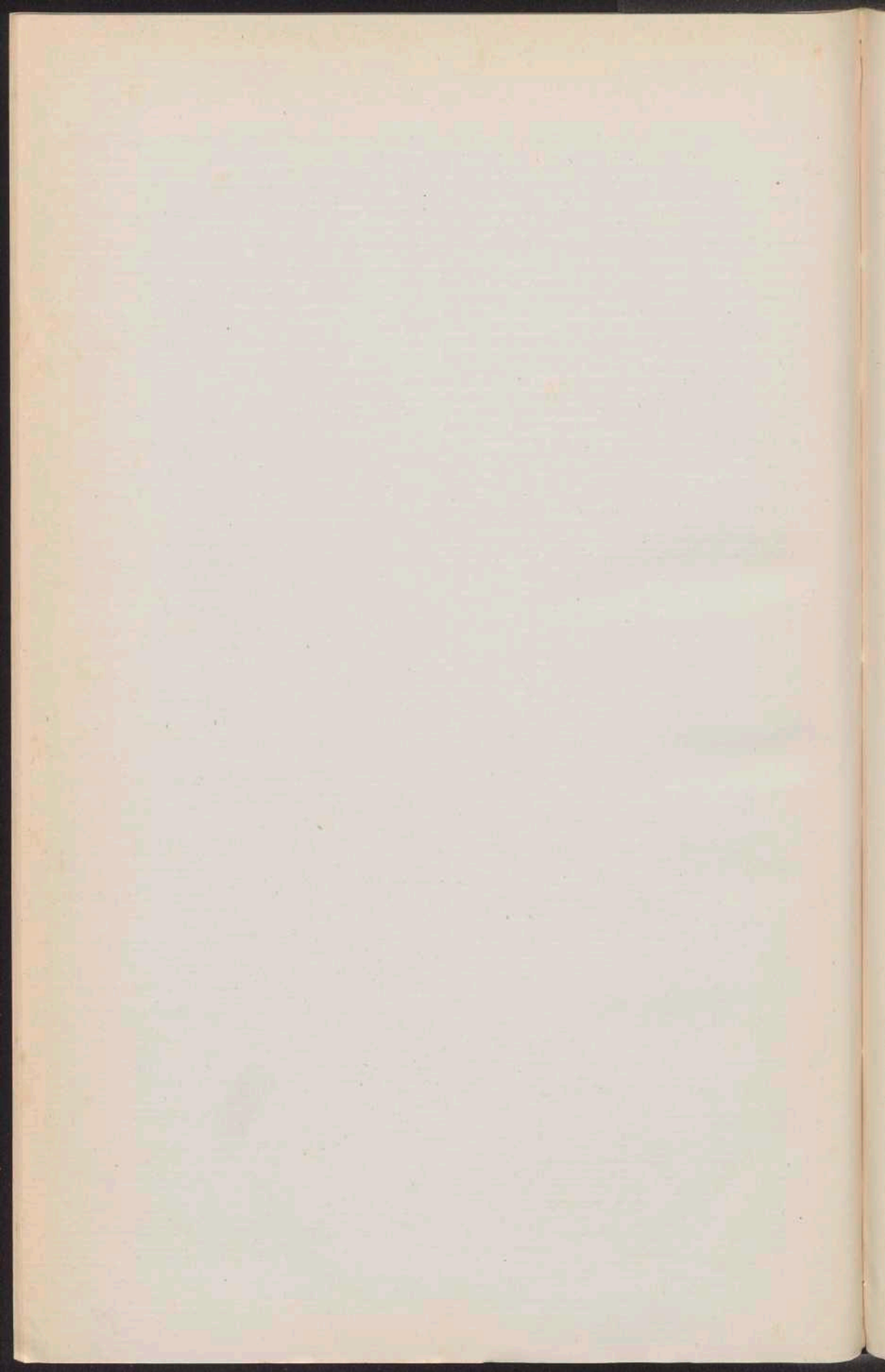
Eindelijk valt ten opzichte der candidaten voor mijnen-ingenieur op te merken, dat zij blijkbaar de studie der delfstofkunde en scheikunde als grondslag voor die der aardkunde en metallurgie niet genoeg onderhouden hadden. Ook in de mijnontginning bleken hunne vorderingen niet groot te zijn.

Delft, 24 Augustus 1878.

De Commissie;

VAN DIESEN, Voorzitter.

J. A. SNIJDERS C.Jz., Secretaris.

STAATSBLAD n°. 98.

BESLUIT van den 5den Mei 1877, houdende vaststelling van een reglement voor de examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij schepen.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 22 December 1876, lit. I, 5de afdeeling.

Overwegende, dat het, in afwachting van eene regeling van het zeevaartkundig onderwijs bij de wet, wenschelijk is voorgekomen om van Staatswege gelegenheid te geven tot het verkrijgen van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij schepen;

Den Raad van State gehoord (advies van 20 Februarij 1877, n°. 20);

Gezien het nader rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 Mei 1877, n°. 40, 5de afdeeling;

Hebben goedgevonden en verstaan vast te stellen het reglement, hetwelk met de daarbij behoorende programma's aan dit besluit is gehecht.

Dit reglement treedt in werking 1 Januarij 1878.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 5den Mei 1877.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

Uitgegeven den vijftienden Mei 1877.

De Minister van Justitie,

VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

REGLEMENT voor de examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij schepen.

Artikel 1.

Er wordt van Staatswege gelegenheid gegeven tot het afleggen van examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardij schepen.

Artikel 2.

De examens worden afgenomen door eene commissie, zitting houdende in de gemeenten, jaarlijks door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de maand Januarij aan te wijzen.

Artikel 3.

De commissie bestaat uit zeven leden, van welke één het voorzitterschap bekleedt. Bij ontstentenis van den voorzitter wordt hij vervangen door den oudste in jaren der aanwezige leden.

De leden en de voorzitter worden benoemd door den Minister telkens voor den tijd van één jaar.

Op gelijke wijze worden van drie tot zes plaatsvervangers benoemd, die in geval van ontstentenis van leden optreden, daartoe door den voorzitter opgeroepen.

Ingeval de werkzaamheden door eenen buitengewoon grooten toevloed van candidaten en te grooten omvang zouden krijgen, wordt de commissie op voordragt van den voorzitter, door den Minister uit de plaatsvervangende leden aangevuld.

Artikel 4.

De commissie houdt minstens acht zittingen in het jaar, zooveel mogelijk aanvullende op den tweeden Dingsdag eener maand.

Tot het houden van zitting en het nemen van besluiten wordt de tegenwoordigheid van minstens vier leden, de voorzitter of fungerende voorzitter daaronder begrepen, vereischt.

Artikel 5.

Tijd en plaats van elke zitting worden telkens drie weken van te voren door den voorzitter der commissie in de *sStaatscourant* bekend gemaakt.

Zij, die een examen wenschen af te leggen, geven hem daarvan kennis, minstens acht dagen vóór den dag, waarop de zitting der commissie aanvangt.

Heeft zich ééne week vóór den dag, waarop het examen moet aanvangen, niemand aangemeld, dan wordt de zitting der commissie uitgesteld tot de volgende maand. De voorzitter geeft daarvan onmiddellijk kennis aan de leden der commissie en aan den Minister.

Artikel 6.

De voorzitter en de leden der commissie genieten uit 's Rijks schatkist vacatiegelden tot een bedrag van zes gulden per dag, en vergoeding voor reis- en verblijfkosten naar de derde klasse, volgens het Koninklijk besluit van 15 December 1849 (*Staatsblad* n°. 62).

Artikel 7.

De regeling van het examen, dat, wat het theoretisch gedeelte betreft, schriftelijk en mondeling wordt afgenomen, geschiedt door den voorzitter. Het mondelinge examen wordt in het openbaar gehouden.

Artikel 8.

Bij de commissie zijn verkrijgbaar diploma's voor den rang van derden, tweeden en eersten stuurman voor de *Groote Vaart* (onder welke de Atlantische vaart is begrepen), en van tweeden en eersten stuurman voor de *Kleine Vaart* (Europeesche zeeën tot en met de Zwarte Zee).

Niemand kan tot het afleggen van een examen worden toegelaten, die niet den leeftijd van achttien jaren heeft bereikt. Om tot het examen als derde stuurman te worden toegelaten moet een bewijs worden overgelegd, dat de candidaat gedurende minstens 200 dagen buiten de Nederlandsche zeehavens heeft gevaren.

Om een diploma voor tweeden stuurman voor de groote vaart te kunnen verkrijgen, moet een bewijs worden overgelegd dat de candidaat een jaar als derde stuurman dienst heeft gedaan; voor een diploma van tweeden stuurman voor de kleine vaart, dat de candidaat minstens 2 jaar buiten de Nederlandsche zeehavens heeft gevaren.

Om een diploma van eersten stuurman op de groote of kleine vaart te kunnen verkrijgen, moet een bewijs worden overgelegd dat de candidaat minstens 2 jaren als tweede stuurman heeft dienst gedaan op die vaart waarvoor het diploma wordt verlangd.

Artikel 9.

De kennis, die gevorderd wordt bij de examens voor de in art. 8 vermelde rangen, is aangewezen in de programma's, bij dit reglement gevoegd.

Aan alle candidaten wordt tevens gelegenheid gegeven om bewijzen te leveren van hunne bekwaamheid in het schrijven en spreken der Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen; aan hen, die een diploma verlangen als eerste of tweede stuurman voor de groote of kleine vaart, om bewijzen te leveren van hunne kennis omtrent het stoomwerktuig en het manoeuvreren met stoomschepen. Is het examen, naar het oordeel der commissie, op voldoende wijze afgelegd, dan wordt door haar aan den candidaat een diploma uitgereikt, waarvan het model wordt vastgesteld door den Minister. Uit het diploma blijkt tevens of en in hoeverre het examen zich over de in het tweede lid van dit artikel vermelde vakken heeft uitgestrekt.

De commissie beslist met meerderheid van stemmen.

In geval van staking beslist de voorzitter.

Hij, die tengevolge van een onvoldoend examen in het praktische gedeelte is afgewezen, wordt niet tot een nader examen toegelaten dan na eene nieuwe zereis te hebben afgelegd van minstens zes maanden wat de groote vaart, van minstens vier maanden wat de kleine vaart betreft.

Artikel 10.

Voor het examen als derde stuurman wordt door den candidaat eene som van vijf gulden betaald; voor dat als tweede stuurman zeven gulden vijftig cents; voor dat als eerste stuurman tien gulden, onverschillig welke de uitslag zij. Deze betalingen geschieden vóór den aanvang van het examen.

De opbrengst der examengelden wordt, na aftrek der kosten van het examen, door den voorzitter der commissie in 's Rijks schatkist gestort.

Artikel 11.

De commissie zendt vóór 31 December aan den Minister een beredeneerd verslag van de, in het jaar waarvoor zij is benoemd, gehouden examens.

Behoort bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877, n°. 28 (*Staatsblad* n°. 98).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

A.

Examen voor derden stuurman voor de Groote Vaart.

1°. De candidaat moet een goed leesbare hand schrijven en zijne gedachten zonder grove fouten in de Nederlandsche taal kunnen uitdrukken.

2°. Beginselen der reken-, stel- en meetkunde.

Rekenkunde:

a. behandeling der geheele en gebroken getallen;

b. kennis van het metrieke stelsel van maten en gewigten;

c. kennis der voornaamste eigenschappen van de meetkundige evenredigheden, vaardigheid in het oplossen van eenvoudige vraagstukken waarin de grootheden op eene evenredige wijze van elkander afhangen.

Stelkunde:

a. behandeling der geheele vormen;

b. kennis der eigenschappen van de vergelijkingen en vaardigheid in het oplossen van vergelijkingen van den eersten graad met een onbekende;

c. kennis der eigenschappen van de logarithmen.

Meetkunde:

a. kennis van de gelijkheid der hoeken, de gelijk- en gelijkvormigheid en de gelijkvormigheid der driehoeken;

b. de eenvoudigste eigenschappen van den drie- en vierhoek en van den cirkel;

c. de goniometrische lijnen en de betrekking tusschen die lijnen van een zelfden hoek.

3°. Platte en bolvormige driehoeksmeting:

a. berekening der verschillende gevallen van de rechte en scheeve platte driehoeken;

b. berekening van die gevallen der rechte en scheeve bolvormige driehoeken, welke in de zeevaartkunde gebruikt worden.

- 4°. Inhoudsbepaling van vlakken en lichamen:
- inhoudsberekening van parallelogram, driehoek, trapezium en cirkel;
 - van prisma, cilinder, kegel, afgeknotte kegel, bol en vat.
- 5°. Bepaling van eene plaats op aarde en aan den hemel:
- kennis van de cirkels en bogen en het gebruik van deze op een aard- en hemelglobe.
- 6°. Het zonnestelsel:
- kennis van de voornaamste planeten;
 - de dagelijkse en jaarlijksche beweging der aarde;
 - de middelbare en ware tijd;
 - eclipsen.
- 7°. Zeekaarten:
- zamenstelling en doel.
- 8°. Kennis en gebruik van den zoenmansalmanak (zonsopgaven) en het gebruik van octant en kompas.
- 9°. Het bepalen van de miswijzing van het kompas door zonsazimuth en amplitudo.
- 10°. De koers en verheidrekening:
- het koppelen der koersen naar het plat en naar het ronde;
 - stroomkavelingen;
 - peilingen.
- 11°. Het berekenen der breedte:
- door middagshoogte;
 - twee zonshoogten met verzeiling.
- 12°. Het berekenen der lengte door zonsuurhoek.
- 13°. Schip en tuig:
- naam en plaats van de zamenstellende deelen van het houten en ijzeren schip, rondhouten, zeilen, staand en looppend tuig;
 - onderlinge verhouding en afmeting der verschillende deelen van het tuig.
- 14°. Looden en loggen, maat en merken.
- 15°. Het manoeuvreren met een schip:
- het volgen van rechte koersen, wendingen;
 - het zetten, bergen en verwisselen van zeilen;
 - het uitbrengen van werpen;
 - voorzorgen bij het stranden;
 - kennis en gebruik der redmiddelen;
 - behandeling van eene boot in de branding.
- 16°. Aardrijkskundige kennis van de ligging der voornaamste havens.
- 17°. Kennis van de heerschende winden binnen en buiten de keerkringen:
- passaten;
 - moussons;
 - land- en zeewinden;
 - orkanen.
- 18°. De voornaamste vuren en banken in de Noordzee en het kanaal.
- 19°. Kennis van de wettelijke bepalingen op het uitwijken van zeil- en stoomschepen.
- 20°. Kennis der seinen en seinlichten op zee en ten anker liggende, mistseinen voor zeil-, stoom- en vuurschepen.
- 21°. Kennis en gebruik van het seinboek voor alle natien.
- 22°. Kennis van de wet omtrent de huishouding en tucht op koopvaardijochepen.
- 23°. Kennis omtrent de verantwoording van scheepsprovisie.
- Examen voor tweede stuurman voor de Grootte Vaart.*
- 1°. Al hetgeen vereischt wordt van een derden stuurman.
- 2°. Sterrekunde:
- de planeten, hare banen;
 - de wachters;
 - de kometen;
 - de voornaamste vaste sterren.
- 3°. De natuurkundige aardrijksbeschrijving in betrekking tot de verschijnselen in den dampkring en op den Oceaan:
- de algemeene eigenschappen der lichamen en de aggregaatstoestanden;
 - de waterdamp en zijn neerslag in de lucht;
 - de verdeling der warmte op de aarde;
 - winden en stroomen;
 - invloed der aarde op magneten.
- 4°. Kennis en gebruik der meteorologische instrumenten
- barometer;
 - thermometer;
 - psychrometer;
 - vochtweger;
 - aeroklimoskoop.

- 5°. Het houden van meteorologisch journaal.
- 6°. Het groot cirkelzeilen.
- 7°. Het berekenen der breedte door:
- maansmeridiaanshoogte;
 - poolstershoogte en stershoogten in den Meridiaan;
 - hoogte, digt bij den middag;
 - twee gelijktijdige hoogten.
- 8°. Het berekenen der lengte door:
- sters- en maansuurhoeken;
 - maansafstanden;
 - gelijke zonshoogten.
- 9°. Summers's methode.
- 10°. Watergetijden.
- 11°. Het gebruik der zeekaarten, van den zeemans-almanak, van den tijdmet.
- 12°. Het op- en aftuigen.
- 13°. Garneeren en stuwen.
- 14°. Het manoeuvreren met een schip in verschillende omstandigheden.

15°. Ankeren, anker ligten en onder zeil gaan, klaar anker houden en vertuigen.

16°. Het aandoen der voornaamste Nederlandsche zee-gaten, hunne verkenningen, diepten en merken.

17°. Vereischten van een goed journaal.

18°. Voorschriften van het Wetboek van Koophandel ten opzichte van de regten en pligten van officieren.

Examen voor eersten stuurman voor de groote vaart.

- 1°. Al hetgeen vereischt wordt van een tweeden stuurman.
- 2°. Het bepalen en opheffen der locale afwijking van het kompas.
- 3°. Bepaling van den gang en stand eens tijdmeters door:
- tijdseinen;
 - maansafstanden;
 - zonshoogten op den artificiëlen horizon;
 - zonshoogte en peiling.
- 4°. Onderlinge verhouding en afmeting der verschillende deelen van het schip, verband en vastmaking, afmetingen van het tuig, ankers, kabels en kettingen.
- 5°. Kappen en gereedmaken van het tuig, het oprigten van bokken en het inzetten van masten.
- 6°. Voorzorgen bij het dokken, kielen en op de helling halen.

7°. Beladen, het opmeten van maatgoederen, berekening van den inhoud, ter bepaling van het aantal tonnen of lasten.

8°. Drijven op een rivier of stroomend water.

9°. Behandeling van het schip bij schade aan het tuig, noodmasten, noodroeren en vlotten.

10°. Regelen om orkanen te ontwijken.

11°. De routen in de verschillende jaargetijden naar de voornaamste zeehavens en terug.

12°. Landverkenningen en vuren in de Noordzee, de voornaamste vuren in het Kanaal, de gevaarlijke banken en merken, waardoor deze worden aangewezen, het gebruik dezer vaarwaters in de verschillende jaargetijden.

13°. Vereischten van een goed journaal, in verband met de voorschriften in het Wetboek van Koophandel met betrekking tot laden en lossen.

14°. Regten en pligten van gezagvoerders en officieren, zoowel onderling als tot hunne onderhoorigen.

15°. Kennis van bevrachtingen, chertepartijen, cognoscementen, manifesten, averijen, bodemerijen en assurantien.

16°. Verantwoording van inventaris, scheepsontvangsten en uitgaven, koop en verkoop van goederen.

Behoort bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877, n°. 28 (*Staatsblad* n°. 98).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken

HEEMSEKKE.]

B.

Examen voor tweeden stuurman voor de kleine vaart.

- 1°. De candidaat moet een goed leesbare hand schrijven en zijne gedachten zonder grove fouten in de Nederlandsche taal kunnen uitdrukken.
- 2°. Behandeling der geheele en gebroken getallen, hare toepassing in vraagstukken.
- 3°. Berekening der verschillende gevallen van de rechte en schieve platte driehoeken.
- 4°. Het metrieke stelsel van maten en gewigten.
- 5°. Kennis van de cirkels en bogen ter bepaling van een punt op aarde en aan den hemel.
- 6°. Kennis van de dagelijksche en jaarlijksche beweging der aarde.
- 7°. Kennis van den middelbarer en waren tijd.
- 8°. Gebruik van den zeemansalmanak, zonsopgaven.
- 9°. gebruik van octant, kompas en barometer.
- 10°. het opmaken van het bestek.

- 11°. Het bepalen van de lengte en breedte door.
- peilingen;
 - middagshoogte;
 - twee zonshoogten;
 - hoogte digt bij den middag;
 - poolstershoogte;
 - tijdmeterlengte door zonsuurhoek.
- 12°. Naam, plaats en verband der verschillende deelen van het schip, rondhouten, zeilen, staand en loepend tuig.
- 13°. Op- en aftuigen.
- 14°. Garneeren en stuwen.
- 15°. Looden en loggen, maat en merken.
- 16°. Voorzorgen bij stranding, redmiddelen.
- 17°. Aardrijkskundige kennis der voornaamste zeehavens in Europa.
- 18°. De voornaamste vuren en banken in de Noordzee, het Kanaal, Schagerak en Kattegat.
- 19°. Het aandoen der voornaamste Nederlandsche zee-gaten, hunne verkenningen, merken en diepten.
- 20°. Kennis van de wettelijke bepalingen op het uitwijken van schepen en hare toepassing.
- 21°. Kennis der seinen en seinlichten voor verschillende schepen op zee en ten anker.
- 22°. Mistseinen voor zeil-, stoom- en vuurschepen.
- 23°. Kennis van het seinboek voor alle natien.
- Examen voor eersten stuurman voor de Kleine Vaart.*
- 1°. Al hetgeen vereischt wordt van een tweeden stuurman.
- 2°. Gebruik der zeekaarten.
- 3°. Het vinden van de miswijzing van het kompas door zonsazimuth en amplitudo.
- 4°. Het berekenen der watergetijden.
- 5°. Het beladen, opmeten van maatgoederen en het berekenen van den inhoud tot het bepalen van het aantal tonnen of lasten.
- 6°. Het manoeuvreren met een schip op zee en binnengaats.
- 7°. Winden en stroomen in de Europeesche zeeën.
- 8°. Koersen naar de voornaamste zeehavens in Europa.
- 9°. Landverkenningen van de voornaamste punten in de Noordzee, het Kanaal, Schagerak en Kattegat, benevens de daarin gevaarlijke banken en de merken waardoor zij worden aangewezen.

10°. De kennis van de meteorologische seinen in de havens.

11°. Vereischen van een goed journaal.

12°. Voorschriften der wet omtrent de huishouding en tucht op koopvaardij-schepen en kennis van de monsterrol.

13°. Kennis van chertepartijen, cognoscementen, manifesten, bevrachtingen, assurantien, averijen en bodemerijen.

14°. Rekening en verantwoording van scheepsontvangsten en uitgaven.

Behoort bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877, n°. 28 (*Staatsblad* n°. 98).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

C.

Examen in de kennis van het stoomwerktuig en het manoeuvreren met stoomschepen. (facultatief).

Examen voor tweeden stuurman voor de Groote en Kleine Vaart:

a. kennis der inrigtingen, welke aan den ketel gevonden worden;

b. benaming en bestemming der verschillende deelen van het werktuig;

c. loop van den stoom door de machine.

Examen voor eersten stuurman voor de Groote en Kleine Vaart:

a. al hetgeen vereischt wordt voor het examen als tweede stuurman;

b. eigenschappen van den stoom, expansie;

c. de compoundmachine;

d. het stoppen en aanzetten;

e. kennis om zich te overtuigen van de goede werking van ketel en machine;

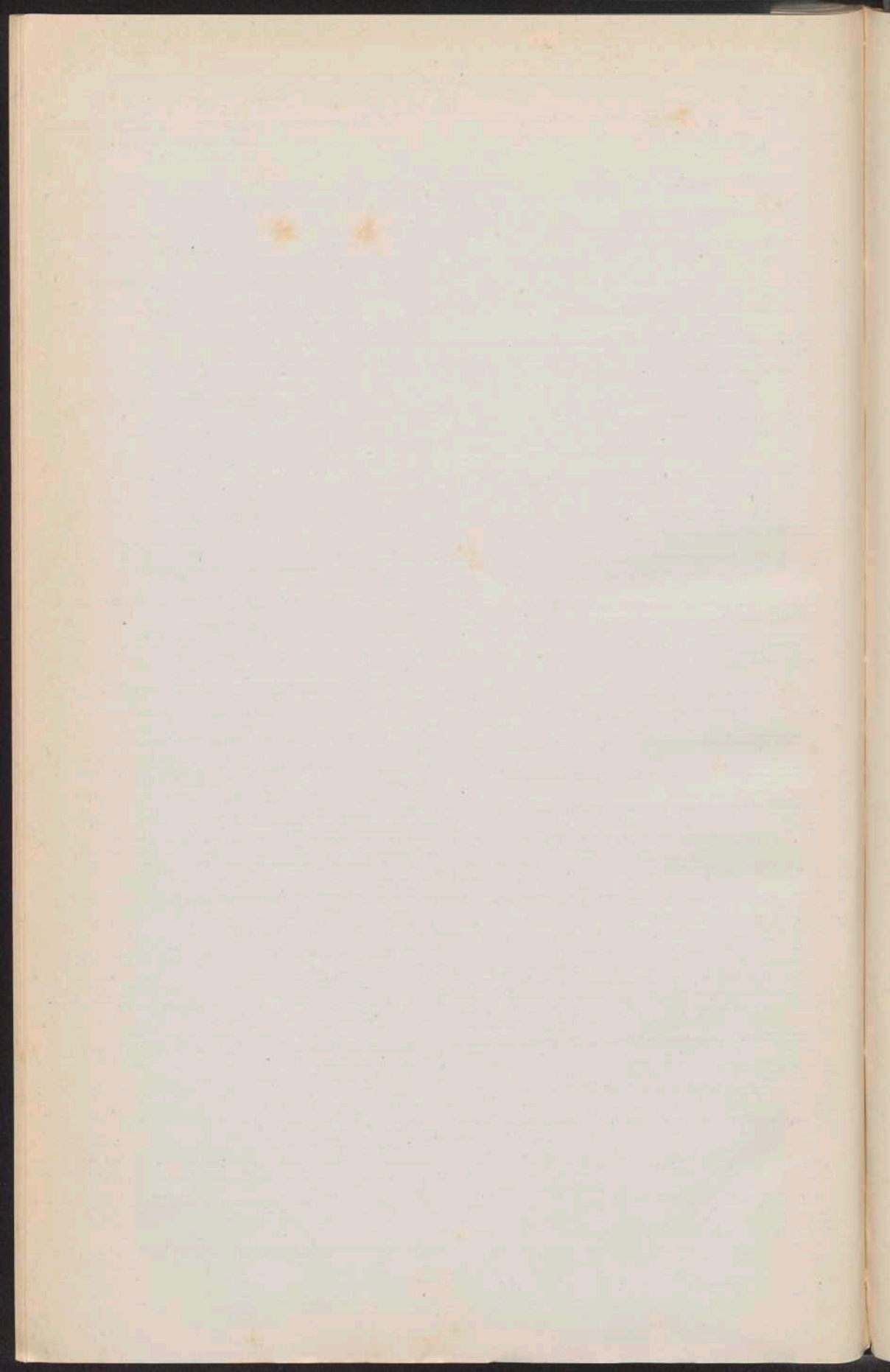
f. het manoeuvreren met een stoomschip in verschillende omstandigheden.

Behoort bij Koninklijk besluit van 5 Mei 1877, n°. 28 (*Staatsblad* n°. 98).

Mij bekend,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE I.

VERSLAG DER COMMISSIE, in 1877 belast met het examineren van hen, die acten van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, teekenen, boetseren, gymnastiek, land- en tuinbouwkunde.

Aan Zijne Excellentie den heer Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), door Uwer Excellenties ambtsvoorganger bij beschikking van den 6den October 1877, litt. D.D., afdeling V, benoemd tot het examineren van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in de wis- en natuurkundige wetenschappen, het teekenen en boetseren, de gymnastiek, de land- en de tuinbouwkunde, heeft de eer Uwe Excellentie het verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

De Commissie bestond uit de heeren:

- dr. M. SALVERDA, inspecteur van het middelbaar onderwijs, te 's Gravenhage, lid en voorzitter;
- G. J. LEGEBEKE, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te 's Hertogenbosch;
- dr. C. J. J. NINCK BLOK, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Zwolle;
- D. GROTHE, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;
- dr. J. BOSSCHA, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;
- dr. A. C. OUDEMANS jr., hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;
- dr. L. A. J. BURGERSDIJK, leeraar aan de hogere burgerschool te Deventer;

- dr. H. BEHRENS, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;
- dr. G. F. W. BAEHR, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Utrecht;
- dr. H. J. RINK, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Groningen;
- E. GUGEL, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft;
- J. PH. KOELMAN, directeur der Akademie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage;
- W. B. G. MOLKENBOER, leeraar aan de Rijks hogere burgerschool te Leeuwarden;
- J. S. G. DISSER, leeraar aan de hogere burgerschool te Leiden;
- dr. T. ZAAIJER, hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Leiden;
- C. J. M. JONGKINDT CONINCK, directeur der Rijks landbouwschool te Wageningen;
- dr. O. PITSCH, leeraar aan de Rijks landbouwschool te Wageningen;
- Jn. BOEKE, lid der firma BOEKE en HUYDEKOPER, te Groningen;
- A. M. C. JONGKINDT CONINCK, tuinbouwkundige te Dedemsvaart;
- R. W. BOER, inspecteur der Rijks beplantingen te 's Gravenhage.

Er hadden zich aangemeld 82 candidaten, te zamen aanvragende 89 acten. De namen, voornamen en woonplaatsen der opgekomen candidaten, datum en plaats hunner geboorte en de vroeger door hen verkregen bevoegdheden tot het geven van onderwijs vindt Uwe Excellentie, met den uitslag van hun examen, in de bij dit verslag behoorende specifieke lijst.

De aard der verlangde acten, het aantal candidaten voor elke daarvan, en de uitslag der examens zijn, met de namen der examinatoren, vermeld in de volgende tabel.

ACTEN.	GETAL CANDIDATEN				Examinatoren.
	die zich hadden aangemeld.	die 't examen hebben afgelegd.	die zich terugtrokken of werden afgewezen (1).	die werden toegelaten.	
KI. (Lagere wiskunde)	14 (1)	12 (1)	9 (1)	3	LEGEBEKE, dr. NINCK BLOK.
KII. (Beginselen der mechanica, kennis van werktuigen en technologie).	2	1	0	1	prof. BAEHR, prof. GROTHE.
KIII. (Beginselen der natuurkunde, scheikunde en kosmographie)	3	2	2	0	prof. BOSSCHA, prof. OUDEMANS, prof. RINK.
Transporteren	19	15	11	4	

(1) Onder deze candidaten 1 dame.

(2) Billijkheidshalve zijn zij, die, het onvoldoende hunner kennis inziende, zich terugtrokken, met de afgewezen candidaten op ééne lijn gesteld.

ACTEN.	GETAL CANDIDATEN				Examinatoren.
	die zich hadden aangemeld.	die 't examen hebben afgelegd.	die zich terugtrokken of werden afgewezen.	die werden toegelaten.	
Per transport	19	15	11	4	
Kiv. (Beginselen der delfstof-, aard-, plant- en dierkunde)	4 (3)	3 (3)	0	(3) 3 (4)	prof. BEHRENS, dr. BURGERSDIJK.
Kv. (Hoogere wiskunde)	4	3	2	1	prof. BAEHR, prof. RINK.
Kvi. (Hoogere mechanica)	1	0	0	0	—
M. (Handteekenen)	23 (5)	23 (5)	10	13 (5)	prof. GUGEL, prof. ZAAIJER, KOELMAN, MOLKENBOER, LEGEBEKE.
Mu. (Lijnteekenen)	11	11	6	5	prof. GUGEL, prof. RINK, KOELMAN, MOLKENBOER.
O. (Boetseren)	4	3	2	1	prof. GUGEL, KOELMAN, MOLKENBOER.
P. (Gymnastiek)	19 (6)	18 (6)	11 (7)	7 (8)	prof. ZAAIJER, DISSE.
R. (Landbouwkunde)	2	2	1	1	JONGKINDT CONINCK (C. J. M.), dr. PITSCH, BORKE, BOER.
S. (Tainbouwkunde)	2	2	1	1	JONGKINDT CONINCK (A. J. M.), BOER.
	89	80	43	37	

- (3) Onder deze kandidaten 3 dames.
 (4) Éène met acte voor *huis-onderwijs*.
 (5) Onder deze kandidaten 2 dames.
 (6) Onder deze kandidaten 4 dames.
 (7) Onder deze kandidaten 3 dames.
 (8) Onder deze kandidaten 1 dame.

De verdeling der kandidaten in groepen, de duur der examens voor de verschillende acten en de wijze, waarop de kandidaten werden geëxamineerd, bleven in hoofdzaak dezelfde als ten vorigen jare.

De uitslag der examens kan niet anders dan ongunstig worden genoemd. Niet meer dan 45 percent van de kandidaten die voor de commissie zijn verschenen, konden worden toegelaten. Het gunstigst zijn de verhoudingen bij de acten K⁴ (natuurlijke geschiedenis), K³ (hoogere wiskunde) en M¹ (handteekenen). Het meest ongunstig was de uitslag bij de acten P (gymnastiek), O (boetseren) en K¹ (lagere wiskunde), waarvoor bij eerstgenoemde slechts 39 percent, bij de tweede niet meer dan 33 percent, bij laatstgenoemde zelfs niet meer dan 25 percent der kandidaten konden worden toegelaten.

Het navolgende vond de commissie aanleiding in dit verslag meer bijzonder te releveren.

De algemeene indruk van het examen voor de acte K¹ (lagere wiskunde) was zeer ongunstig. Met leedwezen zag de commissie, dat kandidaten, die nog volstrekt niet in staat konden worden geacht te voldoen aan de eischen van het eind-examen der hoogere burgerscholen, zich onderwierpen aan een examen, waardoor zij bevoegdheid zouden verkrijgen tot het geven van middelbaar onderwijs. Niet alleen werd bij de meerderheid der geëxamineerden te vergeefs naar grondige studie gezocht; zelfs van eene enigzins ernstige voorbereiding tot het examen leverden velen geene bewijzen. In 't bijzonder waren de resultaten bij beschrijvende meetkunde en bij rekenkunde slecht. De allereenvoudigste zaken uit beide deelen der wiskunde waren dikwijls niet of gebrekkig bekend. Van de twaalf kandidaten deed eigenlijk slechts één een goed examen. Twee anderen konden als even voldoende worden beschouwd, terwijl de negen overigen moesten worden afgewezen.

Het examen voor de acte K³ (beginselen der theoretische en toegepaste mechanica, der kennis van werktuigen en der technologie) afgelegd, geeft de commissie aanleiding met nadruk de aandacht te vestigen op de wenschelijkheid, dat de kandidaten, alvorens zich tot het examen aan te melden, eenige oefening hebben verkregen in mondelinge verklaring van werktuigen en dergelijke, en het maken der daarbij noodige schetsteekeningen, vooral op 't zwarte bord en gelijk ze bij praktisch onderwijs noodig zijn.

Van veel belang zou de commissie 't voorts achten, dat de omschrijving van »de beginselen der werktuigkunde en der technologie», gelijk die in het examenprogramma wordt gevonden, niet al te letterlijk aldus werd opgevat, dat bekendheid met scheikunde en scheikundige bewerkingen tot de geheel overtollige zaken gerekend wordt, en onder »technologie» uitsluitend *mechanische* technologie verstaan. Sommige onderwerpen toch van het laatste vak kunnen zonder die kennis onmogelijk worden begrepen.

De examens voor de acte K² (beginselen der natuur- en scheikunde en der kosmographie) hebben tot geene bijzondere beschouwingen aanleiding gegeven.

Bij de examens voor de acte K⁴ (beginselen der delfstof-, aard-, plant- en dierkunde) heeft zich ditmaal het geval voorgedaan, dat een candidaat in den waa verkeerde, voor de beide laatstgenoemde vakken alléén te kunnen worden geëxamineerd. Het kan welligt zijn nut hebben, in dit verslag er de aandacht op te vestigen, dat niet alleen de wettelijke voorschriften dergelijke splitsing der acte niet dedoogen, maar dat deze laatste, naar het oordeel der commissie, tot eene zeer eenzijdige ontwikkeling der kandidaten op het gebied der natuurlijke geschiedenis leiden zou, die niet genoeg zou kunnen worden betreurd.

Gelijk bij vroegere examens liet ook ditmaal het »zelf

zien" der candidaten nog te wenschen overig. De commissie ziet geenzins de bezwaren over het hoofd, aan eigen onderzoek van een aanzienlijk aantal vormen uit het dierenrijk verbonden. Maar naar hare meening mag toch een helder inzicht in de belangrijkste en meest gewone vormen niet ontbreken (ook hierbij zie en bestudere men liever weinig goed dan veel opperlakkig!) en kan billijkerwijze worden verlangd, dat de candidaat zich er in hebbe geoefend, hoofpunten van bouw en structuur door eenvoudige teekeningen op te helderen; terwijl zeer zeker eene meer volledige kennis van de voornaamste vormen onzer Flora, en zelfs onzer tuinbouw-Flora, mag worden verwacht, dan waarvan de examens de bewijzen plegen te leveren.

De weinige beoefening van de vakken delfstof- en aardkunde in ons vaderland maakte het dusver voor vele candidaten moeilijk, zich voor die vakken de noodige leiding en de beschikking over de noodige hulpmiddelen te verschaffen. Daarom is het de commissie aangenaam te kunnen wijzen op de gelegenheid, die er voortaan aan universiteiten en polytechnische school zal bestaan, lessen en oefeningen in mineralogie en geologie bij te wonen.

De opkomst van drie vrouwelijke candidaten voor de acte heeft de commissie in overweging doen nemen, of met het oog op het leerplan der middelbare meisjesscholen voor de beide laatstgenoemde vakken wel geheel dezelfde eischen als aan mannelijke candidaten mogen worden gesteld. Het resultaat is geweest, dat de commissie vrijheid heeft meenen te vinden, bij het examen der dames candidaten minder in bijzonderheden af te dalen en de beide vakken delfstof- en aardkunde te kunnen afhandelen in denzelfden tijd (1 uur), die bij mannelijke candidaten voor elk dier vakken wordt besteed.

Ten opzichte van de examens voor de acte K² (hoogere wiskunde) zou de commissie slechts kunnen herhalen wat in vroegere verslagen is gezegd.

De examens voor de acte M¹ (handteekenen) hebben in het algemeen beter voldaan dan in vroegere jaren het geval is geweest. Van sommige candidaten kan worden getuigd, dat zij inderdaad goed werk hebben geleverd.

Wat de onderscheidene vakken betreft, waarover 't examen liep, zoo gaven bij perspectief de ingeleverde teekeningen over 't algemeen reden tot tevredenheid. Minder goed voldeed het mondeling examen; slechts zelden konden de candidaten de meest gewone zaken verklaren, en evenmin toonden zij steeds de regelen der perspectief, die zij overigens nauwkeurig genoeg in toepassing bragten, goed te begrijpen en te doorzien.

Zwak was niet zelden ook 't examen in de methodiek. Zeer vele candidaten misten den ruimen blik op de zaak, die het gevolg is eener meer algemeene ontwikkeling. Ook was de beoefening der litteratuur van het vak veelal al te zeer verwaarloosd.

De commissie mag voorts niet in gebreke blijven, de gelegenheid, haar door dit verslag geboden, aan te grijpen, nogmaals met nadruk de wenschelijkheid te doen uitkomen, dat de candidaten zich de gelegenheid verschaffen, zooveel mogelijk van beroemde kunstproducten — of de reproducties daarvan — te zien te krijgen. Overbodig is het, hierbij te voegen, dat in meer dan ééne inrigting voor teekenonderwijs in de grootere plaatsen van ons land die gelegenheid tegenwoordig niet vruchteloos wordt gezocht.

Ook het examen voor de acte M² (lijnteekenen) heeft bij enkele candidaten, met name wat het teekenen zelf aangaat, hoogst bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Den tijd, die voor de bewerking der teekeningen kon worden toegestaan, zag de commissie, in het welbegrepen belang der candidaten zelve, bij eene volgende gelegenheid gaarne nog met ééne dag verlengd.

Tegenover werkelijk bevredigende resultaten bij het eigenlijke teekenen verhoudt zich allerongunstigst de uitkomst van het examen in beschrijvende meetkunde. De kennis der meetkundige grondslagen van de perspectief kon niet anders dan uiterst gebrekkig worden genoemd.

Vele candidaten hadden blijkbaar getracht, door 't bijwonen van lessen over beschrijvende meetkunde zich de noodige kennis te verschaffen. Dat die lessen, met geheel ander doel gegeven, onmogelijk op de bijzondere behoeften van aanstaande teekenleeraren konden berekend wezen, schijnt vooral de oorzaak te zijn, dat de genomen moeite zoo weinig vrucht heeft gedragen. Hoogst wenschelijk zou

de commissie 't achten, bijaldien aan de aanstaande candidaten voor deze examens eene eigen gelegenheid tot opleiding, ook voor 't genoemde vak, kon worden aangeboden.

Bij de examens voor de acte O (boetseren) is de commissie ook ditmaal zich het antwoord moeten schuldig blijven op de vraag, waarom, in art. 77 der middelbaar-onderwijswet het bezit eener acte van bevoegdheid voor het geven van onderwijs in boetseren niet verplichtend is gesteld.

Behoudens enkele gunstige uitzonderingen waren de resultaten van de examens voor de acte P (gymnastiek) niet zeer bevredigend.

Enkele candidaten hadden zich blijkbaar aan het examen gewaagd zonder in 't minst rekening te houden met hetgeen wordt vereischt, en met den tijd en den arbeid, die aan eene behoorlijke voorbereiding noodzakelijk moeten worden besteed.

Ook van vele andere candidaten intusschen lieten zowel de eigen gymnastische oefeningen als de tact en kennis van zaken, waarvan zij bij 't onderwijs aan schoolklassen blijken gaven, veel te wenschen overig. De groote voorwaarden voor goed gymnastiek-onderwijs, dat de leeraar of de leerares rekening wete te houden met leeftijd, sekse en gestel der leerlingen, dat men zich rekenschap geve van elke beweging, die men laat uitvoeren, en de wijzigingen kenne, die in bijzondere gevallen in de gymnastische oefeningen behooren te worden gebragt, was door sommigen blijkbaar geheel of althans ten deele over 't hoofd gezien.

De anatomische kennis van vele candidaten was blijkbaar 't resultaat van het van buiten leeren van een handboekje. Eigenlijk begrip der zaak ontbrak maar al te vaak. Er waren er zelfs, die de deelen, waarvan de namen en de beschrijving door hen waren opgezegd, op het genaamde in natura en op goede spierplaten volstrekt niet wisten terug te vinden.

Eene groote leemte in de kennis der candidaten was, bijkans zonder uitzondering, 't gemis van alle lectuur. Ofschoon dit verschijnsel welligt in verband is te brengen met het standpunt der algemeene ontwikkeling van het meerendeel der candidaten, werd het door de commissie betreurd en versterkte het haar in de overtuiging, ook door andere ervaringen meer en meer levendig in haar geworden, dat het zeer wenschelijk ware, indien voor de opleiding van aanstaande gymnastiek leeraren ten onzent iets meer kon worden gedaan.

Het schermen heeft de commissie bij dit examen minder, dan vroeger wel 't geval was, op den voorgrond laten treden. Het kwam haar voor, dat sommige candidaten aan dit deel van hun examen betrekkelijk te veel tijd hadden besteed, en daardoor voor meer belangrijke onderdeelen tijd waren te kort gekomen.

De commissie meent hiermede haar verslag te mogen eindigen, na haren dank te hebben betuigd voor het in haar gestelde vertrouwen.

Delft, December 1877.

SALVERDA, Voorzitter.

H. J. RINK, Secretaris.

VERSLAG DER COMMISSIE, in 1877 belast geweest met het afnemen van examen van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal en letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, staats- en handelswetenschappen en schoonschrijven.

Aan Zijne Excellentie den heer Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, benoemd bij Ministeriele beschikking van den 6den October 1877, litt. DD., afdeling V, heeft

de eer bij dezen verslag te doen van hare werkzaamheden.

Eene voorbereidende vergadering werd gehouden den 13den October. In die vergadering werd besloten, dat de examens den 22sten October zouden aanvangen met die der vrouwelijke candidaten en den 2den November zouden worden voortgezet met de mannelijke candidaten tot en met den 24sten November. Het overgrootste getal mannelijke candidaten voor boekhouden, namelijk 76, maakte het noodig, wilde men de examens nog niet langer doen duren, daarmede reeds een aanvang te maken nagenoeg gelijktijdig met die der vrouwelijke candidaten; de onmogelijkheid toch, bij vroegere gelegenheden gebleken, om op één dag meer dan drie candidaten voor dat vak mondeling te examineren, maakte het noodig daarvoor 26 dagen te bestemmen. Daar een der examinatoren voor dit vak, directeur eener Rijks hogere burgerschool, zich niet zoolang achtereen van zijne school kon verwijderen, werd besloten eerst de groote helft dier candidaten te examineren en vervolgens, na eene tusschenpozing van eenige dagen, de overige. Het examen werd dien ten gevolge zoodanig geregeld dat, met uitzondering van enkele dagen, in den regel zes candidaten per dag werden opgeroepen, namelijk drie voor boekhouden en drie voor andere vakken. Voor deze laatste vakken was het, in weerwil van het geringe getal tegelijk opgeroepen, nog moeilijk de werkzaamheden zoodanig te regelen, dat bij elk examen niet alleen de eigenlijke examinator maar ook een ander lid der Commissie kon tegenwoordig zijn, hetgeen met het oog op een degelijk en onpartijdig onderzoek noodzakelijk werd geacht. Dien ten gevolge moest enkele malen een lid der Commissie worden opgeroepen op dagen, waarop anders zijne tegenwoordigheid niet uitdrukkelijk noodig zou zijn geweest. De meeste leden der Commissie waren bovendien slechts enkele dagen per week beschikbaar, daar zij op de andere weder in hunne school onderwijs moesten geven. Bovendien bleek het wenschelijk te zijn, dat ook bij het examen in boekhouden, waarvoor twee leden der Commissie meer bepaald waren aangewezen, nu en dan andere leden tegenwoordig waren, en wel wegens daarbij gerezen moeilijkheden, waarvan later sprake zal zijn. Een en ander had ten gevolge, dat, in weerwil van den

langen duur der examens, de meeste leden der Commissie met meer dan gewone inspanning zich van hunne niet altijd even aangename taak hebben moeten kwijten.

Even als de beide vorige jaren werd besloten, dat het examen voor iederen candidaat twee dagen zou duren, op den eersten van welke uitsluitend schriftelijk werk zou worden gemaakt, terwijl een gedeelte van den tweeden dag voor het mondeling onderzoek bestemd zou worden. Slechts in een paar gevallen, waarin het schriftelijk werk met buitengewone vliegheid was ten einde gebracht, is men van deze regeling afgeweken.

Voor het schriftelijk werk werden in den regel twee opstellen te maken gegeven, het eerste over het vak, waarover het examen moest loopen, het tweede van paedagogischen aard; overeenkomstig art. 79 der wet bleef dit laatste achterwege voor hen, die reeds in het bezit waren van eene acte van bekwaamheid voor middelbaar onderwijs. Voor staatshuishoudkunde en gronden der staatsinrigting van Nederland, waarbij, even als bij de andere vakken, voor het schriftelijk werk de keuze tusschen eenige vragen werd gelaten, werd besloten geen afzonderlijk paedagogisch opstel te vorderen, maar liever bij het mondeling examen een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid der candidaten om in deze vakken klassicaal onderwijs te geven. Ook voor boekhouden werd dezelfde regel aangenomen; nochtans werd voor dat vak tweemaal schriftelijk werk opgegeven, waarvan het eene betrekking had op het eigenlijke boekhouden, het andere op het koopmansboekhouden.

Van de 30 vrouwelijke candidaten is er ééne niet opgekomen; van de 29 overige verkregen 21 de gevraagde acte; ééne trok zich onder het examen terug en 7 werden afgewezen.

Van de 130 mannelijke candidaten hadden zich 76 aangemeld voor een examen in het boekhouden, 54 voor andere vakken. Van deze laatsten zijn 9 niet opgekomen; van de 45 overigen werden 26 toegelaten en 13 afgewezen, terwijl 6 zich onder het examen terugtrokken; van de candidaten voor boekhouden zijn er 67 opgekomen, van welke 21 werden toegelaten en 39 afgewezen, terwijl 7 zich onder het examen terugtrokken. In de volgende tabel is de uitslag voor elk vak in het bijzonder vermeld.

Gevraagde acte van bekwaamheid.	Letter van het programma.	GETAL VAN HEN, DIE						Leden der Commissie, door wie het examen werd afgenomen.
		zich hebben aangemeld.	examen hebben afgelegd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrokken.	Afgewezen en teruggetrokken te zamen.	
Vrouwelijke candidaten.								
Nederlandsche taal en letterkunde	K ^{VII} , Q.	4	4	4	—	—	—	dr. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.
Aardrijkskunde	K ^{IX} , Q.	2	2	2	—	—	—	dr. STEYN PARVÉ, POSTHUMUS.
Fransche taal en letterkunde . .	L, Q.	5	4	2	1	1	2	RODE.
Duitsche taal en letterkunde . .	L, Q.	10	10	7	3	—	3	dr. WENZELBURGER.
Engelsche taal en letterkunde . .	L, Q.	6	6	4	2	—	2	GOMM.
Boekhouden	K ^{XII} , Q.	3	3	2	1	—	1	MR. TER HAAR, SCHAEFER.
Totaal der vrouwelijke candidaten	30	29	21	7	1	8	

Gevraagde acte van bekwaamheid.	Letter van het pro- gramma.	GETAL VAN HEN, DIR					Afgewezenen en teruggetrok- kenen te zamen.	Leden der Commissie, door wie het examen werd afgenomen.
		zich hebben aangemeld.	examen hebben afgelegd.	zijn toegelaten.	zijn afgewezen.	zich hebben teruggetrok- ken.		

Mannelijke candidaten.

Nederlandsche taal en letterkunde	KVII, Q.	5	5	2	2	1	3	dr. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.
Geschiedenis	KVIII, Q.	8	8	4	2	2	4	hr. dr. WAUBERT DE PUISEAU.
Aardrijkskunde	KIX, Q.	4	4	2	2	—	2	dr. STEYN PARVÉ, POSTHUMUS.
Staatshuishoudkunde	KX, Q.	3	2	2	—	—	—	MR. DE BRUYN KOPS.
Staatsinrigting	KXI, Q.	6	5	3	1	1	2	idem.
Fransche taal en letterkunde . .	L, Q.	8	7	4	2	1	3	RODE.
Duitsche taal en letterkunde . .	L, Q.	10	6	4	1	1	2	dr. WENZELBURGER.
Engelsche taal en letterkunde . .	L, Q.	9	7	4	3	—	3	GOMM.
Schoonschrijven	N.	1	1	1	—	—	—	dr. STEYN PARVÉ, POSTHUMUS.
Boekhouden	KXII, Q.	76	67	21	39	7	46	MR. TER HAAR, SCHARFFER.
Totaal der mannelijke candidaten		130	112	47	52	13	65	
Algemeen totaal		160	141	68	59	14	73	

Bij deze tabel valt nog op te merken, dat eigenlijk het getal der geëxamineerde mannelijke candidaten slechts 111 bedroeg, daar één zich voor geschiedenis en aardrijkskunde had aangemeld. Onder de mannelijke candidaten voor Fransche taal en letterkunde was er één, die slechts de acte voor huisonderwijs verkreeg, hoewel die voor schoolonderwijs was gevraagd. Hetzelfde was het geval met twee toegelaten candidaten voor boekhouden, die, eveneens uit hoofde van onvoldoende paedagogische kennis en geschiktheid, slechts eene acte voor huisonderwijs verkregen; onder de afgewezen of teruggetrokken candidaten voor boekhouden waren er ook eenige, die zich voor eene acte als huisonderwijzer hadden aangemeld, alsmede één, die een vorig jaar de acte voor huisonderwijs had verkregen en thans examen voor schoolonderwijs aflegde.

Van de vrouwelijke candidaten waren er drie reeds in het bezit eener acte voor middelbaar onderwijs; ééne, die eene acte bezat voor Nederlandsche taal en letterkunde, verkreeg thans eene acte voor Engelsche taal en letterkunde; met eene tweede was juist het omgekeerde het geval; de derde bezat eene acte voor wiskunde (K¹) en verkreeg thans die voor boekhouden. Zes hadden eene acte als hoofdonderwijzeres, de meeste tevens met aanteekening voor lager onderwijs in ééne of meer talen, ééne met aanteekening voor lager onderwijs in wiskunde; van deze slaagden er vijf, namelijk ééne voor aardrijkskunde, ééne voor Duitsch, twee voor Engelsch en ééne voor boekhouden; ééne werd voor Engelsch afgewezen. Zeven hadden eene acte van hulponderwijzeres met aanteekening voor lager onderwijs in eene of meer talen; hiervan slaagden twee voor Nederlandsche taal en letterkunde; ééne voor aardrijkskunde en ééne voor Duitsche taal en letterkunde; twee voor Fransch en ééne voor Engelsch werden afge-

wezen (1). Van negen candidaten in het bezit eener acte voor lager onderwijs in eene of meer talen slaagden er zeven, namelijk twee voor Fransch, vier voor Duitsch en ééne voor Engelsch, terwijl twee voor Duitsch werden afgewezen. Vier candidaten waren niet in 't bezit van eenige acte; van deze slaagden ééne in Nederlandsch en ééne in Duitsch, terwijl ééne voor Duitsch en ééne voor boekhouden moesten worden afgewezen. Onder de geëxamineerden waren er vier, die reeds vroeger met ongunstigen uitslag examen hadden afgelegd; twee voor Nederlandsch verkregen thans de acte; van de twee voor Duitsch werd de eene toegelaten, de andere op nieuw afgewezen.

Onder de 45 geëxamineerde mannelijke candidaten voor één der bovengemelde vakken, met uitzondering van boekhouden, waren er elf, die reeds ééne of meer acten voor middelbaar onderwijs bezaten; twee, die in het bezit waren van eene acte voor aardrijkskunde, verkregen thans die voor geschiedenis, een, tot het geven van middelbaar onderwijs in deze beide vakken reeds bevoegd, verkreeg die voor de gronden der staatsinrigting van Nederland; deze laatste acte werd ook verkregen door een, die reeds vroeger de acte voor boekhouden had verkregen; een leeraar, die reeds acte had voor handelswetenschappen en gronden der staatsinrigting, verkreeg thans die voor staats-huishoudkunde; één die reeds eene acte bezat voor Duitsche taal en letterkunde, werd nu voor het Fransch toegelaten. Daarentegen werd een bezitter der acte voor Hoogduitsch afgewezen voor Nederlandsch, een bezitter der acte K¹ voor

(1) In deze en de beide volgende alinea's worden de candidaten, die zich onder het examen terugtrokken, mede onder de afgewezenen gerekend; de hier vermelde cijfers komen dus overeen met die in de laatste kolom der tabel.

voor wiskunde werd afgewezen voor geschiedenis en aardrijkskunde, terwijl de acte voor de gronden der staatsinrigting werd geweigerd aan één bezitter der acten voor geschiedenis en aardrijkskunde en aan één bezitter eener acte voor boekhouden. Zeven candidaten hadden eene acte als hoofdonderwijzer, meest allen met aantekeningen voor vakken van het meer uitgebreid lager onderwijs; van deze verkregen twee de acte voor de Nederlandsche taal en letterkunde en één voor geschiedenis; daarentegen slaagden niet: één candidaat voor Nederlandsch, één voor Fransch, één voor Duitsch en één voor Engelsch. Het getal van hen, die eene acte als hulponderwijzer bezaten, in den regel met aantekening voor één of meer levende talen, bedroeg negen, één van deze kreeg de acte voor geschiedenis, twee voor Duitsch en twee voor Engelsch; daarentegen werden er vier afgewezen, namelijk één voor Nederlandsch, één voor Duitsch, één voor Engelsch en één voor aardrijkskunde. Zeven bezitters eener acte voor lager onderwijs in eene vreemde taal, op twee na allen vreemdelingen, hadden zich aangemeld voor eene acte voor middelbaar onderwijs; twee slaagden voor het Fransch, (één echter slechts voor huisonderwijs) en twee voor het Engelsch; twee voor Fransch en één voor Engelsch werden afgewezen. Van de elf overige candidaten was één doctor in de letteren, die eene acte verkreeg in de gronden der staatsinrigting van Nederland, één candidaat in de letteren, die de acte verkreeg voor aardrijkskunde, een phil. doctor uit Duitschland, die voor Duitsche taal en letterkunde werd toegelaten en een gymnastiek-onderwijzer, die acte verkreeg voor schoonschrijven; van de zeven geëxamineerden zonder eenige acte of graad verkreeg één acte voor aardrijkskunde, één voor staats-huishoudkunde, één voor Fransch en één voor Duitsch, terwijl drie voor geschiedenis niet slaagden. Onder de toegelatenen waren er negen, die vroeger waren afgewezen, namelijk twee voor geschiedenis, één voor aardrijkskunde, één voor gronden der staatsinrigting, drie voor Fransch en twee voor Duitsch; vijf werden op nieuw afgewezen, namelijk één voor Duitsch, voor de 2de maal, twee voor Fransch en één voor Engelsch voor de 3de maal en één voor Engelsch voor de 6de maal.

Van de 19 candidaten, die met gunstigen uitslag het examen voor schoolonderwijs in boekhouden aflegden, waren 2 leeraren aan eene hogere burgerschool, één onderwijzer in Indie met verlof hier te lande, 14 kantoorbiedenden (waaronder in 't algemeen gerekend worden allen die werkzaam zijn op handelskantoren, als klerken op eene gemeente-secretarie of bij procureurs enz.) en 2 zonder betrekking; bovendien werd nog de acte voor huisonderwijs toegekend aan één telegrafist en één kantoorbiedende. Van de 46, die werden afgewezen of zich terugtrokken, waren 2 leeraren aan eene hogere burgerschool, één huisonderwijzer in boekhouden, 3 hoofd- of hulponderwijzers, één Oost-Indisch ambtenaar met verlof, 2 telegrafisten, één bloemist, één organist, één winkelier, 29 kantoorbiedenden en 5 zonder betrekking. Allen die werden toegelaten, deden voor het eerst examen; onder de afgewezenen waren er echter 4, die thans voor de 2de maal, 3 die voor de 3de maal werden afgewezen.

In vergelijking met vroegere jaren was de uitkomst niet bepaald ongunstig te noemen; van de vrouwelijke candidaten slaagden 72 ten honderd tegen 71 en 74 in de twee voorgaande jaren; van de mannelijke (boekhouden uitgezonderd) 58 ten honderd, tegen 63 en 62 in de jaren 1875 en 1876. Daarentegen was de uitslag van het examen in boekhouden zeer ongunstig te noemen, daar van de geëxamineerden slechts 31 ten honderd eene acte voor schoolonderwijs of huisonderwijs verkregen.

Aangaande het examen in de verschillende vakken kan het volgende worden opgemerkt.

Het examen in *Nederlandsche letterkunde* gaf over het algemeen reden tot tevredenheid. De meeste candidaten toonden begrepen te hebben, dat het bestuderen van één of meer handboeken niet voldoende is, dat het vooral op het aandachtig lezen van de werken der voornaamste schrijvers aankomt en dat, om deze te beoordeelen, eenige kennis van de voornaamste letterkundige voortbrengselen van andere volkeren noodzakelijk is. Velen hadden met nauwgezetheid en oordeel gelezen, en éne der vrouwelijke candidaten toonde zelfs herhalendijk door gepaste aanhalingen, dat zij met verscheidene belangrijke werken

zeer vertrouwd was. Het mag echter niet onopgemerkt blijven, dat enkele candidaten van de schrijvers van dezen tijd niet zooveel werk hadden gemaakt als van vroegere.

Het examen in de *Nederlandsche taal* gaf een minder bevredigenden uitslag. In enkele opstellen kwamen grove taalfouten voor, en verscheidene candidaten ontbrak voldoende kennis van eenvoudige taalregels. Zij hadden — om eenige voorbeelden te noemen — niet nagedacht over het gebruik van zelfstandig gebruikte bijvoeglijke woorden, konden den naamval van het substantief bij werkwoorden als: *oploopen*, *afspringen*, niet verklaren, of wisten niets te zeggen van de vervoeging met *hebben* of *zijn*. En toch moet de leeraar in al dergelijke zaken te huis zijn, zal hij helder en degelijk onderwijs geven en den leerling eenig inzicht doen krijgen in den bouw der taal. Aan hen, die zich aan het examen willen onderwerpen, moet dus de raad gegeven worden de eenvoudige of schijnbaar eenvoudige deelen der taalstudie niet te verwaarloosen, zich niet te bepalen tot het doorlezen eener grammatica, maar te vergelijken wat verschillende geleerden over de taal hebben geschreven, en vooral zich bij het schrijven en lezen zooveel mogelijk van uitdrukkingen, die in de taal voorkomen, rekenschap te vragen.

Voor het schriftelijk examen in *geschiedenis* was den candidaten de keus gelaten tusschen vier onderwerpen uit de oude, de middeleeuwsche, de nieuwe en de vaderlandsche geschiedenis. De meesten gaven de voorkeur aan het onderwerp, dat op de oude geschiedenis betrekking had, waarschijnlijk omdat dit terrein gemakkelijker te overzien is; de opstellen ter beantwoording dier vragen waren echter niet beter dan die over onderwerpen uit de nieuwe geschiedenis. Het voornaamste punt van de vraag was meestal niet voldoende in het oog gehouden, zoodat het verband der onderscheidene feiten met de hoofdvraag ook niet was in het licht gesteld. Een paar opstellen over onderwerpen uit de nieuwe geschiedenis staken daarbij gunstig af, omdat de candidaat minder getracht had een volledig overzicht van alle met de vraag in verband staande feiten te geven, maar juist die gebeurtenissen had beschreven, die de stelling der vraag duidelijk aan het licht bragten.

Van de mondelinge examens gaf één alle redenen tot tevredenheid.

De candidaat beantwoordde de vragen op eene natuurlijke wijze, door telkens de hoofzaak voor oogen te houden, toonde daardoor dat hij een overzicht van de feiten bezat en vooral het verband der feiten helder voor oogen had; de verschillende waarde der voornaamste bronnen van en schrijvers over onze vaderlandsche geschiedenis wist hij behoorlijk te schatten, en hij bleek niet onbekend te zijn gebleven met de wijzen, waarop de geschiedenis sedert de 18de eeuw is behandeld en beschreven. Van de overige examens valt op te merken, dat de feitenkennis op zich zelf dikwerf voldoende was, maar dat de kennis van de beteekenis dier feiten, van de overeenkomst en het verschil van de gevolgen, die gelijksortige gebeurtenissen bij verschillende volkeren hadden, nog veel te wenschen overliet. Bij enkelen was ook de kennis der gebeurtenissen minder voldoende; dit gold voornamelijk de vaderlandsche geschiedenis in de middeleeuwen, de beteekenis der verschillende revolutien in 1848, de staatsinrigting van Duitschland onder KAREL V, die van Nederland tijdens de republiek, enz.; niet zelden ontbrak het ook aan nauwkeurige kennis van de staatkundige indeeling van Europa in zekere tijdperken, zoodat noch van het Romeinsche rijk, noch van dat van KAREL DEN GROOTE, noch van dat van NAPOLEON eene voldoende beschrijving kon worden gegeven.

Het examen in *aardrijkskunde* gaf zeer verschillende indrukken. Van de beide vrouwelijke candidaten legde de eene een voldoende, de andere een zeer goed examen af; beide gaven blijken, dat zij in eene goede rigting werkzaam waren geweest.

Van de vier mannelijke candidaten werden twee toegelaten; beide examens mochten in de meeste opzichten zeer goed genoemd worden en gaven bewijzen van eene degelijke en grondige studie. Bij de twee andere kon van toelating geen sprake zijn; een van hen, die ook voor geschiedenis moest worden afgewezen, toonde volstrekt niet bekend te zijn geweest met de eischen van het examen. De andere had meer kennis en ook veel beter inzicht, maar toch liet zijn examen in bijna alle onderdeelen veel te wenschen over.

De commissie meent hier eene algemeene opmerking te mogen maken, die voor alle examenvakken, maar bovenal voor de aardrijkskunde geldt, namelijk, dat de candidaten in den regel wel vrij wat hebben gewerkt, maar de stof niet behoorlijk hebben verwerkt. De oorzaak hiervan ligt zeker in de omstandigheid, dat het meer het straven is om zoo spoedig mogelijk, dan ook wel om zoo goed mogelijk examenen te doen. Meermalen gebeurde het dat, wanneer één der leden der commissie na ongunstigen afloop van het examen met den afgewezenen sprak, ten einde hem eenige wenken voor zijne verdere studie te geven, deze zelf te kennen gaf, »dat hij wel bang was geweest, dat het niet zou gaan, maar het toch maar eens had willen beproeven, ook om daardoor te vernemen, wat hem eigenlijk nog ontbrak". Het is zeker voor de commissie alles behalve aangenaam voor zoodanige »proefnemingen" gebruikt te worden.

Van de twee examens in *staatshuishoudkunde* en *statistiek* was één bepaald goed te noemen; niet alleen was de candidaat met de wetenschap zelf goed bekend, maar hij wist ook behoorlijk rekenschap te geven van hetgeen hij had gelezen en dit op eene bevattelijke wijze voor te stellen. Het andere examen mogt slechts even voldoende genoemd worden.

Wat de gronden van de *staatsinrigting van Nederland* betreft, waren een tweetal examens goed te noemen, één even voldoende. Zoowel laatstgemeld examen als dat van een candidaat, die zich onder het mondeling examen terugtrok en van een, die moest worden afgewezen, gaven der commissie den indruk, dat de candidaten zich over het algemeen meer hadden toegelegd om den inhoud der voornaamste wetten, soms zelfs tot in bijzonderheden, in het geheugen te prenten, dan om een helder inzicht te verkrijgen in het geschiedkundig verband en de algemeene grondslagen van ons staatsregt. Toch is zoodanige kennis, naar het oordeel der commissie, in den aanstaanden leeraar evenzeer een hoofdvereischte, als juistheid van definitie en klaarheid van voorstelling, welke bij sommige candidaten veel te wenschen overlieten.

Bij de examens in de *levende talen en hare letterkunde* was veelal het mondeling examen beter dan het schriftelijke; vooral geldt dit voor het Fransch en het Duitsch. Had niet in vele gevallen het mondeling examen getoond, dat de candidaten naauwkeuriger en grondiger kennis bezaten dan hun opstel aanvankelijk deed vermoeden, de uitslag van deze examens — van de 40 candidaten toch werden 25 toegelaten — zou ongetwijfeld veel ongunstiger geweest zijn. De hoofdfout bij het schriftelijk werk was in zekere opzichten dezelfde als die, op welke hiervóór bij de geschiedenis is gewezen, namelijk, dat daarin eene menigte zaken voorkwamen, die met de te beantwoorden vraag in geen rechtstreeksch verband stonden, terwijl over het onderwerp zelf slechts weinig werd gezegd; niet zelden gaven die opstellen meer den indruk van een weerklank van hetgeen men in een of ander handboek had gelezen, dan van een zelfstandig oordeel over de werken van een schrijver of de behandeling van eene grammaticale of paedagogische quaestie. Van daar dat meermalen uitdrukkingen werden aangetroffen, waarvan de stellers zelven de juiste beteekenis en strekking niet schenen te hebben gevat. Ook moet gewezen worden op het soms onverklaarbare verschijnsel, dat in de opstellen vrij erge taal- of stijlfouten voorkwamen; moet dit worden toegeschreven aan slordigheid of aan ongevoelendheid om zich schriftelijk uit te drukken? De commissie wagt het niet hierover eene bepaalde uitspraak te doen, maar meent toch bepaaldelijk de aandacht op het feit te moeten vestigen.

Wat meer in het bijzonder de examens in de *Fransche taal en letterkunde* betreft, zoo legde van de vier vrouwelijke candidaten ééne een zeer goed, ééne een even voldoende examen af; eene der beide andere gaf bewijzen van zeer goeden aanleg, maar was blijkbaar met hare letterkundige studien nog niet ver genoeg gevorderd. Van de mannelijke candidaten legden twee een goed examen af en één een even voldoende; de vierde van de toegelatenen voldeed wel wat kennis, zoo van taal als van letterkunde, betreft, maar legde zoo weinig geschiktheid aan den dag om zijne kennis in een behoorlijken vorm aan anderen mede te deelen, dat de commissie bezwaar maakte hem de acte voor schoolonderwijs toe te kennen; dien ten gevolge werd hij als

huisonderwijzer toegelaten. Van één, die niet slaagde, een vaerdeling, moet hier worden opgemerkt, dat hij een vrij goed schriftelijk werk leverde, maar bij het mondeling examen in het theoretisch gedeelte der taalkunde geheel onervaren bleek te zijn.

Onder de vrouwelijke candidaten voor *Duitsche taal en letterkunde* onderscheidde zich ééne, zowel door uitstekend schriftelijk werk, dat noch in vorm, noch in inhoud iets te wenschen overliet, als door zeer volledige kennis van syntaxis, zelfs van historische taalkunde, eene meer dan gewone belesenheid en eene voortreffelijke uitspraak. Van de overige geldt hetgeen hiervóór in 't algemeen over het schriftelijk werk is gezegd, met uitzondering van eene geboren Duitsche, die een goed letterkundig opstel leverde, maar bij het mondeling onderzoek bleek nog lang niet die kennis, zelfs van vele der voornaamste Deutsche schrijvers, te hebben opgedaan, die voor eene onderwijzeres aan eene middelbare school noodig is. Onder de mannelijke candidaten waren er twee, wier examen in alle opzichten voldoende, van één zelfs uitstekend mogt genoemd worden. Laatstgemelde, Nederlander van geboorte, had zijne studien aan eene Duitsche universiteit volbragt en gaf blijken van uitgebreide en grondige kennis, van groote belesenheid, van een helder oordeel en van eene meer dan gewone geschiktheid om zijne gedachten mondeling en schriftelijk in eenen uitstekenden vorm mede te deelen. De andere dezer twee candidaten gaf bewijzen van degelijke studie door een zeer goed opstel over een der moeilijkste van de aan de candidaten opgegeven onderwerpen. Bij de beide andere toegelaten candidaten liet de zelfstandige studie der letterkunde wel is waar te wenschen over, maar hunne kennis van taalkunde en syntaxis was van dien aard, dat de commissie, met het oog op het programma, meende hun de acte niet te mogen weigeren. Een candidaat had in zijn schriftelijk werk zooveel fouten gemaakt, dat hem in overweging werd gegeven zich terug te trekken; daar de commissie meende, dat zelfs door een goed mondeling examen zijne tekortkomingen in het schriftelijk werk onmogelijk konden worden goedge maakt.

Wat de *Engelsche taal en letterkunde* betreft, zoo mogt de uitkomst over 't algemeen zeer voldoende genoemd worden. Van de vrouwelijke candidaten legden twee een goed, twee een voldoende examen af; voor de beide andere was de oorzaak der afwijzing voornamelijk te zoeken in een onvoldoend mondeling en schriftelijk gebruik der taal, terwijl bij eenige bovendien de taalkundige kennis te wenschen overliet. Van de mannelijke candidaten onderscheidde twee zich door een in alle opzichten goed examen, terwijl twee andere ook zeer voldoende kennis, zoo van taal- als van letterkunde, aan den dag legden. Van de afgewezenen maakten twee een zeer ongunstigen indruk, terwijl de derde velligt bij betere leiding een volgend jaar een goed examen zou kunnen afleggen. De opmerking moet nog worden gemaakt, dat, in vergelijking met voorgaande jaren, de candidaten in 't algemeen beter voldeden wat eene juiste kennis betreft van de verschillende tijdvakken der letterkundige geschiedenis van Engeland en hun bijzonder karakter, alsmede van het verband tusschen de geschiedenis der letterkunde en de staatkundige geschiedenis. Ook op het gebied van stijlleer was op vooruitgang te wijzen.

Het groote getal der candidaten voor *boekhouden* had der commissie aanleiding gegeven om in hare voorbereidende vergadering uitdrukkelijk de wijze ter sprake te brengen, waarop deze examens zouden worden afgenomen. Daar de groote meerderheid tot de kantoorbedienden behoorde, wien het niet zoozeer te doen is om bevoegdheid te bezitten tot het geven van onderwijs in het boekhouden, als wel om het verkrijgen van een bewijs van bekwaamheid in dat vak, dat hun later tot aanbeveling zou kunnen dienen, een feit dat ook reeds voorgaande jaren bij de commissie een punt van overweging had uitgemaakt, maar dat onmogelijk geheel kan worden tegengegaan, — zoo meende de commissie dat, zoo het examen inderdaad beantwoorden aan het doel, waarmede de wetgever het had ingesteld, juist aan het paedagogische gedeelte bijzonder gewigt moest worden gehecht, in dien zin namelijk, dat men zich niet mogt tevreden stellen met praktische vaardigheid in het meer werktuigelijke van het boekhouden en in het koopmansrekenen.

maar uitdrukkelijk moest eischen, dat de candidaten van de verschillende bewerkingen of methoden rekenschap wisten te geven. Werden die verklaringen gegeven in zoodanigen vorm, dat men op grond daarvan mogt aannemen, dat de candidaat geschikt bezat voor klassikaal onderwijs, dan zou, indien ook het schriftelijk werk voldoende was, de acte voor schoolonderwijs worden toegekend; was de candidaat daarentegen wel bekend met het » waarom » der bewerkingen en methoden, maar liet de wijze van voorstelling te wenschen over, dan zou hem slechts eene acte van huisonderwijs worden toegekend. Tevens werd als beginsel aangenomen, dat een onderzoek zou worden ingesteld, of de candidaten bekend waren met de verschillende methoden, die hier te lande bij het journaliseren der memoriaalposten worden in toepassing gebragt, en dat men zich alleen dan met kennis van slechts ééne dier methoden zou tevreden stellen, indien het bleek, dat de candidaat die methode niet alleen behoorlijk kon in toepassing brengen maar tevens haar kon verdedigen tegen bedenkingen, welke er tegen werden in 't midden gebragt, en aldus bewijzen leveren dat hij er over had nagedacht; alleen op die wijze toch zou het kunnen blijken, dat men niet uitsluitend met het machinaal opzeggen van eene van buiten geleerde les te doen had.

Het bleek al ras, dat de commissie niet ten onregte zich deze regelen had gesteld. Immers verreweg het grootste getal van hen die zich voor het examen hadden aangemeld, bezaten wél eenige praktische ervaring in het bijhouden der boeken, maar waren ten eenenmale ongeschikt om onderwijs in boekhouden te geven. De meeste candidaten schenen in de meening te verkeeren, dat eenige routine in het praktische voldoende was en dat voldoende schriftelijk werk hun regt gaf op een acte van bekwaamheid, althans voor huisonderwijs; van daar dat verscheidene, wanneer hun door den voorzitter met opgave van redenen was medegedeeld, dat zij waren afgewezen, meenden te moeten reclameren en zoo zij al niet de acte voor schoolonderwijs verkregen, althans op die voor huisonderwijs aanspraak te kunnen maken. De commissie meende aan deze en dergelijke verzoeken geen gehoor te kunnen geven, omdat zij overtuigd was, dat indien de acte voor huisonderwijs werd toegekend voor gebrekkige en onvoldoende kennis, daardoor de gelegenheid zou worden gegeven om eene menigte ongeschikten onder de bevoegden voor middelbaar onderwijs op te nemen, daar deze dan, krachtens art. 79 der wet, later met een nieuw examen in kennis van opvoeding en onderwijs zouden kunnen volstaan om de acte voor schoolonderwijs te verkrijgen.

De cijfers in de tabel wijzen aan hoe ongunstig de uitslag van het examen is geweest. Na het bovenstaande

zal het wel niet noodig zijn in veel bijzonderheden aan te wijzen, in welke opzigten de candidaten te kort schoten. Het schriftelijk werk was beter dan het mondeling examen; vooral was dit bij de laatst geëxamineerde candidaten het geval. Dat feit, hoewel bij eene oppervlakkige beschouwing vreemd schijnende, laat zich welligt daardoor verklaren, dat het niet wel doenlijk is altijd genoegzaam verschil te behouden tusschen de schriftelijke opgaven van een zoo overgroot getal candidaten; daar het schriftelijk werk altijd bij het mondeling examen werd ter sprake gebragt, hadden de eerst geëxamineerden gelegenheid de later opgeroepen daarvan op de hoogte te brengen. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat er onder de candidaten 23 uit Amsterdam en 33 uit Rotterdam waren. Maar mogt dien ten gevolge het schriftelijk werk op zich zelf verscheidene candidaten niet onvoldoende genoemd worden, de meeste wisten er geen rekenschap van te geven, vooral niet, wanneer het te doen was om eene duidelijke verklaring van verschillende zaken, die bij het afsluiten der boeken te pas komen. Van de toepassing van het dubbel boekhouden op fabriekwezen en landbouw hadden verreweg de meeste candidaten hoegenaamd geen kennis. De kennis van het koopmansrekenen liet over het algemeen minder te wenschen over dan die van het eigenlijke boekhouden.

De commissie heeft het noodig geacht omtrent deze zaak in eenige bijzonderheden te treden, in het vertrouwen, dat niet alleen hare handelwijze de goedkeuring van Uwe Excellentie moge wegdragen, maar dat, indien aan dit verslag, even als aan voorgaande, publiciteit wordt gegeven, zooveel mogelijk het misverstand worde weggenomen, dat thans voornamelijk bij vele jonge kantoorbedienden uit onze twee grootste handelssteden schijnt te bestaan omtrent de vereischten voor en de beteekenis van eene acte, welke bevoegdheid geeft tot middelbaar onderwijs in boekhouden. Alleen op die wijze zullen latere commissien kunnen worden bevrijd van de onaangename en ondankbare taak van eene menigte examens te moeten afnemen, zonder dat daaruit eenig voordeel voor het onderwijs kan voortspruiten.

Leiden }
Deventer } . December 1877.

Namens de Commissie,

STEYN PARYÉ, Voorzitter.

H. TER HAAR *Bzn.*, Secretaris.

OVERZIGT der Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur, betreffende het onderwijs, gedurende het jaar 1877. (Vervolg van bijlage N van het vorig Verslag.)

LXXXVIII.

Geschil tusschen de gemeenten Oldebroek en Zalk, over eene gemeenschappelijke regeling van het lager onderwijs in die gemeenten.

12 Oct. 1877, n°. 13.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Gedeputeerde Staten van Gelderland en van Overijssel aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeentebesturen van Oldebroek en Zalk, over eene gemeenschappelijke regeling van het lager onderwijs in die gemeenten;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 26 September 1877, n°. 49;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 October 1877, n°. 36, 5de afdeling;

Overwegende dat de beide genoemde gemeentebesturen in 1868, krachtens de bevoegdheid hun bij art. 121 der gemeentewet verleend, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, hebben gesloten eene overeenkomst betreffende het lager onderwijs;

dat die overeenkomst o. a. inhield, dat de kinderen uit de gemeente Oldebroek vrijen toegang zouden hebben tot de openbare lagere school in de gemeente Zalk, mits voorzien van eene verklaring van hun gemeentebestuur, dat zij daartoe gerechtigd zijn; dat het aantal kinderen niet hooger mag zijn dan vijf en twintig; dat het gemeentebestuur van Oldebroek jaarlijks daarvoor zou betalen aan de gemeente Zalk eene som van f 150; dat de beide gemeentebesturen bevoegd zouden zijn deze overeenkomst met 1 Januarij en met 1 Julij van elk jaar te doen eindigen, mits dat zulks aan partij minstens zes maanden te voren worde kenbaar gemaakt en daarvan berigt worde gezonden aan Gedeputeerde Staten;

dat burgemeester en wethouders van Oldebroek den 12den Junij 1874 aan burgemeester en wethouders van Zalk hebben te kennen gegeven, dat de Raad van Oldebroek de overeenkomst wenschte te ontbinden met 1 Januarij 1875, van welk besluit zij tevens mededeeling hebben gedaan aan Gedeputeerde Staten van Gelderland en Overijssel;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland daarop hebben te kennen gegeven, dat een gemeenschappelijk besluit van beide gemeentebesturen tot ontbinding der overeenkomst aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten moest worden onderworpen;

dat de beide gemeenteraden, naar aanleiding dezer aanschrijving, op 30 Julij en 10 Augustus 1874, gezamenlijk een besluit hebben genomen tot ontbinding der overeenkomst met 1 Januarij 1875, welk besluit aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten is onderworpen;

dat Gedeputeerde Staten, die wenschten af te wachten welk gevolg het in gebruik stellen der nieuwe school te Wezep zou hebben, geene beslissing daaromtrent hebben genomen;

dat de gemeenteraad van Oldebroek de overeenkomst als met 1 Januarij 1875 gesindigd heeft beschouwd, terwijl de gemeenteraad van Zalk beweert dat de overeenkomst, bij gebreke aan de vereischte goedkeuring van Gedeputeerde Staten, niet is ontbonden en dat het gemeentebestuur van Oldebroek dus nog verplicht is de bij de overeenkomst bepaalde som ook over den tijd, verlopen sedert 1 Januarij 1875, te voldoen;

dat het gemeentebestuur van Zalk zich daarbij beroept op de omstandigheid, dat na 1 Januarij 1875 nog steeds kinderen uit Oldebroek op de school te Zalk zijn toegelaten en dat het gemeentebestuur van Oldebroek daartegen heeft aangevoerd, dat het hem officieel niet bekend is geweest, dat nog van de school te Zalk gebruik werd gemaakt en dat in allen geval aan de kinderen na 1 Januarij 1875 voor het eerst toegelaten, niet is gegeven de verklaring, bedoeld bij de overeenkomst;

Overwegende dat als algemeene regel kan worden aangenomen, dat eene gemeenschappelijke regeling niet anders kan worden ontbonden dan op de wijze, waarop zij is tot stand gekomen, zoodat eene regeling, die is tot stand gekomen onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten ook niet kan worden ontbonden zonder hunne goedkeuring; maar dat die regel geene toepassing vindt in het geval, dat bij voorbeeld in de overeenkomst zelve een termijn is bepaald gedurende welken zij van kracht zal zijn, of wel de wijze is bepaald, waarop zij opgezegd kan worden;

dat, in dit geval, uitdrukkelijk aan beide partijen het regt is toegekend om de overeenkomst met 1 Januarij en 1 Julij van elk jaar te doen eindigen, mits bij tijds waarschuwend en berigt gevende aan Gedeputeerde Staten, en dat Gedeputeerde Staten deze bepaling hebben goedgekeurd;

dat het gemeentebestuur van Oldebroek dus heeft gedaan al wat het behoefde te doen, toen het den 12den Junij 1874 aan Zalk zijn besluit kenbaar maakte om met 1 Januarij 1875 de overeenkomst te doen eindigen en daarvan berigt gaf aan Gedeputeerde Staten;

dat de vraag of het gemeentebestuur van Zalk nog geld kan vorderen van Oldebroek omdat sommige kinderen na 1 Januarij 1875 nog de school te Zalk hebben bezocht, niet te Onzer beslissing staat, maar alleen door den burgerlijken regter kan worden uitgemaakt;

Gezien de artt. 121 der Gemeentewet, 132 der Grondwet en 147 der provinciale wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de regeling in 1868 tusschen de gemeenten Oldebroek en Zalk tot stand gebracht, kon worden ontbonden door eene opzegging, zoo als in 1874 door Oldebroek gedaan is, zonder dat er een gemeenschappelijk besluit van de raden der beide gemeenten, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten, vereischt werd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 12den October 1877.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEERMSKERK.

LXXXIX.

Beroep van den raad der gemeente Boskoop van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is bevolen dat het onderwijs op de openbare school te Boskoop ook zal omvatten dat in de handwerken voor meisjes.

17 October 1877, n°. 8.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den gemeenteraad van Boskoop tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van ^{26 Junij} 10 Julij 1877, n°. 1722, G. S. n°. 27, waarbij is bevolen, dat het onderwijs op de school voor openbaar lager onderwijs te Boskoop ook zal omvatten dat in de handwerken voor meisjes;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 3 October 1877, n°. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 October 1877, lit. T, 5de afdeeling;

Overwegende dat in den aanvang van het jaar 1876 bij het gemeentebestuur van Boskoop is aanhangig gemaakt een verzoek van eenige ingezetenen van Boskoop, leden eener plaatselijke vereeniging voor volksontwikkeling, om onder het meer uitgebreid lager onderwijs, dat op de openbare school gegeven wordt, ook op te nemen het leerstuk *p* van art. 1 der wet op het lager onderwijs;

dat dit verzoek werd ondersteund door het departement Boskoop der maatschappij tot uit van 't algemeen;

dat de gemeenteraad daarop afwijzend heeft beschikt;

dat de adressanten zich toen hebben gewend tot Gedeputeerde Staten en dat deze, na een nauwkeurig onderzoek, bij hun bovenvermeld besluit hebben bevolen, dat het onderwijs op de openbare lagere school ook zou omvatten dat in de handwerken voor meisjes;

dat de gemeenteraad van Ons de vernietiging van dit besluit heeft gevraagd, bewerende dat in de gemeente Boskoop in de laatste jaren zeer veel voor het onderwijs is gedaan; dat veel geld daarvoor wordt besteed; dat het uit een financieel oogpunt minder dienstig voorkomt de vakken van het meer uitgebreid lager onderwijs op de openbare school te vermeerderen in eenen tijd, waarin het reeds zoo moeilijk is de eenmaal opgenomen vakken steeds goed te doen onderwijzen;

Overwegende, dat de wenschelijkheid om in eene volkrijke gemeente, zoo als Boskoop, eene goede inrigting te hebben, waar meisjes onderwijs kunnen ontvangen in de handwerken, niet wordt betwist;

dat uit de ingewonnen ambtsberigten voldoende is gebleken, dat de naaischolen, waar thans het onderwijs wordt gegeven, kleine en voor het doel ongeschikte lokalen zijn; dat het opvoedend element bij het onderwijs geheel ontbreekt, en dat de school die als de beste kan aangemerkt worden, omdat die wordt bestuurd door iemand in het bezit eener acte tot het geven van onderwijs in vrouwelijke handwerken, onbereikbaar is voor vele meisjes, uit hoofde van het hooge schoolgeld, dat er geheven wordt;

dat men dus moet aannemen, dat, hoe goed overigens het openbaar onderwijs in de gemeente Boskoop moge zijn ingerigt, er behoefte bestaat aan uitbreiding van dat onderwijs met het genoemde vak;

dat die uitbreiding mogelijk is, daar in de bestaande openbare school voldoende ruimte te vinden is voor het inrigten eener klasse voor handwerken;

dat de uitgaven, die voor de bevolen uitbreiding van het onderwijs vereischt zullen worden, op de beslissing in deze geenen invloed kunnen uitoefenen, omdat de gemeente, indien zij te zwaar daardoor gedrukt zou worden, de toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs kan vragen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van ^{26 Junij} 10 Julij 1877 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 17den October 1877.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEERMSKERK.

LX.

Beroep van den gemeenteraad van Berchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij, met bevestiging van de uitspraak des schoolopzieners in het 4de district dier provincie, verklarende dat het locaal

der openbare school in die gemeente van onvoldoende ruimte is voor het aantal schoolgaande kinderen, het daartegen ingesteld beroep ongegrond is verklaard.

26 Augustus 1877, n°. 7.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Beschikkende op het beroep van den gemeenteraad van Berchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 24 Mei 1877, n°. 90, 5de afd., waarbij, met bevestiging van de uitspraak des schoolopzieners in het 4de district dier provincie, houdende verklaring dat het lokaal der openbare school te Berchem van onvoldoende ruimte is voor het aantal schoolgaande kinderen, het daartegen ingesteld beroep is verklaard ongegrond;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 14den Augustus 1877, n°. 53;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Augustus 1877, n°. 34, 5de afd.;

Overwegende:

dat de schoolopziener in het 4de district van Noordbrabant, bij besluit van 6 Maart jl., het schoollocaal in de gemeente Berchem heeft verklaard van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen;

dat, nadat de gemeenteraad van dit besluit in beroep was gekomen, Gedeputeerde Staten, in overeenstemming met de adviezen van den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie en den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat, met handhaving van het besluit van den schoolopziener, het beroep ongegrond hebben verklaard;

dat de gemeenteraad van dit besluit bij Ons in beroep is gekomen bij adres van 1 Junij jl.;

Overwegende:

dat de school eene oppervlakte heeft van 120.45 M². en een inhoud van 431.211 M³.;

dat bij een gemiddeld aantal leerlingen van 205, zooals de schoolopziener en Gedeputeerde Staten aannemen, de oppervlakte dus voor elk kind nog geen 0.60 M². bedraagt en de inhoud 2.20 M³., hetgeen op verre na niet voldoende is;

dat wel de Raad er zich op beroept dat volgens de aantekeningen der schoolcommissie, het gemiddeld getal leerlingen kleiner is; maar dat nu sedert 1 April tot regel is aangenomen dat ieder leerling maandelijks een nieuw bewijs van toelating tot de school bij den gemeenteontvanger moet afhalen, het gebleken is, dat op 1 April zijn afgegeven 200 briefjes, op 1 Mei 219, op 1 Junij 218; terwijl niet uit het oog mag worden verloren dat het getal kinderen in den winter soms tot 270 stijgt; dat dus het schoollocaal terregt van onvoldoende ruimte is verklaard voor de schoolgaande kinderen en spoedige voorziening eene dringende behoefte moet worden geacht;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 24 Mei jl. n°. 90, 5de afdeling. het daartegen door den gemeenteraad van Berchem ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal wor-

den gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 26sten Augustus 1877.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXI.

Beroep van den schoolopziener in het 2de district van Noordholland van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, waarbij het lokaal der bijzondere school van H. J. LEVÉE te Amsterdam is verklaard van ongenoegzame ruimte voor het aantal aldaar schoolgaande kinderen.

26 April 1878, n°. 16.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Beschikkende op het beroep van den schoolopziener in het tweede district van Noordholland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 28 November 1877, n°. 88, waarbij het lokaal der bijzondere school van H. J. LEVÉE te Amsterdam is verklaard van ongenoegzame ruimte voor het aantal aldaar schoolgaande kinderen;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur gehoord, advies van den 10den April 1878, nos. 98 en 99;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 23sten April 1878, n°. 29, afdeling onderwijs;

Overwegende;

dat de schoolopziener in het 2de district van Noordholland bij besluit van 27 Augustus 1877 het schoollocaal ten huize van den Israelitischen godsdienstonderwijzer H. J. LEVÉE, Leprosengracht n°. 35 te Amsterdam, alwaar gewoon lager onderwijs wordt gegeven, heeft afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid der schoolgaande kinderen en wegens onvoldoende ruimte voor het aantal leerlingen, daar in het schoollocaal met eene oppervlakte van 27,14 M². en een inhoud van 59,74 M³. werden aange troffen op 29 Junij 1877 87 kinderen en op 24 Julij 1877 76 kinderen;

dat, nadat LEVÉE van dit besluit bij Gedeputeerde Staten in beroep was gekomen, deze, na door eene commissie uit hun midden een lokaal onderzoek te hebben doen instellen, bij hun besluit van 28 November 1877 n°. 88, verklaarden dat genoemd lokaal geene voldoende ruimte oplevert om 60 kinderen, die volgens verklaring van LEVÉE bij hem ter school gingen, gelijktijdig te bevatten;

dat adressant van dit besluit bij Ons in beroep is gekomen, op grond dat Gedeputeerde Staten alleen uitspraak deden omtrent de onvoldoende ruimte, en het andere motief der sluiting, ontleend aan de schadelijkheid voor de gezondheid, met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, terwijl deze grond het belangrijkste deel uitmaakte van zijn besluit, omdat, zoo als hij zich uitdrukte, onvoorwaardelijke sluiting daarvan het gevolg kan zijn, en de andere grond slechts tot eene onvoorwaardelijke sluiting voor een bepaald aantal kinderen kan leiden;

Overwegende:

dat de vraag, of het lokaal voor de gezondheid der kinderen schadelijk moet geacht worden, in het naauwste verband staat met de omstandigheid door hoeveel kinderen te school wordt bezocht;

dat, daargelaten of de bezwaren tegen het lokaal uit het eerste oogpunt door den schoolopziener ingebracht, op zich zelf wel van dat gewigt zijn te achten, dat zij de sluiting der school zouden vorderen, het in dit geval zeker is, dat de gebreken onmiddellijk samenhangen met de overbevolking der school en van die omstandigheid niet wel kunnen worden afgescheiden;

dat toch bij een beperkter getal kinderen de beweerdte gebrekkige ventilatie minder hinder zou opleveren, en ook de overige gebreken zich niet of slechts in geringe mate zouden doen gevoelen;

dat hier echter het getal der kinderen blijkbaar te groot is, in verband met de ruimte der school, daar volgens de opmetingen van den provincialen waterstaatsopzigter het vertrek eene lengte heeft van 5.10 M., eene gemiddelde breedte van 5.62 M. en eene hoogte van 2.28 M., terwijl het aantal kinderen door den schoolopziener aldaar bij twee gelegenheden aangetroffen, respectievelijk 87 en 76 bedroeg;

dat de school na de einduitspraak zal gesloten worden en het met het oog op die omstandigheid onverschillig kan geacht worden, of de afkeuring plaats had uitsluitend op grond van onvoldoende ruimte, dan wel tevens uit hoofde van schadelijkheid voor de gezondheid, daar toch het nagejaagde doel evenzeer zal bereikt worden en er geen vrees kan bestaan, dat de toestand van het lokaal eenigen schadelijken invloed zal uitoefenen;

dat in het dispositief van het besluit van Gedeputeerde Staten het cijfer 60 genoemd wordt, en daaruit ten onregte zou kunnen worden afgeleid, dat het lokaal voor het daarin geven van onderwijs zoude mogen gebruikt blijven, indien het getal schoolgaande kinderen slechts één minder dan dat getal bedroeg; dat het daarom wenscheijker schijnt het noemen van dat cijfer weg te laten;

dat er derhalve geen voldoende termen zijn om adressants verzoek in te willigen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging in zooverre van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 28 November 1877, n°. 88, te verklaren dat het lokaal in het perceel n°. 35 op de Leprozengracht te Amsterdam, waarin door H. J. LEVÉE eene bijzondere school wordt gehouden van onvoldoende ruimte is voor het aantal schoolgaande kinderen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 26sten April 1878.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

LXII.

Beroep van den schoolopziener in het 10de district van Noordholland, van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, waarbij aan M. KOOGEN, hoofdonderwijzer aan de openbare school te Ursum, vergunning is verleend om gelijktijdig met die betrekking te bekleeden die van voorzanger bij de Nederduitsch Hervormde gemeente aldaar.

8 April 1877, n°. 3.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Beschikkende op het beroep van den schoolopziener in het 10de district van Noordholland van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie dd. 27 December II., n°. 33, waarbij aan M. KOOGEN, hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school te Ursum, vergunning is verleend om gelijktijdig met die betrekking te bekleeden die van voorzanger bij de Nederduitsch-Hervormde gemeente aldaar;

Den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Maart 1877, n°. 13;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 April 1877, n°. 46, afdeling V;

Overwegende:

dat de betrekking van voorzanger bij eene Hervormde gemeente, ofschoon tot de kerkelijke bedieningen behoorende, echter niet van dien aard is, dat zij den openbaren onderwijzer, die haar waarneemt, afhankelijk maakt of onder den invloed plaatst van eenig geestelijk gezag of eenigermate de onpartijdigheid, die in hem gevorderd wordt, in gevaar brengt;

dat, blijkens de ingewonnen ambtsberigten uit de gelijktijdige vervulling der bedoelde betrekking geen schade voor de behoorlijke waarneming der betrekking van hoofdonderwijzer te duchten is;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 27 December II., n°. 33, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 8sten April 1877.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

INHOUD.

	Bladz.
Hooger onderwijs.	
§ 1. Rijksuniversiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen	1
<i>a.</i> Collegien van curatoren	1
<i>b.</i> Onderwijzend personeel	2
<i>c.</i> Studenten	4
<i>d.</i> Omvang van het onderwijs	5
<i>e.</i> Uitkomsten van het onderwijs	34
<i>f.</i> Handelingen in het belang der wetenschap.	44
<i>g.</i> Hulpmiddelen voor het onderwijs	44
§ 2. Universiteit te Amsterdam	48
<i>a.</i> Collegie van curatoren	48
<i>b.</i> Onderwijzend personeel	49
<i>c.</i> Studenten	50
<i>d.</i> Omvang van het onderwijs	50
<i>e.</i> Uitkomsten van het onderwijs	55
<i>f.</i> Handelingen in het belang der wetenschap.	57
<i>g.</i> Hulpmiddelen voor het onderwijs	57
§ 3. Kweekscholen en seminaria	58
§ 4. Gijmnasia en latijnsche scholen	69
§ 5. Kosten van het hooger onderwijs	75
Middelbaar onderwijs.	
§ 1. Burgerscholen en daarmede, krachtens art. 14 der wet, gelijk te stellen inrigtingen.	83
§ 2. Industrie- en teekenscholen, ambachtsscholen	92
§ 3. Hoogere burgerscholen	95
<i>a.</i> Getal en soort der scholen	95
<i>b.</i> Getal der leerlingen	96
<i>c.</i> Examens	104
<i>d.</i> Onderwijzend personeel	106
<i>e.</i> Leerplan of programma	115
<i>f.</i> Toestand van het onderwijs	116
<i>g.</i> Toestand der lokalen en hulpmiddelen voor het onderwijs	117
<i>h.</i> Inrigtingen ongeveer met de hoogere burgerscholen gelijkstaande	118
§ 4. Middelbare scholen voor meisjes.	118
<i>a.</i> Getal en soort der scholen	118
<i>b.</i> Getal der leerlingen	118
<i>c.</i> Examens	121
<i>d.</i> Onderwijzend personeel	122
<i>e.</i> Leerplan of programma	124
<i>f.</i> Toestand van het onderwijs	124
<i>g.</i> Toestand der lokalen en hulpmiddelen	124
<i>h.</i> Inrigtingen, ongeveer met de openbare middelbare scholen voor meisjes gelijkstaande	124
§ 5. Landbouwscholen	124
§ 6. Polytechnische school	127
§ 7. Scholen voor de zeevaart	131
§ 8. Scholen voor doofstommen en blinden	132
§ 9. Acten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs	132
§ 10. Toezigt op het middelbaar onderwijs.	133
§ 11. Onderwijs in taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indie	133
<i>a.</i> Gemeentelijke instelling te Delft	133
<i>b.</i> Gemeentelijke instelling te Leiden	134
§ 12. Kosten van het middelbaar onderwijs	134
§ 13. Rijkskweekschool voor vroedvrouwen	148
§ 14. Rijksveertsemischool	148
Onderwijs bij de land- en zeemagt.	
§ 1. Koninklijke Militaire Akademie	150
§ 2. Krijgsschool voor officieren	151
§ 3. Instructie-bataillon	151
§ 4. Artillerie-instructie-compagnie	152
§ 5. Wetenschappelijke cursus bij de corpsen	153
§ 6. Scholen bij de corpsen	153
§ 7. Koninklijk Instituut voor de marine te Willemsoord	156
§ 8. Opleiding van machinisteleerlingen	157
§ 9. Opleiding van lichtmatrozen en jongens aan boord van het schip » Admiraal van Wassenaer » te Amsterdam	157
§ 10. Opleiding van lichtmatrozen en jongens aan boord van het schip » Anna Paulowna » te Rotterdam	158
§ 11. Opleiding van bootsmansleerlingen aan boord van de instructiebrik » Zeehond ».	160
§ 12. Opleiding van stuurmansleerlingen aan boord van het wachtschip te Amsterdam	161
§ 13. Opleiding van militaire geneeskundigen	162
§ 14. Opleiding van militaire apothekers voor het leger in Oost- en West-Indie	163
Lager onderwijs.	
§ 1. Getal en aard der scholen	163
§ 2. Onderwijzend personeel	168

	Bladz.		Bladz.
3.	172	e.	233
4.	200	d.	233
5.	203	e.	233
6.	211	f.	233
7.	214	g.	240
8.	217	h.	240
9.	225	§ 13.	241
10.	225	§ 14.	244
11.	227	Onderwijs in de gevangenis	251
12.	230	Bewaarscholen	251
a.	230		
b.	233		

B I J L A G E N.

- A. Koninklijk besluit van 4 Junij 1878 (*Staatsblad* n°. 86), houdende wijziging van 1°. art. 11, 3de lid, en art. 20, laatste lid, van het Koninklijk besluit van 27 April 1877 (*Staatsblad* n°. 87); en 2°. art. 9 van het Koninklijk besluit van 17 Julij 1877 (*Staatsblad* n°. 159); een en ander betreffende de uitvoering der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs.
- B. Koninklijk besluit van 30 Julij 1878 (*Staatsblad* n°. 103), bepalende dat de daarbij vermelde makingen aan de Rijksuniversiteiten te Leiden en Utrecht de dusver daaraan gegeven bestemming zullen behouden.
- C. Statuten der kweekscholen en seminaria.
- D. Koninklijk besluit van 29 Junij 1878, (*Staatsblad* n°. 98), tot vaststelling van het leerplan der gymnasia en progymnasia.
- E. Statuten der latijnsche scholen en gymnasia.
- F. Overzicht van de verslagen der in 1877 gehouden eindexamens van de hoogere burgerscholen.
- G. Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen B, volgens artt. 61 tot 65 van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs.
- Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen B, volgens art. 60, en de examens C, volgens artt. 61 tot 64 van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs.
- H. Koninklijk besluit van 5 Mei 1877 (*Staatsblad* n°. 98), houdende vaststelling van een reglement voor de examens ter verkrijging van een diploma als stuurman aan boord van koopvaardijsehopen.
- I. Verslag der Commissie, in 1877 belast met het afnemen van het examen van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, teekenen, boetseren, gymnastiek, land- en tuinbouwkunde.
- Verslag der Commissie, in 1877 belast met het afnemen van het examen van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal en letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, staats- en handelswetenschappen en schoonschrijven.
- K. Overzicht der Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur betreffende het onderwijs, gedurende het jaar 1877.

